The Catholic
Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.

8
T-1.

Epitome
Theologiae Moralis
universae

per

Definitiones, Divisiones et summaria Principia

pro

Recollectione

Doctrinae Moralis

et ad immediatum usum confessarii et parochi

excerpta

e

Summa Theol. mor. I. Th. Hller. Noldin S.J.

a

Carolo Telch

Sacrae Theologiae

et professore Theologiae moralis et Iuris canonici
in Pontificio Collegio Iosephino,
Columbi Ohiensis, U. S. A.

et ab eodem

secundum novum codicem iuris canonici recognita.

Editio 4ª

OENIPONTE
(INNSBRUCK, TIROL, AUSTRIA, EUROPE)
Typis et Sumptibus Fel. Rauch
(L. Pustet)
Ratisbonae, Romae, Neo Eboraci et Cincinnatis
apud Fridericum Pustet.
1919.

WITHDRAWN
The Catholic Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.
LIBRIS PROVINC
PRO STUDIO TH
S. S. CORD

Nr. 8646/2 Imprimi permittitur.

Oeniponte, die 21. Dec. 1918

J. Mutschlechner
V. K.

Copyright 1918
Pustet & Co. New York and Cincinnati

240.2
T267ε
6808

PRAEFATIO.

Haec epitome medullam continet ‚Summae Theologiae moralis' R. P. Hieronymi Noldin S. J. (Oeniponte apud Fel. Rauch, 3 tomi et 2 supplementa, ed. 11. 1914.)*) ex qua maxima ex parte excerpta est cum licentia eiusdem auctoris. Eius opus tum in scholis tum inter pastores animarum magnam nactum est celebritatem propter admirabilem claritatem, qua gaudet, optimam dispositionem materiae, suavem benignitatem in diiudicandis peccatis, copiam rerum, quae immediate praxim respiciunt. Iucundum igitur multis erit summulam Summae accipere tamquam comitem instructum pro omnibus dubiis, casibus et angustiis in cura animarum occurrentibus. Indices copiosi facillimum tibi faciunt, benevole lector, statim invenire rem quamlibet desideratam. Gratiae autem actae sint quam maximae celeberrimo auctori pro benigno favore, quo editionem huius compendii indulsit. Ipsi, quem olim magistrum me habuisse semper gloriabor, totus labor meus, cui certe non peperci, dedicatus sit: ut illic refluat totum, unde effluxit. Quae bene dicta sunt, ei adscribas, quae forsitan male, mihi.

*) Vide in fine huius libelli.

NOTAE

PRO RECTO USU HUIUS LIBELLI.

I. In statutis principiis iam cognitae supponuntur notiones rerum in definitionibus et divisionibus antea expositae, ideoque hae primum intelligendae sunt, antequam ad principia transitus fiat.

II. In partibus, quae de principiis sunt, solum illa principia proponuntur, quae non iam implicite in praestitutis definitionibus et divisionibus continentur. Ex iis enim sat multa principia innotescunt:

Scl 1. ubi elementa enumerantur ad hanc vel illam rem moralem constituendam, e. g.

Pagina

ad vitam christianam 3
„ perfectionem christianam 3
„ vitam mysticam 3
„ scholasticam methodum tractandi theologiam moralem 4
„ libertatem 11
„ actum humanum 11
„ „ indirecte voluntarium, imputabilem ..... 12—13
„ intentionem praedominantem 13
„ singula impedimenta actus humani 14—17
„ errorem substantialem in voto, contractu, matrimonio 87, 145, 328—329
„ meritum 18
„ legem naturae 25
„ legem pure poenalem 26
„ legem fundatam in praesumptione . 26
„ approbationem decreti in forma specifica 28
„ iurisdictionem ordinariam et delegatam 27, 266

Pagina

ad delegationem limitatam et illimitatam 266
,, gratiam factam et faciendam 27
,, domicilium et quasi-domicilium eiusque amissionem .....28—29
,, promulgationem et authenticam interpretationem legis ..... 29—30
,, epikeiam 30
,, causam a lege excusantem et impossibilitatem moralem .....30—31
,, obreptionem et subreptionem..... 31
,, cessationem legis..... 32
,, consuetudinem legitimam 32
,, conscientiam certam 42
,, dubium positivum et negativum ... 42
,, opinionem probabilem 43
,, scrupulum..... 43
,, systema probabilismi..... 44
,, ius strictum, reale, personale 48
,, periculum peccati proximum et remotum 52
,, imperfectionem 51
,, occasionem peccati 52
,, ,, proximam liberam..272—273
,, delectationem morosam 53
,, singula vitia capitalia 53
,, infallibilem definitionem ecclesiae .. 59
,, fidem ecclesiasticam .....58—59
,, dogma 58
,, necessitatem medii et praecepti ... 60
,, directam et indirectam negationem fidei 61
,, haeresim formalem et materialem .. 62
,, dubium in fide .....62—63
,, implicite formalem communicationem in sacris cum acatholicis..... 63
,, desperationem 64
,, timorem Dei triplicem..... 64
,, amorem Dei super omnia .....64—65
,, scandalum 68
,, correptionem fraternam..... 67
,, inductionem, positivam et negativam 69
,, cooperationem positivam 69

Pagina

ad implicite formalem cooperationem ad peccatum proximi..... 70
„ rem indifferentem 70
„ actum liturgicum seu cultum publicum 76
„ attentionem internam et externam .. 77
„ miraculum et ad exauditionem precum 78
„ divinationem et vanam observationem implicitam..... 78
„ locum sacrum 80
„ pollutionem et execrationem ecclesiae 80
„ simoniam iuris ecclesiastici..... 80
„ simoniam confidentialem..... 81
„ ius in beneficium 82
„ votum sollemne..... 86
„ irritationem voti 89
„ iuramentum verum et fictum 88
„ „ promissorium 88
„ „ iniquum, incautum, falsum et periurium 89
„ oratorium triplex..... 95
„ societatem perfectam..... 97
„ filium legitimum et ad filium illegitimum legitimandum 98
„ resistentiam passivam contra legem iniustam 99
„ statum vitae 99
„ vectigalia necessaria pro importu . 100
„ occisionem directam et abortum directum..... 106, 107
„ duellum 108
„ bellum defensivum 108
„ „ offensivum iustum 108
„ virginitatem coram ecclesia 112
„ pudicitiam et impudicitiam ... 112, 113
„ directe et indirecte voluntariam luxuriam et pollutionem 113—114, 115—116
„ utilem instructionem iuventutis de venereis 117
„ fornicationem et pollutionem qualificatam 114, 116
„ singulas species peccatorum contra castitatem ..... 114—118
„ librum obscoenum..... 178

Pagina

ad fecundationem artificialem in matrimonio 118
,, sterilitatem facultativam..... 118
,, ius strictum 48
,, ius usus et usufructus .....130—131
,, fructum rei mere industrialem 132
,, rem fungibilem et infungibilem..... 133
,, personam iuridicam 133
,, possessionem ..... 133—134
inventionem 135
thesaurum 135
,, rem nullius, amissam, derelictam..... 135
,, praescriptionem .....135—136
,, bonam fidem in praescribendo..... 136
,, occultam compensationem iustam... 137
,, damnificationem et cooperationem obligantem ad restitutionem 137
,, damnificationem iniustam 137
,, iniuriam 137
,, causam damni in oppositione ad solam occasionem eius 138
,, culpam theologicam et mere iuridicam in damnificatione 139
,, causam damni per accidens..... 138
,, materiam restitutionis absolute et relative gravem 137
,, modos cooperationis .....139—140
,, cessionem bonorum 141
,, bona et debita incerta 141
,, singulas species contractuum ..145—150
,, varios modos contractuum.....142—144
,, contractum naturaliter vel civiliter invalidum 130, 144
,, donationem ad causam piam..... 146
,, negotiationem stricte dictam et non stricte dictam .....147—148
,, condicionem contractus sine qua non..... 143, 144, 145
,, pretium rei conventionale iustum... 148
,, venditionem sub hasta 148
,, pignus et hypothecam 149
,, contractum societatis et ad contractum trinum 149
,, contractus ad terminum 150

Pagina

ad restrictionem pure et late mentalem et ad solam amphibologiam..... 172
„ delictum publicum 172, 191
„ secretum naturale, promissum, commissum 173
„ ieiunium 177
„ abstinentiam 177
„ Ordinarium et parochum proprium . 178
„ librum 178
„ clericum 184
„ iudicem iuratum 184
„ poenam vindicativam et medicinalem 190—191
„ censuram latae et ferendae sententiae, a iure et ab homine ..... 190—191
„ censuram notoriam ..... 191—192
„ casum Papae simpliciter, specialiter, specialissime reservatum 192
„ excommunicatum vitandum 193
suspensionem ab officio, ordine, beneficio, ad suspensionem iudicialem et ex informata conscientia ....195—196
„ interdictum 196
„ depositionem, degradationem 202
„ sacramentum 209
„ sacramentale 215
„ singula sacramenta 226, 232, 235, 253—254, 297, 304—306
„ sacramentum informe 210
„ reviviscentiam alicuius sacramenti .. 210
„ mutationem materiae vel formae sacramentalis substantialem et accidentalem 211
„ unionem inter materiam et formam 212
„ interruptionem formae destructivam 212
„ confectionem sacramenti sollemnem 213
„ parochum in sensu canonico et quasi-parochum 214
„ simulationem et dissimulationem sacramenti 214
„ incapacem et indignum sacramenti.. 215
„ benedictionem, quae rem vel personam benedictam vere sacram reddit 216

Pagina

ad benedictionem reservatam Papae vel episcopo 216
„ exorcismum publicum et sollemnem 217
„ periculum et articulum mortis 229
„ martyrium 226
„ infantem et adultum in re morali .. 229
„ extraordinarium ministrum confirmationis et ordinis 234, 309
„ communionem spiritualem 236
„ laesionem ieiunii ante communionem 240
„ applicationem missae validam 243
„ corruptionem specierum sacrarum 236
„ sacrificium proprie dictum 240
„ fructum missae impetratorium, propitiatorium, satisfactorium 242
„ missam manualem, ad instar manualium, fundatam 244
„ reductionem et condonationem missarum 244
„ interruptionem missae essentialem et solum accidentalem 245
„ complendum sacrificium 245
„ indirectam absolutionem a peccato aliquo 256
„ reatum culpae et poenae 255
„ veram poenitentiam 256, 257
„ attritionem 257
„ dolorem universalem 258
„ propositum universale 259
„ dolorem, qui sit appretiative super omnia 258
„ ad contritionem perfectam 256, 257
„ actum doloris et propositi pro valida absolutione requisiti .....257—259
„ confessionem sacramentalem 259
„ „ specificam..... 260
„ „ integram .....260—261
„ confessionem generalem necessariam et non necessariam..... 262
„ inquisitionem nominis complicis mere materialem 263
„ diligentiam ordinariam in examine conscientiae 263

Pagina

ad religionem constituendam 266
„ ordinem regularem, congregationem, institutum 267
„ sorores et moniales 267
„ peccatum complicitatis 270
„ „ sollicitationis in confessione denuntiandum 270
„ poenitentem dispositum, dubie dispositum, indispositum 271
„ signum extraordinarium dispositionis 271
„ consuetudinarium constituendum ... 271
„ recidivum formalem 272
„ occasionem peccati proximam 273
„ sigillum sacramentale.....274—275
„ laesionem sigilli directam et indirectam 275
„ missionem canonicam 306
„ incardinationem et excardinationem. 310
„ literas testimoniales, dimissorias, dimissoriales .....311—312
„ irregularitatem 313
„ titulum ordinationis 312
„ coelibatum clericalem 315
„ matrimonium legitimum
„ „ ratum
„ „ consummatum } 320—321
„ „ putativum
„ „ civile triplex
„ catholicum et acathol. quoad sponsal. et imped. cland..... 321, 331—332
„ sponsalia publica 323
„ impedimentum publicum et occultum 326
„ singula impedimenta matrimonii ecclesiastica constituenda, impedientia et dirimentia .....327—336
„ dispensationem in forma gratiosa et commissoria 338
„ examen sponsorum rite excipiendum 338
„ inscriptionem matrimonii rite faciendam .....341—342
„ assistentiam essentialem in matrimonio..... 339
„ privilegium Paulinum verificandum in casu .....343—344

Pagina
ad revalidationem matrimonii ordinariam et sanationem in radice . 342—343
„ indulgentiam ..... 369—370
„ „ plenariam 370
„ „ partialem 370
„ „ toties quoties..... 371
„ privilegium altaris 372
„ indulgentiam iubilaei 373
„ missionarium apostolicum..... 374

Ex his, dico, saepe apparet, utrum aliquid fieri debeat necne; utrum licite fieri possit necne et si illicitum est: utrum grave peccatum sit, an leve; utrum aliquid sit invalidum an validum.

2. Saepe expresse recensentur in definitionibus et divisionibus condiciones ad hanc vel illam rem necessario requisitae:

Scl. ad consuetudinem legitimam 32
„ peccatum grave et leve, mortale et veniale 49, 50
„ incurrendam censuram..... 193
„ incurrendas potiores excommunicationes in specie .....196—201
„ incurrendum casum reservatum 269—270
„ validam assistentiam in matrimonio .....339—341
„ licitam assistentiam in matrimonio 341

3. Aliquando in divisionibus dicitur, quandonam aliquid sit licitum vel illicitum, culpabile vel inculpabile, quandonam graviter vel leviter culpabile; quandonam aliquid sit obligatorium et quandonam non ita:

Scl. quodnam voluntarium in causa sit imputabile 13
quaenam ignorantia vincibilis sit graviter culpabilis 15
quandonam peccatum ex passione factum libertate careat 17
quodnam periculum peccandi vitare non debeas..... 52

Pagina

quaenam haeresis materialis sit inculpabilis, quaenam graviter et leviter culpabilis 62
„ distractio in oratione externa sit gravis, quaenam levis 77
.. magia sit licita..... 79
„ fractio iuramenti peccatum sit 89
„ irritatio voti vel iuramenti sit valida, licita .. 89
quodnam iuramentum falsum sit culpabile 89
quaenam emancipatio feminarum licita sit 97
„ resistentia contra leges iniustas licita sit 99
„ occisio sit involuntaria .. 106
„ defensio contra aggressorem licita sit 106
per quodnam peccatum luxuriae virginitas coram Deo amittatur, quandonam coram ecclesia 112
quaenam sensualis dilectio personae non sit peccatum 113
quandonam delectatio venerea (et pollutio) sit peccatum grave, leve, nullum.... 113—114, 115—116
quinam actus imperfecti luxuriae peccata gravia sint, quinam levia, quinam nulla .....117—118
quaenam peccata coniugum contra castitatem gravia sint 118—119
„ fecundatio artificialis sit licita 118
„ possessio rei alienae peccatum sit, quaenam absque peccato .....133—134
„ damnificatio iniusta sit . 137
.. causa damni negativa iniusta sit 138
„ damnificatio sit theologice culpabilis..... 139

Pagina

quaenam cessio bonorum culpabilis, quaenam inculpabilis sit 141

quodnam pretium conventionale sit iustum 148

quaenam detractio licita, quaenam illicita sit 172

quinam actus illiciti sint quoad libros ab ecclesia prohibitos.... 178

quemnam delinquentem iudex iuratus condemnare possit..... 184

quandonam excommunicatus vel suspensus toleratus licite cum fidelibus communicet in sacris 194

„ excommunicatus etiam vitandus licite suscipiat vel conferat sacramenta aut functionibus sacris assistat..... 194

quaenam rubricae missalis obligent, quaenam non obligent, quaenam sub levi, quaenam sub gravi ... 214

quaenam benedictiones reservatae etiam ab aliis licite fieri possint..... 216

quandonam adsit obligatio celebrandi 243

„ „ „ breviarium recitandi 315

„ ordinatus coelibato teneatur 315, 335

„ nulla adsit obligatio eliciendi propositum explicitum ante absolutionem 259

quodnam mendacium in confessione sit grave peccatum et confessionem invalidans 260

quaenam reticentia confessionem reddat invalidam 261

„ sub gravi in confessione sint accusanda 260, 261—262

„ confessio sit subiective sacrilega 263

Pagina

quaenam negligentia in examine conscientiae grave peccatum sit, quaenam leve peccatum 264

„ poenitentia imposita sub gravi obliget, quaenam sub levi 265

quandonam visitationes personarum iuniorum diversi sexus licitae sint, quandonam illicitae, quandonam graviter illicitae 273

quaenam choreae et spectacula obiective peccata gravia sint, quaenam levia, quaenam licita 273—274

4. in parte, quae de sacramentis in genere et in specie agit, in divisionibus accurate docetur:

a) quandonam sacramentum sit validum, sed inefficax 210

b) quaenam mutatio materiae vel formae sacramentum invalidum faciat, quaenam non ita 211

c) quinam error ministri circa formam sacramentum invalidum reddat, quinam non ita .....211—212

d) quaenam interruptio formae sacramentum invalidet, quaenam non ita 212

e) quid requiratur in genere ad validam et quid ad licitam administrationem alicuius sacramenti; quid ad validam et quid ad licitam eius susceptionem ..... 210, 212—213, 214—215

f) quandonam susceptio sacramenti digna sit, quandonam formaliter sacrilega, quandonam fructuosa, quandonam infructuosa..... 215

g) in quonam ritu suscipi possit vel debeat: baptismus, confirmatio, viaticum, extrema unctio, in quonam ritu copulatio sponsorum fieri debeat 181, 228, 234, 239, 298, 339

h) in unoquoque sacramento exponitur:

α) quid ei essentiale sit ex parte ma-

Pagina

teriae et formae, quid non essentiale, sed mere praeceptivum; quaenam mutatio formae in baptismo et in eucharistia sit substantialis .. 227, 233, 237—238, 241, 254—255, 257, 259, 297—298, 306—309, 318—319

β) quid ex parte ministri requiratur ad validam, quid ad licitam confectionem sacramenti .. 228, 229, 234, 238—239, 298, 309, 310—311, 312

γ) quid ex parte suscipientis requiratur ad validam et quid ad licitam susceptionem sacramenti 228, 234, 239—240, 254—263, 263—264, 271, 298—299, 310, 311, 318—319

i) in sacram. baptis.:

α) quaenam caeremoniae in baptismo in periculo mortis collato adhiberi debeant 230

β) quandonam liceat infantem acatholicorum parentum baptizare 228

γ) quandonam diacono liceat sollemniter baptizare 228

k) in sacram. eucharist.:

α) quid requiratur ad validam et licitam consecrationem ex parte materiae et formae .....237—238

β) quandonam communio subiective sacrilega sit 236

γ) ,, diacono liceat communionem distribuere, cum Sanctissimo benedicere 238, 239

δ) ,, allis praeter parochum liceat euchar. ad infirmos deferre . 239

ε) ,, liceat binari vel trinari 245

ζ) quaenam missa interrupta compleri debeat 245

l) in sacramento poenitentiae:

α) quasnam qualitates dolor et pro-

Pagina

positum in confessione habere debeant . . . . . 257—259

β) quaenam confessio sit inculpabiliter, quaenam culpabiliter incompleta; quaenam sit valida, quaenam invalida quaenam formaliter sacrilega 261. 263

γ) de quibus interrogandi ius habeat confessarius 262

δ) quaenam poenitentiae imponi possint . . . . . 264—265

ε) „ peccata confiteri debeas, quaenam non debeas 254, 260, 262

ζ) cuinam confessio generalis non necessaria utilis sit 262

η) quinam poenitens censendus sit dispositus, quinam non ita 271

ξ) quaenam cautela adhibenda sit in visitationibus sponsorum 273

m) in sacr. extrem. unct.:

α) quid requiratur ad valorem ex parte materiae, formae, subiecti 297—299

β) quandonam opus non sit licentia parochi ad extremam unctionem administrandam 298

n) in sacr. ordinis:

α) quid requiratur ad singulos ordines valide conferendos ex parte materiae et formae . . . . . 306—309

β) quid requiratur ad licite suscipiendos ordines 311

o) in matrimonio:

α) quaenam condicio apposita repugnet substantiae matrimonii . . . 322

β) quandonam liceat matrimonium conscientiae contrahere 323

γ) „ „ a sponsalibus recedere 324

δ) „ „ matrim. mixtum inire 327

Pagina

ε) quandonam liceat matr. mixtum proclamare 328
ζ) „ „ matrim. sollemniter inire tempore clauso ... 322
η) cuinam sacerdoti et cuinam mulieri liceat benedictionem nuptialem dare 339
ξ) quinam valide assistant matrimonio .....339—341
ϑ) „ licite ei assistant 341

5. in enumerationibus, quae haud raro fiunt, saepe principia habes deposita:
Scl. enumerantur:
loci Theologiae moralis 4
media ad finem nostrum ultimum 7—9
relationes hominis 10
variae intentiones 13
obiecta, quae mereri possumus.. 18—19
variae circumstantiae peccatorum 19—20
praecepta legis naturae, mosaicae, evangelicae 25
variae delegationes 27
privilegia cleri 29
varia incommoda cum legis observatione coniuncta .....30—31
consuetudines irrationabiles 32
varia systemata moralia 44
effectus peccati mortalis et venialis .. 50
genera peccatorum 51
peccata capitalia, in coelum clamantia, contra Spiritum S. 54
varia necessitas ad salutem 60
casus communicationis religiosae implicite formalis cum acatholicis .. 63
peccata contra fidem .....60—63
bona hominis interna et externa . 8, 65 139
necessitas proximi multiplex ....65—66
opera misericordiae..... 67
gradus caritatis Dei 65
varia necessitas bonorum fortunae 67
varia scandala 68
varius influxus inductionis et cooperationis in peccatum proximi 69—70

Pagina
casus cooperationis implicite formalis 70
varia attentio interna in orando 77
variae personae, res, loci sacri..79—80
varii actus simoniaci .....80—82
varia vota et iuramenta.....86—89
casus erroris in emittendis votis... 87
variae potestates veri nominis.... 97
varii filii 98
leges iniustae 99
varia peccata contra V. praecept. 105—108
„ castitas.....111—112
„ peccata contra VI. praecept. 112—118
„ delectatio non venerea ..112—113
casus adulterii et incestus ....114—115
peccata gravia coniugum .....118—119
variae species iuris .....130—131
variae leges civiles circa contractus ..... 26, 129—130, 144
bona libera filii, uxoris, clerici 134
tituli possessionis 136
radices restitutionis 137
expensae in rem alienam factae ... 138
varius concursus ad damnum alterius .....137, 139—140
varii contractus in genere 142
variae condiciones in contrahendo . 143
varii modi „ „ . 143
varius error „ „ 144—145
casus usurae..... 147
variae sinistrae cogitationes de proximo 173
„ reservationes in reservandis censuris.....192
effectus excommunicationis 194
variae suspensiones .....195—196
potiores excommunicationes ..196—200
variae poenae vindicativae ...201—202
effectus singulorum sacramentorum 226, 233, 236—237, 254, 297, 306, 319

Pagina

condiciones, quae apponi possunt in contractibus, in sponsalibus, in matrimonio 143, 322, 324, 328
varia materia et forma sacramentorum in genere..... 211
varius error ministri .....211—212
varia materia baptismi 227
„ „ confirmationis 233
„ „ eucharistiae 237
„ „ poenitentiae 254
„ „ extremae unctionis 297—298
„ „ ordinum .....306—308
„ forma baptismi..... 227
„ „ confirmationis 233
„ „ consecrationis 238
casus mutationis substantialis verborum consecrationis 238
„ „ absolutionis 255
„ „ extremae unctionis ... 298
„ „ ordinum singulorum 308—309
„ pericula mortis 229
varius minister baptismi 228
„ „ confirmationis 234
„ „ eucharistiae tractandae .....238—239
„ „ extremae unctionis. 298
„ „ ordinum 309
varii modi communicandi..... 236
effectus sacramentalium 217
benedictiones, quas quilibet rector ecclesiae vel oratorii peragere potest 216
caeremoniae in baptismo, confirmatione, copulatione 229—230, 234, 339
partes missae 241
varius valor missae 243
fructus missae .....241—243
offerentes missam 241
varii participantes in fructibus missae .....242—243
varia translatio festorum 245

Pagina
modi, quibus missa fructus producit 241—242
tituli ad celebrandum 243
variae missae 244
varia interruptio missae 245
varia media recuperandi statum gratiae .....255—256
peccata dubia 254, 255
motiva attritionis 257
qualitates necessariae doloris et propositi .....257—259
diversi casus confessionis incompletae, sed validae..... 261
res, de quibus confessarius ius habet interrogandi 262
mendacia in confessione 260
variae poenitentiae .....264—265
varii modi delegationis .. 27, 266, 340
varii religiosi .....184, 266—267
signa dispositionis poenitentis.... 271
varii consuetudinarii, recidivi, occasionarii .....271—272
varii modi saltandi et rerum theatralium .....273—274
materia sigilli sacramentalis 275
casus indirectae laesionis sigilli... 275
episcopi proprii ratione ordinationis 310
varii tituli ordinationis .....312—313
„ „ ad breviarium dicendum 315
infames ex iure eccles..... 313—314
singulae irregularitates .....313—314
iura et officia mariti et uxoris, communia et propria 319
variae species matrimonii civilis 321
„ „ „ ratione publicitatis322—323
varia adoptio..... 334
effectus sponsalium publicorum.... 324
pro quibusnam decret. ‚Ne temere' valet et pro quibusnam non valet 331
casus erroris substantialis in matrim. ineundo .....328—329

Pagina
causae solutionis sponsalium 324
„ canonicae pro dispensationibus matrimonialibus 337
exprimenda in petitione dispensationis matrimonialis .....336—337
casus impotentiae matrimonialis ... 330
casus, in quibus solvitur matrimonii vinculum 343
varius commissarius concedendae dispensationis 338
materiae examinis sponsorum ... 338
assistentia activa et passiva in matrim. 339
requisita assistentiae activae 339
„ „ validae ..339—340
„ „ licitae 341
causae ad perpetuam separationem a communi thoro et mensa 344
variae indulgentiae plenariae . 371—372
requisita ad lucrandas indulg. plenarias.....370—371
casus, in quibus confessio non requiritur ad lucrandam indulgent. plenar. 371
varii tituli ad indulgent. plenariam in articulo mortis .....372—373
facultates confessariorum tempore iubilaei 373
casus, in quibus sacerdos proprium complicem (in peccato turpi) illicite absolvit et excommunicationem incurrit .....196—197

III. Ratio cuiuslibet principii fere semper addita est, nisi iam contineatur in ipso termino adhibito, prius recte definito. Si quae notio vel principium quoddam aliud ad intelligentiam alicuius loci necessarium occurrat, citatio apposita te remittit ad illa; secus videas indicem copiosum alphabeticum, in quo sedem termini vel principii desiderati reperies.

IV. Ex opinione vere et certe probabili, per quam lex dubia fit, practica certitudo oritur, actum esse licitum (respect. non esse grave peccatum) vel etiam aliquando validum

(scl. actus positus vi iurisdictionis positive dubiae et matrimonium, si impedimentum mere ecclesiasticum dubium est dubio iuris, in genere: actus positus contra legem irritantem positive dubiam). Ubicunque talis opinio adest, nos brevitatis gratia statim conclusione certa usi sumus in statuendis principiis expressa mentione opinionis omissa. Nihilominus in appendice III[a] has opiniones probabiles sicuti et multas alias videre potes; ad eam in ipso textu singulis locis citatione remitto.

V. In hanc epitomen ea tantum recepi, quae immediate ad praxim faciunt, omissis rebus magis theoreticis vel rarius contingentibus. Tractatus de castitate, restitutione, de sacramento poenitentiae et matrimonii omnium plenissimi sunt.

VI. Canones novi iuris canonici et decreta S. Sedis etiam recentissima (quae usque ad finem Jannuarii 1919 prodierunt) in hunc libellum recepta sunt.

VII. Litera: n. (= numerus) in citationibus sive ex hoc libello sive ex aliis auctoribus (in appendice III[a]) numerum marginalem, non paginam indicat.

VIII. Quae hic habentur sub nota II. (pag. V—XXII) et indices libelli, analyticus et alphabeticus, utiliter adhiberi possunt etiam ad seipsum examinandum, i. e. ad quaestiones sibi ponendas, quin responsio in textu simul videatur.

IX. Cum omnia brevissime dicta sint, singula verba attendantur oportet.

X. In explicationibus divisionum et subdivisionum, res, cuius divisiones sunt, non amplius repetitur; eam disces ex textu in initio posito, in quo omnes divisiones et subdivisiones praevie et complete proponuntur.

XI. Non praetermittas, quaeso, inspicere locos, ad quos te remitto per signa: Cfr. vel v.: eorum collatio valde utilis est ad totam vim textus intelligendam.

XII. Abbreviationes: Chi = Christi — eccles. = ecclesiastici(ae) — cfr. = confer — v. = vide scl. = scilicet — i. e. = id est — R. = respondetur — resp. vel respect. = respective — eppus = episcopus — n. = numerus — P eam partem paginae indicat, quae de principiis agit, D eam de definitionibus.

XIII. Nomine Ordinarii intelliguntur: episcopus residentialis, abbas vel praelatus nullius dioeceseos, vicarius generalis, administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, horum successores in regimine; item Superiores maiores in religione exempta clericali, qui autem non intelliguntur nomine Ordinarii loci vel locorum.

XIV. Peccatum mortale ubique intelligitur peccatum formaliter seu subiective grave, veniale: formaliter seu subiective leve. V. pag. 49 et 50.

XV. Si in appendice III[a] ad auctorem aliquem te remitto, dicendo tantum: cfr., hoc non significat, eum citatam sententiam probabilem affirmare.

INDEX RERUM ANALYTICUS.

Pagina

Praefatio. III
Notae pro recto usu huius libelli . . V—XXIV
Introductio:
I. De scientia Theologiae moralis . . 3—4
II. De fontibus „ „ . . 4—5
III. De principiis „ „ . . 5
IV. Programma nostrum . . . . . 5—6

Ia Pars: De Principiis:
I. De fine hominis ultimo:
1. de ipso fine . . . . . 6—7
2. „ mediis ad finem . . . . . 7—9
3. „ ordine morali . . . . . 9—10
Principia de fine hominis 10
II. De actu humano:
1. de actu elicito et imperato 11
2. „ voluntario eiusque divisione 12—13
3. „ libertate hominis, de statistica morali, anthropologia criminali, psychopathologia, determinismo, paedagogica. 11—12
4. „ variis intentionibus 13
5. „ advertentia 14
6. „ ignorantia . . . . . 15—16
7. „ concupiscentia 16
8. „ metu 16
9. „ violentia 17
10. „ morbo animi 17
11. „ norma moralitatis 17
12. „ merito . . . . . 18—19
13. „ principiis moralitatis . . . . . 19—20
Principia de actu humano . . . . 20—24
III. De legibus:
1. de legis definitione et divisione 24—26
2. „ iurisdictione . . . . . 26—27
3. „ gratia facta et facienda . . . 27
4. „ approbatione decreti 28

Pagina

5. De domicilio ecclesiastico, de peregrinis et vagis ..... 28—29
6. „ immunitate ecclesiastica... 29
7. „ promulgatione legis 29
8. „ interpretatione „ ..... 29—30
9. „ epikeia 30
10. „ exemtione 30
11. „ causa excusante ..... 30—31
12. „ dispensatione eiusque causis 31
13. „ privilegio ..... 31—32
14. „ abrogatione legis 32
15. „ consuetudine 32

Principia de legibus ..... 33—41

IV. De conscientia:

1. de conscientia certa, dubia, laxa, angusta, perplexa, scrupulosa ..... 41—43
2. „ speciebus dubii 42
3. „ opinione probabili 43
4. „ variis systematibus moralibus 44
5. „ probabilismo..... 44
6. „ principiis reflexis..... 44—45

Principia de conscientia et lege dubia ..... 45—46

V. De virtutibus:

1. variae species earum ..... 47—48
2. „ virtutibus cardinalibus..... 47
3. de iustitia eiusque speciebus .. 47—48

Principia de virtutibus ..... 48—49

VI. De peccatis:

1. variae classes eorum ..... 49—51
2. de peccato gravi et mortali .. 49—50
3. „ „ levi et veniali .... 49—50
4. suprema genera peccatorum .. 51
5. de imperfectionibus 51
6. „ tentationibus 51
7. „ periculo et occasione peccati 51—52
8. „ desiderio pravo 52
9. „ gaudio „ 52
10. „ delectatione morosa 53
11. „ peccatis capitalibus..... 53
12. „ „ in coelum clamantibus et contra Spiritum S. 54

Principia de peccatis..... 54—57

Pagina

IIª Pars: De Praeceptis:
I. Dei:
A. de virtutibus theologicis:
1. de fide:
a) eius definitio et divisio .. 58—59
b) de ecclesiae doctrina 59
c) „ necessitate mediorum ad salutem 60
d) „ varia negatione fidei . 60—61
e) „ dissimulatione et erubescentia fidei 61
f) „ infidelitate, apostasia, haeresi, schismatico et dubio in fide ..... 61—63
g) „ communicatione religiosa cum acatholicis 63
2. de spe:
a) eius definitio et divisio . 63—64
b) de timore Dei 64
c) „ peccatis contra spem. 64
3. de caritate theologica:
a) de caritate erga Deum eiusque gradibus et de peccatis contra eam ..... 64—65
b) de caritate proximi:
α) de variis bonis hominis 65
β) „ varia necessitate proximi ..... 65—66
γ) „ caritate erga inimicum ..... 66—67
δ) „ misericordia 67
ε) „ correptione fraterna 67
ζ) „ odio proximi et maledictione 68
η) „ scandalo 68
ξ) „ inductione 69
ϑ) „ cooperatione ..... 69—70
ι) „ actione et re indifferenti 70
Principia de fide, spe, caritate .. 70—75
B. de praeceptis decalogi:
1. de primo praecepto:
a) de cultu Dei et Sanctorum 76

Pagina

k) de distillatione, menstruatione, hypersexualitate, perversione sexuali ..... 116—117
l) „ instructione sexuali 117
m) „ actibus luxuriae perfectis et imperfectis ..... 117—118
n) „ periculis castitatis. 118
o) „ onanismo coniugum, sterilitate facultativa, fecundatione artificiali 118
p) „ peccatis gravibus coniugum ..... 118—119
Principia de 6° praecepto 119—128

7. de septimo et decimo praecepto:

1° de dominio:

a) de variis legibus civilibus circa contractus 129—130
b) „ speciebus dominii . 130—131
c) „ re propria et aliena 131
d) „ fructibus rei ..... 131—132
e) „ divisione bonorum fortunae..... 132—133
f) „ persona iuridica .. 133
g) „ possessione ..... 133—134
h) „ bonis filiorum 134
i) „ „ uxorum 134
k) „ „ clericorum .. 134—135
l) „ modis acquirendi dominium .....
α) de occupatione, inventione, thesauro, accessione 135
β) „ labore 135
γ) „ praescriptione . 135—136

2° de laesione dominii: i. e de iniustitia seu causis restitutionis:

a) de radicibus restitutionis ..... 136—137

Pagina

b) de possessione rei alienae, furto, rapina 137
c) „ materia gravi iniustitiae 137
d) „ iniusta damnificatione eiusque modis variis, de varia causa damni, de eius occasione et condicione, de varia culpa in damnificatione ..... 137—139
e) „ expensis in rem alienam, casu evictionis, concursu, de bonis, in quae homo ius strictum habet 138, 139
f) „ cooperatione ad iniustitiam alterius tum morali tum physica eiusque modis variis ..... 139—141

3° de reparatione dominii laesi seu de restitutione:
a) de causis a restitutione excusantibus:
α) de debitis et bonis incertis 141
β) „ condonatione. ... 141
γ) „ cessione bonorum 141
b) de debitis solvendis .. 141

4° de contractibus:
a) in genere:
α) de definitione et divisione contractus ..... 142—144
β) „ condicione in eo 143
γ) „ causa contractus 143
δ) „ errore in contractu ineundo.. 144—145

Pagina

b) in specie:
α) de contractibus unilateralibus certi eventus: de promissione, donatione, testamento, legato, fideicommisso ..... 145—146
β) de contractibus bilateralibus certi eventus: de deposito, commodato, mandato, gestione negotii, mutuo, emtione-venditione, monopolio, proxeneta, locatione, contractu societatis, cambio, pignore, hypotheca, fideiiussione 146—150
γ) de contractibus aleatoriis: de sponsione, ludo, loteria, assecuratione, operationibus bursae 150
c) de usura 147
Principia de 7° praecepto .. 150—171
8. de octavo praecepto:
a) de veracitate et fidelitate 171
b) „ mendacio et simulatione 171
c) „ restrictione mentali et amphibologia ... 172
d) „ detractione, calumnia, susurratione .. 172
e) „ crimine publico et occulto 172
f) „ iudicio temerario .. 173
g) „ contumelia 173
h) „ secreto 173
Principia de 8° praecepto . 173—177
II. De Praeceptis Ecclesiae:
1. de abstinentia et ieiunio.. 177
2. „ Ordinario et parocho

Pagina

proprio, de tempore paschali et anno discretionis 178
3. de indice librorum prohibitorum 178
4. „ libri definitione 178
5. „ censura librorum 178
6. „ libro obscoeno 178
Principia de praeceptis ecclesiae 178—184
III. De Praeceptis particularibus:
1. de iudice et teste 184
2. „ hypnosi 184
3. „ clericis 184
Principia de officio iudicis, accusatoris, rei, testis, advocati, medici, clerici ..... 185—190
IV. De Poenis ecclesiasticis:
1. de earum definitione et divisione ..... 190—191
2. „ censuris:
a) earum divisio ..... 191—192
b) de reservatione censurae..... 192
c) „ censura occulta et notoria ..... 191—192
d) „ effectu censurae latae sententiae 192
e) quinam censurati sint vitandi 193
f) condiciones ad incurrendam censuram 193
g) varia absolutio a censura..... 193—194
h) de excommunicatione eiusque effectibus . 194
i) „ suspensione varia eiusque effectibus . 194—196
k) „ interdicto vario ... 196
l) quaedam censurae vigentes in specie ..... 196—201
m) de aliis poenis ecclesiasticis, quae non sunt

Pagina

censurae: de poenis vindicativis, remediis poenalibus, poenitentiis .. 201—202
Principia de poenis eccles..... 203—208

IIIª Pars: De Sacramentis:

A. in genere:

1. de eorum definitione et effectibus..... 209
2. „ „ divisione ..... 209—210
3. „ „ efficacia 210
4. „ „ reviviscentia .. 210
5. „ „ partibus: materia, forma, intentione 210
6. „ „ materia et forma 211
7 „ mutatione materiae et formae 211
8. „ errore ministri circa formam sacramenti ... 211—212
9. „ unione materiae et formae 212
10. „ interruptione formae . 212
11. „ ministro sacramentorum 212—213
12. „ intentione ministri ... 213
13. „ rubricis ..... 213—214
14. „ parocho et quasi-parocho 214
15. „ simulatione et dissimulatione sacramenti.. 214
16. „ subiecto sacramentorum ..... 214—215
17. „ sacramentalibus eorumque divisione et effectibus; de benedictionibus reservatis et de exorcismis..... 215—217

Principia de sacram. in genere et de sacramentalibus ... 217—225

B. in specie:

1. de Baptismo:
   a) de eius natura et effectibus 226

Pagina

b) de martyrio 226
c) „ voto baptismi 227
d) „ eius materia 227
e) „ „ forma 227
f) „ „ ministro..... 227—228
g) „ „ subiecto 228
h) „ periculo mortis.... 229
i) „ monstris 229
k) „ infante et adulto.. 229
l) „ patrino 229
m) „ caeremoniis baptismi 229—230
Principia de baptismo .. 230—232

2. de Confirmatione:

a) de eius natura et effectibus ..... 232—233
b) „ „ materia 233
c) „ „ forma 233
d) „ „ ministro..... 234
e) „ „ subiecto 234
f) „ „ caeremoniis .. 234
Principia de confirmatione . 234—235

3. de Eucharistia:

a) quatenus sacramentum est:
α) de eius natura et „ „ vario statu 235
β) „ „ sumtione varia 236
γ) „ „ corruptione 336
δ) „ „ effectibus.. 236—237
ε) „ „ materia ... 237
ζ) „ huius consecratione 237
η) „ eius forma ..... 237—238
ξ) „ formae varia prolatione 238
ϑ) „ „ mutatione . 238
ι) „ ministro eucharistiae ..... 238—239
κ) „ eius dispensatione, expositione, benedictione . 238—239

Pagina

λ) de eucharistiae subiecto ..... 239—240
μ) „ ieiunio ante communionem 240
ν) „ vario tempore loci 240

b) quatenus sacrificium est:
α) de definitione et divisione sacrificii 240—241
β) „ partibus missae. 241
γ) „ offerentibus eam 241
δ) „ eius fructibus .. 241—243
ε) „ modo, quo fructus producit ... 241—242
ζ) „ eius fructibus ratione personarum, quibus obveniunt ..... 242—243
η) „ eius valore 243
ξ) „ „ applicatione 243
ϑ) „ obligatione celebrandi 243
ι) „ quibusdam missis accidentaliter differentibus 244
κ) „ reductione et condonatione missarum 244
λ) „ thesauro ecclesiae 244—245
μ) „ translatione festorum 245
ν) „ binatione 245
ο) „ interruptione missae 245
π) „ complendo sacrificio 245
Principia de eucharistia .... 245—253

4. de Poenitentia:
a) de natura huius sacramenti eiusque effectibus ..... 253—254
b) „ eius materia ‚circa quam' 254

Pagina

c) de absolutione directa et indirecta ..... 254—255
d) „ peccatis dubiis 255
e) „ forma poenitentiae. 255
f) „ mediis ad obtinendum statum gratiae 255—256
g) „ contritione perfecta 256, 257
h) „ reatu culpae et poenae 256
i) „ varia virtute poenitentiae 256
j) „ actu poenitentiae .. 256
k) „ motivo actus poenitentiae 256, 257
l) „ attritione 257
m) „ dotibus poenitentiae 257—258
n) „ proposito non peccandi de cetero ... 258
o) „ dotibus propositi .. 258—259
p) „ confessione:
α) de confessione sacramentali 259
β) „ mendacio in confessione 260
γ) „ confessione generica et specifica 260
δ) „ integritate confessionis ..... 260—261
ε) „ rebus ultro manifestandis in confessione ..... 261—262
ζ) „ quibus ius habet confessarius interrogandi..... 262
η) „ confessione generali 262
ξ) „ confessione invalida 263
ϑ) „ inquisitione in nomen complicis poenitentis 263
ι) „ examine conscientiae ..... 263—264

Pagina

q) de satisfactione eiusque qualitate ..... 264—265
r) „ potestate ordinis .. 265
s) „ iurisdictione confessarii: ..... 265—266
α) de errore communi et privato 266
β) „ iurisdictione positive dubia.... 266
γ) „ religiosis viris et feminis ..... 266—267
δ) „ confessario monialium, virorum religionis laicalis, novitorum cuiuslibet religionis virorum ..... 267—268
ε) „ reservatione casuum..... 268—270
ζ) „ condicionibus, sub quibus peccatum est reservatum . 269—270
t) „ peccato complicitatis 270
u) „ „ sollicitationis in confessione . 270
v) „ dispositione poenitentis:
α) quid sit; quis sit dispositus, quis dubie dispositus, quis indispositus 271
β) signa dispositionis . 271
γ) de consuetudinariis 271
δ) „ recidivis..... 272
ε) „ occasionariis: in genere et in specie: de familiaritatibus, choreis, spectaculis..... 272—274
x) de sigillo sacramentali:
α) quid sit eiusque materia ..... 274—275
β) de eius laesione directa et indirecta 275

Pagina

Principia de sacramento poenitentiae ..... 275—296
5. de Extrema Unctione:
a) de eius natura et effectibus 297
b) „ „ materia ..... 297—298
c) „ „ forma 298
d) „ „ ministro..... 298
e) „ „ subiecto ..... 298—299
Principia de extrema unctione 299—304
6. de Ordine:
a) de eius natura et divisione..... 304—305
b) quid sint singuli ordines, minores et maiores 305—306
c) de missione canonica . 306
d) „ effectibus ordinum. 306
e) „ materia singulorum ordinum..... 306—308
f) „ forma singulorum ordinum..... 308—309
g) „ ministro singulorum ordinum..... 309—310
h) „ episcopo proprio ordinandi..... 310
i) „ excardinatione et incardinatione 310
k) „ subiecto ordinationis 310—311
l) „ literis testimonialibus, dimissorialibus, dimissoriis ..... 311—312
m) „ titulo ordinationis . 312—313
n) „ irregularitatibus in genere et in specie 313—314
o) „ infamia ecclesiastica 313—314
p) „ impedimentis ordinationis 314
q) „ breviario ..... 314—315
r) „ coelibatu 315
Principia de ordine, irregularitatibus, recitatione breviarii .. 315—317

Pagina

7. de Matrimonio:
a) quid sit contractus et sacramentum matrimonii ..... 317—318
b) de unitate et indissolubilitate omnis matrimonii 318
c) „ polyandria, polygynia, bigamia 318
d) „ materia, forma, ministro, subiecto sacramenti matrimonii ..... 318—319
e) „ effectibus matrimonii 319
f) „ divisione matrimonii 319—323
g) „ condicione repugnante essentiae matrimonii 322
h) „ sponsalibus:
α) de eorum definitione et divisione 323—324
β) „ „ effectibus 324
γ) „ „ solutione. 324
i) de impedimentis matrimonii eorumque divisione ..... 325—326
k) „ impedimentis impedientibus ..... 326—328
α) sponsalia..... 327
β) votum..... 327
γ) mixta religio..... 327
δ) cognatio legalis.... 328
ε) defectus proclamationum 327
l) de impedimentis dirimentibus: ..... 328—336
α) de impedimento erroris .... 328—329
β) „ „ metus ... 329
γ) „ „ raptus ... 329
δ) „ „ aetatis ... 329—330

Pagina

ε) de imped. impotentiae ..... 330—331
ζ) „ „ ligaminis. 331
η) „ „ clandestinitatis ... 331—332
ξ) „ „ consanguinitatis ... 332—333
ϑ) „ „ cognationis spiritualis 333
ι) „ „ cognationis legalis 333—334
κ) „ „ affinitatis 334
λ) „ „ publicae honestatis 334
μ) „ „ voti ..... 334—335
ν) „ „ ordinis .. 335
ο) „ „ criminis . 335—336
π) „ „ disparitatis cultus 336

m) de dispensationibus matrimonialibus:
α) de libello supplici.. 336—337
β) „ causis dispensationis 337
γ) „ modo dandi dispensationem.... 337—338
δ) „ clausulis dispensationis 338
n) de examine sponsorum 338
o) „ assistentia sacerdotis:
α) de assistentia essentiali.. 339
β) „ „ sollemni 339
γ) condiciones ad assistentiam:
validam ..... 339—341
licitam 341
p) de inscriptione matrimonii ..... 341—342
q) „ revalidatione matrimonii ..... 342—343

Pagina

r) de divortiis: ..... 343—344
α) de solutione perfecta per Papam et in casu privilegii Paulini... 343—344
β) de separatione a thoro et mensa. 344
γ) „ divortio civili .. 344
Principia de matrimonio ..... 344—369
De Indulgentiis et de iubilaeo: ... 369—374
1. de definitione et divisione indulgentiae ..... 369—370
2. „ indulgentia plenaria eiusque condicionibus. 370—371
3. „ facultate applicandi indulgentias 371
4. variae indulgentiae plenariae..... 371—373
5. de iubilaeo eiusque facultatibus pro confessario 373
6. „ missionariis ..... 373—374
Appendices:
I. Catalogus peccatorum pro confessione generali ..... 374—379
II. Speculum canonicum parochi . 379—389
III. 188 sententiae probabiles ex tota theologia morali ad usum confessariorum ..... 389—420
IV. Examen sponsorum..... 421—430
V. Loca, in quibus vigebat et in quibus non vigebat decretum Trident. ‚Tametsi' et notae ..... 430—442
Index rerum alphabeticus ..... 443—602

„Sanctum Doctorem“ Alphonsum de Ligorio „tuto omnes in morum doctrinis sequi possunt“.

Pius Papa X.
in litteris ad R. P. Gaudé C. SS. R.
die 12. Junii 1905.

‚Nullus confessarius intermittere debet Theologiae moralis studium, quia ex tot rebus tam diversis et inter se disparibus, quae ad hanc scientiam pertinent, multa, quamvis lecta, temporis progressu e mente decidunt; qua de re oportet semper frequenti studio eas in memoriam revocare.'

S. Alphonsus,
Praxis confess., n. 18.

INTRODUCTIO.

I.

SCIENTIA THEOLOGIAE MORALIS.

1. **Theol. moralis:** docet, quid et quomodo homo agere et quid vitare debeat, ut vitam aeternam obtineat et omnia peccata vitet, agendo in omnibus iuxta rationem, fidem, praecepta et adhibendo media gratiae divinitus instituta.
2. **Ethica:** docet, quid et quomodo homo agere et quid vitare debeat, ut tota vita eius rationi conformis sit.
3. **Ascetica:** docet, quid et quomodo homo agere et quid vitare debeat, ut perfectionem christianam assequatur omnia media adhibendo ad omnes virtutes christianas perfecte, imo semper perfectius exercendas.
4. **Mystica:** est scientia vitae mysticae et modi, quo regendi sunt illi, qui ad hanc vitam a Deo vocati sunt; ea consistit in intima unione cum Deo per contemplationem et amorem Dei vi extraordinariae illustrationis intellectus et inflammationis voluntatis.
5. **Theologia pastoralis:** pastores animarum modum optimum docet, quo fideles sibi commissos tum in communi tum singulos in confessionali et extra confessionale regere debeant, ut fideles vitam aeternam obtineant, leges Dei et ecclesiae observando et peccata vitando.
6. **Scientia iuris canonici:** est scientia legum ad bonum commune ecclesiae latarum.
7. **Scientia socialis:** est pars Ethicae et Theol. moralis et docet, quaenam iura et quasnam obligationes homines in societate civili habeant, praecipue circa bona fortunae.
8. **Dogmatica:** docet veritates, quae proxime non ad mores, sed ad fidem referuntur.

9. **Methodus Theologiae moralis:** est modus, quo a doctoribus Theologiae moralis veritates morales proponuntur.
   Quotuplex est? R. triplex: positiva, scholastica, casuistica.
   Positiva: qua veritates morales e locis suis hauriuntur.
   Scholastica: qua veritates morales e locis suis iam erutae ratione per fidem illustrata ulterius probantur, illustrantur, consectaria ex iis deducuntur et nexus earum logicus cum aliis veritatibus moralibus ostenditur.
   Casuistica: qua veritates morales e locis suis haustae et probatae ad casus vitae practicae applicantur.
10. **Divisio:** Theologia moralis dividitur in 3 partes: 1°: de principiis, 2°: de praeceptis Dei et ecclesiae et de poenis ecclesiasticis, 3°: de sacramentis.

II.

DE FONTIBUS THEOLOGIAE MORALIS.

1. **Fons Theol. Moralis:** est id, quo veritates morales cognoscimus; sunt 2: lumen rationis et revelatio divina, de qua ecclesia nos instruit.
2. **Loci Theol. Moralis:** sunt documenta, in quibus continentur veritates morales.
3. **Quinam sunt loci Theol. Moralis:** R. sunt 9: 1° S. Scriptura Novi Testamenti et praecepta moralia Veteris Testamenti in decalogo contenta. 2° Constitutiones Romanorum Pontificum, imprimis codex iuris canonici Pii X. iussu digestus et Benedicti XV. auctoritate promulgatus. 3° Decreta conciliorum oecumenicorum, provincialium et dioecesanorum et statuta dioecesana extra synodum lata. 4° Responsa S. Congregationum Romanarum. 5° Opera SS. Patrum. 6° Doctrina Moralistarum et Canonistarum. 7° Praxis ecclesiae antiquae. 8° Consuetudines universales et particulares

in ecclesia. 9° Leges a societate civili legitime latae, imprimis illae, quae ius naturae dubium vel mancum in rebus iustitiae accuratius determinant, item illae, quae iura statuunt inter cives et quae contractus spectant.

4. **SS. Patres:** Quotuplex est modus, quo aliquid docere possunt? R. triplex: 1° ut testes Traditionis, 2° ut episcopi seu doctores publici, 3° ut doctores privati.
5. **Theologi:** Quotuplex esse potest eorum sententia? R. triplex: 1° unanimis, 2° communis, 3° controversa et dubia.

III.

DE PRINCIPIIS THEOL. MORALIS.

1. **Principia Theol. Moralis:** sunt illae veritates morales fundamentales, quae qualitates docent, quas omnis actus hominis habere debet, ut ad vitam aeternam obtinendam aptus sit.
2. **Veritates morales fundamentales:** Quaenam sunt? R. 1° de fine hominis ultimo, 2° de actu humano, 3° de legibus, 4° de conscientia, 5° de virtutibus, 6° de peccatis.

PROGRAMMA NOSTRUM.

1. Sententias a *Papa* damnatas etiam nos reiicimus eo sensu, quo damnatae sunt, sive fallibiliter sive infallibiliter damnatae sint, quia in utroque casu reiectio interna et externa praecepta est.
2. Quod *catechismus romanus* docet, etiam nos adoptamus, quia a Romanis Pontificibus valde commendatur.
3. Quod *S. Congregationes Romanae* et Commissio biblica docent, nos quoque tenemus, quia earum decreta doctrinalia auctoritate Papae eduntur ideoque catholicos ad assensum internum, etsi non absolutum, obligant. Cfr. pag. 59.

4. A communi *praxi fidelium* in nulla re recedimus, quia a Papa tolerari non posset, si falsa esset.
5. Quod *theologi* hodierni communi consensu tenent, etiam nos tenemus, quia id moraliter certum est, nisi ratio aliqua ab eis non animadversa contrarium probet.
6. Inter opiniones probabiles semper *mitiores* sequimur, si certe, solide et etiam comparative probabiles sunt, quia non potest imponi obligatio, nisi certo de ea constet.
7. Ut principes doctrinae moralis amplectimur *S. Thomam Aquinatem* et *S. Alphonsum de Ligorio*, ita ut, quod hi probabile dicunt, nos quoque ut probabile (saltem externe) habeamus, nisi S. Sedes aliud constituerit vel ratio evidens contrarium evincat vel consuetudo legitima obstet.

DE PRINCIPIIS.

I.

DE FINE HOMINIS ULTIMO ET DE MEDIIS AD EUM ASSEQUENDUM.

1. **Gloria Dei:** est Dei excellentia eiusque manifestatio.
Divisio: Dividitur in internam et externam, in obiectivam et formalem.
Interna: est excellentia Deo inhaerens.
Externa: est manifestatio excellentiae Dei ad extra et laus eius.
Obiectiva: est res a Deo creata, quae eius excellentiam manifestat.
Formalis: est cognitio et amor excellentiae Dei manifestatae.

2. **Finis:** est id, propter quod aliquid fit vel est.
3. **Quotuplex distinguitur finis hominis?** R. communis et proprius, proximus et ultimus, ultimus dividitur in naturalem et supernaturalem, in primarium et secundarium, internum et externum.

Communis: quem homo cum omnibus rebus creatis communem habet; est manifestatio perfectionum divinarum ad extra.

Proprius: qui respondet homini, ut est ens rationale; est cognitio et amor Dei.

Proximus: qui ad alium finem ordinatur tamquam medium ad finem; est sanctificatio hominis in hac vita.

Ultimus: qui non ad alium finem ordinatur; est glorificatio Dei per cognitionem et amorem Dei perfectum in altera vita.

Primarius: qui non est subordinatus alteri fini; est glorificatio Dei per cognitionem et amorem eius perfectum.

Secundarius: qui subordinatus est alteri fini; est beatitudo hominis, i. e. plena et perpetua satiatio appetitus eius.

Externus: est illud bonum, cuius fruitione homo beatus fit; est ipse Deus.

Internus: est ipsa fruitio illius boni, qua beatus fit; est cognitio Dei perfecta et amor Dei ac gaudium inde fluens.

Naturalis: qui a natura hominis exigitur; est perfecta cognitio Dei mediata i. e. ex rebus creatis et amor Dei ac gaudium hominis inde fluens.

Supernaturalis: qui excedit omnes vires, exigentias et iura omnis naturae creatae et creabilis; est cognitio Dei immediata seu visio eius et amor Dei ac gaudium hominis, quae inde resultant.

4. **Media ad finem ultimum:** dividuntur in naturalia et supernaturalia, in interna et externa.

Naturalia: quae natura hominis animalis et rationalis exigit.

Supernaturalia: quae excedunt vires et exigentiam naturae creatae.

Interna: quae homini interius insunt. Alia sunt naturalia tum corporalia tum spiritualia: intellectus et libera voluntas; alia supernaturalia: gratia habitualis et actualis interna.

Externa: quae extra hominem posita sunt. Alia sunt naturalia: fama, honor, bona fortunae, familia, societas civilis, status vitae; alia supernaturalia: veritates a Deo revelatae, praecepta, sacramenta, sacrificium, sacramentalia, ecclesia, etc.

5. **Gratia habitualis:** est qualitas physica, creata, supernaturalis, per modum habitus animae permanenter inhaerens. Est duplex: gratia sanctificans et habitus infusus.

Gratia sanctificans: est gratia dans homini τὸ esse supernaturale.

Habitus infusus: est gratia dans homini permanens τὸ posse agere supernaturaliter i. e. potentias animae instruens viribus supernaturalibus stabilibus, ad agendum supernaturaliter. Est duplex: virtutes infusae et dona Spiritus S.

Virtutes infusae: sunt habitus a Deo intellectui et voluntati immediate infusi ad id, ut actus harum potentiarum in exercendis virtutibus entitative supernaturales sint, non naturales.

Divisio: dividuntur in virtutes theologicas et morales.

Virtutes theologicae: sunt illae virtutes, quarum motivum Deus ipse est; sunt 3: fides, spes, caritas.

Virtutes morales: sunt illae virtutes, quarum motivum est honestas et pulchritudo variis bonis actibus insita; sunt 4 cardinales: iustitia, prudentia, temperantia, fortitudo.

Virtus acquisita: est facilitas bene operandi per actus repetitos comparata.

6. **Dona Spiritus Sancti:** sunt habitus a Deo animae potentiis infusi ad id, ut homo prompte oboediat motionibus Spiritus S. ad actus quosdam nobiliores exercendos.

Sunt 7: 1° donum intellectus: ad res fidei clarius intelligendas; 2° scientiae: ad optime iudicandum de omnibus rebus religionis christianae; 3° sapientiae: ad res religiosas ex motivis divinis diiudicandas; 4° consilii: ad optima media adhibenda pro perfectione christiana obtinenda; 5° fortitudinis: ad superandas extraordinarias difficultates; 6° timoris: ad timenda etiam minima peccata ex reverentia erga maiestatem Dei; 7° pietatis: ad oboediendum inspirationibus Spiritus S. ex reverentia erga Deum ut patrem.

7. **Gratia actualis:** est auxilium Dei ad actum salutarem eliciendum et cum actu transiens; est duplex: interna et externa.

Gratia actualis interna: est gratia dans homini τὸ agere supernaturaliter et est indeliberata bona cogitatio in mente humana et pius indeliberatus affectus in voluntate. Est duplex: mediata et immediata. Mediata est bona cogitatio et affectio naturaliter ortae ex obiecto aliquo externo per providentiam Dei supernaturalem sive generalem sive specialem homini proposito. Immediata est bona cogitatio et affectio immediate a Deo excitatae in homine.

Gratia actualis externa: est aliquid extra hominem, ad actum bonum salutarem eum adiuvans.

8. **Quid est ordo moralis?** R. est summa omnium relationum, quas homo habet ad Deum, ad seipsum, ad proximum et ad creaturas irrationales.

Quotuplex est? R. duplex: naturalis et supernaturalis.

Ordo moralis naturalis: est summa relationum, quas homo ex natura sua, ipso facto creationis habet ad Deum, seipsum et alias creaturas.

Ordo moralis supernaturalis: est summa relationum, quas homo habet ex gratuita et libera Dei voluntate, qua eum ad finem supernaturalem elevavit.

Relatio hominis ad Deum: in ordine naturali refertur ad Deum ut ad creatorem, dominum et unicum finem suum; in ordine supernaturali etiam ut ad redemptorem et patrem suum.

Relatio hominis ad seipsum: in ordine naturali corpus instrumentum animae est, potentiae inferiores subesse debent superioribus; in ordine supernaturali corpus est etiam templum Spiritus S., anima est gratia sanctificante donata.

Relatio hominis ad alios homines: in ordine naturali refertur ad alios ut ad comparticipes eiusdem naturae, societatis, finis ultimi; in ordine supernaturali: ut ad comparticipes eiusdem filiationis divinae adoptivae et cohaeredes vitae aeternae.

Relatio hominis ad creaturas irrationabiles: sunt ei mera media ad finem suum obtinendum.

Relatio religiosa, individualis, socialis: Quid sunt? R. relatio religiosa est relatio hominis ad Deum; individualis: ad seipsum; socialis: ad alios homines tum singulos tum in societatem congregatos.

9. **Fuga mundi christiana:** est fuga divitiarum, honorum et voluptatum in tantum, in quantum amari non possunt sine peccato.

PRINCIPIA.

1. *Finis* hominis proximus est sanctificatio eius in hac vita, faciendo Dei voluntatem; ultimus per proximum obtinendus: visio Dei immediata in altera vita.
2. Adultus tenetur Deum constituere finem suum ultimum eiusque possessionem propriis actibus sibi *promereri*.
3. *Facilitatem* bene operandi non dat virtus infusa, sed acquisita, quia ex frequenti exercitio virtutis demum oritur.

II.

DE ACTU HUMANO.

1. **Actus humanus:** Quid est? R. est actus, qui fit cum advertentia mentis et libero consensu voluntatis.

Actus elicitus: Quotupliciter intelligi potest? R. tripliciter: actus elicitus voluntatis, actus elicitus alterius potentiae sive intellectus sive potentiae sensibilis, et actus elicitus alicuius virtutis.

Actus elicitus voluntatis: est actus, qui a voluntate elicitur et in ea manet.

Actus elicitus alterius potentiae: est actus, qui ab aliqua alia potentia, diversa a voluntate, elicitur et in ea manet.

Actus elicitus alicuius virtutis: est actus, cuius obiectum ex natura sua ad talem virtutem pertinet et ideo ex habitu infuso huius virtutis procedit.

Actus imperatus: Quotupliciter intelligi potest? R. dupliciter: actus imperatus voluntatis et actus imperatus alicuius virtutis.

Actus imperatus voluntatis: est actus vel a voluntate vel a potentia diversa a voluntate ex imperio voluntatis elicitus.

Actus imperatus alicuius virtutis: est actus, qui fit ex motivo talis virtutis, licet ab alia virtute elicitus.

2. **Libertas voluntatis:** est illa facultas voluntatis, vi cuius non est determinata ad unum quid, nec ab extrinseco nec ab intrinseco, sed positis omnibus ad agendum requisitis agere potest vel non agere, hoc agere vel illud agere. Haec requiritur ad omnem actum humanum.

Statistica moralis: est scientia, quae crimina magno numero colligit et eorum causas internas et externas investigat.

Anthropologia criminalis: est theoria, quae crimina explicat ex abnormi statu corporis vel animi.

Psychopathologia: est scientia, quae docet, quomodo tractandi sint, qui animi morbo laborant.

Determinismus: est theoria, quae docet hominem ad agendum et sic agendum determinari necessitate interna.

Scientia paedagogica: est scientia, quae docet media, quibus augetur energia voluntatis, eligendi bonum morale, etsi electioni obstent impedimenta interna et externa.

3. **Voluntarium:** Quid est? R. est actus ab intellectu praecognitus et a voluntate volitus.

Divisio: Dividitur in necessarium et liberum, perfectum et imperfectum, simpliciter et secundum quid voluntarium, expressum et tacitum, directum et indirectum.

Necessarium: si voluntas ab actu abstinere non potest.

Liberum: si voluntas eum ponere vel non ponere potest.

Perfectum: quod fit cum plena advertentia et pleno consensu voluntatis, etsi forte cum aliqua repugnantia voluntatis fiat, i. e. voluntas id non voluisset in aliis circumstantiis.

Imperfectum: quod fit cum semiplena advertentia aut cum semipleno consensu voluntatis.

Simpliciter voluntarium: quod fit non solum cum pleno consensu voluntatis, sed etiam sine ulla repugnantia eius.

Voluntarium secundum quid: quod cum pleno quidem consensu voluntatis fit, sed cum aliqua eius repugnantia.

Expressum: si consensus signo aliquo manifestatur.

Tacitum: cui quis dissentire posset et deberet et tamen non dissentit, sed tacet.

Directum: quod in se a voluntate intenditur.

Indirectum seu in causa: quod in se non intenditur, tamen secuturum praevidetur ex eo, quod in se intenditur.

Divisio: Dividitur in voluntarium in causa positiva et in causa negativa; utrumque dividitur in physice tantum voluntarium in causa et in physice et simul moraliter voluntarium in causa.

In causa positiva: quod praevidetur secuturum ex actione aliqua libere posita.

In causa negativa: quod secuturum praevidetur ex omissione libera alicuius actionis.

Physice tantum voluntarium in causa: quod ab agente praevidetur secuturum ex actione a se libere posita vel ex omissione actionis libera, quod tamen non debuit impediri.

Physice et moraliter voluntarium in causa seu imputabile: quod ab agente secuturum praevidetur ex actione libere a se posita vel ex omissione actionis libera, quodque debuit impediri.

Intentio: est actus voluntatis, quo voluntas in aliquod obiectum tendit.

Quotuplex est? R.: triplex: actualis, virtualis, habitualis.

Actualis: est intentio, quae hic et nunc elicitur, quando actus ponitur, et ad quam agens in ipsa actus positione advertit.

Virtualis: est intentio, quae aliquando est elicita, nunquam revocata et adhuc ut causa movens in actum influit, ad quam autem agens in positione actus non advertit.

Habitualis: est intentio aliquando elicita et nunquam revocata, quae tamen non amplius ut causa in actum influit.

Intentio interpretativa: est intentio, quam quis eliceret, si de re cogitaret, tamen nunquam de facto elicuit.

Intentiones duae contrariae: sunt duae intentiones eiusdem hominis circa eandem rem, se invicem excludentes.

Intentio praedominans: est illa e duabus intentionibus sibi contrariis, quam is, qui eas habuit, elicuisset, si insociabilitatem earum cognovisset.

Involuntarium: Quid est homini involuntarium? R. id, quod non ab eius voluntate procedit.

Divisio: Dividitur in negativum et positivum, et positivum in perfectum et imperfectum.

Negativum: quod voluntas non voluit.

Positivum: quod voluntas positive noluit.

Perfectum: quod voluntas cum pleno dissensu noluit.

Imperfectum: quod voluntas cum semipleno dissensu noluit.

4. **Advertentia:** est actus intellectus, quo homo attendit ad id, quod agit.

Quotuplex est? R. triplex: 1° plena et semiplena; 2° clara et confusa; 3° directa et reflexa.

Plena: quando mens nullo impedimento est ligata, quominus perfecte advertat.

Semiplena: quando aliquid mentem impedit in advertendo.

Clara: qua rem distincte cognoscit.

Confusa: qua rem non in se distincte apprehendit.

Directa: qua mens ad actum ponendum advertit.

Reflexa: qua mens etiam ad actum advertentiae a se elicitum advertit.

Actus primo primi: sunt actus orti in aliqua potentia hominis ante omnem advertentiam mentis ad eos.

Actus secundo primi: sunt actus in aliqua potentia post semiplenam advertentiam mentis.

Actus secundi: sunt actus in aliqua potentia post plenam advertentiam mentis. Cfr. pag. 51, n. 2; 54, n. 2—4; 55, n. 6.

5. **Impedimenta actus humani:** sunt ea, quae vel cognitionem vel tendentiam voluntatis vel liberam determinationem voluntatis impediunt. Alia sunt actualia: ignorantia (inadvertentia), concupiscentia, vis, metus; alia habitualia: habitus voluntatis et morbus animi

6. **Ignorantia et error:** Ignorantia est carentia iudicii de aliqua re. Error est iudicium de re, veritati contrarium.

Divisio: dividitur in ignorantiam iuris et facti, vincibilem et invincibilem. Vincibilis dividitur in inculpabilem et culpabilem; culpabilis in vincibilem affectatam et non affectatam; non affectata est vel crassa vel simpliciter vincibilis. Invincibilis dividitur in invinibcilem antecedentem et concomitantem.

Ignorantia facti: qua quis solum ignorat, tale factum cadere sub tali lege.

Ignorantia iuris: qua quis ipsam legem ignorat; est aut ignorantia legis et poenae legi adiectae aut solius poenae.

Vincibilis: quae adhibita diligentia ordinaria deponi potest.

Inculpabilis et culpabilis: prout id, quod ignoratur, sciri non debuit vel addiscendi occasio non affuit; aut sciri debuit et occasio addiscendi adfuit, quae autem libere praetermissa est.

Affectata et non affectata: Affectata: quam quis in se vult; non affectata: quam quis in se non vult, sed solum permittit.

Crassa et simpliciter vincibilis: crassa est, quando nulla, posterior, quando aliqua, sed non sufficiens diligentia adhibita est ad eam deponendam; haec posterior est vel graviter vel leviter culpabilis, prout negligentia in inquisitione veritatis gravis vel levis fuit; tamen probabiliter omnis ignorantia simpliciter vincibilis leviter culpabilis est.

Invincibilis: quae deponi non potest; est vel physice invincibilis, si homini nulla cogitatio in mentem venerat de re ignorata; vel moraliter invincibilis est, si scit, se ignorare rem, tamen ignorantiam deponere non potest, etiam adhibita diligentia ordinaria.

Antecedens: quae si non adfuisset, actus non fuisset positus.

Concomitans: qua non obstante, actus nihilominus fuisset positus.

7. **Concupiscentia:** sunt actus appetitus sensitivi: amoris erga bonum sensibile, fugae versus malum sensibile.

Quotuplex est? R. duplex: antecedens: sunt actus appetitus sensitivi, qui fiunt absque consensu voluntatis; consequens: qui fiunt cum consensu voluntatis.

8. **Metus:** est fuga appetitus sensitivi et voluntatis 1° a malo 2° imminenti, quod 3° difficile averti potest.

Quotuplex est? R. est quintuplex: antecedens vel concomitans, gravis vel levis, incussus ab extrinseco vel ab intrinseco; incussus ab homine est vel iuste vel iniuste incussus, incussus vel in ordine ad actum extorquendum vel in ordine ad aliquid aliud.

Antecedens: qui causa actus est, i. e. si hic non poneretur, si metus non adesset.

Concomitans: qui non est causa actus i. e. si hic poneretur, etsi metus non adesset.

Gravis et levis: prout grave vel leve malum timetur; metus gravis est vel absolute vel relative gravis, prouti malum, quod timetur, pro omni vel hac tantum persona grave est.

Ab intrinseco: i. e. a causa hominis interna proveniens.

Ab extrinseco: i. e. a causa homini externa incussus; haec est vel causa necessario agens vel libera.

Iuste et iniuste incussus: prout homo, qui metum incutit, ius habet ad metum incutiendum vel non habet.

Ad actum extorquendum vel ad aliud: prout actum causare vult in alio (directe vel indirecte i. e. desistendo a metu incutiendo, si ille actum ponit); aut aliud intendit.

Metus reverentialis: est metus contradicendi Superioribus; metus mere reverentialis est levis tantum.

9. **Violentia:** est vis homini illata a causa extrinseca, renitente voluntate eius.
   Divisio: Quotuplex est actus violentus? R. duplex: absolute violentus, si quis vi illatae interne et externe restitit, quantum debuit; secundum quid violentus, si vel interne vel externe non restitit, quantum debuit.
10. **Consuetudo moralis:** est habitus voluntatis intensus et diu radicatus seu magna inclinatio voluntatis ad bonum vel malum, per actus frequenter repetitos acquisita et retenta cum praevisione effectuum eius.
11. **Morbus animi:** est mala affectio potentiarum sensitivarum (cerebri, nervorum, phantasiae, appetitus sensitivi: e. g. in amentibus, hystericis, neurasthenicis, melancholicis), vi cuius hominis intellectus malitiam actus non amplius apprehendit ideoque homo libertate caret in agendo. Cfr. pag. 124, n. 19.
12. **Norma moralitatis:** Quid est? R. est id, cui actus humanus debet esse consentaneus; est natura hominis cum suis relationibus ad Deum, seipsum et alias creaturas.
    Actus moraliter bonus: est actus humanus normae moralitatis conveniens.
    Actus moraliter malus: est actus humanus normae moralitatis disconveniens.
    Divisio bonitatis et malitiae moralis: Quotuplex est bonitas vel malitia moralis actus humani? R. duplex: materialis et formalis, interna et externa.
    Materialis et formalis: Prior est convenientia cum norma moralitatis, quae actui inest independenter a cognitione et intentione agentis; posterior est illa, quam agens iudicat actui inesse et vult.
    Interna et externa: interna est ea, quae actui inest ex natura sua (i. e. ex obiecto eius); externa, quae ei inest solum propter legem positivam.
    Suprema norma moralitatis: est ultima ratio, cur aliquis actus humanus convenit vel disconvenit naturae hominis eiusque

relationibus; est Deus, creator hominis et auctor relationum eius, naturalium et supernaturalium.

13. **Meritum:** est opus, quod praemium retribuendum exigit.

Divisio: dividitur in meritum in actu primo et in meritum in actu secundo, in meritum naturale et supernaturale, supernaturale in meritum de condigno et de congruo; meritum de congruo in meritum de congruo infallibili et fallibili; meritum de condigno ratione boni, quod meretur, in meritum huius vitae et in meritum pro patria; meritum pro patria in essentiale et accidentale.

In actu primo: quod proportionem tantum habet cum praemio, sive perfectam, sive imperfectam; fit meritum:

In actu secundo: si ab illo, in cuius obsequium et utilitatem opus cedit, de facto etiam praemium promissum est.

Naturale et supernaturale: prouti bonum naturale vel supernaturale tamquam praemium exigit.

De condigno: cui ex iustitia praemium reddendum est; hoc est meritum proprie dictum.

De congruo: cui solum ex quadam aequitate et convenientia praemium debetur.

Infallibili et fallibili: prout Deus expresse praemium promisit vel non promisit.

Obiecta meriti de congruo infallibili: obtinenda per supplicem deprecationem, si omnes condiciones ad efficaciam orationis adsunt (v. pag. 83, n. 3): 1° gratiae supernaturales actuales, excepta prima, etiam praevisae efficaces, 2° iustificatio propria promerenda per actum caritatis perfectae erga Deum vel contritionem perfectam, 3° perseverantia finalis seu mors in statu gratiae et 1us gradus visionis beatificae, 4° reparatio post lapsum, 5° conversio aliorum.

Meritum de condigno huius vitae: 1° augmentum gratiae sanctificantis, habi-

tuum infusorum et donorum Spiritus S., 2° gratiae supernaturales actuales.

Pro patria: Essentiale: maior gradus visionis beatificae. Accidentale: tres aureolae, visio humanitatis Christi et Deiparae, corpus gloriosum eiusque qualitates gloriosae, familiare consortium angelorum, locus singularis in coelo.

Tres aureolae: sunt speciale praemium accidentale reddendum martyribus, doctoribus et virginibus et consistit non solum in speciali gaudio de victoria reportata de mundo, diabolo et carne, sed etiam in maiore intelligentia divinorum (pro doctoribus) et (pro martyribus et virginibus) in speciali deputatione ad laudes concinendas divinas.

14. **Principia moralitatis:** sunt illa elementa in actu humano, quae faciunt, ut normae moralitatis conveniat aut disconveniat; sunt: obiectum, circumstantiae, finis agentis.

Obiectum, circumstantiae, finis sunt vel bona, vel mala vel indifferentia: prout conveniunt aut disconveniunt aut nec conveniunt nec disconveniunt normae moralitatis.

15. **Circumstantiae:** comprehenduntur versiculo:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis,
(cur), quomodo, quando.

Divisio: dividuntur in illas, quae speciem moralem mutant, quae speciem theologicam mutant, et quae speciem non mutant, sed solum aggravantes sunt.

Speciem theologicam mutantes: quae ex peccato gravi leve vel ex levi grave peccatum faciunt.

Speciem moralem mutantes: quae actui superaddunt novam speciem bonitatis aut malitiae praeter illam, quam iam ex obiecto suo habet.

Aggravantes tantum: quae bonitatem

aut malitiam intra eandem speciem moralem et theologicam augent; sunt vel leviter vel notabiliter aggravantes.

PRINCIPIA.

1. Ut actus sit humanus et imputabilis in praemium vel poenam, *liber* esse debet libertate a necessitate non solum externa, sed etiam interna, quia solum per hunc agendi modum homo distinguitur a brutis et dominus ac arbiter constituitur actuum suorum, ita ut de eis respondere possit ac debeat tamquam auctor eorum.
2. ‚Nihil volitum, quod non est *praecognitum*‘; nec perfecte volitum, quod non est plene praecognitum; tamen ad actum perfecte voluntarium non requiritur clara cognitio vel reflexa advertentia, sed sufficit confusa et directa.
3. ‚Qui *tacet*, consentire videtur‘ scl. tacens habendus est ut consentiens 1° in rebus pro ipso mere favorabilibus, 2° in aliis rebus solum, si dissentire facile posset et etiam deberet.
4. Quod fit cum *intentione* actuali vel virtuali, est actus humanus, non vero id, quod fit cum intentione habituali vel interpretativa, quia primum, sed non alterum ideo fit, quia homo voluit, quum intentio habitualis et interpretativa non sit causa actus.
5. Ex duabus intentionibus sibi contrariis *praedominans* valet, quia haec alteram destruit.
6. Malum, quod fit ex *ignorantia* 1° physice invincibili licet concomitante, non est peccatum, utpote nullo modo voluntarium, quia nullo modo praecognitum; 2° quod fit ex ignorantia moraliter invincibili, etiam non est peccatum, si tibi obligatio vere dubia fuit et ante actum fecisti conscientiam practice certam de liceitate actionis (vel

omissionis), secus peccas, si cum conscientia practice dubia agis (v. pag. 45, n. 2). 3° Quod fit ex ignorantia vincibili culpabili, in peccatum imputatur, et, supposita gravitate rei ignoratae, in grave vel leve, prout ignorantia graviter vel leviter culpabilis fuit: quia in causa voluntarium est, i. e. in ignorantia voluntaria (scl. in negligentia in addiscendo, quae est in se voluntaria). Eadem principia valent etiam de inadvertentia actuali.

7. Malum grave, quod fit 1° cum advertentia ad actum physicum, sed ex aestu *passionis* vel pravo habitu contracto vel metu: a) in peccatum imputatur, idque grave, si usus rationis impeditus non fuit, quia voluntas malum, cuius malitiam intellectus ei expedite exhibuit, libere elegit, quum voluntas in suis actibus necessario solum a cognitione intellectus dependeat: b) si impeditus fuit usus rationis, ita ut haec nullo modo malitiam adverterit, non est peccatum, et leve est, si intellectus solum semiplenae advertentiae capax fuit. Si fit 2° sine advertentia ad actum physicum ex malo habitu, in peccatum imputatur, idque grave, si nihil fit ad deponendam malam consuetudinem: quia in causa est voluntarium, i. e. in consuetudine voluntaria (scl. in neglectu mediorum ad eam deponendam in se volito); secus leve peccatum est. Cf. n. 11.
8. Bonum, ut imputetur, *directe intendi* debet, quia actus voluntatis ex obiecto bonitatem induere non potest, nisi eius bonitatem velit. Malum autem, ut imputetur, sufficit ut saltem in confuso praevisum sit et non vitetur, si vitandum est, seu non debet directe intendi, quia voluntas iam mala fit, si malum non vitat, quod vitare debet.
9. ‚Qui est causa causae, est causa causati': seu 1° *effectus* directe a te non intentus tibi est physice in causa voluntarius, si causam libere posuisti cum probabili et

saltem confusa praevisione effectus; sine hac ne physice quidem in causa voluntarius est. 2° Moraliter in causa voluntarius autem i. e. imputabilis est fefectus praevisus, si effectus malus est et a te impediri debuit seu si a causa ponenda abstinere debuisti et quidem praecise ideo, ne sequatur ille effectus malus.

10. *Effectus malus impediri non debet* seu licitum est ponere actionem, ex qua effectus malus secuturus praevidetur, si 1° actio saltem indifferens est, 2° ex ea etiam effectus bonus sequitur et quidem immediate, 3° hic tantum intenditur, malus autem nec intenditur ante positionem actus, sed mere permittitur, nec placet, quando reapse oritur, 4° causa proportionate gravis habetur ad actionem ponendam. Ratio est, quia sic effectus malus compensatur effectu bono eiusdem actus.

11. *Effectus malus* in causa tantum voluntarius, qui impediri debuit, 1° *tantum* est *peccatum*, quantum positio causae fuit, non quantum peccatum effectus malus in se est; 2° illo tempore committitur, quo causa effectus ponitur: quia tota malitia effectus praevisi, sed non in se intenti est ab actu voluntatis, quo homo causam eius posuit.

12. ‚*Bonum* ex integra causa, *malum* ex quolibet defectu' i. e. ut actus materialiter et formaliter bonus sit, bona esse debent: obiectum, finis agentis et omnes circumstantiae actus, scl. nullum ex his elementis malum sit et saltem unum eorum bonum esse debet (cfr. n. 15); actus autem saltem materialiter malus est, si vel unum ex illis malum est (sed cfr. n. 14, 2°).

13. ‚Non sunt facienda mala, ut eveniant bona': i. e. non licet ad *bonum finem* obtinendum medio malo uti, quia hoc propter finem bonum non desinit esse malum (nisi unicum sit nec in se absolute malum).

14. *Finis malus* actum ex obiecto bonum 1° vitiat totum: a) si est totalis, quia sic

voluntas solum malum vult, b) si est partialis, sed graviter peccaminosus, quia voluntas, quae peccatum grave vult, se avertit a fine ultimo; non potest autem esse simul ad eundem finem conversa; idem valet de circumstantia graviter mala. 2° Si vero finis partialis est et leviter malus, actus partim bonus, partim malus est, quia peccatum leve non avertit hominem a fine ultimo; idem valet de circumstantia leviter mala.

15. Actus ex obiecto *indifferens* fit bonus: 1° per finem operantis bonum vel circumstantiam bonam eamque intentam; 2° si in finem item indifferentem ordinatur quidem, tamen iuxta praescripta rationis ponitur. Cfr. n. 18 et 22.

16. Tota *moralitas* omnis actus ab actu voluntatis distincti eiusque effectus, est ab actu voluntatis, quo homo eos libere voluit, quia eis non inest libertas, nisi quatenus et quia libere a voluntate imperati vel admissi sunt; nam sola voluntas libertate praedita est.

17. *Sine Deo* nulla moralitas, quia ipse est ultima ratio omnis moralitatis utpote auctor omnium relationum hominis, quae sunt ipsae normae moralitatis.

18. Ad actum *naturaliter bonum* nulla bona intentio requiritur, sed sufficit, ut actum ex obiecto non malum advertenter ponas iuxta praescripta rationis, nihil mali in eo deprehendens et ut talem eum intendens: quia hic actus naturae rationali congruit et eo ipso implicite ad Deum tamquam medium ad finem ultimum ordinatur.

19. Ad actum entitative *supernaturalem* nulla bona intentio requiritur, sed sufficit, ut actus naturaliter bonus eliciatur a potentia physica supernaturaliter elevata (sive per habitum ei infusum, sive per supplementum habitus, semper coniunctum, si habitus deest, cum gratia actuali interna immediata supernaturali) et excitata per gratiam actualem, quae ad omnem actum naturaliter bonum homini christiano a Deo datur: nam

natura physica omnis actus dependet a natura physica principii physici eum elicientis.

20. Ad actum *de condigno meritorium* vitae aeternae non requiritur bona intentio, sed sufficit, ut sit 1° naturaliter bonus 2° entitative supernaturalis 3° positus ab homine, qui est in statu gratiae sanctificantis, qua homo filius Dei adoptivus est. Nam talis actus perfectam habet proportionem cum vita aeterna seu visione beatifica, quae est bonum entitative supernaturale et haereditas filii Dei naturalis, promissa a Deo bonis operibus supernaturalibus filii Dei adoptivi.

21. Omne opus bonum in statu gratiae factum *quadruplicem fructum* habet: meritorium, impetratorium, propitiatorium, satisfactorium; 3 fructus posteriores aliis donari possunt, vivis vel defunctis. V. pag. 242, n. 15.

22. In usu *delectabilium* licitorum huius vitae solam voluptatem intendere i. e. voluptatem intendere, quin utens finem positive honestum explicite intendat, non est peccatum, dummodo hic non excludatur, vel explicite vel implicite eo, quod quis modum et mensuram a ratione praescriptum excedat: quia usus delectabilium convenit naturae animali hominis et usus eorum iuxta dictamen rationis regulatus respondet naturae eius rationali. Cfr. pag. 395-396, n. 31.

III.

DE LEGIBUS.

1. **Lex:** est norma ad bonum commune societatis obligatorio modo proposita et promulgata a Superiore societatis.
Divisio: dividitur in affirmativam et negativam; in naturalem et positivam; positiva dividitur in divinam positivam et humanam; humana: in ecclesiasticam et civilem, in mere praeceptivam, pure poe-

nalem, mixtam, irritantem, fundatam in praesumtione.

Affirmativa et negativa: prouti aliquid vel praecipit vel prohibet.

Naturalis: est ea, quae existit ante omnem legislationem positivam seu quae fluit ex natura rerum seu ex relationibus, quas homo ex natura sua ideoque ipso facto creationis habet ad Deum, seipsum et alias creaturas. Ad eam pertinent 3 classes praeceptorum: 1° suprema principia moralia, 2° praecepta, quae ex hisce immediate et facile concluduntur, seu decalogus (excepto cultu sabbati), 3° illa, quae ex praeceptis decalogi ratiocinando deducuntur.

Divisio legis naturalis: Quotuplex est lex naturae? R. triplex: affirmativa et negativa; primaria et secundaria; absoluta et condicionata. Prima divisio iam explicata est.

Primaria et secundaria: Prior est illa, sine cuius observatione naturalis finis rei praeceptae impossibilis redderetur; posterior est illa, sine cuius observatione naturalis finis rei praeceptae solum difficilius obtineretur.

Absoluta et condicionata: Lex naturae absoluta est ea, quae independenter a facto aliquo humano, unice ex naturalibus relationibus hominis vel ad Deum vel ad seipsum vel ad alias creaturas immediate sequitur. Condicionata est ea, quae solum dependenter ab aliquo facto, libere ab homine posito, ex iisdem relationibus sequitur.

Positiva lex: quae data est praeter et ultra legem naturae.

Divina positiva: Quotuplex est? R. triplex: noachitica, mosaica, evangelica. Mosaica continebat praecepta moralia i. e decalogi, caeremonialia ad cultum inter Israelitas regendum et iudicialia ad vitam eorum socialem gubernandam. Lex evangelica continet: praecepta theologalia, i. e. circa virtutes theologicas; moralia, scl.

decalogi et alia; sacramentalia: circa sacramenta.

Lex humana mere praeceptiva: quae solum obligat ad aliquid faciendum vel omittendum, sed poenam non statuit pro transgressione.

Mere poenalis: quae non obligat ad actum ponendum vel omittendum, sed solum ad incommodum subeundum in casu transgressionis.

Mixta: (seu poenalis): quae simul ad actum ponendum vel omittendum et ad poenam subeundam in casu transgressionis obligat.

Irritans: quae actum aliquem invalidum facit. Est vel prohibens et simul irritans, si actum tum illicitum tum invalidum facit; vel mere irritans, si actum invalidum quidem, sed non illicitum reddit. In lege prohibente et simul irritante irritatio statuta est vel in poenam actus attentati et sic est simul poenalis vel statuta est tantum ad magis urgendam prohibitionem.

Lex fundata in praesumtione: est lex, quae in re incerta prudenti iudicio factum aliquod supponit ex circumstantiis rei.

2. **Res meri consilii:** est res bona non praecepta, sed melior quam eius oppositum.

3. **Iurisdictio:** Quid est? R. est potestas regendi alios ad finem societatis perfectae cum imperio in conscientia obligante.

Divisio: dividitur in civilem et ecclesiasticam; ecclesiastica in iurisdictionem fori externi et fori interni seu conscientiae; iurisdictio fori interni in sacramentalem et extrasacramentalem; fori externi in voluntariam et contentiosam; alia divisio est in iurisdictionem ordinariam et delegatam, propriam et vicariam.

Iurisdictio fori externi: est ea, quae ordinat relationes externas sociales fidelium singulorum ad alios fideles et ad Superiores

ecclesiae immediate ad bonum commune totius ecclesiae.

Voluntaria: est illa, quae exercetur in volentes sine forma iudiciali.

Contentiosa: quae exercetur etiam in invitos, seu qua exercetur potestas iudicialis et coactiva.

Fori interni: quae ordinat res conscientiae, i. e. relationes singulorum fidelium ad Deum, immediate ad bonum privatum eorum.

Fori sacramentalis: quae exercetur in sacramento poenitentiae, remittendo vel retinendo peccata.

Extra-sacramentalis: quae illas res conscientiae ordinat, quae non sunt mera peccata.

Ordinaria: est illa, quae ipso iure (lege vel consuetudine) annexa est officio.

Delegata: est ea, quae commissa est personae.

Quotuplex est delegata iurisdictio? R. est duplex: aut est delegata a) ad universitatem causarum, si data est pro omnibus causis vel saltem pro omnibus causis certi generis; aut b) solum pro certa quadam causa vel pro pluribus causis certi generis.

Propria: quae exercetur nomine proprio.

Vicaria: quae exercetur nomine et vice alterius.

4. **Gratia facta:** Quid est? R. est 1° gratia concessa immediate a Superiore, vel 2° concedenda per delegatum, cui Superior mandatum dedit eam concedendi; 3° potestas a Superiore alicui illimitate data.

Gratia facienda: est gratia, cuius concessionem Superior libero et prudenti arbitrio delegati sui commisit; in hoc casu res dicitur adhuc integra, si delegatus nondum incepit uti potestate delegata; res non amplius integra est, si iam incepit ea uti. Vide pag. 286, n. 29; 338, n. 43.

5. **Approbatio alicuius decreti per Papam:** est consensus Papae in aliquod decretum magistratus ecclesiastici inferioris.

Divisio: dividitur in approbationem decreti doctrinalis (S. Officii) et disciplinaris, in approbationem in forma communi et in forma specifica, approbatio facit illud decretum vel legem universalem vel non universalem.

Decreti doctrinalis: si decretum continet doctrinam in rebus fidei et morum revelatis vel non revelatis quidem, sed connexis cum revelatis.

Decreti disciplinaris: si decretum versatur circa legem mere ecclesiasticam.

In forma communi: si Papa non instituto rigoroso examine decretum condicionate tantum approbat, i. e. sub condicione, quod nihil contineat contra fidem et bonos mores (si est doctrinale) aut contra ius commune (si est disciplinare): in hoc casu decretum non fit decretum ipsius Papae.

In forma specifica: si Papa instituto antea examine rigoroso decretum absolute approbat; per hanc approbationem decretum fit decretum ipsius Papae, non tamen locutio Papae ex cathedra (si est approbatio decreti doctrinalis).

Pro tota ecclesia: si decretum specifice approbatum directum est ad totam ecclesiam.

Pro particulari territorio: si saltem in forma communi approbatum, solum pro certo territorio editum est.

6. **Domicilium ecclesiasticum:** est 1° habitatio actualis in aliqua parochia vel dioecesi (vicariatu, praefectura) 2° coniuncta cum intentione perpetuo ibi manendi, nisi quid novi avocet, vel iam per 10 annos completos protracta (incola).

Quasi-domicilium: est 1° habitatio actualis in aliqua parochia vel dioecesi (vicar., praef.) 2° coniuncta cum intentione ibi manendi per maiorem anni partem (saltem per 6 menses)

vel per hoc tempus reipsa iam protracta (advena).
Domicilium et quasi-domic. *amittitur* discessione a loco cum animo non revertendi.

7. **Peregrinus:** est ille, qui alicubi habet domicilium aut quasi-domicilium, sed ad tempus extra illud versatur.
8. **Vagus:** qui vel actualiter vel habitualiter nullibi habet domicilium nec quasi domicilium.
9. **Immunitas ecclesiastica:** est privilegium, quo sacrae res et personae et loca sacra ob eorum sanctitatem libera esse debent non solum ab indiguis oneribus, sed etiam ab illis, quae rebus, personis et locis profanis a societate civili imponuntur.
Quotuplex est? R. est triplex: r e a l i s, p e r s o n a l i s et l o c a l i s, prouti rei vel clericis et Religiosis vel locis sacris et religiosis competit. Personalis complectitur etiam 1° e x e m t i o n e m Papae ab omni iurisdictione civili, ad cuius exercitium plenum et bono ecclesiae accommodatum Papa insuper indiget p r i n c i p a t u civili cum proprio territorio; 2° privilegium fori, vi cuius clerici et Religiosi nec iudicari nec puniri possunt a iudice civili (cfr. pag. 198, 199, 201); 3° privilegium c a n o n i s, vi cuius percutientes clericos vel religiosas personas incurrunt excommunicationem Papae simpliciter reservatam. Cfr. pag. 193, 197, 198, 199; 184, n. 5. Immunitas localis continet etiam ius asyli.
10. **Promulgatio legis:** est talis propositio legis factae, ut eius notitia ad omnes subditos pervenire possit (nunc ordinarie: publicata in commentario officiali „Acta Apostolicae Sedis", si est pontificia).
11. **Interpretatio legis:** est explicatio sensus legis iuxta verba eius e mente legislatoris.
Quotuplex? R. triplex: authentica, usualis, doctrinalis; est vel extensiva vel comprehensiva et haec est vel stricta vel lata.
Authentica: quae fit ab ipso legislatore vel ab alio, eius nomine (a S. R. Congreg.

respectiva vel a commissione iuris quoad canones novi codicis, approbata a Papa in forma specifica vel edita ex mandato eius speciali: si interpretatio legis universalis est).

Usualis: quae fit per praxim populi.

Doctrinalis: quam theologi dant.

Comprehensiva: quae verba legis in sensu proprio sumit.

Stricta: quae verba legis in sensu proprio et simul stricto intelligit.

Lata: quae verba legis in sensu proprio quidem, sed non solum in stricto, sed etiam in sensu latiore sumit.

Extensiva: quae verba legis etiam in sensu improprio intelligit.

12. **Epikeia:** est exceptio alicuius casus e mente legislatoris, etsi contineatur in verbis legis, nec adsit causa per se a lege excusans.

Exemtio: est deobligatio a lege, eo quod quis desinit esse eius subditus.

In fraudem legis: agit, qui legi opponit causam eximentem vel impedientem ex unica vel unice principali intentione, ut legem observare non debeat.

13. **Causa excusans:** est impossibilitas physica vel moralis a lege deobligans, quamquam deobligatus manet esse subditus legis.

14. **Impossibilitas moralis:** est omnis gravis difficultas legi externa seu omne incommodum grave, proprium vel alienum, temporale vel spirituale, cum observatione legis non necessario coniunctum.

Difficultas legem observandi: Quotuplex est? R.: Duplex: interna et externa; interna est vel ordinaria vel extraordinarie magna.

Interna: est ea, quae cum observatione legis necessario et semper coniuncta est.

Externa: est difficultas, quae non necessario et semper, sed solum in particulari casu cum observatione legis coniuncta est.

Interna ordinaria: est ea, quam homines communiter sentiunt in legis observatione.

Interna extraordinaria: est ea, quam aliquis homo propter particularem dispositionem suam, physicam vel psycho-physicam vel moralem patitur in legis observatione.

15. **Dispensatio:** est deobligatio subditi a lege in particulari casu a legislatore vel eius delegato facta.

Causae dispensationis: dividuntur in canonicas et non-canonicas, veras et falsas, motivas et impulsivas; falsae in illas, quae bona fide et in illas, quae mala fide assignatae fuerunt.

Causae canonicae et non-canonicae: prouti in iure scripto expressae sunt vel non sunt expressae.

Motiva: est ea, quae per se sufficit ad obtinendam dispensationem. Omnes et singulae causae canonicae sunt motivae, etsi non pro omni re petita.

Impulsiva: quae per se non sufficit ad movendum Superiorem ad dandam dispensationem, sed eum movet solum ad facilius dandam dispensationem ex causa motiva.

Dispensatio subreptitia et obreptitia: Prior est dispensatio obtenta, in cuius petitione aliquid necessario exprimendum reticitum fuit. Obreptitia, si quid falsum fuit expressum.

16. **Privilegium:** est facultas specialis et permanens data a Superiore praeter vel contra legem.

Divisio: Dividitur in privilegium praeter et contra legem seu ius commune (praeter: e. g. facultates habituales); favorabile et odiosum, prout alteri vel nullum vel aliquod incommodum affert; reale et personale, prout immediate rei vel personae inhaeret; commune et privatum; mere gratiosum, remuneratorium et onerosum; perpetuum et temporaneum.

Privilegium commune: quod datum est alicui statui in bonum commune totius status.

Privilegium privatum: quod personae

singulari vel alicui statui in bonum privatum singulorum datum est.

17. **Abrogatio legis:** est ablatio legis ex toto per legislatorem.
Derogatio legis: est ablatio legis ex parte per legislatorem.

18. **Cessatio legis:** est desitio legis eo, quod ratio legis pro tota societate adaequate cessat.

19. **Consuetudo:** est praxis 1° populi, i. e. communitatis, cui lex imponi potest, 2° rationabilis, i. e. non irrationabilis, scl. non contra legem Dei vel contra bonum commune vel contra essentialia iuris canonici vel cultus vel liturgiae (e. g. contra multas eius leges) nec a iure expresse reprobata (e. g. consuetudo impedimentis matrimonialibus existentibus contraria vel novum impedimentum matrim. inducens); 3° libera, i. e. non exercita ex metu vel errore vel ignorantia vel inconsideratione vel levitate; 4° diuturna, i. e. saltem per 40 annos continuata; 5° uniformis, scl. a. maiore parte populi observata; 6° constans seu non interrupta; 7° exercita cum animo se obligandi, si consuetudo praeter legem est; 8° approbata (lege lata seu legaliter) ab illo Superiore, a quo per modum legis scriptae potuisset imponi.
Divisio: Dividitur in consuetudinem universalem et particularem; in consuetudinem iuxta, praeter, contra legem.
Iuxta legem: quae legem explicat per modum, quo populus eam observat.
Praeter legem: quae novam obligationem inducit.
Contra legem: quae obligationem legis tollit aut ex toto aut ex parte.

PRINCIPIA.

1. *Limites potestatis* omnis Superioris determinantur e fine societatis, cui praeest, adaequate spectato, i. e. simul cum mediis,

per quae obtinendus est, seu Superior non potest id praecipere, quod vel praeter vel contra vel supra finem societatis est, quia potestas eius solum medium est ad finem societatis subditis procurandum. Quae vero ad finem societatis directe vel indirecte necessaria, nec supra eum sunt, Superior societatis perfectae praecipere potest et circa haec habet potestatem legiferam, iudiciariam, coactivam, quia haec triplex potestas necessaria est ad finem societatis perfectae obtinendum. Cfr. pag. 97. n. 4.

2. *Papa* omnia potest, quae ad vitam aeternam fidelibus procurandam necessaria vel utilia sunt, sive in se spiritualia sive temporalia sint, modo aliquid non sit exceptum per ius naturae vel voluntatem Christi vel liberum concordatum.

3. ‚Ecclesia de *internis* non iudicat', potest tamen actus etiam mere internos praecipere, utpote saepe utiles ad finem ecclesiae.

4. ‚Extra territorium praecipienti impune non paretur': scl.: iurisdictio contentiosa, etiam ordinaria valide exerceri non potest *extra territorium* proprium neque in proprium subditum extra illud existentem, sed utique voluntaria, licet delegata tantum sit. Cfr. pag. 205, n. 9.

5. ‚Quod quis facere potest per seipsum, potest etiam facere per alium': scl. 1° qui habet potestatem ordinariam, potest eam (per se) etiam ex toto *delegare alteri;* 2° qui solum delegatam habet, eam alteri subdelegare potest, si a) eam a Papa neque solum propter personales qualitates suas accepit, vel b) ad universitatem causarum delegatus est, vel c) a delegante specialem et expressam facultatem subdelegandi accepit; 3° potestas subdelegata non potest iterum subdelegari, nisi delegans expresse id concesserit.

6. Potestas aliqua delegata per mortem delegantis (vel aliam amissionem officii) non *expirat* (nisi expresse data sit cum clau-

sula: ‚ad beneplacitum nostrum' vel alia aequivalenti), si est gratia facta vel gratia facienda quidem, sed res non amplius integra est: quia ius vel in re vel ad rem iam acquisitum est; re adhuc integra, expirat gratia facienda, si potestas data est limitata: quia nondum ius ullum ad usum potestatis acquisitum est. Cfr. pag. 266, n. 19; 286, n. 29; 364, n. 40.

7. Potestas delegata post mortem delegati (vel aliam amissionem officii) 1° transit ad *successorem* delegati, si delegatio realis fuit i. e. delegato concessa propter munus eius, quia haec adhaeret sedi eius seu muneri; 2° non transit, si personalis fuit i. e. ob qualitates personales delegati data, quia haec adhaeret sedenti seu personae.
8. Decreta *S. Congregat. Rom.* obligant 1° partes, i. e. illos, ad quos diriguntur, si in forma communi a Papa approbata sunt; 2° omnes vero in ecclesia (exceptis catholicis orientalibus, nisi leges fidei vel morum sint, quia hae declarationes sunt legum divinarum vel naturalium vel positivarum), si pro tota ecclesia lata et vel ex speciali mandato Papae edita vel in forma specifica ab eo approbata sunt.
9. Potestas *rationabiliter praesumta* (i. e. interpretative data) 1° valet, si ad solam actus liceitatem requiritur, 2° non valet, si valor actus ab ea dependet, quia in hoc casu potestas est causa actus, quae realiter adesse debet, ut effectus sequi possit; potestas praesumta autem non est potestas vere data, sed solum daretur a Superiore, si de casu sciret.
10. Lex non *promulgata* non obligat, quia est voluntas legislatoris subditis nondum notificata et voluntas subditorum solum mediante eorum intellectu ligari potest. Idec interpretatio quoque authentica legem dubiam explicans aut legem coarctans ve extendens nova promulgatione indiget ut pote nova lex. Et lex Pontificia quidem

per se elapsis demum 3 mensibus post promulgationem obligare incipit.

11. *Subditus* alicuius Superioris ecclesiastici Papa inferioris ordinarie aliquis eo fit, quod in territorio eius domicilium vel quasi-domicilium acquirit.

12. *Filii minorennes* ibi domicilium (legale) habent, ubi ille domicilium suum habet, cuius potestati subiecti sunt et *uxor* a viro legitime non separata domicilium mariti habet; solum quasi-domicilium (facti) minorennes septennio maiores et uxores a viro legitime non separatae (legitime separatae etiam domicilium) alibi propria voluntate acquirere possunt. Cfr. pag. 98—99.

13. ‚Lex afficit *territorium*, praeceptum adhaeret ossibus personae' i. e. 1° praeceptum ab eo, cui impositum est, ubique observari debet; 2° ut autem aliquis teneatur ad legem alicuius Superioris Papa inferioris observandam, debet esse de eius territorio seu eius subditus et in eius territorio seu actualiter et corporaliter in eo existens.

14. *Peregrini:* 1° non tenentur legibus dioecesanis, sed tantum a) communibus, si in loco, in quo versantur, obligant, b) illis legibus loci, in quo sunt, quae vel formalitates ad valorem contractuum praescribunt vel bonum commune loci tuentur vel specialiter pro peregrinis latae sunt; 2° gaudent privilegiis loci, in quo versantur. *Vagi* autem tenentur legibus tum communibus tum particularibus loci, in quo versantur; nam vagi parochus vel Ordinarius proprius est parochus vel Ordinarius loci, in quo actu commoratur.

15. Perpetuo *amentes* aequiparantur infantibus, quia nunquam ad usum rationis pervenerunt, ideoque non tenentur legibus positivis sive humanis sive divinis. — Legibus ecclesiae tenentur solum *septennio* maiores iique usu rationis gaudentes.

16. Suprema principia moralia et praecepta *decalogi* (excepto cultu sabbati) ab homine adulto mentis excultae diu invincibi-

liter ignorari non possunt, sed solum ad breve tempus (e. g. malitia onanismi in matrimonio). Cfr. pag. 389, n. 2.

17. ‚Ecclesia de iis, *qui foris sunt*, non iudicat' scl. legibus ecclesiae 1° non-baptizati non obstringuntur (nisi sint merae interpretationes legis naturae vel positive divinae omnes obligantis), quia ecclesia in eos iurisdictionem non habet, 2° haeretici autem et schismatici, licet extra ecclesiam sint, per se eas observare debent, quia Papa eos obligare a) potest, utpote ex baptismo (etiam dubie valido) iurisdictione in eos gaudens, et b) etiam de facto vult, saltem in genere. Cfr. pag. 389, n. 3.

18. *Interpretatio* legis authentica, usualis et doctrinalis, si communis est auctorum sententia, omnes obligat, quia verum sensum legis certo ostendit. Cfr. pag. 6, n. 5.

19. ‚Lex non respicit *retro*' i. e. non afficit actus ante promulgationem legis positos, nisi sit mera interpretatio comprehensiva clarae legis prioris aut expresse de praeteritis aliquid statuat.

20. Lex affirmativa 1° obligat semper, sed non *pro semper*, negativa obligat etiam pro semper seu nullo momento id facere licet, quod lex vetat. 2° Lex affirmativa a) non habens sibi annexum tempus, quo impleri debet, solum tunc implenda est, quando impletio necessaria est; d) si tempus est annexum, hoc tempore implenda est, et eo elapso obligatio legis cessat, si terminus additus est ad finiendam obligationem, quamprimum autem impleri debet, si additus est solum ad magis urgendam obligationem.

21. Lex gravis in *materia gravi* sub gravi obligat, quia notabiliter ad finem legis facit quem legislator obtinere vult.

22. ‚*Finis legis* non cadit sub lege' seu sufficit, omittere, quod lex vetat vel modo humano id facere, quod lex praecipit, etsi finis legis non intendatur vel non obtineatur a subdito.

23. ‚Qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad *medium* necessarium' seu quivis ad legem implendam adhibere debet medium idque necessarium et ordinarium cum ordinaria diligentia, non autem medium vel non omnino necessarium vel extraordinarium, quia secus observatio legis esset nimis difficilis.
24. ‚Qui non potest totum, tenetur ad *partem*' scl. qui totam legem observare non potest, tenetur ad partem, quae non parum ad finem legis conducit; parum autem pro nihilo reputatur.
25. ‚Lex non debet *anticipari*' neque potest sine privilegio valide anticipari, si terminus, a quo obligare incipiat, constitutus est, quia hic est sensus termini legi additi.
26. ‚Odiosa sunt restringenda, favores ampliandi' i. e. *interpretationis:* 1° strictae sunt: a) leges, quia libertatem restringunt, b) potestas limitate delegata, c) omnis dispensatio aliorum iura laedens vel in commodum privatorum data; 2° latae: a) omnes favores aliis non praeiudicantes, b) potestas ordinaria, item delegata ad universitatem causarum.
27. Obligatio legis *cessat:* 1° vi causae eximentis, i. e. si quis desinit esse subditus eius; 2° si finis eius pro tota societate totaliter cessat; 3° si eius observatio esset in commune damnum vel incommodum grave, 4° per legem novam contrariam, 5° si concurrit cum lege graviore ita, ut utraque simul observari non possit, 6° per consuetudinem contrariam legitime praescriptam, 7° per dispensationem vel privilegium vel licentiam datam vel vi epikeiae, 8° vi causae excusantis seu impedientis, i. e. si eius observatio tibi physice vel moraliter impossibilis est.
28. Licitum est: 1° a lege se *eximere*, in aliud territorium se transferendo sive permanenter sive transeunter, quia lex te non obligat, ut maneas eius subditus; 2° legi opponere *impedimentum*, modo hoc non

fiat in fraudem legis: a) si post notabile tempus demum incipit obligare, quia nimis difficile esset, multo ante terminum legis omnia impedimenta vitare vel removere; imo b) ex causa proportionate gravi, etsi proxime urgeat, quia lex affirmativa non obligat cum proportionate gravi incommodo.

29. Lex, quae ad *bonum commune* non amplius confert vel contra bonum commune esse incipit, eo ipso cessat, quia lex medium est ad bonum commune societatis obtinendum.

30. ‚*Lex posterior* derogat priori', si in eadem re contraria statuunt, quia haec est voluntas legislatoris, quum legem suam priorem sciat.

31. Lex nobilior vel *gravior* praevalet inferiori vel minus gravi seu in concursu duarum legum, quae simul observari non possunt, lex nobilior (ratione auctoris vel materiae vel finis) vel gravior observanda est: patet ex natura rei.

32. Per *novam consuetudinem* contrariam 1° omnis lex mere ecclesiastica abrogari vel ei derogari potest, si non irrationabilis et legitime praescripta est (40 anni requiruntur), quia consensum legislatoris habet; 2° contra legem divinam autem sive naturalem sive positivam consuetudo legitima oriri non potest.

33. Per novam legem universalem ecclesiae: 1° abrogantur contraria *consuetudo praeexistens* universalis et contraria privilegia in iure communi contenta, quia haec omnia scivit legislator legem condens; 2° non autem rationabiles consuetudines particulares (ne liturgicae quidem, decentes tamen et veteres), ius scriptum particulare et privilegia specialia a S. Sede data, quia legislator non supponitur haec scire; excipe, si per clausulam legi adiectam etiam haec revocantur; si vero centenaria vel immemoralia sunt, speciali mentione indigent, ut auferantur; 3° semper autem *nova* consuetudo contraria, modo rationabilis sit, oriri potest, nisi per clausulam legis pro futuro consuetudo contraria prohi-

beatur, quo in casu solum centenaria vel immemorialis valeret. Per novum codicem iuris canonici: a) abrogantur α) omnes leges disciplinares et poenales universales hucusque vigentes, sed in novo codice nec explicite nec implicite contentae, β) omnes leges priores certe contrariae, universales et particulares, nisi quoad particulares in novo codice aliquid speciale statuatur; b) non abrogantur leges liturgicae, nisi expresse revocatae, concordata, privilegia quaelibet exceptis expresse revocatis; c) tolerari possunt ab Ordinariis consuetudines hucusque vigentes tum universales tum particulares, si saltem centenariae sunt nec expresse reprobatae; secus abrogatae sunt, nisi codex aliud expresse statuat. Cfr. pag. 32, n. 19, 2°.

34. *Consuetudo* legitime praescripta vim legis habet in ecclesia, quia Papa sic constituit.

35. *Papa dispensare:* 1° Non potest in iure divino positivo, quia S. Sedes ita semper docuit et nunquam dispensavit; nec in lege naturae absoluta, quia ne Deus quidem hoc potest, quum fluat immediate ex essentiis rerum, quae immutabiles sunt. 2° Potest vero a) (improprie) in quibusdam legibus naturae condicionatis, scl. auferendo condicionem ab homine positam, qua ablata iam nulla lex naturae adest, scl. in votis, professione religiosa, iuramentis, sponsalibus, matrimonio rato non consummato fidelium et in matrimonio etiam consummato infidelium, si saltem una pars fit christiana: quia Deus ei ad hoc potestatem dedit. Probatur ex praxi constanti et universali Romanor. Pontificum, quum in ea contineatur eorum doctrina definitiva, obligatoria et ad omnes fideles data ideoque infallibilis, se istos actus valide et licite solvere posse; item d) in omnibus legibus mere ecclesiasticis, quia Papa supra ius commune et particulare est, quum supremam habeat iurisdictionem.

36. Qui in lege non sua, sed Superioris sui

dispensat, sine causa non potest valide dispensare, quia solum vi potestatis a Superiore sibi datae dispensat et hic ei non concedit potestatem sine causa in lege sua dispensandi.

37. Non valet *praesumta dispensatio*, sed utique praesumta licentia, si lex aliquid prohibet, ne sine licentia fiat.

38. ‚Dispensatio solum valet, si preces veritate nitantur', scl.: Nulla dispensatio valet, si *causa* motiva unica (vel una ex causis impulsivis, quae simul sumtae constituant unicam causam motivam) in petitione allegata non vere adfuit et quidem tempore concessionis dispensationis ideoque die dati rescripti, si sine executore concessa est; tempore executionis, si per executorem: quia legislator non vult et delegatus non potest valide dispensare sine causa. Sed v. pag. 362, n. 36.

39. *Ordinarius* potestate ordinaria *dispensare* potest in legibus universalibus ecclesiae, in quibus Papa dispensare solet, exceptis liturgicis: 1° si periculum gravis damni in mora et recursus ad S. Sedem difficilis est; 2° in rebus frequenter occurrentibus; 3° in casibus dubiis dubio facti (ad cautelam) et quidem in legibus irritantibus quoque; in dubio iuris enim leges ecclesiasticae quaelibet iam per se cessant. Cfr. pag. 360—361, n. 32.

40. *Dispensatio illimitate* concessa pro uno actu, valet etiam pro omni alio actu eiusdem speciei. Cfr. pag. 390, n. 5.

41. Nemo per se tenetur uti *privilegio* privato, ipsi singulariter in bonum privatum dato.

42. *Epikeia* uti licet, si Superior adiri non potest et de sola liceitate actus agitur in casu: quia ‚in omnibus potior debet esse ratio aequitatis, quam stricti iuris'.

43. ‚Ad impossibile nemo tenetur', i. e. saltem a reatu culpae 1° impossibilitas physica semper excusat; 2° *incommodum privatum:* a) excusat a lege positiva non mere irritante, sive divina sive humana sit, et a lege divina

naturali affirmativa, si externum est idque proportionate grave (e. g. gravis causa a gravi praecepto, omnis rationabilis causa a levi praecepto): quia legislator humanus non potest et Deus non vult ad aliquid obligare, quod hominibus communiter valde difficile est, quum lex, multis eam non implentibus, in perniciem esset animarum et non in bonum commune; sed b) non excusat: α) si legi internum est, etsi gravissimum, quia cum legis observatione necessario coniunctum est, nisi extraordinarium sit; nec β) a lege mere irritante, quia bonum commune postulat, ut leges mere irritantes non cessent nisi ob incommodum commune gravissimum seu impossibilitatem communem alicuius loci; sed cfr. 390, n. 4; nec γ) a lege naturae negativa, quia haec ea prohibet, quae intrinsece mala sunt; praesertim in triplici casu: si actio, etsi in se omnino indifferens αα) esset in damnum commune, quia bonum commune praevalet bono privato; ββ) si proximum coniiceret in extremam necessitatem spiritualem, γγ) si esset in odium fidei vel contemtum religionis vel protestationem falsae religionis vel in contemtum potestatis legitimae, praesertim Papae.

44. *Bonum commune* praevalet bono privato, quia totum praestat parte eius.

45. ‚*Praesumptio* cedit veritati': ergo lex, quae in praesumtione fundatur, non obligat (per se), si factum praesumtum in casu non subsistit.

46. Leges latae ad *praecavendum periculum* generale obligant, etiamsi in casu particulari periculum non adsit.

47. Ad *inutile* non existit obligatio.

IV.

DE CONSCIENTIA.

1. **Synderesis:** Quid est? R. est facultas, qua intellectus facillime cognoscit suprema

principia legis naturae, et qua voluntas libenter sequitur haec principia ab intellectu sibi proposita.

2. **Conscientia moralis:** est actus intellectus, quo hic iudicat, actionem hic et nunc ponendam vel eius omissionem esse licitam vel illicitam.

Divisio: dividitur in certam et dubiam, veram et erroneam; erronea in vincibilem et invincibilem, laxam et angustam.

Certa: est ea, qua intellectus absque formidine errandi iudicat, actionem hic et nunc ponendam vel eius omissionem esse licitam vel illicitam. Est vel moraliter vel physice certa, prouti solum prudentem vel etiam imprudentem formidinem errandi excludit; directe vel reflexe certa, prouti iudicium de liceitate vel illiceitate actionis immediate ex argumentis rei internis aut ex externis tantum formatur.

Dubia: si quis iudicium de liceitate aut illiceitate actionis vel omissionis suspendit, aut format quidem, sed cum formidine errandi.

Divisio: Quotuplex est dubium? R. Quadruplex: strictum et latum; latum dividitur in positivum et negativum, speculativum et practicum, iuris et facti.

Strictum et latum: dubium strictum est suspensio omnis iudicii; latum est iudicium cum formidine errandi.

Positivum: quod innititur gravi ratione.

Negativum: quod innititur nulla vel levi ratione.

Speculativum: quod versatur circa liceitatem aut illiceitatem actionis (vel omissionis) in abstracto consideratae.

Practicum: quod versatur circa liceitatem aut illiceitatem actionis (vel omissionis) hic et nunc in concreto a te ponendae.

Iuris vel facti: prout versatur circa legem ipsam vel circa factum aliquod. Reliqua v. pag. 15, n. 6.

Laxa conscientia: est illa, quae ex levi ratione negat aut minuit peccatum.

Angusta: quae ex levi ratione affirmat vel auget peccatum. Dividitur in perplexam et scrupulosam.

Perplexa: quae affirmat peccatum, si actus ponitur, et affirmat peccatum, si non ponitur.

Scrupulosa: Quid est scrupulus? R. est apprehensio mentis inani ratione nixa et inde ortus timor voluntatis, adesse vel adfuisse peccatum, ubi non est.

Conscientia probabilis: Quid est? R. est iudicium, quo mens propositioni alicui assentit propter motiva suadentia, at cum formidine prudenti de opposito.

3. **Opinio probabilis:** est propositio, quae propter motiva gravia assensum viri prudentis meretur, at cum prudenti formidine de opposito.

Divisio: dividitur in speculative et practice probabilem; in interne et externe, solide et tenuiter, certe et dubie, absolute et comparative probabilem; item una opinio probabilis potest esse altera probabilior vel minus probabilis vel utraque est aequeprobabilis.

Opinio speculative probabilis: quae in se probabilis est.

Practice probabilis: quae etiam in concretis circumstantiis casus practicabilis apparet.

Interne probabilis: quae fundatur in rationibus ex ipsa re desumtis.

Externe probabilis: quae proxime fundatur in auctoritate doctorum, qui eam defendunt.

Solide et tenuiter probabilis: prout in gravi vel solum levi ratione fundatur.

Certe et dubie probabilis: prout ratio gravis pro ea certo aut solum dubie adest.

Absolute probabilis: quae probabilis apparet, si non comparatur cum opposita opinione.

Comparative probabilis: si suam probabilitatem etiam retinet, si cum opposita comparetur.

Probabilior: quae gravioribus motivis innititur, quam opposita.

Minus probabilis: si minus gravibus rationibus innititur, quam opposita.

Aequeprobabilis: si aeque vel fere aeque gravibus rationibus duae opiniones probabiles innituntur.

Opinio tuta: quae periculum peccati formalis excludit.

Tutior: quae periculum peccati etiam materialis excludit.

Minus tuta: quae periculum peccati materialis non excludit. Cfr. pag. 51.

4. **Systema morale:** Quid est? R. est summa regularum, logice inter se connexarum, quibus in rebus positive dubiis pervenire possumus ad conscientiam practice certam, actionem hic et nunc ponendam vel omissionem actionis esse licitam.

   Tutiorismus: docet, etiam obligationes positive dubias omnes esse adimplendas.

   Probabiliorismus: docet obligationes dubias solum tunc non impleri debere, quando certe probabilius est, eas non adesse, quam adesse.

   Aequeprobabilismus: docet, obligationes dubias solum tunc non impleri debere, quando aeque vel fere aeque probabile est, eas non adesse et eas adesse.

   Probabilismus: docet, quaslibet obligationes vere et certe dubias non adimpleri debere, i. e. si opinio vere et certe probabilis existentiam alicuius obligationis negat, etsi opposita opinio sit certe probabilior.

   Laxismus: esset doctrina, etiam illas obligationes dubias non debere impleri, quae solum negative dubiae sunt.

5. **Principia reflexa:** sunt principia, quae non quidem ex internis rationibus honestatem actionis ponendae vel omissionis probant, quorum auxilio tamen perveniri

potest ad certum iudicium de honestate actionis hic et nunc ponendae, vel omissionis actionis. Optimum, et quod in omni dubio positivo licet applicare, est hoc: Lex dubia non obligat.

PRINCIPIA.

1. Norma moralis proxima actus humani non est lex, qualis obiective est, sed *conscientia* eaque certa seu lex, prouti est in certa persuasione agentis: quia moralitas actus a voluntate libera est et haec ita tendit in rem, sicut intellectus ei rem exhibuit.
2. ‚Omne, quod non est ex fide, peccatum est' i. e. peccas, si quid facis vel omittis cum conscientia practice *dubia* seu sine certa persuasione de liceitate actionis hic et nunc ponendae vel omissionis: quia sic virtualiter iam consentis in actionem vel omissionem, etsi illicita esset ideoque in peccatum; est peccatum talis speciei et gravitatis, qualis esse putabatur res facta vel omissa.
3. Ad liceitatem agendi sufficit conscientia practice et *moraliter certa*, quia maior certitudo in rebus moralibus ordinarie haberi nequit.
4. *Dubia negativa*, sive pro lege sive contra legem, spernenda sunt, quia non auferunt certitudinem moralem de opposito.
5. *Perplexus* non peccat, quidquid facit, quia actualiter libertate caret.
6. *Scrupulosus* tenetur contra scrupulum agere, i. e. strenue facere id, quod timet, ne peccatum sit, quia secus tum animo tum corpori suo graviter nocet. Haec oboedientia unicum est remedium scrupulorum.
7. ‚*Lex dubia* non obligat', quia voluntas ligari non potest nisi per legem ab intellectu cognitam, sola cognitio certa autem vera cognitio est seu conformatio intellectus cum re.
8. Lex est dubia, si contra eam certo stat

ratio aliqua vere gravis seu si *opinio certe et solide probabilis* dicit, legem non adesse vel iam cessasse (v. pag. 37, n. 27). etsi opinio pro lege sit certo probabilior.

9. Principium *probabilismi:* In dubio obiectivo, positivo, moraliter invincibili seu insolubili de existentia vel cessatione cuiuslibet obligationis licitum est sequi opinionem vere et certo probabilem pro libertate, etsi opinio pro lege certo probabilior sit, dummodo in casu quaeratur de sola liceitate actionis vel omissionis: nam lex dubia non obligat.

10. Ubi agitur *non de solo licito* vel illicito, sed insuper etiam de effectu aliquo, qui certo obtinendus aut vitandus est, non licet uti probabilismo, sed pars tutior eligenda est i. e. opinio stans pro lege, quia in hoc casu lex non est dubia, sed certa, quum ad finem certo obligatorium medium necessarium adhibere, certa existat obligatio. Cfr. notam IV. pag. XXII—XXIII.

11. ‚In dubio benigniora sunt sequenda' seu: Non est imponenda obligatio, nisi certo de ea constet, nec obligatio gravis affirmanda, ubi de gravi obligatione certo non constat. Ideoque 1° *confessarius* sententiis probabilibus auctorum uti non potest ad obligationes imponendas poenitentibus, sed solum ad eos deobligandos in casu dubii insolubilis; et 2° omnis poenitens ius habet, sequendi in praxi sua opiniones auctorum gravium pro libertate circa obligationes, quae ipsum spectant.

12. Opiniones, quas *S. Alphonsus* ‚adhuc probabiles' dicit, omnes, paucis exceptis (cfr. pag. 6, n. 7), practice tutae sunt, quia S. Sedes hoc infallibiliter declaravit vi approbationis operum moralium S. Alphonsi occasione canonizationis atque collationis et confirmationis tituli Doctoris ecclesiae in moralibus.

V.

DE VIRTUTIBUS.

1. **Virtus:** Quid est? R. est habitus potentiam perficiens ad bene operandum.
   Divisio: Virtutes dividuntur in intellectuales et appetitivas, theologicas et morales, naturales et supernaturales, infusas et acquisitas, perfectas et imperfectas, communes et heroicas, formatas et informes.
   Intellectualis: quae intellectum perficit ad verum cognoscendum; aliae sunt speculativae, ut sapientia et fides, aliae practicae: ars et prudentia.
   Appetitiva: est illa, quae voluntatem perficit ad bonum amplectendum.
   Perfecta vel imperfecta: prout vel facile, prompte et constanter exercetur, saltem in difficultatibus ordinariis, vel non ita.
   Formata et informis: prout operans in statu gratiae est vel non est. Alias divisiones habes explicatas pag. 8. n. 5—6.
   Virtutes morales: Quatuor sunt generales: prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia; omnes aliae virtutes eis annexae sunt, seu earum quasi-partes, vel subiectivae, i. e. earum species, vel integrantes i. e. necessariae ad eas perfecte et facile exercendas, vel potentiales i. e. eis similes.
2. **Prudentia:** dictat, quid in omni casu, spectatis omnibus circumstantiis agendum sit, ut actio rationi conveniat.
3. **Iustitia:** unicuique id ad aequalitatem tribuit, quod ei debetur.
   Quotuplex? R. triplex: commutativa, distributiva, legalis.
   Commutativa: unicuique id ad aequalitatem arithmeticam tribuit, quod ipsi proprium est.
   Distributiva: qua princeps societatis bona et onera communia secundum merita et vires inter membra societatis distribuit.

Legalis: qua bonum commune societatis promovetur, a principe leges bonas ferendo et exequendo, a subditis legibus parendo.
Ius strictum: est exclusiva praelatio alicuius hominis in usu rei, cum potestate, eam extorquendi coactione adhibita. Est duplex: reale et personale.
Ius reale seu **in re:** est ius, vi cuius iam ipsa res mihi devincta est, adeo ut me invito non possit licite ab alio possideri.
Ius personale seu **ad rem:** est ius postulandi ab alio, ut det mihi rem suam.

4. **Fortitudo:** est virtus, quae hominem firmat ad superandas omnes difficultates.
5. **Temperantia:** est virtus, quae moderatur appetitum sensibilem in usu delectabilium gustus et tactus.
6. **Vitium:** est habitualis defectus vel excessus contra aliquam virtutem.

PRINCIPIA.

1. ‚Virtus stat *in medio*' i. e. tum defectus tum excessus contra aliquam virtutem, peccatum est.
2. Virtutes specifice distinguuntur ex *motivis* earum specie diversis, quia natura moralis actuum liberorum a motivo dependet, quo voluntas ducitur.
3. *Prudentia* auriga est et moderatrix omnium aliarum virtutum.
4. *Iustitia commutativa* circa ius strictum versatur, quod est vel ius in re (seu proprietatis) vel ius ad rem, quia solum hoc ius ad aequalitatem arithmeticam tribui potest.
5. Laesio iustitiae commutativae non solum ad poenitentiam, sed etiam ad *restitutionem* obligat, quia huius virtutis est, alteri tribuere id, quod ei proprium est, ergo ei etiam reddere, si ei ablatum est; laesio aliarum virtutum ad poenitentiam tantum obligat.

6. ,*Martyrem* non poena, sed causa facit'; v. pag. 226.
7. *Martyrium* et *baptismus* omnem poenam temporalem delet, supposita attritione de omnibus peccatis mortalibus et venialibus commissis et nondum remissis, quia Deum hoc promisisse, S. Literae et Traditio docent.

EX LIBRIS PROVINCIAE PRO STUDIO THEOL. S. CORDIS IESU.

VI.
DE PECCATIS.

1. **Peccatum:** Quid est peccatum? R. est libera transgressio legis.
Divisio: dividitur in originale et personale; personale in actuale et habituale, actuale in peccatum commissionis et omissionis; cordis, oris et operis; in peccatum contra Deum, seipsum, proximum; ignorantiae, infirmitatis, malitiae; in grave et leve, materiale et formale, in mortale et veniale, carnale et spirituale, proprium et alienum.
Originale: quod est carentia gratiae sanctificantis propter peccatum Adae, quod omnibus hominibus ut liberum a Deo imputatur.
Personale: quod actu proprio committitur.
Actuale: est ipse actus malus.
Habituale (mortale): est status peccati mortalis seu carentia gratiae sanctificantis inducta per peccatum mortale actuale.
Ignorantiae: quod fit ex ignorantia culpabili.
Infirmitatis: quod fit instigante passione aliqua etsi cum perfecto consensu.
Malitiae: quod nec ex ignorantia nec ex passione, sed ex sola mala voluntate fit.
Grave et leve (obiective): prout lex gravis notabiliter aut lex sub levi obligans vel lex gravis non notabiliter laeditur.
Materiale: involuntaria transgressio legis.
Formale: transgressio legis voluntaria (sal-

6808

tem indirecte) i. e. cum cognitione, id, quod facis, malum esse (scl. cum advertentia, suspicione, dubitatione practica); non vero requiritur, ut malum intendatur propter se aut quia malum est. Cfr. pag. 17, n. 12; 45, n. 1—2.

Mortale (seu subiective, formale grave): privans gratia sanctificante.

Condiciones eius: 1° laesio legis sub gravi obligantis, 2° in materia gravi (1 et 2 vel vere ita vel putative), 3° cum plena advertentia mentis ad actum eiusque gravitatem; sufficit vero confusa advertentia ad gravitatem rei (saltem practice de ea dubitando), 4° cum pleno consensu voluntatis.

Effectus eius: 1° amissio gratiae sanctificantis, habitus infusi caritatis et donorum Spiritus S.; 2° reatus culpae i. e. necessitas, ut peccator sit obiectum odii et inimicitiae Dei; 3° reatus poenae aeternae i. e. necessitas subeundi poenam damni et (si fuit peccatum personale) poenam sensus aeternam, 4° amissio omnium meritorum acquisitorum, 5° impossibilitas aliquid faciendi, quod sit meritorium vitae aeternae, 6° specialis indignitas obtinendi gratias actuales uberiores et praevisas efficaces, 7° subtractio specialis protectionis divinae paternae.

Veniale (seu subiective, formaliter leve): non privans gratia sanctificante.

Condiciones eius: 1° laesio legis vel sub levi obligantis vel legis sub gravi quidem obligantis, sed in materia levi (vel vere ita vel putative) 2° saltem semiplena advertentia mentis, 3° saltem semiplenus consensus voluntatis.

Effectus eius: 1° debilitatio laesae virtutis acquisitae, 2° reatus culpae, i. e. necessitas subeundi indignationem et displicentiam divinam, 3° reatus poenae temporalis, i. e. necessitas subeundi poenam temporaneam, sive in hac sive in altera vita, 4° inducit periculum peccandi mortaliter, si venialia graviora ex consuetudine et cum plena

advertentia et sine omni studio se emendandi committuntur, 5° subtractio quarundam gratiarum uberiorum, maiorum, intensiorum, etc.

Carnale vel **spirituale:** prout est inordinata delectatio carnis vel mentis.

Proprium et alienum: prius est peccatum solius peccantis; posterius est peccatum alterius, quod etiam tibi imputatur.

Tria suprema genera peccatorum: 1° peccata ex toto genere suo gravia, 2° ex toto genere suo levia, et 3° ex genere suo gravia: prout spectata materia seu spectato obiecto eorum, circa quod versantur, vel semper gravia sunt, vel semper solum levia, vel gravia in re notabili (4ª pars), levia in re minoris momenti.

Imperfectio: est id, quod non est perfectio, sed tamen neque peccatum formale ullum.

Divisio: Quotuplex est imperfectio? R. duplex: negativa: absentia maioris perfectionis in actibus bonis; positiva seu proprie dicta: 1° involuntaria transgressio legis minoris momenti, 2° actio vel omissio contra merum consilium (imperfectio stricte dicta).

2. **Tentatio:** est aliquid, quod voluntatem ad consensum in peccatum allicit. Est duplex: interna et externa.

Interna: est actus primo primus in appetitu sensitivo et voluntate, tendens in bonum lege vetitum vel fugiens incommodum a Deo praeceptum, ut id subeas; est vel vehemens vel levis.

Externa: est aliquid extra hominem, a lege vetitum, quod tamen voluntatem eius ad consensum in peccatum non sollicitat.

Periculum peccati: est aliquid homini internum vel externum, voluntatem eius sollicitans ad consensum in peccatum.

Divisio: dividitur in periculum peccati gravis et peccati levis, in proximum et remotum, proximum in periculum obiective seu absolute proximum, et subiective tantum seu relative proximum.

Periculum proximum peccati: est aliquid voluntatem adeo sollicitans, ut non probabile sit, hominem non esse consensurum in peccatum.

Absolute proximum et relative proximum: prouti communiter pro omnibus hominibus aut solum pro hoc homine vel aliquibus hominibus periculum proximum est.

Periculum remotum: est aliquid trahens voluntatem ad peccatum, sed ita, ut probabile sit seu spes prudens adsit, hominem non consensurum esse in peccatum; est grave vel leve, prout timor peccati futuri in gravi ratione fundatur vel solum rationabilis est.

Nullum periculum peccandi: est aliquid, quod hominem parum movet, ita ut non adsit timor fundatus peccati futuri; hoc non debes vitare, quia secus de mundo exire deberes.

Occasio: est aliquid 1° homini externum, quod 2° voluntatem eius sollicitat ad peccatum eique 3° simul opportunitatem peccandi praebet. Est vel proxima vel remota; haec divisio patet ex dictis et vide infra pag. 272—273, n. 30.

Resistentia directa: contra tentationem internam est positio actus illius virtutis, quam tentatio impugnat.

Resistentia indirecta: est quilibet actus internus vel externus, aptus ad consensum in tentationem praecavendum.

3. **Desiderium pravum:** est actus voluntatis, quo quis deliberate rem malam facere vult.

Divisio: dividitur in desiderium efficax et inefficax.

Efficax: est actus voluntatis, quo quis rem malam absolute exequi statuit.

Inefficax: est actus voluntatis, quo quis solum sub condicione aliqua rem malam exequi vult.

4. **Gaudium pravum:** est deliberata complacentia voluntatis in re mala iam peracta.

5. **Delectatio morosa:** est 1° deliberata complacentia voluntatis in re mala 2° per cogitationem vel imaginationem sibi exhibita ut praesente, 3° sine voluntate illam exequendi.
6. **Peccata capitalia:** sunt illa vitia (cfr. pag. 48. n. 6), ex quibus multa alia peccata oriuntur.

Numerus: sunt septem: superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula, ira, acedia.

Superbia: est inordinatus appetitus propriae excellentiae. Est completa vel incompleta, prout superbus nemini subesse vult: nec Deo nec Superiori ulli, aut hisce se subiicit, alios tamen contemnit.

Avaritia: est inordinatus appetitus bonorum fortunae.

Luxuria: est inordinatus appetitus delectationis venereae.

Invidia: est 1° tristitia de bono proximi 2° apprehenso ut diminutivo propriae excellentiae.

Gula: inordinatus appetitus cibi et potus.

Ebrietas: est privatio usus rationis per nimium potum ex sola voluptate potus.

Quotuplex? R. Duplex: perfecta et imperfecta, prout vel totaliter vel non totaliter usum rationis aufert. Cfr. pag. 188, n. 12; 376, d.

Morphinismus: est usus morphii ad sensus sopiendos.

Ira: est vel solum inordinatus motus potentiae irascibilis vel inordinatus appetitus vindictae.

Acedia: est taedium laboris ob eius difficultatem.

Divisio: dividitur in naturalem, quae est taedium laboris corporalis, et in spiritualem; haec est vel generalis, quae est taedium rerum spiritualium in genere ob laborem in illis necessario adhibendum, vel specialis, quae est taedium seu tristitia de eo, quod homo ad gratiam et amicitiam divinam unice destinatus sit, in gloriam Dei.

7. **Peccata in coelum clamantia:** sunt illa peccata, quae vindictam Dei magis provocant, quam cetera peccata. Sunt 4: homicidium voluntarium, sodomia, oppressio pauperum, viduarum et pupillorum, defraudatio mercedis operariorum.
8. **Peccata in Spiritum Sanctum:** sunt 2; 1° opera manifesto divina daemoni adscribere ex mera malitia voluntatis; 2° voluntaria et pertinax resistentia contra veritatem vel contra gratiam, usque ad mortem.

PRINCIPIA.

1. Non datur *peccatum* mere *philosophicum*, i. e. qui rationis plene compos advertenter contra rationem agit, in confuso etiam advertit, se agere contra voluntatem Dei, auctoris rationis humanae.
2. Quod *nullo modo voluntarium* est, scl. nec in se nec in causa, ne imperfecte quidem, non potest esse peccatum formale, quia non est transgressio libera.
3. ‚Non nocet *sensus*, si desit consensus' i. e. si sponte vel ex actione licite posita oritur pravus motus solum in appetitu sensitivo, et ei consensus non praebetur, et resistitur, quando resistentia praecepta est: nullum peccatum committitur, quia nec in se nec in causa voluntarius est. Cfr. infra n. 6.
4. Ut in *tentatione* (scl. orto pravo motu indeliberato etiam in voluntate) omne, etiam leve peccatum vitetur, ea debet esse perfecte involuntaria, quia motus indeliberatus malus in voluntate, cui non positive (saltem indirecte) et plene resistis, eo ipso fit deliberatus, saltem semiplene. Cfr. pag. 14.
5. *Periculo peccati* 1° libere et sine iusta causa se exponere, peccatum est, quia omnis virtus eadem obligatione, qua ad sui observationem, etiam ad vitanda pericula laesionis nos obligat; est grave

peccatum, si est periculum proximum peccati gravis; leve, si est vel periculum peccati levis, licet proximum, vel periculum solum remotum etsi grave peccati gravis. Cfr. pag. 390, n. 6. 2° Licet autem se exponere periculo remoto peccati ex iusta causa: mediocriter gravi, si est grave periculum peccati gravis; rationabili, si hoc leve vel periculum peccati levis est. Ratio est principium positum in pag. 22, n. 10. 3° Periculo proximo consentiendi in peccatum, nunquam licet se exponere, sed adhibitis cautelis remotum reddi et insuper causa iusta adesse debet, quia periculum proximum est quasi idem ac ipsum peccatum utpote certo secuturum, ideoque ita vitandum, sicut ipsum peccatum.

6. Erga *motus pravos passionum* appetitus sensibilis (sive concupiscibilis: sunt 6, sive irascibilis: sunt 5) primo primos post plenam advertentiam ad eos, 1° mere passive se habere sine iusta causa excusante, est peccatum, saltem ordinarie, quia pro voluntate periculum continent, consentiendi in eos; et est grave peccatum, si tendunt in rem graviter illicitam et vehementes sunt, quia hi continent ordinarie proximum periculum consentiendi; leve peccatum est, si vel circa rem leviter malam versantur vel circa rem graviter malam quidem, sed leves et transitorii sunt, quia sic adest periculum vel rei solum levis vel remotum tantum rei gravis. Cfr. n. 5. 2° Sufficit autem resistentia indirecta nec requiritur directa, quia prior per se sufficit ad finem resistentiae, qui est exclusio consensus voluntatis, non suppressio motus, quae per se fieri non debet, quum sit aliquid omnino naturale homini, imo suppressio saepe impossibilis est.

7. In peccatis, quae *ex toto genere suo gravia* sunt, non dantur peccata levia ex parvitate materiae, quia haec semper gravis est, sed solum ex imperfectione actus, i. e. si hic positus est cum semiplena adver-

tentia ad gravitatem rei vel cum consensu semipleno tantum.

8. Peccata contra 3 *virtutes theologicas* sunt omnium gravissima, quia immediate perfectionibus Dei opponuntur.

9. Peccata illa sunt *specie morali diversa*, quae vel 1° virtutibus specie diversis opponuntur, vel 2° circa obiecta moraliter diversa eiusdem virtutis versantur, vel 3° idem obiectum eiusdem virtutis modo contrario attingunt.

10. *Tot numero* peccata sunt, 1° quot fiunt peccata specie diversa sive per plures actus physicos sive per unum (cfr. n. 9); 2° secus: a) quot sunt actus in morali aestimatione distincti, scl. *α*) quot sunt actus externi in se completi, *β*) alias: *αα*) quot sunt actus externi, si neque ex eodem impetu passionis fiunt neque ex intentione agentis ad eundem finem ut media ordinantur neque partes unius operis sunt, *ββ*) quoties actus interni repetuntur post poenitentiam de eis elicitam vel aliam cessationem voluntariam ab eis; vel post cessationem involuntariam: aliquot horarum, si sunt mere interni, diuturnam vero, si mala proposita sunt; b) quot sunt obiecta moraliter totalia unius actus physici, scl. quot sunt obiecta distinctis actibus voluntatis intenta.

11. *Delectatio morosa* et *gaudium malum* specie differunt a *desiderio malo*, quia in desiderio ad complacentiam accedit voluntas rem malam exequendi.

12. *Gaudium et desiderium malum* continent in se specificam malitiam tum moralem tum theologicam non solum obiecti, sed etiam circumstantiarum eius, quae saltem in confuso cognitae fuerunt, quia tendunt in rem externam, qualis obiective in se est; nam desiderium tendit in rem, ut peragendam, gaudium in rem, prouti iam peracta est; sed *delectatio morosa* contrahit quidem speciem moralem et theologicam obiecti, non autem circumstantiarum, etsi cognitae

fuerint, nisi homo specialiter in eis delectatus fuerit, quia est de re cogitata tantum, non autem peragenda vel peracta. Cfr. pag. 395, n. 27.

13. Peccatum grave per se est: *superbia*, si est completa; *invidia*, si ad magnum bonum proximi sive spirituale sive temporale refertur; *ebrietas*, si perfecta est; *ira*, si usu rationis totaliter privat vel iratus grave malum proximo serio optat ad vindicandam iniuriam sibi illatam vel ut ei male sit; *luxuria*, si delectatio venerea extra matrimonium vel in matrimonio contra finem matrimonii: a) libere appetitur vel ea aliquis culpabiliter fruitur, aut b) sine iusta causa aliquis proximo periculo delectationis venereae oriturae se exponit extra matrimonium vel proximo periculo pollutionis in matrimonio; *acedia*, si est specialis; *avaritia* et *gula* per se solum peccata levia sunt.
14. *Excessus* in re indifferenti et alias licita per se peccatum leve tantum est, utpote levis tantum deordinatio contra naturam.
15. Usus *narcosis* licitus est ex causa proportionate gravi. Cfr. pag. 22, n. 10; 188, n. 12, e; 390, n. 7.
16. *Omittere opus bonum non praeceptum:* 1° non est peccatum, si eius loco aliud opus ethice bonum ponis, etsi minus bonum sit ac opus omissum; 2° si eius loco non aliud opus bonum peragis, etiam nullum est peccatum, quia non omnia opera bona, moraliter possibilia, sed non praecepta, facienda sunt, utpote non praecepta.

DE PRAECEPTIS.

I.

DE PRAECEPTIS DEI.

A.

De VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

seu

DE FIDE, SPE ET CARITATE DEI ET PROXIMI ET DE PECCATIS CONTRA HAS VIRTUTES.

1. **Fides divina:** est assensus firmus intellectus (i. e. excludens omne dubium prudens) in veritates a Deo revelatas propter auctoritatem Dei revelantis.

Divisio: dividitur in habitualem et actualem, formatam et informem; actualis dividitur in simpliciter divinam et divino-catholicam, in externam et internam; interna in explicitam et implicitam, formalem et virtualem.

Habitualis: est habitus supernaturalis a Deo intellectui infusus ad id, ut firmiter assentiat veritatibus a Deo revelatis propter auctoritatem Dei revelantis.

Actualis; est ipse actus assensus supra descriptus.

Formata vel informis: prout homo credens est in statu gratiae sanctificantis vel non est.

Simpliciter divina: est firmus assensus in veritatem, quae a Deo quidem revelata, sed ab ecclesia nondum ut talis infallibiliter omnibus fidelibus proposita est.

Divino-catholica: est firmus assensus in veritatem, quam ecclesia ut a Deo revelatam omnibus fidelibus infallibiliter et obligatorio modo proposuit (dogma).

Fides ecclesiastica: est firmus assensus in doctrinam aliquam non revelatam quidem, ab ecclesia tamen infallibiliter ut

veram omnibus fidelibus obligatorio modo propositam (utpote connexam cum revelatis).

Quotuplici modo ecclesia aliquid docere potest in rebus fidei vel morum? R. 1° Ratione rei dupliciter: aut eam esse a Deo revelatam aut eam esse simpliciter veram tantum. 2° Ratione modi, quo aliquid docet, iterum dupliciter: vel fallibiliter vel infallibiliter aliquid proponi potest, ut revelatum vel ut verum tantum.

Infallibiliter: si 1° Papa loquitur ex cathedra i. e. a) aliquid definitive b) omnes fideles docet eosque c) obligat ad internum assensum in doctrinam propositam; 2° concilium oecumenicum cum et sub Papa aliquid definitive docet obligans omnes fideles ad assensum internum; 3° episcopi moraliter omnes in quotidiano et ordinario magisterio suo aliquid instanter docent fideles suos, cum Papa capite suo.

Fallibiliter: si doctrina nec a Papa ex cathedra loquente proponitur nec ab episcopatu moraliter universo sive in concilio oecumenico congregato sive extra illud peremptorie definitur. Tali doctrinae, si a Papa vel Congregatione Romana vel concilio oecumenico statuitur, debetur ex oboedientia ecclesiastica assensus etiam internus, quousque contrarium non evidenter probatur (ideoque implicite condicionatus, nisi agatur de re iam aliunde fide divina certa).

Fides interna: est assensus internus supra descriptus.

Externa: est professio externa fidei internae per dictum vel factum vel signum aliquod.

Explicita: est assensus fidei internus in veritatem in se cognitam.

Implicita: est assensus fidei internus in veritatem, nondum in se cognitam, sed contentam in alia veritate in se cognita et credita.

Formalis: est assensus internus in veritatem revelatam ob motivum auctoritatis

Dei revelantis, cuius motivi credens sibi hic et nunc conscius est.

Virtualis: est qualiscunque actus, sive internus sive externus, ad quem ponendum hominem motivum fidei movet, cuius tamen hic et nunc sibi conscius non est.

2. **Necessitas ad salutem:** Quid dicitur necessarium ad salutem? R. id, sine quo salus obtineri non potest.

Quotuplex? R. est duplex: necessitas medii et necessitas praecepti.

Necessitate medii: id est necessarium ad salutem, sine quo, etsi inculpabiliter omisso, salus obtineri non potest.

Quotuplex? R. est duplex: necessitas medii absoluta seu stricte dicta et necessitas medii latius dicta.

Necessitate medii stricte dicta: ad salutem id dicitur necessarium, quod semper realiter adhiberi debet, ut salus obtineatur.

Necessitate medii latius dicta: id dicitur esse necessarium ad salutem, cuius realis applicatio, si impossibilis est, in adultis suppleri potest per eius votum.

Votum medii necessarii ad salutem: est vera et sincera voluntas realiter applicandi medium, quando id fieri potest et debet.

Necessitate praecepti: tantum, id est necessarium ad salutem, sine quo culpabiliter omisso salus obtineri non potest.

3. **Obligatio per se:** ut ponatur actus alicuius virtutis. Quid est? R. est obligatio ad actum, si ipsa virtus eum postulat.

Obligatio per accidens: est obligatio ad actum ponendum, non vi ipsius virtutis, sed propter alium actum praeceptum, qui rite poni non potest sine actu illius virtutis.

4. **Negatio fidei:** est actus fidei contrarius.

Divisio: dividitur in internam et externam; externa in seriam et fictam, directam et indirectam.

Interna: est internus dissensus contra articulum revelatum.

Externa: est aliquod dictum vel factum vel signum aut omissio horum, quibus fides vera negatur.

Seria: est negatio externa coniuncta cum interna.

Ficta: est negatio externa, quin homo interne fidem neget.

Directa: est dictum vel factum vel signum aut omissio horum cum intentione negandi fidem vel profitendi falsam religionem, sive explicita sive implicita seu si ita intelligi necessario debet, sive propter naturam eorum sive propter circumstantias vel usum et consuetudinem communem populi in regione; vocatur simulatio, si facto fit et ficte. Cfr. pag. 171—172, n. 3—5.

Indirecta: est aliquod dictum etc. . . . . non coniunctum cum intentione negandi fidem vel profitendi falsam religionem, nec explicita nec implicita i. e. si quidem ab aliis habetur vel saltem haberi potest ut negatio fidei, tamen non necessario ut talis haberi debet.

5. **Dissimulatio fidei:** est mera occultatio fidei.
6. **Erubescere fidem:** ex metu vel verecundia fidem non profiteri, ubi professio praecepta est vel a Deo vel ab ecclesia.
7. **Infidelitas:** est defectus omnis fidei christianae in homine non baptizato.

   Divisio: dividitur in negativam, privativam, positivam, prouti infidelis de religione christiana nihil unquam audivit, vel audivit quidem, sed cognitionem eius sibi non comparavit, quamvis potuisset, vel iam cognovit divinitatem eius.
8. **Apostasia:** est abiectio omnis fidei christianae in homine baptizato. Cfr. pag. 197, 2° a.
9. **Haeresis:** Quid est? R. est assensus hominis baptizati contrarius alicui articulo revelato et ut tali ab ecclesia infallibiliter ad credendum omnibus proposito, retenta fide in alios articulos revelatos.

Divisio: dividitur in materialem et formalem; prior in inculpabilem et culpabilem; dividitur etiam in internam et externam; externa in occultam et publicam.

Materialis: est involuntarium iudicium hominis baptizati, dogmati contradictorium.

Materialis inculpabilis: si nunquam dubium rationabile de veritate sectae suae concepit aut si tale dubium habuit, occasionem non habuit inquirendi in veritatem vel saltem obligationem inquirendi non apprehenderat.

Materialis culpabilis: 1° si dubio rationabili de veritate sectae suae concepto, non inquisivit in veritatem, quamquam occasionem addiscendi veritatem habuit et obligationem inquirendi cognovit aut 2° si negligenter inquisivit in veritatem; haec posterior haeresis materialis est vel graviter vel leviter culpabilis, prouti negligentia gravis vel levis fuit.

Formalis: est voluntarium iudicium hominis baptizati dogmati contradictorium.

Voluntarium et involuntarium iudicium: prouti homo aut: 1° iam semel cognovit infallibilem ecclesiae auctoritatem et scit, iudicium suum contradicere dogmati, vel 2° voluntatem habet non amplectendi religionem catholicam, etsi vera esset; aut neutrum adest.

Interna: est iudicium haereticum ad extra non manifestatum.

Externa: est iudicium haereticum ad extra manifestatum vel verbis vel signo vel facto vel taciturnitate in illis circumstantiis, in quibus aequivalet negationi dogmatis.

Occulta et publica: prouti haeresis manifestatur nemine praesente (vel coram paucis) aut coram pluribus.

10. **Schismaticus:** est ille, qui Papam non agnoscit tamquam supremum Superiorem suum in spiritualibus.
11. **Dubius in fide:** est ille, qui aut 1° iudicat articulum aliquem revelatum vel dogma

esse incertum, aut 2° assensum in talem veritatem suspendit, aut 3° inter assensum et dissensum fluctuat.

12. **Communicatio religiosa cum acatholicis:** est participatio catholici cum infidelibus vel haereticis vel schismaticis in rebus religiosis.

Divisio: dividitur in activam et passivam; activa est vel privata vel publica; activa et passiva est vel materialis vel formalis.

Activa: est participatio catholicorum in functionibus religiosis acatholicorum.

Passiva: est permissio catholicorum, ut acatholici participent in functionibus religiosis catholicorum.

Privata: est participatio catholici in functione religiosa, quam acatholicus habet ut persona privata.

Publica: est participatio catholici in functione religiosa, quae in nomine totius coetus acatholici fit.

Materialis: quae non fit cum approbatione falsae religionis nec explicita nec implicita.

Formalis: quae fit cum approbatione falsae religionis. Approbatio est vel explicita vel implicita.

Explicita: si communicans saltem interius iudicium format, quo falsam religionem approbat.

Implicita: si ipse actus, quo communicatio fit, talis est, ut ab omnibus necessario haberi debeat ut approbatio falsae religionis sive propter naturam actionis: (si est petitio functionis religiosae a ministro acatholico exercendae aut pars functionis acatholicae falsae vel publicae), sive propter circumstantias, sive propter usum vel opinionem communem hominum regionis, qui communicationem ita intelligunt.

13. **Spes:** duplex est: habitualis et actualis.

Habitualis: est habitus supernaturalis voluntati infusus ad id, ut homo certo exspectet a Deo aeternam beatitudinem et

media ad illam necessaria propter promissionem Dei.

Actualis: est actus voluntatis, quo homo certo exspectat a Deo aeternam beatitudinem et media ad illam necessaria propter promissionem Dei.

14. **Timor Dei:** Quotuplex est? R. triplex: filialis, servilis, serviliter servilis.

Filialis: est timor (odium) peccati, quia est offensa Dei patris.

Servilis: est timor (odium) peccati, quia est causa poenae a Deo infligendae.

Serviliter servilis: est timor (odium) solius poenae, i. e. timens non timeret peccatum, si poena non esset.

15. **Desperatio:** est voluntaria et totalis abiectio spei, obtinendi aeternam beatitudinem et media ad illam necessaria.

16. **Praesumtio:** est exspectatio aeternae beatitudinis et mediorum ad illam obtinendam aliter ac Deus promisit et ordinavit.

17. **Caritas theologica:** Quotuplex est? R. inprimis duplex: habitualis et actualis.

Habitualis: est habitus supernaturalis a Deo voluntati infusus ad id, ut homo diligat Deum propter seipsum super omnia, seip sum autem et proximum propter Deum.

Actualis: est actus voluntatis, quo homo Deum super omnia diligit propter seipsum i. e. propter infinitas eius perfectiones, semetipsum autem et proximum suum propter Deum.

Super omnia: si homo Deum plus diligit, quam omnia extra Deum.

Divisio: Quotuplex est amor Dei super omnia seu summus? R. duplex: intensive et appretiative summus; amor Dei appretiative summus habet tres gradus.

Intensive summus: si affectus voluntatis, quo quis Deum diligit, intensior seu vehementior est, quam amor erga creaturam aliquam dilectam.

Appretiative summus: si quis 1° iudicat Deum esse maius bonum, quam omne

aliud bonum et simul 2° paratus est, potius omnia bona amittere et omne malum pati, quam Deum amittere per peccatum mortale.

Tres gradus caritatis appretiative summae: 1° si homo paratus est potius omnia bona amittere et omnia mala sustinere, quam Deum per peccatum mortale offendere; 2° si ad haec paratus est potius, quam Deum offendere per peccatum veniale saltem plene deliberatum; 3° si ad eadem potius paratus est, quam id negligere, quod certo novit, Deo magis placere.

Divisio caritatis theologicae actualis: in affectivam et effectivam seu operosam, in formalem et virtualem, patet; v. pag. 59 et 60.

18. **Odium Dei:** est actus voluntatis, quo quis Deum aversatur ut malum.

Quotuplex est? R. duplex: odium abominationis et inimicitiae.

Abominationis: quo quis Deum aversatur ut sibi malum et infensum.

Inimicitiae: quo quis Deum aversatur ut ens in se malum eique malum exoptat.

19. **Bona hominis:** Quomodo dividuntur? R. in naturalia et supernaturalia; naturalia in spiritualia et corporalia, corporalia in interna et externa. Supernaturalia in bona gratiae et gloriae.

Naturalia spiritualia: intellectus, voluntas, liberum arbitrium, scientiae acquisitae, virtutes acquisitae, omnes actus boni intellectus et voluntatis.

Naturalia corporalia interna (personalia): vita, sanitas, integritas membrorum, virginitas materialis, libertas corporalis, aptae dispositiones corporis, nativae et acquisitae, potentia sexualis.

Naturalia corporalia externa: honor, fama bona, bona fortunae; duo priora sunt personalia. Divisionem bonorum supernaturalium v. supra pag. 8—9.

20. **Necessitas proximi:** Quotuplex est? R. duplex: corporalis et spiritualis; utraque

est vel extrema, vel quasi-extrema seu gravissima vel gravis vel communis.

Necessitas corporalis: in hac ille est, qui sine alieno auxilio in periculo est, subeundi damnum in bonis corporalibus.

Extrema: si sine alieno auxilio certo vel fere certo moritur.

Quasi-extrema: si sine alieno auxilio probabiliter moritur vel certo amittit membrum principale vel subit aliud damnum in bonis corporalibus, grave, perpetuum vel saltem diuturnum (e. g. amissio status iuste acquisiti).

Gravis: si sine alieno auxilio certo subit damnum grave in bonis corporalibus, etsi non diuturnum.

Communis: si sine alieno auxilio damnum vel incommodum patitur in bonis corporalibus non grave, sed leve.

Necessitas spiritualis: in necessitate spirituali est ille constitutus in periculo mortis, qui sine alieno auxilio etiam in periculo est amittendi salutem aeternam.

Extrema: si sine alieno auxilio nullo modo se liberare potest ex periculo aeternae damnationis. Cfr. e. g. pag. 110, n. 9, 2°.

Quasi-extrema: si ex hoc periculo solum cum maxima difficultate se liberare potest.

Gravis: si ex eodem solum cum magna difficultate se liberare potest. Cfr. pag. 303—304, 2° a—c.

Communis: si facile se liberare potest

21. **Inimicus:** dicitur ille, qui nos offensa vel iniuria vel damno affecit.

Signa caritatis proximi: Quotuplicia sunt? R. duplicia: communia et specialia.

Communia: quae vel omnes homines vel homines certi status vel loci communiter sibi exhibere solent ad significandum mutuum amorem.

Specialia: quae homines ultra signa communia sibi exhibere solent ad significandam amicitiam vel familiaritatem.

Reconciliatio: est 1° depositio odii interni

contra ipsam personam inimici et 2° exhibitio signorum communium caritatis.

22. **Misericordia:** est virtus moralis hominem inclinans ad succurrendum misero ex compassione.

Quotuplex est? R. duplex: corporalis et spiritualis, prouti miseria proximi corporalis vel spiritualis est.

Opera misericordiae: Quot sunt? R. septem sunt opera misericordiae tum corporalis tum spiritualis.

Corporalis: 1° cibare esurientes, 2° potum dare sitientibus, 3° vestire nudos, 4° excipere peregrinos, 5° visitare infirmos, 6° redimere captivos, 7° sepelire mortuos.

Spiritualis: 1° docere ignorantes, 2° consilium dare dubitantibus, 3° consolari tristes, 4° corrigere peccantes, 5° si offensus ultro se reconciliat cum inimico, 6° tolerare molestos, 7° orare pro vivis et defunctis.

Eleemosyna: est res pauperi donata ex compassione.

Bona fortunae necessaria et superflua: Necessaria dividuntur in necessaria vitae, status et decentiae status; superflua in superflua vitae, status, et decentiae status seu simpliciter superflua.

Necessaria vitae: sine quibus aliquis (vel sui) in extremam necessitatem incideret.

Necessaria status: sine quibus amitteret statum suum.

Necessaria decentiae status: sine quibus non potest convenienter iuxta statum suum vivere.

Superflua vitae, status, simpliciter superflua: prouti aliquis sine eis vel solam vitam suam et suorum vel etiam statum suum conservare vel insuper etiam convenienter iuxta statum suum vivere potest.

23. **Correptio fraterna:** est privata admonitio proximi ad grave et formale peccatum eius, quod committere vult, impediendum vel emendandum, si id iam commisit.

24. **Odium proximi:** est actus voluntatis, quo quis proximum aversatur ut malum.
Quotuplex est? R. duplex: abominationis et inimicitiae (v. pag. 65, n. 18); odium abominationis est vel odium ipsius personae proximi vel qualitatis tantum, quam proximus habet, sive malae (absolute vel relative malae) sive bonae. Odium inimicitiae: proximo malum velle vel facere, ut ei male sit.
Maledictio: est vocalis imprecatio mali.

25. **Scandalum:** Quid est? R. est dictum vel factum minus rectum praebens alteri occasionem peccati formalis.
Divisio: dividitur in activum et passivum; activum subdividitur in directum et indirectum, directum in diabolicum et simpliciter directum; passivum in datum et acceptum. Acceptum in scandalum pusillorum et pharisaicum.
Activum: est ipsum dictum vel factum praebens alteri occasionem peccandi.
Passivum: est peccatum proximi per illud dictum vel factum occasionatum.
Directum et indirectum: prout peccatum proximi a scandalizante intenditur aut solum praevidetur, sed non intenditur.
Diabolicum: si intenditur, quia est malum Dei vel proximi.
Simpliciter directum: si quis ex alia ratione peccatum proximi vult.
Datum: est peccatum proximi, ad quod dictum vel factum alterius ex natura sua occasionem dedit, scl. minus rectum i. e. peccaminosum vel saltem speciem peccati habens.
Acceptum: est peccatum proximi, ad quod committendum ex dicto vel facto alterius bono vel indifferenti nec speciem peccati habente occasionem sumpsit.
Pusillorum: si proximus ob meram infirmitatem vel ignorantiam suam occasionem peccandi sumit ex dicto vel facto alterius, quod ne speciem quidem peccati habet.

Pharisaicum: si ex eo propter meram malitiam suam ansam peccandi sumit.

26. **Inductio** (cooperatio moralis): est dictum vel factum (vel eius omissio), ex natura sua aptum ad influxum exercendum in voluntatem proximi, ut eum determinet ad peccatum committendum.

Divisio: dividitur in positivam et negativam; positiva in explicitam et implicitam; in necessariam, utilem, indifferentem.

Positiva explicita et implicita: prout quis per dictum vel factum aut per omissionem dicti vel facti influxum exercet in voluntatem alterius.

Negativa: est omissio influxus in voluntatem alterius, quo peccatum eius mere impediri potuisset (haec non est inductio).

Necessaria: sine qua peccatum alterius non fieret.

Utilis: sine qua peccatum alterius nihilominus quidem fieret, quae tamen eum in voluntate peccandi confirmat.

Indifferens: quae nullum effectum habuit.

27. **Cooperatio** (scl. physica): est actio externa physica vel eius omissio proximum mere adiuvans in suo opere malo externo, quin influxum exerceat in voluntatem eius.

Divisio: dividitur in positivam et negativam, positiva in materialem et formalem, in necessariam, utilem, indifferentem, in immediatam et mediatam, mediata in proximam, propinquam, remotam.

Positiva: est actio physica (coop. explic.) vel eius omissio (coop. implic.) adiuvans alterum in opere malo externo perficiendo; v. n. 26.

Negativa: est omissio actionis physicae, qua opus malum externum mere impediri potuisset (haec non est cooperatio).

Immediata: est actio physica cooperantis, quae est pars operis mali, quod proximus ponit.

Mediata: est actio physica, quae non est pars operis mali, sed ad illud exsequendum solum inservit et praeparat.

Remota, propinqua, proxima: prout inter actionem cooperantem et opus malum proximi vel plures aliae actiones intermediae vel pauciores vel nullae intercedunt.
Materialis: est illa, in qua cooperans non approbat seu vult peccatum proximi, quem adiuvat, nec explicite nec implicite.
Formalis: est cooperatio, in qua cooperans approbat peccatum alterius vel explicite vel implicite.
Explicite: si cooperans saltem interius habet voluntatem, qua vult peccatum alterius.
Implicite: si actio cooperans necessario haberi debet ut approbatio peccati alterius sive propter naturam actionis cooperantis (si pars est actus peccaminosi, quem proximus committit) sive ex circumstantiis sive ex communi usu et opinione hominum loci.
Necessaria, utilis, indifferens: prout peccatum proximi sine adiutorio cooperantis factum non fuisset, vel factum quidem fuisset, tamen peccans facilius peccatum commisit propter adiutorium, vel etiam sine illo adiutorio peccatum eodem modo fecisset.

28. **Actio vel res indifferens:** est actio vel res, quae saltem ex natura sua adhiberi potest tum ad bonum tum ad malum finem.

PRINCIPIA.

1. ‚Sine *fide* impossibile est placere Deo' i. e. aliquis actus internus fidei divinae (et quidem probabilissime) proprie dictae, formalis, explicitae omni adulto peccatori, qui nunquam iustificatus est, ad salutem necessarius est necessitate medii absolute dicta, et quidem certo saltem in 2 veritates, scl. Deum existere et remuneratorem esse post mortem; ratio est, quia non potest poenitentiam de peccatis suis habere, uti oportet, nisi certo sciat, Deum peccata poenitentibus remittere, quod homo scire non potest, nisi ex revelatione Dei. Cfr. pag. 390, n. 1 et 2.
2. Symbolum, decalogum, sacramenta necessaria, praecepta ecclesiae communia et

orationem dominicam omnes fideles quoad substantiam scire, respect. *credere* sub gravi debent.

3. Actus *fidei, spei et caritatis* theologicae in initio vitae spiritualis et aliquoties in vita eliciendi sunt, saltem virtualiter et quidem ex speciali praecepto divino.
4. *Professio fidei* externa sub gravi fieri debet: ex praecepto 1° divino: si eius omissio a) ex circumstantiis negationi fidei aequivaleret aut si cederet in b) contemtum religionis vel c) notabile detrimentum honoris Dei vel d) grave scandalum proximi; 2° ecclesiae: si ea a Papa vel Ordinario proprio iniungitur.
5. Fidem 1° *directe negare* nunquam licet, quia gravissima est iniuria Dei omniscientiae, summae veracitati et maiestati infinitae illata; 2° fidem *indirecte negare* licitum est, si actio, qua fit negatio indirecta, indifferens et intentio agentis honesta est, insuper ratio proportionate gravis habetur, ut patet ex principio de actione indifferenti etc.; cfr. pag. 22., n. 10. 3° fidem suam *dissimulare* licet, si professio fidei praecepta non est, aut si ab ecclesia praecepta quidem est, tamen occultatio fidei ex causa gravi fit; 4° fidem *erubescere* nunquam licet, quia merus metus, quin grave malum instet, et mera verecundia, motivum tacendi est Deo iniuriosum.
6. *Propositionem ab ecclesia damnatam* non reiicere: est peccatum grave 1° contra fidem divino-catholicam, si infallibiliter ut haeretica est damnata, quia eius contrarium est dogma; 2° contra fidem ecclesiasticam, si infallibiliter quidem, sed non ut haeretica damnata est; 3° contra oboedientiam ecclesiasticam, si non quidem infallibili iudicio damnata est, sed neque evidenter falso.
7. ‚*Dubius in fide*: 1° haereticus est', si iudicat, dogma aliquod incertum esse; 2° non est haereticus, si solum suspendit deliberate assensum, sed graviter peccat

contra praeceptum divinum de fide interna elicienda; 3° leviter peccat, si solum fluctuat inter assensum et dissensum, quia negligenter restitit tentationi.

8. *Communicatio in sacris* cum non-catholicis 1° formalis nunquam licet, quia est approbatio falsae religionis; 2° materialis tum a) passiva tum b) activa privata per se licita sunt, quia nullum periculum adest, quominus ab aliis tamquam approbatio falsae religionis intelligantur; c) publica activa autem solum ex causa proportionate gravi licet, quia negatio fidei indirecta est et lege ecclesiae positiva prohibetur. Cavendum etiam scandalum et periculum perversionis; cfr. supra n. 5, 2°; 54—55, n. 5; 101—102, n. 9; 183, n. 13.

9. Peccata *infidelitatis* positivae, *haereseos* formalis, *apostasiae* a religione, *desperationis* et *odii Dei* non admittunt parvitatem materiae, sed in omni casu gravem iniuriam contra Deum continent, quum directe contra perfectiones divinas pugnent.

10. Proximo bonum velle vel facere: 1° ut ipsi inde bene sit, est *amor perfectus* seu purae benevolentiae et si eius motivum est relatio proximi ad Deum ab amante propter seipsum super omnia dilectum, caritas est theologica; 2° ut mihi inde bene sit vel fiat, est amor imperfectus seu concupiscentiae. Idem valet de amore erga Deum.

11. ‚*Ordinata caritas* incipit a seipso' scl. 1° in pari necessitate quivis seipsum praeferre potest proximo, sed non debet, nisi in necessariis ad salutem: quia norma caritatis proximi est caritas sui ipsius, sed norma praestat normato; 2° in dispari necessitate valet punctum sequens.

12. ‚*Caritas* 1° Non obligat cum gravi *incommodo*': a) si proximus in necessitate communi est, quia hisce succurrere levis est obligatio affirmativa, a qua omne incommodum grave excusat; item b) si in necessi-

tate gravi corporali est, quia in pari necessitate quivis seipsum praeferre potest proximo; vel c) si in necessitate spirituali solum gravi est. Cfr. pag. 41, n. 43. 2° Si autem in extrema (vel quasi-extrema) necessitate corporali est, ei succurrendum est cum gravi damno temporali proprio, quia vita eius corporalis maius bonum est quam proprium bonum naturale externum; imo 3° in extrema vel quasi-extrema necessitate spirituali constituto etiam cum periculo vitae succurrendum est, si certa spes adest eum salvandi, quia vita aeterna proximi maius bonum est, quam propria vita corporalis. Cfr. pag. 222—223, n. 21; 303—304, 2°.

13. *Carnaliter propinquos* aliis proximis praeferre debemus: 1° in necessitate corporali utrimque aequali, quia carnaliter propinqui nobis magis coniuncti sunt quoad bona corporalia quam alii homines; 2° in necessitate extrema spirituali utrimque existente, quia relatio ad illos est fundamentum omnium aliarum relationum, quibus alii homines nobiscum coniuncti sunt.

14. ‚Diligite *inimicos* vestros': Grave peccatum est contra caritatem 1° reconciliationem inimico potenti denegare; 2° ei grave malum serio et deliberate optare a) ut ei male sit vel b) ad iniuriam vindicandam vel c) contra ordinem caritatis; 3° diu ei denegare signa communia caritatis.

15. Licitum est, proximo *malum* temporale *optare* (a Deo vel potestate publica inferendum) ex intentione obtinendi bonum commune aut maius bonum privatum vel ipsius vel tuum vel tertii, ideoque excluso affectu vindictae personalis et odii inimicitiae et servato ordine caritatis.

16. *Maledictio* est grave peccatum, si proximo grave malum advertenter et serio optatur vel a) ex odio inimicitiae i. e. ut ei male sit vel b) ex intentione vindictae personalis vel c) contra ordinem debitum caritatis.

17. Quod superfluum est, date *eleemosynam*' i. e. constitutis 1° in extrema vel quasi-extrema necessitate corporali succurrendum est sub gravi ex bonis fortunae statui superfluis, 2° aliis autem solum ex bonis simpliciter superfluis. Cfr. pag. 391, n. 3.

18. ‚*Corripe* proximum': Caritas obligat ad monendum proximum, si monitio 1° necessaria est 2° ad impediendum vel removendum peccatum eius grave, 3° formale 4° certum et si 5° certo profutura praevidetur et 6° sine gravi incommodo fieri potest nec 7° alius adest, qui aeque bene potest et etiam vult eum monere.

19. *Denuntiatio* peccantis etiam cum gravi incommodo 1° facienda est sub gravi Superiori eius, si bonum commune in periculum adducit, quia hoc praeferendum est bono privato; 2° alias non fieri debet, quia tunc sola caritas ad eam obligat, haec autem non obligat cum gravi incommodo.

20. *Seductor*, non scandalizans, est vera causa peccati proximi, quia seductio, non autem malum exemplum est actio, quae ex natura sua ordinatur ad id, ut alterius voluntas determinetur ad peccatum committendum.

21. *Inductio* (et scandalum directum quoad actum internum) tale ac tantum peccatum est, quale et quantum est illud, ad quod fit inductio, quia inducens hoc directe intendit; *scandalum* indirectum solum peccatum contra caritatem est.

22. *Scandalum acceptum* vitari non debet, nisi commode vitari possit, quia nihil mali in se continet nec caritas obligat cum gravi incommodo et peccatum proximi non intenditur, sed mere permittitur; cfr. pag. 22, n. 10.

23. Licitum est, proximo iam prorsus determinato ad aliquod malum exequendum (ita ut nulla ratione ab eo averti possit) *suadere minus malum* (dummodo non sit aliquid absolute malum), i. e. ut solam partem huius mali faciat, eumque etiam adiuvare in ea

peragenda, quia est inductio et cooperatio ad rem relative bonam. Cfr. pag. 22, n. 10.

24. A proximo rem *petere;* 1° quam sine peccato ne potest quidem praestare, non licet, utpote inductio ad malum; 2° licet autem, si eam licite praestare potest, quamvis praevideatur eam reipsa non facturus absque peccato, si petitio ex iusta causa fit, quia caritas non obligat cum gravi incommodo; cfr. pag. 22, n. 10.

25. Non auferre vel apponere proximo *occasionem peccati:* licitum est, si fit ex iusta causa, peccatum proximi non intenditur et res occasionem dans est saltem indifferens (cfr. pag. 22, n. 10); secus est peccatum contra caritatem.

26. *Scandalum publicum* grave sub gravi publice *reparandum* est, quia caritas obligat ad ruinam spiritualem aliorum iam factam removendam et futuram praecavendam. Confessio publice coram aliis instituta est sufficiens reparatio scandali ordinarii publici et quod non amplius adest, non autem extraordinarii vel illius, quod adhuc perdurat: prius est reparandum detestatione explicita et coram testibus, posterius remotione rei scandalosae.

27. *Cooperatio* ad peccatum proximi: 1° formalis nunquam licita est, utpote approbatio eius; 2° cooperatio immediata etiam illicita est, utpote positio partis peccati proximi, excepto casu, in quo haec positio peccatum non est (i. e. si cooperaris immediate ad furtum vel damnificationem alterius in bonis fortunae ad vitandam extremam vel quasi-extremam necessitatem tuam vel alterius corporalem, quia in hoc casu pro te, respect. pro alio omnia bona fiunt communia, ita ut ea occupare possis; cfr. pag. 154, n. 29); 3° cooperatio materialis mediata ex causa proportionate gravi licita est, modo actio cooperantis sit saltem indifferens (cfr. pag. 22 n. 10); secus peccatum est contra caritatem et contra illam virtutem, in cuius laesione proximus adiuvatur.

B.

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

I.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE ADORATIONE, ORATIONE, IDOLOLATRIA, SUPERSTITIONE, TENTATIONE DEI, SACRILEGIO, SIMONIA.

1. **Religio:** Quid est? R. est virtus moralis inclinans hominis voluntatem ad cultum Deo debitum praestandum.
   Cultus religiosus: est actus externus, quo testamur supernaturalem excellentiam alterius et nostram erga eum subiectionem.
   Divisio: dividitur in cultum latriae, hyperduliae, duliae; in cultum absolutum et relativum, publicum et privatum.
   Latriae: est cultus, qui Deo exhibetur tamquam primo omnium principio, absoluto domino et ultimo fini nostro.
   Hyperduliae: qui B. V. Mariae exhibetur propter excellentiam eius, quae, utpote matris Dei, maior est, quam excellentia omnium angelorum et Sanctorum.
   Duliae: qui Sanctis omnibus exhibetur.
   Absolutus: qui alicui exhibetur propter excellentiam ei intrinsecus inhaerentem.
   Relativus: est ille, qui rei alicui exhibetur propter relationem, quam habet ad personam, cui intrinsecus inhaeret excellentia.
   Publicus (seu actus liturgicus): qui a personis legitime ab ecclesia ad hoc deputatis, nomine ecclesiae, iuxta modum ab ea institutum Deo, Sanctis ac Beatis exhibetur.
   Privatus: omnis alius.
   Devotio: est prompta voluntas faciendi ea, quibus Deus colitur.
2. **Adoratio:** est actus externus, quo protestamur infinitam Dei excellentiam et nostram omnimodam ab eo dependentiam.
3. **Oratio:** est pia elevatio mentis ad Deum.

4. **Attentio:** est applicatio mentis ad id, quod quis facit.

Quotuplex? R. duplex: interna et externa.

Interna: est applicatio ipsius mentis ad id, quod quis facit.

Divisio attentionis internae: dividitur in actualem et virtualem; attentio in oratione insuper in materialem, literalem, spiritualem.

Actualis: qua quis ab initio usque ad finem operis interius distincte attendit ad id, quod facit.

Virtualis: qua quis in initio operis interius distincte attendit ad id, quod facit, et quae per decursum operis, etsi operans prorsus de alia re cogitet, perdurat, eo quod abstinet ab omni opere alio exteriore, quod attentionem internam impossibilem facit.

Materialis, literalis, spiritualis: est attentio interna inter orandum, prouti orans attendit vel solum ad rectam prolationem verborum vel etiam ad sensum eorum literalem vel de divinis cogitat.

Externa: est abstinentia ab omni opere externo, quod attentionem internam impossibilem reddit.

Distractio: Quotuplex est? R. duplex: interna et externa. Interna est evagatio mentis; externa est positio operis externi quod impedit attentionem internam. Externa est duplex: vel talis, ut ex natura sua necessario omnem attentionem internam etiam confusam impossibilem faciat; vel talis, ut saltem confusam relinquat et solum plus minusve, graviter vel leviter distrahat; si graviter: grave peccatum est, si voluntarie in parte notabili orationis sub gravi praeceptae fit; secus vero, vel si leviter tantum distrahit, leve est.

5. **Divisio orationis:** dividitur in adorationem, gratiarum actionem, petitionem; in communem et singularem, mentalem et oralem, et oralis in publicam et privatam.

Miraculum: est effectus aliquis sensibilis insolitus a solo Deo productus.

Exauditio precum: est effectus viribus naturalibus speciali Dei interventu productus.

6. **Irreligiositas:** est irreverentia erga Deum.
7. **Superstitio:** est cultus religiosus vitiosus.

Divisio: dividitur in cultum vitiosum veri numinis et cultum vitiosum falsi numinis.

Veri numinis: habetur, quando verus Deus modo indebito colitur.

Quotuplex? R. duplex: cultus falsus et cultus superfluus.

8. **Idololatria:** si cultus soli Deo vero debitus, creaturae exhibetur.

Divisio: dividitur in materialem et formalem, formalis in perfectam et imperfectam.

Formalis et materialis: prouti creaturae cultus divinus exhibetur cum intentione adorandi eam vel sine ea.

Perfecta et imperfecta: perfecta est, si adorans putat, creaturam Deum esse; imperfecta est, si adorans creaturam scit, eam non esse Deum.

9. **Divinatio:** est invocatio daemonis ad res occultas ope eius cognoscendas.

Quotuplex? R. duplex: per invocationem daemonis expressam et tacitam seu implicitam.

Per invocationem expressam: si expresse conventio fit cum daemone.

Per invocationem implicitam: si quis ad rem occultam cognoscendam aliquid adhibet, quod novit ad hoc certo ineptum esse, i. e. nec ex natura sua nec ex institutione Dei vel ecclesiae quaesitum patefacere posse.

10. **Vana observantia:** est invocatio daemonis ad effectum aliquem externum obtinendum.

Quotuplex? R. duplex: cum invocatione explicita, quando daemon expresse invocatur; et cum invocatione implicita, quae fit, si quis ad effectum obtinendum aliquid adhibet, quod certo novit illum effectum producere non posse nec ex natura sua nec ex institutione Dei vel ecclesiae.

Gratia sanitatum: est potestas a Deo personae alicui data morbos sanandi mediis quibusdam signis aptis et piis precibus.

11. **Magia:** est ars operandi mira per causas occultas.
Divisio: dividitur in albam et nigram.
Alba (licita): est ars operandi mira per vires naturales aliis occultas Cfr. pag. 391, n. 6,7.
Nigra: est ars operandi miros effectus ope daemonis.
Divisio: dividitur in magiam nigram cum invocatione daemonis expressa et cum invocatione daemonis implicita.
Maleficium: est ars ope daemonis aliis nocendi; est vel veneficium, quae est ars ope daemonis personae hominis eiusque bonis damnum inferendi, vel amatorium, quae est ars ope daemonis aliquem implendi vehementi amore aut odio contra alium.
12. **Spiritismus:** sec. multos est superstitiosa necromantia, i. e. ars communicandi cum spiritibus, i. e. daemonibus eorumque ope res occultas cognoscendi medio homine hypnotizato.
13. **Tentatio Dei:** est dictum vel factum, quo quis experimentum facit, an Deus aliquid velit vel possit facere.
Quotuplex? R. duplex: formalis et virtualis.
Formalis: quae fit cum elicita intentione Deum explorandi.
Virtualis: est dictum vel factum, quod aliter non potest interpretari, nisi ut exploratio Dei, scl. a Deo extraordinaria sine necessitate expectare.
14. **Sacrilegium:** est indigna tractatio rei sacrae.
Divisio: dividitur in sacrilegium reale, personale, locale, prouti vel res sacra vel persona sacra vel locus sacer indigne tractatur et quidem in eo, in quo sacra sunt.
Res sacra: quae a Deo vel ecclesia ad cultum divinum deputata est.
Persona sacra: quae ab ecclesia ad cultum divinum vel statum religiosum vel castitatem servandam deputata est. Cfr. pag. 391, n. 6.

Locus sacer: est locus ad usum religiosum ab ecclesia destinatus; est duplex: in stricto et in latiore sensu sacer.

In stricto sensu: est locus ab ecclesia ad cultum divinum vel fidelium sepulturam perpetuo destinatus et vel consecratus vel saltem benedictus speciali benedictione capellae (ecclesia, oratorium publicum, coemeterium).

In latiore sensu seu **religiosus:** est locus ab ecclesia ad usum pium et religiosum destinatus.

Locus pius: est locus ad usum pium destinatus, sed sine interventu ecclesiae.

Pollutio ecclesiae: est laesio sanctitatis loci stricte sacri, adeo ut reconciliari debeat. Fit per actum in eo, qui adeo sanctitati eius repugnat, ut communi populi christiani aestimatione locus non amplius dignus sit, ut ibi functiones sacrae fiant.

Execratio ecclesiae: est amissio consecrationis (benedictionis) loci, adeo ut denuo consecrari, respect. benedici (a rectore ecclesiae) debeat.

15. **Simonia:** Quid est? R. est contractus circa spirituale aut temporale spirituali annexum, intuitu religionis i. e. propter reverentiam rebus spiritualibus debitam prohibitus.

Divisio: dividitur in simoniam iuris divini et simoniam iuris ecclesiastici; in pure mentalem, mentalem, conventionalem, realem, confidentialem; in simoniam a manu, a lingua, ab obsequio.

Iuris divini: dare alteri temporale eum obligando, ut *pro* eo det spirituale, vel vicissim, i. e. utrumque iudicando eiusdem valoris.

Iuris ecclesiastici: dare alteri contra prohibitionem ecclesiae spirituale, eum obligando, ut det spirituale; vel temporale spirituali annexum, ut det temporale spirituali annexum; vel temporale, ut det temporale.

Pure mentalis: est intentio simoniaca mere interna.

Mentalis: habetur, quando alteri aliquid simoniace offertur, sed intentio eum obligandi non manifestatur.

Conventionalis: si haec intentio ei manifestatur, sed res nondum tradita est ex utraque parte.

Quotuplex est simonia conventionalis? R. duplex: 1° cum pacto explicito vel implicito, prout intentio alium obligandi expressis verbis significatur vel ex circumstantiis necessario colligitur; 2° pura, si neuter contrahentium rem suam tradidit, vel mixta, si unus eorum rem suam iam tradidit, saltem ex parte.

Realis: si uterque contrahentium rem suam iam tradidit alteri, saltem ex parte.

A manu: si unus eorum dat pecuniam vel bonum externum ei aequivalens.

A lingua: si unus eorum se obligat ad patrocinium pro alio.

Ab obsequio: si unus eorum se obligat ad servitium temporale praestandum alteri.

Confidentialis: habetur, quando quis beneficium procurat alteri (praesentatione, electione, nominatione, collatione, resignatione) cum certa quadam obligatione ei imposita circa idem beneficium.

Quotuplex est? R. quadruplex: cum reservatione accessus, ingressus, regressus, partis.

Accessus: si quis alteri dat ius personale ad beneficium sub condicione, ut hic certo tempore illud resignet ad id, ut procurans vel aliquis tertius hoc ius obtineat, aut quis beneficium, in quod iam ius ad rem habet, resignat in favorem alterius sub ea condicione, ut in casu vacationis beneficii, ipse iterum vel alius recipiat ius ad rem.

Ingressus: si quis alteri dat ius reale in beneficium sub condicione, ut certo tempore illud resignet, et sic ipse procurans vel aliquis tertius hoc ius obtinere possit; aut si quis beneficium, in quod iam ius in re habet, cuius tamen possessionem nondum cepit, resignat in favorem alterius, sub ea condi-

cione, ut in casu resignationis eius, de quo conveniunt, vel cuiuscunque vacationis beneficii, ipse iterum vel alius ius in re recipiat et sic possessionem beneficii capere possit.

Regressus: si quis beneficium, cuius possessionem iam cepit, in favorem alterius resignat, sub ea condicione, ut in casu resignationis eius, de quo conveniunt, vel cuiuscunque vacationis, ipse iterum vel tertius quidam recipiat possessionem. Cfr. infra, n. 16.

Partis: si quis beneficium procurat alicui, sub ea condicione, ut partem fructuum beneficii solvat vel sibi vel tertio cuidam.

Res spiritualis: est res, quae immediate et principaliter ad bonum spirituale supernaturale hominis ordinatur, sive ex natura sua sive ex positiva institutione Dei vel ecclesiae.

Res temporalis annexa rei spirituali: Quotuplex? R. triplex: annexa consequenter, antecedenter, concomitanter.

Consequenter: si res temporalis subsequitur seu supponit rem spiritualem ut sui causam.

Antecedenter: si antecedit rem spiritualem, ut eius suppositum.

Concomitanter: si cum re spirituali simul existit coordinate, sive intrinsecus seu necessario sive extrinsecus seu fortuito.

16. **Beneficium:** est ius percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter officium spirituale, ab ecclesia constitutum.

Ius ad rem seu **personale in beneficium:** est ius, quod acquiritur per praesentationem vel electionem ad beneficium.

Ius in re seu **reale in beneficium:** est ius, quod acquiritur collatione beneficii per Superiorem ecclesiasticum.

Installatio in beneficio: est immissio in possessionem beneficii iam collati, seu traditio eius.

17. **Ius patronatus:** est ius, Superiori ecclesiastico praesentandi aliquem ad beneficium aliquod, ut ei hoc conferat.

PRINCIPIA.

1. Ad orationem oralem (recitationem breviarii, celebrationem et auditionem missae, poenitentiam sacramentalem etc.) valide faciendam non requiritur *attentio* interna, sed sufficit externa, quia, si haec adest durante oratione, oratio ab initio usque ad finem est actus humanus et religiosus: humanus, quia intentio et attentio interna in initio elicitae virtualiter perdurant usque ad finem; religiosus eo, quod intentio colendi Deum in initio elicita virtualiter perdurat usque ad finem, seu tota oratio fit vi et virtute intentionis et attentionis internae ante orationem elicitae.
2. ‚Qui non orat, peribit', quia pro adultis *oratio petitoria* medium ordinarium est obtinendi a Deo auxilia gratiae efficacia ad vitanda peccata gravia.
3. Oratio tum iusti tum peccatoris infalliBiliter a Deo *exauditur*, si a) petitum expedit ad salutem animae eius et b) petitio sine diffidentia et c) cum perseverantia fit: quia Deus hoc promisit. Cfr. pag. 391, n. 5.
4. Cultus Dei vitiosus, idololatria, divinatio, vana observantia, magia nigra, tentatio Dei, sacrilegium, simonia, laesio voti, blasphemia, assumtio vana divini nominis, periurium et fractio iuramenti, illicita adiuratio, profanatio dierum festorum sunt peccata *contra religionem* seu contra reverentiam Deo debitam. Haec peccata specie ab invicem distinguuntur, quia modo moraliter diverso reverentiam Deo debitam laedunt, exceptis divinatione, vana observantia et magia, quae inter se specie non differunt, quia per illicitum commercium cum daemone eodem modo reverentiam laedunt. Cfr. pag. 391—392, n. 8—10.
5. Cultus Dei falsus, idololatria, item divinatio, vana observantia et magia nigra cum invocatione explicita non admittunt *parvitatem materiae*, quia semper continent

gravem irreverentiam erga Deum; cultus superfluus per se leve peccatum est; item divinatio et vana observantia cum invocatione implicita ordinarie peccata venialia sunt vel propter ignorantiam malitiae vel defectum fidei firmae in media adhibita vel seriae voluntatis.

6. ‚*Nova* sunt suspecta' i. e. ea, quorum obiectum vel modus non sunt usitata in ecclesia.
7. *Miraculum* non est affirmandum, nisi certo de eo constet, generatim effectus aliquis insolitus naturae tribuendus est, quousque contrarium non certo probatur e. g. cognitio telepathica distantium (etiam actuum humanorum). Cfr. 391, n. 6—7.
8. *Tentatio* Dei 1° virtualis admittit parvitatem materiae, non autem 2° formalis, quae semper gravem irreverentiam Deo irrogat.
9. Ecclesia (non autem cum ea altare ullum) et coemeterium *polluuntur*, 1° 4 factis tantum (occisione hominis, effusione sanguinis humani, impiis vel sordidis usibus, sepultura excommunicati post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam vel adulti ex propria culpa non baptizati), iisque 2° certis, 3° graviter peccaminosis (obiective et subiective) et 4° publice notis, quia pollutio consistit in communi aestimatione populi, locum non amplius dignum esse sacris functionibus. — Ecclesia et coemeterium independenter ab invicem polluuntur.
10. *Simonia* 1° iuris divini non admittit parvitatem materiae, quia rem sacram eiusdem valoris habere ac bonum terrenum, Deo, auctori sanctitatis rerum sacrarum, semper gravem irreverentiam infert; 2° simonia iuris mere ecclesiastici autem admittit parvitatem materiae, quia haec non intrinsece, sed solum ob prohibitionem ecclesiae mala est, haec vero semper in re gravi sub gravi, in re levi sub levi obligat.
11. *Simonia iuris divini* est: vendere vel emere 1° pro pretio temporali rem spiritualem, vel 2° rem temporalem, quae conse-

quenter vel concomitanter intrinsecus annexa est rei spirituali, quia res temporalis in his casibus vendi et emi non potest, quin simul vendatur et ematur res spiritualis; 3° pretium temporale augere propter rem spiritualem coniunctam cum re temporali antecedenter annexa rei spirituali. — Tamen triplex hic contractus iure naturae validus est, quia uterque contrahens libere se contentum dicit cum re accepta pro re data, ideoque nihil est restituendum, nisi ecclesia contractum invalidet et restitutionem praecipiat (scl. si simonia commissa est circa beneficia, officia, dignitates, etsi a tertia persona et inscio proviso, nisi hic contradixerit aut in eius fraudem simonia commissa fuerit). Cfr. pag. 392. n. 11—12; 198, 3, d.

II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE VANA ASSUMTIONE DIVINI NOMINIS, BLASPHEMIA, VOTO, IURAMENTO, ADIURATIONE.

1. **Vana assumtio nominum sanctorum:** est prolatio nominis Dei vel Sanctorum vel rerum sacrarum sine rationabili fine vel sine debita reverentia.
2. **Blasphemia:** est locutio contumeliosa contra Deum.

Divisio: Blasphemia dividitur in immediatam et mediatam, verbalem et realem, haereticalem, imprecativam et probrosam, directam et indirectam.

Immediata et mediata: prouti fit vel immediate contra Deum vel immediate contra creaturam, sed quatenus relationem ad Deum habet.

Verbalis et realis: prouti verbis vel facto fit.

Haereticalis: est ea, quae haeresim continet.

Imprecativa: qua Deo malum optatur.

Probrosa: qua de Deo aliquid verum, sed cum contemtu enuntiatur.

Directa: quae fit cum intentione Deum inhonorandi.

Indirecta: quae non fit cum intentione inhonorandi Deum, sed tamen cum advertentia ad inhonorationem eius.

3. **Votum:** est promissio Deo facta de bono meliori.

Divisio: dividitur in privatum et publicum; publicum in simplex et sollemne; in personale et reale; determinatum et disiunctivum; reservatum et non reservatum; temporale et perpetuum; explicitum et implicitum; singulare et commune; absolutum et condicionatum; votum merum et votum in favorem tertii.

Privatum: quod solus Deus acceptat.

Publicum: quod ecclesia i. e. legitimus Superior eccles. nomine Dei acceptat.

Simplex: quod ecclesia acceptat quidem, sed non irrevocabiliter nec cum effectu irritationis actus futuri contra votum positi.

Sollemne: quod ecclesia 1° irrevocabiliter acceptat, adeo ut extraordinarie tantum per dispensationem solius Romani Pontificis solvi possit; et simul 2° irritat actus futuros contra votum positos.

Personale: quo vovens directe actum personalem promittit.

Reale: quo directe rem aliquam ex bonis suis praestandam promittit.

Determinatum et disiunctivum: prout aliquid determinate aut solum disiunctive promittitur.

Non reservatum et reservatum: prouti potestas dispensandi in voto emisso et illud commutandi in generali facultate a Papa concessa, dispensandi in votis, continetur vel non continetur, sed specialis facultas exigitur.

Explicitum: si quid conceptis verbis vovetur.

Implicitum: si materia voti in materia alterius voti ut pars continetur.

Singulare et commune: prout fit a persona singulari vel a communitate aliqua.

Absolutum: quo aliquid independenter ab omni condicione promittitur.

Condicionatum: quo aliquid solum dependenter ab aliquo eventu vel circumstantia aliqua promittitur.

Votum merum et votum in favorem tertii: prout est promissio soli Deo vel Deo et homini cuidam facta. Votum in favorem tertii est vel iuratum vel non iuratum, prout votum iuramento addito confirmatur vel non. Votum in favorem tertii insuper est vel principaliter factum in honorem Dei et secundario in favorem tertii vel principaliter in favorem tertii et secundario in honorem Dei aut aeque principaliter in honorem Dei et in favorem tertii. Promissio tertio facta est vel gratuita vel onerosa, prout tertius nihil repromisit vel aliquid repromisit.

Error in voto: Quotuplex esse potest? R. substantialis et accidentalis, antecedens et concomitans.

Substantialis: qui versatur circa essentiam rei promissae.

Accidentalis: qui versatur circa aliquod accidens rei, i. e. quo absente salva consistit essentia rei promissae.

Quotuplex? R. error accidentalis duplex esse potest: vel illa accidentalis qualitas rei fuit voventi condicio sine qua non (i. e. sine qua non vult vovere), aut non fuit ei condicio talis.

Antecedens: est error, qui causa voti fuit, i. e. si vovens votum non fecisset, si veritatem cognovisset.

Concomitans: est error, qui non fuit causa voti, i. e. si vovens nihilominus votum fecisset, etsi veritatem cognovisset.

4. **Iuramentum:** est petitio ad Deum, ut

infallibili suo testimonio testetur verum esse id, quod iurans dicit.

Divisio: dividitur in mere internum et externum; externum in verum et fictum, assertorium et promissorium, mere invocatorium et imprecatorium, expressum et tacitum, explicitum et implicitum, sollemne et simplex; in periurium, iuramentum falsum, iniquum, incautum.

Mere internum: est invocatio Dei mere interna, ad extra non manifestata; hoc est iuramentum improprie vel saltem non stricte dictum.

Externum: est verbum vel signum iuratorium adhibitum cum intentione iurandi; hoc est iuramentum proprie dictum.

Verum et fictum: prout is, qui exterius iurat, interius habet intentionem invocandi Deum in testimonium veritatis vel non habet.

Expressum et tacitum: prout verba iuratoria adhibentur vel solum signa externa.

Explicitum et implicitum: prout immediate Deus ipse invocatur ut testis, vel immediate creatura, sed quatenus relationem ad Deum habet.

Assertorium: quo Deus invocatur in testimonium veritatis alicuius propositionis enuntiatae.

Promissorium: quo quis 1° Deum invocat in testem praesentis intentionis suae, promittendi et promissionem implendi et quo 2° simul obligationem suscipit ex reverentia erga Deum, rem promissam implendi (nisi sit solum propositum iuratum). Talis promissio obligatoria iurata est vel Deo facta seu votum iuratum, vel homini tantum facta sive gratuita sive onerosa seu pactum iuratum, vel Deo et homini facta seu votum cum pacto iuratum. Cfr. pag. 87.

Mere invocatorium: quo Deus solum ut testis invocatur.

Imprecatorium: quo iurans insuper sibi

malum optat, si verum non est, quod dicit, vel non implet, quod promittit.

Sollemne et simplex: prouti fit cum aliqua caeremonia sacra vel sine ea.

Periurium: quo 1° Deus invocatur in testimonium assertionis, quam iurans falsam esse scit, vel de cuius veritate positive dubitat aut 2° quo promittit rem sine intentione eam implendi vel cum intentione, eam non implendi vel cum positivo dubio, num eam facturus sit vel facere possit.

Iniquum: quo quis rem occulte servandam sub iuramento manifestat aut rem illicitam promittit.

Incautum: emissum sine iusta causa aut sine debita reverentia externa.

Falsum: quo quis falsum iurat, quod ipse verum habet ob culpabilem suam incuriam vel inconsiderationem.

Iuramentum fidelitatis: quo quis oboedientiam et fidelitatem principi societatis civilis eiusque legibus iustis promittit.

5. **Irritatio** voti vel iuramenti promissorii: est suspensio obligationis eorum per subtractionem materiae vel annullatio obligationis per solutionem actus voluntatis voventis vel iurantis.

Quotuplex est? R. directa et indirecta.

Directa: est annullatio obligationis voti vel iuramenti (scl. pro semper) per solutionem actus voluntatis, quo vovens vel iurans promisit, ab illo et nomine illius facta, qui habet potestatem (dominativam vi voti oboedientiae et paternam in impuberes) in ipsam voluntatem voventis vel iurantis.

Indirecta: est solum suspensio obligationis voti vel iuramenti (scl. ad tempus) per subtractionem materiae promissae, ab eo facta, qui habet potestatem in materiam voti vel iuramenti; valide et licite fit, si eius iuribus praeiudicium afferrent.

Dispensatio: est annullatio voti vel iuramenti nomine Dei facta vi iurisdictionis ecclesiasticae.

Commutatio: est substitutio alterius operis boni loco rei Deo promissae.

6. **Adiuratio:** est iussio ad hominem vel diabolum directa vel deprecatio ad Deum vel Sanctos vel hominem in hac terra facta sub invocatione Dei vel rerum sacrarum, ad eo magis movendos, ut faciant iussum vel petitum.

PRINCIPIA.

1. Locutio *blasphema* est, si 1° ex se vel communi acceptione hominum loci vel (si ambigua est) ex intentione loquentis contra Deum vel Sanctos, quatenus amici Dei sunt, aliquid dicitur eos inhonorans, sive a) propter id, quod de eis dicitur, sive b) propter modum contemtibilem, quo de eis aliquid dicitur; 2° si ex ira contra eos res sacrae nominantur vel 3° creaturis serio et advertenter malum optatur, quatenus a Deo factae vel immissae sunt.
2. Blasphemia non admittit *parvitatem materiae*, sed semper gravis irreverentia contra Deum est. Omnes blasphemiae simplices sunt eiusdem speciei, sed haereticalis non solum contra religionem, sed etiam contra fidem est, et imprecativa (si seria esset) praeter religionem etiam caritatem laedit.
3. *Assumtio vana* divini nominis est peccatum leve tantum, quia irreverentiam levem tantum erga Deum continet.
4. Nullum *votum* sine intentione sese obligandi.
5. Nemo potest valide in se suscipere ullam obligationem vi propriae voluntatis (per votum, iuramentum, contractum etc.) nisi per actum perfecte humanum, i. e. cum *plena advertentia* et pleno consensu, quia secus obligationes nimis multiplicarentur.
6. Votum non valet *ultra intentionem* voventis et in dubio standum est pro minimo. Insuper in omni voto et promissione ho-

mini facta, etiam iurata, hae *condiciones* tacite continentur: si potero i. e. sine gravi incommodo — nisi Superior contradixerit — si res non fuerit notabiliter mutata aut nisi salutem aeternam voventis vel iurantis in periculum vocet — nisi falsa sit aut cessaverit mea causa motiva unica vel unice principalis — salvis legibus ecclesiae — nisi alter iuri suo cedat.

7. Ut votum et iuramentum promissorium principaliter in honorem Dei tantum emissum valeat, eius *materia* debet esse 1° physice et moraliter possibilis promittenti, 2° moraliter bona et 3° melior, saltem pro promittente, quam eius oppositum, quia secus Deus ea non acceptat, quum per ea non honoretur.

8. Votum, iuramentum promissorium, quaelibet promissio et contractus quilibet non valent, si res, quae eorum obiectum est, vel *impossibilis* (sive physice, sive moraliter) vel *illicita* est aut postea evasit, quia ad rem impossibilem vel illicitam non potest suscipi obligatio in conscientia; idem valet, si res voti facta est indifferens vel maius bonum impediens.

9. ‚Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit' i. e. votum, pactum iuratum et contractus qualiscunque, quae de re *impossibili* vel *illicita* facta sunt, non fiunt valida eo, quod postea res fit possibilis vel licita.

10. Votum vel pactum iuratum emissum ex *errore*. 1° Non valet: a) si substantialis fuit vel accidentalis talis, qui versabatur circa condicionem sine qua non, quia deest voluntas promittendi rem; b) si votum aut pactum iuratum, sive gratuitum sive onerosum, sed principaliter in honorem Dei factum, est emissum ex errore antecedente, etsi accidentalis nec de condicione sine qua non fuerit, quia promissio gratuita, ut valida sit, non solum perfecte, sed etiam simpliciter voluntaria esse debet,

qualis non est, si eius causa error fuit. 2° Valet, si error concomitans fuit, quia neque consensus deest, neque error concomitans causa voti vel pacti est. Cfr. pag. 165—166, n. 2; 167, n. 4.

11. Votum vel pactum iuratum *ex metu* emissum: 1° Non valet: a) si metus usum rationis turbavit, quia deest actus perfecte humanus; b) si metus antecedens fuit, et ab alio homine iniuste incussus est ad extorquendum votum vel pactum iuratum sive gratuitum sive onerosum, sed principaliter in honorem Dei factum: non solum iure eccles., sed etiam naturae, quia Deus ea non acceptat, ne iniuriam alterius approbare videatur et quia promissio gratuita simpliciter voluntaria esse debet (cfr. pag. 392, n. 13). 2° Valet autem, quia consensus adfuit, sed pactum iuratum vel votum principaliter in utilitatem tertii factam. a) rescindibile est: si emissum est ex metu antecedente, iniuste incusso ab altero contrahente in ordine ad pactum extorquendum; cfr. pag. 166, n. 3. b) neque rescindibile est si metus non turbavit usum rationis et vel concomitans fuit vel antecedens quidem, tamen incussus est a causa interna vel externa necessaria vel iuste ab homine vel saltem non in ordine ad pactum extorquendum, quia consensus adfuit nec iniuria illata est iuranti vel saltem haec non fuit causa voti vel pacti. Cfr. pag. 166, n. 3.

12. Ut *iuramentum validum* sit, requiritur intentio iurandi et aliqua formula iuratoria et in iuramento promissorio etiam intentio se obligandi ad rem promissam praestandam.

13. Ut *iuramentum licitum* sit, requiruntur 3: ‚Iurabis in veritate et in iustitia et in iudicio' seu 1° verum habere debes, quod iuras, 2° res licita sit, quam promittis vel revelas, 3° ex iusta causa et cum reverentia exteriore iures. Idem valet de adiuratione.

14. Vota et iuramenta promissoria obligant ad

rem promissam praestandam ex virtute *religionis* i. e. ex reverentia erga Deum.

15. *Non implere* votum vel rem sub iuramento promissam est 1° grave vel leve peccatum pro ratione materiae, quia sic vel gravis vel levis irreverentia erga Deum committitur. 2° Tertiam partem talis rei, si res gravis est, omittere, grave est. 3° Plures materiae leves omissae non coalescunt in unam materiam gravem in votis personalibus, sed utique in realibus et in pactis iuratis.

16. 1° Vovere rem malam, grave est; 2° sub iuramento alteri promittere rem graviter *malam*, grave peccatum, leviter malam vel inutilem, leve peccatum irreverentiae est; 3° *periurium* etsi fictum, semper gravis irreverentia erga Deum est; 4° iuramentum *iniquum* assertorium et *incautum* levis irreverentia est; 5° iuramentum *falsum* grave vel leve est pro culpabilitate ignorantiae vel negligentiae.

17. *Papa* 1° potest *dispensare* (improprie; cfr. pag. 39, n. 35) in omnibus votis et iuramentis soli Deo factis et consequenter etiam in omnibus meris votis iuratis; item in illis votis in utilitatem tertii factis et pactis iuratis, quae vel nondum a tertio acceptata vel principaliter in honorem Dei tantum facta sunt, quia sic principaliter promissiones Deo factae sunt seu vota et accessorium sequitur naturam principalis, cui annexum est; 2° in votis et pactis iuratis, quae principaliter vel saltem aeque principaliter in utilitatem tertii facta et ab eo iam acceptata sunt, qui obligationem remittere recusat: dispensare solum potest, si necessitas vel utilitas ecclesiae solutionem postulent.

18. Papae *reservata* est dispensatio in votis publicis (i. e. sollemnibus et in simplicibus emissis in ordine vel in aliqua congregatione ab ipsa S. Sede approbata), in omni voto perfectae et perpetuae castitatis, ingrediendi ordinem, si haec vota sunt a) certa, b) perfecte libera, c) absoluta, d) prin-

cipaliter solum ad Deum honorandum et e) post annum aetatis 18um completum emissa. Cfr. pag. 266—267, n. 22.

19. *Ordinarii et confessarii* regulares dispensare possunt (etiam peregrinos et etiam extra confessionem): 1° in votis non reservatis, nisi principaliter in utilitatem tertii facta, ab eo iam acceptata sint et is obligationem remittere recuset; 2° coniugem etiam in voto reservato perpetuae et perfectae castitatis, quod sine consensu compartis emisit (scl. non petendi debitum coniugale), at solum ad effectum, ut licite petere possit in matrimonio iam contracto debitum coniugale 3° in eodem voto emisso ante matrimonium, si periculum est in mora, i. e. si detegitur vel immediate ante matrimonium vel post matrimonium contractum (sed in posteriore casu solum ad petendum debitum coniugale). Cfr. pag. 392, n. 15.

20. *Superiores* religionis clericalis exemtae dispensare possunt in votis non reservatis omnes, qui sunt de eorum familia i. e. professos, novitios aliosve in domo religiosa diu noctuque degentes causa famulatus vel educationis vel hospitii vel infirmae valetudinis. Cfr. pag. 266—267, n. 22.

21. Qui habet potestatem dispensandi, commutandi, irritandi votum, eandem potestatem habet etiam in iuramento voto annexo, imo etiam in *iuramento* pincipaliter in utilitatem tertii facto et ab eo acceptato, nisi hic iuri suo cedere nolit.

22. ‚Qui potest plus, potest etiam minus' scl. qui potest in voto dispensare, potest a fortiori illud *commutare* in minus. — Opus voto non reservato promissum ab ipso vovente in aequale vel melius commutari potest.

III.
LOCO TERTII PRÆCEPTI DECALOGI.

1. Ecclesia: est aedificium ad cultum divinum in perpetuum destinatum, ad usum omnium

fidelium (saltem loci), consecratum vel saltem benedictum.

Oratorium publicum: est locus benedictus et ad cultum divinum perpetuo destinatus, ad usum alicuius familiae vel communitatis, ita tamen, ut etiam omnes fideles loci ius habeant functionibus sacris, quae ibi habentur, assistendi.

Semipublicum et privatum: prout locus ad cultum divinum destinatus, ad usum alicuius communitatis tantum aut alicuius familiae vel personae singularis tantum inservit.

2. **Opus servile et liberale:** prouti labore corporali aut animi potissimum perficitur et ad utilitatem corporis aut animi praecipue ordinatur.

Opus commune: quod partim ad utilitatem corporis, partim ad utilitatem animi ordinatur.

Opera forensia: sunt actus iurisdictionis contentiosae et omnes contractus civiles etiam privati.

PRINCIPIA.

1. *Missae auditio* et *abstinentia ab operibus servilibus* ab ecclesia ex motivo virtutis religionis seu ad Deum colendum omnibus fidelibus praeceptae sunt: ex lege generali 1° omnibus diebus dominicis; 2° in 10 festis tantum: nativ., circumcis., apparit. (non: in U. S. A.), ascens. et Corporis Chi (non: in U. S. A.), immacul. concept. et assumt. B. M. V., S. Josephi, sponsi B. M. V. (non: in U. S. A.), apostol. Petri et Pauli (non: in U. S. A.) et omnium Sanctorum.
2. Ad *praesentiam corporalem* saltem moralem in audienda missa requisitam sufficit, ut assistens 1° non ultra 30 passus ab ecclesia (respect. oratorio) distans 2° aliquo sensu percipere possit, quid in altari peragatur.
3. Non solum in *qualibet ecclesia* cath., sed etiam in quolibet *oratorio publico et semipublico* valide et licite missa (etiam in ritu alieno) diebus praeceptis audiri

potest, non autem (sine speciali privilegio [quod Nuntius Apost. concedere potest]) in oratorio privato, nisi ab illis, in quorum favorem privilegium oratorii privati concessum est (et eorum consang., affin., hospit., item famulis actu in missa eis inservientibus).

4. *Partem missae notabilem* (e. g. ab initio usque ad offertorium inclusive; ab initio usque ad evangelium exclusive et simul ea, quae communionem sequuntur) absque causa mediocriter gravi: vel voluntarie omittere vel advertenter se periculo exponere eam omittendi, grave peccatum est, nisi eam suppleas in alia missa, sed ita, ut in una eademque missa consecrationi et communioni interfueris; secus totam novam missam audire debes.
5. Diebus dominicis et festis *prohibentur* 1° opera servilia, nisi sint dubie servilia et consuetudo ea permittat; 2° processus iudiciales; 3° contractus publici, nisi consuetudo vel indultum speciale eos permittat.
6. A prohibitione operum servilium *excusant:* 1° necessitas pro cultu divino, 2° necessitas tum communis tum privata sive propria sive aliena, 3° consuetudo, 4° indultum S. Sedis.

IV.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE SUPERIORIBUS ET SUBDITIS.

1. **Pietas:** est virtus moralis inclinans hominem ad cultum debitum praestandum parentibus, fratribus, sororibus, coniugi, patriae.
2. **Observantia:** est virtus moralis inclinans hominem ad cultum debitum praestandum Superioribus et aliis omnibus in dignitate constitutis.

   Quotuplex? R. duplex: vel civilis, si dignitas est civilis, vel religiosa, si dignitas est religiosa. Religiosa est vel naturalis vel supernaturalis, prouti religio est naturalis vel supernaturalis.

3. **Oboedientia:** est virtus moralis inclinans hominem ad id faciendum, quod Superior vult, et ideo, quia hic vult.
4. **Potestas in subditum:** est potestas, vi cuius aliquis alteri aliquid praecipere potest sub obligatione in conscientia imposita. Est quadruplex: paterna, dominativa, socialis, iurisdictionis.

   Paterna: quam in filios habent parentes vel illi, qui horum locum tenent.

   Dominativa: quae oritur ex voto oboedientiae erga alium.

   Socialis: quam Superior omnis societatis legitimae (i. e. cuius finis res licita est), etiam liberae et imperfectae habet in membra societatis, ut finis societatis obtineri possit.

   Iurisdictionis: quam habet Superior societatis perfectae in membra societatis; est potestas legifera, iudicialis, coactiva.

   Societas perfecta: est societas, quae omnia media ad finem suum necessaria in seipsa habet, vel saltem ius habet ab alio exigendi, ut subministret media forte deficientia. Est duplex: societas civilis et ecclesia Christi.

   Societas imperfecta: est societas, quae non omnia media ad finem suum necessaria in se ipsa habet neque ius habet, media deficientia ab alio postulandi.

   Societas necessaria: cuius membrum aliquis necessario est: est societas familiae, societas civilis seu status et ecclesia catholica.

   Societas libera: cuius membrum esse, uniuscuiusque arbitrio relinquitur.
5. **Emancipatio feminarum:** est studium introducendi aequalitatem inter viros et mulieres; est radicalis, si aequalitas intenditur in vita etiam domestica; et moderata, si intenditur solum in vita oeconomica et politica.
6. **Filii:** quomodo dividuntur? R. in legitimos, illegitimos, spurios, legitimatos,

adoptivos, impuberes, puberes, minorennes, maiorennes, emancipatos, pupillos.

Legitimi: concepti aut nati (certo vel dubie; et nati quidem saltem post 6 menses vel intra 10 menses, nisi argumentis evidentibus extraneus pater probetur) ex matrimonio valido vel putativo (excepto, si parentibus propter professionem sollemnem vel ordinem sacrum usus matrimonii prius contracti tempore conceptionis interdictus erat). Cfr. pag. 320.

Illegitimi naturales: qui sunt extra matrimonium nati ex viro et muliere, inter quos tempore conceptionis aut praegnationis aut nativitatis prolis validum matrimonium existere potuit.

Spurii: nati extra matrimonium ex parentibus, inter quos nec tempore conceptionis nec praegnationis nec nativitatis prolis validum matrimonium esse potuit.

Legitimati (in foro ecclesiastico, ita ut quoad effectus canonicos in omnibus aequiparentur legitimis): 1° illegitimi naturales, si eorum parentes postea matrimonium inter se inierunt sive verum sive putativum, sive noviter contractum sive convalidatum; 2° spurii legitimati per dispensationem ecclesiae vel explicitam vel implicitam (in omni sanatione matrim. in radice et in dispensat. data in periculo mortis), exceptis adulterinis et ortis ex sacrilegio personae voto sollemni vel ordine sacro ligatae. Cfr. pag. 343, 361; 427, 5, nota.

Adoptivi: qui in familiam gratuito assumti sunt, quamquam filii naturales aliorum parentum sunt. Adoptio vel perfecta vel imperfecta est, prout adoptatus intrat in omnia iura filii naturalis aut non in omnia.

Minorennes: qui non sunt sui iuris in rebus saltem civilibus.

Impuberes: sunt illi minorennes, qui nondum pubertatem sexualem adepti sunt; ante expletum septennium vocantur infantes et censentur usu rationis carentes.

Puberes: minorennes, qui pubertatem iam

adepti sunt; communiter: puellae 12, pueri 14 annorum completorum.

Maiorennes: qui etiam in rebus civilibus sui iuris sunt; scl. post annum 21um (ita sec. ius can. et alibi e. g. in Germania et U. S. A.) vel 24um.

Emancipati: qui non amplius sub paterna potestate sunt.

Pupilli: in impubertate patre orbati.

7. **Status vitae:** est modus vivendi stabilis seu non facile mutabilis. Status stricte dictus i. e. vitae condicio permanens cum obligatione permanente est triplex: matrimonialis, clericalis (post susceptum subdiaconatum), religiosus (emissa professione perpetua).
8. **Operistitia:** sunt cessationes operariorum ab opera ex condicto factae.
9. **Tyrannus:** est legitimus princeps, qui potestate sua abutitur non solum ad iniustas leges ferendas, sed etiam ad populum vi opprimendum.
10. **Rebellio:** est vis illata legitimo principi a subditis suis ad eum deponendum.

Resistentia contra leges iniustas: est duplex: aggressiva seu rebellio et passiva, quae est constans neglectio legum iniustarum et usus mediorum legalium ad eas abolendas.

Lex iniusta: est lex, quae est contra legem Dei vel bonum commune societatis aut ultra competentiam legislatoris.

11. **Tributum:** est id, quod reipublicae solvendum est ad sumtus pro bono communi faciendos, non ex contractu aliquo cum ea inito.

Divisio: praecipue fit in directa et indirecta.

Directa: sunt illa, quae immediate ipsis personis imponuntur. Sunt 1° vel personalia vel 2° realia vel 3° concessiones: prouti personis imponuntur propter bona mobilia vel immobilia, quae possident, aut propter artem vel negotium, quod exercent.

Indirecta: quae immediate ipsis rebus imponuntur 1° propter contractum de eis vel 2° earum fabricationem vel 3° consumtionem vel usum vel 4° importum vel exportum.

Tributa seu vectigalia pro importandis mercibus extraneis vel necessaria sunt, si eaedem merces in regno, in quod importantur, tributo oneratae sunt, vel solum utilia, si in hoc regno liberae sunt a tributo.

12. **Deputatus:** est persona e civibus electa, ut bonum commune societatis procuret.
Electio politica: est designatio personae, quae munus deputati exerceat.

PRINCIPIA.

1. *Coniuges* tenentur 1° ad mutuum amorem specialem seu ex pietate, eumque tum affectivum tum effectivum; 2° ad mutuum adiutorium corporale et spirituale: verbo, exemplo, opere; 3° ad debitum coniugale rite praestandum et ad datam fidem coniugalem corde et opere servandam; 4° ad communem cohabitationem quoad torum et mensam, ita ut sine consensu alterius absque causa gravi diu abesse, peccatum grave sit. Cfr. pag. 124—128, n. 20; 319, n. 10.
2. *Femina* 1° viro subiecta esse et ab eo regi debet in vita domestica; 2° in vita sociali et politica autem excludenda est ab illis negotiis, a) ad quae vel corporaliter vel intellectualiter vel moraliter minus apta est, quam vir, quia bonum commune hoc exigit, b) item ab illis, quae in detrimentum officii matrisfamilias cederent.
3. *Parentes* tenentur ex pietate erga filios ad 1° amorem, 2° educationem a) corporalem (quoad vitam, sanitatem, alimenta, statum procurandum), b) civilem et c) spiritualem tum religiosam tum moralem (per instructionem, exemplum, orationem pro eis, vigilantiam, correctionem). *Filii* tenentur ex pietate ad amorem, reverentiam et (usque ad emancipationem) ad oboedientiam erga parentes. Cfr. pag. 393, n. 16.
4. Filius 1° minorennis graviter peccat contra *oboedientiam*, si parentes a) quoad animae salutem, bonos mores vel gubernationem

familiae et ordinem domesticum aliquid b) notabile praecipiunt c) cum intentione filium in conscientia obligandi et d) filius id omittit cum advertentia ad gravitatem malitiae; 2° maiorennis non amplius tenetur ad oboedientiam, nisi quoad ordinem domesticum tantum, si apud parentes habitat.

5. In eligendo *vitae statu* filii tenentur 1° consilium parentum petere propter reverentiam eis debitam, excepto eligendo statu clericali vel religioso, quia ordinarie in hoc casu parentes apti non sunt ad bonum consilium dandum; 2° non autem sequi tenentur consilium parentum. Cfr. pag. 347, n. 6. 3° In necessariis ad salutem omnis filius, qui ad usum rationis pervenit, prorsus sui iuris est.
6. Filius (filia) tenetur sub gravi abstinere a matrimonio vel statu religioso, si 1° parentes in extrema vel quasi-extrema vel *gravi necessitate corporali* sunt et 2° alio modo sufficienter iuvari non possunt, si filius eos deserit, nec 3° filius se exponat proximo periculo salutis, non ineundo statum optatum; ratio est, quia ad hoc ex caritate speciali erga parentes tenetur.
7. Speciale peccatum grave contra *pietatem* (scl. praeter peccatum contra iustitiam) committitur: 1° a parentibus vel filiis, si grave damnum sibi inferunt in bonis personalibus (vitae, integritatis membrorum, sanitatis, famae, honoris), non autem, si in bonis fortunae hoc fit, quia illa, non haec bona ad relationem pertinent, qua parentes origo filii et filii originatum parentum sunt. Cfr. pag. 156, n. 36; 2° a fratribus et sororibus, si gravissimum damnum sibi inferunt in bonis personalibus. Cfr. pag. 393, n. 19.
8. *Veniam* a parentibus petere filii tenentur solum ob laesum honorem per irreverentiam, non propter alia peccata contra parentes commissa, quia veniae petitio est restitutio honoris a subdito laesi.
9. Frequentare *scholam acatholicam* quamcunque, in qua 1° proximum periculum

perversionis in fide vel bonis moribus removeri nequit, peccatum grave est; 2° si adhibendo cautelas periculum fieri potest et fit remotum, sine causa gravi eam frequentare, peccatum leve est, nisi propter scandalum vel cooperationem ad scholas acatholicas promovendas vel prohibitionem Ordinarii loci (in U.S.A.: si fit sine speciali licentia eius) graviter peccetur; nullum peccatum est, si ex sufficienti causa istud periculum remotum permittitur (et in U. S. A.: licentia Ordinarii habetur). Cfr. pag. 54—55, n. 5.

10. *Famuli*, i. e. operarii illi, qui in familiam assumuntur, tenentur ad reverentiam et ad oboedientiam praestandam dominis suis non solum in rebus contractus, sed etiam in iis, quae ad bonos mores spectant, quia eorum Superiores sunt. Operarii illi, qui solum ad certum tempus domino operam suam locant, ad contractum tantum servandum tenentur.

11. *Domini* tenentur 1° famulos benigne tractare, 2° curam spiritualem eorum habere dirigendo et corripiendo eos, 3° iustam mercedem eis solvere.

12. *Herus* erga operarios suos diurnos et permanentes tenetur 1° ad removenda pericula tum corporis (vitae, integritatis membrorum, sanitatis) tum animae (scandala et seductiones); 2° eis tempus dare ad implenda officia religionis; 3° mercedem familialem saltem infimam solvere, si operarius est vir adultus et validus; 4° operarium non dimittere, si iustitia vel caritas id prohibent; 5° in necessitate eis succurrere prae aliis pauperibus ob peculiarem relationem ad eos.

13. *Operarius* quivis tenetur: 1° servare contractum et saltem infimum gradum diligentiae ordinariae in laborando adhibere; 2° abstinere a damno hero vel eius bonis positive inferendo; nec operarius autem nec famulus tenetur ex iustitia impedire damna domini, nisi specialiter ad hoc se obligaverint; cfr. pag. 393, n. 17; 3° abstinere a vi

physica vel morali domino vel aliis operariis inferenda; 4° abstinere ab operistitiis illicitis.

14. *Operistitia* sunt peccata, 1° si iniusta sunt: i. e. quando a) ante tempus conductionis finitum fiunt, nisi condiciones contractus iniustae sint (vel etiam homine indignae), vel b) operarii condiciones iniustas i. e. exaggeratas postulant, vel c) alios operarios mediis iniustis i. e. vi physica vel morali a labore impediunt; 2° si aliunde illicita sunt: a) si finis cessationis non est honestus i. e. non hic unicus: abrogandi condiciones iniustas seu indignas vel nimis graves vel obtinendi meliores, non vero excessivas; b) si ad haec obtinenda, alia media adessent praeter cessationem, quia gravia damna oriuntur ex ea tum operariis tum domino, bonum commune periclitatur, tranquillitas reipublicae turbatur.
15. In scholis elementaribus et inferioribus *magistri* erga pueros et pueri erga magistros iisdem obligationibus tenentur, quibus parentes et filii obstringuntur, quia hisce magistris parentes auctoritatem suam participant quoad instructionem et educationem spiritualem, adeo ut ad haec magistri tum ex iustitia seu ex contractu, tum ex pietate obligentur.
16. Finis proximus *societatis civilis* est felicitas temporalis civium, sed talis, qualis hominem decet, cuius finis ultimus non est felicitas temporalis huius vitae, sed supernaturalis, aeterna, alterius vitae, et pro qua prior merum medium est ad hanc adipiscendam, ideoque sic procuranda, ut nedum obsit, sed meliore, quo fieri potest, modo prosit fini hominis ultimo.
17. *Deputatus* suffragium suum dans pro lege prava vel iniusta, vera causa omnium malorum est, quae ex ea oriuntur et tenetur ex iustitia ad reparandum damnum alicui illatum vi illius legis, supposito, quod suffragium dederit cum culpa theologica et

antequam numerus suffragiorum ad condendam legem necessarius completus fuerit, si suffragatio palam et successive facta est. Cfr. pag. 137, n. 23; 140, n. 37—38; 161, n. 51.

18. Civis gaudens *iure eligendi* deputatos tenetur: 1° hoc iure uti ex iustitia legali i. e. ad promovendum bonum commune (reipublicae et ecclesiae) et impediendum damnum commune, nisi grave incommodum eum excuset (quia lex affirmativa non obligat cum gravi incommodo) vel ipse ad electionem digni vel saltem minus indigni nihil conferre possit (quia ad inutile non existit obligatio); 2° eligere dignum, i. e. instructum scientia et experientia necessaria et (ubi de bono ecclesiae quoque agitur) principiis catholicis. 3° Eligens indignum: a) absque necessitate graviter peccat: α) contra bonum commune, β) approbatione principiorum malorum electi, vel malorum, quae deputatus in exercitio muneris praevidetur commissurus, γ) cooperatione ad haec mala, δ) scandalo; b) non peccat, si α) per electionem mali electio peioris candidati impediri vel β) electio bonorum deputatorum vel aliud magnum bonum commune obtineri potest, quia in hoc duplici casu bonum commune alia via iterum reintegratur; vel si γ) electio mali necessaria est ad vitandum damnum privatum gravissimum. Suffragium pro illo datum, saltem in hoc triplici casu urgenti non necessario haberi debet ut approbatio mali, sed in se est actio indifferens et sic applicatur principium de cooperatione materiali, modo praecaveatur scandalum apta monitione.

19. *Civis* tenetur: 1° *Principi* legitimo (praesidi etc.) praestare a) reverentiam, b) oboedientiam erga leges iustas et praeceptivas; c) fidelitatem, abstinendo a rebellione et tyrannicidio; 2° usurpatori, i. e. illi, qui locum principis legitimi eiecti tenet, a) oboedientiam, si secus respublica perturbare-

tur vel periret; b) ab omni actu abstinere, quo ille tamquam princeps legitimus agnosceretur vel eius potestas confirmaretur.

20. Per se 1° nulla est obligatio in conscientia solvendi *tributa* indirecta, quia probabile est, leges ea imponentes esse mere poenales; a fortiori non est obligatio declarandi res hisce tributis obnoxias; excipienda sunt vectigalia: a) necessaria, quae ex iustitia legali obligant, quia eorum subtractione bonum commune laederetur, item b) tradenda a producentibus res consumendas, eis loco reipublicae soluta ab ementibus eas. 2° Quoad tributa directa cives in conscientia ex iustitia legali solvere tenentur ca. $^2/_3$ eorum, nisi gravis difficultas excuset, quia a lege affirmativa excusat proportionate grave incommodum, vel si multa tributa indirecta pro consumtione vigeant et civis ad classem populi inferiorem pertineat, quia haec solvendo iam sufficienter contulit ad bonum commune. 3° Tributa subtracta non ex iustitia commutativa restituenda sunt neque ex iustitia legali anno elapso utpote praescripta neque ab haeredibus obligati, quum obligatio tributa praestandi personalis sit. Cfr. pag. 393, n. 18.

V.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE OCCISIONE, MUTILATIONE, VULNERATIONE, ABORTU, BELLO, ETC.

1. **Occisio:** est actio, qua homo vita privatur.

Divisio: distinguitur directa et indirecta, voluntaria et involuntaria, suiipsius seu suicidium vel alterius seu homicidium. Homicidium est vel occisio aggressoris iniusti vel malefactoris vel innocentis; est

vel simplex vel qualificatum et hoc iterum dividitur in sacrilegium, parricidium, fratricidium, uxoricidium, regicidium, tyrannicidium, latrocinium.

Directa: est actio obiective et subiective directe occisiva, i. e. 1° ex natura sua occisionem causans immediate et 2° posita ex unica intentione seipsum vel alium occidendi; haec intentio vel est implicita, si scienter actio ponitur, quae ex natura sua immediate unum tantum habet effectum, scl. occisionem; vel explicita, si actio ex natura sua immediate etiam alium effectum quidem habet vel saltem habere potest, ab agente tamen exercetur ex sola intentione, seipsum vel alium occidendi.

Indirecta: est actio, quae ex natura sua saltem non unice tendit in occisionem neque ponitur ab agente cum intentione occidendi, ex qua tamen praeter intentionem agentis mors sequitur, sive certo sive probabiliter praevisa.

Voluntaria: est occisio directa aut indirecta quidem, sed sine iusta causa.

Involuntaria: est occisio 1° mere fortuita i. e. ne praevisa quidem, aut 2° indirecta, sed facta ex iusta causa.

2. **Aggressor iniustus:** est ille, qui actione sua iniuste tibi vel alteri actu aufert vel actu auferre molitur vitam, vel virginitatem, vel integritatem membrorum, vel honorem vel bona fortunae.
3. **Malefactor:** qui fecit crimen poena mortis dignum. Cetera patent.
4. **Moderamen inculpatae tutelae:** est licita defensio suiipsius vel alterius non ultra necessitatem contra iniustum aggressorem (sed non honoris).
5. **Vindicta:** est poena privata auctoritate de criminoso sumta post crimen patratum.
6. **Craniotomia:** est concisio capitis infantis, qui a matre ob arctitudinem uteri edi non potest.

7. **Sectio caesarea:** est aperitio uteri matris vel vivae vel recenter (ab aliquot horis) defunctae ad extrahendum foetum vivum.
8. **Abortus:** est eiectio foetus immaturi ex utero matris.

   Quotuplex est? R. duplex: directus et indirectus.

   Directus: seu artificialis, si actio obiective et subiective directe abortiva est, i. e., si actio tum ex natura immediate tendit in abortum causandum, tum etiam ex unica intentione abortum causandi ponitur; haec intentio adest vel implicite vel explicite, ut supra n. 1. dictum est de occisione directa.

   Indirectus: si actio nec ex natura sua unice tendit in abortum efficiendum nec posita est cum intentione abortum efficiendi, sed ad alium finem, etsi abortus secuturus praevisus sit.
9. **Acceleratio partus:** est eiectio foetus maturi, i. e. post 7um gestationis mensem.
10. **Vivisectio:** est experimentum in corpore vivo animalium.
11. **Operatio Porrensis:** est exstirpatio uteri cum ovariis, qua mulier impotens fit ad generandum.
12. **Vindicta popularis:** est punitio, quam de criminoso ab auctoritate publica non proscripto populus sumit.
13. **Castratio:** est operatio, qua testiculi viriles amputantur.
14. **Vasectomia:** est incisio in vesiculis viri facta, vi cuius semen eius non amplius est prolificum, i. e. non continens spermatozoidas. Cfr. pag. 330.
15. **Mutilatio:** est amputatio cuiuslibet membri.
16. **Vulneratio:** est laesio corporis causans sanguinis effusionem absque mutilatione; est vel gravis, vel levis, prout copiosam sanguinis effusionem causat (sed non in naribus) vel non copiosam.
17. **Periculum vitae:** est actio, ex qua mors probabiliter sequi potest vel statim vel paulo postea.

Divisio: est duplex: proximum et remotum, prout ex actione aut frequenter vel plerumque, aut solum raro vel saltem non frequenter mors sequitur nec statim nec paulo postea.

18. **Abbreviatio vitae:** est acceleratio mortis naturalis; est vel notabilis vel non notabilis, prout plures vel solum aliquot anni de vita subtrahuntur.

19. **Duellum** (in sensu ecclesiastico): est certamen duorum ex condicto de tempore, loco et armis, serio susceptum cum armis, quae ex natura sua apta sunt ad occidendum vel mutilandum vel grave vulnus infligendum.
Divisio: dividitur in sollemne et privatum, fatale et non fatale, publicum et privatum.
Sollemne et privatum: prouti fit cum sollemnitate aliqua adhibita aut sine ea.
Fatale et non fatale: prouti fit cum intentione occidendi vel sine ea.
Publicum et privatum: prouti fit ex auctoritate reipublicae aut privata auctoritate duellantium.

20. **Bellum:** est pugna multitudinis cum multitudine extranea, publica auctoritate suscepta.
Divisio: dividitur in defensivum et offensivum; utrumque in iustum et iniustum.
Defensivum: si extranea societas eam iam actu aggreditur aut aggredi molitur; licet, si aggressio iniusta est.
Offensivum: si extranea societas eam actu nec aggreditur nec aggredi iam molitur.
Offensivum iustum et iniustum: prout medium necessarium est ad illatam iniuriam bono communi nocivam vindicandam vel non est. Cfr. pag. 394, n. 21.

21. **Milites:** distinguuntur conducti seu voluntarii et conscripti seu coacti; conscriptio vel particularis est: si ex idoneis aliqui assumuntur, vel universalis: si omnes idonei exceptis clericis militiam subire tenentur.

PRINCIPIA.

1. Nemo tenetur vitam vel sanitatem suam *conservare* mediis extraordinariis (cum expensis magnis, operatione gravi, alio gravi incommodo); cfr. pag. 37, n. 23.

2. Se vel alium hominem privata auctoritate *directe occidere* non licet, quia homo non habet dominium directum in corpus et vitam suiipsius vel alterius et est peccatum ex toto genere grave, quia in vita adimenda non datur plus et minus, cum in indivisibili consistat; excipitur omnis *iniustus aggressor* (sed non honoris), qui saltem ex lege naturae directe occidi potest, si eius occisio ad defensionem necessaria est. Ideoque etiam *exstirpatio* foetus extrauterini, directa procuratio *abortus*, et *craniotomia* nunquam licent, quia sunt directa occisio hominis, qui non est iniustus aggressor. Cfr. pag. 394, n. 20.

3. Non licet: a) iniustum *aggressorem honoris* occidere, mutilare vel vulnerare, quia ex hac defensione non sequitur immediate impeditio inhonorationis, d) *duellum* privata auctoritate susceptum, quia non adest iniustus aggressor, sed iniuria iam est illata, c) neque ad honorem iam laesum recuperandum duellum licet, quia ad hunc finem medium ineptum est.

4. Ex causa proportionate gravi licitum est se vel alium *indirecte occidere*; cfr. pag. 22, n. 10. *Procuratio abortus* indirecta ad vitam matris servandam licita est, etsi proles baptizari non possit, quia ordinarie non adest certa spes eam baptizandi, si mater perire sinatur; cfr. pag. 72—73, n. 11—12.

5. *Periculo vitae* se exponere: sine sufficienti causa non licet; licet autem ex gravi causa se exponere periculo etiam proximo (tamen non cum praevisione mortis mox certo secuturae), et remoto

ex causa rationabili; cfr. pag. 22, n. 10; 54—55, n. 5.

6. Ex gravi causa licet vitam propriam indirecte notabiliter (ad plures annos) *abbreviare*; cfr. pag. 22, n. 10.

7. Se vel alium *directe mutilare* (e. g. castratio, extirpatio uteri, vasectomia) solum licet ad vitam mutilandi conservandam, quia homo non habet dominium directum in membra sua; sed ad conservationem totius partem eius auferre utique licet. Neque auctoritati publicae licet, quemquam mutilare, quia homo (cum bonis suis personalibus internis) non potest adhiberi ut merum medium ad aliud bonum licet publicum obtinendum, quia ius existendi independens habet.

8. *Acceleratio partus* licita est ad vitam matris servandam; cfr. pag. 22, n. 10.

9. Mater 1° viva non tenetur pati *sectionem caesaream* ad extrahendum infantem, quem parere non potest, ut baptizetur; nam dubia est eius obligatio, quia si infans condicionate in utero baptizatus est, dubia est infantis necessitas extrema spiritualis; si baptizari non potuit, dubia est spes, infantem vivum extrahendi et baptizandi. 2° In matre mortua autem (a paucis horis mortua) et iam a 4 mensibus gravida sectio caesarea a medico vel laico perito sub gravi fieri debet, si infans in utero non potuit condicionate baptizari, quia certo est in extrema necessitate spirituali (et post 6um gestationis mensem etiam corporali).

10. *Vexare animalia*, i. e. cruciatus vel mortem eis inferre, quin haec necessaria sint ad finem aliquem honestum et utilem, est peccatum, utpote contra rationem, sed per se leve tantum, quia solum est excessus in re indifferenti et alias licita.

VI.

DE SEXTO (ET NONO) PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE CASTITATE ET PECCATIS CONTRA CASTITATEM.

1. **Castitas:** Quid est? R. est abstinentia ab omni appetitione et usu delectationis venereae illicitae et ab omni culpabili occupatione circa ea, quae delectationem veneream provocant.
2. **Divisio:** dividitur in matrimonialem et extra-matrimonialem; extra-matrimonialis in perfectam, iuvenilem, vidualem, virginalem.
   Matrimonialis: quae abstinet solum ab appetitione et usu illius delectationis venereae, quae etiam coniugibus non est licita; est imperfecta.
   Extra-matrimonialis: quae abstinet ab appetitione et usu omnis delectationis venereae, quae extra matrimonium illicita est.
   Perfecta: quae ex proposito abstinet ab appetitione et usu omnis delectationis venereae, etiam licitae in matrimonio, vel in perpetuum vel ad tempus.
   Iuvenilis: quae abstinet ab appetitione et usu omnis delectationis venereae usque ad nuptias.
   Vidualis: quae iam usa est delectatione venerea licita in matrimonio, sed nunc abstinet ab appetitione et usu omnis delectationis venereae vel pro tota reliqua vita vel usque ad novas nuptias.
   Virginalis: est naturalis integritas carnis nunquam voluntarie laesa et quidem ex proposito firmo, in perpetuum abstinendi ab appetitione et usu omnis delectationis venereae etiam licitae in matrimonio, praesertim illius, per quam laeditur integritas carnis.
3. **Virginitas:** Quotuplex est? R. materialis, et formalis, completa et incompleta; virginitas completa alia est coram Deo et ec-

clesia, alia coram solo Deo, alia coram sola ecclesia; alia voto firmata, alia sine eo.

Materialis: est naturalis integritas carnis.

Formalis: est firma voluntas abstinendi in perpetuum ab appetitione et usu omnis delectationis venereae etiam licitae in matrimonio, imprimis illius, qua integritas carnis amittitur.

Completa: est virginitas formalis coniuncta cum virginitate materiali.

Incompleta: est vel sola virginitas materialis vel sola virginitas formalis.

Virginitas coram Deo et ecclesia completa: est virginitas formalis coniuncta cum integritate carnis nunquam laesa per actum venereum (graviter culpabilem).

Virginitas coram solo Deo: est virginitas formalis coniuncta cum integritate carnis nunquam voluntarie, attamen involuntarie laesa per copulam cum viro (violentam saltem secundum quid; cfr. pag. 17, n. 9).

Virginitas coram sola ecclesia: (pro sumendo velo virginum requisita) est virginitas formalis cum integritate carnis nunquam per copulam, attamen per alium actum venereum voluntarium (graviter culpabilem) laesa.

4. **Puritas:** est abstinentia ab appetitione et usu ipsius delectationis venereae illicitae.

Pudicitia: est abstinentia ab iis, quae delectationem veneream illicitam provocant.

5. **Delectatio corporalis:** dividitur in veneream et sensibilem, sensibilis in pure sensibilem et sensualem.

Venerea: est sensus voluptuosus in genitalibus existens et ortus ex commotione genitalium et humorum generationi inservientium.

Sensibilis: est sensus voluptuosus in aliquo alio organo sensibili existens, praesertim in oculo vel manu et ortus ex bona applicatione obiecti proportionati ad organum sensus.

Pure sensibilis: est delectatio sensibilis sine commotione cordis et sanguinis seu mera amoena affectio in aliquo sensu existens, orta ex perceptione obiecti ex se non apti ad provocandam delectationem venereum.
Sensualis: est delectatio sensibilis, orta ex perceptione obiecti ex se apti ad provocandam delectationem venereum, praesertim ex pudico visu vel tactu personae vehementi, sed honesto affectu amatae et coniuncta cum commotione cordis et sanguinis.

6. **Divisio delectationis venereae:** dividitur in completam et incompletam.
Completa: quae naturam plene satiat et in puberibus coniuncta est cum effusione seminis (vel humoris vaginalis in feminis), sive in copula sive extra copulam.
Incompleta: est commotio genitalium, quae naturam non satiat nec coniuncta est cum effusione seminis vel humoris feminei.
7. **Impuritas:** est voluntaria appetitio vel fruitio delectationis venereae illicitae; haec sola est luxuria proprie dicta.
Impudicitia: est illicita occupatio circa ea, quae quidem in se nondum continent delectationem venereum. tamen delectationem venereum provocant; est interna vel externa, prouti circa actus internos phantasiae, intellectus et voluntatis vel externos delectationem venereum provocantes versatur; haec est luxuria improprie dicta.
8. **Divisio luxuriae proprie dictae:** dividitur in consummatam et non-consummatam, directe et indirecte voluntariam.
Consummata: in qua semen effunditur; est vel iuxta naturam vel contra naturam, prouti generatio fieri potest vel non potest.
Non-consummata: in qua semen non effunditur; in impuberibus est vel completa vel non completa, prouti genitalia usque ad ultimum terminum commoventur vel non ita.
Directe voluntaria: est delectatio vene-

rea in se volita i. e. vel de industria excitata vel si in eam, etsi inculpabiliter orta sit, consentitur. Haec semper grave peccatum est.

Indirecte seu **in causa voluntaria:** scl. 1° non in se volita sed 2° solum praevisa ut probabiliter oritura ex actione aliqua 3° libere posita, quae 4° eam provocat. Est vel inculpabilis vel culpabilis prout actio, ex qua oritur, ex iusta causa ponitur aut sine iusta causa. Haec est vel graviter vel leviter culpabilis, prouti actio ex natura sua graviter vel leviter influit in delectationem veneream excitandam, dummodo semper desit proximum periculum consensus in delectationem veneream.

9. **Peccata luxuriae consummatae iuxta naturam:** sunt 6: fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, sacrilegium, raptus.

Fornicatio: est copula carnalis ex mutuo consensu inter virum et feminam, qui matrimonium validum inire possent cum invicem.

Copula: est immissio membri genitalis virilis in vaginam seu vas mulieris.

Quotuplex est copula? R. est duplex: perfecta, si vir semen in vaginam effundit; imperfecta, si ibi non seminat.

Divisio fornicationis: dividitur in simplicem et qualificatam, prouti solum peccatum contra castitatem continet, vel etiam aliam virtutem specie diversam laedit.

Adulterium: sunt 1° actus luxuriae perfecti vel imperfecti coniugis cum persona extranea sive soluta sive coniugata (cfr. infra n. 16) et 2° peccata coniugum contra naturam sive solitaria sive cum comparte (cfr. infra n. 10 et 21).

Divisio: dividitur in adulterium perfectum et imperfectum, prouti copula eaque perfecta locum habuit aut solum actus imperfecti acciderunt vel perfecti quidem sed absque copula perfecta; est

duplex vel simplex, prouti persona complex etiam coniugata est vel non ita.

Incestus: sunt actus perfecti et imperfecti luxuriae 1° cum consanguineis et affinibus (in lin. collat.: cum consang. usque ad 3um gr., cum affin. usque ad 2um gr.), item 2° cum persona spiritualiter (ex baptismo) vel 3° cum legaliter cognata in illis regionibus, in quibus cognatio legalis ex lege civili impedimentum matrim. dirimens est.

Stuprum: est oppressio mulieris sine eius consensu per vim ei illatam sive physicam sive moralem. Cfr. pag. 17, n. 9.

Sacrilegium: est violatio personae, loci vel rei sacrae per luxuriam.

Quotuplex est? R. triplex: personale, locale, reale.

Personale: si persona voto castitatis ligata contra castitatem per actum internum vel externum peccat.

Locale: si quis in loco stricte sacro luxuriam consummatam committit. Cfr. pag. 79; 391, n. 8; 394—395, n. 25.

Reale: si quis re aliqua sacra abutitur ad luxuriam.

Raptus: est violenta abductio maris vel mulieris de uno loco in alium locum libidinis explendae causa.

10. Peccata luxuriae contra naturam: sunt 4: pollutio, onanismus, sodomia, bestialitas.

Pollutio seu **mollities:** est delectatio venerea completa cum seminis effusione (vel humoris vaginalis in feminis) sine ullo concubitu.

Divisio: dividitur in involuntariam seu passivam et voluntariam; voluntaria in directe et indirecte voluntariam, in simplicem et qualificatam.

Involuntaria: est illa, quae nec in se nec in causa volita est.

Directe voluntaria: quae in se volita est. Cfr. supra n. 8.

Indirecte voluntaria seu **in causa:** quae 1° praeter intentionem sequitur 2° ex actione

eam provocante, 3° voluntarie posita 4° cum eius praevisione probabili. Haec est vel inculpabilis vel culpabilis, prouti actio venerem provocans ponitur ex iusta causa vel sine iusta causa; culpabilis est vel grave vel leve peccatum, prouti actio venerem provocans ex natura sua graviter vel leviter in eam excitandam influit.

Simplex: quae solum peccatum contra castitatem continet.

Qualificata: quae etiam aliam virtutem specie diversam laedit vel 1° propter specialem circumstantiam peccantis vel 2° obiecti desiderati vel 3° si quis aliam personam tangendo se excitat (inductio vel cooperatio) vel 4° propter locum stricte sacrum, in quo quis peccat.

Sodomia: est applicatio genitalium ad corpus personae eiusdem sexus aut genitalium viri ad vas praeposterum mulieris.

Divisio: Sodomia est duplex: perfecta seu proprie dicta et imperfecta seu improprie dicta; utraque est vel consummata vel non consummata; proprie dicta dividitur in stricte et late dictam.

Perfecta: est applicatio genitalium ad corpus personae eiusdem sexus.

Imperfecta: est applicatio membri genitalis virilis ad vas praeposterum feminae.

Consummata vel non consum.: prouti seminis (vel humoris feminei) effusio locum habet vel non locum habet.

Sodomia stricte dicta: est concubitus inter mares cum penetratione vasis praeposteri et seminatione inibi facta; omnis alia non est sodomia stricte dicta.

Bestialitas: est applicatio genitalium ad ipsum corpus bestiae, in quacumque eius parte fiat.

11. **Distillatio:** est modica effusio humoris subtilis, non prolifici cum levi tantum vel fere nulla commotione genitalium.
12. **Menstruatio:** est fluxus sanguinis in femina

pubere ex vagina fluens et singulis mensibus rediens sine ulla delectatione venerea.

13. **Instructio sexualis:** seu de venereis utilis est iuventuti, si ab educatoribus vel a confessario secreto datur puberi, necessitate exigente et pro ea, praecipue etiam praecavendo et corrigendo falsam conscientiam de illicitis.
14. **Hypersexualitas:** est appetitus delectationis venereae extraordinarie vehemens seu abnormis.
15. **Perversio sexualis:** est excitatio delectationis venereae per actus ex natura sua non aptos ad eam excitandam, sed per media abnormia.
16. **Actus luxuriae:** Quid sunt et quomodo dividuntur? R. sunt omnes actus, qui vel puritatem vel pudicitiam laedunt, V. n. 4. Dividuntur in actus consummatos et non consummatos; non consummati in satiativos et non satiativos; non satiativi in perfectos et imperfectos; imperfecti in internos et externos.

Perfecti: sunt illi, in quibus sentitur ipsa delectatio venerea, quamvis nec consummata nec completa seu satiativa; sunt commotiones et erectiones genitalium (motus carnales). Sunt vel vehementes et diuturni vel leves et transitorii, involuntarii vel voluntarii; voluntarii dividuntur in directe et indirecte voluntarios; indirecte voluntarii in inculpabiles et culpabiles; culpabiles in graviter et leviter culpabiles.

Imperfecti: sunt varii actus, in quibus non iam ipsa delectatio venerea habetur, qui tamen apti sunt, ut delectationem veneream vel etiam ipsam pollutionem provocent.

Interni: sunt phantasmata et cogitationes.

Externi: aspectus, tactus, oscula, amplexus, verba, lectiones, cantilenae.

Divisio: Actus imperfecti, sive interni sive externi dividuntur 1° in tales, qui per se i. e. ex natura sua ideoque ordinarie in omnibus hominibus influunt ad excitandam delectationem veneream et in tales, qui per

accidens i. e. solum ex peculiari dispositione subiecti sive physica sive psychica delectationem veneream excitant; 2° utrique dividuntur in illos, qui vel vehementer influunt in delectationem veneream excitandam et in illos, qui leviter tantum influunt ad eam excitandam. Ceteras divisiones v. supra n. 6, 8, 10.

17. **Periculum castitatis:** dividitur in periculum delectationis venereae oriturae et in periculum consensus voluntatis in delectationem veneream orituram.
Periculum delectationis venereae: est omnis actus externus vel internus, qui per se vel per accidens influit in delectationem veneream excitandam.
Periculum consensus voluntatis: in delectationem veneream: est plerumque (exceptis personis piis et timoratis) omnis delectatio venerea, quae percipitur.
Utrumque periculum est vel proximum vel remotum, prout excitatio delectationis venereae aut consensus in eam moraliter certo sequiter vel non ita.

18. **Onanismus** seu Neo-Malthusianismus: est copula viri et feminae de industria ita facta, ut conceptio impediatur.

19. **Sterilitas facultativa:** est copula viri et feminae rite facta, sed eo tempore, quo conceptio rarius accidere dicitur (brevi ante fluxum menstruum i. e. post 12 dies inde a menstruatione elapsos nec proxime [3 dies] ante sequentem).

20. **Fecundatio artificialis:** est duplex: 1° immissio seminis virilis a marito extra vas uxoris illicite effusi (per pollutionem sive post sive citra copulam cum uxore) in vas mulieris; 2° promotio seminis virilis a marito intra vas uxoris per copulam effusi in interiora vaginae et uteri.

21. **Peccata gravia coniugum:** 1° adulterium, 2° penetrare vas praeposterum mulieris, et ibi seminare vel semen extra illud profundere, 3° onanismus, 4° si vir sine iusta

causa seipsum vel uxor virum proximo periculo pollutionis exponit, 5° debitum coniugale sine gravi causa denegare coniugi serio nec immoderate et actum licitum petenti, 6° procuratio abortus.

PRINCIPIA.

1. Tota malitia essentialis peccatorum *luxuriae* consistit in *delectatione venerea* contra ordinem naturae, i. e. contra finem eius naturalem vel volita vel exercita. Omnia alia praeter ipsam sunt in se omnino indifferentia et solum eatenus illicita sunt, quatenus hominem in periculum coniiciunt, ut in eo excitetur delectatio venerea contra ordinem naturae vel etiam consentiat in eam V. pag. 57, n. 13.
2. Aliquid facere ob delectationem mere *sensibilem* vel ex affectu *sensuali* erga alium, non est peccatum, si ex rationabili fine et cum debita moderatione fit; secus est peccatum leve otiositatis, modo desistatur a delectatione sensuali, si iam oritur delectatio venerea seu gravis commotio carnalis neque iusta causa adsit ad actionem nihilominus continuandam.
3. Delectatio venerea 1° *directe voluntaria* (extra matrimonium) non admittit parvitatem materiae, i. e. etiam exigua et brevis semper (obiective) est grave peccatum utpote gravis deordinatio contra naturam, quum omnis delectatio venerea libere quaesita vel admissa, etiam exigua, hominem ob proclivitatem naturae ad venerem saltem ordinarie periculo proximo delectationis venereae completae exponit (et pollutionis, si iam semen habet), quae certe peccatum grave est, quia eius finis a natura institutus solum conservatio et propagatio generis humani est per actum coniugalem. Tamen ex imperfectione actus etiam delectatio directe voluntaria peccatum leve esse potest. Cfr. pag. 51; 55—56 n. 7 et infra n. 7. 2° Delectatio venerea indirecte voluntaria admittit parvi-

tatem materiae, quia eius malitia consistit in periculo delectationis venereae orturae, cui quis libere et sine sufficienti ratione se exponit; si periculum ex natura actionis proximum est, grave peccatum est; si remotum, leve est. Cfr. pag. 54—55, n. 5—6. 3° Delectatio venerea non consummata, etsi satiativa, non specie differt a non-satiativa, sed gradu tantum.

4. Delectatio venerea (motus carnales graves, pollutio) *indirecte tantum voluntaria* i. e. praevisa, sed non intenta nec approbata, quando oritur, sed mere permissa, et sine proximo periculo consensus, absque iusta causa autem, tale peccatum est, quale peccatum in genere luxuriae actio est, ex qua orta est; cfr. pag. 22, n. 11. Ergo: 1° si actio ex natura sua ideoque communiter in hominibus vehementer influit ad eam excitandam, seu ex se eius proximum periculum adducit, grave est; si autem 2° ex natura sua non vehementer excitat, leve est, saltem theoretice loquendo, etsi agens propter subiectivam dispositionem vehementer excitetur et frequenter pollutionem patiatur; tamen practice loquendo saepe est grave peccatum ideo, quia, si quis tale quid in his circumstantiis practicat sine ulla iusta causa, ipsam delectationem venereamet pollutionem in se intendere convincitur.

5. *Sine iusta causa*: 1° habere cogitationes, lectiones vel sermones de obscoenis, item aspectus vel tactus (supra vestes) in partibus etiam inhonestis personae diversi sexus (non infantis) peccata levia tantum sunt per se, si omnino obiter et breviter, sine intentione libidinosa, ex ioco, levitate vel curiositate fiunt, quia ex natura sua non coniiciunt in proximum periculum delectationis venereae orturae vel consensus in eam. 2° Idem valet de tactu, aspectu, amplexu, osculo in parte honesta personae etiam diversi sexus, qui fiunt absque rationabili causa ob solam delectationem sensualem:

non quidem ob periculum delectationis venereae, quod hic per se nullum est (sed v. pag. 119, n. 2), sed propter otiositatem, quae levis est, utpote levis deordinatio contra rationem. 3° Actio aliqua qualiscunque, quae aliquem subiective ne leviter quidem excitat, nullum est peccatum contra castitatem, etsi obiective seu communiter in aliis hominibus vel leviter vel graviter influat in venerem.

6. Si *iusta causa* habetur ad actionem ponendam, quae periculum delectationis venereae (motuum carnalium gravium, pollutionis) vel etiam consensus in eam adducit, nullum committitur peccatum, modo desit periculum proximum consentiendi in eam, quando actio ponitur neque in eam consentiatur, quando revera oritur; ratio est principium positum in pag 54—55, n. 5; 22, n. 10. Ideoque 1° si actio ex natura sua proximum periculum delectationis venereae continet, necessitas et vera utilitas eam ponendi est sufficiens iusta causa; si haec non adest, tamen aliqua causa rationabilis habetur, leve peccatum est. 2° Omnis rationabilis causa vero sufficit (e. g. ipsa honestas actionis) si actio ex natura sua non continet proximum periculum delectationis venereae excitandae, sed remotum, etsi per accidens ob subiectivam dispositionem subiecti proximum eius periculum adducat; suadendum autem est in hoc casu (exceptis scrupulosis et anxiis), eam solum ex necessitate vel vera utilitate ponere, propter periculum paulatim perveniendi ad ulteriora.

7. *Proximum periculum consensus* voluntatis in delectationem veneream semper sub gravi vitandum est; cfr pag. 54—55, n. 5, 3°; ideoque semper sub gravi abstinendum est ab actione etiam prorsus innocenti, quae aliquem subiective non solum in proximum periculum delectationis venereae (vel pollutionis), sed insuper etiam in proximum periculum coniiceret consentiendi in eam, quan-

do deinde revera oritur. Tamen ordinarie illud periculum reddi potest remotum, si actio ex causa sufficienti ponitur et cautelae ad praecavendum consensum diligenter adhibentur, quia Deus tunc gratiam suam dat.

8. Delectatio venerea *consummata* 1° maris i. e. pollutio maris specie differt a delectatione venerea non consummata (i. e. non coniuncta cum effusione seminis) etiam completa, propter frustrationem seminis, quae specialem deordinationem eamque gravem contra naturam continet. 2° Pollutio feminae (i. e. delectatio venerea cum secretione humoris vaginalis) specialem malitiam saltem gravem non superaddit ad delectationem veneream, quia ille humor non est tanti momenti, quanti semen virile est. Cfr. pag. 395, n. 26.

9. Diversi *modi* et varia media, quibus quis ad delectationem veneream (vel etiam ad pollutionem) se excitat, non differunt specie, si solum propriam delectationem sibi procurare intendebat. Cfr autem pag. 116, n. 10.

10. Sicut pollutio directe volita grave peccatum est, quia, si non sub gravi prohibita esset, propagatio et conservatio generis humani per generationem prolium impossibilis fieret, ita *fornicatio* 1° est grave peccatum, quia, si non sub gravi prohibita esset, educatio prolis debita impossibilis evaderet, quum vaga fornicatio universaliter praevaleret. 2° Fornicatio cum copula imperfecta et profusione seminis specie differt a fornicatione cum copula perfecta seu novum peccatum grave ad hanc addit propter frustrationem seminis virilis.

11. *Adulterium* est grave peccatum contra castitatem et iustitiam propter laesionem iuris matrimonialis compartis. Cfr. pag. 394, n. 23.

12. *Incestus* est grave peccatum contra castitatem et pietatem. Incestus omnes cum consanguineis eiusdem speciei sunt (saltem probabiliter), nec incestus cum consanguineo specie differt ab incestu cum affini,

quia eadem reverentia i. e. sanguini debita laeditur. Incestus cum spiritualiter vel legaliter cognato tum inter se specie differunt, tum ab incestu cum consanguineo vel affini; quia propinquitatem specie diversam laedunt. Cfr. pag. 394, n. 24.

13. *Stuprum* 1° est grave peccatum contra castitatem et iustitiam propter laesionem iuris stricti, quod omnis homo in vas suum habet (scl. dominii utilis), nec 2° mulier semen receptum retinere debet, sed statim expellere potest. 3° Casus reservatus stupri est violenta defloratio virginis tantum, nisi Ordinarius aliud declaraverit.

14. *Raptus* 1° est peccatum contra castitatem (saltem propter voluntatem peccandi cum rapta) et contra iustitiam propter vim illatam vel personae abductae vel, si haec minorennis est, iis, in quorum potestate est. 2° Casus reservatus raptus est violenta abductio feminae ex intentione cum ea peccandi, licet non per copulam.

15. Luxuria *sacrilega* est peccatum contra castitatem et religionem propter laesionem reverentiae Deo debitae per indignam tractationem personae vel rei sacrae vel loci s. Laesio sollemnis voti castitatis non specie differt a laesione voti simplicis in religione emissi et huius vel illius laesio probabiliter non specie differt a laesione voti in saeculo emissi, nec specie differt laesio sollemnis voti in religione emissi a laesione obligationis castitatis ex motivo virtutis religionis ab ecclesia subdiacono impositae; insuper laesio castitatis per sacerdotem regularem etiam numero unum idemque peccatum est, quia est laesio obligationis ad eandem rem ex eodem motivo religionis bis impositae. Cfr. pag. 391, n. 9; 394—395, n. 25; 404, n. 74.

16. 1° Specie differt *sodomia* a) consummata: α) a pollutione simplici, quia speciali modo naturae repugnat et peccatum accedit contra caritatem cooperando ad peccatum proximi, β) in mare: a sodomia non con-

summata propter frustrationem seminis (de femina v. n. 8); b) perfecta a sodomia imperfecta, quia modo moraliter diverso naturae repugnant. 2° Casus reservatus sodomiae est sodomia stricte dicta.

17. *Bestialitas* 1° non committitur, si quis tangendo genitalia bestiae vel eo, quod a bestia se tangi sinit in genitalibus, in se delectationem (vel ipsam pollutionem) excitat, quia coniunctio corporum ipsorum non adest, et si solum propriam delectationem voluit, ne bestialitas in affectu quidem adesset; 2° si vero affectus etiam specialiter in bestiam fertur, habetur bestialitas solum in affectu, non in effectu. 3° Casus reservatus bestialitatis est penetratio vasis naturalis bestiae femineae cum seminis effusione in eo facta, nisi Ordinarius aliud declaraverit.

18. *Distillatio*, quae sine delectatione venerea fit, non est contra castitatem; si autem cum delectatione venerea coniuncta est, diiudicanda est sicut delectatio venerea.

19. Qui sanae mentis est, affectus sexuales illicitos etiam vehementes vel perversos reprimere potest ac debet; iis autem, qui *animi morbo* laborant, excessus sexuales vel nullo modo vel solum in peccata venialia imputari possunt, prouti aegritudo animi plena vel non plena est, quia in ipso actu vel nullo modo vel saltem non plene advertunt, se male agere.

20. *De usu matrimonii.*
1° Peccata coniugum contra castitatem solum illa sunt gravia, quae contra finem matrimonii sunt: v. pag. 118, n. 21.
2° *Copulae* a) *sodomiticae* et b) illi *onanisticae*, quae fit per usum mediorum, quibus semen virile vel enecatur vel eius descensus in uterum mulieris impeditur, uxor semper positive resistere debet, quia est actus ab initio intrinsece malus, ideoque solum pati eam potest, si eam impedire non potuit, et excluso consensu in voluptatem copulae. c) Copulam onanisticam, quae eo

fit, quod vir copulam rite peragere incipit, sed ante suam seminationem se retrahit et semen extra vas uxoris effundit: α) uxor licite praestare potest (sed non debet: v. pag. 396, n. 33), adhibito etiam consensu in voluptatem copulae, sed exclusa approbatione peccati viri, quia actus est ab initio et in se licitus; uxor debet autem β) habere iustam causam excusantem ad hanc copulam permittendam (quae fere semper adest), quia ad peccatum viri cooperatur, et insuper γ) virum monere de copula rite facienda, si fructum monitionis sperare et monitionem sine gravi incommodo facere potest, quia ex caritate peccatum viri impedire tenetur, si commode potest (cfr. pag. 74, n. 18); δ) a viro, qui hoc modo onanismum exercet, copulam etiam licite petere potest, quia id ab eo petit, quod hic licite praestare potest, si vult; cfr. pag. 75, n. 24.

3° Ad vitanda gravia incommoda uxor passive se habere potest ad recipiendum semen viri sui modo *artificiali* illicito, i. e. vel onanistice vel per solitariam pollutionem ab eo effusum. Tamen per hanc fecundationem artificialem matrimonium non consummatur, quia non adest copula perfecta; cfr. pag. 395, n. 30.

4° Grave est, si quid faciunt (etsi reapse ineptum) cum intentione generationem prolis *impediendi*, quia est contra finem actus coniugalis; solum desiderare, ne generatio sequatur, non est peccatum, si id ex iusta causa optatur.

5° *Licita in copula coniugali:* si a) vir cum consensu uxoris et ex iusta causa ante seminationem se *retrahit*, si hoc facere posset, quin eo se exponat proximo periculo pollutionis, quia sic est actus luxuriae mutuus; cfr. 6°; b) coniuges ex mutuo consensu et ex iusta causa ita coeunt, ut conceptio solum *difficilior* reddatur (solum partem vaginae uxoris penetrare, certum situm observare, uti matrimonio solum post 12 dies

inde a menstruatione uxoris elapsos usque ad 3um diem ante sequentem menstruationem); c) uxor se ad seminationem nondum a se factam excitat et seminat etiam post copulam rite peractam seu postquam vir se retraxit, quia eius seminatio est *complementum* idque utile actus coniugalis; eadem seminatio ei licita est etiam ante seminationem viri; si autem seminaret, quando vir copulam quidem habet, sed non seminat, leviter peccaret; cfr. pag. 395, n. 29; d) copulam licite habere possunt: *α*) etsi vir propter indispositionem aliquam plerumque semen extra vas uxoris *effundit*, modo spes probabilis adsit, ut saltem aliquid de semine in vas eius perveniat; quia effusio per accidens fit; secus a copula abstinere debent; cfr. pag. 395, n. 28; *β*) etsi post copulam rite factam semen viri ob indispositionem aliquam uxoris ex eius vagina effluere solet vel uxor semper *abortum* patitur vel prolem mortuam editura est, vel iuxta sententiam medici partus ei *mortem* allatura est (praedictio saepe falsa!), quia haec per accidens vel non certo eveniunt; *γ*) *senes* et *steriles*, quia alterum finem essentialem matrimonii obtinent, scl. sedationem concupiscentiae; e) ante copulam coniugalem et in ea coniugibus omnes actus luxuriae perfecti et imperfecti sive solitarii sive mutui exerciti *ad se excitandum* ad copulam, omnino liciti sunt, quia praeparatio vel executio actus liciti sunt; f) copula propter *solam voluptatem* exercita non est peccatum, si coniuges in ea praescripta rationis non excedunt; cfr. pag. 23, n. 18; 24, n. 22.

6° *Extra copulam*: a) *mutui* actus luxuriae externi, etiam perfecti, i. e. coniuncti cum delectatione venerea coniugibus liciti sunt, quamvis fiant ex intentione captandi delectationem veneream et sine intentione copulam coniugalem habendi, dummodo non excedant mensuram et modum a ratione praescriptum et exclusum sit proximum peri-

culum pollutionis viri, quia sicut individuo humano voluptas ex cibo et potu, ita coniugibus, quibus incumbit officium conservandae speciei humanae, delectatio venerea mutuo habita licita est; cfr. pag. 396, n. 34. Imo etiam cum proximo periculo pollutionis illi actus liciti sunt, si exercentur ex iusta causa (quae fere semper adest: e. g. sedatio concupiscentiae, compensatio quaedam pro abstinentia ab actu coniugali ob numerosam prolem, manifestatio amoris etc.), modo desit proximum periculum consensus nec in eam consentiatur, quando evenit; cfr. supra n. 7; possunt tamen relinqui in bona fide, si consensum licitum habent. b) Actus *solitarii* luxuriae externi, perfecti et imperfecti coniugum, exerciti ex intentione captandi delectationem veneream, peccata levia tantum sunt, si sine proximo periculo pollutionis viri fiunt; cum hoc periculo: gravia sunt. Cfr. pag. 396, n. 35. c) Actus luxuriae *interni*: cogitationes, desideria, gaudia, delectationes morosae coniugum de venereis: α) non sunt peccata, etsi delectatio venerea excitetur et intendatur, si sunt de licitis in matrimonio sive factis sive faciendis, et ex rationabili fine foventur, modo desit periculum proximum pollutionis viri; β) si autem sunt de venereis illicitis sive cum comparte sive cum persona extranea factis vel faciendis, peccata sunt eaque gravia, si de graviter illicitis, levia, si de leviter illicitis sunt. 7° Copula, quae alterutri coniugum certo *grave damnum* affert, a) solum ex causa proportionate gravi licita est (e. g. diuturna abstinentia a copula vel periculum incontinentiae), dummodo non inducat periculum certum et proximum mortis intra breve tempus subeundae. Cfr. pag. 396, n. 32. b) Nulla tamen obligatio adest petenti reddere debitum coniugale, si redditio fieri non potest absque gravi incommodo probabili, quia lex affirmativa non obligat cum tali incommodo. 8° Coniuges ex mutuo consensu licite ab-

stinere possunt ab usu matrimonii vel etiam *votum abstinentiae* facere, si abstinentia absque periculo incontinentiae fieri potest (raro ita!). Votum a) non reddendi debitum coniugale petenti, qui ius petendi non amisit et votum viri non petendi debitum coniugale, si inscia comparte emissa sunt, invalida sunt, utpote de re illicita. b) Votum uxoris non petendi debitum coniugale validum quidem est, attamen eam non obligat in casu magni periculi incontinentiae viri et etiam irritari potest a viro, si sine eius consensu emissum est, et dispensare in eo potest confessarius regularis c) Si una pars votum abstinentiae fecit cum consensu alterius, utraque pars illicite petit, sed pars, quae votum fecit, illicite petenti reddere potest et debet, quia altera pars per consensum suum in votum ius petendi non amisit, et obligatio iustitiae gravior est quam obligatio religionis ex voto orta; imo votum etiam irritari potest a comparte. d) Si ambo coniuges mutuo consensu votum abstinentiae fecerunt, idem valet: scl. α) neuter licite petere potest, uterque autem illicite petenti reddere tenetur, quia per votum non amittitur ipsum ius petendi, sed solum obligatio suscipitur non utendi hoc iure; β) possunt autem sibi invicem votum irritare, nisi in emittendo voto expresse etiam iuri irritandi renuntiaverint, et sic etiam licite petere possunt; cfr. pag. 397, n. 38. γ) mortua comparte autem pars superstes voto tenetur, nisi dispensetur. 9° Iuxta principium: in dubio melior est condicio possidentis: a) si de validitate matrimonii iam contracti una pars coniugum positive *dubitat*, altera vero non dubitat, illa non potest petere, tenetur autem reddere debitum coniugale petenti; d) neutra pars petere et reddere potest, si utraque pars dubitat; c) etiam petere potest coniux dubitans, si post diligentem inquisitionem dubium eius perseverat Cfr. etiam pag. 152, n. 14.

VII.

DE SEPTIMO (ET DECIMO) PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE IUSTITIA ET IURE ET DE CONTRACTIBUS.

I°.

DE DOMINIO EIUSQUE LAESIONE ET REPARATIONE DOMINII LAESI.

1. **Ius civile privatum:** sunt leges civiles circa iura civium in bona sua.
   Divisio: Leges civiles circa bona fortunae dividuntur in leges, quae determinant ipsa iura in bona fortunae, et in leges, quae formalitates praescribunt pro contractibus circa ea.
2. **Formalitates** seu **sollemnitates pro contractibus praescriptae:** sunt duplicis generis: substantiales, seu quae ad valorem contractus requiruntur, et accidentales, quae non ad valorem contractus requiruntur.
3. **Lex civilis contractum afficiens:** est quadruplex: mere actionem denegans, contractum mere prohibens, contractum rescindibilem faciens, contractum irritans.
   Actionem mere denegans: est illa, quae contractum nec prohibet nec irritat, sed solum facit, ut contractum violans non possit accusari apud iudicem.
   Mere prohibens: quae contractum non irritum facit, sed solum vetat. Est duplicis generis: vel est mere poenalis, vel mixta seu etiam ad omittendum contractum in conscientia obligans.
   Rescindibilem faciens: quae contractum irritum quidem facit, sed non iam ipso facto,

sed solum efficit, ut iudex eum solvere possit.

Irritans: quae contractum ipso facto nullum et irritum reddit. Est duplex: vel solum civiliter irritans: si in conscientia quidem contractus validus est, sed a iudice nullus et irritus habetur; vel etiam naturaliter seu in conscientia contractum invalidum reddit et quidem aut ita, ut contractus iam ante omnem iudicis sententiam declaratoriam aut solum post sententiam iudicis declaratoriam, haberi debeat ut invalidus in conscientia.

4. **Dominium** seu **ius strictum:** (i. e. obligans vi iustitiae commutativae): est legitima facultas pro arbitrio disponendi de substantia alicuius rei vel de eius utilitate. Est vel ius reale vel solum personale. V. pag. 48, n. 3 (D).

Divisio dominii: dividitur in altum et humile, perfectum et imperfectum; imperfectum in directum et indirectum; indirectum in ius usus, usufructus, servitutis.

Altum: est potestas reipublicae, cives expropriandi bonis quibusdam suis, si bonum commune hoc exigit et data congrua compensatione.

Humile: quod ipsi cives in bona sua habent.

Perfectum: est ius pro arbitrio disponendi tum de substantia rei tum de tota utilitate eius.

Imperfectum: est ius disponendi pro arbitrio aut de sola substantia rei, aut de utilitate eius tantum.

Directum: est ius disponendi de substantia rei tantum.

Indirectum seu **utile:** est ius pro arbitrio disponendi de utilitate rei tantum.

5. **Ius usus:** est ius utendi re aliena, salva eius substantia.

6. **Usus simplex:** est licentia data re aliena utendi, ad nutum dantis revocabilis.

7. **Ius ususfructus:** est ius utendi re aliena, et fructus percipiendi ex ea, salva eius substantia.
8. **Ius servitutis:** est ius alicui personae vel rei competens, ut aliqua res in eius utilitatem inservire debeat.
   Divisio: Servitus dividitur in activam et passivam; passiva in personalem et realem; in rusticam et urbanam, continuam et discontinuam.
   Activa: est ius, quod personae vel rei competit, ut res alia ei inserviat.
   Passiva: est obligatio, qua aliqua res alicui personae vel rei in eius utilitatem inservire debet.
   Personalis: est obligatio alicui rei inhaerens, ut alicui personae inservire debeat.
   Realis: est obligatio alicui rei inhaerens, ut alteri rei (et per rem etiam personae) inservire debeat.
   Rustica et urbana: prouti res, cui obligatio servitutis realis vel personalis inhaeret, praedium rurale vel aliqua domus est.
   Continua et discontinua: prouti res alicui personae vel rei semper aut solum in quibusdam casibus commodum praestare debet.
9. **Res propria:** est res, cuius dominium perfectum vel saltem directum aliquis habet, idque reale.
   Res aliena: cuius dominium saltem directum idque reale ad alium pertinet.
   Dominus: alicuius rei ille est, qui eius dominium perfectum vel saltem directum, idque reale habet. V. pag. 48, n. 3 (D).
10. **Fructus rei:** est id, quod ex re oritur. Dividuntur fructus in spontaneos, mere industriales et mixtos; in pendentes, percipiendos, perceptos; percepti in extantes in se et consumtos; consumti in extantes in aequivalenti, et in illos, qui neque in aequivalenti extant.

Spontanei: qui oriuntur ex re absque speciali industria hominis. Dividuntur in naturales, qui a natura ipsa producuntur, et in civiles, qui vi alicuius contractus facile ex re percipiuntur.

Mere industriales: quos res fert solum ex speciali industria hominis, etsi non extraordinaria.

Mixti: qui partim a re ipsa viribus naturalibus, partim per industriam hominis specialem oriuntur.

Pendentes: qui a re nondum separati sunt.

Percipiendi: quos possessor rei percipere potuisset ex re, sed non percepit.

Percepti: qui iam separati sunt a re.

Extantes in se: qui adhuc in se adsunt.

Consumti: qui non amplius in se existunt.

In aequivalenti extantes: est id, quo possessor fructus consumendo, ditior factus est, i. e. in quantum ideo sumtibus ex aliis bonis suis pepercit.

Neque in aequivalenti extantes: si neque in se amplius extant, neque possessor ex eorum consumtione ditior factus est.

11. **Divisio bonorum fortunae:** dividuntur in res in commercio et extra commercium positas, mobiles et immobiles, fungibiles et infungibiles, primo usu consumtibiles et primo usu non consumtibiles, corporeas et incorporeas.

In commercio positae: quae in dominio personae physicae esse possunt.

Extra commercium positae: quae non in dominio personae physicae, sed solum in dominio personae moralis seu alicuius societatis esse possunt. Sunt aut absolute extra commercium: quae solum in dominio totius generis humani vel totius societatis civilis seu status esse possunt; aut relative: si solum in dominio alicuius societatis minoris esse possunt.

Mobiles et immobiles: prouti salva sua substantia de loco in locum moveri possunt, vel non possunt.

Fungibilis: est res, cuius locum tenere potest alia res, i. e. res, in qua non individuum, sed solum valor eius attenditur.
Infungibilis: cuius locum alia res tenere non potest, i. e. res, in qua individuum attenditur, non valor tantum.
Primo usu consumtibilis: cuius substantia perit, si in usum ipsi naturalem adhibetur.
Primo usu non consumtibilis: cuius substantia non perit, si adhibetur in usum ipsi naturalem.
Corporeae: sunt omnia bona sublunaria, quae tangi possunt.
Incorporeae: sunt omnia iura.

12. **Collegium:** est pluralitas personarum physicarum, a republica vel ecclesia iure donata, bona temporalia in communi acquirendi, possidendi et administrandi.
Persona: Quid est persona in iure? R. persona iuridica est ens (scl. persona aliqua physica vel aliqua pluralitas rerum aut personarum) a republica vel ecclesia iure donatum bona temporalia acquirendi, possidendi et administrandi.

13. **Possessio:** est 1° detentio rei corporalis, quae 2° ex iure positivo capax est, ut possideatur, 3° cum intentione eam sibi habendi (ut suam: in possess. dominativa).
Divisio: dividitur in possessionem iuris et facti; possessio facti in possessionem bonae, dubiae, malae fidei; in civilem et naturalem.
Possessio iuris: est illa, ad quam possidens legitimum habet titulum.
Possessio facti: ad quam non habet legitimum titulum.
Bonae fidei: est possessio facti cum ignorantia, physice vel moraliter invincibili, deesse legitimum titulum.
Dubiae fidei: est possessio facti cum positivo dubio, annon desit legit. titulus; dubia fides vel est superveniens vel antecedens, prout aliquis rem incepit possidere cum bona vel cum dubia fide.

Malae fidei: est possessio facti cum certa scientia, deesse legit. titulum.

Naturalis: si quis corporaliter rem detinet, et animum habet, eam sibi habendi.

Civilis: si quis corporalem possessionem rei prius habuit, sed nunc amisit, tamen animum retinet, rem sibi habendi.

14. **Bona filiorumfamilias non libera et libera:** bona non libera sunt, quae filius ex bonis patris vel in negotio patris simul cum eo laborando acquirit; libera sunt ea, quae aliunde acquirit.

15. **Bona uxoris:** dividuntur in dotalia, praeterdotalia, communia.

Dotalia: quae uxor marito tradit ad onera matrimonii sustinenda (in U.S.A.: $^1/_3$ fructuum bonorum immobilium post mortem mariti).

Praeterdotalia: (in U.S.A.): 1° quae uxor ex bonis ante matrimonium possessis aut post matrimonium sibi acquisitis (proprio labore, donationibus, haereditate) sibi expresse reservavit pacto legali; 2° quae ad eius ornatum pertinent.

Communia: quae uxor et maritus acquirunt in cura rei domesticae, aut expresse in commune dominium conferunt sive ex lege sive ex pacto libero.

16. **Bona clericorum:** dividuntur in patrimonialia, quasi-patrimonialia, beneficialia.

Patrimonialia: quae clericus acquirit titulis, qui clericis cum hominibus laicis communes sunt.

Quasi-patrimonialia: quae clericus pro functionibus sacris vel officiis spiritualibus acquirit titulo sustentationis sive a fidelibus sive ex bonis ecclesiasticis, quae non desumta sunt ex beneficiis ecclesiasticis.

Beneficialia: sunt reditus, quos clericus ex beneficio ecclesiastico acquirit. Dividuntur in bona necessaria: quibus indiget ad honestam et moderatam sustentationem suam pro qualitate personae; parsimonialia: quae seponit parcius vivendo,

i. e. minus expendendo, quam posset pro honesta et moderata sustentatione; superflua: omnia reliqua.

Modi acquirendi dominium: sunt 6: occupatio, inventio, accessio, labor, praescriptio, contractus.

17. **Occupatio:** est 1° apprehensio corporalis 2° rei nullius 3° cum animo eam sibi appropriandi.

Res nullius, vacantes, derelictae, amissae: Res *nullius* est illa, quae non habet dominum; est vel vacans: quae numquam habuit dominum, vel derelicta: quae aliquando habuit dominum, sed nunc non amplius habet, quia dominus abiecit et materialem possessionem rei et animum, eam sibi habendi. Res *amissa:* quae etiam nunc dominum habet, qui tamen eius materialem possessionem amisit; cfr. n. 13.

18. **Inventio:** est 1° occupatio 2° rei amissae, 3° cuius dominus inveniri non potest seu non amplius habet spem probabilem, eam recuperandi.

19. **Thesaurus:** est res 1° mobilis 2° nullius, 3° antiqua, 4° abscondita.

20. **Accessio:** est adiunctio rei ad rem.

Quotuplex est? R. triplex: naturalis, industrialis, mixta.

Naturalis: quae per naturam fit sive fructificatione sive nativitate sive alluvione.

Industrialis: quae fit per specialem industriam hominis, sive specificatione seu novam formam dando rei, sive mera adiunctione sive commixtione vel confusione sive inaedificatione.

Mixta: quae partim per naturam partim per specialem hominis industriam fit, sive seminatione sive plantatione.

21. **Labor:** est omnis industria humana, corporalis et spiritualis, apta ad acquirenda bona fortunae.

22. **Praescriptio:** est modus acquirendi dominium alicuius rei per simplicem possessionem eius in bona fide, continuatam

per tempus a lege definitum, cum titulo colorato vel existimato.

Divisio: dividitur in acquisitivam et liberativam; liberativa in activam et passivam; in praescriptionem longissimi, longi, brevis, brevissimi temporis; in civilem et ecclesiasticam.

Acquisitiva: qua novum ius acquiritur.

Liberativa activa: qua quis se ab aliqua obligatione liberat.

Liberativa passiva: qua quis rem suam a servitute liberat.

Longissimi temporis: quae tempus ultra 30 annos requirit (lex eccles. pro bonis immobil., mobilibus pretiosis [i. e. valoris ultra 30.000 fr.], iuribus et actionibus sive personalibus sive realibus: ad S. Sedem pertinentibus 100 annos exigit, 30 annos, si ad aliam personam moralem eccles. pertinent).

Longi temporis: quae 10—30 annos requirit.

Brevis temporis: fit intra 3—10 annos.

Brevissimi temporis: quae ne triennium quidem requirit.

Titulus possessionis: est factum ex sese capax ad transferendum dominium.

Quotuplex est? R. duplex: verus et apparens; apparens vel est coloratus vel existimatus.

Verus: est factum, quo reapse dominium rei translatum est.

Apparens: quo reapse non est translatum dominium rei.

Coloratus: si factum de sese capax ad dominium transferendum intercessit, quo tamen propter occultum defectum eius, dominium reipsa non fuit translatum.

Existimatus: si nullum factum de sese capax ad transferendum dominium intercessit, sed solum putatur intercessisse.

Bona fides (theologica): in praescriptione acquisitiva est persuasio, rem esse meam; in liberativa activa: me nullam habere obligationem; in liberativa passiva: me nihil facere contra ius alterius, et obtinet, si eum non impedio in usu iuris sui.

23. **Radices restitutionis:** Quid sunt? R.

sunt causae, propter quas aliquis ad restitutionem tenetur; sunt 2: 1° Possessio rei alienae sive formaliter sive solum materialiter iniusta. 2° Formaliter iniusta damnificatio, i. e si quis fuit a) causa damni b) efficax, c) iniusta, d) theologice culpabilis. Ad hanc reducitur iniusta, efficax et theologice culpabilis cooperatio ad 1 vel 2, sive moralis sive physica.

Iniuria seu **iniustitia:** est laesio iustitiae commutativae seu laesio iuris stricti, sive realis sive personalis; v. pag. 48, n. 3 (D); 48, n. 4—5 (P); 65, n. 19; 139, n. 34.

24. **Furtum:** est 1° ablatio 2° rei alienae 3° cum animo eam sibi appropriandi, 4° inscio et rationabiliter invito domino facta.

Materia absolute et relative gravis: Prior est illa quantitas pecuniae, quam alteri auferre vel in qua alterum damnificare, semper est grave peccatum, etsi erga ditissimum fiat; sunt ca. 29 marc. — ca. 34 coron.; in U. S. A. ca. 7—10 $. Posterior est illa summa pecuniae, quae damnificato sufficit ad sustentationem suam per diem (pro victu, vestitu, habitatione); hanc auferre vel damnum huius valoris inferre, est etiam grave peccatum.

25. **Rapina:** est ablatio rei alienae, vi aperta domino illata.

26. **Occulta compensatio:** est acceptio eius, ad quod quis 1° ius personale idque 2° certum habet, 3° clam facta.

27. **Damnificatio iniusta:** i. e. quin damnificans inde possessor rei alienae fiat, est 1° actio vel omissio actionis ex iustitia (commutativa) debitae, qua res aliena illicite destruitur, aut 2° actio, qua quis alium a bono consequendo iniuste impedit, i. e. a) ad quod is vel ius strictum habet, vel, si b) eum per medium iniustum impedit.

28. **Restitutio:** est redditio rei alienae ablatae, aut compensatio pro re aliena illicite destructa vel pro bono, a cuius consecutione proximus per te iniuste impeditus fuit. V. pag. 48, n. 5 (P).

29. **Expensae in rem alienam factae:** dividuntur in necessarias, utiles, mere voluptuarias. Necessariae sunt illae, sine quibus res periret vel peior fieret aut nullos fructus vel deteriores ferret. Utiles: quibus res ad usum communem aptior evadit aut plures vel meliores fructus fert. Mere voluptuariae sunt illae, quae nec rem nec fructus augent, sed solum ad ornatum vel voluptatem faciunt.

30. **Casus evictionis rei alienae:** est apparitio domini rei apud possessorem eius, eiusque probatio, rem esse suam.

31. **Concursus:** est contractus onerosus, quo beneficium vel officium vel praemium exponitur dandum aut uni vel pluribus ex concurrentibus, si fuerint eo digni inventi, aut illi tantum, qui omnibus aliis concurrentibus dignior inventus fuerit.

32. **Causa damni:** est actio vel omissio actionis, cuius influxu damnum oritur. Dividitur in positivam et negativam, prouti damnum sequitur ex positione vel omissione actionis; causa positiva in causam per se et per accidens; causa negativa in iniustam vel non iniustam, prout quis ad ponendam actionem ex iustitia commutativa obligatus erat vel non ita.

Causa damni per se: quae ex natura sua ordinatur ad id, ut tale damnum inferat, ex qua ergo necessario et semper tale damnum sequitur.

Causa damni per accidens: quae non ex sola natura sua, sed concurrentibus tantum quibusdam circumstantiis externis damnum efficit.

Occasio damni: est id, quod non influit in damnum efficiendum, sed ad cuius praesentiam aliqua causa damnum efficit. Haec non est causa damni.

Condicio damni sine qua non: est requisitum necessarium ad id, ut causa damnum efficiat, seu cooperatio (physica).

33. **Culpa in damnificatione:** est duplex: theologica et iuridica. Iuridica est vel mere iuridica vel iuridica et simul theologica; item vel lata vel levis vel levissima.

Culpa theologica: est culpa, quae formale peccatum iniustitiae constituit; habetur, si damnificans non solum cognovit, se illicite agere, sed etiam iniustitiam suae actionis vel omissionis praecognovit et voluit (saltem indirecte et moraliter; cfr. pag. 17, n. 12; 21—22, n. 9—10).

Culpa iuridica: est omissio illius diligentiae, quam lex civilis praescribit. Est vel lata, vel levis vel levissima, prout diligentia, quae omittitur, ab omnibus hominibus prudentibus communiter in tali re adhibetur vel solum a prudentioribus et cautioribus vel solum ab accuratissimis.

Culpa mere iuridica: est culpa iuridica absque culpa theologica.

Culpa iuridica et simul theologica: est culpa iuridica coniuncta cum culpa theologica.

34. **Bona:** In quaenam bona homo habet ius strictum (sive dominium perfectum sive utile tantum)? R.: in sua bona fortunae, in famam suam, honorem sibi congruum, in vitam, corpus, animam, facultates, actus internos et externos facultatum suarum, in libertatem corporis et animae, integritatem membrorum, virginitatem corporalem, in quodlibet vi contractus sibi debitum. Cfr. pag. 65, n. 19; 8, n. 4; 110, n. 7; 123, n. 13; 151, n. 3 et 10; 168, n. 9.

35. **Cooperatio ad iniustitiam alterius:** est concursus cum alio, qui furatur vel iniuste damnificat. Est vel physica vel moralis seu inductio. Divisiones cooperationis physicae et inductionis v. pag. 69—70.

Modi cooperationis:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Modi praecipui cooperat. mor. positivae:

consilium, mandatum, iussio, consensus, palpo.

36. **Consilium:** est suasio, ut alter iuiustitiam committat.

Divisio: dividitur in impulsivum et doctrinale; impulsivum in nudum et vestitum.

Impulsivum: est adhortatio, quin via et modus ad iniustitiam committendam doceantur.

Impulsivum nudum: est adhortatio, in qua neque motiva ad iniustitiam committendam adducuntur.

Impulsivum vestitum: si motiva adducuntur a suadente.

Doctrinale: est adhortatio, in qua adhortans viam et modum vel media alteri ostendit, quibus iniustitiam committere possit.

37. **Mandatum:** est suasio, ut alter nomine et loco suadentis iniustitiam committat.

38. **Iussio:** est imperium seu mandatum Superioris subdito suo datum, ut iniustitiam committat.

39. **Consensus:** est praevia approbatio externa iniustitiae alterius.

40. **Palpo:** est is, qui alium laude vel vituperatione movet ad iniustitiam committendam.

41. **Modi cooperat. physicae positivae:** Praecipui sunt: participans et receptans.

Participans: qui in ipsa iniusta actione alterius participat, sive immediate sive mediate, sive proxime sive remote. V.pag.69—70, n.27.

Receptans: qui alteri custodiam aut securitatem praestat ad iniustitiam committendam vel continuandam (coop. mediata).

Modi cooperationis physicae negativae: Mutus, non obstans, non manifestans.

Mutus: qui iniustitiam alterius ante eius executionem non impedit.

Non obstans: qui iniustitiam, dum actu fit, non impedit.

Non manifestans: qui iniustitiam ab alio iam commissam non revelat.

42. **Bona et debita incerta:** Bona incerta sunt bona certo aliena, quorum dominus autem aut omnino ignoratur aut saltem adiri non potest. Debita incerta sunt debita certa quidem, quorum creditor autem plane ignoratur aut adiri non potest.

43. **Condonatio:** est remissio obligationis restituendi a domino facta. Est vel expressa vel tacita vel rationabiliter praesumta.

44. **Cessio bonorum:** est actus, quo debitor multis debitis oneratus et impotens ad omnia debita solvenda, omnia bona sua (sibi et suis non necessaria ad vitam et statum conservandum) creditoribus tradit, ut se indemnes faciant ex eis, ordine a lege positiva statuto, si cessio est iudicialis, ordine naturae autem, si privata est (scl. 1° loco: proprietarii 2° loco: hypothecarii, 3° loco: alii creditores).

Divisio: dividitur in privatam et iudicialem; iudicialis in spontaneam et coactam; in inculpabilem et culpabilem, veram et fictam; de debitis ex contractu vel de debitis ex delicto.

Privata: quae fit libera conventione inter debitorem et creditores absque iudicis interventu.

Iudicialis: quae fit per iudicem; est spontanea, si fit ad petitionem debitoris; coacta, si fit ad instantiam creditorum.

Culpabilis et inculpabilis: prouti impotentia debitoris orta est ex eius culpa gravi vel non ita.

Vera et ficta: prouti impotentia debitoris vera est aut solum conficta ab ipso.

Debita ex contractu vel ex delicto: Debita ex contractu sunt ea, quae quis vi alicuius contractus solvere debet; debita ex delicto sunt debita restitutionis propter possessionem rei alienae formaliter iniustam aut damnificationem iniustam et theologice culpabilem vel cooperationem theologice cul-

pabilem sive ad possessionem rei alienae sive ad iniustam damnificationem.

II°.
DE CONTRACTIBUS.

1. **Contractus:** est consensus duorum vel plurium de iure inter se permutando.
Divisio: Contractus dividuntur in unilaterales et bilaterales; bilaterales in gratuitos et onerosos; in consensuales et reales, sollemnes et simplices, formales et quasi-contractus, certi eventus et aleatorios, nominatos et innominatos, puros et qualificatos, validos et invalidos, firmos et infirmos, rescindibiles et irrescindibiles.
Unilateralis: in quo solum unus contrahentium obligationem in se suscipit.
Bilateralis: in quo uterque contrahens obligationem suscipit.
Gratuitus: in quo unus contrahens commodum habet, quin aliquid dare debeat.
Onerosus: in quo uterque contrahens aliquid dat et aliquid accipit.
Consensualis: qui iam existit ante omnem traditionem rei ex parte contrahentium.
Realis: qui tunc existere incipit, quando unus contrahentium rem suam tradidit.
Sollemnis et simplex: prout ex iure positivo humano ad eius valorem sollemnitas aliqua requiritur vel nulla.
Formalis et quasi-contractus: prouti consensus ab utroque contrahente verbo vel signo exprimitur aut solum tacite manifestatur per factum consensum includens.
Certi eventus et aleatorius: prouti aliquid dandum vel faciendum est independenter ab eventu fortuito vel solum dependenter a tali eventu.
Nominatus et innominatus: prouti speciale nomen habet in iure positivo vel non habet.
Purus: qui non habet sibi annexam aliquam condicionem vel modum.
Qualificatus: cui addita est aliqua con-

dicio aut aliquis modus (si — ut — quia — quando).

Species contractus qualificati: contractus condicionatus, sub condicione turpi, sub fine, causa, demonstratione, in diem.

Condicionatus: si uterque contrahens vel unus eorum se obligare intendit tantum, si factum aliquod vel circumstantia aliqua verificatur.

Condicio: est vel de re impossibili vel possibili, honesta vel inhonesta; de re praeterita, praesenti, futura; condicio de re futura est vel suspensiva vel resolutiva.

Suspensiva: quae efficit, ut contractus in futuro demum incipiat obligare, quando condicio verificatur.

Resolutiva: si contractus statim quidem obligat, verificata condicione autem solvitur et non amplius obligat.

Contractus sub condicione turpi: est contractus unilateralis realis, quo quis se obligat ad aliquid dandum vel praestandum alteri, si hic opus aliquod malum de facto posuit.

Sub fine: quo quis alteri aliquid dat (scl. proprietatem rei) ad certum finem, ad quem implendum hic se obligat.

Sub causa: si contrahens motivum significat, propter quod contractum init. Hoc motivum est vel causa motiva vel solum impulsiva seu secundaria; motiva est vel unica vel aeque movens simul cum alia.

Motiva: sine qua contrahens contractum non iniret.

Duae causae motivae: quarum utraque talis est, ut contrahens, si una non esset, contractum iniret propter alteram.

Impulsiva: quae sola non sufficit ad id, ut contrahens contractum ineat, sed propter quam facilius et libentius contractum init, seu sine qua contractum nihilominus iniisset.

Sub demonstratione: si contrahens quantitatem rei, quam habere vult, non accurate determinat, sed potius rem digito monstrat; eam demonstrat vel demonstrative: si

directe continens demonstrat, vel taxative: si directe contentum demonstrat.

In diem: in quo certus dies futurus designatur, quo contractus (qui statim quidem valet) executioni demandandus est; si dies incertus est, contractus est condicionatus.

Contractus validus et invalidus seu **irritus:** prout obligationem producit vel non producit. Invalidus est vel civiliter et simul naturaliter invalidus: si nec in conscientia nec coram iudice obligat, vel civiliter tantum: si coram iudice quidem non obligat, attamen coram Deo in conscientia obligat, vel naturaliter tantum: si solum coram iudice obligat. Cfr. pag. 130.

Firmus: qui a iudice rescindi non potest.

Infirmus: qui a iudice rescindi potest.

Rescindibilis: qui ad arbitrium unius contrahentium auctoritate privata solvi potest.

Irrescindibilis: qui ab uno contrahente solvi non potest (a fortiori, si ne mutuo quidem consensu: matrimonium).

2. **Persona habilis ad contrahendum:** est homo, qui tum ex iure naturae tum ex iure positivo contractum validum inire potest.

3. **Error in contractu ineundo:** dividitur in antecedentem et concomitantem, substantialem et accidentalem; accidentalis in talem, qui versatur circa rem, quae est condicio sine qua non consensus (condicioni sine qua non, omnino aequivalet causa motiva unica vel unice principalis), aut circa rem, quae non est condicio sine qua non; in errorem, qui non est dolo causatus ab alio, et in errorem, qui dolo causatus est ab alio: hic causatus est aut ab altero contrahente vel ab aliquo tertio consentiente altero contrahente aut ab aliquo tertio, quin alter contrahens doli particeps fuerit.

Antecedens: qui est causa contractus i. e. si contrahens, contractum non fecisset, si non errasset.

Concomitans: qui non est causa con-

tractus, i. e. si contrahens, etsi non errasset, contractum nihilominus iniisset.

Substantialis: qui versatur circa aliquid essentiale vel obiecti, de quo contractus fit, vel speciei contractus, quae fit et quo ab aliis speciebus contractuum distinguitur.

Accidentalis, qui versatur circa condicionem sine qua non: qui versatur circa accidentale elementum quidem vel obiecti vel speciei contractus i. e. sine quo tota substantia obiecti et speciei contractus salva consistere possunt, a cuius praesentia autem contrahens consensum suum in substantiam obiecti contractus vel in talem speciem contractus expresse dependentem reddidit, sive solum interius sive etiam exterius.

Error accidentalis, qui non versatur circa condicionem sine qua non: qui versatur circa tale accidentale elementum, a quo contrahens consensum suum non dependentem reddidit.

Error dolo causatus: si quis sciens et volens contrahentem in errorem inducit.

Error non dolo causatus: si contrahens ex seipso tantum erravit.

De metu in ineundo contractu v. pag. 16,n.8.

4. **Promissio:** est contractus, quo unus contrahens ex iustitia (si est onerosa vel sollemnis) vel ex fidelitate (plerumque, si est gratuita nec sollemnis) se obligat ad aliquid dandum vel faciendum alteri, et hic acceptat (vel etiam repromittit, si est onerosa); ergo dat ius ad rem.

5. **Donatio:** est contractus, quo unus contrahentium proprietatem rei suae gratuito dat alteri, et hic acceptat; dat ius in re.

Divisio: dividitur in donationem inter vivos et donationem mortis causa; in verbalem et realem, ad causam piam et profanam.

Inter vivos: qua ius reale rei donatae ex voluntate donantis iam ante mortem eius transit in donatarium, etsi donatio facta sit intuitu mortis.

Mortis causa: qua ius reale rei donatae

ex voluntate donantis demum post momentum mortis eius in donatarium transit.
Verbalis: quae fit absque traditione rei.
Realis: qua res donata simul traditur.
Ad causam piam: si res donata a donante destinatur pro opere, quod aut 1° ex natura sua finem religiosum habet, aut 2° saltem habere potest talem finem et donans reipsa talem intendebat.

6. **Testamentum:** est ultima voluntas, qua quis disponit, quid de bonis suis post mortem suam fieri debeat, sive heredem instituendo sive non instituendo.
Divisio: dividitur in sollemne et informe, iudiciale et extraiudiciale, scriptum et nuncupativum; scriptum est vel holographum vel non tale.
Sollemne: quod formalitatibus a lege requisitis instructum est.
Informe: quod hisce formalitatibus caret.
Holographum: quod a testatore per totum propria manu conscriptum est (cum subscriptione sui nominis et cognominis).
Nuncupativum: quod ore tantum fit.
Haeres: est ille, qui in bona defuncti succedit. Est vel haeres ex testamento vel ab intestato; item vel necessarius (non: in U.S.A.) vel voluntarius: qui in testamento haeres institui potest, sed non debet; vel legalis i. e. vi legis, si defunctus testamentum non fecit (resp. invalidum fecit).
7. **Codicillus:** est dispositio testatoris accessoria circa testamentum, aliquid mutando in eo.
8. **Legatum:** est ultima voluntas, qua res aliqua determinata alicui relinquitur.
9. **Fideicommissum:** est ultima voluntas, qua heres iubetur alteri aliquid relinquere post mortem suam, sive totam hereditatem sive partem eius sive rem certam particularem.
10. **Depositum:** est contractus, quo quis se obligat ad rem alienam apud se depositam gratuito custodiendam, certo tempore domino petenti iterum reddendam.

11. **Sequestrum:** est contractus depositi, quo res controversa apud tertium deponitur, ut lite diremta domino tradatur.
12. **Commodatum:** est contractus, quo quis rem suam, primo usu non consumtibilem, alteri gratis tradit ad usum, certo tempore sibi reddendam.
13. **Mandatum:** est contractus, quo quis se obligat versus alium ad negotium eius nomine gerendum.
14. **Gestio negotiorum:** est perfunctio negotii alterius, nomine eius et in eius utilitatem gratuito facta, absque expresso mandato, sed solum ex praesumta voluntate eius.
15. **Mutuum:** est contractus, quo quis alteri ad usum dat rem suam primo usu consumtibilem, cum obligatione, ut statuto tempore aliam rem eiusdem naturae quantitatis et bonitatis reddat.
16. **Usura:** est 1° (nunc temporis) foenus excessivum ex mutuo pecuniario perceptum i. e. supra foenus legale vel si hoc desit, usuale loci, nisi adsit titulus specialis (speciale lucrum cessans vel damnum emergens vel periculum sortis aut spontanea oblatio mutuatarii); 2° quidquid absque speciali titulo percipitur ex alio mutuo ultra rem mutuatam reddendam.
17. **Emtio-venditio:** est contractus, in quo unus contrahentium mercem, alter pecuniam dat ut pretium eius.

    Divisio: dividitur in naturalem et artificialem; artificialis in industrialem et negotiatoriam.

    Naturalis: si merx emitur ob necessitatem eius, ad usum proprium.

    Artificialis: si res emitur ad id tantum, ut iterum vendatur maiore pretio.

    Industrialis: si res emitur, ut per industriam immutata maiore pretio vendatur. Est vel simpliciter industrialis, si industria proprio labore peragitur; vel negotiatoria in sensu non stricto, si industria per operarios tantum perficitur.

Negotiatoria: in stricto sensu: si res emitur 1° ad id tantum, ut 2° non immutata, 3° maiore pretio iterum vendatur. Ideoque negotiatio stricte dicta in genere habetur, si res quaedam, qualiscunque demum sit (merx, pecunia, actio, res immobilis, etc.), ex ea intentione tantum emitur, ut absque immutatione sui maiore pretio vendatur.

Pretium: est triplex: legale, vulgare, conventionale.

Legale: quod lege constitutum est.

Vulgare: quod communi et libera aestimatione hominum loci definitur quodque triplex est: infimum, medium, summum.

Conventionale: quod libera et expressa conventione contrahentium determinatur in casu, in quo deest pretium legale et vulgare, (mere conventionale), aut quod, si vulgare adest et ab utroque contrahente cognitum est, supra vel infra illud libere (i. e. absque fraude vendentis et necessitate emtorem ad emendum cogente) ab eis statuitur; utrumque iustum est, nisi exorbitans sit.

Venditio sub hasta: qua res illi ex pluribus emtoribus tradenda est (sive pro pretio infra infimum sive supra summum), post cuius oblationem nullus alius emtor maius pretium obtulit. Fit vel libera voluntate domini rei vel coacte per iudicem.

Monopolium: est venditio rerum certi generis per unum vel paucos aut societatem particularem exclusive. Est vel monopolium iuris vel facti, prouti fit ex licentia reipublicae vel non ita; monopolium iuris est vel publicum, i. e. quod possidet ipsa respublica, vel privatum, quod aliquis privatus (e. g. auctor libri vel inventor rei) vel societas aliqua particularis ex concessione reipublicae habet.

Proxeneta: est ille, qui alterius nomine res emit vel vendit.

18. **Locatio:** est contractus, quo alteri pro certo pretio usus vel ususfructus alicuius rei sive mobilis sive immobilis aut ser-

vitii personalis datur. Est triplex: locatio rei, operae, operis. In locatione rei usus vel ususfructus alicuius rei mobilis vel immobilis datur; in locatione operae locans ad certum laborem personalem se obligat; in locatione operis se obligat ad certum opus perficiendum per operarios a se conducendos.

Merces pro labore: est duplex: individualis: quae pro operario diurno parco et morigerato, saltem stricte sufficit ad eius sustentationem per diem; familialis, quae etiam ad id sufficit, ut operarius matrimonio inito familiam sustentare possit, saltem in ordinariis adiunctis.

19. **Contractus societatis:** quo duo vel plures quaedam bona propria vel operam suam in commune conferunt, ut lucrum inde perceptum inter ipsos dividatur pro rata contributionis. Hae societates sunt vel industriales vel commerciales seu negotiatoriae; ad has vel illas pertinent etiam societates actionariae et commandatariae. Cfr. supra n. 17.

Contractus trinus: est contractus societatis, cui adduntur 2 alii contractus: unus, in quo societas periculum boni contributi in se suscipit et socius de lucro annuo aliquid remittit; alter, in quo socius de lucro annuo adhuc aliam partem remittit et se contentum declarat cum certo lucro annuo moderato, dummodo hoc ei semper certo solvatur.

20. **Cambium:** est permutatio pecuniae unius speciei cum pecunia alterius speciei aut 1° statim vel postea in eodem loco, aut 2° postea et in alio loco tradenda.

21. **Contractus subsidiarii:** sunt contractus ad firmandos contractus alios principales; praecipui sunt: pignus, hypotheca, fideiiussio.

Pignus: est res mobilis, quam debitor dat creditori, ut hic fiat dominus eius, si ille statuto tempore debitum non solverit.

Hypotheca: est res immobilis, quae a debitore creditori adscribitur, ut sese indemnem ex ea faciat, si debitor statuto tempore debitum non solverit.

Fideiiussio: est contractus, quo tertius quidam se obligat ad debitum creditori solvendum, si debitor statuto tempore debitum suum non solverit.

22. **Sponsio:** est contractus, quo duo vel plures incerti et disputantes de aliquo eventu se obligant ad aliquod bonum dandum ei, ex cuius parte veritas steterit.

Ludus: est contractus, quo duo vel plures se obligant ad praemium dandum victori. Est vel mere aleatorius vel industrialis vel mixtus, prouti victoria praecipue a mera fortuna aut a dexteritate ludentium vel ab utroque momento simul dependet.

Loteria: est contractus, quo quis pro certo pretio soluto emit spem obtinendi rem expositam et lucrandam per sortitionem.

23. **Assecuratio:** est contractus, quo quis pro certo pretio soluto emit ab alio compensationem sibi vel suis dandam pro casu vel 1° mortis suae et post certum annum aetatis suae vel 2° veri damni bonis suis sive corporalibus sive 3° bonis fortunae illati per infortunium vel malitiam alterius.

24. **Operationes bursae:** sunt duplicis speciei: ad terminum et ad praemium. 1° Ad terminum: est contractus, quo quis a bursa valores pecuniarios vel merces emit ea condicione, ut statuto die futuro pro eis pretium solvat, quod isto die in bursa viget, aut si hoc pretium maius est ac pretium in die contractus initi, venditor emtori, si vero minus sit, emtor venditori differentiam inter utrumque pretium solvat. 2° Ad praemium: si idem emtor sibi ius reservat, contractum rescindendi certo die, et pro usu huius iuris ad certum praemium solvendum se obligat.

PRINCIPIA.

I°.

1. Societas civilis imprimis in rebus iustitiae et iuris et speciatim circa *contractuum*

validitatem et liceitatem leges ferre potest, quia ius naturae circa haec puncta saepe vel mancum vel dubium est.

2. *Ecclesia* proprium et nativum ius habet, a societate civili independens, bona temporalia acquirendi, possidendi et administrandi et proprias leges de ea re statuendi, quia est societas perfecta, quae omnia potest, quae ad eius finem necessaria sunt.
3. Leges civiles, quae *iura* inter cives circa bonae fortunae statuunt, in conscientia obligant ex iustitia commutativa ante omnem iudicis sententiam, quia hoc ad bonum commune necessarium est.
4. Leges civiles, quae *formalitates* pro valore contractuum praescribunt, 1° certo post sententiam iudicis obligant in conscientia ex iustitia commutativa, quia secus inefficaces essent; 2° ante iudicis sententiam probabiliter per se (cfr. pag. 168, n. 10, 3°) non obligant in conscientia, nisi in paucis casibus, in quibus bonum commune id exigat. Cfr. pag. 397, n. 39.
5. Leges civiles territoriales circa contractus, solutiones, praescriptiones etiam in *iure canonico* valent, nisi ei contrariae sint aut ius canon. expresse aliud statuat.
6. ‚Res clamat ad *dominum*.'
7. ‚Res *perit* domino' i. e. naturaliter, sed si periit vel deteriorata est culpa alterius, hic damnum reparare debet, si huius damni vera causa fuit eaque iniusta et theologice culpabilis; cfr. pag. 137, n. 23, 27.
8. ‚Res *fructificat* domino' i. e. ad dominum rei pertinent fructus spontanei percepti, sed non fructus industriales ab alio ex ea producti nec mixti, in quantum industriales sunt, quia hi sunt fructus industriae alienae, non rei.
9. ‚Ex re aliena non licet *ditescere*'; hic valet n. 8, quia fructus industriales non ex re aliena, sed occasione rei alienae habentur.
10. Homo habet *dominium*, non quidem directum, tamen indirectum corporis et animae

et potentiarum eorum, scl. ius usus et usus-fructus ideoque etiam dominium perfectum in actus internos et externos potentiarum, utpote earum fructus, et in bona hisce actibus parta, utpote horum actuum fructus.

11. Res terrenae in initio non erant bona omnibus positive, sed negative tantum *communia*, i. e. a Deo omnibus datae, ut a singulis vi occupationis approprientur.

12. Sine *dominio privato* nulla pax et tranquillitas inter homines ideoque nulla felicitas temporalis generis humani; hinc ex lege naturae dominium privatum observari debet.

13. ‚Tres faciunt *collegium*.'

14. ‚In dubio melior est condicio *possidentis*' scl.: si quis rem incepit possidere in bona fide, i. e. cum persuasione certa, eam esse suam, et postea dubium positivum oritur de vero proprietario, haec illi relinqui debet, qui eam hucusque in bona fide possederat et adhuc possidet, usquedum certo probetur, eam esse alienam, quia praesumitur, ipsum esse dominum rei; haec praesumtio necessaria est ad bonum commune, quum secus nulla pax et tranquillitas possessionum inter homines. Cfr. etiam pag. 185, n. 3.

15. Bona non libera *filiorum* ad patrem, libera per se et communius ad filium pertinent, sed eorum administrationem pater habet, si filius minorennis est. Sed filius praesertim maiorennis pro labore familiae non necessario, aequam mercedem iure exigere potest (detractis donis collatis et expensis sustentationis, si domi alitur), nisi gratis laborare intenderit.

16. Maritus dilapidans: 1° *bona uxoris* dotalia vel praeterdotalia, ad restitutionem tenetur, quia haec ad uxorem pertinent seu eorum dominium directum uxor retinet; 2° bona communia: ad restitutionem pro rata saltem in conscientia tenetur, quia uxor eorum condominium directum habet.

17. Quae ad honestam *sustentationem familiae* requiruntur, uxor clam sibi ex bonis mariti sumere potest, si hic ea dare renuit,

quia non potest esse rationabiliter invitus, quum ea ex pietate praestare debeat. Cfr. pag. 137, n. 24.

18. Clerici bona certo *beneficialia superflua* ad causas pias expendere vel pauperibus dare debent sub gravi ex lege ecclesiae, quae hoc praecipit, idque ex motivo virtutis religionis, non vero iustitiae. Cfr. pag. 397, n. 40.

19. ‚Res nullius est primi *occupantis*'.

20. Animal ferum *piscatione* vel *venatione* captum 1° in loco omnibus pervio vel clauso quidem, sed magnae extensionis, capientis est, utpote res nullius ab eo occupata, nisi lex civilis contrarium statuat (quo in casu tamen probabiliter solum post sententiam iudicis animal reddendum est, quia probabiliter lex poenalis est et nemo ipse sibi poenam imponere debet); capiens vero peccat contra iustitiam legalem seu bonum commune, si tempore prohibito id fecit, et contra iustitiam commutativam, si alius (alii) ius exclusivum venandi vel piscandi ibi habet eique damnum forte illatum reparare debet. 2° Animal ferum captum in loco clauso, qui non est magnae extensionis, ad dominum loci pertinet, utpote ab ipso iam quasi occupatum per clausuram. Cfr. pag. 398, n. 41.

21. *Thesaurus* inventoris est: in U.S.A. (excepta Luisiana): totus; alibi: 1° totus, si ipse est dominus rei vel fundi, in quo eum invenit; 2° dimidium, si in re vel fundo alterius eum invenit, nisi inscio domino eum quaerebat, quo in casu ex lege civili totus thesaurus domini est, sed probabiliter haec lex poenalis est.

22. Res *amissa*, si adhibita morali diligentia nulla spes prudens adest, ut dominus inveniatur, ex iure naturae fit inventoris vi occupationis, utpote res derelicta ideoque nullius.

23. ‚*Partus* sequitur ventrem', i. e. domini animalis feminei est foetus ab eo partus. etsi ex alieno animali conceptus.

24. ‚Accessorium sequitur *principale*' scl. hoc

principium valet ex iure naturali quoad accessionem industrialem et mixtam, si res sibi adiunctae separari non possunt; sed is, cui res cedit, alium compensare debet, nisi hic in mala fide egerit.

25. Qui *laborat* in proprio negotio et proprio nomine, fit etiam dominus lucri laboris, quia fructus eius est, sed qui laborat in alterius negotio, cui operam suam locavit, nullum ius habet in lucrum labore partum, sed solum in mercedem.

26. ‚Non usucapies (i. e. non *praescribes* in conscientia), nisi sint tibi talia 5': sit res apta, scl. capax, ut a praescribente possideatur neque impraescriptibilis sive ex natura sua sive ex legis dispositione (e. g. ex iure can.: onera missarum, beneficia sine titulo, eleemosynae, solutio cathedratici, certi fines parochiae) — fides: i. e. bona: sufficit theologica i. e. quae sine peccato gravi est, si lex non exigit bonam fidem (in iure canon. bona fides semper requiritur non solum initio, sed toto tempore praescriptionis) — titulus: saltem existimatus — possessio: eaque non interrupta et dominativa (vide pag. 133, n. 13) — tempus: a lege positiva praescriptum, nisi sit brevissimum i. e. biennium vel infra. Cfr. pag. 398, n. 42.

27. Iura *defuncti* realia et personalia transeunt ad haeredes, item obligationes eius reales, non vero personales.

28. *Occulta compensatio* iusta quidem est, licita autem solum, si alio modo ius meum sine gravi incommodo obtinere non possum.

29. Si quis in extrema vel quasi-extrema *necessitate corporali* est (cfr. pag. 66, n. 20), pro eo omnia bona fortunae fiunt negative communia, quia ratio dominii privati in hoc casu cessat, quum pax et tranquillitas hominum non in periculum adducatur, si in hoc casu raro res aliena sumitur, in quantum necessarium est ad se liberandum ab illa necessitate.

30. *Iniuriae* illae specie differunt, quae bona

proximi diversae speciei laedunt; furtum et damnificatio in bonis fortunae specie non differunt, quia utraque iniuria ius in bona fortunae laedit. Cfr. pag. 65, n. 19; 139, n. 34.

31. ‚*Scienti et volenti* non fit iniuria': scl. saltem ipsi non fit iniuria, si iuri suo omnino libere renuntiavit, i. e. sine necessitate et sine antecedente errore, dolo, metu.

32. ‚Non remittitur peccatum, nisi *restituatur* ablatum'; scl.: laesio 1° iustitiae commutativae sive per ablationem et possessionem rei alienae sive per damnificationem 2° certo commissa, ad restitutionem obligat (cfr. n. 33) et quando 3° haec certo sub gravi facienda est (cfr. pag. 46, n. 11; 164, n. 59), nec 4° causa excusans ab ea deobligans habetur (cfr. pag. 164, n. 59) et 5° obligatus haec sciens 6° restituere non vult: salvus fieri non potest.

33. Si quis positive *dubitat*, an aliquid solvere vel restituere debeat, aut si positive dubitat, utrum iam solverit vel restituerit, quod certo debebat, necne: 1° ad nihil tenetur, si ipse non est causa huius incertitudinis, quia lex dubia non obligat; 2° si autem ipse causa incertitudinis est per graviter et theologice culpabilem negligentiam vel dilationem: ad solvendum, respect. restituendum tenetur, et quidem pro rata dubii, quia incertitudinis causa iniusta theologice culpabilis est ideoque etiam probabilis damni domini.

34. Restitutio facienda pro iniusta laesione iuris in bona fortunae, neque debet neque potest fieri (ex iure naturae) in *bonis alterius speciei*, quia nulla adest aequalitas inter haec bona et bona fortunae, dum iustitia commutativa exigit, ut debitum ad arithmeticam aequalitatem proximo tribuatur.

35. Materiae plurium furtorum vel damnificationum, sive erga unum sive erga plures fiant, eaeque relative non graves *coalescunt* in unam summam: si a) adhuc extant in se vel in aequivalenti nec restitutae sunt,

aut b) furta vel damnificationes factae sunt *α*) ex intentione perveniendi ad certam summam vel *β*) ex conspiratione cum aliis vel *γ*) brevibus intervallis.

36. *Circumstantiae* furti vel damnificationis, ob quas materia maior, quam relative gravis requiritur ad peccatum grave constituendum, sunt hae: si fiunt 1° a filiis, uxore, famulis (quoad esculenta); requiritur materia duplo maior; 2° pluribus vicibus in materia parva erga unum dominum absque intentione perveniendi ad gravem materiam et aliis non inductis ad idem faciendum: materia dimidio maior requiritur; 3° erga ditissimum vel societatem vel plures dominos vel condominos: materia absolute gravis requiritur: quia vel dominus minus invitus est (1° et 2°) vel solum damnum toti societati humanae illatum considerari debet (3°). — Sed si quis res vel pecunias ablatas adhuc possideat sive in se sive in aequivalenti, valet n. 40, 2°; 49, 1°.

37. *Possessor rei alienae*, si possessor *bonae fidei* est: ex iure nat. 1° tenetur restituere, si dominus notus est: rem, a) si eam adhuc in se habet et nondum praescripsit; b) eius aequivalens i. e. id, in quo ex re aliena ditior est factus, scl. in quantum propriis propter ipsam pepercit, si aut res periit sive apud ipsum sive apud alium, cui eam dedit, aut dominus rem suam ex manu illius, cui possessor eam dedit, recuperare non potest: quia res clamat ad dominum nec ex re aliena ditescere licet. Si vero dominus eam sibi recuperavit ex manu illius, cui possessor eam dedit vel si hic sponte eam reddidit, huic possessor pretium restituere debet, si rem ei vendiderat, quia ad hoc implicite in contractu venditionis se obligavit erga emptorem, modo hic bonae fidei fuerit in emtione. Cfr. pag. 398, n. 44—45. 2° Fructus a) spontaneos pendentes (nisi res iam praescripta sit) et illos perceptos, qui in se vel in aequivalenti adhuc extant et nondum prae-

scripti sunt, tenetur restituere, quia res fructificat domino. b) Non autem tenetur restituere: fructus *α*) perceptos, qui nec in se nec in aequivalenti extant, quia res perit domino et possessoris culpa non perierunt, *β*) neque fructus percipiendos, quia huius damni domini non est causa iniusta et theologice culpabilis, neque, *γ*) fructus industriales et mixtos pro rata industriae, quia hos percipiendo non ex re aliena, sed solum occasione rei alienae ditior factus est. Cfr. pag. 398, n. 46. 3° Compensationem exigere potest pro expensis in rem factis, necessariis et utilibus, quia secus dominus plus haberet, quam quod ipsi debetur, non vero pro expensis mere voluptuariis.

38. *Possessor rei alienae*, si possessor *malae fidei* est: 1° quoad rem, aequivalens eius et fructus eius tenetur ad idem, ad quod possessor bonae fidei tenetur; 2° tenetur ad reparandum omne illud damnum domino ortum et omne illud *lucrum*, quod huic cessavit, quorum vera causa possessio eius fuit et quae saltem in confuso praevidebat, quia horum est causa efficax, iniusta et theologice culpabilis (cfr. pag. 399, n. 47); 3° non tenetur restituere fructus industriales et mixtos pro rata industriae suae; 4° expensas necessarias et utiles exigere potest, ut sibi compensentur.

39. *Possessor* rei alienae, qui possessor *dubiae fidei* est: si cum bona fide incepit possidere, manet possessor bonae fidei, si in inquirenda veritate diligentiam ordinariam adhibuit; fit autem possessor malae fidei ab illo tempore, in quo inquisitionem post conceptum dubium cum gravi culpa neglexit; possessor dubiae fidei, qui iam incepit possidere cum dubia fide, habetur ut possessor malae fidei (a fortiori, si cum mala fide incepit possessionem). Ergo 1° si dominus comparet, primus obligationes possessoris bonae fidei habet, secundus et tertius obligationes possessoris malae fidei (hic pro

toto tempore possessionis, ille inde a tempore negligentiae graviter culpabilis). 2° Si dominus non comparet et dubium, utrum res sit aliena necne, solvi non potest, a) primus ad nihil tenetur, quia in dubio melior est condicio possidentis; b) secundus pro rata dubii obligationes possessoris malae fidei implere debet erga dominum probabilem, nisi constet, iam tempore dubii orti dominum nullam spem fundatam habuisse rem suam recuperandi, quia sic est res derelicta ideoque possessoris tamquam occupantis; si autem determinatus dominus probabilis inveniri non potest, ad nihil tenetur, quia saltem incepit cum bona fide possidere; c) tertius pro rata dubii restituere illi debet, cui rem abstulit et si nemini abstulit, domino probabili, si determinatus talis adest, aut, si talis inveniri non potest, pauperibus (etiam sibi, si pauper est) vel ad causam piam, quia bonum commune non patitur, ut talis possessor fiat dominus rei, etsi solum dubie alienae. Cfr. pag. 399, n. 48.

40. ‚*Tanta* est obligatio restituendi, quanta culpa fuit' commissa in laesione dominii: scl. 1° Hoc valet, si restituendum est propter damnificationem: a) Gravis obligatio ad restituendum oritur solum ex damno gravi cum culpa theologica gravi illato, quia effectus non est supra causam suam. b) Imo nulla adest obligatio restituendi, si *α*) culpa in damnificatione commissa ideo levis fuit, quia damnum illatum est per actum imperfecte humanum, quo vi propriae actionis et voluntatis ne levis quidem obligatio valide suscipi potest. Cfr. pag. 90; 398, n. 43. *β*) in casu sub n. 41. *γ*) si damnum grave illatum est cum culpa levi etsi per actum perfecte humanum, quia proportio deest. 2° Si quis autem restituere debet propter possessionem rei alienae, quam vel in se vel in aequivalenti habet, talis est obligatio restituendi, quanta est materia aliena, quam habet, ergo gravis vel levis prouti materia haec gravis vel levis est.

41. *Negligentia* vel ignorantia leviter culpabilis in implendo officio vel contractu, alteri damnosa, censetur esse inculpabilis in ordine ad damnum reparandum ideoque non obligat ad restitutionem, nisi officium sit gravissimi momenti.
42. Qui damnum intulit cum *culpa iuridica* tantum, solum post iudicis sententiam ad reparandum damnum tenetur, nisi expresse et specialiter per contractum se obligaverit ad damnum cum sola culpa iuridica illatum reparandum: quia poena est et nemo sibi ipse poenam imponere tenetur.
43. Damnificatio commissa per *cooperationem* (scl. physicam) *licitam* ad iniustitiam alterius, non obligat ad restitutionem, quia non fuit theologice culpabilis. Cfr. pag. 75, n. 27.
44. Qui causam damni sive physicam sive moralem 1° inculpabiliter posuit, ratione positionis ad nihil tenetur, quia non fuit theologice culpabilis; tamen tenetur ex iustitia eam *removere*, si absque gravi incommodo potest, secus tenetur ad reparandum damnum ex non-remotione causae ortum, quia huius damni est causa efficax, iniusta, theologice culpabilis, dummodo cum plena advertentia et cum cognitione iniustitiae causam non removerit. 2° Qui causam gravis damni culpabiliter posuit, eam etiam removere tenetur idque cum gravi quoque incommodo, quia melior debet esse condicio innocentis (scl. damnificati) quam nocentis; et si causam removere non potuit, nihilominus ad restitutionem tenetur, quia ratione positionis causae, est et manet causa damni efficax, iniusta et theologice culpabilis. Cfr. tamen pag. 399, n. 51.
45. Qui est damni *causa per accidens*, tenetur ad restitutionem, si eam posuit ex unica vel unice principali intentione damnum inferendi, quia sic fit causa per se; secus ad nihil tenetur. Ratio est principium de effectu malo imputabili vel non imputabili: pag. 22, n. 9, 2° et n. 10.
46. Omnis Superior in republica et in ecclesia

1° ex iustitia distributiva officia et praemia *dignioribus* conferre tenetur, 2° non autem ex iustitia commutativa, nisi in casu concursus ad determinatum officium vel praemium publice propositum; 3° peccat vero contra iustitiam commutativam, si positive indigno officium dat et alii inde damnum patiuntur, quia, ne hoc faciat, omnes ius strictum habent. Cfr. pag. 399, n. 49.

47. Iustitia commutativa solum exigit, ne positiva actione tua alteri damnum inferas; sed damnum alterius *impedire* seu damnum ei imminens avertere non est iustitiae, sed caritatis, nisi quis ad damnum domini impediendum se obligaverit vel per formalem contractum vel per quasi-contractum, i. e. vi officii libere suscepti, in quo illa obligatio continetur. Ergo cooperatio negativa ad iniustitiam alterius, sive physica sive moralis, non obligat ad restitutionem, utpote non iniusta, nisi cooperans ex contractu obligatus fuerit ad damnum impediendum et hoc facere omiserit cum graviter et theologice culpabili negligentia.

48. *Confessarius*, qui 1° casum de restitutione falso solvit, tenetur ad restitutionem versus poenitentem, respect. versus tertium, si id fecit vel scienter vel ex graviter culpabili i. e. crassa ignorantia vel negligentia, quia vi consilii sui sic dati existit causa damni efficax, iniusta et theologice culpabilis; secus ad nihil tenetur, quia non est theologice culpabilis (cfr pag. 15; 159, n. 41; 389, n. 1.); 2° non tenetur ad restitutionem, si solum tacuit, nisi eius silentium positivo responso falso aequivaluerit, quia non est causa iniusta, quum vi officii sui, qua confessarius, solum damnum spirituale poenitentis sui, non vero damnum temporale sive poenitentis sive tertii impedire teneatur.

49. *Tantum* teneris restituere: 1° ob possessionem rei alienae: quantum ex ea adhuc habes sive in se sive in aequivalenti; 2° ob iniustam et theologice culpabilem damnifica-

tionem: in quantum obiective vera causa damni illati fuisti et simul etiam subiective illud saltem in confuso praevidisti.

50. Positiva cooperatio: physica necessaria, et moralis per se sufficiens etsi non necessaria est *causa totius damni* illati; omnis alia est causa partis damni et quidem pro rata adiutorii physici vel influxus in voluntatem; indifferens non est causa damni. Cfr. pag. 399, n. 52.

51. Qui 1° causa unica principalis totius damni illati fuit, tenetur restituere *in solidum* i. e. totum damnum, idque *absolute* i. e. primo loco et quin a causa secundaria ullam compensationem exigere possit et si forte haec restituit, id, quod haec dedit, ei compensare debet; nam 2°: qui unica causa secundaria totius damni fuit, solum *condicionate* seu secundo loco totum damnum reparare debet, i. e. si causa principalis non restituit et ab hac compensationem totius exigere potest, si ipse restituit; 3° qui est causa partis damni tantum, tenetur solum *ad partem* damni reparandam idque pro rata adiutorii physici vel influxus moralis; et quidem a) absolute, seu ante alios, si in ordine principali fuit causa partialis damni, b) condicionate tantum seu in defectu causae principalis, si in ordine secundario fuit causa partialis damni et cum iure ab illa exigendi compensationem partis restitutae; 4° qui simul cum aliis fuit causa totius damni eaque aequalis sive in ordine principali sive in ordine secundario, tenetur a) totum damnum reparare, sed semper condicionate tantum, in hoc sensu, quatenus totum reparare solum debet, si socii eius non restituunt et compensationem ab eis postea exigere potest, scl. tot partes, quot socios habuit in suo ordine; et quidem b) ad hanc condicionatam restitutionem totius damni tenetur *a*) ante cooperatores secundarios, si in ordine principali cum aliis erat causa

aequalis totius damni; β) si vero in ordine secundario, tunc tantum, quando ille, qui in ordine principali damnum causavit, non restituit et potest compensationem totius exigere $\alpha\alpha$) primum ab illo (si plures fuerunt causae principales aequales: ab unoquoque partem) et $\beta\beta$) deinde, si hic non solvit, a sociis suis in ordine secundario (scl. ab unoquoque partem).

52. *Causa principalis* totius damni est: 1° Iubens et mandans alteri iniustitiam versus tertium committendam, 2° auctoritative in eam consentiens, 3° consulens eam in propriam utilitatem tantum, 4° si nullus talis adfuit, physice inferens damnum.

53. Restitutio gravis summae, quae 1° pluribus dominis ablata est, adeo, ut singulis levis tantum materia restituenda sit (e. g. si societas assecurationis privata laesa fuit) ex rationabili causa *pauperibus* (ideoque sibi quoque, si restituens pauper est) licite fieri potest, quia a levi obligatione excusat causa rationabilis. 2° Idem valet, si fisco vel publicae societati assecurationis vel communitati civili restituendum est, quia sic implicite restitutio, ei, cui debetur, fit, quum eis hoc modo cura pauperum, ad quam tenentur, sublevetur. Cfr. pag. 400, n. 53.

54. Ut *dilatio* solutionis debiti ex contractu aut restitutionis ob possessionem rei alienae vel damnificationem faciendae, grave peccatum sit, requiritur, ut ex dilatione domino grave damnum oriatur et dilatio sine causa proportionate gravi fiat.

55. *Causae excusantes* a restitutione: 1° condonatio domini, non solum expressa et tacita, sed etiam ea, quae certo et rationabiliter praesumi potest; 2° impotentia physica et moralis; 3° aliquando cessio bonorum; 4° compositio per Papam (per S. Cong. Conc.).

56. *Impossibilitas moralis* restituendi vel solvendi adest, si restitutio vel solutio fieri non potest sine gravi damno sive proprio

sive alieno in bonis altioris ordinis (famae, honoris, vitae, sanitatis, salutis animae) vel proportionate gravi incommodo in propriis bonis fortunae; sed hoc debet esse duplo maius, quam damnum domini, in possessore malae fidei et in damnificatore iniusto, theologice culpabili, in possessore bonae fidei autem et debitore ex contractu sufficit, si vere grave est. Certe autem unicuique semper intacta relinqui debent illa bona fortunae, quae ei necessaria sunt ad vitam vel statum iuste acquisitum conservandum; cfr. pag. 141, n. 44; 154, n. 29; 400, n. 54.

57. *Cessio bonorum* 1° etiam iudicialis non excusat a solvendis debitis post cessionem adhuc restantibus, si facta est a) ob impotentiam graviter culpabilem aut b) mere confictam seu non veram aut c) de debitis ex delicto (cfr. pag. 141, n. 44). quamvis lex civilis declaret, per cessionem omnia debita exstingui, nisi condonatio domini expressa vel tacita adsit; sed 2° cessio bonorum a) iudicialis b) de debitis ex contractu solvendis, facta c) propter impotentiam veram et d) non graviter culpabilem, liberat pro semper a debitis restantibus solvendis, si e) lex civilis hoc statuit et f) in regione usus communis viget, propter illam legem nihil amplius solvendi, etsi debitor postea ad meliorem fortunam pervenerit.

58. *Incerta* 1° *bona* a) a possessore bonae fidei occupari possunt, utpote res derelictae; b) a possessore malae fidei autem vel illo, qui cum dubia fide incepit ea possidere, occupari non possunt (nisi compositionem a Papa obtinuerit), quia bonum commune hoc non permittit, ideoque ab eo restituenda sunt vel causae piae vel pauperibus (etiam sibi, si pauper est). 2° A solvendis *debitis incertis* vero unusquisque excusatur, sive debita sint ex contractu sive ex delicto, nisi lex aliud statuat: nam obligatio ea solvendi probari non potest: domino solutio fieri non potest et bonum commune in hoc casu

solutionem non exigit. Aertnys, Theol. mor. l. 3. n. 346, *q.* 2. Linzer Quartalschr. 1889, pag. 95—98.

59 *Praxis confessarii* circa casus restitutionis: 1° Si obligatio restituendi non est certa, poenitens ad restitutionem non est obligandus. Certa autem non est, si aliqua ratio solida vel sententia auctorum probabilis contra eam militat. 2° Poenitens, qui in bona fide est, i. e. invincibiliter ignorat, se ad restitutionem teneri nec cum certo fructu moneri potest, relinquendus est in bona fide sua, etsi obligatio restituendi certa sit: ne ex peccatore materiali formalis fiat. 3° Si obligatio certa seu supra omne dubium prudens est, nec poenitens in praedicta bona fide versatur vel si saltem cum fructu moneri potest, videndum est, an adsit causa a restitutione deobligans: scl. condonatio, quae saltem certo et rationabiliter praesumi possit — impossibilitas physica — duplo maius damnum in bonis fortunae vel grave damnum in fama vel bonis animae — cessio bonorum iudicialis de debitis ex contractu ex impotentia vera et inculpabili — compensatio mutua, scl. si creditor fere aequale damnum obligato intulit — si in eius utilitatem saepius ultra debitum invitus laboravit — si restitutio pauperibus fieri potest et poenitens ipse pauper est — donationes factae creditori post contractam obligationem aut factae pauperibus vel causae piae in casu, in quo restitutio pauperibus fieri potuit — si debita sunt incerta. 4° Si nulla causa excusans adest, poenitenti via et modus restituendi ostendi debent: e. g. diutius laborando — per fictam donationem sive inter vivos sive per legatum — per solutiones plures partiales — per solutionem saltem partis debiti — per eleemosynas, si restitutio pauperibus fieri potest — mediante confessario — parcius vivendo seu minores expensas faciendo creditori — aliquot

missas legere et orare pro iam defuncto creditore, si haeredes pii sunt et consentire censeri possunt et restitutio difficilis est.

II°.

1. *Ad validitatem* omnis contractus 3 requiruntur: 1° materia apta i. e. a) physice et moraliter possibilis, b) existens vel in re vel in spe probabili, c) licita, d) pretio temporali aestimabilis; 2° personae habiles i. e. ex nullo iure inhabiles ad valide contrahendum; 3° consensus in obiectum saltem essentiale contractus isque a) internus et verus seu cum intentione se obligandi, b) plenus seu post plenam advertentiam, c) mutuus, scl. utriusque contrahentis, d) signo sensibili expressus et e) alteri contrahenti manifestatus (in contractu bilaterali). Cfr. pag. 400, n. 55.
2. *Error* 1° substantialis contractum reddit invalidum, sive antecedens, sive concomitans fuerit, quia deest consensus in substantiam contractus. 2° Error accidentalis, a) qui versatur circa accidens, quod fuit condicio sine qua non, etiam invalidat contractum, si condicio non fuit verificata, quia deest consensus in substantiam contractus: nam contrahens consensum suum in eam dependentem fecit ab existentia condicionis; b) omnis alius error accidentalis, etsi antecedens et etiam dolo causatus, non invalidum facit contractum (saltem bilateralem), quia de facto consensus adest. Tamen *α*) rescindibilis est contractus (excepto matrimonio, quod semel valide contractum solvi non potest voluntate contrahentium idque vi iuris divini positivi) ad arbitrium contrahentis, qui erravit, si error accidentalis fuit antecedens et dolo causatus ab altero contrahente (vel a tertio, praevie consentiente altero contrahente), quia hic iniuriam alteri intulit per deceptionem eius ideoque eius effectum, scl. contractum initum reparare seu removere debet, idque eo, quod eius rescissionem, si

pars decepta eam vult, permittere debeat (cfr. pag. 137, n. 23); β) ne rescindibilis quidem contractus est, si error accidentalis fuit concomitans tantum, etsi dolo causatus, quia non est causa contractus, aut si antecedens quidem, sed non dolo causatus est nec ab altero contrahente nec a tertio cum praevio consensu alterius contrahentis, quia sic alter contrahens iniuriam non intulit; tamen γ) ad aequalitatem reducendus est contractus initus ex errore concomitante et dolo causato, quia iniuria alterius saltem inaequalitatis causa est.

3. *Metus* 1° invalidum reddit contractum, a) si metuens ad evadendum malum imminens solum externe consensit, quia deest consensus internus, aut b) si metus usum rationis turbavit, saltem ita, ut metuens actus perfecte humani, scl. plenae advertentiae non fuerit capax, quia omnis contractus cum plena advertentia et pleno consensus iniri debet (cfr. pag. 90, n. 5). 2° Si autem metus usum rationis non turbavit et metuens etiam interne consensit, contractus (saltem bilateralis) est validus, etsi metus fuerit antecedens, et etiamsi iniuste incussus sit ab altero contrahente, quia consensus adest (excepto matrimonio et professione religiosa, quae vi iuris positivi ecclesiastici invalida sunt, si ex metu saltem relative gravi, iniuste incusso ab alio homine ad ea extorquenda facta sunt: cfr. pag. 329, n. 26). Est autem a) rescindibilis, si metus antecedens fuit et ad extorquendum contractum iniuste incussus ab altero contrahente (vel a tertio, praevie consentiente altero contrahente), quia hic iniuriam intulit alteri, cuius effectus eo removeri debet, quod contractus ad arbitrium contrahentis, qui metum passus est, rescindi possit. b) Ne rescindibilis quidem contractus est, si metus α) concomitans tantum fuit aut β) antecedens quidem, qui tamen vel a causa interna vel externa necessaria seu

non ab homine incussus fuit vel ab homine quidem, non tamen ab altero contrahente (nec a tertio, praevie consentiente altero contrahente) vel ab altero contrahente quidem, tamen iuste vel saltem non in ordine ad contractum obtinendum: quia sic alter contrahens vel non est causa contractus vel non causa metus, vel non causa iniusta contractus.

4. Contractus unilateralis *gratuitus* ex errore antecedente vel ex metu antecedente iniuste incusso ab altero contrahente ad contractum extorquendum initus probabiliter est invalidus (ideoque certo ad nihil obligat), quia donatio vel promissio gratuita actus simpliciter, non solum perfecte voluntarius esse debet. Cfr. pag. 12, n. 3; 400, n. 56.
5. Contractus initus *sub condicione* sine qua non, saltem mentaliter ab uno contrahente explicite concepta, 1° de praeterito vel de praesenti: a) non valet (saltem in foro interno conscientiae, neque in foro externo, si positio condicionis per testes certo probatur), si condicio non est verificata, qualiscunque demum fuerit, quia deest consensus; et ita est, etiamsi is, qui condicionem posuit, ignoret, condicionem non esse impletam vel erronee putet, eam esse impletam; b) valet, si condicio impleta est, etsi eius verificatio ignoretur vel contrarium putetur, quia consensus adest. 2° Si condicio de futuro fuit, eaque a) suspensiva, contractus eo ipso tunc incipit valere, quando condicio impletur, quia tunc adest eo ipso consensus et quando haec non intrat, nunquam incipit fieri validus, quia nunquam adest consensus; b) si condicio de futuro resolutiva est, contractus eo ipso solvitur vel non solvitur, prouti ista condicio postea intrat vel non intrat (excepto matrimonio, quod intrinsece est prorsus insolubile).
6. Contractus initus sub condicione *turpi* obligat ex iure naturali ad rem alteri contrahenti promissam praestandam, si hic opus malum praestitit, quia valide suscipitur obli-

gatio ad aliquid licitum alteri dandum pro eius actione illicita, quatenus haec promittenti utilitatem vel voluptatem praestat, quum haec pretio temporali aestimabilis sit.

7. Contractus initus *sub fine* iam tunc valet et dominium reale rei datae transfert, quando alter contrahens in finem rei sibi datae consentit, imponit autem obligationem iustitiae, finem implendi, si dans eum ad finem implendum obligare voluit.

8. Si contractus initus est *sub causa* et haec causa falsa fuit, 1° contractus non valet, si causa est vel de substantia rei vel condicio sine qua non, cui condicioni aequivalet causa motiva unica vel unice principalis, 2° secus valet contractus, i. e. si falsa fuit solum causa impulsiva vel una ex causis motivis principalibus. Cfr. supra n. 2.

9. Omnis contractus bilateralis validus obligat ex *iustitia commutativa* et quidem sub gravi vel sub levi pro ratione materiae, de qua contractus fit.

10. Nullus contractus obligat ultra intentionem contrahentium; *includuntur* autem in contractu bilaterali oneroso ex eorum intentione, nisi expresse excludantur, ea omnia, quae ad eum pertinent: 1° ex communi sensu verborum, quibus usi sunt, et 2° ex communi praxi loci, in quo contractum ineunt, et 3° quae ex lege positiva ad eius valorem praescripta sunt. — In dubio (positivo) standum est pro minimo.

11. Si contractus aliquis ante sententiam iudicis solum probabiliter *invalidus* est in conscientia (saepe ita!): practice (ante sent. iud.) favendum est possessori i. e. qui vi eius aliquid praestare deberet, id praestare non tenetur et qui ex eo aliquid accepit, id non debet reddere: nam obligatio dubia est nulla.

12. *Iuramentum* validum, solum ad firmandum contractum emissum, sequitur naturam contractus, quia accessorium sequitur naturam rei principalis, cui additum est.

13. *Promissio* est voluntas aliquid dandi vel

faciendi cum intentione, manifestata et acceptata, se obligandi ad rem dandam vel faciendam. Merum propositum est voluntas aliquid dandi vel faciendi sine intentione se obligandi; hoc non obligat in conscientia.

14. Res uni iam valide *promissa* (sive homini, sive Deo), invalide quidem promittitur alteri, quia ad illicitum non potest suscipi obligatio, valide autem traditur alteri, etsi illicite, quia is, qui promisit, per promissionem rei suae non amisit ius reale in eam, quod per traditionem rei transfert in alium; atqui ius reale utpote fortius praevalet iuri personali, quod ille habet, cui rem promisit.

15. *Promissio* onerosa ex iustitia, gratuita vero ex iustitia vel ex mera fidelitate obligat, prout promittens se obligare voluit ex iustitia vel ex fidelitate tantum; obligatio fidelitatis per se semper levis est.

16. Papa *ultimam voluntatem* defuncti ad causam piam factam potest ex iusta tantum et necessaria causa in alium usum pium convertere (vel reducere vel moderari), quia res ecclesiae datae, post acceptationem eius, bona ecclesiastica fiunt et Papa est supremus administrator bonorum ecclesiasticorum et causarum piarum. Ordinarius loci hanc facultatem non habet, nisi testator eam expresse concesserit aut executio onerum sine culpa administratorum temporalium impossibilis facta fuerit; et v. pag. 244, n. 20—21.

17. *Donationes* sive a vivo sive a defuncto factae ad causam piam sine formalitatibus a lege civili praescriptis, certo validae sunt, modo de facto donationis certo constet (saltem per 2 testes), quia hae donationes iuri canonico subsunt, quod nullas formalitates ad earum valorem exigit. Cfr. pag. 151, n. 2.

18. ‚In ore 2 vel 3 testium stat omne verbum', seu: Nemo tenetur credere *uni testi*.

19. Pro ipso usu rei *mutuatae* nihil licet exigere, nisi adsit specialis titulus ad aliquid exigendum ultra rem eiusdem speciei iterum reddendam, quia secus mutuans aliquid exige-

ret pro servitio non praestito, quum nihil det nisi substantiam rei, haec vero ei reddatur.

20. Nunc temporis *pecunia* aequivalet rei actu ex se frugiferae, quia facillime commutari potest cum rebus ex se naturaliter vel civiliter frugiferis, adhibendo eam ut medium negotii lucrativi ideoque pro mutuo pecuniario foenus exigi potest etiam tamquam pretium eius.

21. Deficiente pretio legali mercis, pretium eius vulgare est *pretium* iustum, quia valor rerum determinatur communi aestimatione hominum regionis: ab hac enim dependet earum aptitudo, ut cum aliis rebus permutentur.

22. Iniustitia est: 1° *vendere* rem supra pretium legale vel summum vulgare, nisi adsit titulus specialis (speciale damnum, dilatio solutionis pretii, speciale periculum sortis, specialis utilitas vel voluptas mentis, libera donatio emtoris: v. pag. 148), vel infra infimum adhibitis mediis iniustis, 2° *emere* infra infimum pretium vulgare, nisi venditor rem ultro vendendam offerat vel alias libere condonet defectum pretii. Cfr. pag. 401, n. 59.

23. Iustitia *subhastationis* in eo est, ut ex parte emtorum et venditoris aequalis sit spes lucri et aequale periculum damni. Cfr. pag. 401, n. 60.

24. *Monopolium* iuris et illud monopolium facti, quod fit absque mediis iniustis et pretium statuit non supra summum, quod ante monopolium absque fraude adhibitum fuit, non est iniustum, est autem monopolium facti contra caritatem, si pro summo pretio res multis necessariae venduntur.

25. Operario diurno, qui operam suam alteri locavit, *merces* familialis solvenda est, quia haec sola valori laboris respondet, quum labor a natura ad id destinatus sit, ut homo, qui non aliunde habet, unde vivat, per eum sibi et suis possit ac debeat mediocrem sustentationem acquirere (victum,

vestitum, habitationem, institutionem liberorum, media pro consuetis casibus morborum et periculorum et senectute) et omnis homo ius habeat ineundi matrimonium.

26. Non licet esse membrum (vel conferre pecuniam) societatis *illegitimae*, seu quae ius existendi non habet, i. e. quae solum malum finem habet.

27. Ad *iustitiam*: 1° sponsionis requiritur aequalitas incertitudinis de re ex parte spondentium; 2° ludi: aequalitas spei lucrandi et periculi perdendi inter ludentes; 3° loteriae: aequalitas inter spem lucrandi rem per sortitionem reique valorem et pretium solutum; 4° assecurationis: aequalitas inter quantitatem periculi reique assecurandae valorem et praemium, supposita potentia societatis; 5° operationum bursae: ut ludentes aut in re aut in spe probabili iam habeant, quod promittunt. Cfr. pag. 401, n. 61.

VIII.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI

seu

DE MENDACIO, DETRACTIONE, CALUMNIA, IUDICIO TEMERARIO, CONTUMELIA, SECRETO.

1. **Veracitas:** est virtus moralis hominem inclinans, ut conformet verba et signa sua menti suae.
2. **Fidelitas:** conformat facta promissis.
3. **Mendacium:** est deliberata locutio, quae ab audiente necessario accipitur in sensu menti loquentis difformi, i. e. quae nec ex se nec ex adiunctis intelligi potest in sensu menti loquentis conformi, prolata cum praevisione, audientem deceptum iri.
4. **Simulatio:** est factum vel signum, deliberate positum menti contrarium; est vel formalis vel materialis, prouti necessario accipi debet in sensu menti agentis difformi (mendac. reale) vel non ita.

5. **Locutio cum restrictione pure mentali:** est locutio, quae nec ex se nec ex circumstantiis aliter ab audientibus intelligi potest, nisi in sensu difformi menti loquentis.
   Locutio cum restrictione late mentali: est locutio, quae ex sese i. e. ex communi sensu verborum menti loquentis difformis quidem est, tamen a prudenti auditore ex circumstantiis in sensu menti loquentis conformi intelligi potest.
6. **Amphibologia:** est usus verborum ambiguorum, i. e. quae iam ex sese diversa significant.
7. **Detractio:** est narratio defectus vel peccati veri (saltem putative) alterius, sed occulti, cum praevisione denigrationis bonae famae proximi; quae est bona aestimatio communis vel multorum loci. Est vel iusta vel iniusta, prouti fit ex iusta causa vel sine iusta causa; directa et indirecta, prouti fit cum intentione nocendi famae bonae proximi vel absque tali intentione.
8. **Calumnia:** est narratio defectus vel peccati falsi (saltem putative) de proximo, scienter facta.
9. **Susurratio:** est detractio aut calumnia sparsa inter amicos ex intentione discordiam seminandi inter eos.
10. **Crimen occultum et publicum:** occultum: quod non est publice notum saltem in loco, in quo delinquens nunc est, neque brevi notum fiet. Publicum: quod est publice notum; est publicum aut publicitate iuris: si de eo constat per sententiam iudicis vel ex actis publicis vel per confessionem delinquentis in iudicio; aut facti: quod omnibus in loco vel saltem multis notum est (e. g. inter mille: 20 dispersis) aut quod commissum est in exercitio muneris publici vel in loco publico coram testibus; hoc est absolute publicum, si communitas, in qua notum est, patens est; relative publicum: si est clausa.
11. **Iudicium temerarium, suspicio, dubitatio, opinio temeraria:**

Dubitatio: temeraria est suspensio iudicii de peccato alterius sine ratione sufficienti.
Suspicio: temeraria est inclinatio mentis ad iudicium de peccato alterius sine ratione sufficienti.
Opinio: temeraria est iudicium de peccato alterius sine ratione sufficienti, at non firmum sed cum formidine errandi.
Iudicium: temerarium est iudicium de peccato alterius firmum, i. e. sine formidine errandi idque sine ratione sufficienti.

12. **Contumelia:** est dictum vel factum vel omissio eius, quibus contemtus versus alterum, aliquo modo praesentem, exprimitur.
13. **Secretum:** est res occulta et occulte servanda. Est triplex: naturale, promissum, commissum.
Naturale: est res, ad quam occulte servandam aliquis se non specialiter obligavit, sed quae ex natura sua occulte servanda est, i. e. si ex eius revelatione proximo damnum oriri potest.
Promissum: si quis ad silentium de re aliis quidem occulta sibi autem iam aliunde nota servandum se obligavit per promissionem expressam.
Commissum: si quis rem occultam ignoranti eam revelat sub condicione expressa vel tacita, quod silentium servet et hic consentit in silentium (secretum privatum) aut si quis ex quasi-contractu ad silentium tenetur (secretum officiosum).

PRINCIPIA.

1. *Mentiri* sive verbis sive facto (formaliter simulari) nunquam licet, quia repugnat fini naturali sermonis et signorum ad alterum, qui est: manifestatio mentis nostrae ad alterum.
2. *Restrictione* 1° *pure mentali* uti nunquam licet, quia est mendacium, quum id, quod in mente retines et per quod verba tua menti tuae facis conformia, ab audiente etiam prudenti non potest cognosci ex circumstantiis; 2° licitum vero est per se, uti restrictione *late mentali* (a fortiori am-

phibologia) eamque, si necessitas exigit, etiam iuramento confirmare, si fit ex iusta causa (e. g. ad evitandum incommodum proprium vel alienum aut si ne possum quidem veritatem licite manifestare) et interrogans ius non habet, totam veritatem cognoscendi; nam non est mendacium, quia ipsa locutio exterior menti meae conformis est, quum id, quod in mente retineo et locutioni additum, eam menti meae conformem facit, ab audiente, saltem prudenti et circumspecto, ex circumstantiis intelligi possit, etsi forte difficile; et quod credo, sicuti dico, etiam iurare possum.

3. Mendacium est laesio virtutis veracitatis; per se (i. e. mendacium non iuratum nec damnosum alteri) est solum *leve peccatum*, quia ex se nunquam gravem deordinationem contra naturam continet.
4. Homo (etiam mortuus) ius strictum in *famam* suam bonam habet, et quidem absolutum in famam veram, et condicionatum in falsam i. e. si et in quantum bonum commune exigit, ut servetur; nam bonum commune generis humani tum temporale tum spirituale exigit, ne occulta delicta vera detegantur sine iusta causa, quia secus multa et gravia inconvenientia orirentur.
5. *Detractio iniusta* et *calumnia* peccatum iniustitiae grave vel leve sunt, prouti per defectum narratum de alio, ei grave vel leve damnum in fama infertur, quia virtus iustitiae commutativae, quam laedunt, in re gravi sub gravi, in re levi sub levi obligat. Cfr. pag. 402, n. 62.
6. Calumnia *specie* quidem differt a detractione, quia ad iniustitiam peccatum contra veracitatem addit, at haec malitia superaddita solum levis est. Detractiones et calumniae in diversis materiis factae specie non differunt, quia eandem famam bonam laedunt. Cfr. pag. 402, n. 63.
7. *Crimen* 1° iure *publicum* a) ubique licet revelare absque iniustitia, etsi oblivione

deletum et emendatum sit, quia delinquens in materia iudicata a iudice privatus est iure in famam, nisi, crimine et poena expunctis, in ea reintegratus sit. b) contra caritatem autem est, tale crimen oblivione deletum et emendatum sine iusta causa et in damnum emendati revelare. 2° Crimen solo facto, sed absolute publicum a) in *loco*, ubi sic publice notum est α) licite nescientibus revelari potest, si nondum oblivione deletum vel nondum emendatum est, quia tunc iusta causa adest revelationis, quum ad bonum commune conferat, ut unusquisque talis habeatur, qualem publice se exhibuit et exhibet; β) si autem oblivione deletum et emendatum est, iniustitia est illud revelare, nisi alia iusta causa revelationis adsit, quia in hoc casu delinquens ius in famam iterum acquisivit et praedicta ratio boni communis non adest. b) In alio loco revelare, contra iustitiam est, si ille homo ibi bona fama gaudet, nisi notitia criminis brevi et iuste in illum locum perventura sit. Cfr. pag. 402, n 64. 3° Crimen facto et relative tantum publicum extra communitatem non licet absque iniustitia revelare, quia delinquens bonam famam suam, qua extra communitatem clausam gaudet, non amisit per crimen in tali communitate commissum.

8. Alium 1° *inducere* ad iniuste et in re gravi detrahendum alteri, est grave peccatum contra iustitiam; 2° solum *non impedire* detractionem alterius, grave peccatum contra caritatem est, si detractio fit a) in re gravi, b) certo iniuste et c) absque gravi incommodo et certo impediri potest. V. pag. 160, n. 47.
9. Bona fama per iniustam detractionem vel calumniam ablata *restituenda* est et damna alia temporalia ex eis orta et saltem in confuso praevisa reparanda sunt ex iustitia, dummodo laedens cognoverit iniustitiam narrationis suae, quia horum omnium causa efficax est, iniusta, theologice

culpabilis; et quidem sub gravi et cum gravi incommodo (non autem cum multo maiore damno in fama propria vel bonis fortunae), famam: si damnum in fama illatum certo grave est; damnum aliud: si hoc grave est; si utrumque leve est, sub levi tenetur nec cum gravi incommodo.

10. *Iudicium temerarium* deliberatum in materia gravi, est grave peccatum contra iustitiam, quia unusquisque ius strictum habet, ne in ulla re malus iudicetur sine ratione sufficienti; sed opinio, suspicio et dubitatio temeraria peccata levia sunt, quia non penitus auferunt de corde nostro bonam aestimationem proximi. Cfr. pag. 402, n. 65.

11. *Hominem ignotum* non teneris positive iudicare bonum, sed sufficit, ut eum non positive iudices malum; item licitum est iudicare, eum posse esse malum et ideo tibi sic providere, ac si malus esset.

12. *Contumelia*, quae honorem alteri debitum notabiliter laedit, est grave peccatum contra iustitiam commutativam, quia unusquisque in honorem sibi debitum ius strictum habet; ideoque obligat etiam ad restitutionem honoris et ad reparanda damna ex laesione honoris theologice culpabili orta et in confuso praevisa, quia horum omnium iniuriosus est causa efficax, iniusta, theologice culpabilis.

13. Homo ius strictum habet in suum *secretum* i. e. in rem, quam ipse solus novit ideoque non licet absque iniustitia id mediis iniustis explorare vel aliis manifestare vel uti notitia secreti iniuste acquisita vel secreti commissi.

14. *Secretum* 1° naturale ex iustitia sub gravi *obligat*, si ex manifestatione dominus grave damnum pateretur, secus est peccatum grave contra caritatem, si rationabiliter gravi tristitia afficeretur. 2° Secretum promissum per se ordinarie ex fidelitate ideoque sub levi tantum, et nonnisi per

accidens sub gravi obligat, i. e. si ex manifestatione grave damnum domino oriretur. 3° Secretum commissum ex iustitia obligat, quia ex contractu oneroso servandum est, ideoque in re gravi sub gravi, excepto casu, in quo uni tantum revelatur sine ullo periculo, quominus hic ulterius rem evulgaturus sit neque hic praecise ille sit, quem committens rem celare vult; insuper secretum commissum consilii et officii etiam ob bonum commune servari debet.

15. *Secretum* a) naturale et promissum *licet revelare*, si sine gravi incommodo servari non potest aut si Superior de ea re interrogat; cfr. pag. 90—91, n. 6. d) Secretum commissum revelare licet: si revelatio necessaria est ad avertendum grave damnum sive commune sive committentis sive tertii innocentis, quod committens huic illaturus est, quia committens non potest esse rationabiliter invitus; item ad avertendum grave damnum proprium, quia nemo censetur cum tali incommodo se voluisse obligare, nisi expresse susceperit obligationem etiam pro hoc casu. Cfr. pag. 420, n. 99.

16. Quivis ius strictum habet in *literas suas*, utpote secretum eius; ideoque absque iniustitia aperiri aut legi non possunt, nisi ad haec adsit licentia adressati aut necessitas.

II.

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.

1. **Abstinentia ecclesiastica:** est abstinentia a carnibus animalium mammalium, nisi in aqua ordinarie vivant, avium et partibus horum animalium (excepto condimento ex pinguedine), diebus ab ecclesia statutis.
2. **Ieiunium:** est duplex: naturale: quod est abstinentia ab omni cibo et potu; ecclesiasticum: est unica refectio plena intra 24 horas seu a media nocte usque ad mediam noctem (sec. tempus verum vel medium).

3. **Parochus proprius:** alicuius fidelis: est ille parochus, in cuius territorio domicilium vel quasi-domicilium habet. Si quis autem in nulla parochia dioecesis domicilium nec quasidomic. habet aut vagus est, parochus eius proprius est parochus loci, in quo actu commoratur.

   Ordinarius (loci) **proprius:** ratione domicilii: est Ordinarius illius dioecesis, in qua fidelis domicilium aut quasi-domicilium habet.

4. **Tempus paschale** (pro communione annua): est tempus, quod ex iure communi se extendit a Dom. Palmarum inclus. — Dom. in Albis inclus. (in U.S.A.: a Ia Dom. Quadr. — Dom. Trinit.).

5. **Annus discretionis:** est tempus, quo puer iam distinguit inter bonum et malum, adeo ut peccati saltem venialis capax sit: communiter septennio completo.

6. **Index librorum prohibitorum:** est catalogus librorum periculosorum S. Sedi denuntiatorum et ab ea (a Cong. S. Officii) prohibitorum, ne edantur, legantur, retineantur, aliis communicentur, vendantur, in aliam linguam vertantur.

   Liber: est scriptum habens saltem 160 paginas, quae de una materia tractant, typis impressum et tantae molis, ut liber, non libellus censeatur.

   Censura librorum: est duplex: praeventiva: consistit in eius examine; repressiva: est eius reprobatio. Approbatio libri est declaratio, librum legi posse absque periculo in fide et bonis moribus.

   Liber obscoenus: qui saltem in maiore sua parte de obscoenis agit et quidem ad lectorem ad libidinem excitandum (e. g. illi libri romanenses, qui amores illicitos describunt).

PRINCIPIA

1. Sola *abstinentia* 1° praecepta est omni fer. VI. communi, nisi incidat in diem festum obligatorium (sive universalem sive localem) vel in festum patrocinii, quod sollemniter et

cum magno concursu populi celebratur. 2° Singulis comestionibus moraliter distinctis laeditur de novo et quidem graviter per comestionem materiae gravis seu notabilis. 3° Obligat post septimum aetatis annum completum et per se usque ad mortem.

2. Circa *ieiunium* 1° ex iure communi haec valent a): Ieiunium cum abstinentia servandum est: feriis quat. tempor., in vigil. Nativ. Chi., Pentecost., Assumpt. B. M. V. et omnium Sanctor. (non anticipantur), singulis feriis VI. et sabbatis in Quadr., excepto tempore pomeridiano Sabbati Sancti, fer. IV. Ciner. Si extra Quadrag. festum in diem ieiunii et abstinent. incidit (ut supra n. 1) etiam ieiunium et abstinentia cessant. b) Solum ieiunium: reliquis diebus Quadr., exceptis dominicis. 2° Praeter ientaculum, prandium (per 2 horas), coenam vesp. (in quantitate et qualitate cibi in ientaculo et coena mos loci servandus est) multum comedere, grave peccatum est, si advertenter et sine omni causa excusante fit, sive una vice sive pluribus vicibus per comestiones in se parvas. 3° Laeso ieiunio per secundam plenam refectionem sive inculpabiliter sive culpabiliter sumtam, lex ieiunii cessat, quia, laesa eius essentiâ, non potest amplius observari. 4° Obligat lex ieiunii post annum aetatis 21um completum usque ad annum inceptum 60um. Cfr. pag. 402—403, n. 66—67.

In America lat. et Philippinis: ieiunium cum abstin.: fer. IV. Ciner., fer. VI. Quadrag., in Coena Dom.; solum ieiunium: fer. IV. Quadrag. — Pro Nigritis et Indis in Amer. lat. et Phil.: abstinentia: in vigiliis 4 festor. Chi, Pentec., Assumptionis B. M. V., Petri et Pauli; ieiunium: in vigil. Nativ. Chi, fer. VI. Quadrag., Sabbato S.

3. ‚*Liquidum* non frangit ieiunium': scl. potus, qui e natura sua vel ex usu regionis communi principaliter ad sitim pellendam vel iuvandam digestionem sumitur.

4. Qui a ieiunio solum dispensatus est, non est eo ipso etiam ad carnes dispensatus.
5. Ut divites in Hispania frui possint indulto Quadrag. *Bullae cruciatae* (haec non amplius valet pro Americ. lat. et Philipp.), solvere debent duplicem eleemosynam.
6. Parochi (et quasi-parochi) *dispensare* possunt parochianos suos (etiam extra parochiam) et in parochia etiam peregrinos a ieiunio et abstinentia, a missa die praecepto audienda et ad opera servilia diebus prohibitis, sed solum personas et familias singulares ex iusta causa et in casu particulari tantum. Idem valet de Superioribus in religione clericali exemta quoad ieiunium et abstinentiam relate ad illos, qui de eorum familia sunt; v. pag. 94, n. 20.
7. Qui post adeptum usum rationis peccatum mortale commisit, tenetur ex lege ecclesiae sub gravi intra annum *confiteri* (in morte ex lege divina, licet septennio inferior sit); secus, si omissio graviter culpabilis et notoria est et si sine signis poenitentiae decessit, privandus est sepultura ecclesiastica, sicut omnis peccator notorius sine signis poenitentiae defunctus. Fieri autem potest confessio annua apud quemlibet confessarium, etiam ritus alieni, ab Ordinario loci iurisdictione instructum. Cfr. pag. 403, 68—69.
8. Qui ad usum rationis pervenit, ita ut non solum a pane communi panem eucharisticum discernere possit, sed etiam ea, quae necessitate medii credenda sunt, pro suo captu percipiat et cum devotione accedere valeat (de quo parochus decernit), sub gravi tenetur 1° ex iure divino-ecclesiastico saltem semel in anno (computando a paschate usque ad pascha) *eucharistiam sumere*, et 2° ex lege ecclesiastica id facere tenetur tempore paschali. Ergo qui tempore paschali sive culpabiliter sive inculpabiliter non communicavit, tenetur alio tempore per annum communicare. — Suadendum

est, ut communionem paschalem in sua quisque ecclesia parochiali suoque ritu suscipat.

9. Praecepto annuae confessionis et communionis non satisfit per *sacrilegam* susceptionem horum sacramentorum, quia digna susceptio praecepta est; tenetur ergo talis fidelis denuo confiteri, resp. communicare.

10. *Librum* periculosum et ideo *ab ecclesia prohibitum* 1° ultra mensem in proprio suo cubiculo retinere vel in eo 3—4 paginas legere in parte graviter periculosa (pro fide vel bonis moribus) vel 30 paginas in parte non graviter periculosa, grave peccatum est, si id sine dispensatione et sine necessitate fit. 2° Iterum edere talem librum, est grave peccatum propter grave periculum multorum. 3° Librum omnino pravum, i. e. qui totus ex professo religionem vel bonos mores impugnat, primo edere (scribere, impressionem suscipere) nunquam licet, ne ex necessitate quidem, quia est actio in se mala.

11. Librum non periculosum sine debita *approbatione* 1° edere, ordinarie non est grave, nisi liber liturgicus sit vel editio S. Script.: v. pag. 200, 5. c. 2° Eum legere licet, si a) editus est absque approbatione ante annum 1897 (annus constitutionis Leonis XIII. ‚Officiorum ac munerum'), aut b) editus post 1897 absque praescripta approbatione quidem, qui autem *α*) neque versio est S. Scripturae in lingua vernacula neque adnotationes ad eam vel commentarius, neque *β*) scriptum, quod novas apparitiones, visiones, revelationes, prophetias, miracula nova narrat.

12. Libri (intellige hic scripta quaelibet: libros, libellos, diaria, scripta periodica, etc.) propter periculum, damnum patiendi in fide vel bonis moribus, *omnibus fidelibus* ab ecclesia *prohibiti* sunt: si a) haeresim vel schisma propugnant vel fundamenta religionis (naturalis) evertere nituntur vel aliquod dogma impugnant vel derident; b) res lascivas seu obscoenas ex professo

tractant, narrant aut docent; c) saepius vel in notabili parte detrahunt B. M. Virgini vel Sanctis vel ecclesiae catholicae eiusque cultui vel sacramentis vel Papae; d) disciplinam ecclesiasticam evertere conantur; e) saepius vel in notabili parte hierarchiam aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt; f) artem superstitiosam (e. g. sortilegia, evocationem spirituum) docent vel commendant; g) divortium perfectum vel duellum vel suicidium licita esse statuunt; h) in magna parte sua probare conantur, societatem aliquam, quae contra ecclesiam vel societatem civilem machinatur (e. g. massonicam), non esse perniciosam ecclesiae vel societati civili; i) errorem a S. Sede proscriptum tuentur; k) frequenter religionem vel bonos mores impugnant (e. g. diaria liberalia vel socialistica); l) imagines impressae Christi, B. Mariae V., sanctorum vel angelorum, si occasionem erroris praebent vel propter venustatem ad libidinem provocant; m) libri et libelli, qui novas revelationes etc. narrant (vide n. 11) aut novas devotiones inducunt, si non sunt approbata (v. o, γ); n) liber auctoris non catholici, qui totus vel in magna parte sua de disciplina aliqua theologica tractat, nisi ante lectionem laico fideli constet, eum nihil contra fidem continere; o) S. Scripturae α) versio in lingua vernacula, etsi a catholico facta vel edita, nisi aut a S. Sede approbata aut sub vigilantia episcopi edita sit et simul quoad res fidei et morum notas adiectas habeat desumtas ex SS. Patribus vel doctis et catholicis scriptoribus, β) editio in qualibet lingua ab acatholico confecta vel publicata, γ) commentaria vel adnotationes non approbata ab Ordinario loci (vel proprio vel impressionis vel editionis). Illis autem, qui studiis theologicis (vel biblicis) vacant, quaelibet editiones S. Scripturae cuiuslibet auctoris permittuntur, modo libri s. integri et fide-

liter editi sint et nullum dogma ne obiter quidem impugnent nec in prolegomenis nec in adnotationibus; p) quibus indulgentiae apocryphae aut a S. Sede reprobatae vel revocatae divulgantur. Cfr. pag. 403, n. 70.

13. *Lectio* alicuius scripti potest esse *prohibita sub peccato* 1° ex lege ecclesiae tantum, i. e. si legenti nullum periculum creat nec in fide nec in bonis moribus, tamen ab ecclesia scriptum prohibitum et legens nec dispensatus nec ob necessitatem excusatus est; 2° ex lege naturae et divina positiva tantum, si scriptum ab ecclesia non est prohibitum quidem, tamen eius lectio legenti periculum creat in fide catholica vel in bonis moribus: si proximum periculum gravis damni in fide vel bonis moribus affert, quod quis aut sine gravi causa excusante subit aut non remotum facit adhibendo cautelas vel non potest remotum facere, grave peccatum est; si remotum periculum gravis vel proximum levis damni creat, quod non excusat causa rationabilis, leve peccatum est; 3° ex lege naturali et divina positiva et ecclesiae, si lectio tum periculum creat legenti, tum ab ecclesia prohibita est et legens neque dispensatus nec excusatus est ad legendum.

14. Ubi pastor animarum de *collectis fidelium* vivit, parochianus, qui pro suis facultatibus non contribuit ad sustentationem pastoris, quamvis sine gravi incommodo posset, graviter peccat, si pastor ideo eget aut ceteri fideles inde nimis gravantur.

15. Qui sine dispensatione ecclesiastica *matrimonium mixtum*, etsi valide, init, exclusus manet ab actibus legitimis et sacramentalibus, donec ab Ordinario loci dispensationem obtinuerit.

16. Qui sciens gravem prohibitionem ecclesiae nihilominus voluit vel mandavit, ut eius *cadaver concremetur* et in hac voluntate

certo et notorie usque ad mortem libere permansit. privandus est sepultura ecclesiastica. Hanc defuncti voluntatem exequi non licet et testamento aliique contractui cuilibet apposita pro non adiecta habetur.

III.

DE PRAECEPTIS QUIBUSDAM PARTICULARIBUS.

1. **Competentia iudicis:** est iurisdictio iudicis in causam et personam iudicandam.
   Causa civilis et criminalis: causa civilis est in qua agitur de proprietate alicuius rei; criminalis, in qua agitur de poena reo imponenda.
2. **Iudex iuratus:** est persona publica auctoritate assumta, quae sub iuramento se obligat, se nunquam crimen rei affirmaturam esse, nisi sibi certo et ex intima persuasione constet de crimine (cum peccato mortali) commisso.
3. **Testis:** sciens in iudicio solum ille habetur, qui factum propriis sensibus percepit.
4. **Hypnosis:** est somnus profundus ab hypnotizante in alio causatus, quo hic sub influxu hypnotizantis constituitur, cuius suggestionem per aliquod tempus nolens volens sequitur (sed non omnis) tum in somno tum post somnum in statu vigiliae.
5. **Clericus:** in sensu stricto est mas, qui saltem primam tonsuram habet; in sensu minus stricto seu persona religiosa est omnis persona servitio divino per auctoritatem ecclesiae deputata, praesertim si etiam aliquod votum habet, vel in communitate religiosa vivit. Cfr. pag. 266—267, n. 22.

PRINCIPIA.

1. ‚Quod non est in actis, non est in mundo' scl.: *iudex iuris* iudicare debet non secundum scientiam privatam, sed iuxta allegata et probata et deinde sententiam ferre se-

cundum legem, nisi certo iniusta sit, i. e. certo contra legem naturae vel divinam positivam. *Iudex facti* autem seu iuratus semper iudicare debet iuxta persuasionem suam intimam, quam sibi comparare debet tum ex actis et probatis, tum ex privatis notitiis, quas habet, ita ut absolvere debeat tum illum, qui ex actis non est probatus reus, tum illum, quem privata tantum scientia innocentem habet. Cfr. pag. 403, n. 71—72.

2. ‚In dubio favendum est *rei*' seu dubie criminosum i. e. de cuius crimine non certo constat, iudex absolvere debet, quia nemo licite privari potest aliquo iure, quod hucusque possidebat, nisi certo constet, eum privandum esse, quum in dubio melior sit condicio possidentis.
3. *Rem dubiam* i. e. cuius dominus dubius est, iudex illi tribuere debet, qui eam hucusque certo in bona fide possedit; si autem neuter litigantium certo possedit in bona fide, ei res tribuenda est, pro quo maior probabilitas stat, eum esse dominum rei; si aequalis probabilitas pro utroque militat, iudex alterutri, cui vult, eam dare potest, si res dividi non potest, secus dividenda est inter ipsos.
4. ‚In dubio standum est pro Superiore', i. e. si sententia iudicis in re civili non certo, sed *dubie iniusta* est, ei parendum est, usquedum certo eius iniustitia probetur, quia bonum commune hoc exigit, dummodo iudex competens fuerit et ordinem iudicialem a lege praescriptum in omnibus observaverit.
5. Iudex, 1° qui scienter vel ex graviter culpabili inscitia vel negligentia *sententiam falsam* tulit, damna inde secuta reparare debet, utpote eorum causa efficax, iniusta et theologice culpabilis, quia omnis civis ius strictum habet in sententiam iustam; 2° ad idem tenetur, si sententiam falsam inculpabiliter quidem tulit, tamen eam adhuc revocare potuisset sine gravi damno,

et cum culpa theol. etiam subiective gravi non revocavit. Cfr. pag. 159, n. 44.

6. Non licet iudici 1° *munera accipere*, etsi non pro sententia iudiciali, sed ex mera liberalitate oblata, nisi parva sint, quia haec munera iudices in periculum iniustae sententiae ferendae inducunt ideoque bonum commune in discrimen vocant et quia etiam lege positiva eorum acceptatio interdicitur; non autem restituere debet munera sic accepta, nisi post sententiam iudicis, quia haec lex positiva non est irritans, sed solum prohibens. 2° Munera accepta pro ipsa sententia a) eaque iusta, ferenda vel lata, iudex restituere debet, quia non solum illicite, sed etiam invalide ea accepit, quum pro re ex iustitia iam alteri debita, ab hoc nihil valide accipi possit; b) item munera accepta pro sententia iniusta adhuc ferenda, reddere debet, quia ei non licet id facere, pro quo munus accepit, c) ea autem retinere potest, si iniusta sententia iam lata est, quia est contractus sub condicione turpi, qui validus fit condicione turpi impleta; cfr. pag. 167, n. 6.

7. Nemo tenetur 1° ex iustitia commutativa *delinquentem accusare*, nisi ex officio seu ex quasi-contractu ad hoc teneatur; 2° ex iustitia legali vero quivis ad hoc tenetur (vel testem facere) etiam cum gravi incommodo, si quis crimen certo commisit eiusque denuntiatio necessaria est ad damnum grave commune avertendum, quia bonum commune praevalet bono privato; 3° ex caritate tenetur, sed non cum gravi incommodo, si necessaria est ad damnum grave a tertio avertendum, quia caritas nos obligat proximo bonum procurare et damnum ab eo avertere, si commode fieri potest.

8. Nemo tenetur fateri crimen commissum vel *seipsum accusare*, nisi ipse non solum occasio, sed vera causa eaque etiam subiective graviter culpabilis fuerit, cur innocens loco eius puniatur, modo damnum ipsius

non multo maius, quam illius innocentis sit. Cfr. pag. 163, n. 56.

9. Criminoso, etiam capto et etiam iudicialiter ad poenam iam damnato licet *aufugere* et ad hoc media honesta vel in se indifferentia adhibere, quia reo solum positiva resistentia contra vim ei iam illatam prohibita est, quum haec abstinentia a positiva resistentia erga ministros iustitiae legalis ad bonum commune servandum sufficiat. Cfr. pag. 403—404, n. 73.

10. *Advocato* non licet absque iniustitia 1° defendere causam civilem certo iniustam vel 2° in causa iusta vel dubia mediis iniustis uti, vel 3° clienti sine eius consensu sumtus causare inutiles vel 4° partem adversam adiuvare vel 5° taxam exigere ultra usualem; secus ad restitutionem tenetur, si in 1—4 theologice et graviter culpabilis fuit.

11. *Testis* rite citatus 1° tenetur ex iustitia legali apparere et iudici legitime et iuridice, i. e. in ipso processu iudiciali iuxta statutum legis rite interroganti id testari iuxta conscientiam suam, de quo interrogatur (non plus), nisi legitime excusetur, quo in casu ad omnia quaesita respondere potest: nescio. 2° Testis, qui in iudicio falsum dixit (i. e. contrarium ipsius rei, de qua agitur, non solum: nescio, nisi ex contractu ad verum manifestandum teneatur; cfr. pag. 174, n. 2) idque cum culpa theologica i. e. cum cognitione, se iniuste agere, tenetur ad reparanda damna alteri parti inde vere causata et saltem in confuso praevisa, tum si scienter vel ex graviter culpabili incuria vel inadvertentia falsum dixit, tum si in bona fide et inculpabiliter quidem falsum dixit, sed cum gravi culpa theologica testimonium suum non revocavit, quamvis sine gravi incommodo revocare potuisset; cfr. pag. 159, n. 44. 3° Excusatur a testando: a) qui factum ab homine fide non digno audivit; b) si delictum rei non fuit peccatum mortale; c) qui solus novit illud vel si illicite in eius cognitionem pervenit vel si sub

secreto commisso scit, nisi obligatio secreti cesset (cfr. pag. 177, n. 15); d) qui sibi vel cognatis suis grave damnum timet, nisi negato testimonio damnum commune vel privatum damnum alterius innocentis multo maius oriretur.

12. *Medico* 1° non licet absque gravi peccato, a) remediis vel operationibus illicitis uti; b) aegrotum, etsi consentiat, gravi periculo vitae vel sanitatis exponere, nisi hoc fiat ad aliud grave damnum vel incommodum corporale aegroti auferendum; c) turpia feminae sine necessitate vel manifesta utilitate inspicere; d) aegrotum in sua ignorantia de proximo periculo vitae relinquere, si eius monitio necessaria est vel ad damnum salutis aeternae ab eo avertendum vel (sed non cum gravi incommodo) ad damnum grave ab aliis avertendum; e) morientem pro toto tempore agoniae morphio usu rationis totaliter privare, quia ad talem privationem sola liberatio a doloribus non est sufficiens causa tempore mortis. Cfr. pag. 390, n. 7. 2° Medicus non solum illicite, sed etiam iniuste agit, utpote peccans contra contractum, si a) sine consensu aegroti saltem interpretativo α) remedium dubium vel minus probabile adhibet, ubi certum vel probabilius praesto est vel β) merum experimentum in eo facit cum periculo vitae vel sanitatis vel γ) aegroto expensas inutiles facit vel δ) ea aliis revelat, quae solum ex cura infirmi scit, nisi revelatio necessaria sit ad damnum grave a tertio innocenti avertendum (cfr. pag. 420, n. 99); b) si stipendium exigit ultra usuale, nisi aliter expresse conventum fuerit.

13. Effectus solius *hypnoseos* mere naturales sunt. Tamen non licet hominem, etiam cum eius consensu, hypnosi seu somno profundo artificiali et suggestioni in somno subiicere, propter pericula damni tum corporis tum animi inde sequentis, nisi fiat ad morbum

nervorum liniendum (scl. ad quosdam effectus eius ad tempus removendos) vel ad fines scientificos, et cautelae adhibeantur.

14. ‚Ne clerici et monachi saecularibus negotiis se immisceant' scl. 1° clericis tum saecularibus tum regularibus, in ordinibus maioribus constitutis a) certo prohibita est per legem universalem ecclesiasticam emtio-venditio, si certo *negotiatio* stricte dicta est, sive clericus eam per seipsum sive per alium et quamvis eam in utilitatem aliorum exerceat. Cfr. pag. 148, n. 17. b) Emtio-venditio simpliciter industrialis certo licita est, modo industria honesta sit; habetur, si clericus rem emtam per seipsum labore personali immutat et maiore pretio vendit aut si rem sive solus sive cum sociis condominis emtione acquirit et solum fructus ex ea partos vendit, etsi totus labor per alios fiat. c) Utrum *α*) res emere et eas iterum vendere post immutationem earum per industriam seu laborem aliorum, aut *β*) actiones a societate etiam stricte negotiatoria, solum emere et foenus ac dividendas annuas percipere: sit negotiatio stricte dicta per alium exercita, non est decisum, ideoque licitum est et a S. Sede permittitur, dummodo: *αα*) non fiat cum bonis ecclesiae, sed bonis propriis clerici *ββ*) finis societatis honestus neque suspectus sit; *γγ*) periculum desit sive amittendi bona contributa ad statum servandum necessaria, sive solvendi in casu impotentiae societatis (ita est in U.S.A. quoad bancas et omnes societates, quae non sunt corporationes); *δδ*) clericus non se ingerat in administrationem societatis; nec *εε*) actionem emat solum ex intentione, eam postea maiore pretio vendendi nec speculationem faciat cum actionibus suis in bursa pecuniaria; *ξξ*) paratus sit, stare mandatis S. Sedis. Cfr. pag. 400 401, n. 58. 2° Iisdem clericis prohibitum est, quominus munus saeculare suscipiant, quod secum fert *onus reddendarum rationum*. A 1ª lege deobligat licentia S. Sedis, a 2ª licen-

tia Ordinarii proprii. 3° ‚A *fideiiubendo*, etiam de bonis suis propriis clericus prohibetur inconsulto loci Ordinario.' 4° ‚Munus senatorium et *deputatorum* clericus ne sollicitet neve acceptet sine licentia tum sui Ordinarii tum Ordinarii loci, in quo electio facienda est.' 5° ‚Vetantur clerici saeculares sine consensu suorum Ordinariorum, religiosi sine licentia sui Superioris et Ordinarii loci in *diariis*, foliis vel libellis periodicis scribere vel ea moderari.'

IV.

DE POENIS ECCLESIASTICIS.

1. **Poena ecclesiastica:** est privatio boni externi ab auctoritate ecclesiastica potestatem coactivam pro foro externo habente inflicta ob certam et culpabilem transgressionem legis gravioris ad delinquentis correctionem et delicti punitionem.

Divisio: poenae dividuntur in spirituales et temporales, ferendae et latae sententiae, vindicativas et medicinales, remedia poenalia et poenitentias.

Ferendae sententiae: quae post transgressionem legis (nondum praescriptam: iniuriae: 1 anno, peccata contra VI. et VII. praecept.: 5, simonia et homicidium: 10, alia peccata: 3 annis) a iudice per sententiam condemnatoriam infligenda est.

Latae sententiae: quae a pubere ipso facto et momento transgressionis legis incurritur absque sententia iudicis condemnatoria. Sunt duplicis generis: aliae incurruntur ante, aliae demum post sententiam iudicis declaratoriam, delinquentem delictum tali poena affectum commisisse.

Vindicativa et medicinalis: Vindicativa ea est, quae per punitionem delinquentis principaliter intendit expiationem delicti seu reparationem ordinis socialis externi, per crimen laesi. Medicinalis, quae principaliter

tendit in emendationem delinquentis. Vindicativa et simul medicinalis est, si utrumque intendit; haec iterum est vel principaliter vindicativa et secundario medicinalis vel viceversa vel aeque principaliter vindicativa et medicinalis

2. **Species poenarum ecclesiasticarum:** sunt 3: censurae, poenae vindicativae, poenitentiae.
3. **Censura:** est poena medicinalis, qua ecclesia christianum vivum et contumacem quibusdam bonis spiritualibus externis privat ad frangendam eius contumaciam; tres sunt species censurae: excommunicatio, suspensio, interdictum.
4. **Divisio:** censurae dividuntur in censuras a iure et ab homine statutas, in censuras ferendae et latae sententiae, in notorias et occultas, in episcopales et papales, reservatas et non reservatas; a Papa reservatae in illas, quas Papa Ordinariis et quas sibi ipsi reservavit; Papae reservatae sunt ei reservatae vel simpliciter vel speciali modo vel specialissime.
A iure et ab homine: prouti a Superiore per legem generalem stabilem statuitur (poena latae sententiae) aut solum per modum praecepti (temporanei), sive particularis seu pro persona aliqua singulari sive generalis seu pro omnibus vel per sententiam condemnatoriam exequentem poenam ferendae sententiae legi additam.
Notoria: si delictum (cum condicionibus ad incurrendam censuram requisitis: in pag. 193, n. 6, 1° b—d), ex quo censura oritur, publice notum est, sive de facto, eo quod in loco omnes illud sciunt vel si saltem in talibus circumstantiis commissum est, ut prudenter iudicari possit ac debeat, facile divulgatum iri, sive iuridice i. e. per sententiam iudicis ecclesiastici vel condemnatoriam vel declaratoriam aut per confessionem delinquentis in iudicio factam. Delictum est formaliter notorium, si publice notum est non solum delictum, sed etiam, delinquentem propter

delictum censuram incurrisse; secus: delictum materialiter tantum notorium est.

Occulta: si delictum, ex quo censura oritur, neque iuridice notum est neque in loco, ubi censuratus nunc versatur, de facto publice notum est neque fiet; est vel solum formaliter vel etiam materialiter occultum.

Episcopalis et papalis: prouti ab episcopo aut a Papa statuta est.

Nemini reservata: si absolutio a censura pro utroque foro dari potest ab omni simplici confessario, qui iurisdictione gaudet (tum intra tum extra confessionem dari potest).

Reservata: reservata habetur, si a poena censurae nemo absolvere potest nisi ferens, eius successor, eius Superior et ille, qui facultatem absolvendi accepit ab uno ex dictis. Reservata est duplicis generis: aut censura reservata est propter peccatum, i. e. absolutio a censura ideo reservata est, quia absolutio a peccato reservata est; aut peccatum propter censuram reservatum est, i. e. absolutio a peccato ideo reservata est, quia absolutio a censura reservata est. V. pag. 269.

Papae simpliciter reservata: a qua absolvere potest, qui a Papa accepit facultatem generalem absolvendi a censuris papalibus reservatis.

Papae speciali modo reservata: ad cuius absolutionem specialis facultas requiritur.

Specialissime: ad cuius absolutionem facultas specialis pro censura specialissime reservata requiritur.

5. **Effectus censurae latae sententiae quoad forum:** est triplex: aut censuratus effectus eius subire debet tum in foro interno conscientiae tum in foro externo (practice: si delictum formaliter publicum est), aut solum in foro interno conscientiae (practice: si delictum saltem formaliter occultum est) aut solum in foro externo (in casu pag. 203, n. 3 et 207, n. 15, 2°).

Quinam censuratus vitandus? R. 1° qui a

S. Sede nominatim excommunicatus et tamquam vitandus declaratus est, 2° qui manus violentas in Papam iniecit i. e. eum scienter iniuria reali gravi, graviter culpabili affecit sive corpus sive libertatem sive honorem eius laedendo. Alii censurati omnes sunt tolerati.

6. **Condiciones ad incurrendam censuram:** 1° in foro interno: sunt 6: a) ut peccans subditus censurantis et pubertatem adeptus sit, b) actus externus prohibitus positus esse debet; c) ordinarie etiam effectus actus externi, propter quem actus prohibitus est, secutus esse debet isque completus; d) ut actus externus grave peccatum sit obiective, et e) subiective seu commissus fuerit cum plena advertentia et pleno consensu, et f) cum scientia censurae scl. excusat ignorantia censurae, si est invincibilis vel vincibilis leviter culpabilis. 2° Ut incurratur (iuridice) in foro externo, requiritur insuper: ut condiciones b, c, d sint publice notae vel notorietate iuris vel facti (v. n. 4); e et f vero a iudice praesumuntur, si delictum (b—d) est notorium, usquedum contrarium probetur, nisi censura lata sit praecise in scienter vel ausu temerario agentes.

Absolutio a censura: modus absolvendi sextuplex est: pro foro interno, pro foro externo, ad reincidentiam, ad cautelam, ad effectum, condicionata.

Pro foro interno vel externo: prout effectus censurae solum pro foro interno conscientiae aut pro utroque foro aufert.

Ad reincidentiam: est absolutio sub condicione quadam ita data, ut si absolutus postea eam non implet, iterum eandem censuram incurrat.

Ad cautelam: quae datur in dubio, an quis censuram incurrerit.

Ad effectum: quae datur tantum ad id, ut censuratus gratiam aliquam ei a Papa concessam, cuius recipiendae post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam in-

capax est, valide accipere possit, alios vero effectus censurae non aufert; hanc facultatem absolvendi omnis habet, qui potestatem accepit, gratiam (e. g. dispensationem) concedendi.

7. **Excommunicatio:** est censura, qua homo christianus communione externa fidelium eiusque fructibus spiritualibus privatur.

8. **Excommunicatus vitandus et toleratus:** Vitandus nec ipse cum fidelibus licite communicare potest in spiritualibus nec fideles cum ipso. Toleratus ultro cum fidelibus in religiosis licite communicare non potest, sed fideles licite eum adire possunt, et sic ab ipsis rogatus licite communicare potest cum eis.

9. **Effectus excommunicationis:** sunt 7: privat 1° licita susceptione a) sacramentorum, b) sacramentalium, 2° licita administratione sacramentorum et sacramentalium (v. pag. 222, n. 20), 3° suffragiis seu precibus, quae a ministris ecclesiae nomine eius fiunt, 4° licita assistentia activa in officiis divinis i. e. in functionibus sacris, quae publice et sollemniter ab ecclesiae ministris in templo fiunt, 5° iurisdictione ecclesiastica fori interni et externi, 6° capacitate valide acquirendi beneficium ecclesiasticum (et fructus beneficii iam possessi faciendi suos) vel rescriptum Papae, quo gratia aliqua vel potestas datur, 7° sepultura ecclesiastica. 8° potestate, actum aliquem legitimum ecclesiasticum valide ponendi (e. g. in iudicio, patrinum agere, suffragium ferre in electione eccles., munus patroni exercere, administrare bona eccles.). — Enumerata sub 1°a, 2°, 3° solum valent, si excommunicatus ut talis publice notus est; 1°b, 4°—8°, si quis vitandus est, item post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam. Insuper vitandus eo ipso privatus est dignitate, officio, beneficio, munere, pensione, quam habet.

10. **Suspensio:** est poena, qua clericus privatur exercitio potestatis, quam habet vel 1°

ratione ordinis vel 2° officii vel 3° beneficii.

Divisio: dividitur in generalem et specialem, specialis in totalem et partialem; est vel censura vel poena vindicativa vel mera prohibitio non poenalis seu non ob culpam inflicta; ferri potest vel in personam singularem vel in totam communitatem; est vel latae vel ferendae sententiae; ferendae sententiae: est vel iudicialis vel extraiudicialis seu ex informata conscientia.

Generalis et specialis: prior est suspensio ab ordine et officio et beneficio simul; posterior suspendit aut ab ordine aut ab officio aut a beneficio tantum. Suspensio ab ordine (a divinis) privat licito exercitio potestatis ordinis; ab officio: privat exercitio omnis iurisdictionis fori interni et externi (valido: post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam aut si Superior declaravit, se privare suspensum iurisdictione; secus licito) et licito exercitio functionum sacrarum et pastoralium, imo suspensio ab officio nulla adiecta limitatione vetat omnen actum tum ordinis tum iurisdictionis; a beneficio: privat potestate valide administrandi bona beneficii et fructus percipiendi ex eis. Insuper suspensus, lata sententia condemnat. vel declarat., nequit valide obtinere benef., offic., dignit., munus, pensionem eccl. vel ullam gratiam Papae aut valide eligere, praesentare, nominare.

Totalis et partialis: prout totaliter vel solum partialiter suspendit ab ordine aut ab officio aut a beneficio i. e. prout eum ab omni exercitio potestatis unius speciei privat vel solum ab hoc vel illo actu eius.

Iudicialis: quae fit praevia monitione, declarata causa et per sententiam iudicialem scriptam post processum saltem summarium. Contra eam datur appellatio.

Ex informata conscientia: quae fit 1° ab ordine vel officio, 2° non in perpetuum, 3° sine processu et absque praevia moni-

tione, 4° ob delictum grave, obiective certum et occultum vel publicum quidem, at tale, quod iudicialiter probare impossibile vel nimis difficile est. Contra eam datur solum recursus (ad Cong. Conc.; si in salario se gravatum sentit, etiam ad Superiorem immediatum, qui in via iudiciaria iudex appellationis esset).

11. **Interdictum:** est poena, qua prohibetur 1° usus divinorum officiorum, 2° administratio sacramentorum: eucharistiae (nisi sit viaticum), extremae unctionis (nisi moribundus confiteri non possit), ordinis; sollemnis benedictio nuptiarum, 3° sepultura ecclesiastica sollemnis.

Divisio: dividitur in interdictum, quod est censura et quod est poena vindicativa vel mera prohibitio; in locale, personale, mixtum; locale et personale in generale et particulare, totale et partiale.

Locale, personale, mixtum: prouti immediate locum afficit vel personas vel locum et personas simul.

Locale — generale et particulare: prouti vel integrum territorium vel determinatum locum territorii afficit.

Personale — generale et particulare: prouti in integram communitatem vel solum in unam vel plures personas fertur. Solum interdictum personale particulare est censura.

Totale et partiale: prouti prohibet officia divina, sacramenta et sepulturam ecclesiasticam aut solum unum ex hisce vel alterum.

12. **Quaedam censurae notatu digniores:**

I. Excommunicationes:

1° Excommunicationem Papae specialissimo modo reservatam incurrunt:

a) species consecratas abiicientes aut in malum finem abducentes vel retinentes.

b) confessarius directe violans sigillum sacramentale.

c) sacerdos, qui suum complicem in peccato turpi (quem sacerdos tempore

absolutionis certo cognoscit ut suum complicem, et a quo tamquam sacerdos aliquando cognitus est) illicite absolvit i. e. vel 1° directe a peccato complicitatis, si hoc adhuc materia necessaria confessionis est, nisi id fiat in casu necessitatis, i. e. si poenitens complex (sive in periculo mortis sive extra illud) sine gravi damno spirituali vel sine gravi infamia sive propria sive sacerdotis vel periculo gravis scandali non potuit abstinere a confessione apud sacerdotem complicem instituenda, vel 2° absolvere fingit a peccato complicitatis, si est materia necessaria confessionis, vel 3° eum ab aliis peccatis absolvit, postquam eum directe vel indirecte induxit, ut peccatum complicitatis omittat, quod est materia necessaria confessionis. De peccato complicitatis vide pag. 270, n. 25; 288—290, n. 35; 405, n. 2.

d) manus violentas scienter iniicientes in Papam; v. pag. 193, n. 5.

2° Excommunicationem Papae speciali modo reservatam incurrunt:

a) apostatae a fide (atheistae, deistae, monistae, modernistae, indifferentistae theoretici, materialistae, pantheistae, rationalistae, liberi cogitatores), haeretici (e. g. catholici liberales, socialistae) malae fidei seu formales, etsi nulli sectae se adiungant, modo apostasia et haeresis sit externa.

b) scienter legentes, defendentes, imprimentes, retinentes (nisi sit bibliotheca publica) librum (vel publicationes in fasciculos ligatas) apostatae vel haeretici vel schismatici, in quo apostasia vel haeresis vel schisma allatis argumentis propugnatur, aut per literas Apostolicas nominatim prohibitum. Cfr. pag. 405, n. III.

c) schismatici, et illi, qui Papae oboedientiam in rebus spiritualibus denegant.

d) impedientes exercitium iurisdictionis ecclesiasticae et pro hoc ad forum saeculare recurrentes; edentes leges contra liber-

tatem et iura ecclesiae; impedientes promulgationem literarum S. Sedis.

e) quilibet, etiam privatus, qui sine licentia S. Sedis Cardinalem, Legatum S. Sedis, Officialem curiae Rom. vel proprium eppum ad tribunal iudicis laici trahit.

f) qui, dum sacerdos non est, missae celebrationem simulat aut sacramentalem confessionem excipit.

g) manus violentas scienter iniicientes in Cardinalem vel Legatum S. Sedis vel episcopum; v. pag. 193, n. 5.

h) falso denuntiantes sive per se ipsos sive per alios confessarium apud iudicem eccles. de crimine sollicitationis ad turpia in confessione: a qua censura absolvi non possunt, nisi postquam formaliter retractarunt.

3° Excommunicationem Papae simpliciter reservatam incurrunt:

a) duellantes, serio et efficaciter provocantes ad duellum, illud serio acceptantes, etsi ex metu gravi acceptetur et duellum non sequatur; item patrini, testes, mandantes, assistentes, qui sua assistentia duellantibus animum addunt ad duellum, item principes et duces militares duellum non impedientes, dummodo duellum reipsa patratum sit. Cfr. pag. 108, n. 19.

b) qui scienter nomen dant vel favorem efficacem praestant societati, cuius 1° membra statuta occulta habent et ducibus occultis reguntur, et 2° cuius finis simul est eversio reipublicae vel ecclesia e(e. g. massonica, carbonaria, fenianorum, nihilistica vel anarchistica). Cfr. pag 405, n. 3.

c) qui aliquem ab excommunicatione Papae specialissimo vel speciali modo reservata absolvit, quin habeat specialem facultatem, nisi 1° absolvendus sit in periculo mortis, aut 2° adsit alia vera necessitas eum absolvendi. Cfr. pag. 207—208, n. 17.

d) rei simoniae realis vel confidentialis in beneficiis vel officiis quibuslibet.

e) qui cum sollemni voto castitatis vel ordine maiore insigniti matrimonium etsi civiliter tantum attentant, et illi, qui haec scientes cum talibus matrimonium contrahunt.

f) violantes clausuram monialium vel virorum regularium (v. pag. 267) et illi, qui illegitime ingredientes introducunt aut admittunt.

g) qui sine licentia S. Sedis eppum non proprium, abbatem vel praelatum nullius (v. pag 309) vel Superiorem maiorem religionis iuris Pontificii ad tribunal iudicis laici trahit.

h) excommunicato vitando in delicto, propter quod excommunicatus est, auxilium vel favorem praestantes aut cum eo in officiis divinis scienter et sponte communicantes vel eum ita recipientes.

4° Excommunicationem Ordinario reservatam incurrunt (a qua Ordinarius etiam peregrinos absolvere potest):

a) matrimonium ineuntes coram ministro acatholico ut tali; qui matrim. ineunt cum pacto explicito vel implicito, ut omnis vel aliqua proles non educetur in religione catholica; scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerentes; parentes vel eorum locum tenentes, qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt.

b) falsas reliquias conficientes.

c) manus violentas scienter iniicientes in clericum episcopo inferiorem vel in personam utriusque sexus religiosam. V. pag. 193, n. 5.

d) professi simplices votorum perpetuorum vel cum talibus scienter matrimonium contrahere praesumentes.

e) qui mulieri aliquo tempore post copulam medium dant, quod ex natura sua abortum efficit, et cum unica intentione abortum efficiendi, dummodo abortus revera secutus sit; item eum mandantes mulieri

vel alteri mandantes, ut mulieri tale medium tradat, effectu secuto; mater tale medium scienter ad abortum efficiendum sumens. Vide pag. 107, n. 8.

5° Excommunicationem nemini reservatam incurrunt:

a) rectores locorum sacrorum vel religiosorum (cfr. pag. 80), qui res pretiosas (i. e. notabilis valoris ob artem vel materiam vel historiam) aut bona valoris supra 30.000 franc. vel libell. sine licentia S. Sedis alienant i. e. eorum dominium directum vel utile contractu ex utraque parte perfecto in alium transferunt et qui ea scienter sic recipiunt, item consensum dantes; et totus contractus invalidus est ac bona illegitime acquisita restitui debent; idem valet de contrahendis debitis ultra praedictam summam.

b) a sacerdote sollicitatus ad turpia in confessione vel occasione confessionis eumque scienter et sine causa excusante non denuntians Ordinario loci intra mensem a die cognitae obligationis. Cfr. pag. 270, n. 26; 290—291, n. 37.

c) auctor, typographus editor, qui edunt sine approbatione debita (v. pag. 182, n. 13, o, γ) S. Scripturam aut commentarium vel adnotationes in eam.

d) qui ausi fuerint mandare vel cogere tradi sepulturae eccles. infideles aut notorios apostatas a fide vel haereticos vel schismaticos aut excommunicatos vel interdictos post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam.

II. Suspensiones:

a) suspensionem per annum a collatione ordinum S. Sedi reservatam incurrit ordinans alienum subditum sine proprii Ordinarii literis dimissorialibus aut ordinans: sine literis testimonialibus illorum Ordinariorum, in quorum dioecesibus ordinandus tamdiu moratus est, ut canonicum impedi-

mentum contrahere potuerit (v. pag. 311, 5°; 312) aut sine titulo canonico aut absque speciali privilegio religiosum familiae ad ordinantis dioecesim non pertinentis, nisi α) testimonium habeat curiae episcopi dioecesani, hunc licentiam dedisse ad ordinandum vel diversi ritus vel absentem esse vel dioecesim vacare et neminem eam regere, qui charactere eppali polleat vel non ordinaturum esse proximo sabbato Quatuor Temporum, respect. sabbato ante domin. Passion. vel Sabbato S. et β) ordinandus insuper literas dimissoriales proprii Superioris habeat.

b) qui ordinem malitiose suscipit sine literis dimissorialibus vel cum falsis literis dimissorialibus aut ante aetatem canon., aut per saltum incurrit suspensionem ab exercitio ordinis sic suscepti. Cfr. pag. 405, n. 4.

c) clericus, qui id, quod pag. 198,e prohibetur, contra clericum episcopo inferiorem facit (nisi hoc licitum sit ob licentiam expressam a S. Sede [e. g. in Austria] vel Ordinario datam aut ob consuetudinem ab ecclesia toleratam [e. g. in Germania]), incurrit suspensionem ab officio.

d) susp. ab ordine: religiosi professi votorum perpetuorum legitime expulsi vel dimissi aut sponte egressi cum venia S. Sedis: nisi aliquis Ordinarius eos suscipiat in clerum et de eorum sustentatione provisum sit.

13. Cessatio a divinis: est mera prohibitio clericis facta celebrandi missam, administrandi sacramenta et peragendi divina officia in determinato aliquo loco sacro ob enorme et publicum crimen in eo loco commissum, in signum tristitiae et ad reparandam iniuriam.

14. Poenae vindicativae: 1° Pro clericis et laicis: a) infamia iuris ecclesiastica, b) privatio sepulturae ecclesiasticae, c) privatio quorunda m iurium et privilegiorum, uti vocis

activae et passivae, vel iuris ferendi titulos honoris, vestem, insignia, quae ecclesia concessit, vel pensionis ex bonis ecclesiae aut eius suspensio; d) privatio sacramentalium, e) interdictum, f) suppressio sedis parochialis, g) inhabilitas ad gratias eccles. vel munia, quae statum clericalem non requirunt, vel ad gradus academicos, h) mulcta pecuniaria. 2° Pro clericis tantum: a) suspensio, b) translatio ad inferius beneficium vel officium, c) prohibitio commorandi in certo loco vel praeceptum commorandi in certo loco, d) privatio fructuum beneficii vel officii vel alicuius iuris cum eis coniuncti, e) privatio ipsius beneficii vel officii, f) privatio habitus clericalis, g) depositio, h) degradatio.

Depositio: est poena vindicativa, qua clericus ob enorme crimen in iure expressum privatur omni exercitio ordinis, omni iurisdictione, omni officio et beneficio (ideoque etiam titulo sustentationis in ordinatione ab ecclesia ei dato) idque in perpetuum, relicto solo privilegio fori et canonis ac iure ad sustentationem ab ecclesia accipiendam (i. e. titulo sustentationis necessariae ad vitam); imo, si se non emendat, etiam his privilegiis et iure quoque sustentationis necessariae accipiendae privari potest (scl. absque degradatione).

Degradatio: est depositio clerici coniuncta cum privatione omnium privilegiorum status clericalis (ideoque etiam omnis tituli sustentationis) et habitus clericalis et cum redactione ad statum laicalem ob atrox crimen.

15. **Remedia poenalia:** 1° monitio vel correptio sive privata sive publica, 2° praeceptum, 3° vigilantia, sub qua quis constituitur.
16. **Poenitentiae:** 1° preces, 2° peregrinatio, 3° alia opera pietatis, 4° ieiunium, 5° exercitia spiritualia, 6° eleemosynae.

PRINCIPIA.

1. ‚Poena sequitur *culpam*', i. e. ubi nulla culpa commissa est, poena non incurritur.
2. *Ignorantia* 1° legis et poenae ecclesiasticae, excepta affectata, certo excusat ab omni poena ecclesiastica incurrenda, sive ignorantia antecedens sive concomitans fuerit, modo non fuerit crassa, si agitur de poena vindicativa: quia vel omnis culpa deest: si ignoravit, se male agere, vel saltem culpa contra ordinem socialem: si saltem nescivit, id, quod facit, lege etiam ecclesiastica esse vetitum. 2° Ignorantia solius poenae: a) certo excusat (saltem pro foro interno; cfr. infra n. 3) ab incurrenda poena medicinali seu censura, modo non fuerit crassa, quia deest contumacia contra legem ecclesiae, quam censura frangere vult; etiam crassa ignorantia excusat, si censura expresse lata est in ‚temere', ‚scienter', ‚consulto' delinquentes. Sed b) ab incurrenda poena vindicativa non excusat. Tandem 3° ignorantia solius reservationis censurae reservatae non excusat ab incurrenda reservatione censurae iam contractae, quia reservatio censurae iam contractae poena vindicativa est eaque omnino ordinaria seu naturale consequens censurae a te iam contractae.
3. Si quis delictum, cui censurae annexa est, commisit cum ignorantia censurae, a) censuram non quidem *in foro interno*, sed tamen b) *in foro externo* incurrit (iuridice), ideoque absolutione a censura pro foro externo indiget, si delictum est notorium, quia in foro externo praesumitur scientiam censurae adfuisse, quousque ignorantia non certo probatur; c) solum si censura lata est in ‚scienter' vel ‚temerarie' agentes, etiam scientia censurae a delinquente habita notoria esse debet, ut censura etiam in foro externo incurratur (iuridice).
4. Si quis legem, cui censura annexa est, ex

metu gravis damni transgressus est: a) censuram nihilominus incurrit, si delictum vergit in contemtum fidei vel ecclesiasticae auctoritatis aut in commune damnum animarum; b) secus censuram non incurrit, si damnum grave eum ab illa lege, saltem quatenus ecclesiastica est, excusavit, quia vel generatim nulla culpa adfuit vel saltem contumacia contra legem ecclesiae defuit; imo etiam metus levis excusat ab incurrenda illa censura, quae lata est in ‚temere', ‚consulto', ‚scienter' vel ‚sponte', ‚praesumendo' vel ‚ausu tem.' agentes.

5. Leges, quarum transgressioni poena annexa est, sunt *strictae interpretationis*, utpote res odiosae. In dubio benignior interpretatio facienda est.

6. ‚Quot transgressiones, *tot poenae*', i. e. 1° ex tot titulis aliquis poenam eandem incurrit, a) quot crimina commisit, specie distincta, quorum cuilibet poena eadem annexa est sive per plures diversas leges sive per unam; b) quoties idem crimen sub poena eadem prohibitum commisit; 2° tot diversas poenas aliquis incurrit, quot leges laedit sub diversis poenis statutas. — Petens absolutionem a censura pluries contracta, omnes casus indicare debet, secus absolutio solum pro casu expresso valet, nisi absolutio fuerit generalis ut in foro sacramentali fieri solet: haec enim valet pro reticitis in bona fide (excepta censura specialissime reservata), non vero pro reticitis in mala fide.

7. Poenam contra aliquod delictum statutam non solum ille incurrit, qui illud principaliter physice executus est, sed omnes physice vel moraliter *concurrentes*, quorum concursus necessarius fuit.

8. ‚Ubi delictum, *ibi iudex*', i. e. ratione delicti delinquens subiicitur iurisdictioni iudiciali et coactivae Superioris illius territorii, in quo delictum commisit, etsi eius subditus non sit, sed peregrinus, ideoque ab eo

puniri potest poena infligenda per sententiam particularem.

9. ‚*Extra territorium* praecipienti impune non paretur' scl. 1° poena a) latae sententiae, quae lata est per modum legis vel praecepti generalis non incurritur a subdito existente extra territorium sui Superioris, qui eam statuit, neque b) poena a Superiore in subditum suum extra eius territorium existentem ferri potest propter delictum extra eius territorium commissum, neque c) Superior extra suum territorium existens in subditum suum poenam ferre potest per sententiam iudicialem sine licentia Ordinarii loci, in quo est; cfr. pag. 33, n. 4. Sed 2° poena a) latae sententiae a Superiore subdito suo imposita per modum praecepti particularis ipsi dati incurritur a subdito, etsi extra territorium Superioris existat; item b) in eum poena a Superiore in suo territorio existente ferri potest etiam per sententiam iudicialem propter delictum prius in eius territorio commissum; insuper c) semel censuratus, ubique censuratus manet, i. e. a Superiore suo censuratus, censuram observare debet, etiamsi extra eius territorium versetur vel etiam eius subditus esse desinat, quia omnis censura semel contracta sola absolutione tolli potest.

10. Poena 1° *ferendae sententiae* non incurritur, nisi a) aut post sententiam iudicis condemnatoriam et processum saltem summarium et huic sententiae praecedere debet saltem una monitio canonica cum spatio 6 dierum, nisi necessitas aliud suadeat aut b) post praeceptum delinquenti intimatum, si poena extra iudicium per modum praecepti infligitur. Poena 2° *latae sententiae* autem per se incurritur iam ante omnem sententiam condemnatoriam, imo etiam declaratoriam: sed, si per eam delinquens iure aliquo iam acquisito privatur, cuius privatio sine actione Superioris executioni dari non potest, per se incurritur

demum post sententiam iudicis declaratoriam, imo ante eam, observationem censurae in foro externo nemo exigere potest, nisi delictum fuerit in loco formaliter notorium.

11. a) Poenitentiae, remedia poenalia, excommunicatio, suspensio, interdictum infligi possunt etiam extra iudicium, modo delictum certum sit; b) gravia delicta publica ordinarium processum criminalem exigunt (v. canones 1933—1959); exceptis c) suspensione ex informata conscientia (v. pag. 195—196) item clericis non residentibus, concubinariis, parochis in adimplendis officiis suis negligentibus, contra quos post processum summarium sanctionibus poenalibus animadverti potest; d) processus summarius requiritur etiam in amotione parochi inamovibilis, quae non fit ob grave delictum (amotio administrativa: v. canones novi iuris canonici 2142—2194 et pro U.S.A: etiam Conc. Balt. III. n. 38).

12. A censuris datur *appellatio* vel *recursus*, sed in devolutivo tantum, a poena vindicativa appellatio vel recursus cum effectu suspensivo; a decreto definitivo in casibus sub c et d in n. 11 solum recursus ad S. Sedem, at sine effectu suspensivo; v. pag. 196.

13. Ab observatione censurae *excusat* grave incommodum proprium (e. g. infamia) vel alienum, quia leges ecclesiasticae prohibentes non obligant cum tali incommodo.

14. Censura semel contracta non aufertur per emendationem censurati vel eius mortem neque per mortem censurantis, sed solum per *absolutionem*.

15. Absolutio 1° pro foro interno sufficit, si censura contracta est solum pro foro interno aut pro foro etiam externo quidem, tamen de absolutione pro foro interno accepta publice constat vel ea legitime praesumitur, quia tunc etiam pro foro externo valet seu absolutus, remoto scandalo, etiam

in actibus fori externi se ut absolutum gerere potest. 2° Secus absolutio pro foro externo requiritur, si censura pro foro externo (saltem iuridice) contracta est, seu absolutus se ad extra gerere debet tamquam censuratum.

16. Absolutio a censura 1° valide et licite etiam extra sacramentum poenitentiae dari potest; item 2° ut valide detur, sufficit solus actus voluntatis signo sensibili manifestatus absque certa formula, sed 3° ut convenienter fiat, determinata formula adhibeatur: pro foro interno formula contenta in forma rubricali absolutionis sacramentalis; pro foro externo, si censura excommunicationis notoria est, specialis formula in Rituali (tit. 3c. 3).

17. Quilibet sacerdos 1° constitutum *in periculo mortis* directe absolvere potest ab omnibus censuris quibuslibet etiam notoriis et quidem a) absque ulla alia obligatione moribundo imponenda, si censura nec ab homine nec Papae specialissime reservata est; si autem b) ab homine vel Papae specialissime reservata est, ei obligationem imponere debet, ut, si convaluerit, recurrat: *α*) si censura est a iure, ad confessarium privilegiatum pro nova absolutione obtinenda ab eadem censura, aut ad S. Sedem (S. Poenitentiariam) vel Ordinarium vel alium privilegiatum, sive per seipsum sive per alium (per confessarium et epistolam, reticito nomine poenitentis) ad mandata accipienda; *β*) ad illum, qui eam tulit, si est ab homine; quae obligatio gravis et intra mensem implenda est, si observatio possibilis est i. e. sine gravi incommodo impleri potest, idque sub poena reincidentiae. Imo 2° quilibet confessarius iurisdictione pollens poenitentes etiam extra periculum mortis, *in casu urgente* (e. g. si censura exterius servari non potest sine periculo gravis infamiae vel scandali aut si poenitenti durum est, in statu peccati gravis permanere, item in casibus sub c, d, e in n. 33, 2° in pag. 288) di-

recte absolvere potest ab omnibus censuris papalibus etiam specialissime reservatis, attamen in hoc casu poenitenti praedictam obligationem imponere debet, etsi censura simpliciter tantum Papae reservata sit. — Si in casu sub 1°b et 2° impletio obligationis recurrendi sine gravi incommodo fieri non potest, confessarius absolvere poterit, quin eam imponat, attamen ipse iniungat de iure iniungenda, poenitentiam et satisfactionem (excipitur solum casus absolutionis complicis, quia in hoc casu recursus semper fieri potest): quam si poenitens intra tempus a confessario praefinitum non implevit, in censuram reincidit. 3° Si confessarius *ignorans reservationem* poenitentem a censura et peccato absolvit, absolutio valet excepta censura ab homine vel Papae specialissime reservata.

Dicta sub 2° valent etiam de dispensatione in poena vindicativa, si diffamatio poenitentis timenda est.

18. *Confessarii regulares* absolvere possunt a censuris papalibus Ordinariis reservatis.

19. *Ordinarii* absolvere possunt (etiam perigrinos) per se et per alium et pro utroque foro ab omnibus censuris Papae simpliciter reservatis, modo casus vel occultus sit vel, si publicus est, ad forum contentiosum non sit iam deductus.

20. *In dubio* (positivo) sive iuris sive facti, utrum censura aliqua latae sententiae reservata sit necne, reservatio non urget.

21. Omnes poenae iuris communis, spirituales vel temporales, medicinales vel vindicativae, latae vel ferendae sententiae, quarum *in novo codice iuris canonici* mentio non fit, abrogatae sunt.

DE SACRAMENTIS.

A.

IN GENERE.

1. **Sacramentum:** est signum visibile a Christo (saltem mediate) institutum ad significandam et efficiendam sanctificationem hominum.
2. **Effectus sacramentorum:** sunt 3: 1° gratia sanctificans, 2° gratia sacramentalis, 3° character.

   Gratia sacramentalis: est ius ad gratias actuales internas et externas ad obtinendum finem uniuscuiusque sacramenti proprium tempore opportuno accipiendas.

   Character: est signum quoddam spirituale animae impressum indelebile, quo haec Christo ut capiti vel duci vel pastori similis fit eiusque servitio specialiter deputatur vel ut membrum vel ut miles vel ut minister eius.
3. **Divisio:** sacramenta dividuntur in iterabilia et initerabilia, vivorum et mortuorum, characterem imprimentia et characterem non imprimentia, necessaria et non necessaria, formata et informia.

   Iterabilia et initerabilia: prouti pluries valide suscipi possunt vel solum semel (bapt., confirm., ordo, matrimonium durante eodem coniugio et probabiliter extrema unctio in eodem periculo eiusdem morbi).

   Vivorum: quae sunt instituta ad dandum augmentum gratiae sanctificantis ideoque effectum habent tantum in iis, qui ea suscipiunt in statu gratiae.

   Mortuorum: quae sive principaliter sive saltem secundario instituta sunt ad peccata mortalia remittenda.

   Characterem imprimentia vel non-imprimentia: prouti praeter gratiam sancti-

ficantem et sacramentalem etiam characterem imprimunt vel non imprimunt.

Necessaria et non necessaria: prouti ad salutem necessaria sunt vel non necessaria. Necessitas est vel medii vel praecepti tantum. V. pag. 60, n. 2.

Formatum: quod in suscipiente gratiam sanctificantem revera produxit, quae est pulcherrima forma animae.

Informe: est sacramentum, quod valide quidem susceptum fuit, sed gratiam in suscipiente non produxit nec sanctificantem nec sacramentalem propter obicem i. e. propter defectum dispositionis ex voluntate Christi ad gratiam accipiendam necessariae, sive culpabilem sive inculpabilem.

Gratia prima et secunda: Gratia prima est gratia sanctificans infusa ei, qui ea caret. Secunda: est augmentum gratiae sanctificantis.

Efficacia sacramentorum ex opere operato: significat: ipsum ritum externum (in nomine Christi valide positum) esse causam gratiae, i. e. dignitate sua Deum movere ad gratiam conferendam, independenter a fide vel bonitate sive ministri sive suscipientis; boni actus suscipientis solum dispositiones necessariae sunt (excepto probabilissime sacramento poenitentiae; cfr. pag. 411, n. 39), ut causa gratiae transeat in actum secundum seu ut de facto gratiam vel uberiorem gratiam producat.

4. **Reviviscentia sacramentorum:** consistit in eo, quod sacramentum propter obicem informiter susceptum, postea, quando obex aufertur, i. e. dispositio necessaria acquiritur, gratiam illam producit, quam produxisset in actu susceptionis, si tunc obex non adfuisset.
5. **Partes essentiales sacramentorum:** sunt illa elementa, quae requiruntur ad valorem omnis sacramenti seu ad id, ut existat signum significans et efficiens gratiam; sunt 3: 1° materia, 2° forma, 3° minister cum intentione faciendi, quod facit ecclesia Christi.

6. **Materia sacramenti:** est id, quod non plene et perfecte effectum sacramenti essentialem significat, sed per verba formae accedentia complendum est; est autem ordinarie res sensibilis, quae adhibetur in confectione sacramenti.

Dividitur: in remotam: est ipsa res adhibenda, et proximam: eius applicatio ad suscipientem; in essentialem i. e. ad valorem sacramenti requisitam, et mere praeceptivam i. e. non ad valorem, sed ex praecepto ecclesiae tantum adhibendam.

7. **Forma sacramenti:** est id, quod materiam complet ad plenam significationem effectus essentialis sacramenti; sunt autem verba, quae minister in applicatione materiae dicere debet. Alia est essentialis, alia mere praeceptiva: v. n. 6.

8. **Mutatio materiae et formae:** Quotuplex est? R. duplex: substantialis et accidentalis.

Mutatio materiae substantialis: si materia adhibita est alia res ac illa quam Christus instituit.

Accidentalis: si materia adhibita est illa res, quam Christus instituit, tum in se tum secundum communem usum loquendi populi, et solum qualitas aliqua materiae mutata est.

Mutatio formae substantialis: si verba adhibita neque ex propria sua significatione neque apud audientes illum sensum habent, quem verba a Christo instituta habent.

Accidentalis: si saltem audientes et adstantes verba ministri in eo sensu intelligunt, quem verba a Christo instituta habent.

Error ministri circa formam sacramentorum: est falsum iudicium eius circa veritates in forma alicuius sacramenti expressas. Est duplex: vel obiectivus: si minister propter errorem suum formam ipsam substantialiter mutavit; vel subiectivus: si verba eadem adhibuit, quae Christus instituit. Subiectivus iterum est

duplex: aut minister non habuit intentionem per verba formae id significandi, quod verba a Christo instituta ex se significant, aut est mere privatus: si habuit hanc intentionem.

9. **Unio materiae et formae:** Quotuplex est? R. duplex: physica et moralis.
Physica: si minister simul incipit ponere materiam et proferre verba et simul utrumque finit vel saltem verba incipit proferre, antequam materiam totam posuerit, vel viceversa.
Moralis: si unum post aliud ponitur, ita tamen, ut adstantes et audientes intelligant, verba pertinere ad talem materiam et viceversa.
10. **Interruptio formae:** est interpositio aliorum verborum vel alicuius actionis extraneae inter verba vel syllabas verborum formae. Est duplex: vel destruit unitatem sensus vel non destruit, prouti audientes non amplius intelligere possunt, subsequentia pertinere ad praecedentia (intervallum 1 P. N.), vel hoc adhuc intelligunt.
11. **Minister sacramenti:** est ille, qui ponit materiam et formam cum intentione faciendi id, quod facit ecclesia. Distinguitur minister ordinarius et extraordinarius, consecratus et non consecratus, validae et licitae, sollemnis et privatae, dignae et indignae seu sacrilegae confectionis.
Ordinarius: qui omnibus petentibus sine speciali licentia alterius quavis occasione sacramentum valide et licite administrare potest.
Extraordinarius: qui solum in casu necessitatis et ex speciali commissione ministri ordinarii illud licite administrare potest.
Consecratus et non consecratus: prout ab ecclesia ad sacramentum conficiendum vel administrandum specialiter deputatus vel etiam unctus est aut haec non obtinent.
Validae confectionis: si ea adsunt, quae ex institutione Christi requiruntur ad valorem sacramenti, tum ex parte materiae

et formae, tum ex parte ministri, tum ex parte subiecti suscipientis. Si quidquam horum deest, nullum seu invalidum est sacramentum.

Licitae confectionis: si praeter ea, quae ad valorem sacramenti requiruntur, ea quoque observantur, quae in eius confectione et administratione a Christo vel ab ecclesia praecepta sunt.

Sollemnis seu **publicae et privatae:** prouti 1° a ministro ecclesiae, 2° consecrato, 3° cum omnibus caeremoniis in libris ritualibus praescriptis fit aut non ita.

Dignae et indignae: prout minister est in statu gratiae aut non est.

12. **Intentio ministri:** est actus voluntatis, quo minister sacramentum conficere vult. Ratione actus distinguitur: actualis, virtualis, habitualis; V. pag. 13. Ratione obiecti: clara et confusa, determinata et indeterminata, explicita et implicita. Ratione modi: absoluta et condicionata.

Clara et confusa: prouti natura et effectus sacramenti distincte cognoscuntur et intenduntur vel non ita.

Determinata et indeterminata: Determinata: in qua minister explicite vel implicite determinat, cuinam personae sacramentum dare (et in eucharistia: quamnam materiam consecrare) velit. Indeterminata: si minister haec nec explicite nec implicite determinavit.

Absoluta: si intentionem suam, sacramentum conficiendi, a nulla circumstantia et a nullo eventu dependentem facit.

Condicionata: si sacramentum conficere vult tantum, si aliqua circumstantia vel aliquis eventus verificatur. Cetera patent.

13. **Rubricae:** sunt praescripta ecclesiae, quae referuntur ad convenientem modum conficiendi et administrandi sacramenta et sacramentalia, dicendi missam, recitandi

breviarium, habendi functiones alias liturgicas.

Divisio: dividuntur in rubricas Missalis, Pontificalis, Ritualis, Caerem. Ep., Memor. Rit., Breviarii; in rubricas directivas, quae non obligant sub peccato (e. g. illae, quae referuntur ad preces et ritus ante et post missam servandos), et praeceptivas, quae obligant sub peccato, vel gravi vel levi (e. g. color paramentorum) pro ratione materiae. S. Alph. l. 6. n. 399.

14. **Parochus:** est ille, cui pro certo territorio cura animarum universa, independens et propria i. e. nomine proprio exercenda a legitimo Superiore ecclesiastico commissa est; est duplex: parochus in sensu stricto seu canonico et quasi-parochus seu in sensu non stricto.

Parochus in sensu canonico: est sacerdos vel persona moralis, cui pars dioeceseos (etsi in missionibus) accurate circumscripta cum propria ecclesia et determinato populo cum cura animarum in titulum collata est; vel inamovibilis est (regulariter talis esse debet; in U.S.A.: tous quisque) vel amovibilis (si parochia post d. 19. V. 1918 de novo erecta, expresse ut talis constituta est).

Quasi-parochus: est idem in Vicariatibus et in Praefecturis Apostolicis; est amovibilis, scl. ad nutum Ordinarii loci.

15. **Simulatio sacramenti:** est positio partis essentialis sacramenti omissa alia parte essentiali, facta cum praevisione deceptionis aliorum, qui putant sacramentum confici. Est duplex: formalis et materialis: prouti deceptio aliorum praevisa intenditur aut non intenditur.

16. **Dissimulatio sacramenti:** est positio actionis non sacramentalis cum praevisione, alios falso putare sacramentum confici, quin tamen haec deceptio intendatur.

17. **Subiectum sacramenti:** est ille, cui applicatur materia et forma sacramenti (excepta eucharistia). Distinguitur subiectum validae

et licitae, dignae et indignae, fructuosae et infructuosae susceptionis.

Validae: si omnia adsunt, quae ex institutione Christi requiruntur ad valorem sacramenti; secus totum sacramentum est nullum.

Licitae: si suscipiens ea quoque observat, quae praeter requisita essentialia ei praecepta sunt pro susceptione sacramenti, sive a Christo sive ab ecclesia.

Dignae: si illam animae dispositionem habet, quae ex institutione Christi requiritur ad id, ut sacramentum effectum suum saltem essentialem in ipso producat.

Indignae seu **sacrilegae:** si hanc dispositionem non habet; hoc potest fieri aut culpabiliter i. e. si scit, eam sibi deesse vel de eo positive dubitat, aut inculpabiliter, i. e. si de hoc defectu non cogitat.

Fructuosae et infructuosae: prouti subiectum dispositione ad effectum seu gratiam sacramenti percipiendam necessaria gaudet vel non gaudet.

Incapax et indignus: sacramenti. Prior est ille, cui deest requisitum ad valorem sacramenti; posterior est ille, cui valide quidem sacramentum dari potest, sed cui dispositio necessaria ad effectum sacramenti capiendum deest.

18. **Sacramentale:** est signum sacrum visibile ab ecclesia (a S. Sede) vi potestatis benedicendi et daemones expellendi institutum, quo per orationem ecclesiae varia bona tum spiritualia tum temporalia fidelibus conferuntur.

Divisio: dividuntur in actiones et res benedictas; actiones in benedictiones et exorcismos; benedictiones in constitutivas et mere invocativas, in reservatas et non reservatas; reservatae in illas, quae Papae vel episcopis vel certis ordinibus sunt reservatae.

19. **Actiones:** si immediate per actionem ministri effectus confertur.

Benedictiones: benedictio est oratio ec-

clesiae, qua movet Deum ad bona danda hominibus.

Constitutiva: per quam 1° res vel personae mutato earum statu vere sacrae fiunt et unice ad cultum divinum deputatae et insuper 2° super has res vel personas auxilium divinum imploratur. Est vel realis, si res vel persona oleo inungitur (consecratio), vel verbalis, si solis verbis perficitur absque unctione (vocatur simpliciter benedictio).

Mere invocativa: qua solum auxilium divinum imploratur super personam vel rem, ut ex usu rei bonum aliquod homini obveniat vel malum a persona propulsetur, sed non mutato earum statu, ita ut sacrae non fiant.

Non reservata: quae per se a quolibet sacerdote valide et licite conficitur. — Ab omni rectore ecclesiae vel oratorii valide et licite benedicuntur pro usu horum locorum, quibus praeest: tabernacul., pyxis, monstr., corpor., paramenta sacerdot. aliaque indum., imagines et cruces pro usu publ.

Papae reservata: quam praeter Papam nemo alius valide conficere potest, nisi ab eo acceperit specialem facultatem.

Episcopis reservata: quam soli episcopi conficere possunt (item Vicarii et Praefecti Apost., abbates et praelati nullius [v. pag. 309] excepta benedictione episcopali, si episcopi non sunt). Benedictiones episcopis reservatae duplicis generis sunt: aliae, ad quas valide conficiendas ne episcopus quidem simplicem sacerdotem delegare potest absque indulto apostolico, scl. benedictiones reales, bened. abbatis et abbatissae, collatio ordinum minorum; aliae, ad quas conficiendas episcopus iure ordinario simplicem sacerdotem delegare potest et quae absque eius delegatione illicite quidem (extra casum necessitatis), sed valide fiunt, nisi aliud statutum sit (quod idem valet de omnibus benedictionibus aliis reservatis).

Exorcismus: est adiuratio, qua daemoni

imperatur, ut exeat a persona vel re aut saltem nocere desinat.

Divisio: est duplex: sollemnis et simplex. Simplex est vel publicus vel privatus.

Sollemnis: qui fit 1° a sacerdote 2° ad expellendum daemonem 3° ab homine obsesso vel circumsesso vel possesso, 4° cum speciali formula Ritualis Romani et 5° ex peculiari licentia Ordinarii loci.

Simplex publicus: qui fit 1° solum ad vim daemonis compescendam, ne rebus vel personis noceat, 2° peractus ab ecclesiae ministro (sacerdote ex disciplina nunc vigente). 3° nomine ecclesiae, 4° eiusque verbis.

Simplex privatus: qui fit a quolibet fideli nomine proprio quibuslibet verbis.

Circumsessio, obsessio, possessio per daemonem: Circumsessio: si diabolus hominem infestat ab extra ad intra. Obsessio: si in homine est et organo aliquo hominis ad arbitrium suum utitur. Possessio: si toto homine utitur ut instrumento suo ad modum animae, intacta tamen manente libera voluntate hominis, quam ad peccatum cogere non potest.

20. **Res benedicta:** si immediate per usum alicuius rei prius benedictae effectus confertur.

21. **Effectus sacramentalium:** (vi orationis ecclesiae) sunt 4: 1° gratiae actuales, 2° remissio peccatorum venialium (mediate, i. e. per bonos actus auxilio gratiae actualis obtentae elicitos), 3° cohibitio daemonis, 4° bona temporalia.

PRINCIPIA.

1. Sacramenta sunt media ad obtinendam, conservandam, augendam *gratiam sanctificantem* et obtinendi auxilia Dei actualia ad officia religionis christianae rite exercenda, peccata vitanda, virtutes exercendas, cruces ferendas.

2. Sacramentum 1° baptismi certo *reviviscit*, quia SS. Patres hoc docent; 2° eucharistia probabilissime non reviviscit, quia saepius valide suscipi potest; 3° poenitentia probabiliter reviviscit: cfr. pag. 411—412. n. 44; 4° alia sacramenta probabilissime reviviscunt, quia secus subiectum gratiis pro statu suo ordinariis careret, quum haec sacramenta semel tantum valide suscipi possint (sive absolute: confir., ordo, sive relative: matrim., extrema unctio).
3. ‚Sacramenta sunt propter homines' i. e. si dubitatur, an omnia adsint, quae ad valorem sacramenti conferendi requiruntur, 1° licitum est, sacramentum nihilominus conferre (sub condicione) seu *periculo nullitatis* exponere, si adest casus necessitatis, i. e. quando subiectum effectu aliquo necessario vel valde utili forte careret, si sacramentum absolute ei negaretur, quia Christus reverentiae ipsi debitae cedit propter utilitatem hominum, quum sacramenta principaliter ad homines sanctificandos, non vero ad Deum colendum instituerit. Sed 2° extra casum necessitatis non licet sacramenta exponere periculo nullitatis, quia hoc laedit reverentiam sacramentis et auctori eorum debitam.
4. Sacramentum *sub condicione* 1° tunc et tunc solum confertur, si dubium positivum adest, utrum omnia adsint necne, quae ad valorem sacramenti requiruntur sive ex parte ministri, sive materiae vel formae sive subiecti suscipientis. 2° Haec condicionata administratio licita est in casu necessitatis (cfr. n. 3) excepta consecratione, quia per condicionatam consecrationem periculum idololatriae induceretur; imo 3° debet fieri, si de sacramento ad salutem necessario agitur (bapt., absolutio pro peccatore moribundo, extrema unctio pro peccatore, qui confiteri non potuit); 4° extra casum necessitatis vel in dubio mere negativo de valore illi-

cita est, quia materia et forma, quae solum ad sacramentum conficiendum a Christo instituta sunt, frustra proferrentur, quae gravis irreverentia esset.

5. Non licet ministro sacramenti, intentionem suam, sacramentum conficiendi, dependentem reddere a re aliqua, quae *solum ad licitam confectionem vel administrationem* sacramenti requiritur, tamquam a condicione, sine qua non, quia ex tali condicionata confectione 1° sequeretur impossibilitas reviviscentiae sacramenti, si minister condicionem posuit: si dispositus es; 2° multa alia gravissima incommoda sequerentur, quum sic saepissime sacramenta invalide conferrentur, quin minister et fideles, qui ea susceperunt, hoc scirent.
6. Sacramentum initerabile ex toto *iterare*, 1° licitum, imo, si de sacramento necessario vel de bono religionis agitur, obligatorium est, si prior administratio vel certo invalida (iteratio absoluta) vel dubie valida fuit, modo dubium positivum seu rationabile sit licet parvum (iteratio condicionata), quia adest casus necessitatis, imo per sacramentum eucharistiae vel ordinis certo invalide vel dubie valide confectum etiam bonum commune religionis in periculum vocaretur. 2° Sacramentum initerabile certo valide collatum vel cum dubio mere negativo contra eius valorem iterare, est grave peccatum irreverentiae.
7. *Formam* sacramentalem iam prolatam voluntarie *repetere*: 1° propter solum dubium negativum, est peccatum irreverentiae grave vel leve, prouti tota forma vel sola pars eius repetitur; 2° si dubium est positivum, repetitio (condicionata, ut reverentiae consulatur) licita, imo debita est, si de sacramento necessario vel de bono religionis agitur.
8. *Materiam remotam* 1° *essentialem dubie validam adhibere* licitum est (excepta eucharistia) in casu necessitatis, ubi materia

certa deest, quia in casu necessitatis licet sacramenta exponere periculo nullitatis; extra hunc casum non licet propter irreverentiam gravem, quae committeretur. 2° *Materiam mere praeceptivam* sive remotam sive proximam, vel *formam mere praeceptivam* omittere in casu necessitatis, a fortiori non est peccatum, quia a praecepto positivo necessitas excusat; sed extra casum necessitatis voluntarie ea omittere: grave peccatum est, si aliquid notabile, leve est, si quid minoris momenti omittitur.

9. Forma, quae non est *vocalis* (cfr. pag. 317, n. 8, 1° f.) invalida est, utpote non sensibilis.

10. *Interruptio* formae, sensum eius destruens, sacramentum reddit invalidum, secus non.

11. *Mutatio* materiae vel formae: 1° substantialis invalidum reddit sacramentum, quia solum res et verba a Christo determinata virtutem habent significandi et efficiendi gratiam. 2° Accidentalis mutatio non irritat sacramentum, est autem, si voluntarie fit, peccatum irreverentiae, grave vel leve, prouti mutatio notabilis est vel non notabilis.

12. Ad valorem sacramenti requiritur, ut materia et forma *ab eodem ministro* ponantur, quia secus forma non esset vera (e. g. ego te baptizo).

13. Ad valorem sacramenti requiritur et sufficit *simultaneitas moralis* inter materiam et formam, quia unum quid sunt idque morale, non physicum.

14. Quae ad valorem alicuius sacramenti requiruntur, humano et *naturali*, non artificiali modo adesse debent, quia Christus sic voluit.

15. Ad valorem sacramenti in *ministro* 1° requiritur: a) potestas a Christo ei collata; b) intentio: *α*) non solum physice ponendi materiam et formam (intentio sic dicta externa) et (saltem implicita intentio) id significandi, quod forma significat, sed etiam intentio saltem implicita faciendi id.

quod facit ecclesia vera Christi, quia materia et forma etiam ad alium finem, non sacramentalem adhiberi possunt et solum per intentionem ministri ad finem sacramentalem ordinari possunt; eaque β) saltem virtualis, quia secus positio materiae et formae non esset actus humanus, qui vi voluntatis elicitae fieri debet; et γ) saltem implicite determinata, quia secus pronomen personale (te) vel (in eucharistia) demonstrativum formae (hic, hoc) non esset verum, quippe quod certam personam vel materiam praesentem significet; eaque d) vel absoluta vel elicita sub condicione de praesenti vel praeterito eaque verificata, quia secus deest intentio seu voluntas ministri sacramentum conficiendi. Condicio de futuro, licet postea verificetur, invalidat sacramentum, quia tunc, quando materia et forma ponuntur, deest intentio ministri, et quando intentio adest, desunt materia et forma; cfr. pag. 406, n. 2. c) Attentio externa; cfr. pag. 77. 2° Non autem requiruntur ad valorem sacramenti in ministro: fides, status gratiae, attentio interna (actualis).

16. *Error ministri* circa veritatem per formam expressam 1° invalidum facit sacramentum: a) si minister propter errorem suum formam substantialiter mutavit, sive hoc fecerit aliquid addendo ad formam vel omittendo de ea vel corrumpendo in ea; b) si non habuit intentionem, id per formam exprimendi, quod haec significat, sed aliquid aliud. 2° Si vero hanc intentionem habuit neque formam substantialiter mutavit, validum est sacramentum.

17. Si forma a ministro adhibita aut verba ad formam ab eo addita, *ambigua* sunt, valor sacramenti ab intentione dependet, quam minister habuit: si per verba formae a se adhibita id significare voluit, quod verba formae a Christo instituta significant nec verba a se addita in sensu formae a

Christo institutae contrario intellexit, validum est sacramentum, secus invalidum est.

18. Si vel minister vel suscipiens *duas intentiones sibi contrarias* habuit (sive explicite sive implicite: conficiendi — non conficiendi; suscipiendi — non suscipiendi) ea valet, quae est praedominans: cfr. pag. 13.

19. Sancta sancte! scl.: Qui *in statu peccati mortalis* 1° sacramentum 2° conficit, idque 3° sollemniter et 4° extra casum necessitatis et 5° est minister consecratus: graviter peccat, quia graviter deest officio suo, ad quod digne obeundum specialiter ordinatus est. Cfr. pag. 406, n. 3.

20. *Excommunicatus aut suspensus* ab administrandis sacramentis et sacramentalibus, 1° si est excommunicatus vitandus (v. pag. 193, n. 5), alii excommunicati aut suspensi post latam sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, item apostata, haereticus vel schismaticus publice ut tales noti valide quidem conficiunt sacramenta sui ordinis, quem habent (excepto sacramento poenitentiae ob amissam iurisdictionem, nisi absolvendus in periculo mortis sit), quia potestas ordinis indelebilis est, tamen illicite ea conficiunt propter prohibitionem ecclesiae, quae vero cessat, si quis in periculo mortis ab eis sacramenta necessaria et in defectu alterius ministri etiam alia sacramenta, vel sacramentalia petit, 2° alii excommunicati aut suspensi etsi publice noti ut tales, (si non sunt haeretici vel schismatici publice ut tales noti) non solum valide, sed etiam licite sacramenta sui ordinis illis fidelibus dant, qui ea petunt ab ipsis sive expresse sive interpretative; non rogati autem illicite sacramenta et sacramentalia dant, nisi adsit casus necessitatis. 3° *Irregularis* valide, sed extra casum necessitatis illicite sacramenta conficit propter prohibitionem ecclesiae; cfr. pag. 313, n. 12.

21. 1° *Parochus* (et quasi-parochus) tenetur ex iustitia seu vi quasi-contractus, sub gravi

a) parochianis suis rationabiliter petentibus *sacramenta administrare*, si sine gravi incommodo potest; b) cum gravi incommodo autem, imo etiam cum periculo vitae non solum illis moribundis, qui in extrema (vel quasi-extrema) sed etiam illis, qui in gravi necessitate spirituali sunt, sed sacramenta necessaria tantum (bapt., poenit., extremam unct. peccatoribus non confessis), modo necessitas parochiani et spes eum salvandi certa sit nec maiora mala ex administratione sacramenti sequantur: quia ad hoc in contractu implicite se obligavit. 2° Qui *non est parochus* (nec quasi-parochus) ex caritate tantum sacramenta administrare tenetur: ideoque a) illis, qui in necessitate spirituali communi sunt, sub levi et si commode potest; b) sub gravi, sed non cum gravi incommodo illis, qui in gravi, et c) cum periculo vitae solum illis, qui in extrema (vel quasi-extrema) necessitate spirituali sunt; v. pag. 72—73, n. 12.

22. Sancta sanctis! scl. 1° *Incapaci* sacramentum administrare seu certe frustrare ipsum sacramentum, nunquam licet, quia (excepta eucharistia) est actio intrinsecus mala, utpote positio materiae et formae ad finem non sacramentalem, ad quem Christus unice usum earum instituit, ideoque abusus actionum sacramentalium, et si scienter fit, mendacium facto commissum. 2° *Indigno* sacramentum administrare, seu sacramentum effectu suo certe frustrare, a) per se non licet, quia gravis est irreverentia erga sacramentum, cooperatio ad peccatum suscipientis eaque proxima licet materialis, et, si peccator publicus est, etiam grave scandalum pro fidelibus; b) licitum autem est, si fit vel ad gravissimum damnum proprium vitandum vel praecavendum scandalum fidelium (si peccator occultus publice petit) vel ad vitandam laesionem sigilli sacramentalis (si minister indignitatem peccatoris solum ex confessione scit), quia Christus

cedit reverentiae sibi debitae propter bonum fidelium, insuper cooperatio materialis proxima licita est ex gravissima causa. V. pag. 75, n. 27; 406, n. 4.

23. 1° *Simulatio* sacramenti nunquam licita est, utpote actio intrinsecus mala propter abusum actionis sacramentalis, et mendacium facto commissum. 2° *Dissimulatio* sacramenti ex iusta causa licita est, quia non est positio actionis sacramentalis, et deceptio proximi non intenta, sed mere permissa ex actione saltem indifferenti sequitur, ad quam iusta causa habetur; cfr. pag. 22, n. 10.

24. Ut quis *valide suscipiat* sacramentum, 1° requiritur: a) ut vivat, quia homo post mortem iam est in statu termini, in quo non amplius capax est gratiae primae vel secundae; v. pag. 210; 412—413, n. 49; b) in adultis requiritur intentio saltem habitualis implicita suscipiendi sacramentum, quia susceptio debet esse voluntaria acceptatio doni; cfr. pag. 406, n. 5; c) baptismus valide susceptus pro 6 aliis sacramentis, quia haec solum pro membris corporis ecclesiae a Christo instituta sunt. 2° Non requiritur: fides vel status gratiae vel attentio ulla suscipientis.

25. Ut quis licite seu *digne* sacramentum *suscipiat*, requiritur, ut praeter ea, quae ad valorem sacramenti requiruntur, illam dispositionem animae habeat, quae ex institutione Christi necessaria est ad effectum sacramenti capiendum: statum gratiae pro sacramentis vivorum; attritionem de mortalibus commissis et nondum remissis pro sacramentis mortuorum.

26. Invalide vel indigne conficere aut invalide vel indigne suscipere sacramentum, est grave peccatum irreverentiae erga Deum, auctorem sacramentorum, seu *grave sacrilegium*; materiale, si ignoranter fit, formale, si scienter.

27. Sacramentum *petere a ministro indigno*, i. e. ab illo, quem certo scis, sacramentum administrando peccare, 1° non

licet, si sacramentum ne potest quidem absque peccato administrare (cfr. supra n. 20, 1°), quia est inductio ad malum; 2° licet autem, si sine peccato illud administrare potest (v. n. 19 et 20, 2°). Cfr. pag. 75, n. 24.

28. *Licitae non sunt* benedictiones a) in aliena ecclesia sine licentia rectoris ecclesiae, b) sollemnes (i. e. cum ministris et concursu populi sonu campanae convocati) in aliena parochia extra ecclesiam sine licentia parochi loci, nec c) illae, quae de iure parochiali sunt (e. g. bened. fontis bapt., sepultura, praecipue bened. nuptialis), licite ab alio fiunt, qui non est parochus proprius, nisi ex eius licentia vel vi consuetudinis vel facultatis ab Ordinario loci concessae.

29. Sacramentalia non habent effectum ex opere operantis ecclesiae, si in eorum confectione ea non observantur, quae sub nullitate ab ecclesia praescripta sunt (praesertim formula), quia tunc non assistit *oratio ecclesiae*. — Etiam acatholicis dari possunt, nisi ecclesiae prohibitio obstet; imo exercismos tum his tum excommunicatis applicare licet.

30. *Exorcismus sollemnis* solum a sacerdote cum licentia episcopi loci valide fit; et tunc licita est, si certo constat de facto obsessionis vel possessionis vel circumsessionis.

31. *Materia liquida* benedicta vel consecrata materiam ei *admixtam* liquidam non benedictam vel non consecratam, reddit vi unionis benedictam, respect. consecratam, si materia admixta minoris quantitatis est ac praeexistens benedicta vel consecrata, ideoque post admixtionem tota materia benedicta, resp. consecrata est.

32. Minister sacra peragere et administrare per se debet in *ritu* suo proprio.

B.
IN SPECIE.

I.
DE BAPTISMO.

1. **Baptismus:** est sacramentum, quo homini per aquam et sub certis verbis confertur gratia regenerationis.

   Quotuplex est? R. est triplex: fluminis, flaminis, sanguinis; solus baptismus fluminis est baptismus proprie dictus.

   Fluminis: est baptismus a Christo institutus realiter applicatus, supra definitus.

   Flaminis: est actus caritatis perfectae erga Deum vel doloris de peccatis saltem mortalibus commissis ex motivo caritatis perfectae erga Deum, qui actus implicite votum baptismi fluminis in se continet.

   Sanguinis: est martyrium.

   Martyrium: in adultis est mors violenter homini catholico illata ab alio homine propter veritatem aliquam fide divina credendam vel aliquam virtutem christianam, voluntarie acceptata et sine resistentia tolerata; in infantibus nondum habentibus usum rationis est mors violenter in odium fidei illata.

2. **Effectus baptismi fluminis:** 1° Remissio omnis peccati tum originalis tum personalis ante baptismum commissi, 2° remissio omnis poenae temporalis; cfr. pag. 49, n. 7. 3° gratia sanctificans cum virtutibus theologicis et moralibus et donis Spiritus Sancti, 4° ius ad specialia auxilia divina actualia pro tota vita, ut baptizatus gerere possit vitam homine christiano dignam, 5° character, quo anima conformatur Christo ut capiti, cuius membrum baptizatus fit, 6° fit membrum ecclesiae catholicae cum omnibus iuribus et officiis christianorum (nisi vel obex obstet, qui vinculum eccles. commu-

nionis impedit, vel censura) et iurisdictioni ecclesiae catholicae subiectus.

3. **Votum baptismi:** est duplex: explicitum: si quis expresse cogitans de baptismo elicit intentionem eum suscipiendi; implicitum: si non cogitans de baptismo aliquid aliud desiderat, in quo etiam baptismus continetur. Cfr. pag. 406, n. 5.
4. **Materia baptismi remota:** est sola aqua naturalis. Remota est duplex: essentialis et mere praeceptiva.
   Essentialis: est omnis et sola aqua naturalis. Cfr. pag. 406, n. 6.
   Mere praeceptiva: extra casum necessitatis est aqua consecrata pridie Paschatis, respect. Pentecostis praecedentis, impermixta, munda.
   Materia proxima: est applicatio aquae. Est duplex: essentialis et mere praeceptiva.
   Essentialis: talis applicatio, ut aqua 1° tangat cutem 2° immediate et 3° successive. Est vel certo valida: si in capite fit, vel dubie valida: si in alia parte corporis fit. Cfr. pag. 406, n. 7—8.
   Mere praeceptiva: trina infusio super caput.
5. **Forma baptismi:** sunt verba: „Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti."
   Formae variae quoad valorem: 1° certo validae; 2° certo invalidae; 3° dubiae; 4° ambiguae.
   Certo valida: si 5 exprimit: baptizantem, baptizandum, actum ablutionis praesentem, tres personas divinas et unitatem earum.
   Certo invalida: in qua certo unum ex his omissum vel eius contrarium est expressum.
   Dubia: si dubium est, an unum ex illis sit omissum vel eius contrarium expressum. Cfr. pag. 406, n. 9.
   Ambigua: quae vi verborum intelligi potest tum in sensu, qui illa 5 elementa exhibet, tum in sensu contrario vel defectivo.
6. **Minister baptismi:** est duplex: ordinarius et extraordinarius; ordinarius iterum est duplex: validae et licitae administrationis

Ordinarius validae administrationis: omnis et solus sacerdos.

Licitae: parochus proprius baptizandi intra fines territorii sui baptizans (extra: cum licentia parochi alieni) aut alius sacerdos ex eius licentia saltem rationabiliter praesumta, nisi adsit casus necessitatis vel baptizandus sit infans parentum peregrinorum, qui non facile et sine mora ad proprium parochum deferri potest, vel vagorum. Cfr. quoad vagos pag. 35, n. 14. — Hominem ritus alieni extra casum gravis incommodi solum ex licentia S. Sedis baptizare licet.

Extraordinarius: est duplex: pro baptismo sollemni et pro baptismo privato.

Pro baptismo sollemni: diaconus ex causa gravi et licentia sacerdotis saltem rationabiliter praesumta (e. g. in casu necessitatis). Cfr. pag. 406, n. 10.

Pro privato: omnis homo ratione utens, sed in casu necessitatis tantum.

7. **Subiectum baptismi:** est duplex: validae et licitae susceptionis.

Validae susceptionis: omnis homo 1° vivus 2° nondum valide baptizatus, et 3° (si est adultus) habens intentionem saltem habitualem implicitam baptismum suscipiendi.

Licitae: 1° si infans est: a) in periculo mortis eoque personali seu proprio, ita ut prudenter praevideatur moriturus ante usum rationis, b) extra periculum mortis: si α) futurae educationi catholicae cautum est, vel β) unus parentum vel tutorum baptismum petit, vel γ) nemo curam infantis habere possit aut velit; 2° si est adultus, requiritur: a) extra casum necessitatis, ut instructus sit in iis, quae necessitate medii et praecepti credenda vel scienda sunt et ut fidem habeat; in casu extremae necessitatis: ut fidem habeat saltem in existentiam Dei et Deum remuneratorem esse; b) ut attritionem habeat de peccatis mortalibus a se commissis, et c) firmam, efficacem, absolutam voluntatem catholice vivendi.

8. **Periculum** et **articulus mortis:** Periculum mortis est status hominis, in quo probabile est, eum moriturum esse.
Divisio: dividitur in periculum ex causa interna et ex causa externa; in periculum proprium et commune; in remotum et proximum.
Ex causa interna: i. e. ex morbo.
Ex causa externa: ex causa extra hominem posita, qui adhuc sanus est.
Proprium et commune: prouti lues grassans hunc hominem iam infecit vel nondum infecit.
Remotum: si gravis ratio adest, hominem in periculo, in quo est, moriturum esse, etsi non post breve tempus (sed e. g. post annum).
Proximum: si valde probabile vel certum est, eum brevi postea moriturum esse.
Articulus mortis: si certum est, eum mox moriturum esse.
9. **Monstrum humanum:** est foetus ex muliere natus, habens aut caput ferinum et membra humana aut membra ferina et caput humanum aut duo capita humana vel duo pectora humana, sive certo sive dubie.
Mola: est foetus mulieris sine ullo capite; non est homo, sive habeat membra quaedam humana sive nulla.
10. **Infans et adultus in re morali:** Infans est 1° omnis homo, qui nondum pervenit ad usum rationis, et 2° ille, qui perpetuo i. e. a nativitate amens est vel ante adeptum usum rationis amens factus est. Adultus est ille, qui aliquando iam pervenit ad usum rationis, etsi nunc habitualiter careat usu rationis.
11. **Patrinus:** est in perpetuum quasi pater spiritualis baptizati vel confirmati. Est duplex; baptismi et confirmationis.
12. **Caeremoniae baptismi:** dividuntur a) in caeremonias pro infantibus et pro adultis; b) in illas, quae ritum baptismi essentialem antecedunt, concomitantur, subsequuntur; c) in notabiles et levioris momenti.

Antecedentes: sunt 7: 1° interrogationes ad patrinum; 2° exorcismus cum insufflatione, 3° impositio salivae ad aures et nares et salis in os, 4° professio fidei et abiuratio satanae, 5° signum crucis in fronte et pectore per ministrum, 6° impositio manus, 7° unctio cum oleo catechumenorum (seu salutis: O. S.) in pectore et inter scapulas.
Concomitantes: sunt 4: 1° ut conferatur in ecclesia extra casum gravis incommodi; 2° impositio nominis; 3° tactus patrini; 4° trina infusio aquae consecratae.
Subsequentes: (adhibendae etiam in periculo mortis baptizati): sunt 3: 1° unctio cum chrismate (S. Ch.) in vertice, 2° indutio neophyti cum veste alba, 3° porrectio cerei accensi.

PRINCIPIA.

1. *Fons baptismalis* (fixus) 1° sub gravi de novo consecrandus est tum in Sabb. s. tum in sabb. ante Pentec. cum oleis catech. et chrism. eodem anno in Coena Dom. benedictis; 2° si haec nondum adsunt a) vetera olea adhibenda sunt, si diutius expectandum esset ad nova olea vel ante eorum adventum baptismus conferendus est, b) secus omittenda sunt, quo in casu postea nova olea admiscenda sunt, preces prius omissas ex Missali recitando. 3° Aliis anni temporibus fons baptismalis, cuius aqua defecit, consecrandus est iuxta Rituale.
2. *Foetus* abortivus, foetus in utero matris existens, qui edi non potest, foetus 4 mensium in utero matris recenter defunctae, foetus recenter editus et apparenter mortuus et monstrum humanum baptizari debent, quia homines sunt iique in extrema necessitate spirituali constituti.
3. Convertitae, item infantes privatim baptizati vel inventi *rebaptizandi* sunt sub condicione, si 1° inquisitione facta dubium rationabile de valore baptismi collati remanet (ordinarie ita est quoad convertitas) vel

nihil certi resciri potuit, aut 2° inquisitio impossibilis fuit.

4. Ut quis 1° *valide patrinus* sit et cognationem spiritualem cum baptizato (tantum) contrahat, requiritur: ut a) baptizatus sit, b) pleno usu rationis gaudeat habitualiter et actualiter; c) intentionem habeat saltem virtualem suscipiendi munus patrini; d) designatus sit a parentibus vel tutoribus aut a ministro, aut, si nullus ab eis designatus est, saltem admissus a ministro; e) ut non solum caeremoniae baptismi suppleantur, sed baptismus ipse conferatur; f) in actu baptismi (vel immediate post eum) infantem manu physice tangat, saltem mediate, vel per seipsum vel per alium, qui autem intentionem habere debet faciendi eius substitutum; g) non pertineat ad sectam haereticam nec sit per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicatus vel infamis infamia iuris vel exclusus ab actibus legitimis nec clericus depositus vel degradatus aut parens vel coniux baptizandi. 2° Solum in baptismo *sollemni* et absolute conferendo patrinus, saltem unus sub gravi adhiberi debet, si fieri potest (in baptismo condicionato non contrahit cognationem, nisi in baptismo condicionate iterato idem fuerit patrinus, qui iam in priore adfuit. In baptismo privato quoque praestat adhibere patrinum vel saltem unum testem); *plures quam duos* (unum et unam) non licet adhibere, ne cognationes spirituales multiplicentur. 3° *Non licet* ad munus patrini adhibere: a) excommunicatum ullum, exclusum ab actibus legitimis ob notorium crimen, infamem sive infamia facti sive iuris sed sine sententia, interdictum, publice criminosum, ignorantem rudimenta fidei aut b) sine necessitate: impuberem vel personam religiosam (cum licentia expressa Superioris), vel clericum maiorem. Nam patrinus obligationem gravem suscipit, in defectu parentum curam habendi spiritualem baptizati in fide catholica et bonis mo-

ribus catholicis, quam obligationem enumerati implere vel non possunt vel non volunt.

5. *Catholico nunquam licet* patrinum agere in baptismo infantis haereticorum a ministro haeretico conferendo, quia haec actio seu petitio baptismi esset intrinsecus mala, utpote approbatio falsae religionis.

6. ‚*Caeremoniae* sequuntur baptismum' ideoque: 1° In baptismo absoluto adulti (post annum 14um) per se adhibendae sunt caeremoniae pro adultis, et in baptismo absoluto pueri (ante annum 14um) caeremoniae pro infantibus. 2° In baptismo, qui sub condicione repetitur: caeremoniae pro infantibus in baptismo catholici in infantia sine caeremoniis privatim baptizati. 3° Si caeremoniae tantum supplentur post baptismum in infantia certo valide sed privatim collatum: caeremoniae pro infantibus. 4° Extra casum gravis incommodi infans legitime natus baptizandus est in ritu patris eius; semper autem pertinet ad ritum et parochum patris. — Insuper nemini licet ritum suum mutare sine venia S. Sedis, excepta uxore, quae licite ad ritum mariti transire potest.

7. Extra casum gravis incommodi voluntarie *omittere caeremoniam* notabilem, grave peccatum est (insufflationem, impositionem salis et salivae, professionem fidei, unam ex 3 unctionibus, aquam consecratam, trinam infusionem). — Etiam in bapt., qui extraordinarie ex licentia Ordinarii loci extra periculum mortis domi confertur, omnes caeremoniae adhiberi debent.

II.
DE CONFIRMATIONE.

1. **Confirmatio:** est sacramentum, quo per unctionem cum chrismate et manus impositionem sub certis verbis confertur donum Spiritus Sancti ad roborandam fidem christianam in baptismo susceptam.

2. **Effectus confirmationis:** sunt 3: 1° augmentum gratiae sanctificantis, virtutum theologicarum et moralium et donorum Spiritus Sancti, 2° gratia sacramentalis: ius ad speciales gratias actuales ad conservandam et defendendam fidem christianam contra omnes tentationes internas et externas, 3° impressio characteris, quo anima conformatur Christo summo duci in pugna pro Deo contra diabolum, mundum, carnem. Cfr. pag. 407, n. 14.
3. **Materia remota confirmationis:** est verum oleum idque benedictum. Alia est materia essentialis, alia praeceptiva.

   Essentialis: est solum oleum olivarum benedictum vel ab episcopo vel simplici sacerdote ex deputatione Papae. Essentialis dividitur in certo et dubie validam.

   Certo valida: est oleum olivarum benedictum speciali benedictione chrismatis (S. Ch.) i. e. in ordine ad sacramentum confirmationis conferendum.

   Dubie valida: oleum infirmorum et catechumenorum. Cfr. pag. 407, n. 12.

   Praeceptiva: oleum olivarum cum balsamo permixtum, in ultima Coena Domini benedictum, speciali benedictione chrismatis.

   Materia proxima confirmationis: est unctio cum chrismate immediate per manum ministri in fronte confirmandi per modum crucis.
4. **Forma confirmationis:** sunt verba: „Ego signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti." Forma est duplex: essentialis et mere praeceptiva.

   Essentialis: quae ad valorem sacramenti requiritur; sunt verba: „Ego signo et confirmo te."

   Mere praeceptiva: quae non ad valorem sacramenti requiritur, sed solum ex praecepto ecclesiae dici debet: sunt reliqua verba formae.

5. **Minister confirmationis:** est duplex: ordinarius et extraordinarius.
Ordinarius: solus episcopus valide consecratus. Minister ordinarius est iterum duplex: validae et licitae confectionis.
Validae: omnis episcopus valide consecratus.
Licitae: episcopus confirmans intra fines suae dioeceseos (vel extra eam cum licentia episcopi alienae dioeceseos rationabiliter praesumta, nisi agatur de propriis subditis privatim confirmandis); episcopus in sua dioecesi etiam extraneos licite confirmat, nisi proprius episcopus confirmationem prohibuerit.
Extraordinarius: simplex sacerdos ex delegatione Papae (eam habet omnis Vicarius et Praefectus Apostol., abbas vel praelatus nullius [v. pag. 309, n. 7] sed ita, ut solum fideles ritus sui intra fines territorii sui durante munere suo valide confirmare possint).
6. **Subiectum confirmationis:** est duplex: validae et licitae susceptionis.
Validae: homo 1° vivus 2° baptizatus, et 3° si est adultus, habens intentionem saltem habitualem implicitam suscipiendi hoc sacramentum.
Licitae: adultus vivus baptizatus, instructus circa effectum confirmationis et existens in statu gratiae; item infantes baptizati, qui inveniuntur in periculo mortis.
7. **Caeremoniae confirmationis:** sunt 5: 1° ut, si fieri potest, in ecclesia conferatur, 2° in pontificalibus i. e. cum baculo et mitra 3° praesentia patrini eiusque tactus, 4° alapa per ministrum, (5° linteum, quo frons confirmati ligatur: signum gratiae conservandae).

PRINCIPIA.

1. *Sacerdotes ritus orientalis*, tum catholici seu uniti tum schismatici a Papa potestatem habent conferendi sacramentum confirmationis fidelibus ritus orientalis, exceptis sacerdotibus in Bulgaria, Albania, Cypro,

Italia et insulis adiacentibus, Maronitis Libanensibus, Ruthenis in U. S. A., ita ut ab his confirmati denuo confirmandi sint.

2. Per se nulla est obligatio saltem gravis *suscipiendi* confirmationem, sed per accidens esset leve peccatum negligentiae in cura propriae salutis, eam omittere sine iusta causa excusante, quia non est sacramentum necessarium quidem, tamen valde utile; imo ii, qui ex iustitia vel pietate curam spiritualem pueri habent, graviter peccant, si ei hoc sacramentum procurare libere negligunt. Non diu ultra septennium differatur. Cfr. pag. 407, n. 13.
3. Ut quis *valide et licite patrinus* (adhiberi debet, si fieri potest) sit in confirmatione et spirit. cognationem contrahat cum confirmato (tantum), eaedem condiciones valent, quae de patrino baptismi statutae sunt: pag. 231, n. 4. Insuper, ut valide patrinus sit, debet esse confirmatus nec licet plures adhibere patrinos quam duos nec sine rationabili causa patrinum diversi sexus vel baptismi.

III.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE

et

DE SACRIFICIO MISSAE.

1. **Sacramentum eucharistiae:** est corpus et sanguis Christi sub speciebus panis et vini ad nutritionem animae.
   Divisio: dividitur in sacramentum eucharistiae in fieri, in facto esse, in usu.
   In fieri: sunt verba consecrationis super panem et vinum, quibus corpus et sanguis Christi sub speciebus panis et vini ponitur.
   In facto esse: est corpus et sanguis Christi existens sub speciebus panis et vini.
   Usus: est communio.

2. **Communio:** est sumtio eucharistiae. Dividitur in mere spiritualem et realem; realis in mere materialem et sacramentalem; sacramentalis in sacramentalem tantum et in sacramentalem spiritualem; sacramentalis tantum in sacrilegam et neutralem.
Mere spiritualis: est merum desiderium sacras species sumendi.
Realis: est manducatio et potatio sacrarum specierum i. e. traiectio earum per os et guttur in stomachum.
Mere materialis: est communio realis hominis incapacis ad effectum sacramenti i. e. non baptizati.
Sacramentalis: est communio realis hominis baptizati et, si est adultus, habentis intentionem communicandi saltem habitualem implicitam.
Sacramentalis tantum: est communio sacramentalis infructuosa, scl. baptizati hominis, non dispositi ad gratiam eucharistiae percipiendam, i. e. si non est in statu gratiae.
Sacramentalis spiritualis: est communio sacramentalis fructuosa, scl. baptizati, qui est in statu gratiae.
Sacramentalis tantum et neutralis: si baptizatus, realiter communicans nescit, se non esse in statu gratiae; est communio infructuosa et obiective seu materialiter sacrilega. Cfr. pag. 408, n. 23.
Sacramentalis tantum et sacrilega (subiective, formaliter): si certo scit, se non esse in statu gratiae vel positive de eo dubitat.
3. **Corruptio specierum:** est ille status earum, ut sub se exigant non amplius substantiam panis et vini ut sibi connaturalem, sed aliam diversam.
4. **Effectus eucharistiae:** sunt 9: 1° augmentum gratiae sanctificantis, habituum infusorum et donorum Spiritus Sancti; 2° ius ad speciales gratias ad id, ut homo in statu gratiae perseverare et 3° gratiam augere possit per bona opera, fugam occasionum peccati, officiorum status imple-

tionem, 4° unio intima cum Christo per caritatem, 5° imminutio malarum passionum, imprimis libidinis, 6° resurrectio gloriosior corporis, 7° remissio peccatorum venialium, 8° dulcedo spiritualis et hilaritas animi, 9° influxus daemonis repellitur et boni angeli advocantur. Cfr. pag. 407, n. 15 et 17; 408, n. 23.

5. **Materia remota eucharistiae:** est duplex: alia est materia remota validae, alia licitae consecrationis.

Validae consecrationis: est panis triticeus i. e. massa ex farina triticea et aqua naturali permixta, igne tosta et substantialiter incorrupta. Vinum de vite substantialiter incorruptum, i. e. liquor ex uvis maturis (etiam siccatis [Rosinen, v. Lehmkuhl II. n. 162]) expressus, substantialiter incorruptus. Cfr. pag. 408, n. 18.

Licitae consecrationis: est panis triticeus, purus, mundus, azymus pro latinis (fermentatus pro graecis sacerdotibus), in forma orbicularis maioris (pro missa), ne accidentaliter quidem corruptus, i. e. ne minimum quidem mucidus, recens seu ad summum a mense confectus. Vinum de vite, fermentatum, purum, ne accidentaliter quidem corruptum seu acescens, in statu liquidi, cum paucis guttulis aquae permixtum.

Materia proxima: alia est materia proxima validae, alia licitae consecrationis.

Validae: panis et vinum 1° physice praesentia et 2° per intentionem saltem virtualem implicitam sacerdotis consecrantis determinata.

Licitae: panis et vinum super lapidem consecratum (si celebrans est ritus lat.) et corporale benedictum. Panis in manu sacerdotis vel in pyxide benedicta aperta vel saltem super corporale. Vinum in calice consecrato, inaurato, aperto.

6. **Forma eucharistiae:** sunt verba: „Qui pridie etc. Hoc est enim corpus meum."

„Similiter et calicem etc. Hic est enim calix sanguinis mei, novi et aeterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum." Alia est essentialis, alia mere praeceptiva.

Essentialis: „Hoc est corpus meum", „Hic est sanguis meus."

Mere praeceptiva: omnia alia inde a verbis „pridie" et „similiter".

7. **Prolatio verborum consecrationis:** est triplex: sacerdos ea dicit 1° narrative i. e. narrando historiam, quid Christus dixerit in ultima coena; 2° formaliter i. e. affirmando, hoc esse corpus et sanguinem Christi, et 3° practice i. e. intendendo, panem et vinum convertere in corpus et sanguinem Christi.

Mutatio formae: substantialis et accidentalis esse potest.

Substantialis: si 4 sequentia non exprimuntur vel aliquid contrarium dicitur: 1° praesentia materiae („hoc" „hic"); 2° praesentia corporis et sanguinis Christi („corpus" „sanguis"); 3° sacerdotem Christum repraesentare („meum" „meus"); 4° conversio materiae in corpus et sanguinem Christi („est").

Accidentalis: si haec enuntiantur, etsi alia mutentur.

8. **Minister eucharistiae:** dividitur in ministrum consecrandae, exponendae et reponendae benedictionis et dispensandae eucharistiae

Consecrandae: solus et omnis sacerdos.

Exponendae et reponendae: sacerdos et diaconus.

Benedicendae: solus sacerdos; diaconus solum, si legitime viaticum defert.

Dispensandae: hic dividitur in ordinarium et extraordinarium.

Ordinarius: solus rector ecclesiae et (extra missam) sacerdos, qui ab eo specialem licentiam accepit vel expressam vel tacitam vel rationabiliter praesumtam (e. g. in casu

necessitatis) ad dispensandam eucharistiam. Cfr. etiam pag. 247, n. 8.

Extraordinarius: diaconus ex causa gravi habens delegationem rectoris ecclesiae vel sacerdotis ab eo licentiam habentis ad dispensandam eucharistiam (quae delegatio in casu necessitatis praesumitur), imo in gravissima necessitate omnis alius clericus vel imo laicus, si deest sacerdos et diaconus. Cfr. pag. 408, n. 19.

9. **Dispensatio eucharistiae:** dividitur in paschalem, qua quis satisfacit tempore Paschali praecepto annuae communionis Paschalis et in non-paschalem, in pane fermentato et ritu orient. (i. e. sub utraque specie) aut in azymo et ritu lat. (i. e. sub una specie). Communio infirmis danda dividitur in communionem pro viatico (extra casum necessitatis viaticum sumendum est in proprio ritu; est ius et officium parochi quoad omnes in eius parochia, exceptis regularibus et iis, qui de eorum familia sunt) et illam, quae non fit per modum viatici, sed quae ex mera devotione sumitur (sufficit licentia rectoris ecclesiae, si occulte defertur); item in delationem eucharistae publicam ad infirmos (ius parochi quoad omnes in eius parochia) et occultam (ex rationabili causa fieri potest). — In omni religione clericali Superior dat viaticum et extremam unctionem omnibus ad eam pertinentibus (v. pag. 94, n. 20), monialibus autem et omnibus ad earum domum pertinentibus confessarius ordinarius vel eius vices gerens.

10. **Subiectum eucharistiae:** est omnis homo baptizatus. Aliud est subiectum sacramentalis, aliud fructuosae, aliud licitae susceptionis.

Sacramentalis: 1° omnis homo vivus, baptizatus et 2° (si est adultus) simul habens intentionem saltem implicitam habitualem suscipiendi eucharistiam, qui 3° sacras species (per os, deglutiendo) in stomachum recipit.

Fructuosae: si insuper in statu gratiae est.

Licitae: si praeterea 1° habitualiter etiam discernere potest eucharisticum panem a pane communi, 2° ieiunus est et 3° sine periculo exspuendae vel evomendae hostiae sacrae aut alterius irreverentiae communicare potest.

11. Ieiunium naturale ante communionem: est abstinentia ab omni re, quae 1° rationem cibi vel potus habet, i. e. ex communi aestimatione populi et doctrinae chimicorum aliquo modo digeri potest in stomacho, 2° ab extra 3° per os sumitur 4° per modum cibi vel potus (non: si eluendo stomachum ope canalis) et 5° deglutitur, et quidem 6° a media nocte, secundum tempus vel verum vel medium **seu** legale.

Tempus alicuius loci: est duplex: verum et medium. Verum determinatur motu solis apparente in loco. Medium est tempus verum alterius loci principalioris; hoc est vel locale, si hic locus alienus ad eundem meridianum, vel legale, si ad alium meridianum pertinet.

12. Sacrificium: Quid et quotuplex est? R. est oblatio rei Deo facta in eius honorem; est imprimis duplex: proprie dictum et improprie dictum; proprie dictum dividitur in sacrificium Veteris et Novi Testamenti; sacrificium Novi Testamenti est duplex: crucis et eucharisticum.

Proprie dictum: est oblatio rei sensibilis permanentis per eius destructionem ab auctoritate publica religiosa, instituta ad protestandum, Dei excellentiam, utpote primi principii, absoluti domini et ultimi finis nostri, esse tantam, ut dignus sit, in cuius honorem et cui in satisfactionem pro peccatis nostris tota vita nostra et totum esse nostrum penitus destruatur.

Improprie dictum: est quaelibet alia oblatio Deo facta in eius honorem.

Veteris Testamenti: quod ante Christi

mortem ab Israelitis vel gentilibus vero Deo legitime offerebatur.

Crucis: quod Christus in cruce obtulit, corpus et sanguinem suum dando, cruento modo.

Eucharisticum: Quid et quotuplex est? R. est positio corporis et sanguinis Christi sub visibilius speciebus panis et vini per actum consecrationis, ad protestandum supremum dominium Dei in nos et nostram absolutam ab eo dependentiam. Est duplex: quod Christus in ultima coena in persona propria obtulit et sacrificium missae, quod per sacerdotes nunc offert.

13. **Partes missae:** Quot sunt? R. 5 sunt actus liturgici: 1° praeparatorius: usque ad offertorium exclusive; 2° oblationis: ab offertorio usque ad praefationem exclusive; 3° consecrationis: a praefatione usque ad Agnus Dei inclusive; 4° communionis; 5° finis: a benedictione usque ad evangelium S. Joannis inclusive.

Quomodo dividuntur? R. in partes iuris divini et in partes iuris ecclesiastici; posteriores in ordinarias et extraordinarias.

Iuris divini: Quales sunt? R. pars essentialis: consecratio panis et vini; pars integralis: communio sacerdotis.

Iuris ecclesiastici: reliqua omnia.

Ordinariae: quae in omni missa dicuntur.

Extraordinariae: quae non in omni missa dicuntur.

14. **Offerens missam:** Quotuplex est? R. quadruplex: 1° principalis: Christus; 2° ministerialis: sacerdos consecrans; 3° generalis: tota ecclesia; 4° secundarius: qui a) opere suo concurrit ad celebrationem missae vel b) ei assistit sive corpore et spiritu sive spiritu tantum.

15. **Fructus missae:** Quomodo dividuntur? R. 1° ratione rei, quae confertur, in impetratorium, propitiatorium, satisfactorium, meritorium; 2° ratione causae, quae eos producit: in fructus ex opere operato, ex

opere operantis ecclesiae, ex opere operantis celebrantis et offerentis secundarii; 3° ratione personarum, qnibus fructus obveniunt: in fructus, qui Deo et qui hominibus obveniunt; qui hominibus obveniunt, dividuntur in generalem, specialem, specialissimum, ministerialem.

Impetratorius: bona omnis generis, naturalia et supernaturalia.

Propitiatorius: concessio illarum gratiarum, quas Deus in poenam peccatorum denegare decreverat.

Satisfactorius: remissio partis poenarum temporalium pro peccatis remissis debitarum, et sive in hac terra sive in purgatorio luendarum.

Meritorius: augmentum gratiae sanctificantis et gloriae coelestis in sacerdote celebrante et in offerentibus secundariis, si in statu gratiae sunt.

Ex opere operato: cuius causa est consecratio, quatenus oblatio ipsius Christi est per sacerdotem facta.

Ex opere operantis ecclesiae: cuius causa sunt: 1° consecratio, quatenus etiam oblatio totius ecclesiae est per sacerdotem delegatum eius facta, et 2° orationes, quas ecclesia in missa fundit.

Ex opere operantis sacerdotis consecrantis et offerentium secundariorum: cuius causa est 1° opus bonum celebrationis missae vel assistentiae vel concursus ad missae celebrationem; 2° memento aliaeque preces, quas hi in missa fundunt, et actus diversarum virtutum, quos intra missam eliciunt.

Generalis: est fructus impetratorius et propitiatorius ex opere operato et operantis ecclesiae, qui omnibus fidelibus ecclesiae, vivis et defunctis, obvenit (defunctis etiam satisfactorius).

Specialis: qui obvenit offerentibus secundariis ex opere operato, operantis ecclesiae et ipsorum; est impetratorius,

propitiatorius, satisfactorius et (ex opere operantium ipsorum) meritorius (si in statu gratiae sunt). Cfr. pag. 409, n. 27.

Specialissimus: qui obvenit sacerdoti celebranti, ex opere operato, operantis ecclesiae et ipsius sacerdotis, et est impetratorius, propitiatorius, satisfactorius et (si in statu gratiae est) meritorius (ex opere operantis ipsius).

Ministerialis: est fructus impetratorius, satisfactorius et propitiatorius, ex opere operato, operantis ecclesiae et ex memento et precibus sacerdotis in missa fusis, proveniens illi, pro quo sacerdos missam applicat.

Fructus Deo proveniens: adoratio et gratiarum actio infiniti valoris, utpote Christi, Dei-hominis.

16. **Valor missae:** Quomodo dividitur? R. in dignitatem eius et vim producendi fructus; vis producendi fructus in vim producendi fructus ex opere operato et in vim producendi fructus ex opere operantis; vis ex opere operato in vim in actu primo et in vim in actu secundo, in vim producendi fructus pro Deo et in vim producendi fructus pro hominibus; vis producendi fructus pro hominibus in vim producendi fructus spectata eorum intensitate et spectata extensione sive fructuum sive hominum, quibus obveniunt.

17. **Applicatio missae:** est 1° intentio 2° ante consecrationem (saltem ante verbum: ‚mei' in consecratione calicis) elicita 3° saltem habitualis, 4° qua sacerdos vult, ut fructus missae ministerialis obveniat alicui personae vel causae, 5° saltem implicite ab ipso determinatae. Cfr. pag. 409, n. 29—30.

18. **Obligatio celebrandi:** est septuplex: 1° ratione sacerdotii (pluries per annum), 2° ratione scandali, quod secus daretur, 3° ratione muneris parochialis, 4° ratione beneficii ecclesiastici, 5° ratione stipendii accepti, 6° ratione oboedientiae, 7° ratione promissionis.

19. **Species quaedam missarum accidentaliter differentium:** De die, votiva, de Requiem, privata, cantata, sollemnis, parochialis, conventualis, manualis, fundata, praesanctificatorum.
Privata: est missa solum lecta.
Cantata: est missa cum cantu, sed absque diacono et subdiacono.
Sollemnis: cum cantu et cum diacono et subdiacono.
Parochialis: quae fit diebus dominicis et festis cum concursu populi ad satisfaciendum obligationi audiendi missam (haec non dicitur stricte privata, etsi solum lecta sit).
Conventualis: est missa quotidie cantanda in ecclesiis, in quibus officium divinum in choro cantatur.
Praesanctificatorum: est sola communio sacerdotis fer. VI. Paras., in qua sumit hostiam pridie, feria V. in Coena Domini, praeconsecratam; haec non est missa.
Manualis: quae ab aliquo fideli petitur oblato stipendio.
Fundata: quae in perpetuum (vel ad 50 annos) dato capitali reditus ferente constituta et ab ecclesia acceptata est. Est duplicis generis; vel a certo quodam sacerdote et in certo loco legi debet et legitur, vel non: prior est missa fundata in stricto sensu; posterior est missa „ad instar manualium". Cetera patent.
20. **Reductio missarum:** est diminutio numeri missarum sive ex stipendio sive ex fundatione debitarum, per Papam (tantum) facta, qui supplet fructus missarum subtractarum ex thesauro ecclesiae. Cfr. pag. 410, n. 32.
21. **Condonatio missarum:** est remissio obligationis legendi missas sive ex fundatione sive ex stipendio debitas, per Papam (tantum) facta, qui fructus earum supplet ex thesauro ecclesiae.
22. **Thesaurus ecclesiae:** est cumulus omnium meritorum et satisfactionum Christi et

operum expiatoriorum et satisfactionum superabundantium Mariae et sanctorum, i. e. quibus ipsi non indigebant ad expianda peccata propria et ad delendas poenas temporales pro propriis peccatis debitas.

23. **Translatio festorum:** est triplex 1° pro choro et foro; 2° pro foro tantum; 3° pro choro tantum. Pro choro et foro: si tum festum in missa et breviario transfertur, tum obligatio audiendi missam, abstinendi ab operibus servilibus, applicandi missam; pro foro tantum: si sola obligatio audiendi missam et abstinendi ab operibus servilibus transfertur; pro choro tantum: si solum offic. in breviar. et missa transfertur (sic regulariter).

24. **Binatio et trinatio:** est privilegium, vi cuius sacerdos eadem die bis vel ter missam celebrare potest, si ieiunus est (ter: in Nativit. Chi., die 2. Nov. [unam tantum pro stipendio] et in dioec. Mexico et Tulancingo etiam in casu necessitatis).

25. **Interruptio missae:** est duplex: essentialis et accidentalis.
Essentialis: si post primam speciem consecratam non consecratur altera species.
Accidentalis: quando utraque species quidem consecratur, attamen inter unam et alteram partem missae actio extranea interponitur, sive inter consecrationem primae et secundae speciei (non ultra horam) sive inter alias partes missae.

26. **Sacrificium abruptum complendum:** si una species iam consecrata est et intra horam consecratio alterius speciei, resp. communio peragi potest. Cfr. pag. 410, n. 36.

PRINCIPIA.

1. *Una species* 1° valide quidem consecratur sine alia, si consecrans intentionem habet sacrificium offerendi (scl. saltem inchoandi), sed 2° nunquam licitum est: a) unam speciem consecrare praevisa deficientia alte-

rius speciei, quia ex voluntate Christi consecratio eucharistiae simul etiam sacrificium esse debet idque completum, quod certe non est, nisi utraque species consecratur; b) extra missae celebrationem consecrare.

2. *Essentia sacrificii missae* 1° in sola consecratione consistit, quia in ea iam omnia habentur, quae ad aliquod sacrificium proprie dictum essentialiter requiruntur. 2° Non solum ad completum sacrificium, sed probabilissime, ut vel ipsa essentia sacrificii missae habeatur, consecratio utriusque speciei requiritur, quia sacrificio eucharistico essentialis est relatio ad sacrificium crucis per figuralem repraesentationem separationis sanguinis Christi a corpore eius in cruce factae; quae figuralis repraesentatio solum habetur, si utraque species consecratur. Cfr. pag. 407, n. 16.

3. Si farinae triticeae vel vino *aliena materia additur* 1° in minore quantitate: consecratio valida, sed illicita est extra casum necessitatis; 2° si in aequali quantitate: materia saltem dubia et semper graviter illicita est propter irreverentiam et periculum idololatriae vel etiam privandi fideles communione valida; 3° si in maiore quantitate: certo invalida et semper graviter illicita est.

4. *Hostias mucidas vel vinum acescens* adhibere, grave est: 1° si iam in tali statu sunt, ut materiae iam substantialiter corruptae sint (non panis — non vinum, sed acetum) aut saltem grave periculum substantialis corruptionis adsit (hostia aliquatenus signa mucoris ostendens — vinum notabiliter acescens): propter gravem irreverentiam et periculum invalidarum missarum et communionum et idololatriae; 2° etiamsi nullum periculum corruptionis substantialis adsit quidem, si tamen mutatio materiae accidentalis notabilis est: propter gravem irreverentiam, quando extra casum necessitatis adhibetur.

5. Grave est, *renovationem specierum* ad duos menses differe, si hostiae erant recentes, quando consecratae sunt (scl. saltem a 2 hebdomadis confectae), non valde tenues nec positae in loco valde humido vel calido nec tempus fuerit humidum vel valde calidum; secus iam grave est, eam ultra mensem differre: propter periculum corruptionis saltem accidentalis notabilis. — In ordinariis circumstantiis loci et temporis ad summum 6 hebdomadae interponi possunt inter confectionem hostiarum et earum sumtionem, ut omne periculum i. e. mutationis accid. etiam levis, adeoque etiam leve peccatum irreverentiae vitetur.
6. Omnibus fidelibus licet communicare pietatis causa in qualibet ecclesia catholica etiam *ritus alieni* et secundum eum. Si sacerdos proprii ritus deest aut absque gravi incommodo adiri non potest et si simul necessitas urget, sacerdos licite ministrat species a ritu suo diversas.
7. *Verba consecratoria* a sacerdote consecrante dici debent recitative, significative et practice, quod tamen implicite fit, si intendit facere, quod facit ecclesia.
8. *Communio* licite datur: 1° etiam in oratorio privato, nisi Ordinarius loci prohibuerit, 2° in Sabb. s. solum intra et statim post missam (non ante missam, nisi in exercitiis finiendis), 3° in nocte Nativ. Chi in locis religiosis et piis, habentibus oratorium cum facultate habitualiter asservandi eucharistiam, unus sacerdos 3 vel 1 missam dicere et communionem dare potest.
9. *Necessitas eucharistiae* ad salutem 1° non est necessitas medii, quia supponit statum gratiae sanctificantis, quacum homo, si moritur, certo salvatur, sed 2° neque est mera necessitas praecepti, sed 3° etiam moralis, i. e. iis, qui occasionem eucharistiae sumendae habent, ad perseverandum in gratia, vi institutionis eucharistiae, aliquoties in vita eam accipere moraliter

seu ita necessarium est, ut secus valde difficile eis sit, statum gratiae conservare: quia eucharistia per modum cibi instituta est.

10. Communio sumenda est ex gravi *praecepto* 1° divino: per se brevi ante mortem (in pueris pro viatico sumendo sufficit talis usus rationis, ut Corpus Chi a communi cibo discernere possint) et aliquoties in vita post adeptum usum rationis; per accidens autem, si quis tentatione vel etiam prava consuetudine laborat, quam vincere non potest absque frequentiore communione; 2° ecclesiastico, legem divinam accuratius explicante: post adeptum usum rationis saltem semel in anno et quidem, si fieri potest, tempore paschali. Cfr. pag. 180—181, n. 8, 9; 408, n. 21.

11. Qui post ultimam confessionem in bona fide et dolorose factam novum peccatum mortale certo commisit, non potest communicare cum sola contritione perfecta elicita, sed ex gravi praecepto ecclesiae tenetur *ante communionem* illud *confiteri*, nisi 1° confessarius desit (vel adiri non possit sine gravi incommodo externo vel interno extraordinario; cfr. pag 30, n. 14; 40, n. 43, 2°b*a*; 408, n. 22) et simul 2° adsit necessitas communicandi (respect. celebrandi) i. e. ad grave incommodum vitandum: quo in casu sufficit, contritionem perfectam elicere ante communionem; sed sacerdos, qui ita egit, confiteri debet intra 3 dies, nisi iam prius celebret. Cfr. pag. 414, n. 59.

12. In observatione abstinentiae, ieiunii sive ecclesiastici sive naturalis ante communionem, in celebratione missae et in recitando breviario: *tempus* licite et valide computari potest aut secundum tempus verum loci aut medium tum locale tum legale (sive hoc regionale sive aliud extraordinarium sit), quia ecclesia hoc expresse permisit.

13. *Causae excusantes a ieiunio naturali* ante communionem sunt 6: 1° viaticum

sumendum; 2° viaticum conficiendum; 3° complendum sacrificium missae, si saltem una species consecrata est et celebrans missam prosequi non potest vel si ante communionem deficit; 4° profanatio vel alia irreverentia SS. Sacramento imminens; 5° scandalum aliorum vitandum; 6° probabiliter ad communionem paschalem sumendam: etiam morbus stomachi hominis ceteroquin non graviter aegroti, modo scandalum aliorum praecaveatur. Nam lex divina positiva de viatico sumendo, de complendo sacrificio missae, lex naturae de vitanda irreverentia SS. Sacramenti et de vitando scandalo, item lex divino-ecclesiastica de eucharistia saltem semel in anno sumenda legi mere ecclesiasticae de ieiunio naturali ante communionem praevalent, utpote maiores. Cfr. pag. 38, n. 31; 408—409, n. 24—26.

14. *Graviter aegroti*, i. e. qui ex morbo in periculo mortis sunt, exemti sunt a lege ecclesiastica ieiunii naturalis ante communionem et exemti manent, quamdiu periculum mortis durat, ita ut per se quotidie non ieiuni licite per modum viatici communicare possint, etsi ieiunium servare possent. Insuper licite viaticum sumit, qui eodem die ex devotione iam communicavit. Cfr pag. 229, n. 8.

15. Qui 1° *iam a mense aegroti* sunt (etsi non graviter) 2° sine spe, intra mensem reconvalescendi et ecclesiam adeundi nec facile 3° ieiunium observare possunt ante communionem, possunt ante eam tum medicinam tum aliquid aliud sumere per modum potus et quidem bis in hebdomada.

16. Omnis fidelis *quotidie communicare* 1° licite potest, si in statu gratiae est et rectam intentionem habet (etsi non confessus), 2° exquirat autem consilium confessarii sui, si frequenter in hebdomada communicare vult, ut frequens et quotidiana communio maiore prudentia fiat; 3° con-

fessarius ius non habet, aliquem prohibendi a frequenti vel quotidiana communione, qui in statu gratiae et cum recta intentione eam suscipit, 4° sed solum ius habet dandi consilium, quod tamen fidelis sequi non debet.

17. 1° *Dignitas unius missae* est proprie infinita, quia res oblata infinitae dignitatis est, scl. Verbum secundum naturam humanam. 2° *Valor* eius scl. vis producendi fructus pro hominibus isque a) in actu primo i. e. quoad fructus, quos producere posset, a) non est proprie infinitus i. e. sine limite; nec intensive (i. e. ac si fructus tantae perfectionis produci possent, quae illimitata sit) quia res creata infinitae perfectionis repugnat; nec extensive (i. e. ac si fructus infinitae multitudinis aut eundem fructum in hominibus numero et actu infinite multis producere posset), quia tum res creatae infinitae multitudinis tum infinita capacitas alicuius hominis ad recipiendos fructus repugnant; quae vero repugnant ne a Deo quidem fieri possunt. Sed b) utique indefinitus est valor unius missae in actu primo, tum intensive i. e. fructus (finitos) semper maiores et perfectiores producere posset, tum extensive, i. e. in eodem homine fructus (in numero finito) semper plures et plures, item eundem fructum in hominibus (numeri finiti) semper pluribus et pluribus producere posset, quia valor in actu primo respondet dignitati rei oblatae, quae in missa est dignitas ipsius Dei, quae infinita est. Tamen b) valor unius missae in actu secundo i. e. quoad fructus, quos de facto producit, ne indefinitus quidem est α) intensive quia certus gradus perfectionis fructuum missae voluntate Christi determinatus est, ultra quam Deus non procedit, etsi subiectum fructuum adhuc perfectiorum capax esset; neque β) extensive quoad multitudinem fructuum, sed ex voluntate Christi certus et definitus est numerus gratiarum unius missae, ultra quem Deus

non procedit, etsi subiectum fructuum adhuc plurium capax esset: utrumque ideo, quia Christus voluit, ut per plures missas obtineretur id, quod una non efficit. γ) Extensive autem indefinitus est valor unius missae quoad numerum fidelium, qui fructus ex ea percipiunt, $\alpha\alpha$) sed solum, si spectes fructum generalem et specialem, i. e fructus generalis eius non minuitur pro numero fidelium, ex quibus ecclesia constat neque fructus eius specialis pro numero fidelium, qui missae assistunt; sed $\beta\beta$) fructus ministerialis extensive etiam quoad numerum eorum, quibus obvenit, certus et definitus est ex voluntate Christi (solo fructu impetratorio probabiliter excepto) i. e. una missa non aeque prodest, si a celebrante pro multis applicatur ac si pro uno vel paucis tantum applicatur, sed eo pauciores gratias singuli percipiunt, quo plures sunt, pro quibus missa applicatur, scl. inter ipsos dividuntur: in tot partes, quot sunt, pro quibus applicatur.

18. Missa 1° valide *offerri* potest (ideoque etiam accepto stipendio) pro omni, qui saltem alicuius fructus missae capax est. 2° Illicite autem offertur (et invalide quoad fructus ex opere operantis ecclesiae), si publice fiat, propter prohibitionem ecclesiae: a) pro vivis haereticis et schismaticis, b) pro excommunicatis; pro vitandis ne privatim quidem seu occulte, nisi ad eorum conversionem; c) pro defunctis non-catholicis et peccatoribus publicis, nisi ante mortem signa conversionis, respect. poenitentiae dederint. Cfr. pag. 409, n. 28.

19. Parochus: 1° stricte dictus (cfr. pag. 214, n. 14) tenetur omni anno sub gravi pro parochianis suis *gratis applicare* a) tot missas, quot dies dominicos annus habet (53); b) alias 36 (vel 34, si nec regnum nec locus patronum habent); 2° quasi-parochus ad id tenetur solum diebus festis Nativ. Chi, Epiph., Pasch., Pentec., Corporis Chi, Im-

mac. Concept. et Assumpt. B. M. V., S. Josephi, Petri et Pauli, Omnium Sanct. — Adiuncta temporis, loci, personae non obligant sub gravi.

20. Missae *manuales* vel quae sunt missae ad *instar manualium* (cfr. pag. 244), 1° si ab *uno* fideli traditae sunt, legi debent: quam primum, si pro urgente causa sunt, ceterae intra modicum tempus, e. g.

si	1	usque	circ.	20	tradidit:	circ.	intra	1	mensem
„	20	„	„	40	„	„	„	2	menses
„	40	„	„	60	„	„	„	3	„
„	60	„	„	80	„	„	„	4	„
„	80	„	„	100	„	„	„	5	„
„	100	„	„	200	„	„	„	6	„
„	200	„	„	300	„	„	„	1	annum
„	300	„	„	400	„	„	„	$1^1/_2$	„

nisi fidelis expresse vel implicite brevius tempus statuerit aut ipse vel S. Sedes longius concesserit. 2° Talem missam usque ad mensem ultra tempus praescriptum sine iusta causa differre, grave peccatum est; 3° stipendium autem sacerdos reddere non debet, si missam postea legit et finis, ad quem postulata fuit, adhuc obtineri potest; 4° Etsi fideles tempus celebrationis expresse arbitrio sacerdotis reliquerint, tamen tot tantum intentiones ei licet suscipere, quas intra annum persolvere potest, et 5° si inde a die, quo fidelis stipendium obtulit, totus annus elapsus est nec plures intentiones dedit, quam 1—300, intentiones nondum persolutae Ordinario loci (Superiori a religioso) tradendae sunt cum stipendiis; pro missis autem ad instar manualium annus, in cuius fine missae non persolutae tradi debent, intelligendus est ille, in quo legendae fuissent.

21. Celebrans in ecclesia, et oratorio publico vel semipublico (principali) sequi debet *directorium* loci (i. e. cleri stabiliter ei inservientis vel monialium choralium), in oratorio privato autem suum. — Celebrare et commu-

nionem dare debet ubique in ritu suo proprio. Cfr. pag. 404, n. 78.

22. Fer. VI. in *Parasceve* nullam missam licet celebrare; in *Sabbato* s. omnis missa privata prohibetur; fer. V. *in Coena Domini* una missa privata licita est in ecclesiis parochial. et oratoriis publ. curatis ex consuetudine, item in oratoriis communitatum religios. a S. Sede approbatarum ex privilegio S. Sed. Ad viaticum conficiendum omni tempore licet celebrare, quia praeceptum divinum de sumendo viatico praevalet omni prohibitioni ecclesiae.

23. *Binari* licet 1° quoties multi missam audire non possent die praecepto, si sacerdos non binaretur, attamen requiritur, ut Ordinarius loci declaraverit, hanc necessitatem revera in casu adesse; 2° in omni alio casu solum ex speciali privilegio S. Sedis licet binari vel etiam trinari.

24. *Qualitas missae* expresse postulata a fideli dante stipendium, sub levi tantum obligat.

25. In celebratione *omittere partem missae* integralem vel ritualem (seu ecclesiasticam) ordinariam in canone, grave est; extraordinariam, leve est. Aliquid addere, leve peccatum est, quia secus multi sacerdotes ita facerent diversissimas orationes addendo.

26. Missam *interrumpere* 1° essentialiter non licet nisi ob imminens periculum mortis vel profanationis SS. Sacramenti; 2° accidentaliter interrumpere ex causa proportionate gravi licitum est: ante praefationem ex rationabili causa; post eam, sed ante canonem ex gravi causa; incepto canone solum ex gravissima causa; post communionem licet exhortationem habere.

IV.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

1. **Sacramentum poenitentiae:** est sacramentum, quo homini baptizato, poenitenti et

confesso per absolutionem sacerdotis remittuntur peccata post baptismum commissa.

2. **Effectus absolutionis sacramentalis:** sunt 5: 1° gratia sanctificans vel prima vel secunda, per quam peccata remittuntur; 2° condonatio poenae aeternae; 3° remissio partis poenarum temporalium pro peccatis remissis debitarum; 4° reviviscentia meritorum, quae peccator prius acquisivit in statu gratiae; 5° gratia sacramentalis: ius ad speciales gratias actuales, ut poenitens in futuro possit cavere peccata accusata, et pro eis satisfacere.

3. **Materia sacramenti poenitentiae:** est id, circa quod versatur absolutio sacerdotis. Alia est remota seu „circa quam", alia proxima seu „quasi-materia". Remota dividitur in necessariam et liberam, sufficientem et insufficientem, certam et dubiam.

Remota: sunt omnia peccata post baptismum (etiam dubie validum, sed certo collatum) commissa, mortalia et venialia, sive nondum directe per absolutionem remissa sive iam alias directe per eam remissa.

Necessaria: sunt peccata, quae ex lege Christi accusari debent: omnia peccata mortalia nondum directe per absolutionem remissa.

Libera: peccata, quae non accusari debent: 1° veniala, 2° mortalia dubia vel iam accusata et directe remissa per absolutionem.

Sufficiens: omne verum peccatum personale.

Iusufficiens: quod non est verum peccatum personale.

Certa: omne verum peccatum certo commissum.

Dubia: peccatum dubium, i. e. vel non certo commissum vel quod non est certo verum peccatum. Cfr. pag. 51.

4. **Directa remissio peccati mortalis per absolutionem:** est remissio peccati mortalis vi absolutionis; fit, si peccatum dolorose ac-

cusatur et sacerdos habens iurisdictionem in idem peccatum, poenitentem ab eo absolvit.

5. **Indirecta remissio peccati mortalis per absolutionem:** est eius remissio solum vi infusionis gratiae sanctificantis, cui nullus obex obstat: nam haec consistere non potest cum peccato mortali; fit, si poenitens alia peccata confessus et rite dispositus illud peccatum inculpabiliter omisit, aut, si id confessus est, sacerdos autem in hoc peccatum non habens iurisdictionem, eum a peccatis accusatis absolvit.
6. **Peccata dubia:** sunt peccata mortalia, de quibus positivum dubium habetur, an accusari debeant. Sunt triplicis generis: 1° dubie commissa, 2° dubie mortalia, 3° dubie iam accusata.
7. **Materia proxima sacramenti poenitentiae:** sunt 3 actus poenitentis: 1° dolor, 2° accusatio, 3° voluntas satisfactionem imponendam acceptandi et implendi.
8. **Forma:** sunt verba: Misereatur tui etc. . . Indulgentiam etc. . . Dominus noster etc. . . Deinde ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus S. Amen. Passio Domini etc. . . Forma est duplex: essentialis et rubricalis.
   Essentialis: quae requiritur ad essentiam seu valorem absolutionis; sunt verba: ego te absolvo a peccatis tuis.
   Rubricalis: quam praeter formam essentialem rubrica Ritualis praescribit; sunt reliqua omnia supra posita. Rubricalis dividitur in praeceptivam et directivam.
   Praeceptiva: Dominus noster etc. . . . in nomine Patris etc.
   Directiva: reliqua omnia formae rubricalis. Cfr. pag. 411, n. 41.
9. **Media post baptismum obtinendi statum gratiae post lapsum in peccatum mortale:** sunt 4: 1° attritio cum absolutione; 2° contritio perfecta. Haec est duplex: formalis et virtualis; 3° pro infirmis, qui confiteri non possunt: attri-

tio cum extrema unctione; 4° attritio cum martyrio. Cfr. 408, n. 23; 411, n. 43.

Contritio perfecta formalis seu **explicita:** est actus doloris et detestationis de peccato commisso ex motivo caritatis perfectae erga Deum, i. e. quia est contra infinitas perfectiones Dei, propter ipsas super omnia dilecti.

Virtualis seu **implicita:** est formalis actus caritatis perfectae erga Deum, qui necessario implicite et virtualiter in se continet dolorem et detestationem de omni peccato mortali commisso ex motivo caritatis, etsi eliciens actum caritatis non cogitet de peccato. Cfr. pag. 64—65, n. 17.

10. **Reatus culpae et reatus poenae in peccato:** Reatus culpae est necessitas hominis, ut sit obiectum odii et inimicitiae Dei (ob peccatum mortale); obiectum displicentiae divinae (ob peccatum veniale). Reatus poenae est necessitas et obligatio hominis subeundi poenam aeternam (propter peccatum mortale); subeundi poenas temporales in hac vel in altera vita (propter peccatum veniale et mortale iam remissum).

11. **Poenitentia:** est 1° dolor et 2° detestatio 3° de peccato 4° a poenitente commisso 5° propter Deum i. e. quia est offensa Dei. Dividitur in virtutem et actum poenitentiae; virtus poenitentiae dividitur in generalem et specialem; actus poenitentiae in attritionem et contritionem.

Virtus poenitentiae: est virtus moralis, quae hominem inclinat ad dolendum de peccato propter Deum.

Specialis: cuius motivum praecise est iniuria Deo illata per peccatum.

Generalis: cuius motivum alia malitia est, quae peccato inhaeret.

Actus poenitentiae: est actus voluntatis, quo quis tristatur de peccato a se commisso idque detestatur propter Deum i. e. ex motivo non profano, sed quod relationem habet ad Deum i. e. propter oppositionem eius ad Deum.

Motivum doloris: dividitur in motivum particulare et universale, universale in relative et absolute universale.

Particulare: quod non est aptum, ut quis propter ipsum omnia peccata mortalia commissa et nondum remissa detestetur, sed quod solum valet pro aliquibus aut pro hoc vel illo peccato tantum.

Universale: est illud, quod dignum et aptum est, ut quis propter ipsum omnia peccata mortalia commissa et nondum remissa detestetur.

Relative universale: propter quod saltem omnia peccata mortalia commissa et nondum remissa detestationem merentur.

Absolute universale: propter quod omne possibile peccatum grave vel etiam leve detestandum est.

Attritio seu **poenitentia imperfecta:** est dolor et detestatio non ex motivo caritatis perfectae, sed ex inferiore motivo, quod tamen relationem ad Deum habet.

Quotuplex est motivum attritionis: R. triplex (sec. Trident.): 1° „turpitudo peccati" i. e. malitia transgressioni legis Dei inhaerens eiusque funesti effectus in anima; 2°, „metus gehennae" i. e. poenae supernaturales et aeternae peccati mortalis: amissio meritorum et beatitudinis et poena sensus in gehenna; 3° „metus poenarum" i. e. poenae temporales sive huius vitae sive purgatorii, a Deo infligendae.

Contritio seu **poenitentia perfecta:** est dolor et detestatio de peccato ex motivo caritatis perfectae erga Deum. Est duplex: formalis et virtualis; v. supra n. 9.

Dotes poenitentiae: sunt qualitates, quas actus doloris et detestationis habere debet, ut absolutio valida sit. Sunt 5: debet esse 1° verus dolor, 2° formalis, 3° supernaturalis, 4° universalis (quoad peccata mortalia), 5° appretiative super omnia; cfr. pag. 411—412, n. 44.

Verus: i. e. realiter in voluntate existens, non solum existimatus vel votum eius.

Formalis: i. e. ipse actus doloris et detestationis adesse debet, non sufficit alius actus continens in se implicite et virtualiter actum doloris et detestationis.

Supernaturalis: elicitus ope gratiae supernaturalis actualis.

Universalis: se extendens ad omnia peccata mortalia commissa et nondum remissa. Est vel explicite vel implicite universalis.

Explicite universalis: si poenitens omnia et singula peccata mortalia commissa et nondum remissa distincte recogitans dolorem de eis elicit

Implicite universalis: est explicitus actus doloris et detestationis de aliquibus tantum peccatis commissis, sed elicitus ex motivo universali, scl. si non de omnibus et singulis peccatis suis mortalibus nondum remissis cogitat, sed tantum de uno vel aliquibus eorum et de hisce dolorem elicit ex motivo (saltem relative) universali, i. e. propter quod omnia mortalia peccata ab ipso commissa et nondum remissa, etiam non in memoriam revocata, detestationem merentur. Cfr. pag. 411—412, n. 44.

Super omnia appretiative: si poenitens 1° intellectu suo iudicat, peccatum commissum esse maius malum, quam omne aliud malum et simul 2° in voluntate sua vere paratus est, in futuro potius omne malum pati et omne bonum amittere, quam unquam peccatum, de quo dolet, iterum committere. Cfr. pag. 411—412, n. 44.

12. **Propositum non peccandi de cetero:** est voluntas, non committendi peccatum in futuro. Est duplex: explicitum et implicitum.

Explicitum: est actus voluntatis in se elicitus, quo poenitens sibi proponit, peccatum vitare in futuro.

Implicitum: est actus doloris et detestationis de peccato propter Deum, qui actus vi motivi necessario simul continet voluntatem, idem peccatum in futuro non iterandi.

Dotes propositi: sunt qualitates, quas propositum non peccandi de cetero habere debet, ut absolutio valida sit. Sunt 4: debet esse 1° firmum seu absolutum, 2° absolute universale quoad peccata gravia, 3° efficax, 4° explicitum de peccatis gravibus, si dolor de peccatis mortalibus commissis elicitus fuit ex motivo non absolute universali; si ex motivo absolute universali elicitus est, sufficit propositum implicitum.

Firmum: poenitens in voluntate paratus esse debet, potius omnia mala pati et omnia bona amittere, quam unquam idem peccatum committere in futuro.

Absolute universale: quoad peccata gravia (non quoad levia): i. e. se extendere debet ad omne possibile peccatum grave futurum seu poenitens debet habere propositum, non solum illa peccata gravia non amplius committendi, quae reapse commisit, sed vitandi etiam omne possibile peccatum grave, etsi nunquam reapse commissum.

Efficax: debet esse coniunctum cum vera et sincera voluntate, id faciendi, quod est medium necessarium ad vitandum peccatum in futuro.

13. **Confessio:** est manifestatio peccatorum commissorum. Dividitur in mere narrativam et sacramentalem; sacramentalis in veram et mendacem, genericam et specificam, integram et non integram, secretam et publicam, oralem et scriptam, in praesentia sacerdotis et in eius absentia factam, in generalem et ordinariam, validam et invalidam, materialiter vel formaliter sacrilegam.

Mere narrativa: quae non fit ex intentione absolutionem obtinendi.

Sacramentalis: qua 1° sacerdoti sive vero sive existimato, qui 2° putatur iurisdictionem habere, 3° saltem unum peccatum, sive verum sive existimatum, 4° saltem generice manifestatur, 5° cum intentione absolutionem accipiendi.

Vera et mendax: prout absque mendacio fit vel mendacium dicitur in confessione. Mendacium in confessione dividitur in mendacium in re ad confessionem pertinente vel non pertinente; mendacium in re ad confessionem non pertinente in mendacium in re gravi vel levi; mendacium in re ad confessionem pertinente in mendacium in re necessario vel non necessario ad confessionem pertinente; mendacium in re necessario ad confessionem pertinente, in mendacium factum in bona fide i. e. cum iudicio, rem non esse sub gravi manifestandam, vel in mala fide, si poenitens scivit, rem sub gravi esse declarandam.

Confessio generica: in qua peccata non in specie infima accusantur. Est triplex: 1° generalissima: peccavi; 2° generalis: peccavi graviter; 3° minus generalis, accusando genus vel speciem subalternam peccati: peccavi graviter contra iustitiam.

Specifica: in qua peccata in specie infima accusantur: grave furtum commisi.

Integra seu **completa:** est confessio, in qua omnia peccata accusantur, quae ex lege Christi accusari debent, scl. peccata mortalia post baptismum commissa et nondum per absolutionem directe remissa, in specie infima et secundum numerum. Est duplex; materialiter et formaliter integra.

Materialiter integra confessio: in qua omnia peccata mortalia post baptismum commissa et nondum per absolutionem directe remissa, accusantur in specie infima et secundum numerum.

Formaliter integra: si quis peccata mortalia secundum speciem infimam et numerum accusat in tantum, in quantum hic et nunc potest, physice et moraliter, seu in quantum non habet ad omittenda peccata causam excusantem. Dividitur in obiective et subiective formaliter integram.

Obiective formaliter integra: si quis solum

illa peccata mortalia omittit, pro quorum omissione hic et nunc revera existit legitima causa excusans.

Subiective formaliter integra: si quis putat, se posse aliquod peccatum mortale omittere, etsi revera nulla adsit causa excusans seu, si sic et in tantum se accusat, qualiter et in quantum ipse putat, se accusare debere sub gravi.

Non integra seu **incompleta:** in qua non omnia peccata accusantur, quae ex lege Christi accusari debent. Est vel solum materialiter non integra, tamen formaliter obiective integra, vel neque formaliter obiective integra, tamen formaliter subiective integra vel ne subiective quidem formaliter integra.

Materialiter non integra, tamen formaliter obiective integra: si poenitens aliquod peccatum mortale ex iusta causa excusante omittit; est inculpabiliter incompleta confessio et valida, sed postea complenda, quando causa excusans cessavit.

Nec materialiter nec formaliter obiective integra, tamen formaliter subiective integra: si poenitens aliquod peccatum mortale omittit sine causa vere excusante, ipse tamen in bona fide putat, adesse causam excusantem, i. e. se hic et nunc non sub gravi obligari ad eius confessionem; est etiam inculpabiliter incompleta et valida et solum complenda.

Ne subiective quidem formaliter integra: si quis aliquod peccatum omittit putans se debere sub gravi hic et nunc illud confiteri; est confessio incompleta ex gravi culpa et invalida ideoque tota repetenda.

Res necessario manifestandae in confessione: Quaenam sunt et quotuplicis generis? R.: Sunt omnia ea, quae sub gravi declarari debent. Sunt duplicis generis: alia declarari debent, quin interroget confessarius; alia solum, si interrogat confessarius.

Quin confessarius interroget: sunt omnia

peccata mortalia nondum directe per absolutionem remissa, secundum speciem infimam et numerum, ita ut saltem integritas formalis obiectiva adsit, ideoque etiam circumstantiae speciem moralem vel theologicam mutantes, si malitia accedens mortalis est. Cfr. pag. 19, n. 15.

Si confessarius interrogat: sunt ea, in quae inquirere confessarius ius habet; scl.: 1° circumstantiae notabiliter aggravantes (excepto praecepto sexto); 2° conditiones necessariae ad censuram vel irregularitatem vel casum reservatum incurrendum; 3° consuetudo peccandi graviter; 4° relapsus in idem peccatum grave, pluries iam accusatum; 5° occasio proxima peccati gravis; 6° omnis obligatio gravis poenitentis; 7° status eius (si de gravibus agitur); 8° dispositio necessaria ad valorem absolutionis.

Confessio generalis: est ea, quae fit vel de peccatis totius vitae vel longioris partis eius vel unius anni. Est duplex: necessaria vel non necessaria et haec posterior est vel utilis et suadenda, vel nociva et dissuadenda.

Generalis necessaria: est repetitio confessionum invalidarum peccatorum mortalium nunquam directe remissorum.

Generalis non necessaria: est repetitio confessionum mortalium, quae certo validae vel solum dubie invalidae fuerunt.

Non necessaria, sed utilis: est confessio generalis non necessaria hominis nec scrupulosi nec proclivis ad anxietates conscientiae et (nisi graviter aegrotus sit) bene praeparati.

Generalis nec necessaria nec utilis: est 1° repetitio confessionis generalis valide factae; 2° confessio generalis non necessaria hominis scrupulosi vel saltem proclivis ad anxietates conscientiae vel non praeparati (nisi graviter aegrotus sit).

Ordinaria: quae fit de peccatis commissis inde ab ultima confessione.

Valida et invalida: prout absolutio valida vel invalida fuit.

Invalida neutralis: seu materialiter tantum sacrilega: si poenitens in bona fide existens, seu ignoranter fuit invalide absolutus.

Invalida et sacrilega: scl. subiective, formaliter sacrilega: si poenitens in mala fide seu scienter, ex culpa sua absolutionem invalidam accepit.

14. **Complex:** est ille, quocum aliquis peccavit.

Inquirere nomen complicis: Ille confessarius inquirit nomen complicis, qui poenitentem de iis interrogat, quae personam complicis eius manifestant confessario. Fieri potest: vel formaliter vel materialiter.

Formaliter: si confessarius intendit cognoscere personam complicem. Hoc dupliciter fieri potest: aut expresse: nomen complicis petendo, aut implicite: de circumstantiis peccati vel poenitentis interrogationes faciendo, ad quas ius non habet, et ex quibus cognoscere potest et vult personam complicis.

Materialiter: si confessarius ad cognitionem complicis pervenit ex responsis poenitentis ad interrogationes, ad quas faciendas ius habet, v. pag. 262.

15. **Examen conscientiae:** est inquisitio hominis in sua peccata mortalia nondum accusata eorumque speciem infimam et numerum.

Diligentia in examine conscientiae: duplex est: ordinaria et extraordinaria.

Ordinaria: quam homines prudentes in re magni momenti adhibere solent; haec accommodata est statui hominis, frequentiae occasionum peccandi, spatio temporis elapsi ab ultima confessione, viribus corporalibus et intellectualibus poenitentis, incommodis coniunctis cum examine.

Extraordinaria: quae descriptam superat seu illa, quam solum homines diligentissimi, sollicitissimi, cautissimi vel etiam scrupulosi in rebus magni momenti adhibere solent.

Negligentia in examine instituendo: est

omissio diligentiae ordinariae. Est duplex: gravis et levis.

Negligentia gravis: si plura peccata mortalia omissa sunt quam accusata. Haec vel invalidat absolutionem, ideoque et totam confessionem: si poenitens in actu absolutionis sibi conscius est huius negligentiae graviter culpabilis, vel non invalidat absolutionem, si in actu absolutionis non sibi conscius est, se graviter peccasse per hanc negligentiam.

Negligentia levis: si peccata mortalia accusata multo plura sunt, quam omissa.

16. **Satisfactio:** est opus poenale seu castigans hominem, Deum autem honorificans, quo homo intendit reparare iniuriam Deo per peccatum illatam et Deum movere, ut non puniat. Dividitur in non-sacramentalem et sacramentalem; sacramentalis in satisfactionem in voto et in re; satisfactio sacramentalis in re in congruam et incongruam; congrua in eam, quae sub gravi et in eam, quae sub levi obligat.

Non-sacramentalis: est ea, quam homo ipse sibi imponit vel Deus imponit et homo voluntarie acceptat.

Sacramentalis: quae a confessario in sacramento poenitentiae pro peccatis accusatis et per absolutionem remittendis imponit.

In voto: est voluntas poenitentis satisfactionem, quam confessarius impositurus est, acceptandi et implendi, si non sit manifesto incongrua.

In re: est executio poenitentiae impositae.

Congrua: quae saltem aliquo modo accommodata est qualitati, quantitati, multitudini peccatorum, viribus physicis et spiritualibus, statui, sexui, aetati poenitentis. Poenitentiae distinguuntur in leves pro venialibus (3—7 Ave, litaniae lauret., Miserere), simpliciter graves pro aliquibus peccatis mortalibus ordinariis (12 Pater et Ave, 1 rosarium, litaniae Omnium SS., 1 dies abstinentiae, 1 hora),

paulo graviores pro pluribus peccatis mortalibus ordinariis (1 missa, via crucis, 1 visitatio ecclesiae, 3 rosaria, psalmi poenitentiales, 1 concio, 1 meditatio per semihoram, eleemosyna, abstinere ab oblectamento aliquo vel a pomis, oratio quaedam per aliquod tempus), valde graves pro multis peccatis mortalibus ordinariis (1 ieiunium, exercitia, peregrinatio, novena, susceptio sacramentorum pluribus diebus dominicis, cilicium), gravissimae pro pluribus peccatis extraordinariis vel reservatis papalibus (per annum vel dimidium annum: omni mense sacramenta suscipere, omni hebdomada via crucis, omni die 5 Pater et Ave, etc.).

Incongrua: quae aut 1° non respondet peccatis aut 2° publica est aut 3° nimis gravis vel diuturna vel implicata aut 4° innaturalis, aut 5° condicioni poenitentis disconveniens.

Sub gravi obligans: est poenitentia 1° in se gravis 2° pro peccatis mortalibus 3° nunquam antea accusatis 4° sub gravi imposita.

Sub levi obligans: est poenitentia in se levis, aut pro venialibus vel mortalibus iam alias accusatis et remissis aut sub obligatione levi imposita.

17. **Commutatio poenitentiae sacramentalis:** est substitutio alterius operis poenalis expiatorii in locum operis a confessario in satisfactionem sacramentalem impositi.
18. **Potestas ordinis:** est potestas, quae ordinatur ad sacramenta et sacramentalia conficienda et confertur (ordinarie) in ordinatione.
19. **Potestas iurisdictionis pro foro interno sacramentali:** est potestas subditis remittendi vel retinendi peccata in sacramento poenitentiae.

Divisio: dividitur in ordinariam et delegatam; delegata in directe et indirecte, illimitate et limitate, expresse et tacite delegatam; in delegatam a Papa, ab episcopo, a parocho, a Superiore regulari.

Ordinaria: quae ipso iure (lege vel consuetudine) annexa est officio.
Delegata: quae commissa est personae, scl. speciali actu Superioris.
Directe et indirecte delegata: prout vel immediate ipsi sacerdoti datur vel poenitenti a Superiore ecclesiastico licentia fit, sibi eligendi confessarium.
Illimitate delegata: si datur sine expressione certarum personarum et certi temporis, pro quibus datur.
Limitate delegata: si solum pro certis personis vel casibus vel ad certum tempus datur.
Expresse delegata: si Superior explicitis verbis vel scripto eam concedit.
Tacite: si ad exercitium iurisdictionis, quae ab ipso dependet, sciens et volens tacet.

20. **Error communis et privatus:** sacerdotem confessiones excipientem posse valide absolvere, quamvis revera non possit propter certum defectum iurisdictionis. Error communis adest, si fere omnes fideles loci putant, eum posse valide absolvere; privatus, si pauci hoc putant.
21. **Iurisdictio positive dubia:** habetur, si ratio probabilis adest pro eo, quod sacerdos iurisdictione gaudeat; est dubia vel dubio iuris vel dubio facti.
Dubio iuris: si dubium circa ipsum ius versatur.
Dubio facti: si dubium circa aliquod factum humanum versatur.
22. **Religiosi** sunt homines, qui emissis votis publicis paupertatis, castitatis, oboedientiae ex professo tendunt ad perfectionem christianam, in communitate vivunt (vocatur domus religiosa) iuxta certam regulam sub auctoritate ecclesiastica, quae eorum vivendi modum (religio) approbavit. Dividuntur in religiosos viros et feminas; viri in regulares et tales, qui non vocantur regulares, sed religiosi tantum, in sodales religionis clericalis, si plerique sodales sacer-

dotes sunt, et in sodales religionis laicalis, si hoc non obtinet, in exemtos (vi iuris: omnis ordo) et non exemtos; feminae religiosae vel sorores sunt vel moniales, exemtae (si Superiori regulari subsunt) vel non exemtae, claustrales vel non-claustrales.

Regulares: sunt viri religionis, in qua emittuntur 3 vota sollemnia: paupertatis, castitatis, oboedientiae: constituunt ordinem; hi tantum intelliguntur, si de regularibus sermo est et domus regularis est domus ordinis.

Religiosi (ae) simpliciter: sunt sodales religionis, in qua non emittuntur vota sollemnia, sed simplicia tantum, sive perpetua sive temporanea, sed elapso tempore renovanda; hae religiones virorum vel mulierum vocantur congregationes et sunt vel iuris Pontificii vel dioecesani, prouti a S. Sede saltem decretum laudis obtinuerunt vel hoc nondum obtinuerunt. Sodales instituti, quod praedicta 3 vota publica non habet, sed ad summum promissionem homini seu Superiori factam, perseverandi in instituto, non sunt religiosi proprie dicti, gaudent tamen privilegiis clericorum, non vero (per se) religiosorum.

Exemti (ae) et non exemti (ae): prouti Ordinarius loci etiam extra forum internum sacramentale iurisdictione ordinaria in eos (eas) pollet vel non pollet.

Sorores et moniales: sorores vocantur sodales religionis, quae vota simplicia tantum habet; moniales, si vota sollemnia emittuntur aut earum vota saltem ex instituto sollemnia sunt, quamvis ex praescripto S. Sedis simplicia tantum sint (e. g. in U. S. A.).

Religiosae claustrales et non-claustrales: prouti clausuram papalem habent (si vota sollemnia emittunt vel speciale privilegium clausurae papalis habent) aut solum episcopalem (per se: si solum simplicia emittunt).

23. **Confessarius religiosarum:** est sacerdos ab Ordinario loci (in quo monasterium situm est) speciali iurisdictione instructus

ad excipiendas confessiones religiosarum sive omnium sive plurium in dioecesi sive unius monasterii tantum. Est triplex: ordinarius, extraordinarius generalis, extraordinarius particularis.

Ordinarius: qui confessiones omnium religiosarum monasterii excipit (regulariter unus) earumque directionem spiritualem in confessionali tantum habet.

Extraordinarius generalis: qui quater in anno in monasterium venire debet et cui omnes religiosae se sistere debent (saltem ad benedictionem accipiendam, non ad confessionem faciendam).

Particularis: quem aliqua religiosa e confessariis pro monialibus constitutis specialiter petit pro confessione ei facienda.

Specialis: est sacerdos quilibet, quem religiosa legitime petit pro confessione ei facienda, etsi non instructus speciali iurisdictione in feminas religiosas.

Confessarius ordinarius, extraordinarius et particularis etiam pro viris religionis laicalis et pro novitiis cuiuslibet religionis constituendus est. Pro domo religionis laicalis exemtae Superior eos nominat, Ordinarius loci, si non est exemta; hic autem iurisdictionem confert, etsi exemta sit. V. etiam pag. 285, n. 27.

24. **Reservatio casuum:** est avocatio iudicii sacramentalis de certis quibusdam peccatis ad superius tribunal, qua iurisdictio absolvendi inferioribus confessariis limitatur. Dividitur in poenalem et medicinalem; insuper in reservationem, qua peccatum reservatur cum censura et in reservationem, qua peccatum sine censura reservatur. Reservatio peccati cum censura est vel reservatio peccati propter censuram vel non propter censuram, sed censurae propter peccatum.

Poenalis et medicinalis: prouti principalis intentio reservantis est, per reservationem delinquentes punire aut fideles absterrere a peccatis reservatis committendis.

Cum censura et sine censura: prouti peccato reservato annexa est censura aliqua vel non annexa est.

Peccatum reservatum cum censura et propter censuram: si peccatum ideo reservatum est, quia censura (quae sacramentorum receptionem impedit: excomm., interdictum) reservata est, adeo ut ex una parte peccatum a quovis confessario remitti possit, si poenitens censuram non incurrebat aut ab ea absolutus est, ex altera parte confessarius non habens potestatem in censuram, etiam a peccato absolvere non possit; est proprie censura reservata (scl. principaliter).

Peccatum reservatum cum censura, sed non propter censuram: si censura reservata est, quia peccatum reservatum est, adeo ut peccatum nihilominus reservatum sit, quamvis poenitens censuram non incurrerit aut ab ea absolutus sit; est proprie peccatum reservatum (scl. principaliter).

Casus reservati: sunt peccata, a quibus simplex confessarius ob defectum iurisdictionis in ea valide absolvere nequit. Dividuntur in casus papales, episcopales, regulares; in peccatum reservatum cum vel sine censura; peccatum reservatum cum censura dividitur in peccatum reservatum (seu in censuram propter peccatum reservatam) et in censuram reservatam (seu in peccatum reservatum propter censuram); papales in casus a Papa Ordinariis reservatos aut sibi reservatos vel simpliciter vel speciali modo vel specialissimo modo.

Papalis, episcopalis, regularis: prouti peccatum aliquod Papa vel episcopus vel Superior regularis sibi reservavit. Reliqua v. pag. 190—192, 196—201.

Condiciones ad id, ut peccatum reservatum sine censura, sit revera reservatum: sunt 6: 1° ut confitens tale peccatum sit subditus reservantis; 2° ut peccatum fuerit externum idque grave; 3° commissum cum plena advertentia et pleno con-

sensu; 4° ordinarie effectus malus debet esse secutus; 5° illa malitia peccati saltem in confuso debet esse cognita, propter quam peccatum reservatum est; 6° peccatum commissum esse debet cum scientia reservationis, seu excusat ignorantia reservationis invincibilis vel leviter culpabilis, nisi episcopus aliud statuerit; 7° omnes 6 enumeratae condiciones certo adesse debent; in omni positivo dubio sive iuris sive facti peccatum non est reservatum.

Condiciones ad id, ut peccatum cum censura et propter censuram reservatum, sit revera reservatum: condiciones ad censuram incurrendam requisitae, adesse eaeque certae esse debent. V. pag. 193, n. 6; 208, n. 20.

25. **Peccatum complicitatis:** Quid est? R. est peccatum 1° quodlibet a sacerdote contra praeceptum sextum sive ante sive post susceptum sacerdotium commissum 2° immediate 3° cum mare vel femina, 4° si fuit ex utraque parte externum i. e. non mere internum, 5° ex utraque parte grave tum obiective tum subiective et 6° ex utraque parte certum, i. e. certo commissum, certo externum ac certo grave, obiective et subiective.

26. **Peccatum sollicitationis in confessione:** Quid est? R. est 1° certum aliquod dictum vel factum vel signum a) in relatione ad confessionem (i. e. in confessione, aut immediate ante vel post eam, aut occasione confessionis vel petitionis confessionis statim faciendae aut sub praetextu confessionis aut in loco confessionis cum simulatione eius cfr. pag. 415, n. 62), b) a sacerdote commissum, quo alium ad peccatum grave contra castitatem faciendum movere intendebat, c) quodque certe in alio sensu nulla ratione explicari potest; 2° sermo turpis (graviter inhonestus) confessarii cum poenitente, habitus in relatione ad confessionem (ut sub a).

27. **Dispositio poenitentis:** est dolor et de-

testatio poenitentis requisita cum proposito necessario; v. supra pag. 257—259.

Dispositus, indispositus, dubie dispositus poenitens: 1° dispositus ille dicitur, pro cuius dispositione adest aliquod grave motivum, etsi etiam contra eius dispositionem adsit gravis suspicio. 2° Dubie dispositus, pro cuius dispositione nullum adest grave motivum, contra quam autem gravis suspicio habetur ex positivis indiciis. 3° Indispositus: de quo certum est, eum non habere dispositionem e. g. qui monitus renuit aliquam obligationem, implere, quae ei ut gravis explicata est.

Signa dispositionis: sunt quaedam facta, ex quibus grave motivum pro dispositione poenitentis colligi potest. Sunt duplicis generis: ordinaria et extraordinaria.

Ordinaria: sunt 2: 1° confessio rite nec quasi coacte instituta; 2° assertio non ficta poenitentis, se dolere et emendationem proponere. Haec duo tunc tantum grave motivum pro dispositione subministrant, si nihil occurrit, quod prudentem suspicionem ingerat contra dispositionem poenitentis.

Extraordinaria: sunt omnia alia signa, ex quibus confessarius in casu gravis suspicionis contra dispositionem poenitentis sibi colligere potest grave motivum pro eius dispositione, e. g. si poenitens imparatus et indispositus accessit, confessarius autem cum zelo apostolico eum ad rectam confessionem, ad dolorem et propositum excitare diligenter conatus est et poenitens nunc sincere confitetur et serio asserit, se dolere et emendationem proponere.

28. Consuetudinarius: est homo, qui pravam inclinationem et facilitatem contraxit, idem peccatum grave sive internum sive externum committendi, eo quod illud 1° intra certum et longius tempus (e. g. per annum) 2° saepe et 3° per quaedam intervalla (non nimis brevia nec nimis longa) iteravit. Est duplex: vel simplex

vel recidivus: recidivus est vel materialiter vel formaliter recidivus.

Consuetudinarius simplex: est ille consuetudinarius seu habituatus in peccato gravi, qui non iam pluries hoc confessus et ab eo absolutus est.

Consuetudinarius recidivus: est ille habituatus in peccato gravi, qui hoc peccatum iam pluries (saltem ter) confessus et ab eo absolutus est.

Materialiter recidivus: qui quidem idem peccatum grave iam pluries confessus est, attamen aliquo modo se emendavit inde ab ultima confessione vel saltem aliquod medium se emendandi adhibuit.

Formaliter recidivus: qui nullo modo se emendavit neque ullum medium a confessario ei propositum idque aptum adhibuit.

29. **Recidivus simpliciter talis:** est ille recidivus, qui non est simul consuetudinarius, i. e. qui iam pluries idem peccatum grave confessus et ab eo absolutus est, quin tamen iam pravum habitum contraxerit (scl. si deest una ex 3 condicionibus in n. praecedente enumeratis). Est duplex: materialiter et formaliter recidivus; v. n. 28.

30. **Occasionarius:** est ille, qui constitutus est in occasione peccandi graviter. Occasio peccati gravis dividitur in occasionem ‚in esse' et ‚non in esse', in liberam et necessariam, in proximam et remotam.

Occasio: est aliqua res externa vel persona, quae alicui incitamentum et simul opportunitatem praebet ad peccandum.

Occasio in esse: quam quis continuo apud se habet.

Occasio non in esse: quam quis non habet apud se, tamen facile adire potest.

Libera: seu voluntaria: quae facile removeri vel vitari potest.

Necessaria: quam removere vel vitare aut physice est impossibile aut coniunctum esset cum gravi seu notabili incommodo vel damno sive proprio sive alieno.

Remota et proxima: prout adest aut non adest probabilis spes, hominem in illa occasione non graviter peccaturum esse. Cfr. pag. 51—52, 54—55.

Familiaritates: Quid sunt et quomodo dividuntur? R. sunt visitationes adamantium. Fiunt vel intuitu futuri matrimonii vel non ita; sunt occasio peccandi mortaliter vel remota vel proxima, priores: necessaria, posteriores: libera.

Intuitu futuri matrim.: 1° quae fiunt post sponsalia; 2° quae fiunt ante sponsalia a) cum intentione et b) spe probabili matrimonii c) mox ineundi (non diu ultra annum, si frequenter se visitant). Hae per se licitae sunt. Ratio est, quia in hoc duplici casu necessariae sunt, ne infaustum matrimonium ineatur; sed in casu necessitatis licitum est, se exponere periculo peccati, dummodo cautelis adhibitis (*non solus cum sola*) periculum proximum consensus in peccatum excludatur.

Quae non fiunt intuitu futuri matr.: quae fiunt aut 1° sine intentione, aut 2° sine spe probabili matrimonii ineundi, aut 3° solum cum intentione vel spe matrimonii diu postea ineundi. Hae per se illicitae sunt: nam ordinarie continent periculum saltem remotum peccandi mortaliter contra castitatem idque liberum, quia iusta causa, hoc periculum cohonestans, solum est futurum matrimonium, ideoque, si cui occasio proxima sunt, absolute sub gravi prohibentur. Cfr. pag. 51—52, 54—55, 293—294.

Choreae: dividuntur, spectato modo obiectivo, quo habentur, in saltationes honestas et inhonestas; inhonestae in graviter et leviter inhonestas; spectata publicitate in publicas et in privatis domibus; privatae in occultas et familiales.

Honestae: in quibus partes corporis honestae tantum deteguntur et tactus gestusque solum honesti fiunt (i. e. in partibus corporis honestis).

Leviter inhonestae: in quibus non solum collum, sed etiam superior pars pectoris (fere usque ad mamillas) et scapulae mulieris deteguntur vel tactus gestusve in his partibus fiunt.

Graviter inhonestae seu **obscoenae:** si vel 1° partes corporis obscoenae (genitalia vel partes illis proximae) vel pectus cum mamillis (in nostris regionibus) vel crura vel fere totum dorsum deteguntur vel velo tenuissimo tantum teguntur aut 2° tactus, gestus, vel pressiones seu contactus in hisce partibus fiunt (etsi supra vestes tantum in parte obscoena fiant). Cetera patent.

Spectacula: dividuntur in honesta et inhonesta, inhonesta in leviter vel graviter inhonesta.

Honesta: quae nec fidem nec virtutem christianam nec speciatim castitatem laedunt.

Leviter inhonesta: in quibus quaedam occurrunt, quae vel fidei vel virtutibus christianis vel speciatim castitati contraria sunt, sed non notabiliter.

Graviter inhonesta: in quibus vel 1° veritates revelatae (vel institutiones vel virtutes christianae) ut ridiculae, virtutes ut contemtibiles exhibentur et ludibrio exponuntur aut 2° nudationes vel saltationes obscoenae fiunt.

Etiam choreae et spectacula sunt vel occasio remota tantum vel proxima (sive obiective sive subiective), eaque vel libera vel necessaria.

31. Sigillum sacramentale: est obligatio 1° cuiuslibet hominis 2° servandi silentium perpetuum 3° erga quemcunque hominem (etiam ipsum poenitentem) 4° extra confessionem 5° de omnibus ex sacramentali confessione tantum cognitis (sive immediate sive mediate), 6° quorum revelatio sacramentum poenitentiae odiosum redderet hominibus, 7° nisi poenitens loquendi licentiam dederit expresse et prorsus libere.

Materia sigilli sacramentalis: est omne id, quod sub obligatione sigilli sacramentalis cadit, scl.: 1° peccata, (mortalia in genere et in specie, venialia in specie) etsi publice nota; 2° quae dicta sunt ad declaranda peccata: obiecta, circumstantiae et complex peccatorum, nisi publice nota sint; 3° indispositio poenitentis et absolutio denegata; 4° defectus physici et morales poenitentis, nisi publice noti sint.

Laesio sigilli: est duplex: directa et indirecta.

Directa: si 1° aliquid, quod sub sigillo cadit, praesertim peccatum aliquod revelatur et 2° simul persona poenitentis nominatur vel a) expresse vel b) ita eam describendo, ut alii eam certo cognoscere possint.

Indirecta: 1° si aliquid, quod sub sigillo cadit, praesertim peccatum aliquod revelatur, quin nominetur persona, sed tamen cum periculo (vel gravi vel levi), quominus alii venire possint in cognitionem vel suspicionem personae; 2° si quis propter audita in confessione (quae sub sigillo cadunt) aliquid dicit vel facit vel omittit, quod in gravamen seu molestiam poenitentis cedit, etsi nullum adsit periculum revelationis et etiam poenitens non advertat, id fieri propter dicta in confessione.

PRINCIPIA.

1. Post commissum peccatum mortale personale ad salutem aeternam obtinendam necessaria est *poenitentia* (vel formalis vel virtualis) de eo; scl. dolor, detestatio et propositum non amplius peccandi graviter, et quidem 1° *necessitate medii*, quia Deus peccatori sine ea non remittit peccatum mortale infundendo ei gratiam sanctificantem, quae ad salutem necessaria est necessitate medii stricta; haec necessitas poenitentiae est necessitas medii stricte dicta, quia non existit medium vicarium, quo suppleri

possit; 2° *necessitate praecepti* a) divini, quia id, quod ad salutem necessarium est, adulto etiam praecipitur: *α*) per se obligat non solum in morte, in qua necessario implendum est, quia secus non restat aliud tempus praeceptum implendi, sed iam in vita, ita ut diu differre poenitentiam, grave sit, quia diu deesse obligationi primariae tendendi in Deum, ultimum finem suum, cui homo in statu peccati mortalis satisfacere non potest, grave peccatum irreverentiae est erga Deum; Cfr. pag. 410, n. 37. *β*) per accidens obligat, quoties aliud praeceptum divinum implendum est, quod rite impleri non potest absque poenitentia vel statu gratiae; b) praecepti ecclesiastici: per se saltem intra annum poenitendum est baptizato, quia confessio annua ab ecclesia praecepta includit poenitentiam, quum sine ea non esset digna, ut ecclesia praecipit.

2. *Confessio* (in quantum haec requiritur ad validam absolutionem) omnis peccati mortalis post baptismum commissi necessaria est ad eius remissionem ideoque etiam ad salutem 1° *necessitate medii*, non quidem stricte dicta, sed latius dicta, quia, si physice vel moraliter impossibilis est, suppleri potest per votum eius; 2° *necessitate praecepti* a) divini: *α*) per se solum in morte, quia tunc et tunc solum necessarium est, hoc praeceptum implere, quum secus aliud tempus non supersit ad illud implendum, cfr. pag. 410, n. 38; *β*) per accidens autem, si ex una parte status gratiae ex praecepto divino requiritur, scl. aut tentatio quaedam contra legem divinam vinci non potest, nisi peccator se ponat in statum gratiae aut si quis sacramentum aliquod vivorum suscipere vel sacramentum conficere vel eucharistiam administrare debet et ex altera parte contritionem perfectam elicere vel non scit vel non potest vel non vult; b) ecclesiastici: *α*) per se intra annum; *β*) per

accidens, quoties communio suscipitur sive libere sive obligatorie (scl. semel in anno et quidem tempore paschali).

3. Poenitentia perfecta seu *contritio*, saltem implicita in actu caritatis perfectae erga Deum post commissum peccatum mortale personale, necessaria est ad salutem: 1° *necessitate medii* stricte dicta, sed hypothetice tantum scl. pro peccatore non baptizato extra casum baptismi et martyrii, et pro peccatore baptizato extra casum absolutionis, martyrii et extremae unctionis in bona fide susceptae: quia praeter haec media et contritionem perfectam non existit aliud certum medium obtinendi statum gratiae sanctificantis; haec vero ad salutem necessaria est necessitate medii stricta; cfr. pag. 411, n. 43. 2° *necessitate praecepti* divini, iterum hypothetice tantum: scl. extra praedictos casus: quia id, quod medium necessarium est ad salutem, adulto etiam praecipitur adhibendum; et obligat a) per se, non solum in morte, sed etiam in vita, ita ut eam diu differre, grave sit; cfr. n. 1; b) per accidens vero, quoties quis ex praecepto divino indiget statu gratiae, i. e. sacramentum aliquod vivorum suscipere vel sacramentum conficere vel eucharistiam administrare vult vel debet aut tentatio aliqua contra legem divinam vinci non potest, nisi eo quod peccator tentatus se iterum in statum gratiae ponat.

4. *Contritio* (scl. perfecta) de uno peccato mortali commisso 1° vi motivi sui necessario implicite *se extendit* etiam ad omnia alia peccata mortalia commissa, quia omne peccatum mortale rumpit amicitiam cum Deo et excludit dilectionem Dei super omnia; estque ultima dispositio ad remissionem omnis peccati mortalis commissi eamque de congruo infallibili merens ob Dei promissionem expressam et sollemnem. Sed 2° contritio de mortalibus commissis non includit necessario contritionem etiam de venialibus commissis, quia

peccatum veniale non excludit amicitiam cum Deo et amorem Dei super omnia; dependet ergo a modo, quo in actu contritionis motivum eius apprehensum fuit, scl. an ita, ut etiam hoc vel illud veniale vel etiam omnia venialia commissa excludat.

5. *Peccata venialia* tum 1° sacramentaliter (per bapt., absolut., euchar., extr. unct, supposita attritione de eis elicita), tum 2° extra-sacramentaliter *remittuntur*: scl. per poenitentiam de eis elicitam; et a) per contritionem quidem, sive explicitam, sive implicitam (in actu caritatis) certo quodlibet peccatum veniale deleri potest; item b) per attritionem tum explicitam tum implicitam (in bono opere, quod veniali commisso contrarium est, seu eius displicentiam continet); at non omnis attritio etiam imperfectior, et infimi gradus quoad intensitatem et durationem, sufficit ad quaelibet etiam graviora venialia delenda extra sacramentum, sed forte non raro requiretur attritio ex motivo aliquo perfectiore.

6. 1° Nulla poena pro aliquo peccato commisso Deo debita a Deo *remittitur* nondum remisso peccato; 2° nullum peccatum commissum remittitur sine poenitentia de eo i. e. sine eius detestatione et dolore cum proposito illud nunquam committendi, quia ille, quem offensae divinae non poenitet et qui eam iterum facere vult, eius veniae est indignus; 3° omne peccatum remittitur per gratiam sanctificantem, vel primam (mortale) vel secundam (veniale in homine, qui iam est in statu gratiae). 4° Unum ergo peccatum mortale commissum non potest remitti sine alio mortali commisso, sed utique mortale sine veniali et unum veniale sine alio veniali, quia gratia sanctificans, per quam omnis remissio fit, consistere potest cum peccato veniali non remisso, non autem cum mortali, utpote digno damna-

tione aeterna, dum gratia sanctificans dat homini ius ad beatitudinem aeternam. 5° Remisso peccato, semper etiam pars poenae temporalis ei debitae remittitur, maior vel minor pro perfectione doloris.

7. *Actus poenitentis*: intentio, dolor cum proposito, confessio cum intentione absolutionem accipiendi et voluntate satisfaciendi, semper ad valorem absolutionis requiruntur, sive ut condicio sine qua non, sive probabilissime ut materia huius sacramenti; ideoque 1° absolutio certo est invalida, si hi actus in poenitente non adfuerunt in momento absolutionis; 2° probabiliter autem est invalida, si adfuerunt quidem interius in poenitente, tamen ad extra non sensibiliter manifestati sunt, quia materia omnis sacramenti debet esse sensibilis; hinc solum in casu necessitatis talis poenitens condicionate licite absolvi potest; cfr. infra n. 9; 411, n. 39; 412, n. 48.

8. *Absolutio*, ut valida sit, 1° *vocalis* esse debet (cfr. pag. 317, n. 8, 1°) et 2° lata in hominem vel multitudinem hominum moraliter praesentem i. e. non ultra 20 passus distantem et acclamabilem, saltem alta voce.

9. *Absolutio condicionate* (in dubio de dispositione: ‚si capax es' cfr. pag. 411, n. 44) datur et licite dari potest ac debet, quando hinc sacerdos dubitat, an omnia adsint, quae ad valorem absolutionis requiruntur et inde poenitens sine omni absolutione dimissus fortasse notabile damnum spirituale haberet (e. g. si certo vel dubie in mortalibus est). Cfr. pag. 412—413, n. 48—51.

10. *Confessio peccatorum specifica* i. e. secundum speciem et numerum: 1° Ex natura sacramenti poenitentiae non est necessaria, sed sufficit generalissima, quia absolutio est sententia iudicialis, ad quam sufficit generalis cognitio iudicis, hominem deliquisse. 2° Quoad materiam a) necessariam i. e. mortalia nondum accusata vel saltem non directe remissa: facienda est solum ex

gravi praecepto positivo. Christi; quoad materiam b) liberam autem, scl. venialia et mortalia iam alias accusata et directe remissa, si quis solum talia habet accusanda: ex praxi ecclesiae universali, at solum secundum speciem subalternam, neque sec. numerum. Ideoque 3° in casu necessitatis accusatio generalis valida et licita est, quia natura sacramenti aliam non postulat et a praecepto positivo excusat necessitas. 4° Extra casum necessitatis talis accusatio quoad mortalia nondum accusata vel saltem nondum directe remissa graviter illicita quidem est, sed absolutio: a) invalida solum tunc est, si talis confessio in mala fide fit, i. e. cum scientia, hic et nunc faciendam esse confessionem sec. speciem infimam et numerum idque sub gravi: ratio est defectus doloris de mortalibus, qui ad valorem absolutionis requiritur; b) valida est, si in bona fide fit, quia nec dispositio poenitentis deest nec natura sacramenti aliud exigit, nisi accusationem generalissimam.

11. *Ad certo validam absolutionem* requiritur, ut poenitens 1° saltem unum 2° verum peccatum 3° formale 4° certo commissum, etsi iam remissum, 5° in genere manifestet 6° cum dolore et detestatione et cum proposito absoluto, efficaci et firmo nunquam illud committendi (quoad venialia: saltem non ita frequenter sicut prius, vel vitandi graviora venialia unius speciei, etc.).

12. *Confessio, 1° ut absolutio sacerdotis valida sit,* debet esse a) facta cum intentione accipiendi absolutionem seu sacramentalis, b) vera i. e. absque mendacio malae fidei in re necessario manifestanda; cfr. infra n. 21 et pag. 412, n. 4°. c) dolorosa i. e. coniuncta cum poenitentia (et proposito), in actu absolutionis vel actualiter elicita vel saltem virtualiter perdurante, d) externa i. e. peccata exterius manifestari debent, signo vel voce vel scripto. e) integra saltem formaliter subiective.

2° Ex praecepto ecclesiae, quod autem in casu necessitatis non obligat, confessio insuper fieri debet sacerdoti a) praesenti (cfr. pag. 411, n. 42), b) voce seu verbis et c) secreto. — Fieri potest etiam sacerdoti ritus alieni.

13. Peccata *venialia*, et *mortalia dubia* accusari non debent, quia de venialibus non habetur praeceptum nec Christi nec ecclesiae, et de peccatis mortalibus dubiis lex confessionis est dubia et lex dubia est lex nulla.

14. *Ab integritate* confessionis 1° materiali *excusat:* non solum a) impotentia physica: infirmitas, defectus loquelae, ignorantia idiomatis confessarii, defectus temporis, oblivio et ignorantia saltem hic et nunc in culpabilis et perdurans post diligens examen conscientiae; sed etiam b) impotentia moralis i. e. *incommodum grave* confessioni externum, tam proprium quam alienum, tam spirituale quam temporale. Cfr. pag. 412, n. 47. 2° Ab integritate formali obiectiva excusat solum bona fides poenitentis, sed 3° ab integritate subiective formali nihil excusat, sed confessio sine ea facta est actus directe positus contra conscientiam sub gravi praecipientem.

15. Sola *multitudo poenitentium* nec poenitentem nec confessarium excusat ab integritate materiali confessionis procuranda.

16. Si quis mortalia habet accusanda neque in antecessum ea scit quoad speciem infimam et numerum, 1° sub gravi tenetur ex praecepto Christi *examen conscientiae* instituere, quia is, qui ad finem tenetur, tenetur etiam ad medium necessarium adhibendum, at 2° solum cum diligentia ordinaria seu mediocri, etsi per examen diligentius adhuc plura peccata mortalia commissa detegeret, quia nemo ad legem aliquam implendam adhibere debet medium extraordinarium

17. Poenitentem in integritate confessionis pro-

babiliter deficientem, etsi in bona fide mortalia omittat, *confessarius* 1° sub gravi *interrogare* debet, si eum absolvere vult, de specie infima et numero illorum mortalium, quae probabiliter commisit, quia confessarius ut minister sacramenti ea omnia sub gravi procurare tenetur, quae vel ad eius valorem vel ad integritatem requiruntur vel ad licitam administrationem vel susceptionem eius sub gravi praecepta sunt. Tamen 2° non diutius eum interrogare debet, quam poenitens se examinare debuisset, quia obligatio interrogandi est secundaria tantum seu ad supplendum poenitentem, imo 3° brevius, ne confessio reddatur odiosa, et 4° eaedem causae, quae poenitentem deobligant ab integritate materiali, etiam confessarium excusant ab interrogando seu procurare tenetur integritatem solum obiective formalem, quia ne poenitens quidem ad maiorem tenetur; imo 5° si poenitens, qui in bona fide sine iusta causa excusante peccata mortalia commissa omisit, propter ulteriores interrogationes dispositionem suam amitteret, confessarius ab iis ponendis excusatur, etsi ideo integritas obiective formalis non plena adsit, quia ex duobus malis minus est eligendum et quia minister sacramentorum quoad ea, quae mere praeceptiva sunt in eis, attendere debet, ne sacramenta reddantur odiosa, ideoque in hoc casu contentus esse potest integritate subiective formali.

18. *Credendum est poenitenti* tam pro se, quam contra se loquenti, nisi confessario contrarium certo constet ex propria experientia eius. Cfr. pag. 415, n. 63.

19. *Nomen complicis* poenitentis 1° formaliter *exquirere* nunquam licet, quia id sacramentum poenitentiae hominibus redderet odiosum et ecclesia sub gravi prohibuit; attamen 2° mere materialiter exqui-

rere licitum est, quia id per accidens evenit ex alia interrogatione licita; cfr. pag. 263. Imo 3° confessarius poenitenti sub poena denegandae absolutionis iniungere potest et debet denuntiationem complicis faciendam Superiori, etiam cum gravi incommodo poenitentis, si omissio denuntiationis bonum commune vel saltem multos alios in periculum vocaret, et quamvis poenitens in bona fide sit et fructus monitionis certo sperari non possit, quia bonum commune praevalet omni bono privato.

20. Sola confessio mortalium nunquam directe remissorum certo invalida sub gravi *repetenda* est, sed in genere tantum, si apud eundem confessarium repetitur, quia hic de singulis peccatis accusatis iam sacramentaliter iudicavit.

21. *Confessio invalida* est propter *defectum* 1° *in confessario:* a) si iurisdictionem non habuit; b) formam absolutionis essentialem non dixit vel substantialiter mutavit; c) intentionem absolvendi non habuit; d) nullum peccatum audivit vel nullum intellexit; 2° *in poenitente:* a) si scienter gravem negligentiam commisit in examine conscientiae, sciens, se ideo graviter peccasse, neque hoc peccatum dolorose accusavit, quamquam ad id se sub gravi hic et nunc obligatum iudicavit; b) si peccatum mortale nunquam antea in specie infima et numero accusatum vel saltem non directe remissum, scienter et in mala fide reticuit, i. e. quamvis ad eius confessionem hic et nunc se sub gravi obligatum iudicaverit; c) si in re necessario ad confessionem pertinente mentitus est cum mala fide seu quamvis ad eius manifestationem hic et nunc faciendam se sub gravi obligatum habuerit; d) si quid aliud fecit vel non fecit, propter quod se graviter peccare et absolutionem sacrilege seu invalide suscipere putavit; e) si non habuit requisitum dolorem de omnibus mortalibus commissis et non-

dum remissis vel non requisitum propositum absolute universale quoad mortalia, aut si solam materiam liberam confessus est, et ne de uno quidem veniali nec mortali iam remisso requisitum dolorem et propositum habuit. Ratio unica omnium est, quia talis poenitens dispositione caret i. e. dolore et proposito ad valorem absolutionis necessario.

22. *Poenitentia a* confessario imposita *commutari* potest sine repetitione confessionis tum 1° ab eodem confessario, extra confessionem quoque, tum 2° ab alio confessario in alia confessione, quia de singulis peccatis iam antea sacramentaliter iudicatum est, confusam autem peccatorum cognitionem, ad commutationem necessariam, uterque confessarius haurit ex notitia poenitentiae impositae. Cfr. pag. 413, n. 52—53.

23. Ut sacerdos aliquem valide absolvere possit, debet habere *iurisdictionem:* 1° in absolvendum 2° ab illo Superiore ecclesiastico, cuius subditus absolvendus est, quia absolutio sententia iudicialis est, quae ferri non potest nisi in illum, in quem iurisdictio habetur; nemo autem dat, quod non habet; 3° vel ordinariam vel delegatam et delegatam quidem a) ab Ordinario illius loci, in qua confessio excipitur, etiam si agitur de confessione hominis regularis (nisi hic sit e religione clericali exemta confitens cum licentia Superioris sui) et quamvis sacerdos confessionem excipiens regularis exemtus sit, b) expressam et directe vel indirecte collatam.

24. Qui ab Ordinario loci iurisdictionem ordinariam vel delegatam habet, confessiones *omnium hominum* sive saecularium sive religiosorum, etiam exemtorum, sive incolarum sive peregrinorum sive vagorum, sive fidelium proprii sive alterius ritus valide et licite in dioecesi excipere potest exceptis feminis religiosis (de quibus v. n. 28): vi voluntatis Papae.

25. *Confessarii regulares* religionis cle-

ricalis exemtae iurisdictionem accipiunt: 1° in suos et illos, qui de eorum familia sunt (v. pag. 94, n. 20) a Superioribus suis, qui eam ultimo ab ipso Papa habent; attamen etiam Ordinarius loci eam conferre potest, quia iurisdictionem sacramentalem in illos (etsi ceteroquin exemtos) habet, scl. a Papa: 2° in ceteros fideles ab Ordinario loci.

26. Iurisdictio *ordinaria* etiam extra territorium proprium in proprios subditos exerceri potest, non vero *delegata*.

27. *Viri religiosi et regulares* (etiam novitii) valide et licite absolvuntur a quolibet confessario ab Ordinario loci iurisdictione donato (etiam ritus alieni), ab omnibus peccatis et censuris, etiam in ordine vel congregatione reservatis, quin licentia Superioris sui indigeant: vi voluntatis Papae.

28. Ad 1° *feminas religiosas* quaslibet, etiam exemtas valide absolvendas, in domo instituti sui: sacerdos omnis, etiam regularis, ab Ordinario loci, in quo domus sita est, *speciali* indiget iurisdictione, i. e. quae non iam continetur in iurisdictione ad absolvendos fideles utriusque sexus; si vero religiosa extra domum instituti sui confitetur, valide et licite absolvitur (in omni loco decenti) ab omni sacerdote, qui generatim ad confessiones utriusque sexus excipiendas iurisdictione instructus est ab Ordinario loci, in quo confessio excipitur. 2° Confessarius ordinarius, extraordinarius et particularis pro immediate subiectis S. Sedi vel Ordinario, ab hoc *nominantur*, a Superiore regulari autem, si alicui ordini virorum regularium exemtorum subsunt. 3° Ordinarius nominatur ad triennium isque sacerdos nullam habens potestatem fori externi in eas; ad 2um trienn. eligi potest post annum elapsum a 1° trienn., antea solum ob penuriam sacerdotum vel ex voto secreto maioris partis omnium sodalium (sic etiam ad 3um trienn.). 4° Confessarius particularis vel specialis eum postulanti (etsi habitualiter) con-

cedi debet: a) si aegrota est, licet non sit in periculo mortis (vocare potest quemlibet confessarium ab Ordinario loci ad confessiones utriusque sexus excipiendas iurisdictionatum; in periculo mortis: quemlibet sacerdotem); b) si alii confessario confiteri recusat; c) si eo indigere putat ad maiorem tranquillitatem conscientiae vel profectum suum spiritualem (vocare vel adire potest quemlibet confessarium ab Ordinario loci ad confessiones utriusque sexus excipiendas iurisdictionatum). 5° Haec omnia pro mulieribus religiosis omnibus valent, etsi nulla vota habeant.

29. *Iurisdictio* 1° ordinaria *amittitur* per amissionem officii. 2° Delegata iurisdictio expirat a) per revocationem eamque notificatam, item per renuntiationem expressam, intimatam et acceptatam; b) expirationem temporis praefiniti vel exhausto numero casuum vel certo et totaliter cessante causa motiva delegationis; c) per mortem delegantis autem vel si hic alio modo officium amisit, solum tunc, si aut *α*) expresse ad vitam tantum delegantis concessa est, aut *β*) limitate data et res adhuc integra est i. e. si delegatus ante mortem delegantis nunquam potestate absolvendi usus est, nec delegans absolutionem poenitentis mandaverit. Cfr. pag. 33—34, n. 6. d) Per mutationem domicilii talem, qua quis amisit domicilium in territorio Ordinarii, a quo quis iurisdictionem accepit. 3° Omnis iurisdictio amittitur per apostasiam, haeresim vel schisma, si notoria sunt, per excommunicationem, qua excommunicatus fit vitandus, item per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicationis, suspensionis, interdicti.

30. Ecclesia 1° *certo supplet iurisdictionem:* a) si absolvendus in periculo mortis est: ita ut quilibet sacerdos quemlibet poenitentem in quolibet periculo mortis constitutum a quibus-

libet peccatis et censuris valide absolvere possit; sed. v. pag. 207—208, n. 17; 222, n. 20; b) in casu iurisdictionis positive dubiae, sive dubium sit iuris sive facti; c) in casu erroris communis (ergo etiam tunc, quando confessarius, cuius iurisdictio expiravit [e. g. elapso tempore vel exhausto numero casuum] per inadvertentiam absolverat; cfr. pag. 208, n. 17, 3°).

31. Omnis *reservatio* 1° *peccatorum* probabiliter est principaliter poena medicinalis tantum ideoque non incurritur, si poenitens eam *ignoravit* (ignorantia invincibili vel leviter culpabili; excipe casus eppi, qui explicite vel implicite [per consuetudinem] contrarium declaravit) ideoque certo valide absolvitur talis poenitens, quia in casu iurisdictionis positive dubiae ecclesia certo supplet iurisdictionem, si forte deest. Cfr. pag. 414, n. 56. At 2° reservatio censurae, quam quis revera iam contraxit, est poena vindicativa eaque ordinaria, quae etiam ab ignorantibus eam incurritur. Cfr. pag. 203, n. 2, 2°—3°.

32. *Casus reservati* 1° *papales* sunt casus reservati cum censura et propter censuram seu censurae reservatae, uno excepto: calumniosae et iuridicae accusationis sacerdotis de crimine sollicitationis ab eo in confessione commisso (v. pag. 198, 2° h). 2° Casus *episcopales* ordinarie sunt casus reservati sine censura seu mera peccata reservata et si aliquis casus cum censura reservatus est, reservatus censetur propter censuram. Cfr. pag. 414, n. 57.

33. *A casu reservato episcopali* 1° *confessarius simplex* (i. e. qui non accepit potestatem in peccatum reservatum) etiam regularis poenitentem, qui est subditus episcopi reservantis, a peccato reservato *non potest directe absolvere*, sed solum indirecte (cfr. pag. 255, n. 5) ideoque cum obligatione poenitentis idem peccatum re-

servatum confessario habenti potestatem in illud, iterum confitendi, ut absolutionem directam ab eo accipiat, quia ex lege Christi omne peccatum mortale vi absolutionis remittendum est. 2° Confessarius habet autem potestatem in peccatum reservatum, ita ut directe absolvere possit, si poenitens est a) in periculo mortis (cfr. pag. 207, n. 17), vel b) peregrinus, etiamsi peccatum cum censura reservatum sit (nisi censura sit lata ab homine, et v. pag. 207, n. 17) et quamvis poenitens in fraudem reservationis illuc discesserit; c) aegrotus, ita ut e domo egredi non possit vel d) sponsus (sponsa) confitens matrimonii ineundi causa; e) si facultas absolvendi solum cum gravi incommodo poenitentis (e. g. si ei durum est, permanere in statu peccati) vel cum periculo laesionis sigilli peti posset; f) missionarius tempore missionis, parochus et quasiparochus (ex offo) toto tempore paschali.

De absolutione a casibus papalibus vide pag. 207—208, 17—20; 198, 3° c.

34. Peccatum *non est amplius reservatum* 1° si poenitens illud confessus est habenti facultatem in idem peccatum, etsi confessio fuerit invalida, quia legitimus Superior de eo iam iudicavit et congruam poenitentiam imposuit; quo in casu confessio repetenda (apud quemlibet confessarium simplicem) et poenitentia a privilegiato imposita implenda est; 2° si poenitens in confessione apud privilegiatum instituta peccatum reservatum ex oblivione non est confessus, quia omnis confessarius absolvere intendit, in quantum potest et poenitens indiget, potuit autem in hoc casu a peccato isto non accusato saltem reservationem auferre; quo in casu poenitens peccatum omissum (apud quemlibet confessarium simplicem) postea confiteri debet. Cfr. pag. 414, n. 58.

35. Confessarius *complicem suum in peccato turpi* 1° *valide* absolvere potest, idque

directe tum a peccato complicitatis tum ab aliis: a) in periculo mortis complicis; b) in casu necessitatis, i. e. si alius sacerdos nec adest nec adiri potest et tamen confessio et communio omitti non possunt sine gravi damno spirituali complicis vel sine gravi infamia sive complicis sive sacerdotis vel sine gravi scandalo aliorum; c) si sacerdos (tecto nomine suo) facultatem, proprium complicem absolvendi, sibi procuravit; d) si complex iam directe absolutus est a peccato complicitatis (sive a sacerdote complice habente facultatem, sive ab alio confessario), quia ex lege Bened. XIV. sacerdos solum tunc caret iurisdictione in complicem, si hic peccatum complicitatis confitetur et ab hoc nondum directe absolutus est; hoc probabile est quoad peccatum complicitatis, quoad alia peccata certum est; atqui in casu iurisdictionis positive dubiae ecclesia certo supplet; e) si sacerdos in bona fide complicem suum absolvit, i. e. ignorans, poenitentem esse suum complicem vel se carere iurisdictione in complicem, quando hic peccatum complicitatis accusat, a quo nondum ab alio confessario directe absolutus est, dummodo eius ignorantia non fuerit affectata: nam hoc probabile est et in casu iurisdictionis positive dubiae ecclesia certo supplet. 2° In hisce casibus etiam *licite absolvit*, dummodo in casu sub a) casus necessitatis adsit, e. g. desit alius sacerdos iurisdictione instructus, cui complex confiteri licite possit et velit aut saltem sacerdos complex sine gravi infamia vel scandalo confessionem complicis declinare non possit. 3° Sacerdos complicem suum, qui a peccato complicitatis nondum directe absolutus est (nec ab alio confessario nec a sacerdote complice habente facultatem), *saltem ab aliis peccatis eius*, quae confitetur, a) valide absolvere potest, si poenitens peccatum

complicitatis non confitetur; b) licite autem solum tunc, si non ipse poenitentem induxit ad omittendum peccatum complicitatis, nec directe nec indirecte. Cfr. pag. 414—415, n. 60—61. 4° Quandonam sacerdos complicem in peccato turpi absolvendo, *excommunicationem* incurrat, v. pag. 196, c.

36. *Poenitens* 1° relinquendus est *in bona fide* sua, i. e. in ignorantia sua (physice) invincibili, si a) ignorantia ei non nocet nec b) fructus monitionis unquam secuturus certo sperari potest (vel solum cum gravi damno tertii) nec c) scandalum publicum vel damnum commune ex ignorantia poenitentis oritur: nam ex duobus malis minus eligendum est i. e. peccatum materiale poenitentis prae formali peccato eius. 2° Si autem ignorantia a) vincibilis est, aut b) invincibilis quidem, tamen α) omissio monitionis animae eius noceret, vel β) fructus monitionis saltem postea obtinendus certo sperari potest, scl. poenitentem monitioni obtemperaturum esse, vel γ) poenitens per ignorantiam suam scandalum publicum vel aliud damnum commune causaret vel saltem multo maius malum (quam illud est, quod ex monitione sequitur), poenitens monendus est, etsi fructus monitionis certo sperari non possit, et si nunc monitus obligationi gravi satisfacere renuit, absolutio ei neganda est: quia in casu sub γ) vel indispositus est vel quia eius bonum, etiam spirituale et aeternum bono spirituali communi vel multorum postponendum est.

37. Omnis fidelis 1° qui certo scit, sacerdotem aliquem *crimen sollicitationis* in relatione ad confessionem commisisse, ex praecepto ecclesiae sub gravi tenetur eum denuntiare Ordinario loci (nisi hoc crimen sciat sub secreto commisso consilii) et 2° poenitens ipse sollicitatus a) etiam sub poena excommunicationis (cfr. pag. 200, 5 b) tenetur ad denuntiationem b) primo priva-

tam, et per se quidem intra mensem inde a die cognitae obligationis, deinde ad iudicialem et (utramque) personaliter faciendam, c) nisi ea physice vel moraliter impossibilis sit (ob grave damnum in bonis vitae vel famae vel fortunae proprium aut tertii); nullum vero incommodum excusat, si ex omissione denuntiationis scandalum seu damnum commune imminet, quia bonum commune praevalet bono privato; et d) si in hoc casu damni communis, poenitenti denuntiatio physice impossibilis est, eius confessarius eam facere tenetur, quia quivis damnum commune, quod impedire potest, sub gravi et non obstante qualicunque incommodo impedire tenetur. e) Confessarius poenitentem sollicitatum vi legis positivae ecclesiasticae de obligatione denuntiationis monere debet, etsi in bona fide sit nec fructus monitionis certo sperari possit, excepto casu: si in periculo mortis sit.

38. Ad absolutionem licite dandam requiritur et *sufficit probabile iudicium confessarii de dispositione* necessaria poenitentis, quia certum iudicium saepissime haberi non potest. Cfr. pag. 271, n. 27, 1°.

39. *Poenitens dispositus* semper licite absolvi potest, imo debet, nisi dilatio absolutionis ei utilior sit, quod raro est; ratio est, quia inter confessarium et poenitentem confitentem intercedit quasi-contractus, in quo confessarius se obligat ad absolvendum poenitentem rite confessum et dispositum, nisi dilatio absolutionis animae eius utilior sit.

40. *Poenitens indispositus* 1° non potest licite absolvi, quia esset frustratio ipsius sacramenti, quum absolutio indisposito data certo invalida sit. Sed 2° confessarius apto motivo diligenter eum ad dolorem et propositum conetur disponere et si deinde poenitens serio dicit, se dolere et emendationem sibi proponere, licite absolvi potest, utpote nunc dispositus, quia confessarius ex hac sua industria et assertione poeni-

tentis iam haurit prudens motivum pro iudicio de eius dispositione; imo melius est, ut absolvatur, propter gratiam sacramenti; si autem post laborem a confessario ei impensum emendationem promittere renuit, non potest absolvi, utpote indispositus.

41. *Dubie dispositum* 1° non licet extra casum necessitatis absolvere, quia sacramentum sine necessitate periculo nullitatis exponere non licet; in casu necessitatis autem licet, condicionate eum absolvere, quia in casu necessitatis licet sacramenta exponere periculo nullitatis; imo melius est, ut sic absolvatur, quia peccator indiget gratia sacramenti et peior fieret, si dimitteretur. 2° Confessarius talem poenitentem disponere studeat et si deinde hic serio asserit se dolere et se emendare velle, absolvatur, utpote nunc dispositus.

42. *Consuetudinarius simplex*, sicuti alius peccator, licite absolvi potest, si serio promittit, se consuetudinem pravam deponere et media necessaria ad hoc adhibere velle, etsi nulla emendatio praecesserit, quia dispositus est; imo melius est, ut absolvatur, quia gratia sacramenti iuvatur.

43. *Recidivo* emendationem promittenti: 1° illi, qui, licet iam ter ab aliquo confessario admonitus, tamen *occasionem* ‚in esse' proximam et liberam peccati gravis nondum removit vel *obligationem aliquam gravem externam* non implevit (restit., reconciliat., educat. cathol. filiorum, reparat. scandali publici, matrimonium mere civile convertendum in matrimonium in facie ecclesiae initum, denuntiationem faciendam, etc.) a) *differenda* est absolutio, donec occasionem removit, respect. obligationem implevit, etsi dispositus sit, quia dilatio absolutionis eius infirmam voluntatem horrore incusso roborat et quia, si etiam peccator publicus fuit, qui speciale scandalum dedit, per eius communionem grave scandalum publicum

daretur; nam tale scandalum sola publica confessione non sufficienter reparatur (cfr. pag. 75, n. 26); b) excipe casum urgentis necessitatis, in quo statim absolvi potest, sed ad communionem saltem publicam admitti non potest statim ille, qui hucusque speciale scandalum dedit, quod nondum remotum est (imo huic etiam silentium de absolutione data imponendum est). 2° *Alius recidivis* autem, a) si materiales sunt, absolutio dari potest utpote dispositis, imo melius est, ut eis detur, propter gratiam sacramenti; b) formalibus, qui iterum emendationem promittunt, etiam dari potest, praesertim illis, qui *ex fragilitate interna* tantum peccant, quia vel dispositi sunt (‚semper peccant et semper vere dolent') vel dubie dispositi, quibus gratia sacramenti necessaria est et quia secus a sacramentis omnino alienarentur. Conetur confessarius eos disponere ratione exposita et sic etiam dispositos habet.

44. *Occasionario* constituto in occasione *proxima peccati gravis:* eaque 1° *libera* a) si recidivus est, i. e. iam ter ab aliquo confessario admonitus fuit de occasione in esse removenda et non removit, differenda est absolutio, donec occasionem removit, *etsi dispositus* sit, nisi urgeat necessitas eum absolvendi et serio promittat, se velle occasionem removere; cfr. autem n. 43, 1° a—b. b) Occasionario non recidivo vel recidivo quidem, sed in occasione ‚non in esse' constituto dari potest absolutio, si serio promittit, se occasionem remoturum, respect. non amplius aditurum esse, imo melius est, ut absolvatur, quia dispositus vel dubie dispositus est et gratia sacramenti ei necessaria est; sed si talis occasionarius speciale scandalum publicum dedit, non potest statim ad publicam communionem admitti propter scandalum, quod daretur, sed per aliquod tempus experimentum

emendationis faciendum est. c) Occasionario, qui occasionem liberam proximam peccati gravis removere, respect. vitare, non vult promittere, neganda est absolutio, utpote indisposito, quia non habet voluntatem in futuro non amplius graviter peccandi, quum non solum peccatum grave sit, in occasione peccare graviter, sed etiam eam solum adire vel non removere, etiamsi iterum in eadem occasione constitutus forte de facto non peccaret. 2° Occasionarius in occasione proxima peccati gravis *necessaria* constitutus absolvi potest et debet, si serio promittit, se media adhibere velle, quibus occasio redditur remota, quia dispositus est et nemo occasionem necessariam auferre vel vitare tenetur, si eam mediis adhibitis remotam reddere vult et potest. Si remedia ei assignata eaque bona et opportuna nullo modo vel negligenter adhibet, et semper eodem modo peccat, instanter adhortandus est ad usum mediorum et absolvendus, quia secus peior fieret; tandem, si per longius tempus nihilominus constanter media non adhibuit et semper eodem modo sine ulla emendatione peccavit, obligandus est ad removendam, respect. vitandam occasionem (saltem ad tempus), etsi necessariam, quia periculum proximum peccati mortalis semper sub gravi vitandum est, sicuti ipsum peccatum mortale, utpote quasi idem ac ipsum peccatum.

45. *Moribundis sensibus destitutis:* 1° si *catholici* sunt, ultima sacramenta a) *non possunt licite administrari*, ne condicionate quidem, si ad unam ex hisce tribus classibus pertinent; scl.: α) si sacramenta eis oblata expresse reiecerunt, usquedum sensibus destituebantur; β) qui usque ad idem tempus scienter in peccato mortali et impoenitentia perseverarunt; γ) qui in ipso actu perfectae et subiective graviter culpabilis ebrietatis

sensibus destituti sunt: quia in hisce ea, quae ad valorem vel ad effectum horum sacramentorum ex institutione Christi requiruntur, nulla probabilitate, ne tenui quidem, supponi possunt, quum in prioribus moribundis evidenter desit intentio ea suscipiendi et etiam poenitentia, perfecte ebrii autem impotentes sunt ad poenitendum; ideoque vel sacramenta certo frustrarentur, vel saltem sine necessitate effectus sacramentorum certo frustraretur, quae facere nunquam licet; accedit grave scandalum bonorum fidelium, si comperiunt, istis hominibus sacramenta esse data; neque miracula occulta gratiae norma esse possunt in administratione sacramentorum; b) aliis omnibus autem, etiam maximis peccatoribus ultima sacramenta *licite dari possunt et etiam debent* (condicionata absolutio, extrema unctio absolute; viaticum ordinarie non datur ob periculum irreverentiae, eo quod moribundus forte exspuat s. hostiam, iis autem, qui in actu alicuius peccati mortalis, etsi non ebrietatis, sensibus destituti sunt, etiam propter scandalum non datur): quia in his poenitentia et intentio habitualis implicita, aliqua solida etsi tenui probabilitate supponi possunt (scl. aliquando elicitae, antequam sensibus destituebantur) et adest casus necessitatis, in quo sacramenta periculo frustrationis sive sacramenti sive effectus eius licite exponi possunt; de hisce edocendi sunt adstantes, ne scandalum patiantur. 2° Si homo moribundus sensibus destitutus *non est catholicus* (scl. nunquam fuit) et non certo malae fidei est, baptizandus est condicionate, si non certo valide baptizatus est, et sub condicione absolvi potest (clam), quia non solum poenitentia, sed etiam intentio sacramentum poenitentiae suscipiendi aliqua probabilitate supponi possunt. Cfr. pag. 413, n. 50.

46. *Spectacula* hodierna, *saltationes*, uti hodie fiunt et *familiaritates* non neces-

sariae: 1° omnibus *dissuadenda* sunt, quia periculum saltem aliquod remotum peccatorum saltem venialium aut saltem spiritum huius mundi imbibendi fere semper et pro omnibus continent. 2° Si cui *occasio proxima* peccati gravis sunt, sub gravi prohibentur, si nulla adest necessitas; quando haec adest, licita sunt, si usu mediorum ad praecavendum peccatum grave formale, eius remotum periculum fieri possunt et fiunt; secus iterum graviter illicita sunt. 3° Si cui *occasio remota* tantum sunt peccati mortalis vel proxima peccati venialis, licita sunt ex rationabili causa; sine hac peccata venialia sunt.

47. *Laesio sigilli sacramentalis* 1° *directa* in omni casu peccatum grave est, propter damnum commune spirituale fidelium, quod sequeretur, eo quod a sacramento poenitentiae averterentur, si non scirent, in omni casu directam laesionem sub gravi peccato prohibitam esse; sed bonum commune spirituale totius ecclesiae praevalet omni bono privato et etiam communi bono temporali. 2° Laesio sigilli *indirecta*, peccatum grave est, si aut periculum deveniendi in cognitionem vel saltem suspicionem personae poenitentis magnum est, aut gravamen poenitentis notabile ex ea oriri potest; leve peccatum est, si utrumque parvum est. 3° Nullum peccatum est, uti notitia ex sola confessione accepta, si ex hoc usu a) neque ullum periculum revelationis neque b) ullum gravamen poenitentis neque c) scandalum aliorum oritur; nam per talem usum confessio hominibus non redditur difficilis vel odiosa.

48. Per *denegationem absolutionis* (et subsequentem abstinentiam poenitentis a communione publicam seu coram aliis) confessarius non laedit sigillum(!), ne indirecte quidem, nisi alii videant vel audiant ipsum actum denegationis absolutionis.

V.

DE EXTREMA UNCTIONE.

1. **Extrema unctio:** est sacramentum, quo per unctionem olei et deprecationem sacerdotis graviter aegroto confertur sanitas animae et quandoque etiam corporis.
2. **Effectus extremae unctionis:** alii sunt primarii, alii secundarii.
   Primarii: sunt 4: 1° augmentum gratiae sanctificantis, virtutum infusarum tum theologicarum tum moralium et donorum Spiritus S.; 2° gratia sacramentalis: robur animae, i. e. ius ad speciales gratias actuales, quibus aegrotus in bono perseverare possit usque ad mortem, superando omnes difficultates, quae proveniunt a) ex malis passionibus, b) carentia gratiarum uberiorum, c) tristitia et timore, d) tentationibus diaboli, e) infirmitate corporali; 3° remissio peccatorum venialium; 4° remissio magnae partis poenarum purgatorii vel omnium.
   Secundarii: sunt 2: 1° remissio peccatorum mortalium, si homo inculpabiliter non est confessus nec contritus, sed tamen attritus; cfr. pag. 301, n. 5; 2° sanitas corporis, si ad salutem animae conducit et sine miraculo fieri potest.
3. **Materia remota:** est oleum olivarum benedictum (O. I.). Dividitur in materiam essentialem et praeceptivam; essentialis in certo validam et dubiam.
   Certo valida: est 1° oleum olivarum 2° benedictum ab episcopo vel a simplice sacerdote ex delegatione Papae 3° speciali benedictione, i. e. in ordine ad extremam unctionem.
   Dubie valida: oleum catechumenorum vel chrisma. Cfr. pag. 415, n. 64.
   Praeceptiva: oleum in ultima Coena Domini benedictum ab episcopo dioeceseos vel, sede vacante, a vicino episcopo, speciali benedictione olei infirmorum.
4. **Materia proxima:** est unctio infirmi cum oleo. Est duplex: essentialis et praeceptiva tantum.

Essentialis: unctio saltem mediata unius sensus, vel facta in fronte capitis (cum forma essentiali; haec certo valida est).

Mere praeceptiva: unctio 5 sensuum: oculorum, aurium, narium, oris, manuum et pedum (pedum: ex omni rationabili causa omitti potest), in modum crucis, in utroque organo, incipiendo a dextero, immediate cum pollice dextero.

5. **Forma:** sunt verba: „Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid deliquisti per visum, auditum, odoratum, gustum et locutionem, tactum et gressum. Amen." Forma est duplex: essentialis et mere praeceptiva.

Essentialis: et certo valida: „Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus, quidquid deliquisti."

Mere praeceptiva: reliqua verba formae.

6. **Minister extremae unctionis:** est solus sacerdos. Minister est duplex: validae et licitae collationis.

Validae collationis: omnis et solus sacerdos.

Licitae collationis: 1° quoad laicos et religiosos religionis laicalis solus parochus (quasi-parochus) loci, in quo infirmus degit, vel alius sacerdos (etiam ritus alieni) ex eius licentia vel expressa vel tacita vel rationabiliter praesumta, nisi adsit casus necessitatis, i. e. si infirmus est in periculo mortis et parochus facile advocari non potest; 2° quoad sodales a) religionis clericalis eosque, qui de eorum familia sunt: Superior, b) religiosas easque, quae de earum familia sunt: α) confessarius ordinarius vel eius vices gerens quoad moniales, β) parochus loci quoad sorores, nisi episcopus eas de iurisdictione parochi exemerit. Cfr. pag. 94, n. 20; 267.

7. **Subiectum extremae unctionis:** est homo vivus, baptizatus, adultus. Subiectum est duplex: validae et licitae ac fructuosae susceptionis.

Validae susceptionis: omnis homo 1° adultus i. e. qui aliquando ad usum ratio-

nis iam pervenit, etsi nunc vel habitualiter vel actualiter usu rationis careat, 2° vivus (valde probabiliter talis est saltem adhuc intra semihoram post expirationem, si ex diuturna infirmitate obiit, intra 2 vel 3 horas autem, si ex morbo repentino vel repentino accidenti obiit; cfr. pag. 412—413, n. 49), 3° baptizatus, 4° aliquando de facto lapsus in aliquod peccatum personale: quia per hoc sacramentum non datur gratia sanctificans nisi tantum roborativa contra reliquias peccati personalis; insuper forma huius sacramenti falsa esset, si ungendus post adeptum usum rationis nunquam peccasset; 5° constitutus in remoto vel proximo periculo mortis ex morbo (vel senectute, quae ipsa morbus est), 6° habens intentionem saltem habitualem implicitam suscipiendi hoc sacramentum.

Licitae et fructuosae susceptionis: si est in statu gratiae aut peccator saltem attritus, si inculpabiliter nec confessus est nec contritus.

PRINCIPIA.

1. Extrema unctio administrata *per unicam unctionem* in fronte, dicendo formam: ‚Per istam s. unctionem indulgeat tibi Dominus, quidquid deliquisti': 1° certo valida est; postea autem praeter orationes iuxta Rituale super infirmum dicendas etiam singulae unctiones cum verbis formae supplendae sunt et quidem absolute: non ex necessitate sacramenti, sed ex praecepto mere ecclesiastico; quod vero cum gravi incommodo non obligat; et 2° in casu necessitatis hic modus administrandi extremam unctionem etiam licitus est, quia id, quod validum est, in casu necessitatis etiam licitum est.
2. Iam 1° *in initio morbi gravis,* i. e. qui probabiliter mortem adducere potest, extrema unctio valide et licite administrari potest, quia iam adest periculum mortis remotum; 2° debet autem dari a pastore, si

est proximum; 3° voluntarie differre usque ad articulum mortis, grave peccatum est pro pastore aliisque curam spiritualem aegroti ex iustitia vel pietate habentibus (parentibus et Superioribus), si dilatio sciunter fit cum gravi periculo destitutionis sensuum aegroti ante administrationem sacramenti, quia grave damnum spirituale aegroto inferunt V. n. 8.

3. Extrema unctio *nunquam danda est sub condicione: ‚si dispositus es'*, (nisi intelligas intentionem in subiecto requisitam, de qua dubitas; v. pag. 294—295, n. 45), quia a) dispositio (i. e. dolor de peccatis mortalibus commissis et nondum remissis et propositum necessarium) ad validitatem huius sacramenti non requiritur, et sacramenta solum tunc condicionate conficiuntur, quando dubium est de valore eorum, et b) quia secus extrema unctio, si sine attritione ab aegroto recepta est, postea, quando hic attritionem elicit, reviviscere non potest, quum deficiente intentione ministri invalida fuerit, id autem, quod nunquam validum fuit seu non vixit, etiam reviviscere non possit: sic anima aegroti forte damnatur, quae, si extrema unctio non sub illa condicione data fuisset, salvata esset in aeternum. Mera attritio enim, etsi ex perfectiore motivo elicita, solum probabiliter peccatorem iustificat extra sacramentum. Cfr. pag. 210; 218, n. 2; 411, n. 43.

4. Peccator moribundus sensibus destitutus *certius et facilius salvatur* per extremam unctionem, quam per absolutionem: quia 1° attritio peccatoris de mortalibus commissis et nondum remissis non ad valorem, sed solum ad effectum extremae unctionis capiendum requiritur, ideoque, quia hoc sacramentum probabilissime reviviscit, peccata mortalia peccatori remittit, si sine attritione suscepit quidem sacramentum, postea autem eam elicit; praeterea 2° neque ad valorem neque ad fructum huius sacramenti requiritur, ut boni actus recipientis sint exterius

manifestati, sed sufficit, si interne revera adsunt; 3° ad effectum extremae unctionis sufficit attritio habitualis de mortalibus, i. e. aliquando elicita et non revocata per novum peccatum mortale. — At in sacramento poenitentiae boni actus poenitentis (attritio, etc.) certo ad valorem absolutionis requiruntur et probabilissime etiam exterius manifestati esse debent: ideoque certo invalida est absolutio non-attrito data, quapropter etiam postea, si attritio elicitur, reviviscere seu peccata remittere non potest; et probabilissime non valet, si actus poenitentis vere adfuerunt quidem interius, sed exterius non fuerunt manifestati; insuper ad valorem absolutionis probabilissime attritio virtualis requiritur, i. e. dolor non multo antea elicitus et cuius vi et influxu poenitens petit absolutionem.

5. Extrema unctio ex primaria institutione Christi est *sacramentum vivorum*, ideoque: 1° Ut peccator licite eam suscipiat, statum gratiae sibi antea procurare debet, si potest: vel per attritionem cum confessione et absolutione vel per contritionem; ab hoc praecepto divino excusat impossibilitas (si iam sensibus destitutus est), item bona fides seu ignorantia invincibilis (vel huius praecepti vel status peccati vel modi contritionem eliciendi, quando copia confessarii deest, vel bona fides, qua in defectu confessarii, putat se contritionem elicuisse et tamen non elicuit, sed solam attritionem), et tunc extrema unctio, quia eius susceptio in statu peccati inculpabilis est, ex secundaria institutione Christi ei remittit peccata mortalia, modo attritionem de eis habeat. 2° Ad acquirendum statum gratiae praecise confessio et, si haec fieri non potest, condicionata absolutio administrationi extremae unctionis praemittenda est ex praecepto Ritualis, et quia in morte nihilominus urget praeceptum divinum con-

fitendi. Tamen 3° in casu necessitatis (i. e. si ob periculum mortis omnia citissime fieri debent) non obligat praeceptum ecclesiae et praecepto divino etiam post extremam unctionem satisfieri potest, si aegrotus post periculum forte adhuc vivat; et si non posset, a confessione specifica excusat utilitas aegroti: nam ex extrema unctione maiorem utilitatem percipit, quam ex sacramento poenitentiae.

6. *Sanitas corporalis* per extremam unctionem efficitur probabilius tantum vi naturalis redundantiae confortationis et consolationis spiritualis seu animi, quam extrema unctio aegroto dat, in corpus eius; ideoque solum tunc obtinetur, si 1° morbus talis naturae est, ut per hanc redundantiam auferri possit (quod certe obtinet, si peccatum causa morbi est) et 2° in tali stadio est, ut adhuc naturaliter (i. e. absque miraculo) sanari possit i. e. per istam consolationem spiritualem redundantem, et 3° aegrotus hoc sacramentum suscipit, quando sensibus et usu rationis adhuc gaudet, quia confortatio illa et consolatio spiritualis efficitur per bonam cooperationem cum gratiis actualibus, quas sacramentum ei confert ad magnam fiduciam concipiendam; 4° insuper solum tunc sanitas corporis ab extrema unctione efficitur, si haec saluti animae magis prodest, quam mors nunc sequens in statu gratiae.

7. Extrema unctio aegroto *non est praecepta* nec a Deo nec ab ecclesia ideoque eius omissio, etsi eius occasio adsit, per se non est peccatum (cfr. pag. 415, n. 66); tamen per accidens peccatum leve est contra caritatem erga seipsum, quia se privat auxiliis valde utilibus. Cfr. tamen n. 2 et 8.

8. Extremam unctionem tenetur 1° *pastor*, i. e. parochus (et quasi-parochus) ex iustitia seu vi officii (quasi-contractus) omnibus suis parochianis graviter aegrotis a) administrare, si eam expresse pe-

tunt; b) interpretative petentes monere per se vel per alium de periculo vitae eosque movere, ut eam suscipiant; c) expresse vel interpretative petentibus eam dare, antequam sensibus destituantur, quia secus aegrotus multis effectibus sacramenti iisque valde utilibus privatur: confortatione animi, auxiliis ad patientiam in perferendis doloribus corporis, auxiliis contra tentationes diaboli, auxiliis pro ultimo agone, sanitate corporali: nam haec omnia effectum non sortiuntur sine cooperatione aegroti, quam sine usu rationis praestare non potest. Ad haec 3 tenetur sub gravi, si sine gravi incommodo extremam unctionem eis procurare potest vel per se vel per alium; nam secus grave damnum spirituale parochiano suo infert; imo d) etiam cum gravi incommodo et etiam cum periculo vitae eam sub gravi dare debet peccatoribus moribundis sensibus destitutis, qui scl. confiteri non potuerunt, quia sunt vel in extrema (vel quasi-extrema) vel saltem in gravi necessitate spirituali et extrema unctio unicum medium eos salvandi esse potest. Aliis autem peccatoribus, qui confiteri potuerunt, et piis fidelibus, qui in statu peccati non sunt vel facile se iuvare possunt per contritionem, eam non tenetur dare cum gravi incommodo vel periculo vitae; cfr. pag. 222—223, n. 21. 2° Sacerdos, *qui non est pastor*, eam administrare tenetur a) ex caritate sub gravi etiam cum periculo vitae iis tantum, qui in extrema (vel quasi-extrema) necessitate spirituali sunt et pro quibus hoc sacramentum forte unicum medium salutis est, scl. peccatoribus rudibus sensibus destitutis, qui confiteri non potuerunt; b) cum aliquo, sed non cum gravi incommodo illis, qui in gravi necessitate spirituali sunt et quibus hoc sacramentum necessarium est, scl. omnibus peccatoribus sensibus destitutis, qui con-

fiteri non potuerunt. c) Aliis fidelibus autem solum sub levi et si commode fieri potest, quia sola caritas extra casum necessitatis extremae (et quasi-extremae) non obligat cum gravi incommodo; cfr. pag. 72, n. 12; 222—223, n. 21.

9. Extrema unctio 1° valide et licite *iteratur* in alio morbo gravi superveniente (debet iterari) et in alio periculo gravi eiusdem morbi (aliud periculum certe saltem tunc est, si aegrotus post prius periculum per mensem [imo e. g. phthisicus, si per hebdomadam] melius se habuerat); 2° non autem licite, etsi probabiliter valide: durante eodem periculo eiusdem morbi. Cfr. pag. 415—416, n. 67. 3° Semel valide suscepta effectus suos habet durante toto tempore eiusdem morbi, sed non tot et tantos aegrotus accipit, quam si pluries valide daretur.

VI.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

1. **Ordines:** sunt ritus quidam sacri, in Pontificali Rom. aliisque ritualibus libris ab ecclesia probatis descripti, quibus ex institutione Chi clerici a laicis distinguuntur ad fidelium regimen et cultus divini ministerium. Dividuntur in ordines, qui sacramenta, et in ordines, qui non sunt sacramenta, sed sacramentalia tantum; item in ordines maiores et minores.

   Ordines, qui sacramenta sunt: sunt 3: 1° Diaconatus, 2° Presbyteratus, 3° Episcopatus.

   Ordines, qui non sunt sacramenta: sunt 5: 1° Ostariatus, 2° Lectoratus, 3° Exorcistatus, 4° Acolythatus, et probabilius etiam 5° Subdiaconatus.

2. **Ordines maiores** seu **sacri:** sunt ritus sacri a Deo (immediate vel mediante ecclesia, excepto forte subdiaconatu) instituti, quibus clerico confertur potestas vel circa vasa, quae eucharistiam continent, vel

immediate circa eucharistiam sive distribuendam, sive conficiendam sive ad creandos confectores eucharistiae. Sunt 4: Subdiaconatus, Diaconatus, Presbyteratus, Episcopatus.

Ordines minores: sunt ritus ecclesiastici seu ab ecclesia tantum instituti, quibus clerico confertur potestas vel remote inserviendi eucharistiae, praeparando fideles, ut digne missae assistant et eucharistiam suscipiant, vel directe ministrandi in sacrificio missae. Sunt 4: Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus.

Ostiariatus: confert potestatem custodiendi, aperiendi et claudendi ecclesiam. convocandi fideles ad functiones sacras et arcendi indignos.

Lectoratus: confert potestatem publice in ecclesia legendi Scripturam S., cantandi lectiones, docendi populum prima elementa fidei et benedicendi panem et novos fructus.

Exorcistatus: confert potestatem arcendi vel etiam expellendi daemonem formulis ab ecclesia approbatis. Cfr. pag. 217; 225, n. 30

Acolythatus: tradit potestatem, in missa sollemni immediate inserviendi diacono et subdiacono, luminaria deferendo et subdiacono ministrando vinum et aquam.

Subdiaconatus: tradit potestatem in missa sollemni inserviendi diacono ad altare, cantandi epistolam et lavandi pallas, corporalia et purificatoria post eorum usum. Cfr. 392, n. 10.

Diaconatus: est ritus sacramentalis, quo traditur potestas 1° in missa sollemni cantandi evangelium, 2° in ea immediate sacerdoti ministrandi ad altare, 3° ex licentia episcopi loci, verbum Dei praedicandi et 4° sollemniter baptizandi ex licentia parochi, existente gravi causa, [illegible]

Presbyteratus: est ritus sacramentalis, quo confertur potestas 1° conficiendi omnia sacramenta, exceptis sacramentis confirma-

tionis et ordinis, et sacramentalia exceptis benedictionibus realibus, 2° praedicandi verbum Dei, et 3° physica idoneitas datur iurisdictionem accipiendi pro foro sacramentali.

Episcopatus: est ritus sacramentalis, quo presbytero traditur potestas 1° conficiendi sacramenta confirmationis et ordinis et sacramentalia, quae benedictiones reales sunt (exceptis Papae reservatis) et 2° datur physica idoneitas ad iurisdictionem episcopalem accipiendam.

3. **Missio canonica:** intelligitur concessio iurisdictionis: a) ut episcopus vel sacerdos sacramenta sui ordinis conficiat et fidelibus administret vel doctrinam christianam tradat, aut b) pro foro externo tantum.
4. **Effectus ordinum:** alii sunt proprii ordinum, qui sacramenta sunt, alii ordinum, qui solum sacramentalia sunt.

Sacramentorum: sunt 4: 1° augmentum gratiae sanctificantis, habituum infusorum et donorum Spiritus S., 2° character indelebilis, quo anima assimilatur Christo ut summo sacerdoti et pastori animarum, 3° potestas spiritualis indelebilis, 4° gratia sacramentalis, i. e. ius ad gratias actuales ad rite et digne implendum munus susceptum eiusque obligationes observandas. Cfr. pag. 407, n. 14.

Sacramentalium: sunt 2: 1° potestas spiritualis; 2° gratiae actuales (vi orationis ecclesiae) ad rite et digne exercendam potestatem traditam.

5. **Materia ordinum:** sunt instrumenta functionibus singulorum ordinum propria. Dividitur in remotam et proximam, in essentialem et mere praeceptivam, essentialis in certo et dubie essentialem.

Remota: sunt ipsa instrumenta.

Proxima: est traditio istrumentorum per ordinantem et tactus physicus saltem mediatus per ordinandum.

In Ostiariatu: Essentialis: traditio et

tactus unius clavis. Mere praeceptiva: duarum clavium ecclesiae vel oratorii.

In Lectoratu: Essentialis: traditio et tactus alicuius libri, qui partes Scripturae S. continet. Mere praeceptiva: libri lectionum.

In Exorcistatu: Essentialis: traditio et tactus Ritualis vel Missalis vel Pontificalis. Mere praeceptiva: Ritualis.

In Acolythatu: Essentialis: traditio et tactus urceoli (vel pelvis) et etiam candelabri vel candelae.

In Subdiaconatu: a) Essentialis: traditio et tactus calicis vel patenae. b) Mere praeceptiva: tactus immediatus calicis et patenae per manum dexteram.

In Diaconatu: a) Certo essentialis: impositio manus dexterae episcopi super caput ordinandi per tactum physicum saltem mediatum et quidem ante traditionem instrumenti. Cfr. pag. 416, n. 70. b) Dubie essentialis: traditio et tactus saltem mediatus Scripturae S. c) Mere praeceptiva: traditio et tactus libri Evangeliorum.

In Presbyteratu: a) Certo essentialis: aliqua impositio manus episcopi per tactum physicum saltem mediatum super caput uniuscuiusque ordinandi. Cfr. l. c. et n. 71. b) Dubie essentialis: 1° extensio manus dexterae episcopi super ordinandos, dum dicit orationem: „Oremus, fratres carissimi etc." (vel immediate ante vel immediate post eam); 2° extensio utriusque manus episcopi super caput cuiuslibet ordinandi sub silentio; 3° impositio utriusque manus super caput cuiuslibet ordinandi per tactum physicum saltem mediatum, dum dicit: „Accipe Spiritum S. etc."; 4° tactus physicus (per manum) saltem mediatus vel calicis cum vino valido substantialiter incorrupto et aqua vel patenae calici superpositae et cui patenae hostia valida superposita est. Cfr. pag. 416, n. 72. c) Mere praeceptiva: 1° calix et patena consecra-

tae; 2° vinum et hostia, quae ne accidentaliter quidem corrupta vel defectiva sunt; 3° impositio (ante orationem: „Oremus, fratres . . .") utriusque manus et statim facienda extensio manus dexterae singulorum sacerdotum assistentium, dum episcopus dicit orationem: „Oremus, fratres carissimi etc." 4° tactus calicis et patenae, cui hostia superposita est.

In Episcopatu: Certo essentialis: impositio manuum ordinantis per tactum physicum saltem mediatum. Dubie essentialis: impositio libri Evangeliorum super cervicem et scapulas ordinandi.

6. **Forma ordinum:**

Ostiariatus: „Sic age, quasi rationem Deo redditurus pro his rebus, quae his clavibus includuntur."

Lectoratus: „Accipe et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et viriliter officium tuum impleveris, partem cum iis, qui verbum Dei ab initio bene ministraverunt."

Exorcistatus: „Accipe et commenda memoriae et habe potestatem imponendi manus super Energumenos sive baptizatos sive catechumenos."

Acolythatus: est duplex: 1° „Accipe ceroferarium cum cereo, ut scias, te ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari in nomine Domini." 2° „Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in eucharistiam Sanguinis Christi in nomine Domini."

Subdiaconatus: est duplex eaque certo essentialis: 1° „Videte, cuius ministerium vobis traditur, ideo admoneo vos, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis." 2° „Accipe librum Epistolarum et habeto potestatem legendi in ecclesia sancta Dei tam pro Vivis, quam pro Defunctis in nomine Patris et Filii et Spiritus S."

Diaconatus: est duplex: 1° certo essentialis „Accipe Spiritum Sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus

eius in nomine Domini." 2° Dubie essentialis: „Accipe potestatem legendi Evangelium in ecclesia tam pro Vivis quam pro Defunctis in nomine Domini."

Presbyteratus: est 1° duplex dubie essentialis: a) „Accipe potestatem offerendi Sacrificium Deo, Missasque celebrandi tam pro Vivis, quam pro Defunctis in nomine Domini." b) „Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt." 2° Una certo essentialis: „Oremus, fratres carissimi, etc."

7. **Minister ordinum:** est imprimis duplex: minister validae et minister licitae ordinationis. Minister validae ordinationis est iterum duplex: ordinarius et extraordinarius.

Ordinarius: omnis, qui charactere episcopali pollet.

Extraordinarius: omnis, qui licet episcopali charactere careat, a S. Sede facultatem accepit, sive a iure sive per speciale indultum, aliquos ordines conferendi. A iure: 1am tonsur. et ord. minores: Vicarius et Praef. Apost., abbas et praelatus nullius (i.e. proprium habens territorium, nullius eppi iurisdictioni subiectum, cum clero et populo [saltem 3 parochiarum]) suis subditis etiam saecularibus et aliis quoque, qui literas dimissor. exhibent; at solum intra fines territorii sui et quamdiu munus retinent; item omnis abbas, si sacerdos est et benedictionem abbatialem legitime accepit, suis subditis vi professionis saltem simplicis et quousque munus suum retinet.

Licitae ordinationis (etiam pro prima tonsura): episcopus (Vic. et Praef. Ap. et abbas et praelat. nullius, omnis abbas: quoad ordines, quos valide conferre possunt) 1° proprius ordinandi vel 2° alienus ex licentia episcopi proprii (saltem electi et confirmati a Papa, etsi nondum consecrati) per literas dimissoriales data (v. n. 10), 3° eiusdem ritus, ad quem ordinandus pertinet, nisi indul-

tum speciale habeat, 4° intra fines suae dioeceseos ordinans, vel, si in aliena dioecesi ordinat, cum licentia episcopi huius dioeceseos.

8. **Episcopus** (Vic. et Praef. Ap., abbas et praelatus nullius) **proprius ordinandi:** saecularis vel religiosi nec exemti nec habentis vota perpetua: a) in cuius territorio α) parentes ordinandi tempore nativitatis eius domicilium vel quasi-domicilium habebant et hoc deficiente, ubi nati sunt, et simul β) ordinandus domicilium habet; b) in cuius dioecesi ordinandus tempore ordinationis domicilium habet et praestito iuramento perpetuo ibi manendi (v. pag. 28, n. 6; 35, n. 12), nisi ordinandus sit: α) per 1am tons. territorio ordinantis iam incardinatus (vel 1a tons. ipsa conferenda sit) aut β) subditus ordinantis, qui in futuro excardinabitur et alii dioecesi incardinabitur, aut γ) religiosus religionis non exemtae et habens vota temporanea tantum: in quibus 3 casibus iuramentum non requiritur.

Ex- et incardinatio: valida habetur: si a) Ordinarius alienae dioecesis clerico beneficium residentiale dedit in sua dioecesi cum consensu Ordinarii clerici in scripto dato vel cum licentia eius in scriptis concessa e dioecesi discedendi in perpetuum; b) clericus ab Ordinario suo literas excardinationis absolutae et perpetuae ab eodem subscriptas et ab Ordinario alienae dioecesis literas incardinationis absolutae et perpetuae ab eodem subscriptas obtinuit; c) excardinatio fit etiam per professionem religiosam perpetuam; d) religiosus vel saecularizatus vel qui habens vota temporanea ea non renovavit, eo ipso incardinatus est dioecesi illius Ordinarii, qui eum simpliciter i. e. non ad experimentum suscepit aut, si ad experimentum quidem susceptus est, attamen iam per 6 annos in eius dioecesi fuit, quin dimissus fuerit.

9. **Subiectum ordinum:** est solus mas (pro ordinibus, qui non sunt sacramenta: vi iuris

ecclesiastici, quoad sacramenta: vi iuris divini) isque baptizatus. Subiectum est duplex: validae et licitae susceptionis.

Validae: 1° omnis mas 2° baptizatus, et 3° si adultus est, habens intentionem saltem habitualem ordinem suscipiendi.

Licitae: mas baptizatus 1° adultus; 2° confirmatus (ad primam tonsuram afferre debet testimonium baptismi et confirmationis, cfr. pag. 416, n. 74); 3° existens in statu gratiae et peractis exercitiis spiritualibus; 4° immunis ab omni censura, irregularitate et omni alio impedimento ordinationis; 5° habens literas dimissoriales et testimoniales a proprio Ordinario, si ab alieno ordinatur, et testimoniales ab illo Ordinario, in cuius dioecesi post aetatis suae annum 14um completum per 6 menses (per 3, si ut miles) continue commoratus est; 6° habens scientiam ad rite exercendum ordinem suscipiendum necessariam (pro 1^{a} tonsura: cursus theologicus 1us inceptus, pro subdiac.: 3us, pro diacon.: 4us inceptus, pro presbyt.: 4us medius; debet afferri testimonium de hisce studiis requisitis in schola peractis et testimonium rectoris seminarii de moribus); 7° gaudens titulo ordinationis; cfr. infra n 11; 8° habens animum implendi obligationes ordini suscipiendo annexas, si ordo maior suscipiendus est; 9° constitutus in aetate canonica (annus completus 21. pro subd., 22. pro diac., 24. pro presbyt., 30. pro episc.,); 10° ut ordinem inferiorem susceperit et iam exercuerit; 11° servatis interstitiis (3 mensium inter ordines maiores, si fieri potest) et 12° temporibus ordinationis.

10. Literae dimissoriales, dimissoriae, testimoniales: Quid sunt? R.

Dimissoriales: quibus a) ab Ordinario (eppo, Vic. vel Praef. Ap., abbat. vel praelato null. etsi charactere eppali non polleant [respect. nondum consecrati sint], vicario

gen. ex speciali mandato eppi, vicario capit cum consensu capituli post annum a vacatione sedis elapsum [antea solum ob necessit. dioec.]) proprio ordinandi saecularis aut religiosi religionis non exemtae nec habentis vota perpetua huic conceditur licentia primam tonsuram vel ordinem aliquem suscipiendi ab episcopo alieno (sunt gratia facta, v. pag. 33, n. 6). b) Religiosis religionis exemtae et illis, qui vota perpetua emiserunt eas dat Superior maior ad eppum dioeces., in qua domus sita est, ad quam ordinandus pertinet (v. pag. 201, II a); in quibus literis non solum de peracta professione, sed etiam de studiis et aliis requisitis testari debet.

Dimissoriae: quibus episcopus (Vic. vel Praef. Ap., abbas vel prael. nullius) proprius ordinandi hunc in perpetuum et absolute ex dioecesi sua dimittit (excardinatio).

Testimoniales: quibus Ordinarius proprius ordinandi (si hic ab alieno ordinatur) vel Ordinarius, in cuius dioecesi ordinandus post pubertatem per 6 menses (per 3, si ut miles) in continuo commoratus est, testimonium fert de natalibus (baptismo, confirmatione), moribus, aetate, scientia, immunitate eius ab omni censura, irregularitate et alio quovis impedimento canonico; si in multis dioecesibus versatus est, ita ut nimis difficile sit, omnes literas testimoniales afferre, sufficit iuramentum suppletorium.

11. **Titulus ordinationis:** est certa provisio de congrua et perpetua sustentatione temporali suscipientis ordinem maiorem. *Pro saecularibus et religiosis* religionis non exemtae *nec habentibus vota perpetua:* titulus 1° beneficii; eo deficiente 2° patrimonii aut pensionis; his deficientibus 3° servitii dioeceseos (post promissionem ordinandi, se velle in perpetuum fideliter dioecesi inservire); 4° missionis pro locis de S. Propaganda (post iuramentum ordinandi, se in perpetuum inservire velle missioni, cui destinatus fuerit).

Pro religiosis, qui ad religionem exemtam pertinent vel *vota perpetua emiserunt:* 1° votum sollemne paupertatis (iam emissum); 2° pro aliis: titulus mensae communis vel Congregationis vel alius similis titulus iuxta constitutiones.

12. **Irregularitas:** est simplex inhabilitas (non poena) perpetua ab ecclesia ob reverentiam divini ministerii statuta ad amplectendum statum clericalem (per primam tonsuram) et licitam susceptionem ordinum licitumque exercitium ordinis sacri iam suscepti (non iurisdictionis).

Divisio: dividuntur in irregularitates ex mero defectu et in irregularitates ex delicto.

Ex mero defectu (dispensat S. Cong. de sacram.): sunt 5: 1° ex defectu corporis, 2° natalium, 3° sacramenti, 4 famae, 5° lenitatis.

Ex defectu corporis: mutilati, debilitati ita, ut secure et decenter sacrum facere non possint, notabiliter deformes, gravi et insanabili morbo laborantes, qui aliis horrorem ingerit vel ad sacrum faciendum ineptum reddit.

Ex defectu natalium: 1° certo illegitimi, licet occulti, nec legitimati sive per subsequens matrimonium mulieris cum patre prolis sive per dispensationem Papae aut per professionem sollemnem; cfr. pag. 98; 2° nati ex adulterio uxoris iuridice probato.

Ex defectu sacramenti: bigami i. e. qui successive duo vel plura matrimonia inierunt (valide).

Ex defectu famae: infames ob delictum, cui ius infamiam adnexit (sectae acathol. nomen dare vel publice ei adhaerere, sacrarum specierum abiectio aut ad malum finem abductio vel retentio, violatio cadaverum vel sepulcrorum ad furtum vel alium malum finem, violenta manuum iniectio in Papam vel eius Legatum vel Cardinalem, duellum vel in eo patrinum agere, bigamia i. e. attentatio matrimonii etsi civilis tantum stante coniugali vinculo; si laicus legitime damna-

tus est ob delicta luxuriae cum minoribus infra aetatem 16 annorum commissa vel ob stuprum, incestum, sodomiam, lenocinium).

Ex defectu lenitatis: iudex, qui mortis sententiam tulit; carnifices; qui in executione sententiae capitalis voluntarii et immediati ministri fuerunt.

Irregularitates ex delicto (dispensat S. Cong. Conc.): sunt 7: 1° apostatae a fide, haeretici et schismatici, 2° qui extra casum extremae necessitatis baptismum ab acatholicis sibi conferri siverunt, 3° qui ligati vinculo matrimoniali vel ordine sacro vel votis religiosis etsi simplicibus tantum et temporaneis, aut cum persona sic ligata matrimonium contrahere ausi sunt, licet civiliter tantum; 4° ex homicidio iniusto, saltem indirecte voluntario, graviter culpabili, physice vel moraliter causato, licet occulto, effectu certe secuto; procuratione abortus foetus humani vel cooperatione ad eam, effectu certe secuto; 5° si clericus medicam vel chirurgicam artem sibi vetitam exercet (sine venia S. Sedis) et exinde mors secuta est; 6° e mutilatione iniusta sui vel alterius et suicidio attentato; 7° ex exercitio ordinis maioris sollemni, i. e. cum ceremoniis et insignibus ordinis, quem exercens non habet vel cuius exercitium poena canonica prohibet.

13. **Impedimenta ordinationis:** simpliciter impediti sunt: 1° filii acatholicorum, quamdiu parentes in suo errore permanent, 2° mariti, officiales civiles, obligati ad ratiocinia vel ad militiam, quamdiu horum status permanet, 3° neophyti, 4° infames infamia facti (i. e. si quis ob delictum vel ob pravos mores bonam aestimationem apud probos et graves fideles amisit nec per diuturnam emendationem iterum recuperavit), dum haec perdurat.

14. **Officium divinum:** est oratio in lingua latina (in Occidente) a ministris ecclesiae, eius nomine fusa ad Deum laudandum certis diei et noctis partibus secundum formulam

ab ecclesia compositam, quae ex psalmis, variis hymnis et lectionibus ex Sacra Scriptura, SS. Patribus et vitis Sanctorum constat.
Divisio: fit in horas maiores et minores.
Maiores: Matutinum, Laudes, Vesperae.
Minores: Prima, Tertia, Sexta, Nona, Completorium.

15. **Titulus obligationis ad recitandum breviarium:** est triplex: 1° ordo maior, 2° professio in ordine ad chorum obligato, 3° beneficium ecclesiasticum, cui annexum est onus officii divini recitandi.
16. **Lex coelibatus:** est lex ecclesiastica, vi cuius clericus (etiam graecus) post susceptum subdiaconatum nec licite nec valide matrimonium inire potest. Cfr. pag. 404, n. 74.

PRINCIPIA.

1. *Defectus in collatione ordinum* 1° circa materiam vel formam *certo essentialem* certo vel probabiliter commissus collationem reddit certo vel probabiliter invalidam, quae ergo tota repetenda est vel absolute vel condicionate, prouti defectus certo vel solum probabiliter commissus est; 2° defectus circa materiam vel formam *dubie essentialem* certo vel probabiliter commissus, collationem probabiliter invalidam reddit, ideoque ordo maior sic collatus sub condicione iterandus est; non autem ordo minor, quia ecclesia defectum supplet; 3° defectus etiam certo commissus circa materiam vel formam *mere praeceptivam*, collationem non reddit invalidam, et ritus omissus suppleri solum debet, si gravis est, non, si levis est (levis: impositio manuum presbyterorum assistentium ordinationi, recitatio canonis per ordinatos, traditio vestimentorum, unctio cum oleo catechum., pro quo ex errore chrisma adhibitum fuit).
2. Ordo superior valide quidem suscipitur, *non suscepto ordine inferiore* (episco-

patu probabiliter excepto, quia complementum presbyteratus est), tamen illicite suscipitur nec licite exercetur, idque vi legis ecclesiae. Cfr. pag. 416, n. 73.

3. *Preces et 3 missae* neo-ordinatis ab episcopo iniunctae non obligant sub peccato, quia episcopus obligare non vult. V. pag. 416, n. 75.
4. Condiciones ad incurrendam *irregularitatem:* 1° ut haec in iure sit certo expressa; 2° ut actio, ex qua oritur: a) sit certo posita, excepto homicidio, ob quod, si mors certo secuta est, sacerdos a celebratione missae prohibetur, etsi dubium sit, utrum mors ex eius actione physica, an aliunde secuta sit; b) externa; c) consummata; et d) si ex delicto oritur, actio debet esse graviter culpabilis et post baptismum commissa (excepta irregularitate ex delicto sub n. 2° in pag. 314).
5. *Impedimentum* ordinationis *cessat* per remotionem causae, quae illud induxit; *irregularitas* autem sola dispensatione tollitur. Dispensatio, quae extra forum sacramentale datur, in scripto danda est.
6. Irregularitates et impedimenta ordinationis *multiplicantur* ex diversis eorundem causis, non autem ex repetitione eiusdem causae, excepta irregularitate ex homicidio voluntario. Dispensatio generalis non valet pro reticitis in mala fide, sed utique pro reticitis in bona fide, excepta irregularitate ex homicidio voluntario et procuratione abortus, item illa, quae ad forum contentiosum iam deducta est.
7. *Ordinarii* dispensare possunt in omni irregularitate ex delicto occulto proveniente (excepto homicidio occulto, directe voluntario et procuratione abortus et alia irregularitate ad forum iudiciale iam deducta) et quidem tum, si ipsum factum delicti occultum est, tum, si hoc factum quidem publice notum, tamen non publice notum est, ex eo oriri irregularitatem vel putatur, recte factum esse. Idem potest *quilibet confes*

sarius in casu urgentis necessitatis, i. e. si Ordinarius adiri non potest et periculum gravis infamiae vel alterius damni imminet, at ad id tantum, ut poenitens ordines iam susceptos licite exercere possit. Ordinarii insuper dispensare possunt in casibus dubiis (ad cautelam). Cfr. pag. 40, n. 39.

8. In recitatione *breviarii*, 1° ut valida sit, requiritur: a) ut recitetur breviarium romanum (nisi recitans proprio legitime gaudeat) b) secundum formam a Pio X° praescriptam (nisi indultum habeatur retinendi veterem ordinem, sed exclusis off. votivis) c) in lingua latina; d) omnes horae, e) iuxta directorium seu officium non notabiliter aliud quoad quantitatem vel qualitatem f) vocaliter, i. e. formando verba lingua et labiis, g) per seipsum vel alternando cum alio, h) cum attentione externa; cfr. pag. 77, n. 4; 83, n. 1; i) inde a media nocte usque ad mediam noctem sec. tempus verum vel medium, nec (absque privilegio) anticipando Matut. cum Laud. ante h^{am} 2^{am} p. m. (sec. tempus verum vel medium). Pars aliter recitata repetenda est utpote invalide recitata, idque sub gravi, si est notabilis i. e. una h^{a} vel pars ei aequivalens; secus sub levi. 2° Alia omnia non obligant sub gravi et ex rationabili causa licite mutari possunt. 3° Quod recitari non potest modo valido absque notabili damno proprio vel alieno, licite omitti potest. Cfr. pag. 404, n. 75—77.

VII.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

1. **Sacramentum matrimonii:** est contractus validus matrimonialis inter baptizatos, significans et efficiens sanctificationem coniugum.
2. **Contractus matrimonialis validus:** est 1° consensus a) validus, b) mutuus, c) internus, d) perfecte liber maris et feminae, e) signo sensibili expressus, 2°

quo intendunt, sibi mutuo nunc tradere in perpetuum et exclusive ius in corpus suum in ordine ad actus per se aptos ad generationem prolis illudque acceptare.

3. **Consensus validus et invalidus:** prouti revera gignit ius in corpus alterius vel non gignit.
4. **Unitas matrimonii:** est proprietas matrimonii, vi cuius valide iniri potest solum inter unum et unam.
5. **Indissolubilitas:** est proprietas matrimonii, vi cuius mutuum ius in corpus auferri non potest, nisi per mortem. Est duplex: interna et externa.
   Interna: vi cuius consensu contrahentium, sive mutuo, sive unius, auferri non potest.
   Externa: si ne per auctoritatem publicam quidem sive reipublicae sive ecclesiae auferri potest.
   Polyandria: si mulier simul plures viros habet.
   Polygynia: si vir simul plures feminas habet.
   Bigamia: si vir successive plures feminas vel femina successive plures viros habet.
6. **Materia sacramenti matrimonii:** est duplex: remota et proxima.
   Remota: sunt corpora nupturientium.
   Proxima: mutua traditio iuris in corpus signo sensibili expressa.
7. **Forma:** est mutua acceptatio iuris traditi in corpus, signo sensibili expressa.
8. **Minister sacramenti matrimonii:** est ille, qui ponit materiam et formam; sunt ipsi nupturientes.
9. **Subiectum sacramenti matrimonii:** est mas et femina baptizati consentientes in mutuam traditionem et acceptationem iuris in corpus in ordine ad actum coniugalem. Est duplex: validi sacramenti matrimonii et liciti.
   Validi: si sunt habiles ad contrahendum, i. e. nullo impedimento ligati, quod vel ex iure naturae vel divino positivo vel mere ecclesiastico matrimonium invalidum reddit.
   Liciti: iidem, si sunt in statu gratiae

et nullo impedimento ligati, quod matrimonium reddit illicitum sive ex iure naturae sive divino-positivo sive mere ecclesiastico

10. **Effectus sacramenti matrimonii:** sunt duplicis generis: alii sequuntur ex matrimonio, quatenus contractus est; alii, quatenus sacramentum est. Qui sequuntur ex matrimonio, quatenus contractus est, dividuntur in effectus utrique coniugi communes et in illos, qui tum marito tum uxori proprii sunt.

Effectus communes contractus matrimonialis: 1° vinculum matrimoniale i. e. mutuum ius in corpus alterius idque exclusivum et perpetuum et mutua obligatio eaque exclusiva et perpetua tradendi corpus suum comparti petenti in ordine ad actum coniugalem ex sese aptum ad generationem prolis; 2° ius et obligatio cohabitationis mutuae quoad torum et mensam; 3° legitimitas prolis et ius ac obligatio sustentandi et educandi prolem futuram; 4° obligatio ad mutuum amorem specialem, adiutorium in temporalibus et spiritualibus, et 5° administrandi me domesticam; 6° quaedam communio bonorum. Cfr. pag. 100—101, n. 1, 3. 5, 7, 9.

Proprii: 1° Pro marito: a) potestas maritalis, vi cuius Superior est in gubernatione domus et familiae, b) potestas patria in filios et filias. 2° Pro uxore: a) ius accipiendi sustentationem a marito iuxta statum eius, b) participatio fori, domicilii, privilegiorum, tituli mariti. Cfr. pag. 35, n. 12; 100, n. 1.

Effectus matrimonii, quatenus sacramentum est: 1° augmentum gratiae sanctificantis, habituum infusorum et donorum Spiritus S., 2° gratia sacramentalis, i. e. ius ad speciales gratias actuales, ut coniuges possint castitatem et fidem coniugalem servare, liberos bene educare et onera matrimonii christiane tolerare.

11. **Divisio matrimonii:** dividitur in legitimum, ratum, consummatum; in attenta-

tum, verum, putativum; canonicum et civile; catholicorum inter se et haereticorum inter se, mixtum et cum disparitate cultus; absolutum et condicionatum; in sollemne et non-sollemne; in publicum, occultum, clandestinum, secretum seu conscientiae, morganaticum.

Legitimum: est matrimonium non-baptizatorum inter se, quod non est sacramentum quidem, tamen validum i. e. initum sine impedimento dirimente iuris naturae, divini-positivi et positivi civilis.

Ratum: est matrimonium, quod est simul sacramentum, i. e. inter baptizatos valide initum (vel si post matrimonium in infidelitate valide initum utraque pars baptizatur). Est ratum tantum, seu non consummatum, si nondum completum est (post initum matrimonium, resp. post baptismum utriusque coniugis prius infidelis) copula carnali perfecta i. e. immissione membri genitalis virilis in vaginam mulieris et seminatione ibi facta. Cfr. pag. 395, n. 30.

Consummatum: est matrimonium validum, quod post eius celebrationem copula carnali perfecta completum est. V. ratum.

Attentatum: invalide initum cum scientia utriusque vel alterutrius partis, ei obstare impedimentum dirimens voti sollemnis castitatis vel ordinis sacri vel ligaminis.

Verum: i. e. validum.

Putativum: quod revera 1° invalide initum est ob impedimentum dirimens, tamen 2° praemissis proclamationibus (nisi in eis dispensatum fuerit), 3° in facie ecclesiae, i. e. coram parocho catholico loci et 2 testibus et 4° validum putatur a coniugibus vel saltem ab alterutro et ab aliis.

Canonicum: cui non obstat ullum impedimentum dirimens, sive iuris naturae sive divini-positivi sive mere ecclesiastici.

Civile: est matrimonium, quod a societate civili habetur ut validum seu in quo ineundo ea omnia observantur, quae lex civilis exigit

ad id, ut matrimonio tribuantur omnes effectus temporales civiles matrimonii validi.

Divisio: matrimonium civile dividitur in matrimonium simpliciter civile et mere civile; in matrimonium civile obligatorium, facultativum, necessitatis.

Simpliciter civile: si nupturientes consensum suum matrimonialem exterius exprimunt quidem coram magistratu civili, tamen matrimonium vel iam contraxerunt vel contracturi sunt in facie ecclesiae.

Mere civile: si consensum suum tantum coram magistratu civili praestant.

Obligatorium: si lex civilis matrimonia non inita coram magistratu civili non agnoscit ut vera et valida (ita in Belg., Gallia, German., Helvet., Holland., Hungar., Ital., Rumen., Chile, Ecuador, Paraguay, Mexico, Jap.).

Facultativum: si lex civilis tum matrimonia contracta in facie ecclesiae tantum, tum coram magistratu civili tantum inita agnoscit ut valida (ita in U.S.A. et Anglia).

Necessitatis: si tantum illis nupturientibus, qui sine confessione religiosa sunt aut propter impedimentum ecclesiasticum, quod societas civilis non agnoscit, matrimonium coram ecclesia valide inire non possunt, potestatem dat ineundi matrimonium coram magistratu civili illudque ut validum agnoscit (ita in Austr., Dania, Hisp., Portug., Russia).

Matrimonia catholica seu **catholicorum inter se:** si utraque pars baptizata est et catholica est aut aliquando fuit.

Matrimonia acatholica seu **haereticorum vel schismaticorum inter se:** si utraque pars baptizata quidem est, sed vel haeretica vel schismatica est et semper fuit.

Mixta: si utraque pars quidem baptizata est, una pars tamen catholica est aut aliquando fuit, altera vero haeretica vel schismatica est et semper fuit.

Divisio relate ad imped. clandest. et v. pag. 331—332.

Cum disparitate cultus: si una pars baptizata, altera certo non baptizata vel certo invalide baptizata est. V. pag. 336.

Matrimonium absolute initum: si neuter contrahentium consensum suum dependentem reddidit ab aliqua condicione.

Matrimonium condicionatum: si contrahentes vel unus eorum alteri ius in corpus tradere intendit tantum sub condicione aliqua, sine qua non, expresse et saltem interius (mentaliter) facta.

Divisio condicionis: dividitur in condicionem de praeterito, de praesenti, de futuro; de re possibili vel impossibili; de re honesta vel inhonesta et haec in condicionem de re, quae repugnat essentiae matrimonii et in condicionem, quae ei non repugnat.

Condicio repugnans essentiae matrimonii: est condicio, qua contrahens excludit aliquam obligationem, quae est de essentia vel essentiali proprietate matrimonii. Est triplex: quae est contra 1° ius ad copulam perfectam aptamque ad generationem prolis vel 2° unitatem matrimonii, seu contra idem ius comparti exclusive dandum vel 3° eius internam indissolubilitatem perpetuam et absolutam, seu contra idem ius comparti in perpetuum dandum.

Sollemne et non-sollemne: prout praeter essentialia ad validum matrimonium, etiam sollemnitates accidentales (missa pro sponsis, benedictio nuptialis) adhibentur vel non adhibentur. Nisi Ordinarius loci licentiam dederit, matrimonium sollemne prohibetur a 1ª dominica Adventus usque ad Nativitatem Chi inclusive et a feria IV. Cinerum usque ad domin. Resurrectionis inclus. Cfr. pag. 339.

Publicum: tum proclamatum tum initum coram parocho catholico loci et 2 testibus.

Occultum: non proclamatum, tamen

initum coram parocho catholico loci et 2 testibus.

Clandestinum: quod non coram parocho catholico loci et 2 testibus initum est.

Secretum seu conscientiae: quod ex gravissima causa et ex permissione Ordinarii loci omissis proclamationibus initur coram parocho catholico loci vel sacerdote ab Ordinario delegato et 2 testibus, qui tamen omnes (etiam coniuges ipsi non consentiente altera parte) strictum silentium servare debent; et coniuges non possunt licite coram aliis vel in publico se gerere ut coniuges.

Morganaticum: est verum matrimonium cum muliere inferioris status initum ea lege, ut ipsa et liberi non participent statum, dignitatem, titulum, privilegia mariti et patris et certa parte bonorum contenti esse debeant.

12. **Sponsalia:** sunt 1° promissio 2° futuri matrimonii 3° vera, 4° perfecte libera, 5° mutua et 6° scripta (si vel utraque vel una pars est catholica vel aliquando fuit) 7° inter determinatas personas, quae valide et licite inter se inire possunt matrimonium.

Error et metus in ineundis sponsalibus: quid sit et quotuplex, v. pag. 16, n. 8; 166, n. 3.

13. **Divisio:** Sponsalia dividuntur in publica et clandestina seu occulta; publica in sollemnia et privata; distinguuntur sponsalia etiam in simplicia et poenalia, absoluta et condicionata.

Publica: quae fiunt per scripturam subsignatam aut 1° ab aliquo loci Ordinario vel parocho (vel quasi-parocho; cfr. pag. 214, n. 14) catholico (non delegato), intra fines sui territorii, et a sponsis, aut 2° a duobus testibus, qui scribere possunt nomina sua, et a sponsis.

Clandestina: quae non fiunt per scripturam dicto modo subsignatam.

Sollemnia: in quibus intervenit auctoritas publica: v. publica 1°.

Privata: quae fiunt solum coram testibus privatis; v. publica 2°.

Poenalia et simplicia: prouti poena statuitur ei, qui sine iusta causa a sponsalibus recedit, vel non statuitur. Cfr. pag. 418, n. 84.

Absoluta et condicionata: prouti sub condicione aliqua ineuntur vel nulla condicio consensus ponitur. Condicio dividitur in suspensivam et resolutivam, etc.; vide pag. 143.

14. **Effectus sponsalium publicorum:** sunt 3: 1° obligatio iustitiae eaque gravis ineundi matrimonium, nisi gravis difficultas excuset (attamen in foro eccles. non datur actio ad petendam celebrationem matrimonii, sed solum ad reparationem damni, si una pars sine causa excusante a sponsalibus recedit); 2° invaliditas sponsalium cum alia persona, si priora sponsalia non sunt soluta; 3° impedimentum impediens matrimonium cum alia persona.

15. **Causae dissolutionis sponsalium:** aliae sunt causae, ex quibus ipso iure solvuntur, aliae, propter quas ad arbitrium sponsi vel sponsae solvi possunt.

Ipso iure: 1° mutuus consensus, 2° impedimentum superveniens indispensabile, 3° electio status altioris, scl. virginitatis vel clericalis vel regularis, 4° si quid supervenit, propter quod parentes saltem unius partis matrimonio iuste dissentiunt, 5° solutio per Papam.

Ad arbitrium unius: 1° si altera pars fidem sponsalitiam fregit (sine consensu alterius nimis diu differendo matrimonium vel alio migrando aut cum alia persona sponsalia faciendo vel impudice se gerendo); cfr. pag. 419, n. 89. 2° si quid detegitur, quod, si antea cognitum fuisset, efficisset, ut sponsalia non fuissent inita; cfr. pag. 418, n. 88. 3° si quid supervenit, quo praeviso sponsalia non fuissent inita. 4° si prudenter timendum esset infaustum matrimonium.

16. **Impedimentum matrimonii:** est aliqua circumstantia, quae matrimonium vel illicitum vel etiam invalidum facit.
17. **Divisio:** impedimenta dividuntur in impedimenta dirimentia et impedientia; in impedimenta iuris naturae, iuris positivi divini, mere ecclesiastici, mere civilis; in impedimentum antecedens matrimonium et superveniens; certum et dubium; dispensabile et indispensabile, publicum et occultum, iuris publici et privati, absolutum et relativum, personale et commune, maioris et minoris gradus.

Impedimentum dirimens: est impedimentum, propter quod matrimonium non potest valide iniri.

Impediens: propter quod matrimonium non potest licite iniri, etsi valide ineatur.

Iuris naturae: quod Deus iam per legem naturae statuit.

Iuris divini positivi: quod Deus constituit positiva sua libera voluntate ultra legem naturae.

Iuris mere ecclesiastici: quod ecclesia constituit ultra legem naturalem et divinam positivam.

Iuris mere civilis: quod societas civilis constituit sive per arrogantiam (pro baptizatis) sive legitime (pro matrimoniis non-baptizatorum inter se).

Antecedens: quod iam adest, antequam consensus matrimonialis praestetur.

Superveniens: quod oritur demum post matrimonium valide initum; hoc solum impedit usum licitum matrimonii.

Certum: si nulla prudens ratio adest dubitandi de existentia impedimenti.

Dubium: si gravis ratio stat pro eo, quod nullum impedimentum existat.

Divisio: impedimentum dubium dividitur in impedimentum dubium dubio iuris et in impedimentum dubium dubio facti; impedimentum dubium dubio iuris dividitur in impedimentum dubium dubio iuris na-

turae vel divini positivi et in impedimentum dubium dubio iuris ecclesiastici tantum.

Dubio iuris: si dubium de existentia impedimenti fundatur in dubio non circa factum aliquod, sed circa ipsum ius sive naturale sive divinum positivum sive mere ecclesiasticum, i. e. si factum quidem certum est, et a doctis solum dubitatur, utrum ex eo secundum legem naturae vel ius divinum positivum vel ecclesiasticum oriatur impedimentum, necne.

Dubio facti: quod versatur circa factum quoddam, i. e. si dubitatur, an revera factum adsit, ex quo, si adest, certo oritur impedimentum.

Dispensabile: in quo Papa dispensare potest et solet.

Indispensabile: in quo Papa dispensare non potest aut non solet (i. e. si hucusque nunquam dispensavit vel solum rarissime dispensat).

Iuris publici: cuius finis immediatus principalis est bonum commune.

Iuris privati: cuius finis immediatus principalis est bonum privatum ipsorum contrahentium.

Publicum et occultum: prouti in foro externo probari potest vel non potest.

Absolutum: quod facit, ut cum nulla persona matrimonium valide iniri possit.

Relativum: propter quod matrimonium solum cum certis quibusdam personis valide iniri non potest.

Personale et commune: prouti utrumque contrahentem vel unum eorum tantum afficit.

Gradus minoris et maioris: *Minoris:* 1°: consanguinitas in 3° gr. lin. collat., 2°: affinitas in 2° gr. lin. collat., 3°: publica honestas in 2° gr., 4°: cognatio spirit., 5°: crimen neutro patrante. *Maioris:* reliqua.

18. Impedimenta impedientia: sunt 5: spon-

salia, votum, mixta religio, defectus proclamationum, quandoque cognatio legalis.

19. **Sponsalia:** impedimentum sponsalium consistit in eo, quod ille, qui valida et publica sponsalia fecit cum aliqua persona, si haec soluta non sunt, non possit absque iniustitia cum alia persona matrimonium inire.

20. **Votum:** impedimentum impediens voti consistit in eo, quod quis non possit licite matrimonium inire, si fecit votum non nubendi vel virginitatis vel simplex castitatis perfectae et perpetuae (non scholastici nec coadiutoris S. I.) vel votum ingrediendi religionem, in qua emittitur votum castitatis perfectae, vel suscipiendi ordinem maiorem.

21. **Mixta religio:** impedimentum mixtae religionis consistit in eo, quod persona catholica non possit licite inire matrimonium cum persona baptizata, sectae haereticae vel schism. adscripta, nisi 1° condiciones necessariae promissae fuerint (regulariter in scripto), 2° adsit moralis certitudo futurae executionis earum et insuper 3° causa vere gravis ad mixtum matrimonium ineundum; 4° obtenta sit dispensatio eccles. Cfr. pag. 183, n. 15; 331, n. 31; 352, 353, 356, 361, 366, 420.

22. **Defectus proclamationum:** consistit in eo, quod illicitum sit matrimonium inire, si non antea matrimonium 1° ter, 2° viva voce (vel, si Ordinario loci ita placet, proclamationem scriptam affigendo ad valvas ecclesiae, ut ibi maneat per 8 dies, qui 2 festivos de praecepto comprehendant) denuntiatum sit 3° a parocho proprio (quoad vagos a parocho loci actualis commorationis) sponsi et sponsae (vide pag. 28—29, n. 6—8; 35, n. 11, 14; 178, n. 3) 4° tribus diebus Dominicis vel festis de praecepto iisque continuis et quidem 5° in ecclesia, 6° inter missam parochialem aut inter alia officia divina, ad quae populus frequenter accedat. Excipitur casus urgentis necessitatis et matrimonium mixtum vel dispari cultu,

etsi dispensatum (nisi mentio religionis sponsorum taceatur). Cfr. pag. 420, n. 96.

23. **Cognatio legalis:** consistit in eo, quod legaliter cognati non possint licite inter se inire matrimonium in iis regionibus, ubi lex civilis matrimonium inter legaliter cognatos prohibet et quibus prohibet. V. pag. 333—334, n. 34.

24. **Impedimenta dirimentia:** sunt 18 et comprehenduntur hisce verbis: 1° error, 2° votum, 3° cognatio (triplex), 4° crimen (triplex), 5° cultus disparitas, 6° vis, 7° ordo, 8° ligamen, 9° honestas, 10° aetas, 11° si affinis, 12° si clandestinus, et 13° impos, 14° mulier sit rapta nec loco reddita tuto; haec socianda vetant, connubia facta retractant.

25. **Error:** impedimentum erroris consistit in eo, quod matrimonium invalidum sit, si in una vel utraque parte nupturientium defuit consensus substantialis.

Defectus consensus substantialis: habetur in quadruplici casu: 1° si consensus non erat internus, sed solum externus, 2° si condicio consensus sine qua non, verificata non est, 3° si condicio contractui matrimoniali apposita repugnat substantiae matrimonii, 4° si matrimonium initur cum errore substantiali.

Error substantialis in matrimonio ineundo: est triplex: 1° si versatur circa obiectum essentiale contractus matrimonialis, i. e. si quis putat, non esse tradendum ius in corpus ad actum coniugalem perficiendum eumque ex se aptum ad generandam prolem et aliter matrimonium non vellet contrahere (idem valet, si quis simpliciter ignorat, matrimonium esse societatem inter virum et mulierem ad filios procreandos), 2° si versatur circa duas essentiales proprietates matrimonii i. e. si quis putat, praeter coniugem alteri se posse carnaliter coniungi aut matrimonium solvi posse mutuo consensu vel vi voluntatis unius partis, et

non vellet matrimonium contrahere, si haec ita non essent, 3° si quis errat a) in persona, quacum contrahit, aut b) circa qualitatem personae redundantem in substantiam personae, i. e. circa talem qualitatem, sub qua eam primo concepit et per quam ab omni alio homine in toto mundo distinguitur. — Alium errorem v. pag. 349, n. 11, 2°. Cfr. etiam pag. 417, n. 81. Attamen simplex error tantum circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem vel sacramentalem dignitatem non irritat matrimonium, idque valet, etsi error causa ineundi matrimonii fuerit; neque scientia aut opinio nullitatis matrimonii necessario excludit verum consensum matrimonialem.

Error accidentalis unus tantum matrimonium irritat, et quidem ex iure ecclesiastico tantum, scl. si persona libera contrahit cum persona, quam liberam esse putat, quum tamen serva sit, servitute proprie dicta.

De matrimonio condicionato v. supra pag. 143; 167, n. 5; 322.

26. **Vis** i. e. **metus:** impedimentum metus consistit in eo, quod matrimonium sit invalidum, etsi consensus matrimonialis quidem verus, internus et externus fuerit, si tamen hic datus est 1° propter metum 2° saltem relative gravem, 3° iniuste incussum 4° ab alio homine 5° in ordine ad consensum matrimonialem obtinendum. Cfr. pag. 16, n. 8.

27. **Raptus:** impedimentum raptus consistit in eo, quod ille, qui mulierem per vim sive physicam sive moralem ei illatam abduxit aut detinet in loco, ad quem illa libere accessit: ad matrimonium cum ea ineundum, non possit validum matrimonium cum ea inire, quamdiu in eius potestate est, etsi haec interne et externe nec etiam ex metu consentiat.

28. **Aetas:** impedimentum aetatis consistit in eo, quod puer, etsi iam septennis sit, ante annum aetatis 16um completum, et puella, etsi iam septennis sit, ante annum 14um

completum, non possint validum matrimonium inire, nisi iam ante hanc aetatem actualem potentiam ad copulam coniugalem habendam acquisierint.

29. **Impotentia:** impedimentum impotentiae consistit in eo, quod validum matrimonium non possit ille inire, qui ad coeundum impotens est idque antecedenter et in perpetuum sive absolute sive relative.

Divisio: impotentia dividitur in antecedentem et supervenientem, absolutam et relativam, perpetuam et temporaneam, naturalem et accidentalem, in impotentiam coeundi et impotentiam generandi.

Antecedens: quae iam adest ante matrimonium.

Superveniens: quae consequitur matrimonium iam initum.

Absoluta: quae habetur relate ad quamcumque personam alterius sexus.

Relativa: quae habetur tantum relate ad personam, quacum quis matrimonium inire vult vel iam iniit.

Temporanea et perpetua: prouti mediis licitis et non graviter periculosis auferri potest vel non potest. Cfr. pag. 419, n. 91.

Naturalis et accidentalis: prout a naturali corporis constitutione vel a causa accidentali post nativitatem orta originem habet.

Impotentia coeundi: In viro: consistit in eo, quod membrum suum genitale non possit in vaginam mulieris immittere aut saltem in ea seminare non possit. In muliere: quod non habeat vaginam, aut penitus occlusam, aut tam arctam, ut vir membrum suum genitale in eam immittere non possit, vel si vir eius hymen rumpere non valet.

Impotentia generandi: est impotentia substantialis, prolem generandi. Consistit in viro: in defectu seminis virilis (est simul impotentia coeundi); in muliere: in defectu utriusque ovarii vel uteri.

Sterilitas: est accidentalis impotentia ad

generandum. Adest in viro: si semen eius non est prolificum i. e. si non continet spermatozoidas; in muliere: si ovarium eius ova non elaborat et ob alios morbos genitalium.

30. **Ligamen:** impedimentum ligaminis consistit in eo, quod matrimonio valide inito nec soluto non possit valide novum matrimonium iniri.

31. **Clandestinitas:** impedimentum clandestinitatis consistit in eo, quod matrimonium hominis catholici ritus latini, cum quacunque persona fiat, (exceptis matrimoniis mixtis vagorum aut habitantium in priore imperio Germaniae [25 Bundesstaaten et Elsass-Lothringen] vel in Hungaria [vel Croatia, Slavonia, Fiume; v. pag. 441, n. 2a], si nupturientes ibi nati sunt et ibi contrahunt: ex restricta constit. Provida, 15. VI. 1909 pro Germ., extensa 23. II. 1909 ad Hung.) invalidum sit, si non initur coram duobus testibus et *aliquo* (loci) Ordinario (vel vicario generali) vel parocho (vel quasiparocho) catholico aut alio sacerdote ab alterutro delegato et quidem intra fines territorii respectivi. Pro matrimoniis catholicorum ritus orientalis inter se, aut haereticorum vel schismaticorum inter se non valet hoc impedimentum (nisi pro Ruthenis cath. in Galicia [provinc. Krakau, Przemysl, Stanislau, Bukovina] et U. S. A.). Ita inde a 19. April 1908 (pro China inde a. d. 11. April 1909). Cfr. pag. 440—442.

Catholicus: quoad impedimentum clandest. et sponsalia (non quoad imped. mixtae relig.) est omnis, qui vel 1° nunc est vel 2° saltem aliquando fuit membrum ecclesiae catholicae i. e. aut in ecclesia catholica baptizatus (i. e. ab homine catholico) aut aliquando conversus est ad ecclesiam catholicam et postea ab ea defecit sive post sive ante usum rationis.*)

*) Si una pars coniugata haeretica vel schismatica est

Acatholicus: qui neque nunc est, neque unquam fuit membrum ecclesiae catholicae i. e. haereticus vel schismaticus, qui in haeresi vel schismate baptizatus et nunquam ad ecclesiam catholicam conversus est (neque ante neque post usum rationis).

Parochus: et quasi-par. v. pag. 214, n. 14.

Ordinarius loci: vocatur ille, qui habet iurisdictionem episcopalem vel quasi-episcopalem scl. pro utroque foro. V. pag. XXIV. n. XIII.

32. **Cognatio:** est triplex: consanguinitas, cognatio spiritualis, cognatio legalis.

Consanguinitas: impedimentum consanguinitatis consistit in eo, quod duae personae non possint valide matrimonium inire, quae sibi consanguineae sunt a) in linea recta aut b) in linea collaterali in 1° vel 2° vel 3° gradu sive aequali sive inaequali (exceptis Nigritis, Indis et mixtis in Amer. lat. et insulis Philippinis, pro quibus consanguinitas in lin. collat. se extendit usque ad 2um gr. [inclus.] tantum).

Linea recta: sibi consanguinei in linea recta sunt illi, quorum unus ab altero per naturalem generationem descendit.

Linea collateralis: sibi consanguinei in linea collaterali sunt illi, qui a communi stipite proximo per naturalem generationem descendunt, quin unus ab altero descendat.

Gradus consanguinitatis: est numerus generationum, quae intercedunt inter duas personas sibi consanguineas in linea recta aut quae intercedunt inter duas personas sibi consanguineas in linea collaterali ex una parte et communem stipitem proximum, a quo descendunt, ex altera parte.

Linea collateralis aequalis: sibi consanguinei in linea collaterali aequali sunt illi,

altera pars in ecclesia catholica quidem baptizata, sed nata ex haereticis vel schism. et inde ab infantia in haeresi vel schism. vel infidelitate educata, vel si sine ulla religione adolevit, non tenentur impedimento clandestinitatis.

qui eodem gradu distant a communi stipite proximo.

Linea collateralis inaequalis: sibi consanguinei in linea collaterali inaequali sunt illi, qui diverso gradu distant a communi stipite proximo.

Computatio graduum in linea recta: in quoto gradu 2 personae sibi consanguineae sunt in linea recta? R. in toto gradu, quoto ab invicem distant; tot autem numerantur gradus, quot sunt personae, demta una.

Computatio graduum in linea collaterali: in quoto gradu sibi sunt consanguineae 2 personae in linea collaterali? R. in toto gradu, quoto gradu persona remotior a communi stipite distat; tot autem numerantur gradus, quot sunt personae ex parte remotiore, demto stipite.

Consanguinitas multiplex: duae personae sibi multipliciter consanguineae sunt: 1° quando sibi consanguineae sunt tum in linea recta, tum in linea collaterali, 2° si in linea collaterali multipliciter sunt sibi consanguineae, i. e. si plures stipites proximos communes habent.

Computatio multiplicis consanguinitatis: quotupliciter 2 personae sunt sibi consanguineae? R. totuplex est consanguinitas earum, 1° quotuplex est linea, in qua sibi consanguineae sunt, 2° quot sunt stipites communes, in quibus conveniunt.

33. Cognatio spiritualis: impedimentum cognationis spiritualis consistit in eo, quod validum matrimonium non possit iniri inter personam baptizatam ex una parte et ministrum baptismi vel patrinum(am) ex altera parte.

34. Cognatio legalis: impedimentum cognationis legalis consistit in eo, quod validum matrimonium iniri non possit inter legaliter sibi cognatos in iis regionibus, ubi et inter quos lex civilis matrimonium dirimit. Sed adoptio facta esse debet interventu auctori-

tatis publicae, et ita, ut adoptatus ad instar filiorum habeatur.

Adoptio: est personae extraneae assumtio gratuita in familiam adoptantis interveniente auctoritate publica. Duplex est: perfecta et imperfecta.

Perfecta: si adoptato dantur omnia iura filii (filiae) naturalis aut saltem paternae potestati adoptantis subiicitur (si minorennis est) vel ad instar filiorumfamilias in domo habitaturus assumitur (si maiorennis est).

Imperfecta: si nihil horum obtinet, sed adoptato solum ius ad haereditatem datur.

35. **Affinitas:** impedimentum affinitatis consistit in eo, quod invalidum sit matrimonium inter virum et consanguineas mulieris, quacum matrimonium validum iniit (sive consummatum sive non consummatum); item inter mulierem et consanguineos viri, quocum matrimonium validum iniit: et quidem cum consanguineis in linea recta in quolibet gradu, in collaterali usque ad 2um gradum inclusive.

Multiplex affinitas: totuplex est alicuius affinitas cum aliqua persona, 1° quotupliciter haec coniugi consanguinea est, 2° quot sunt personae coniugi defuncto (ae) consanguineae, quibuscum successive matrimonium iniit.

36. **Publica honestas:** publicae honestatis impedimentum consistit in eo, quod validum matrimonium non possit iniri: 1° inter personam, quae invalidum matrimonium (sive consummatum sive non consummatum) iniit aut 2° in publico et notorio concubinatu vixit (commercio carnali habituali) et consanguineos personae, quacum invalidum matrimonium iniit aut in concubinatu notorio vixit et consanguineos quidem in linea recta usque ad 2um gr. inclus.

37. **Votum:** impedimentum dirimens voti consistit in eo, quod is non possit validum matrimonium inire, qui in aliquo ordine religioso votum sollemne (vel simplex, si

ei a S. Sede vis irritans nuptias addita est e. g. si est scholasticus vel coadiutor S. J.) castitatis perfectae valide et cum perfecta libertate emisit.

38. Ordo: impedimentum ordinis consistit in eo, quod is non possit validum matrimonium inire, qui ordinem maiorem libere (i. e. sine metu gravi, nisi postea remoto metu ordinationem ratam habuerit [saltem tacite: ordinem suum exercendo] se subiicere volens obligationibus clericalibus), valide et cum scientia suscepit, ei obligationem coelibatus esse annexam. Cfr. pag. 315, n. 16; 404, n. 74.

39. Crimen: impedimentum criminis est triplex: 1° utroque patrante, 2° uno patrante, 3° neutro patrante.

1° **Utroque patrante** (seu solum homicidium): consistit in eo, quod illi non possint validum matrimonium inire inter se, quorum unus altero cooperante (sive physice sive moraliter) coniugem suum vel conspirantis occiderat (sive per se sive per alium) cum intentione ineundi matrimonium cum complice homicidii eaque huic manifestata.

Duplex: si ambo conspirantes coniugati sunt et utriusque coniux ab eis dicto modo occiditur.

2° **Uno patrante** (seu homicidium cum adulterio): consistit in eo, quod illi, qui scienter cum invicem verum et perfectum adulterium commiserunt, non possint validum matrimonium inire inter se, si unus ex ipsis postea coniugem suum vel complicis sui occiderat ex intentione ineundi matrimonium cum eo. V. pag. 114.

Duplex: si ambo adulteri coniugati sunt et uterque coniugem suum vel complicis occiderat.

3° **Neutro patrante** (seu solum adulterium): consistit in eo, quod illi, qui scienter cum invicem verum et perfectum adulterium commiserunt, non possint inter se validum matrimonium inire, si sibi mutuo

et vere matrimonium promiserant post mortem coniugis ineundum (vel matrimonium vivente comparte iam attentarunt, etsi per civilem actum tantum). Cfr. pag. 365, n. 42, 1° b β; 427, n. 8 nota.

Duplex: 1° si ambo adulteri coniugati sunt et uterque scivit personam, quacum peccat, esse coniugatam; 2° si unus adulterorum bigamus est et adulterium cum mutua promissione matrimonii post mortem coniugis ineundi, repetitum fuit durante secundo matrimonio.

40. Disparitas cultus: impedimentum disparitatis cultus consistit in eo, quod persona baptizata (in ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi vel schismate conversa) non possit validum matrimonium inire cum persona non baptizata (i. e. vel certo non baptizata vel certo invalide baptizata).

41. Libellus supplex: est scriptum, quo petitur dispensatio in impedimento aliquo matrimoniali, sive impediente sive dirimente (aut revalidatio matr.) a S. Sede vel ab illo, qui habet potestatem dispensandi sibi delegatam a S. Sede.

Stilus libelli supplicis: in libello petitionis exprimi debent: 1° nomen et cognomen et dioecesis oratorum, nisi impedimentum sit occultum seu diffamans: 2° impedimenta omnia in infima specie (tamen valet dispensatio, si impedimentum eiusdem speciei, sed aequalis vel inferioris gradus reticitum fuit), et numerus eorum, et in consanguinitate, affinitate et honestate etiam linea et gradus (saltem remotior in linea collat. inaequali; valet dispensatio in consang. vel affin., si in gradu superiore dispensatum est et gradus revera existens inferior est); 3° causae dispensationis (v. pag. 362); 4° status fortunae oratorum, si a S. Sede petitur dispensatio pro foro externo (propter taxas solvendas, si non sunt pauperes); 5° circumstantia impedimenti, quae dispensationem reddit faciliorem vel

difficiliorem (si gradus propinquior in consang. in lin. coll. inaeq. 1us est; impedimentum impediens, quod praeter imp. dirimens adest, quamquam in illo ab alio tribunali dispensabitur vel dispensatum est); 6° mentio fieri debet dispensationis forte denegatae ab una S. Congr. vel Officio Romanae Curiae, si petitio fit ad aliam S. Congr. vel ad episcopum, quia dispensatio ab his concessa (excepta S. Poenitentiaria) sine consensu prioris invalida esset; idem valet de dispensatione a vicario generali denegata et ab episcopo sine mentione prioris denegationis petita et concessa aut ab episcopo denegata et a vicario gen. concessa. Hoc principium in genere valet de omnibus gratiis.

42. **Causae dispensationis:** sunt duplicis generis: aliae sunt canonicae, aliae non-canonicae.

Canonicae: sunt causae motivae ab ipsa S. Sede expresse admissae. Sunt 16: 1° angustia loci, 2° aetas superadulta (24 an.), 3° deficientia vel insufficientia dotis, 4° lites de dote iam inceptae vel instantes, 5° paupertas viduae, 6° bonum pacis, 7° suspecta familiaritas vel cohabitatio sub eodem tecto, 8° legitimatio prolis, 9° infamia mulieris, orta ex suspicione, quod cognita sit a consanguineo vel affine, 10° matrimonium iam initum (scl. invalide), 11° periculum matrimonii vel mixti vel etiam coram ministro acatholico ineundi, 12° periculum incestuosi concubinatus, 13° periculum matrimonii mere civilis, 14° remotio gravium scandalorum, 15° cessatio publici concubinatus, 16° excellentia meritorum.

Non-canonicae: sunt omnes aliae causae, quae non continentur inter expresse enumeratas a S. Sede; solum sufficiunt ad concedendam dispensationem in gradibus remotioribus, semper autem causas canonicas adiuvant, ut facilius concedatur dispensatio.

43. Concessio dispensationis: modus eam concedendi est duplex: vel datur dispensatio in forma gratiosa vel in forma commissoria. **In forma gratiosa:** si S. Sedes ipsa vel ipse episcopus concedit dispensationem, ita ut ille, per cuius manus nupturientibus dispensatio concessa transmittitur vel per quem executioni mandanda est, sit merus applicator gratiae iam factae. **In forma commissoria:** si S. Sedes vel episcopus alteri committit concessionem dispensationis fulminandam, ita ut hic sit commissarius gratiae concedendae; est vel necessarius, si ei concessio dispensationis iniungitur, vel voluntarius, si eius prudenti iudicio relinquitur concessio vel denegatio dispensationis.

44. Clausulae dispensationis: sunt quaedam adiuncta, quorum observatio commissario iniungitur pro concessione dispensationis. Aliae sunt mere praeceptivae, aliae requiruntur ad valorem dispensationis.

45. Examen sponsorum: est inquisitio parochi sponsorum (per se sponsae; cfr. pag. 365, n. 43), ab ecclesia praecepta: 1° in existentiam impedimentorum dirimentium et impedientium (circa publica coram sponsis vel etiam 2 testibus simul praesentibus, circa occulta coram sponso et sponsa tantum et seorsim; cfr. pag. 421—430), et 2° in religionem christianam i. e. scientiam eorum, quae necessitate medii et praecepti scienda sunt (cfr. pag. 70, n. 1—2), et obligationum status matrimonialis. (Instructio de obligationibus circa usum matrimonii melius datur brevi post copulationem [dari potest etiam a confessario in actu confessionis], idque caste, sed accurate, exponendo principia generalia de iis, quae coniugibus licita et quae sub gravi vel solum sub levi eis prohibita sunt; cfr. pag. 118, n. 21; 124—128).

46. Assistentia parochi: est duplex: essentialis simplex et sollemnis.

Essentialis simplex (ad valorem matrimonii requisita): qua parochus loci sine ritu sacro et veste sacra extra ecclesiam in loco decenti 1° libere i. e. nec vi nec metu gravi constrictus excipit consensum nupturientium 2° expressum coram 2 testibus simul physice praesentibus, qui sui plene compotes sunt eorumque consensum audiunt vel vident, 3° post praeviam sponsorum petitionem (saltem implicitam) et 4° interrogationem parochi de eorum consensu (saltem implicitam: se paratum ostendendo ad petitam receptionem consensus). — 3° et 4° non requiruntur (seu sufficit assistentia ‚passiva'), si matrim. mixtum sine debitis condicionibus initur in illis locis, quibus ante decretum ‚Ne temere' specialis licentia a S. Sede data est ad praebendam assistentiam passivam; cfr. pag. 366, n. 44, 2°.

Ritus copulationis: seu assistentia sollemnis: in qua praeter essentialem assistentiam haec continentur: 1° in ecclesia fit; 2° formalis interrogatio sacerdotis ad sponsos de consensu matrimoniali eorumque consensus expressio coram adstantibus duobus testibus; 3° verba sacerdotis: „Ego vos coniungo in matrimonium in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti"; 4° missa pro sponsis (solum, si benedictio nupt. datur) et benedictio nuptialis post Pater Noster et Benedicamus Domino, si sponsa benedictionem hanc nunquam accepit, excepto matrimonio mixto et tempore clauso (hanc benedictionem solum ille sacerdos dare potest, qui copulatorum matrimonio valide astitit sive per se sive per alium); 5° benedictio annuli et quandoque etiam vini S. Ioannis; 6° fieri debet in ritu sponsi, nisi aliud iure particulari cautum sit.

47. **Sacerdos matrimonio assistens:** duplex distinguitur: validae et licitae assistentiae; sacerdos validae assistentiae, alius vi muneris sui, alius vi delegationis assistit.

Valide et vi muneris: tum quilibet loci Or-

dinarius et quasi-Ordinarius (episcopus, administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, vicarius generalis et capitularis, episcopus castrensis in Austria et Germania, abbas exemtus nullius, i. e. habens clerum et populum sibi subiectum), tum quilibet parochus et quasi-parochus, si 1° consensum nupturientium audiunt vel vident 2° voluntarie et absque vi vel metu gravi incusso, 3° postquam eos ad petitionem eorum de consensu interrogarunt (vide supra n. 46, 1°—3°) et 4° munus suum pastorale iam reapse adierunt, et saltem putentur legitimi Ordinarii, respect. parochi, dummodo error sit communis, 5° intra fines territorii sui sive exclusive proprii sive communis cum alio parocho (nisi iurisdictio copulantis generatim personalis sit: tunc ubique sibi subiectos copulare potest; vel saltem in hosce copulandos iurisdictionem personalem habeat, etsi ad aliam parochiam pertinentes: tunc eos copulare potest tum in sua tum in parochia, ad quam pertinent) nec 6° per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicati vel ab officio suspensi vel interdicti sunt.

Valide ex delegatione assistit: quilibet 1° sacerdos, 2° delegatus ad assistendum ab aliquo loci Ordinario (quasi-Ord.) vel parocho (quasi-par.) catholico aut a sacerdote, qui ab alterutro accepit expressam facultatem subdelegandi, 3° delegatione expressa nec metu extorta, sibi nominatim (vel explicite vel implicite) et pro hac determinata copulatione facta (nemo valide delegari potest generaliter praeter cooperatores pro parochia, cui addicti sunt) atque data ac notificata ante copulationem, 4° assistens intra fines territorii delegantis Ordinarii vel parochi, 5° nec per sentent. condemnat. vel declarat. excommunicatus vel ab officio suspensus vel interdictus est, et qui 6° con-

sensum rite excipit (v. pag. 339, n. 46, 1°—3°).

Licite assistit: ille, qui valide assistit, si aut 1° proprius loci Ordinarius (quasi-Ord.) vel parochus (quasi-par.) alterutrius sponsorum est (sponsae, nisi iusta causa excuset) ratione domicilii, i. e. si unus ex sponsis in eorum territorio domicilium vel quasi-domic. habet aut actualiter in eo commoratur, si vagus est (v. pag. 28—29, n. 6—8; 35, n. 11, 12, 14; 178, n. 3), aut 2° Ordinarius (quasi-Ord.) vel parochus (quasi-par.) territorii, in quo unus ex sponsis saltem per mensem in continuo de facto commoratus est et adhuc actu ibi commoratur (per se: sponsa, nisi iusta causa excuset) aut 3° si licentiam habet ad assistendum (nisi adsit casus gravis necessitatis vel agatur de illis vagis, qui actu itinerantur et nullibi ne commorationis quidem sedem habent) ab Ordinario (quasi-Ord.) vel parocho (quasi-par.) proprio domicilii vel quasi-dom. alterutrius sponsorum (per se sponsae) vel actualis commorationis vagi aut territorii menstruae commorationis alterutrius eorum; quoad vagos, extra casum necessitatis, requiritur insuper licentia Ordinarii vel sacerdotis ab eo delegati; 4° requiritur certitudo: de statu libero sponsorum (si unus eorum post pubertatem extra locum copulationis per 6 menses commoratus est, casus ad Ordinarium deferendus est), de absentia omnis alterius impedimenti et dirimentis et impedientis (si unus sponsorum notorie catholicam fidem abiecit vel societati ab ecclesia damnatae adscriptus est, adeundus est Ordinarius), item de factis proclamationibus praescriptis et de absentia impedimenti iuris civilis; tandem status gratiae sponsorum, nisi conversionem recusent et, si nondum confirmati sunt, de confirmatione antea recipienda monendi sunt.

48. **Inscriptio matrimonii:** est inscriptio no-

minum coniugum, testium, sacerdotis copulantis, loci et anni, mensis ac diei copulationis in librum matrimonialem per parochum loci vel, si absens est, per eius vicarium. Postea etiam in librum baptizatorum ad nomina coniugum in eo contenta eadem inscribentur; si copulati alibi baptizati sunt, ad parochum (resp.: episcopum) baptismi transmittenda est notificatio celebrati matrimonii (gratis, exceptis expensis postae): nomina et cognomina coniugum, testium, et parentum coniugum, aetas coniugum, tempus et locus copulationis, subscriptio parochi cum sigillo parochiae.

49. Revalidatio matrimonii: est actus, quo matrimonium hucusque invalidum redditur validum. Est duplex: ordinaria et extraordinaria seu sanatio in radice.

Ordinaria: est renovatio consensus saltem unius partis coniugum i. e. impedimenti consciae (dummodo consensus ab altera parte praestitus perseveret), postquam utraque vel una pars cognovit invaliditatem matrimonii et post remotionem impedimenti dirimentis per dispensationem vel cessationem. Fieri debet a) ab utraque parte coram parocho et 2 testibus (saltem clam), si matrimonium invalidum est ob defectum consensus publice notum aut ob defectum formae vel aliud impedimentum publicum, secus b) sufficit, ut pars nullitatis conscia privatim i. e. absque parocho et testibus consensum renovet. Si una pars in forma ecclesiae consensum renovare non vult (in casu sub a), petenda est dispensatio in forma ecclesiae vel imo sanatio in radice.

Sanatio in radice: obtineri potest non solum, quando utraque, sed etiam, si una tantum pars coniugum invaliditatem matrimonii ignorat et est 1° simplex remotio impedimenti dirimentis mere ecclesiastici vel per cessationem vel per dispensationem, et 2° consensus matrimonialis utriusque partis ab initio vere datus vel

saltem postea praestitus et 3° nunc adhuc virtualiter perdurans (praesumitur talis, nisi de eius revocatione certo constet), sed hucusque inefficax ad gignendum vinculum matrimoniale, ex nunc fit efficax, quin fiat renovatio consensus (vi specialis dispensationis S. Sedis), et insuper 4° ecclesia aufert omnes effectus invaliditatis, quos illud matrimonium in foro externo ecclesiastico hucusque produxit, ita ut coram ecclesia istud matrimonium sit, ac si ab initio validum fuisset. Cfr. pag. 98.

50. **Dissolutio matrimonii:** est duplex: perfecta seu quoad vinculum et imperfecta seu quoad torum et mensam tantum.

Perfecta: qua tollitur mutuum ius in corpus.

Casus solutionis vinculi matrimonialis: 1° matrimonium infidelium, etiam consummat. solvitur a) in casu privilegii Paulini per matrimonium novum validum partis conversae cum persona baptizata (vel non baptizata cum dispensatione ecclesiae); b) solvi potest etiam extra condiciones privilegii Paulini per Papam, si saltem una pars baptismum suscipit, dummodo non fuerit consummatum post baptismum ab utraque parte susceptum. 2° Matrimonium non consummatum baptizatorum aut inter partem baptizatam et non baptizatam solvitur per Papam: a) vi legis generalis per professionem sollemnem in aliquo ordine religioso (cfr. pag. 417, n. 78), b) per solutionem in particulari casu ex gravi causa, etiam una tantum parte rogante.

Privilegium Paulinum: vi cuius solvitur matrimonium, si 1° initum est a persona non-baptizata cum parte non-baptizata et 2° una pars baptismum validum suscipit, 3° altera pars autem interpellata 4° nec baptismum suscipere nec pacifice (i. e. absque peccato) cohabitare vult cum parte conversa (etsi discedat, postquam pars con-

versa suscepto baptismo denuo cum ea vixit) et haec 5° novum matrimonium validum init. In dubio iudicandum est in favorem Privilegii Paulini. Cfr. pag. 417, n. 77.

Imperfecta: qua separatio coniugum fit a communi thoro et habitatione vel alterutro, manente vinculo matrimoniali. Alia est perpetua (ob adulterium certum, formale, perfectum, non condonatum, non mutuum; item si una pars consentiente altera parte vel ordinem ingreditur vel ordinem maiorem suscipit), alia temporanea (ex causa vere gravi).

51. Divortium civile perfectum: est sententia iudicis civilis, coniuges iuxta codicem civilem posse ab invicem discedere et novum matrimonium inire.

PRINCIPIA.

1. *Sponsalia clandestina* certo invalida sunt (ut sponsalia) in utroque foro, quia in decreto: ‚Ne temere' simpliciter invalida declarantur. Ideoque 1° non obligant ex iustitia in conscientia ad ineundum matrimonium. Sed cfr. n. 9. 2° non inducunt impedimentum impediens sponsalium, quia non sunt sponsalia. Cfr. pag. 418, n. 82.
2. *Sponsalia* inita cum *errore* 1° invalida sunt, si a) error fuit *substantialis* (i. e. ignorantia vel error circa obiectum essentiale vel essentiales proprietates seu obligationes matrimoniales), sive error fuerit antecedens sive concomitans tantum, quia deest consensus in matrimonium futurum; b) si *accidentalis* quidem fuit, attamen illa res accidentalis a contrahente explicite, saltem interne, tamquam *condicio* consensus sui *sine qua non* posita est, quia hac condicione non verificata deest consensus in matrimonium futurum; 2° secus valida sunt, quia adest consensus in matrimonium futurum, sed a) rescindibilia sunt ad arbitrium partis, quae erravit, si eius accidentalis error antecedens fuit et *dolo causatus* est

ab altero contrahente vel a tertio, illo consentiente, quia initio sponsalium effectus iniuriae est, qui eo removeri debet, quod pars, quae dolum commisit, consentire debeat in solutionem sponsalium, si pars decepta eam vult; b) ne rescindibilia quidem sunt, si *α*) error etsi antecedens *non fuit dolo causatus* ab altero contrahente neque a tertio, eo consentiente, quia nulla iniuria erranti illata est ab altero contrahente, aut *β*) si accidentalis error concomitans tantum fuit, quia hic non est causa contractus. Cfr. pag. 165, n. 2.

3. Sponsalia inita cum *metu* 1° invalida sunt, si a) metus *usum rationis pertur bavit*, adeo, ut metum passus actus saltem perfecte humani seu plenae advertentiae non fuerit capax, quia nemo vi propriae voluntatis ullam obligationem valide in se suscipere potest, nisi per actum perfecte humanum; b) si metus nullo modo usum rationis turbavit, tamen metum passus *non interne*, sed ad malum imminens declinandum solum externe consenserat, quia deest consensus, scl. internus; 2° valida sunt iure naturae, si interne et externe plene consenserat, quia consensus aderat, sed a) rescindibilia sunt, si metus fuit *antecedens, iniuste incussus ab altero contrahente vel a tertio, eo sciente et consentiente, et quidem in ordine ad extorquenda sponsalia*, quia initio sponsalium effectus iniuriae alterius contrahentis est, quem hic removere debet, idque eo, quod eorum rescissionem ad arbitrium partis laesae faciendam permittere debeat; imo sponsalia sic inita ex iure positivo ecclesiastico probabiliter etiam invalida sunt (a quocunque demum homine metus iste incussus sit, modo gravis fuerit) ut scl. ineundis matrimoniis plena libertas servetur intacta, quum secus infausta sint. Ideoque ex his sponsalibus nulla habetur obligatio ineundi matrimonium ideoque neque

impedimentum impediens sponsalium (cfr. pag. 417, n. 80); b) ne rescindibilia quidem sunt, si metus aut *concomitans* tantum fuit, quia hic non est causa actus, aut si antecedens quidem fuit, tamen *non ab homine* (respect. non ab altero contrahente nec eo consentiente a tertio) incussus est, sed a causa interna vel externa necessaria, vel ab homine saltem *non iniuste* vel *non in ordine ad sponsalia* obtinenda, sed in ordine ad aliquid aliud: quia sic alius (respect. alter contrahens) vel non est causa sponsalium vel non causa iniusta ideoque initio sponsalium non sunt effectus iniuriae alterius contrahentis nec libertas in matrimonii promissione laesa est. Cfr. pag. 166, n. 3.

4. Sponsalia inita *stante impedimento aliquo dirimente vel impediente.* 1° invalida sunt, a) si impedimentum est *indispensabile* vel b) si sponsalia *absolute inita* essent, quia ad aliquid impossibile vel ad illicitum non potest valide suscipi obligatio ulla; 2° si impedimentum *dispensabile* est et sponsalia inita sunt *sub condicione* (saltem tacita): ‚si possumus' et a) impedimentum tale est, quod iam *ex se vel ex voluntate contrahentium*, scl. absque dispensatione cessat, sponsalia, remoto impedimento eo ipso fiunt valida, ante remotionem impedimenti nondum valent: quia remoto impedimento impleta est condicio consensus, ideoque consensus ipse adest, sed non antea; b) si autem impedimentum *sola dispensatione cessat*, sponsalia ex positivo iure ecclesiastico probabilius non fiunt valida obtenta dispensatione, sed manent invalida, nisi post obtentam dispensationem novo consensu praestito nova fiant sponsalia; ideoque ante hanc renovationem consensus valent consectaria ut supra n. 3, 2°, a. Cfr. pag. 418, n. 83.

5. Sponsalia inita *sub condicione* aliqua (scl. sine qua non) eaque 1° *suspensiva*, non

valent, si condicio non impletur, quia deest consensus, nisi condicio fuerit revocata; si impletur, eo ipso valorem accipiunt excepta condicione: ‚si dispensamur' (cfr. n. 4), nisi consensus interim revocatus fuerit, quia adest consensus. Iniustum autem est (excepto, si condicio fuit: ‚si dispensamur'), ante impletam condicionem consensum revocare, vel impletionem condicionis culpabiliter impedire; 2° si condicio *resolutiva* fuit, sponsalia non amplius obligant, si haec condicio impletur, quia desinit consensus sponsorum et sponsalia solvi possunt mutuo consensu.

6. Sponsalia inita: *parentibus* matrimonio filiorum cum certa quadam persona ineundo non consentientibus: 1° invalida sunt, si parentes matrimonio dissentiunt et quidem iuste (scl. si vel in dedecus familiae cederet vel scandala et odia propinquorum causaret), quia tunc matrimonium futurum promissum illicitum est et ad aliquid illicitum non potest valide suscipi obligatio; si parentes absque iusta causa dissentiunt, sponsalia valida sunt, quia res promissa licita est; 2° sponsalia inita parentibus insciis tantum, sunt valida quidem, sed illicite inita, quia matrimonium promissum licitum est, quum solum tunc matrimonium cum determinata persona illicitum sit, si parentes dissentiunt idque iuste, non autem, si illud nesciunt tantum, seu si filii consilium eorum non exquisierunt; attamen sponsi illicite sibi promiserunt matrimonium, quia ex reverentia erga parentes filii ante promissionem matrimonii consilium eorum exquirere debent; scl. filius rem licitam illicite promisit.

7. Sponsus et sponsa tenentur ex iustitia sub gravi aut resilire a sponsalibus aut sibi invicem illos *defectus revelare*, 1° quorum absentiam altera pars tamquam condicionem sine qua non consensus sui posuit; 2° qui matrimonium vel invalidum vel

nocivum vel 3° infaustum vel 4° qui cogniti alteri parti illud saltem notabiliter difficilius reddunt (morbus gravis contagiosus [praesertim venereus], gravis infamia, sterilitas, diversa religio, gravis defectus moralis, impraegnatio per alium virum, fornicatio sponsae, proles iam genita, viduitas, nisi haec ultima tria certo et omnino celari possint vel altera pars ea non aegre ferret).

8. Res in sponsalibus promissa seu matrimonium futurum *res impossibilis* fit ideoque impleri non debet, quia eo ipso solvuntur: si unus ex sponsis post sponsalia inita 1° statum altiorem amplectendi seriam voluntatem concepit, quum hic status cum obligationibus status matrimonialis incompatibilis sit; post quam vocationem valide et licite etiam vota emittere potest, quia sponsalia iam soluta sunt; cfr. pag. 418, n. 87; 2° si quid detegit, quod iam tempore sponsalium adfuit aut post sponsalia de novo supervenit, quodque, si cognitum, respect praevisum fuisset, effecisset, ut sponsalia non fuissent inita: quia in hoc casu matrimonium infelix fieret, si nihilominus iniri deberet, quum careret amore et libertate competente, quibus haec unio intima et perpetua adeo indiget; 3° probabiliter: si matrimonium contraxit cum alia persona, etiam eo soluto, quia matrimonium initum est status ex sese perpetuus; cfr pag 418, n. 86; 4° si post inita sponsalia contraxit impedimentum indispensabile vel sine culpa sua impedimentum dispensabile.

9. Qui 1° alteri matrimonium ficte promisit, quin hic fictionem facile cognoscere potuerit vel alio modo eum decepit aut 2° sine iusta causa a validis sponsalibus recessit, aut 3° alteri parti iustam causam a sponsalibus resiliendi dedit, tenetur *damnum* grave inde ortum sub gravi *reparare* ex iustitia, si ista fecit cum gravi culpa sua et conscientia iniustitiae actionis suae, quia est

causa eius efficax, iniusta et theologice culpabilis. Hinc iuvenis quilibet, qui puellam defloravit sub ficta clandestina promissione matrimonii, tenetur eam ducere, si matrimonium unicum medium est (ordinarie ita!) iniuriam ei illatam reparandi, non vi sponsalium, sed ob debitam reparationem iniuriae: nisi timendum sit infaustum matrimonium vel parentes eius iuste dissentiant.

10. *Finis matrimonii:* 1° essentialis primarius est generatio et physica educatio prolis; 2° essentialis secundarius: tum mutuum adiutorium, tum remedium concupiscentiae carnalis; 3° alii fines sunt accidentales tantum.

11. Ipse contractus matrimonialis inter personas baptizatas initus i. e. mutua earum traditio et acceptatio iuris in corpus, eaque valida et signo sensibili expressa, est *sacramentum matrimonii* i. e. signum practicum gratiae supernaturalis, non autem sacramentum matrimonii est res aliqua contractui superaddita, ideoque contractus matrimonii et sacramentum matrimonii una eademque res sunt, non duae res inseparabiles. Hinc: 1° ex conficitur sacramentum seu id est materia et forma eius, quo contractus fit, i. e. mutuus consensus isque validus; et illi sunt ministri sacramenti seu illud conficiunt, qui contractum faciunt, i. e. nupturientes, non sacerdos assistens, et illi suscipiunt sacramentum, qui contractum suscipiunt, i. e. nupturientes; 2° si baptizatus sacramentum non vult, neque contractum vult inire et si contractum inire non vult neque sacramentum vult ideoque in utroque casu invalidum est matrimonium, quia intentio requiritur ad valorem tum contractus tum sacramenti; 3° si contractus seu consensus matrimonialis invalidus est i. e. si elicitus consensus inefficax est ad gignendum vinculum matrimoniale, etiam sacramentum est invalidum, quia materia et forma eius desunt.

12. Pro matrimoniis: I. *baptizatorum inter se* 1° *ecclesia catholica eaque sola* potestatem habet a) statuendi impedimenta dirimentia et impedientia (Papa tantum per modum legis sive universalis sive particularis; Ordinarii locorum solum in casu particulari matrimonium ad tempus vetare, non autem irritare possunt): haec enim statuendo condiciones ponit, quibus non servatis, contractus matrimonii illicitus vel etiam invalidus est; quo ipso potestatem exercet, quam ipsa et ipsa sola, a Christo accepit, determinandi modum quo sacramenta conficienda, conferenda et suscipienda sunt, ut convenienter, digne et salutariter haec fiant. Repugnat autem, ut una eademque res regatur a duabus potestatibus perfectis et ab invicem independentibus, quum sic fieri posset, ut una eadem res sub eodem respectu licita et simul illicita, vel valida et simul invalida esset. b) iudicandi: *α*) de valore vel nullitate matrimonii inter baptizatos initi, quia ipsa sola a Christo habet potestatem iudicandi, utrum sacramentum aliquod valide an invalide confectum et susceptum sit; *β*) de existentia vel non-existentia effectuum essentialium omnis matrimonii inter baptizatos initi, scl. an adsit vinculum matrimoniale seu mutuum ius in corpus et mutua obligatio, obligatio ad cohabitationem et an proles legitima sit, necne, quia illius tantum est de his effectibus iudicare, cuius est iudicare de valore matrimonii, quum ex omni et solo matrimonio valido oriantur; *γ*) de valore et liceitate sponsalium inter baptizatos, quia solius ecclesiae est iudicare, an adsit obligatio, sacramentum aliquod conficiendi et suscipiendi, et quandonam licite vel illicite suscipiatur obligatio ad sacramentum aliquod conficiendum et suscipiendum. 2° *Societas civilis* a) pro omnibus matrimoniis baptizatorum solum condiciones sta-

tuere potest, sub quibus ipsa effectus accidentales civiles seu bona quaedam temporalia eis tribuere velit; b) pro certis classibus civium, in quas omnis civis libere ingreditur, statuere impedimenta impedientia, i. e. leges, quae in certis casibus matrimonium illicitum faciant. II. Pro matrimoniis *non-baptizatorum inter se*, seu quorum utraque pars certo non est valide baptizata, societas civilis *statuere potest impedimenta* impedientia et dirimentia, quia haec matrimonia non sunt sacramenta nec contrahentes subsunt potestati ecclesiae, et tamen bonum commune exigit, ut eorum matrimonia legibus positivis regantur, quum leges iuris naturalis et positivi divini pauciores et leges naturales in multis rebus etiam mancae vel dubiae sint; sed societas civilis illa impedimenta non statuit, ut est civilis, sed quatenus ob defectum alterius potestatis sacrae inter infideles simul pro eis est suprema potestas religiosa, quia omne matrimonium ex natura sua ideoque etiam inter infideles res sacra et religiosa est utpote ordinatum ad procreandos homines destinatos ad finem supernaturalem.

13. Impedimenta 1° *iuris naturae et divini positivi*, tum impedientia tum dirimentia obligant omnes homines totius mundi; 2° impedimenta autem, quae *iuris ecclesiastici tantum* sunt: a) non valent pro matrimoniis non-baptizatorum inter se, quia ecclesia in non-baptizatos iurisdictionem, vi cuius impedimenta matrimonialia statuit, non habet; sed b) valent pro omnibus matrimoniis baptizatorum inter se, sive catholici sint, sive haeretici sive apostatae, sive schismatici, quia vi voluntatis Christi omnis homo baptizatus (etsi dubie valide baptizatus, nisi certo probetur nullitas baptismi collati) per characterem baptismalem subiicitur iurisdictioni Papae; ideoque ecclesia potest matri-

monia haereticorum et schismaticorum inter se subiicere impedimentis impedientibus et dirimentibus et de facto etiam vult, ut haeretici et schismatici ea observent (excepto impedimento clandestinitatis inde a paschate 1908, si matrimonium ineunt inter se); c) si una pars baptizata, altera non baptizata est, eorum matrimonium subest impedimentis ecclesiasticis, quae non sunt reciproca (e. g. dispar. cultus), quia ecclesia in partem baptizatam iurisdictionem habet, etsi eius matrimonium non sit sacramentum; sed impedimenta reciproca, quorum fundamentum non est natura, pro eis non valent: cognatio spirit. et legalis, et publ. honestas. 3° Impedimenta *iuris mere civilis* per se valent solum pro matrimoniis non-baptizatorum inter se, nisi obstent iuri naturae vel posit. divino.

14. Impedimenta 1° *iuris naturae* sunt: a) impedientia: *α*) sponsalia, *β*) votum, *γ*) mixta religio et disparitas cultus (quatenus impediens est), si aut condiciones de universa prole catholice educanda et de libertate partis catholicae in exercitio suae religionis non serio promissae sunt aut moralis certitudo deest futurae executionis condicionum promissarum, aut saltem causa vere gravis non habetu ad hoc matrimonium ineundum; b) dirimentia: *α*) defectus consensus substantialis, *β*) probabiliter metus, *γ*) aetas talis, in qua nondum habetur usus rationis plenus, qui ad actum perfecte humanum requiritur (cfr. pag. 417, n. 81), *δ*) impotentia antecedens et perpetua ad coeundum, tum absoluta, tum relativa, *ε*) ligamen, quatenus polyandriam excludit, *ζ*) consanguinitas in 1° gradu lineae rectae et probabiliter in infinitum in hac linea, in linea collaterali autem in 1° gradu; 2° *iuris divini positivi* tantum: ligamen, quatenus polygyniam excludit; 3° *iuris eccle-*

siastici tantum: a) impedientia: *α*) mixta religio, si dispensatio non habetur, etsi omnes condiciones et cautiones necessariae praestitae sint et gravis causa adsit, *β*) defectus proclamationum, *γ*) quandoque cognatio legalis; b) dirimentia: *α*) ignorantia vel error circa servitutem personae, quacum quis contrahit, *β*) raptus, *γ*) aetas supra septennium, sed infra annum aetatis 16um, respect. 14um, *δ*) clandestinitas, *ε*) consanguinitas ultra 1um gradum lineae collateralis, *ζ*) cognatio spiritualis et quandoque *η*) legalis, *ϑ*) affinitas, *ι*) publica honestas, *κ*) crimen, *λ*) votum sollemne, *μ*) disparitas cultus, quatenus dirimens est.

15. *Rationes* impedimentorum iuris eccles. tantum: a) mixtae religionis (v. n. 14, 3°a*α*): vigilantia super condiciones et cautiones et infelicitas matrimoniorum mixtorum; b) erroris circa condicionem servilem: servitus compartis aliquatenus impedit usum matrimonii et rectam educationem prolis; c) raptus: libertas omnimoda in ineundo matrimonio servanda; c) aetatis: indecentia matrimonii ante potentiam proximam coeundi; d) clandestinitatis: periculum, ne deficiente certa probatione matrimonii iam contracti coniuges matrimonio contracto compartem relinquant et aliud matrimonium invalidum ineant; e) consanguinitatis ultra 1um gr. lin. coll.: amicitia et caritas extendenda ultra proximos propinquos, refrenatio libidinis inter ipsos, vitanda infoecunditas vel infelicitas matrimonii (ob defectus physicos vel morales prolis); f) cognationis spiritualis: reverentia filio spirituali debita; g) cognationis legalis: reverentia, quam adoptatus eiusque filii et uxor adoptanti eiusque uxori debent et pericula fornicationum inter personas in eadem familia degentes; h) affinitatis: indecentia propter propinquitatem personarum ortam ex coniunctione maritali; i) honestatis publicae:

indecentia propter coniunctionem personarum ortam ex coniunctione irrita vel illegitima; k) voti et ordinis: bonum commune ecclesiae vel religionis ob pericula laesionis coelibatus clericorum maiorum vel voti castitatis hominum regularium; l) criminis: sanctitas matrimonii christiani, ne via ad illud paretur per crimina; m) disparitatis cultus: periculum amittendae fidei pro parte baptizata et prole futura.

16. ‚*Impedimentum dubium*, impedimentum nullum' i. e. 1° si impedimentum aliquod dirimens dubium est (positive) et a) impedimentum iuris ecclesiastici tantum est, *α*) ecclesia supplet, i. e. impedimentum removet (si adest), quando dubium est dubium iuris, *β*) non autem removet, si est dubium facti, quia non vult removere. Sed b) ecclesia ne potest quidem removere impedimentum, si est impedimentum iuris naturae vel divini positivi, sive dubium sit dubium facti sive iuris, quia ad hoc non accepit a Deo potestatem. 2° Ideoque a) absque dispensatione valide et licite initur matrimonium stante impedimento dirimente dubio et mere ecclesiastico, si est dubium iuris; sed ex reverentia erga legem ecclesiae nihilominus dispensatio petitur, si tempus suppetit vel saltem postea procuranda est. b) Illicite vero initur: *α*) stante impedimento aliquo dirimente dubio, quod dubium est ob dubium facti etsi impedimentum mere ecclesiasticum sit, sed petenda est dispensatio (ad cautelam); *β*) si impedimentum dubium impedimentum est iuris naturae (excepta impotentia) vel divini positivi. Ratio horum est: quia contrahentes periculo proximo se exponerent graviter peccandi per copulam, quum in dubio melior sit condicio possidentis (scilicet ius in integritatem carnis suae). Utrum validum sit matrimonium sic initum necne, dependet ab eo,

utrum impedimentum revera adsit necne, quod tamen ignoratur.

17. Si impedimentum aliquod dirimens iuris mere ecclesiastici *in damnum* 1° commune alicuius loci cederet, i. e. si eius observatio pro tota communitate impossibilis facta est, impedimentum certo cessat, quia nulla lex obligat, si in damnum commune est; 2° propter incommodum privatum (i. e. sponsorum vel alicuius tertii) autem etsi gravissimum sit, solum probabiliter cessat; ideo autem probabiliter cessat, quia leges matrimoniales ecclesiasticae etiam irritantes probabiliter sunt leges principaliter prohibentes matrimonium et secundario tantum illud irritantes, sed a lege positiva prohibente excusat incommodum etiam privatum proportionate grave; quod utique hic debet esse gravissimum, quum leges matrimoniales dirimentes gravissimi momenti sint pro bono communi. Ideoque applicatur principium: impedimentum dubium, impedimentum nullum.

18. In *casu perplexo*, i. e. I. Si immediate *ante copulationem*, quando a) iam omnia ad nuptias parata sunt, b) impedimentum aliquod mere ecclesiasticum, sed dispensabile detegitur, et c) tempus dispensationis procurandae non suppetit nec d) copulatio sine gravi scandalo vel infamia differri potest: nunc amplissima habetur facultas dispensandi, de qua v. infra n. 32—33. II. Si *post contractum matrimonium* a) impedimentum mere ecclesiasticum dispensabile detegitur, quo stante matrimonium initum est b) ab utroque contrahente in bona fide, i. e. in ignorantia de existentia impedimenti, et c) nunc una pars coniugum putativorum invaliditatem matrimonii cognoscit, altera pars vero eam ignorat et d) pars conscia sine gravissimo damno suo vel alicuius tertii neque a reddendo debito coniugali abstinere neque partem ignaram de invaliditate monere potest: *α*) a

S. Sede petitur sanatio in radice, *β*) interim pars conscia reddere et petere potest debitum coniugale, quia in hoc casu impedimentum sine dispensatione cessat, quum in gravissimum incommodum privatum cederet ideoque principium applicetur: ‚impedimentum dubium, impedimentum nullum'; cfr. supra n. 17; pag. 364, n. 39; 419, n. 94.

19. Sponsalibus valide initis nec solutis: 1° *sponsalia* cum alia persona illicita et invalida sunt, quia res in secundis sponsalibus promissa illicita est et ad rem illicitam faciendam nec licite nec valide suscipi potest obligatio. Sed 2° *matrimonium* initum cum alia persona validum est, quamvis illicitum, quia matrimonium contrahens per priora sponsalia non amisit ius in corpus suum, sed mansit dominus eius; sed dominus rei valide, etsi illicite, eam tradit alteri, si eam uni iam promisit. Cfr. pag. 169, n. 14.

20. Ex lege naturae et divina posit. 1° *grave est*, inire *matrimonium mixtum* (vel cum dispar. cultus) si aut a) 2 *condiciones* necessariae (institutio et educatio universae prolis in sola religione catholica et libertas pro parte catholica in exercenda religione catholica) *non* serio promissae sint (1ª condic. ab utraque parte [ad convalidandum matrimonium partis cathol. moribundae sufficit promissio huius sola]) aut b) etsi condiciones promissae sint, tamen *non* simul adest moralis certitudo futurae executionis harum condicionum, quia sic nihilominus adesset periculum proximum gravis damni in fide unice vera pro parte catholica et prole futura; atqui peccatum grave est, se exponere periculo proximo peccati gravis; in qua lege naturae prohibente absoluta ecclesia ne potest quidem dispensare. 2° Si vero haec *certitudo* adest, a) *licitum* est, matrimonium mixtum, obtenta dispensatione, inire, si ad illud ineundum gravis causa habetur, quia tunc pe-

riculum pro fide remotum est et remoto periculo peccati etiam gravis licet se exponere ex iusta causa; b) si causa non est vere gravis, *leve peccatum* est. quia non licet sine iusta causa se exponere periculo peccati gravis. etsi remotum factum sit per cautelas adhibitas. Cfr. pag. 54, n. 5; 183, n. 15; 366, n. 44; 418, n. 85; 420, n. 95.

21. *Facto voto nec soluto* et *cum matrimonio incompatibili*, matrimonium valide, sed illicite initur (invalide, si fuerit votum sollemne castitatis perfectae in aliquo ordine emissum vel simplex scholastici vel coadiutoris S. J.: quia haec vota vi iuris positivi eccl. dirimunt matrimonium): quia res Deo promissa valide quidem, sed illicite datur homini; illicite ideo, quia contrahens ineundo matrimonium vel votum iam laedit vel periculo proximo se exponit laedendi votum vel impletionem eius notabiliter difficiliorem sibi reddit.

22. *Votum ante matrimonium emissum* et cum eo incompatibile, post matrimonium sine dispensatione in voto initum, voventem in tantum adhuc obligat, in quantum adhuc impleri potest, nisi dispensatio in voto fiat; in quantum vero observari non amplius potest, ad nihil amplius obligat, nisi ad poenitentiam: scl. si eius observatio est contra ius matrimoniale alterius partis, quia obligatio religionis ex voto orta cedere debet obligationi iustitiae ex contractu matrimoniali ortae, utpote fortiori.

23. Qui notitiam vere probabilem alicuius impedimenti matrimonialis, etsi occulti habet, illud sub gravi *denuntiare* tenetur, nisi alio modo matrimonium impediri possit, tum ex caritate erga nupturientes tum ex lege positiva ecclesiae, nisi a) denuntiatio cederet in grave incommodum vel proprium vel tertii (qui non est unus ex sponsis), quia nec caritas nec lex humana obligat cum gravi incommodo; aut b) illud sciat tantum sub secreto commisso consilii

vel officii, si committens non est unus ex sponsis et ille ex revelatione grave incommodum pateretur: quia bonum commune hoc secretum servandum exigit. Cfr. pag. 420, n. 99.

24. *Matrimonium* saltem ab una parte contrahentium *initum sub* aliqua *condicione* sine qua non, *suspensiva* eaque serio adiecta (si est de futuro impossibili vel necessario vel turpi, sed non contra substantiam matrimonii, pro non adiecta habetur) atque explicite et saltem mentaliter concepta nec ante initum matrimonium revocata, 1° invalidum est: a) si condicio apposita repugnat naturae seu substantiae matrimonii: quia deest consensus in matrimonium; b) si condicio non verificatur (quaecunque fuerit), sive sic contrahens sciat, condicionem non esse verificatam sive id nesciat sive erronee putet, eam esse verificatam: quia deest consensus eius in matrimonium, quum eum dependentem fecerit ab existentia condicionis appositae; 2° validum est vel fit eo ipso, sine novo consensu, si condicio non repugnans substantiae matrimonii, impleta est, quia tunc adest consensus in matrimonium. Cfr. pag. 167, n. 5.

25. Si contrahens *duas* habet *intentiones sibi contradictorias*: ineundi et non ineundi matrimonium (si scl. aliquam ex 3 obligationibus matrimonio essentialibus vel sacramentum matrimonii, quod baptizatus cum baptizata init, suscipere non vult), matrimonium validum est, si intentio ineundi matrimonium est praedominans; invalidum est, si intentio non ineundi est intentio praedominans; cfr. pag. 13; 20, n. 5; 328, n. 25; 349, n. 11.

26. *Polyandria* per legem naturae primariam adeoque stricte prohibita est, quia finem matrimonii essentialem eumque primarium reddit impossibilem, eo quod mulier sterilis fit, si simul cum pluribus viris copulam habet. *Polygynia* est solum contra legem naturae secundariam ideoque iure

naturae non est stricte prohibita, quia finem matrimonii essentialem solum secundarium difficiliorem, non impossibilem reddit. Sed vi iuris divini positivi polygynia ante Christum licita post Christum pro omnibus hominibus abrogata est. Cfr. pag. 416, n. 76.

27. *Morte alterius coniugis* omne matrimonium solvitur. De morte eius vero constare debet morali certitudine, i. e. ita, ut omne prudens dubium exclusum sit: quia secus in favorem coniugis dubie mortui applicandum est principium: in dubio melior est condicio possidentis. Haec 1° ordinarie acquirenda est aut ex testimonio ecclesiastico authentico aut ex testimonio 2 testium ocularium vel talium, qui mortem a testibus ocularibus perceperunt omni exceptione maioribus; 2° extraordinarie admittitur probatio mortis a) per indicia, sed talia, quae simul sumta moralem certitudinem pariant aut b) per iuramentum. Valet decr. S. Off. 1868. Cfr. etiam pag. 427, 8° nota.

28. Ubique terrarum tum inter baptizatos tum inter non-baptizatos matrimonium initum stante seu non soluto priore matrimonio, non est nisi turpis *concubinatus* adulterinus, qui grave peccatum est (si fit post divortium civile, in U. S. A. incurritur excomm.).

29. *Baptismus dubius* sive sit dubie collatus sive dubie validus (intellige dubium positivum i. e. ut ratio aliqua gravis adsit pro facto baptismi et eius validitate) in ordine ad matrimonium sive contrahendum sive iam contractum habendus est ut valide collatus (neque licet acatholicum rebaptizare, nisi catholicus fieri velit), usquedum contrarium certo probetur: tum. quia relate ad effectus iuridicos alicuius actus axioma valet: in dubio standum est pro valore actus, tum ex expressa declaratione S. Sedis. — Si matrimonio contracto certo cognoscitur invaliditas baptismi, ad S. Sed. recurrendum est.

30. Impedimenta *indispensabilia* sunt: 1° omnia impedimenta iuris naturae, tum certa tum dubia; 2° impedimentum iuris divini positivi: ligamen. Nam in his ecclesia non potest dispensare; 3° a) aetas sine actuali potentia generandi, b) affinitas in linea recta matrimonio consummato, c) ordo sacerdotalis vel episcopalis, d) crimen ortum vel ex homicidio publice noto vel ex coniugicidio cum adulterio licet homicidium occultum sit, nisi agatur de convalidando matrimonio, e) cultus disparitas in regionibus fidelium, praesertim matrimonium cum iudaeo, etsi omnes condiciones et cautiones praestentur (iis non praestitis nunquam dispensatio datur et forte data invalida est), f) votum sollemne.

31. *Papa* 1° *dispensare:* a) potest in omnibus impedimentis mere ecclesiasticis, quia eius leges sunt; b) non potest in impedimentis iuris naturae sive certis sive dubiis, et in impedimento iuris divini positivi scl. ligaminis, quia leges Dei sunt et a Christo non accepit potestatem dispensandi in his impedimentis. 2° Accepit autem a Christo *potestatem solvendi* vota, sponsalia, matrimonia rata non consummata fidelium, existente gravi causa, item matrimonia etiam consummata in infidelitate contracta, si vel utraque vel saltem una pars ad fidem christianam transit, modo non consummatum sit post baptismum utriusque: quia haec faciendi est praxis constans et universalis Romanorum Pontificum, ex qua infallibiliter sequitur, eos posse haec facere valide et licite, quia per hanc praxim implicite et obligatorio modo omnes fideles definitive docent, se haec valide et licite facere posse; atqui Papa infallibilis est in doctrina de rebus fidei vel morum istis characteribus insignita. Cfr. pag. 39, n. 35; 417, n. 79.

32. Ordinarii locorum dispensare possunt: 1° in impedimentis mere ecclesiasticis dubiis

dubio facti; 2° in casu frequenter occurrente, scl. in proclamationibus (etiam in alia dioecesi faciendis), in votis non reservatis; 3° tum suos subditos ubique commorantes tum extraneos in proprio territorio actu degentes in omnibus impedimentis mere ecclesiasticis (v. etiam pag. 352, 3° a, α; b, μ) tum occultis tum publicis; etiam quacunque ratione multiplicibus, exceptis ordine presbyteratus et affinitate lin. rectae consummato matrimonio: a) in casu perplexo; v. n. 18, I.; b) ad convalidandum matrimonium, si periculum est in mora i. e. si post matrimonium in facie ecclesiae contractum impedimentum detegitur nec tempus suppetit recurrendi ad S. Sedem; c) tum ad noviter ineundum tum ad convalidandum matrimonium, si una pars nupturientium in periculo mortis est, scl. ad consulendum conscientiae et ad legitimandam prolem. — Attamen scandalum semper est removendum et cautiones exigendae sunt, si dispensatur super cultus disparitate vel mixta religione. Cfr. n. 30, e et pag. 420, n. 95; 94, n. 19; 98.

33. Facultatem dispensandi n. 32 3° a—c positam pro triplici casu ibi recensito 1° habet, si Ordinarius loci adiri non potest (vel solum cum periculo laedendi sigilli adiri posset): tum parochus, tum sacerdos matrimonio assistens (de quo infra n. 41: qui etiam ab assistentia testium in articulo mortis dispensare potest), tum confessarius, attamen 2° solum in impedimentis occultis in casu perplexo et si periculum est in mora, insuper 3° in periculo mortis: a) confessarius pro foro interno tantum et in actu sacramentalis confessionis, b) cum obligatione certiorem faciendi Ordinarium, qua vero confessarius non tenetur. Cfr. pag. 94, n. 19.

Si a) concurrit impedimentum, de quo dispensaturus dispensare non potest, pro omnibus impedimentis S. Sedes adeunda

est; b) si autem post impetratam dispensationem a S. Sede alia impedimenta, de quibus dispensare potest, deteguntur, uti potest facultate sua. Quae duplex animadversio valet pro n. 32 et 33.

34. Papa dispensat 1° per S. Officium in impedimento mixtae religionis et disparitatis cultus (item in facienda interpellatione in casu privilegii Paulini); 2° in aliis omnibus impedimentis per S. Congreg. de disciplina sacramentorum, si dispensatio fieri debet pro foro externo ideoque in impedimentis publicis, idque tum pro pauperibus, tum pro divitibus; 3° per S. Poenitentiariam pro solo foro interno ideoque, si impedimentum occultum est, idque gratis pro omnibus.

35. Ut dispensatio in impedimentis maioris gradus (v. pag. 326) valida sit, adesse debet 1° *causa* aliqua eaque 2° motiva, sive canonica sive non-canonica, eaque 3° vera et 4° existens tempore concessionis dispensationis (v. pag. 40, n. 38): quia Papa sine tali causa dispensare non vult, etsi posset, alius autem, qui ab eo facultatem dispensandi accepit, ne potest quidem, quia nemo in lege Superioris sui sine iusta causa dispensare valet, quum Superior ei non dederit ad hoc potestatem. Vi huius principii neque Papa valide solvere potest vota, professionem sollemnem, sponsalia, matrimonia rata fidelium non consummata et consummata infidelium, non existente gravi causa, quia dispensat (improprie) in lege Superioris, scl. Dei. Cfr. pag. 390, n 5.

36. ‚Si preces veritate nitantur', scl. in impedimentis maioris gradus 1° *invalida est concessa dispensatio*: a) si una causa motiva allegata fuit et haec vera non est, etsi in bona fide ut vera allegata fuerit. Econtra dispensatio ab impedimento minoris gradus nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa motiva in precibus exposita falsa fuerit;

b) si solum causae impulsivae allegatae sunt et una earum vera non est, etsi in bona fide adducta fuerit: quia deest iterum causa motiva, quum solum omnes causae impulsivae simul sumtae unam causam motivam efficiant. 2° *Valida autem est*, si una causa motiva allegata vera fuit, quamvis aliae causae motivae vel omnes impulsivae allegatae falsae sint, sive in bona fide sive in mala fide falso allegatae fuerint.

37. Commissarius seu delegatus concedendae (vel etiam solum exequendae) dispensationis constitutus per literas non potest valide dispensare, nisi *documentum scriptum* de facultate dispensandi sibi concessa *in manu habeat*, etsi certus sit de potestate sibi iam concessa, nisi notitiam concessionis factae habeat per nuntium telegraphicum ex officio seu auctoritate S. Sedis (respect. Ordinariatus) missum.

38. Quando impedimentum occultum est, cuius manifestatio vel petentem diffamaret apud Ordinarium loci vel sigillum sacramentale laederet, 1° libellus supplex pro obtinenda dispensatione (vel revalidatione matrimonii iam contracti) a confessario petentis dirigendus est a) *immediate ad S. Poenitentiariam* (Alla S. Penitenziaria, Roma, Cancellaria Apostolica), alloquendo Cardinalem (‚Eminentissime Princeps'), b) nomine oratorum seu sponsorum, quorum vera nomina tamen teguntur, c) assignando locum confessarii; huic deinde datur facultas dispensandi pro foro interno tantum. 2° Ut eam valide exerceat a) debet esse confessarius iurisdictionatus ab Ordinario loci, in quo dispensatio conceditur, et, b) si in rescripto dicitur „audita prius sacramentali confessione" et „si ita est": ut fiat in actu confessionis et facta nova inquisitione summaria in causas. 3° Solum viva voce dispensatio datur neque determinata formula requiritur.

39. Dispensatio in impedimentis matrimoniali-

bus mere ecclesiasticis (resp. revalidatio) petitur vel 1° ad valorem matrimonii: si impedimentum certo adest; 2° ad cautelam, si dubium est, dubio facti; 3° pro foro externo: si in aliquo impedimento occulto dispensatum fuit pro foro interno sacramentali tantum et postea illud evasit publicum: tunc alia dispensatio pro foro externo necessaria est; 4° solum ad maiorem tranquillitatem conscientiae vel saltem propter reverentiam legibus ecclesiae debitam: si impedimentum dubium est dubio iuris ecclesiastici, quia in hoc casu certo cessavit impedimentum, ecclesia supplente iuxta axioma: ‚impedimentum dubium, impedimentum nullum'. — Dispensatio in imped. occulto pro foro interno non sacramentali adnotanda est in libro in secreto archivo servando, dispensatio pro foro externo in imped. publico in libro matrimoniali.

40. *Delegatio data ad assistendum* alicui matrimonio non expirat morte delegantis, quia gratia facta est (scl. sponsis), utpote facultas sacerdoti data in favorem tertii tamquam commissario necessario, non voluntario, gratia facta autem non cessat per mortem illius, qui eam dedit.

41. Si *haberi vel adiri nequeat* sine gravi incommodo Ordinarius neque parochus (quasiparochus) loci neque ab alterutro delegatus (e. g. quia nullus assistere vult ob poenam civilem timendam propter non praemissum matrimonium civile): 1° valide matrimonium a nupturientibus contrahitur sine assistentia sacerdotis, modo adhibeant 2 testes nec aliud impedimentum adsit, in quo dispensatum non sit: a) si unus nupturientium *in periculo mortis* est, b) extra hoc periculum: si prudenter praevideatur eam rerum condicionem esse *per mensem duraturam*; 2° si in hoc duplici casu alius sacerdos praesto est, qui adesse possit, hic vocari et simul cum 2 testibus assistere debet, ut

licite matrimonium ineatur. In hoc duplici casu inscriptio matrimonii in libris praescriptis postea curari debet a sacerdote, qui adstitit, respect. a 2 testibus adhibitis et coniugibus ipsis.

42. Matrimonium hominis baptizati catholici *mere civile*, i. e. initum coram magistratu civili tantum et matrimonium *coram solo ministro religionis acatholicae* celebratum: 1° *invalidum* est: a) si non pertinet ad matrimonia exemta a lege clandestinitatis; b) si ad haec pertinet quidem, tamen *α*) nupturientes vel una pars eorum coram magistratu civili, respect. ministro acatholico solum caeremoniam aliquam exteriorem, non autem consensum matrimonialem praestare seu matr. verum inire voluerunt (e. g. si bonus et bene instructus catholicus est), aut *β*) si initum est stante aliquo alio impedimento dirimente vel iuris naturae vel divini positivi vel ecclesiastici, in quo dispensatum non fuit. — Tale matrimonium invalidum non est matrimonium putativum, sed foedus concubinatus, neque vim sponsalium habet, ideoque ex eo non oritur ulla obligatio iustitiae; aequivalet autem mutuae promissioni matrimonii et ex eo oritur impedimentum publicae honestatis usque ad 2um gr. lin. rectae inclus.; 2° *validum* est, si exemtum est a lege clandestinitatis et nupturientes coram magistratu civili, resp. coram ministro acatholico verum consensum matrimonialem praestare intendebant, neque aliud impedimentum dirimens adfuit, vel in eo dispensatum est; 3° *graviter illicitum* autem omne matrimonium est, quod non initur in facie ecclesiae, i. e. coram parocho catholico loci et 2 testibus (excepto casu in n. 41). Cfr. pag. 440—442.

43. ‚Ubi sponsa, ibi sponsalia' et nuptiae: i. e. *parochi sponsae* etsi acatholicae (scl. domicilii, quasi-domicili vel menstruae commorationis) est: 1° *sponsalia exci-*

pere, examen sponsorum instituere, dispensationes necessarias procurare (ab Ordinario sponsae), parochis respectivis proclamationes faciendas intimare, documenta necessaria colligere et ea simul cum testimonio de proclamationibus in sua parochia factis parocho copulanti vel deleganti mittere, si non ipse copulans est; 2° etiam *copulare*, i. e. ad *liceitatem* copulationis requiritur, ut parochus sponsae eam peragat aut ut alius sacerdos, qui eam facit, ab eo licentiam ad assistendum habeat; tamen ex causa rationabili etiam parochus sponsi copulare potest, si hoc ab eo petitur.

44. *Matrimoniis mixtis* 1° ex iure communi assistentiam solum essentialem i. e. sine ullo sacro ritu praebere licet, etsi omnes condiciones et cautiones necessariae praestitae sint et etiam dispensatio ecclesiae obtenta sit: ne horror fidelium erga haec matrimonia, ex quibus tam gravia et communia damna pro ecclesia sequuntur, minuatur; 2° non praestitis condicionibus et cautionibus autem ne essentialis quidem assistentia licita est, nisi fiat ex speciali licentia S. Sedis generali (e. g pro Austria) vel particulari ad maiora mala vitanda, dummodo sponsi promittant, se nec ante nec post copulationem per sacerdotem catholicum, ministrum acatholicum, ut talem (i. e. quin lex civilis cogat), adituros esse; 3° si certum est, eos adire velle hunc ministrum vel iam adiisse, iterum nulla assistentia licita est; quod si eum adeunt, ipso facto incurrunt excommunicationem Ordinario loci reservatam: pro utroque foro, si hoc sciebant; pro foro externo tantum, si id ignorabant; 4° ex gravissima causa autem, remoto scandalo et consulto prius Ordinario loci assistere licet in casu sub 3°, si dispensatio de impedimento mixtae religionis iam obtenta est. Cfr. pag. 192, n. 5; 193, n. 6; 199, a; 203, n. 3.

45. Si aliquod matrimonium in facie ecclesiae initum postea tamquam invalide initum detegitur ob occultum impedimentum dirimens, quod adfuit, cuius autem 1° *Utraque pars* coniugum putativorum *ignara* est, a) relinquendi sunt in bona fide sua, quia separatio sine scandalo publico fieri non posset et coniuges non separati copulam non obstante monitione nihilominus haberent, b) et si impedimentum dispensabile est, *sanatio in radice* a S. Sede petitur (vide n. 38), quin eis quidquam dicatur de dispensatione. 2° Si *una pars* eorum nullitatis matrimonii *ignara*, *altera* autem eius *conscia* seu certa est, et haec partem ignaram de nullitate matrimonii monere non potest sine gravi incommodo proprio vel tertii, aut pars ignara ad consensum renovandum moveri non posset: etiam sanatio in radice petitur, si impedimentum dispensabile est.

46. *Matrimonium solvere* et ad novas nuptias transire seu vinculum matrimoniale solvere: 1° *ex qualibet causa*, iam per legem naturae stricte prohibitum, ideoque etiam novum matrimonium initum irritum seu merus concubinatus turpis est: obstat enim lex naturae primaria, quum sic educatio prolis, quae etiam primarius finis essentialis matrimonii est, impossibilis fieret; 2° *ex gravibus quibusdam causis* tantum matrimonium solvere et novum matrimonium inire, non est stricte per legem naturae prohibitum, licet ab ea dissuadeatur, quia contra legem naturae secundariam tantum est, i. e. solum aliquem finem matrimonii essentialem, secundarium, scl. mutuum amorem et adiutorium, impossibilem reddit, finem primarium autem scl. educationem prolis difficiliorem tantum facit. Cfr. pag. 416, n. 76. 3° Tamen vi *iuris divini positivi* post Christum a) nullum matrimonium, ne inter infideles quidem, valide solvi potest sive per voluntatem coniugum, ne mu-

tuo consensu quidem, sive per potestatem civilem, sed b) solus Papa a Deo accepit potestatem, in quibusdam casibus matrimonium sive fidelium sive infidelium solvendi, adeo ut coniuges novum matrimonium valide et licite inire possint; insuper c) solvitur in casu privilegii Paulini.

47. ‚In dubio standum est pro valore actus' i. e. si matrimonio inito, *de eius validitate dubium oritur,* matrimonium habendum est ut validum, nisi eius nullitas certis argumentis probetur: tum propter principium generale enuntiatum, quod omnino necessarium est ad tuendum bonum privatum et commune, tum propter gravissima pericula matrimoniorum aliorum invalidorum, quae secus saepissime inirentur, tum, quia non licet aliquem in dubio spoliare aliquo iure, quod hucusque in bona fide possedit, nisi certo probetur, eum hoc ius non habere, iuxta principium: in dubio melior est condicio possidentis. Sed cfr. favorem Privilegii Paulini pag. 344. De usu matrimonii dubie validi cfr. pag. 128, 9°.

48. Sententia iudicis civilis de *divortio perfecto civili,* qua scl. matrimonium a baptizato valide initum (nec solutum a Papa) solutum declaratur et licentia ad novum matrimonium ineundum datur, non est res intrinsecus mala, sed ex sese indifferens, quia licet gravissima mala ex hisce sententiis fori civilis sequantur, ex sese tamen necessario solum hunc sensum habet: matrimonium contractum a potestate civili privari effectibus accidentalibus civilibus, impunitatem dari ad novas nuptias faciendas et hasce effectibus civilibus donandas fore, si iuxta leges civiles ineantur. Ideoque, nisi specialis prohibitio ecclesiae adsit, 1° iudici catholico licitum est, ferre sententiam talis divortii, modo ipse a) intentionem habeat, ut matrimonium contractum effectibus solum civilibus privetur, insuper b) firmiter credat,

forum civile incompetens esse tractandi causas matrimoniales christianorum et c) coniugem aliosque moneat de sensu sententiae suae (ad scandalum cavendum): quia cooperatio materialis ad malum gravissimum ex causa gravissima licita est, sed haec in iudice catholico adest. Cfr. pag. 420, n. 97. 2° Coniugi catholico: a) ex eadem ratione licet a iudice civili petere divortium perfectum civile, dummodo α) non habeat intentionem novum matrimonium ineundi, sed tantum obtinendi, ut eius matrimonium contractum effectibus civilibus privetur, nisi forte ab ecclesia eius matrimonium declaratum fuerit ut invalidum, vel obtinuerit a Papa solutionem; β) iam obtinuerit ab ecclesia licentiam ad perpetuum divortium imperfectum seu ad instituendam separationem perpetuam a communi toro et mensa (respect. declarationem nullitatis aut solutionem matrimonii); γ) causam gravem habeat ad petendum divortium perfectum civile, scl. absque divortio civili malum aliquod grave alio modo evitare non possit. b) Secus non licet. 3° Advocato catholico: a) licet causam divortii perfecti in foro civili defendere, quando coniux licite tale divortium petit (scl. in casu sub 2°a), quia rem licitam etiam defendere licet; b) secus ei non licet, nisi ad evitandum damnum vere notabile, quia cooperatio etiam materialis tantum, ad malum gravissimum solum ex causa gravissima licita est.

DE INDULGENTIIS.

1. **Indulgentia:** Quid est? R. est remissio poenae temporalis Deo debitae pro peccatis quoad culpam iam remissis, concessa ab ecclesia extra sacramentum baptizatis et in communione cum ecclesia existentibus (i. e. non excommunicatis) per applicationem satisfactionum Christi et

Sanctorum (quarum nondum usus fuit), vivis per modum absolutionis (seu solutionis ex thesauro ecclesiae), defunctis per modum suffragii seu petitionis ad Deum.

2. **Divisio:** fit in personales, reales, locales, in plenarias et partiales.

Personales, reales, locales: prouti immediate personae sive physicae sive morali aut rei (etiam ex vitro sed compacto confectae) aut loco pio vel rei in certo loco positae affixae sunt.

Plenaria: (ordinarie semel tantum in die lucranda per eandem orationem, etsi repetatur), qua omnes poenae temporales remittuntur, quae sive in hac sive in altera vita luendae essent, supposita immunitate ab omni culpa etiam veniali et excluso omni affectu deliberato ad rem etsi solum leviter malam; secus partialiter eam lucraberis.

Partialis: qua immediate pars poenae canonicae et consequenter mediate tantum poenae temporalis Deo debitae remittitur, quantum a Deo remitteretur, si poena canonica remissa perageretur; haec quantitas a dispositione dependet, quacum opus peragitur.

Quadragena: qua tantum poenae temporalis Deo debitae remittitur, quantum a Deo remitteretur, si quis per totam quadragesimam in solo pane et aqua ieiunaret.

Indulgentia septem annorum et totidem quadragenarum: qua tantum poenae temporalis Deo debitae remittitur, quantum a Deo remitteretur, si quis per 7 annos poeniteret secundum antiquos canones poenitentiales et insuper per 7 quadragesimas in solo pane et aqua ieiunaret.

3. **Indulgentia in forma ecclesiae consueta:** est indulgentia, ad quam valide lucrandam praeter intentionem saltem habitualem implicitam, statum gratiae et opus praescriptum (confessarii legitime impeditis id immutare possunt) nihil aliud requiritur.

Indulgentia sub consuetis condicionibus:

est indulgentia plenaria, ad quam valide lucrandam praeter 1° statum gratiae (saltem in fine operis) et 2° intentionem saltem habitualem implicitam, requiritur 3° confessio (non: pro iis, qui laudabilem consuetudinem habent, fere quotidie communicandi aut bis in mense confitendi) saltem praecedente vel subsequente octiduo facta et communio (pridie vel octiduo subsequente suscipi potest; in Amer. lat. non requiritur conf. et comm., si valde difficile sit, ea peragere); 4° recitatio precum ad intentionem Papae (e. g. 5 P. et A. vel aliae orationes eiusdem durationis).

4. **Facultas certis rebus applicandi indulgentias in forma ecclesiae consueta:** est facultas, rei annectendi indulgentiam sub silentio, formando unam crucem super rem (res) cum intentione annectendi indulgentiam. Qui a Papa (post d. 1. XI. 1908) impetravit indulgentiarum concessionem pro omnibus fidelibus, tenetur sub poena nullitatis authenticum exemplar concessionis ad S. Poenitentiariam deferre.

Facultas applicandi indulgentias data cum clausula: „de consensu Ordinarii loci": significat 1° validam applicationem fieri solum a sacerdote ad confessiones excipiendas ab Ordinario loci iurisdictione instructo; 2° eam licite fieri posse solum cum eius consensu saltem rationabiliter praesumto.

5. **Celebriores quaedam indulgentiae plenariae:**

a) **Toties quoties:** i. e. toties in die (scl. a meridie diei festum praecedentis usque ad mediam noctem diem festum concludentem) lucranda, quoties quis ecclesiam praescriptam (vel orator. publ.) ingreditur et preces recitat (5 P. et A.). Sunt praecipue 6: 1° Portiuncula (2. Aug.). 2° die festo Rosarii (1ª dom. Oct.). 3° die festo B. M. V. de monte Carmelo (16. Iul.). 4° die festo 7 Dolor. B. M. V. (3ª dom. Sept.). 5° d. 30. Iun. in ecclesiis, in quibus hoc mense

quotidie devotio publica ad SS. Cor Iesu habetur cum concionibus saltem per 8 dies continuos. 6° die 2. (vel si hic fuerit dominica, 3.) Nov. (etiam in oratorio semipubl.), at defunctis tantum applicabilis.

b) **Viae crucis:** sine conf. et comm.

c) **Absolutio generalis:** Tertiariis concessa (a quolibet confessario dari potest [cum bened. Apostol. per formulam breviorem] post absolut. sacrament.)

d) **Altaris privilegiati:** illi defuncto applicanda (solum uni) pro quo missa offertur. Est duplex: localis et personalis, prout vel certo altari hoc privilegium annexum est (e. g. per dies orationis 40 horarum omnia altaria ecclesiae privilegiata sunt) vel sacerdos illud ad personam obtinuit, ita ut, ubicunque celebret, eo uti possit.
Die commemorationis omnium fidelium defunctorum omnes missae privilegio altaris gaudent.

e) **Altaris Gregoriani:** illi defuncto applicanda, pro quo in altari S. Gregorii Papae in ecclesia eius, Romae in monte Coelio, missa offertur et pro cuius acceptatione ex parte Dei specialiter intercedunt S. Gregorius et ecclesia, ut anima statim e purgatorio liberetur.

f) **In articulo mortis:** lucranda in instanti mortis.
Tituli: ex quibus ea obtinetur: 4 personales sunt et 1 generalis.
Personales: ita ut applicatio indulgentiae per sacerdotem non requiratur: 1° certa pia exercitia per vitam continuata; 2° quaedam res sacrae benedictione papali i. e. indulgentia plenaria a Papa ditatae, et quam moriens secum habet; 3° si quis sodalis confraternitatis est vel scapulari ab ecclesia approbato valide indutus est, idque habitualiter secum habet (vel postquam eo indutus est, [nisi miles sit] numisma cum imagine Chi eiusque cordis et B. M. V. simplici cruce manu formata

benedictum a sacerdote [toties, quot scapularia numisma supplere debet], qui facultatem habet scapulare, cuius locum numisma tenet, benedicendi eoque induendi, excepto scapulari et cingulo III. ordinis S. Francisci); 4° benedictio Apostolica seu papalis, quae est speciale privilegium alicui personae vel etiam eius consanguineis datum, quo Papa eis indulgentiam plenariam pro articulo mortis concedit.

Generalis: absolutio generalis; haec est facultas a Benedicto XIV° omnibus episcopis data, moribundis dandi indulgentiam plenariam pro instanti mortis. Eam nunc habent omnes sacerdotes infirmis assistentes.

ε) **Iubilaei:** est sollemnis indulgentia plenaria a Papa concessa cum facultatibus annexis pro omnibus confessariis iurisdictione instructis, scl. 1° absolvendi ab omnibus peccatis (etiam reservatis ab Ordinario) et censuris Papae etiam speciali modo (excepta absol. eius, qui ter complicem suum absolverat) vel Ordinario reservatis; 2° dispensandi in irregularitate occulta ex violatione censurae contracta; 3° commutandi vota etiam reservata et iurata (exceptis: voto reserv. castitatis et ordinis); 4° commutandi ex iusta causa opera praescripta, exceptis confessione, communione (hanc utique pro pueris nondum ad communionem admissis) et precibus ad intentionem Papae. Hae facultates valide exerceri possunt solum in actu confessionis, institutae cum animo, indulgentiam iubilaei lucrandi et semel tantum pro eodem poenitente (excepta facultate sub 4° posita). Cfr. pag. 413, n. 55.

Quotuplex? R. duplex: iubilaeum maius: quod quovis anno 25° recurrit, et minus: quod in quibusdam maioribus sollemnitatibus vel in singularibus ecclesiae necessitatibus conceditur et in quo etiam ieiunium indicitur et eleemosyna praescribitur solvenda.

6. **Missionarius:** Quotuplex est? R. est du-

plex: simplex et Apostolicus; distinguitur etiam missionarius pro missione externa et pro missione interna.

Pro missione externa vel interna: prouti laborat in regionibus infidelium vel destinatus est ad exercitia spiritualia danda fidelibus in nostris regionibus.

Apostolicus: qui a S. Sede titulo missionarii et specialibus privileg. pontificiis (praesertim applicandi indulgentias) donatus est.

APPENDICES.

I.

CATALOGUS PECCATORUM

mortalium ordinariorum, dé quibus poenitens in confessione generali interrogandus est quoad ea, quae probabiliter commisit.

I. De peccatis contra fidem, spem, caritatem Dei et religionem:

a) Dubitasti serio de aliqua veritate *fidei*? — Negasti veritatem fidei?

b) *Desperasti* de salute tua?

c) *Murmurasti* contra Deum eiusque ordinationes? — (si affirmat) Habuisti voluntarie cogitationes *blasphemas* de Deo?

d) Locutusne es impie contra Deum vel ecclesiam vel sacerdotes? — Legisti pravos *libros* vel diaria (liberalia, socialistica, impia)? tradidisti aliis? putasti, te ideo excommunicari? (si affirmat) quosnam legisti? Es membrum *societ.* socialist., massonicae vel alius secretae? — Peregisti res *superstitiosas*, scienter, serio et cum firma fide? (si affirmat) spiritismum? — Elegisti deputatos ecclesiae infensos? — Suscepisti scienter sacramentum aliquod *indigne*? quamdiu?

II. *Blasphemasti* graviter? coram filiis? — *Iurasti* scienter falsum? in iudicio? in damnum grave proximi? — Fecisti *votum* aliquod in re gravioris momenti et non implevisti, quamvis potuisses?

III. a) Omisisti die praecepto culpabiliter *missam* vel magnam eius partem (e. g. ab initio usque ad offertorium inclusive)? — Fecisti vel aliis imposuisti sine necessitate gravem *laborem* corporalem diuturniorem? — Omisisti scienter et culpabiliter praeceptum *paschale*?

b) Manducasti scienter die abstinentiae *carnem*? multum? — fregisti scienter *ieiunium*? potuisses facile servare?

IV. a) *Filius:* Fuisti *inoboediens* in re gravis momenti erga strictum praeceptum parentum (e. g. nocte commorando extra domum aut interdictas personas vel domos frequentando)? — *Contristasti* eos graviter? dixisti contra eos verba graviter *contumeliosa*? percussisti eos? grave malum serio eis optasti? *mortem*?

b) *famulus:* Neglexisti graviter *servitium* tuum? — intulisti domino *damnum* grave? defraudasti eum *summa* gravi?

c) *Parentes:* Dedisti grave *scandalum* filiis, verbis vel facto? — Neglexisti graviter *vigilantiam* (scl. ut filii orent, ecclesiam adeant, sacramenta suscipiant, ne malos libros legant, malos socios habeant vel familiaritatem illicitam foveant)? — Permisisti grave *scandalum* in familia inter filios vel famulos? — Omisisti curam vitae vel sanitatis vel religionis vel bonorum morum operariorum aut *famulorum*?

d) *Coniux:* Es ecclesiastice *copulatus*? cum catholico? — Negasti sine iusta causa *debitum coniugale* comparti serio petenti? — Peregistis recte *actum coniugalem*? (si negat) impediste conceptionem? — Num de industria *abortum* fecisti? — Commisisti *adulterium*? opere? — corde? — Reddidisti comparti vitam graviter *molestam* continuis rixis vel conviciis? — *Offendisti* eam graviter? — Fuisti *inoboediens* marito in re gravis momenti quoad administrationem rei domesticae? — Damnificasti graviter *bona* familiae vel uxoris?

V. a) Habuisti cum aliquo *inimicitiam*? (rancorem, iram, odium personae in corde? — optasti ei serio magnum malum? — esne gavisus de grandi malo, quod ei accidit? — denegasti reconciliationem inimico eam petenti? — denegasti ei per longius tempus signa communia caritatis? quamdiu duravit inimicitia?) *Seduxisti* aliquem ad peccatum grave? ad quid? — *scandalizasti* alios graviter?

b) *Offendisti* aliquem graviter? — *percussisti* graviter? — *vulnerasti*? — habuisti *duellum*?

c) *Nocuisti* notabiliter de industria vel sine necessitate sanitati vel vitae tuae? — Optasti tibi *mortem* ex taedio vitae? cogitasti de morte tibi inferenda?

d) *Inebriasti* te perfecte? (scivisti postea, quid feceris et dixeris?) — offendisti vel damnificasti graviter familiam per ebrietatem?

VII. et X.
Fecisti *furtum* in summa gravi? Restituisti ablatum? — Intulisti grave damnum alteri in aliquo *contractu*? — *Damnificasti* graviter bona proximi, laedendo vel destruendo ea? Reparasti iam damnum illatum? Cfr. pag. 162—164, n. 54—59.

VIII. Revelasti sine iusta causa *occultos defectus* notabiles proximi aliis eos ignorantibus? — Narrasti scienter falsos defectus graves proximi? in grave damnum eius in bonis fortunae? Revocasti calumniam? — Laesisti *secretum* proximi, tibi ab eo commissum in re gravi? Revelasti pluribus? — Affecisti alium gravi *contumelia*?

VI. et IX.

1. Peccasti *opere* contra castitatem?
Si respondet: *non*,
Quaeruntur: **Peccata imperfecta:**

α) fovisti voluntarie sine causa *cogitationes* valde inhonestas? saepe? omni die? pluries omni die? — cum *delectatione*? semper? in femina (viro)?

β) *desiderasti* impura? videre? facere? quid? cum altero sexu? cum persona consanguinea? coniugata? Deo sacra? — pluries in hebdomada? in die? — a quanam aetate inceperunt haec desideria, quanto tempore duravit haec consuetudo? — desiderasti cum persona eiusdem sexus aliquid impurum facere? tangere? plus?

γ) *Aspexisti* consulto valde inhonesta in aliis (non infantibus) serio et diutius? ex affectu libidinoso? — quoties?

δ) Habuisti *sermones* graviter inhonestos? coram pueris? Audisti libenter tales sermones? saepe?

ε) Numquid in *pueritia* tua impudica consulto aspexisti? fecisti? tecum? cum aliis? cum fratre vel sorore? esne haec confessus? quomodo dixisti confessario? putasti, ita sufficere?

Si respondet ad 1 (opere): *utique:*

Interrogatur **2.**: Peccasti *cum alio*?

Si respondet: *non,*

Quaeruntur: **Peccata solitaria operis:**

α) *polluisti* te? ex consuetudine? quando incepit? quamdiu duravit? hoc tempore omni hebdomada pluries te polluisti? omni die? aliquoties in die? — Habuisti in pollutionibus simul mala desideria? semper? Alia ut supra *β*.

β) Excitasti in te de industria motus et *sensus impuros*? omni die? (quando incepit haec consuetudo peccandi, etc.;) consensisti in motus et sensus impuros, qui sponte orti sunt? semper? omni die pluries?

γ) legisti *libros* valde turpes? habes eos adhuc? imagines obscoenas? — Fre-

quentasti *choreas* vel *theatra* graviter inhonesta? sine necessitate? peccasti compluries et graviter in eis (desideriis, tactibus, sermonibus)?

γ) peccasti cum aliquo *animali*? tangendo? fecisti plus? quoties? Esne confessus hoc peccatum? putasti, eius omissionem esse mortalem?

ε) nunc peccata *imperfecta* ut supra sub 1, α—ε.

Si ad 2 (opere cum alio) respondet: ***utique***,

Interrogatur **3.: cum altero sexu?**

Si respondet: ***utique***,

α) estne *totum peccatum* factum? (ut in matrimonio? vel ita: tactus? plus?) — Esne (estne) *gravida* facta? potuisses? scisne, cur non? si dicit: scio, interrogetur etiam: Procurasti de industria *abortum*? cum effectu?

β) erat illa persona consanguinea? coniugata? Deo sacrata?

γ) saepe? semper cum eadem persona? quandonam incepit haec consuetudo peccandi? quamdiu duravit? quoties in hebdomada? in mense? — Habuisti *familiaritatem*? habes adhuc? sciunt parentes? visne et potes personam illam in matrimonium ducere? quandonam? consentient parentes?

δ) numquid praeterea illam vel aliam personam alterius sexus valde turpiter *tetigisti*? *osculasti*? passa (passus) es libere in te talia oscula vel tactus? saepe? omni die? pluries in hebdomada? in mense? — eratne illa persona consanguinea? coniugata? sacra? (esne sollicitata a confessario in confessione?)

ε) peccasti etiam opere tecumipso *solitarie*? Si affirmat, fiunt interrogationes sub 2, α—δ.

ζ) peccata *imperfecta* sub 1.

Si ad 3 (cum altero sexu) respondet: **cum persona eiusdem sexus.**

α) per *tactus* valde turpes? usque ad *pollutionem*? num *plus* (peius) fecisti, quam cum sola manu? saepe? ex consuetudine? quando incepit? quamdiu duravit? quoties peccasti hoc tempore in die? hebdomada? mense? — eratne illa persona consanguinea? coniugata?

β) peccata cum *altero sexu*,
γ) peccata *solitaria*.
δ) peccata *imperfecta*.
} sub 3, 2, 1.

II.

SPECULUM CANONICUM PAROCHI.

(Desumtum ex ordine servando ab episcopis in relatione status dioecesecs, sec. decretum S. Cong. Consist. 31. XII. 1909, et ex novo codice iuris canonici: valde utile pro exercitiis spiritualibus.)

1.

DE FIDE ET CULTU DIVINO.

1. Utrum ecclesia satis instructa sit iis, quae ad fabricam ac *supellectilem* pertinent; et quaenam generatim cura habeatur, ut eadem munda sint et decenter ornata?
2. Utrum in singulis ecclesiis *inventarium* omnium bonorum et supellectilium habeatur et quomodo custodiatur, ne morte rectoris aut alio quolibet eventu contingat, ut aliquid subtrahatur aut disperdatur?
3. Utrum in ecclesia res vel supellectiles habeantur materia, arte, antiquitate *pretiosae*, praesertim codices vel libri, picturae, sculpturae, opera musiva arte vel antiquitate insignia? quomodo custodiantur? sintne haec recensita in inventariis? Cautumne sit, ne quid etiam tenue, sed ratione materiae, artis vel antiquitatis pretiosum, sine licentia S. Sedis et iudicio peritorum venumdetur?

4. Utrum singulis diebus, mane et vespere, horis opportunioribus, *ecclesia pateat* fidelibus?

   Utrum debita vigilantia *custodiatur*, ne sacrilegiis, profanationibus aliisve damnis obnoxia sit?

5. Utrum, dum sacra peraguntur, ita omnibus fidelibus pateant, ut quilibet vel pauperrimus absque gravamine vel rubore *libere ingredi* ibique adstare valeat?

6. Utrum aliquando ecclesia vel sacellum adhibeatur ad aliquem *profanum usum*, ad academicos coetus, musicos concentus, alia que id genus?

7. Utrum in ecclesia et sacello, in quibus SSma Eucharistia asservari debet vel potest, condiciones a iure requisitae ad conservationem SSmi Sacramenti accurate serventur: et an cura sit, ut *altare SSmi Sacramenti* cultu, munditie et ornatu emineat?

8. Utrum *poenitentiae tribunalia* collocata sint in patenti ecclesiae loco et cratibus instructa iuxta canonicas leges?

9. Quomodo custodiantur sacrae *reliquiae* in ecclesia vel sacello? Utrum ibidem adsint reliquiae sigillo vel documento authenticitatis destitutae vel plane suspectae? Et an idcirco in visitatione Ordinarius aliquid decreverit?

10. Utrum in cultu divino, sanctorum veneratione, administratione sacramentorum, aliisque sacris functionibus *liturgicae leges* serventur?
    Speciatim vero, utrum lingua et *cantus liturgicus* iuxta S. Sedis decreta adhibeantur?

11. Utrum graves *errores* contra fidem serpant inter fideles? Adsintne e clero, qui eisdem infecti sint? Quaenam huius mali fuerit vel adhuc sit causa? Quid fiat, ut eidem malo occurratur?

2.
DE PAROCHO IPSO.

a) *De eius vita et honestate.*

1. Quinam sint eius *mores*, qui cultus ac doctrina, quod studium aeternae salutis proximorum, quae pietas: quaenam erga suum Ordinarium Summumque Pontificem oboedientia et reverentia: quaenam inter sacerdotes concordia, coniunctio, caritas?
2. An in quolibet casu *habitu proprio* et decenti induatur, nec det hac in re scandala vel dicteria?
3. Utrum in *missae celebratione* praeparationem et gratiarum actionem debite peragat: an serotinae *visitationi SSmi Sacramenti* assuetus sit: qua frequentia ad poenitentiae sacramentum accedere soleat?
4. Utrum ad spirituales *exercitationes* statis temporibus veniat (tertio saltem quoque anno)?
5. Utrum intersit collationibus seu *conferentiis* ecclesiasticis (saepius per annum et praecipue de re morali et liturgica): qua frequentia, quo fructu?
6. Utrum *emolumenta*, quae occasione administrationis sacramentorum, funerum, celebrationis missarum sollemnium, attestationum, publicationum percipere solet, recognita sint ab Ordinario vel diuturno usu probata? Potiora exigens ad restitutionem tenetur. Et an sive ob gravitatem parochialium taxarum, sive ob rigorem exactionis earundem, inconvenientia aliqua et querelae, praesertim in re matrimoniali (concubinatus) et in funeribus (gratis pro pauperibus) deploranda sint?
7. Utrum habeat *domum canonicam*; et an ibi cum parocho eius adiutores una vivant? Et si ita non sit, an et quod studium habeatur, ut hoc regimen inducatur?
8. Utrum et qua observantia caveatur, ne quolibet sub praetextu, etiam ratione servitii, *iuniores mulieres* (etiam consan-

guineae, si cum parocho adiutores simul vivant) parochiales domus inhabitent aut frequentent: et an cura sit, ne in parochialibus aedibus familiae consanguineorum parochi cum filiis et nepotibus degant?

9 Quae eius cura sit de *iunioribus sacerdotibus* adiutoribus, ut studia non deserant (examen ex Theologia quotannis 3 primis annis sacerdotii) et pietate adhuc proficiant? An eos paterne instruat ac dirigat in cura animarum, eis invigilet et saltem quotannis ad Ordinarium de eis referat? Utrum aliquis eorum rebus politicis et factionibus civilibus immodice et indebite se immisceat, cum offensione aliorum et spiritualis ministerii detrimento: et quid factum sit, aut fieri possit, ut intra iustos limites contineatur?

10. Utrum, quod Deus avertat, *vitam minus honestam* agat aut agere publice videatur vel ei imputetur aliquod crimen?
Caveatne nedum a *libris*, sed etiam a diariis irreligiosis vel impiis legendis, nisi gravis et legitima causa intercedat?
Nullane habeatur violatio legis de observandis et vitandis *in satisfactione missarum manualium*?

b) *De administratione parochiae.*

1. Si *bonis immobilibus* parochus eiusque ecclesia fruantur, quomodo administratio geratur, et quomodo caveatur pro conservatione patrimonii sacri alterutrius vel utriusque?

2. Utrum *libri parochiales* adsint, et ibi iuxta canonicas praescriptiones adnotentur, quae pertinent ad baptismum, matrimonium ac mortem fidelium?
An lex servetur, qua iubetur de peracto matrimonio, suscepto ordine sacro, emissa professione sollemni inscriptionem fieri in baptizatorum libro ad singulorum nomen?
An habeantur quoque libri confirmatorum

et status animarum, itemque tabellae seu libri missarum fundatarum et manualium, iique diligenter redigantur ac serventur? An in fine cuiuslibet anni authenticum exemplar librorum parochialium ad Curiam episcopalem mittat, excepto libro de statu animarum?

3. Utrum adsit *tabularium* aliquod, illudque in duas partes, publicam et secretam, divisum et utrumque naviter custoditum?
4. Utrum ipse eiusque adiutores debitam *residentiam* servent? (Abesse potest [per se] per 2 menses per annum, non computato tempore exercitiorum; opus autem est scripta licentia Ordinarii.)
5. Utrum *diebus festis* missam pro populo applicet, sacrasque functiones ad diei festi sanctificationem proprias cum zelo et fructu celebret: potissimum vero, an evangelium explicet, et catechesim tam pueris quam adultis (adultis omnibus diebus dominicis et festis de praecepto, scl. praeter concionem seu homiliam intra missam habendam) tradat, qua methodo, quo fructu? An sit hisce in rebus negligens?
6. Utrum *in audiendis confessionibus, sacra Eucharistia distribuenda, infirmorum assistentia* semper praesto sit, nihilque inconveniens, vel nulla querela hac de re habeatur?
7. Utrum, nisi gravis et legitima causa in aliquo speciali casu obstet, *baptismum* administret et matrimonio assistat in ecclesia, servatis sollemnitatibus a Rituali Romano praescriptis?
8. Quomodo se gerat erga fideles, qui *sectis secretis* notorie addicti, vel alia quavis de causa extra sinum Ecclesiae viventes, sacramenta in extremis deposcunt; et erga eos, qui extra Ecclesiae sinum defuncti, christiano more *sepeliri* a consanguineis velint?
9. Quaenam sit consuetudo in admittendis pueris *ad primam communionem:* et an sarta tecta servetur regula a Catechismo

Concilii Tridentini tradita, ut pueri, qui sui confessarii et parentum iudicio discretionis sunt capaces, a sacra mensa non prohibeantur, nec diu arceantur?

10. Utrum pro viribus curet fideles suos *in fide roborare*, ad sacramentorum frequentiam, praesertim ad S. Communionem etiam quotidianam excitare, et in christianae vitae more et puritate continere? Et ad hunc finem, praeter consueta sui officii munera:

α) an aliquoties in anno, diebus praesertim sollemnioribus vel tempore adventus, quadragesimae vel mariani mensis, *praeconem et confessarium extraordinarium* advocet?

β) an identidem post 10 annorum periodum sacras *missiones* in sua parochia haberi curet?

γ) an *pias devotiones* ab Ecclesia probatas, ut expositionem SSmi Sacramenti, viam crucis, rosarium, mensem marianum, aliaque similia in sua ecclesia celebret, et fidelibus commendet?

δ) an studeat pueros, puellas et maioris aetatis fideles allicere, ut ad pias uniones, patronatus, sodalitates vel *consociationes catholicas* se adscribant?

ε) an prudenter instituat vel saltem foveat *opera socialia*, quae Ecclesiae catholicae spiritu aluntur? opera caritatis, fidei, pietatis?

3.
DE MORIBUS PAROCHIANORUM.

1. Quae sit observantia legum *abstinentiae* et *ieiunii*, et *Paschalis* praecepti?
2. Quae sit *frequentia* ad sacramentalem confessionem et ad S. Communionem pro diverso personarum sexu, condicione, aetate?
3. Utrum parentes solliciti sint, ut *recens nati* saltem intra hebdomadam baptismo abluantur: an sint, qui nimium differant, aut forte negligant baptismum?

4. Utrum matrimonia mere civilia seu *concubinatus* habeantur et qua frequentia? An alii speciales vigeant abusus contra sanctitatem matrimonii?
5. Utrum usus *matrimoniorum mixtorum*, ubi sunt acatholici, invaluerit, qua frequentia, et an ex legitima venia? An condicio de universa prole in religione catholica educanda servetur? Quaenam fidei catholicae detrimenta ex his matrimoniis proveniant? An ab huiusmodi contrahendis nuptiis studeat fideles suos avertere?
6. Utrum *parentes* generatim curent filios suos non solummodo in sinu familiae, sed etiam extra, et maxime in scholis, christianis moribus instituere?
7. Utrum fideles, qui graviter decumbunt, generatim *extrema sacramenta* deposcant? An, quo numero et quibusnam de causis funera civilia contingant?
8. Utrum in exercitio *iurium politicorum* et civilium curent fideles id agere, vel tales eligere, quo religioni et libertati Ecclesiae plene consulatur?
9. Utrum adsint *sectae secretae*, praesertim massonicae?
   An *socialismus* aliaeque societates ab Ecclesia damnatae radicem fixerint et propagentur?
   An *spiritismi* praxis habeatur?
   Quid fiat, ut fideles ab his omnibus avertantur, et quo fructu?

4.

DE IUVENTUTIS INSTITUTIONE ET EDUCATIONE.

1. Utrum *scholae distinctae* iuxta sexum sint, an utrique sexui communes: quae mala inde sequantur: et quaenam remedia adhibeantur?
2. Ubi catholici cum acatholicis commixti sint an catholici *scholam propriam prim*

ordiorum, vulgo elementarem habeant, et quinam sit eius status?
Et si scholam propriam non habeant, et frequentare cogantur scholam publicam mixtam: an saltem catholica fides ibi non offendatur, et catholicis alumnis *iusta libertas* relinquatur, ut in fide per ecclesiasticos viros vel idoneos magistros instituantur?

3. Quod si pueri et puellae scholam publicam primordiorum adire cogantur, quae noxiae sint, quid fiat, ut iuventus *a perversione et corruptione immunis* fiat?
4. Utrum *schola media vel superior* hostiles sint, vel non, catholicis veritatibus et doctrinis?
Et si sint hostiles, quid fiat ut adolescentes *ab erroribus et vitiis praeserventur?* An habeatur schola media vel superior catholicis propria: et quinam sit earum status?
5. Si desint scholae sive elementares sive mediae sive superiores, in quibus iuventus in religionis doctrina instituatur et excolatur, quid fiat, ut scholae catholicae condantur? An fideles adiutricem operam conferant ad eas condendas et sustentandas?
6. Utrum opus, quod *post-scholare* dicitur, ut recreatorium vel circulus, vel schola catechetica, vel oratorium serotinum vel festivum, ad sanam christianae iuventutis institutionem et praeservationem habeatur: quodnam, et quo fructu?

5.

DE PIIS SODALITATIBUS ALIISQUE RELIGIOSIS CONSOCIATIONIBUS.

1. Utrum adsint *piae sodalitates* aliaeque religiosae consociationes rite institutae; an habeantur eae, quae a S. Sede potissimum commendatae sunt, ceu illae a SS^mo^ Sacramento, a Rosario, a doctrina christiana, aliaeque pro pueris et puellis in fide, pietate

morumque puritate excolendis; quem fructum afferant;

2. Utrum adsint *tertiarii* in saeculo viventes, quo fructu, an saepe congregentur, et an sint exemplo fidelibus?
3. Utrum in aliqua pia sodalitate vel tertio ordine adsint, et in fratres seu sodales recipiantur, qui notorie addicti sint *sectis* ab Ecclesia damnatis, vel religioni adversi aut inhonestae vitae sint? Et quid fiat, ut hoc malum avertatur?

8.

DE PIIS LEGATIS ET ELEEMOSYNARUM COLLECTIONIBUS.

1. Utrum habeantur *pia legata* missarum, aliorumque onerum religiosorum, et an de iisdem archivum parochiale indicem habeat cum recensione onerum et indicatione redituum?
2. An fideliter et fructuose administrentur?
3. An missis legatorum aliisque obligationibus intra *praescriptum tempus* regulariter satisfiat: et si hoc nequeat fieri, an reditus praesertim missarum fundatarum Ordinario tradantur: an hac de re ad officium revocari mereatur, aut revocatus iam sit, et quo fructu?
4. Utrum et quo fructu fiant *piae collectiones eleemosynarum* a S. Sede praescriptae vel commendatae pro communi bono ecclesiae, ut, pro Fidei propagatione, pro sancta infantia, pro redemtione captivorum, pro obolo S. Petri, pro Terra sancta?
5. Utrum fiant *collectiones speciales pro ipsius dioecesis necessitatibus*, ut pro fidei conservatione, pro praeservatione ab erroribus et pro sustentatione cleri, si opus sit?
6. Si religiosi vel religiosae *quaeritantes* habeantur, an tot sint numero, ut nimium gravamen fidelibus afferri videatur?

7.

DE OPERIBUS PIIS ET SOCIALIBUS.

1. Utrum in institutis caritatis catholici saltem *spirituali assistentia* frui libere possint?
2. Utrum adsint quaedam ex operibus illis, quae *socialia* dicuntur, quibus, dum consulitur bono morali et religioso fidelium, prospicitur etiam eorum temporali utilitati vel necessitati, ut asylum pro infantibus, patronatus pro iuvenibus utriusque sexus, circuli pro iuventute catholica, aut pro studiis peragendis, sociatio operariorum, agricolarum, mulierum in hunc vel alium pium finem vel mutuum subsidium, arca nummaria, aliaque similia?
3. Utrum consociationes et opera haec socialia et potissimum, qui eis praesunt, debitam in omnibus Ordinario et Summo Pontifici *reverentiam* praestent, et in iis, quae fidem, mores et iustitiae leges attingunt, S. Sedis *directioni* et *moderationi* omnino subsint?
4. Curane sit, ut hisce consociationibus et operibus praeficiantur, qui non nomine tenus, sed *corde et opere catholici* sint? Et an caveatur, quatenus opus sit, ut qui hisce consociationibus et operibus adscripti sunt, aut beneficia et subsidia ab iis nanciscuntur, a vitiis recedant, in fidei doctrina instituantur, et christianam vitam ducant?
5. Utrum caveatur, ne in hisce catholicis consociationibus connumerentur *sectis secretis* adscripti, increduli, impii vel religioni adversi, qui consociationes ipsas vel earum opera a recto fidei et iustitiae tramite deducere possint?

8.

DE LIBRIS ET DIARIIS.

1. An *libri et diaria impia vel obscoena* in parochia adsint; quaenam potissimum, quali cum diffusione et detrimento?
2. Utrum strenue a catholicis agatur et praesertim a parocho et a sacerdotibus, ut libri et diaria impia vel obscoena a parochia removeantur, adhibita etiam, si fieri potest, civilis auctoritatis opera?
   An cleri et maxime confessariorum cura sit, ut libri et diaria obscoena vel impia a catholicis familiis arceantur, et a fidelibus non legantur?
3. Utrum libris et diariis noxiis alia opponantur religiosa et honesta: quot sint, quomodo diffusa, et quo fructu?

III.

POTIORES SENTENTIAE PROBABILES (188) IN USUM DISCRETUM CONFESSARIORUM.

Citationes ex S. Alphonso fiunt ex editione typica P. Leonardi Gaudé C. SS. R. (Romae 4 tomi, 1905—1912, Typogr. Vaticana)

I.

DE PRINCIPIIS.

1. Omnis *ignorantia* vincibilis, quae crassa non est, probabiliter leviter tantum culpabilis est. *Noldin*, Summa Theol. mor. I.[11] n 50.
2. Probabile est, invincibiliter ignorari posse malitiam actus *interni* (praesertim desiderii inefficacis), etsi cognita sit malitia actus externi. Sanchez, Decal. l. 1. c. 16, n. 16.
3. Probabile est, *haereticos* et *schismaticos* non teneri illis legibus ecclesiae, quae

immediate ad sanctificationem animae tendunt. Marc, Institut. mor. Alphons.[13] I. n. 198. Génicot, Cas. consc.[3] I. p. 23—24.

4. Lex irritans probabiliter cessat in casu gravissimi incommodi privati; ideoque ecclesia certo supplet. Ballerini-Palmieri, Opus theol. mor.[3] I. n. 318ss.
5. *Dispensatio* concessa, cuius usus completus per unum actum fit, probabiliter non cessat, si causa motiva, ob quam data est, post eius concessionem, sed ante eius usum cessat, imo etiam post eius usum completum, valet pro alio actu; ideoque ecclesia certo supplet. Laymann, Theol. mor. l. 1, tr. 4. c. 22, n. 15. Noldin, I. n. 189.
6. Probabile est, remoto et gravi periculo gravis peccati se exponere sine ulla iusta causa, leve tantum peccatum esse. Ballerini-Palmieri, I. n. 692ss., Génicot, Theol. mor. instit.[7] II. n. 372.
7. Probabile est, silentio ‚tolerari posse', ut moriens pro toto tempore agoniae ope *morphii* usu rationis privetur, si ad bene moriendum rite dispositus est et secus in periculo graviter peccandi versatur. Lehmkuhl, Theol. mor.[12] I. n. 873.

II.
DE PRAECEPTIS.

A.
De Fide, Spe, Caritate.

1. Probabilius est, mysteria *incarnationis* et *trinitatis* ab adultis nondum iustificatis ad iustificationem obtinendam non esse necessitate medii explicite scienda et credenda. S. Alphons. l. 2. n. 2.
2. Adhuc probabile est, *fidem* in Deum existentem et remuneratorem, omnibus adultis ad salutem stricte necessariam, non proprie dictam, i. e. assensum e revelatione

haustum esse debere, sed sufficere improprie dictam, i. e. a creaturis desumtam, modo elicita sit ope gratiae supernaturalis (actualis, internae). Heinrich-Gutberlet, Dogmat. Theol. VIII. pag. 495 ss.

3. Probabile est, non existere gravem obligationem, *pauperibus* in communi necessitate constitutis ex bonis simpliciter superfluis hinc inde succurrere. S. Thomas, Summa theol. II. II. q. 32. a. 5. S. Antoninus, Summa theol. pr. 2. tit. 1. c. 24. § 5 v. tertio.

B.
De Religione.

4. Valde probabile est, *animas in purgatorio* tum suffragiis nos iuvare, tum a nobis utiliter invocari posse. Bellarminus, Suarez, Billuart, Gregor de Valentia, Gotti, Estius, Hurter, Noldin.
5. Probabile est, etiam *orationem pro alio* fusam infallibilem habere efficaciam, modo hic cum gratia accepta cooperetur. Suarez, De orat. l. 1. c. 27.
6. *Motus arboris* persicae, salicis et virgae ex corylo probabilissime viribus naturalibus magneticis vel electricis tribuendus est, dummodo eius motus non dependeat ab intentione eius, qui virgam adhibet. Noldin, II.[11] n. 158.
7. Simplex *rotatio tabulae* (sine consultatione) probabilissime viribus mere naturalibus, scl. magneticis vel electricis tribuenda est. Noldin, II. n. 167.
8. Probabile est, *sacrilegia* personalia diversis modis commissa esse omnia eiusdem speciei; idem valet de sacrilegiis realibus et localibus, ideoque in confessione sufficit dicere: indigne tractavi personam sacram, respect. rem s., locum s. S. Alphons., l. 3. n. 34. S. Thomas, II. II. q. 99, a. 3, ad 2.
9. Violatio privati *voti castitatis* probabi-

liter est sacrilegium stricte dictum, ideoque violatio voti etiam sollemnis castitatis in ordine emissi probabiliter non est specie diversa a violatione voti simplicis privati in saeculo emissi; hinc ex hoc capite non est necesse, in confessione aperire statum regularem. S. Alphons., l. 3. n. 454.

10. Probabile est, primam *lotionem* corporalium et purificatoriorum post sacrum usum eorum, etiam a clericis subdiacono inferioribus licite fieri posse. Lacroix, Pasqualigo, S. Alphons. l. 6. n. 387.

11. Probabile est, non esse *simoniam* (iuris divini) alteri dare munera ea intentione, ut vere obligatus sit rem spiritualem praestare in commodum proprium (scl. donatarii). S. Alphons., l. 3. n. 59. Ballerini-Palmieri, II. n. 437. Lessius, de iustit. et iure, l. 2. c. 35, n. 66 s.

12. Probabile est, *pro sacris functionibus* absque simonia (iuris divini) stipendium exigi posse, non solum titulo sustentationis, sed etiam pro labore corporali physico necessario cum eis coniuncto tamquam pretium eius. Laymann, Theol. mor., l. 4. tr. 10, c. 8, n. 42.

13. *Votum* (et iuramentum promissorium gratuitum) emissum etiam ex metu levi tantum (e. g. reverentiali) iniuste incusso ab alio homine ad extorquendum votum (resp. iuramentum), probabiliter invalidum est, ideoque ad nihil obligat. Ballerini-Palmieri, II. n. 609.

14. Probabile est, maritum *vota uxoris* directe ideoque omnia vota eius post matrimonium emissa irritare posse. S. Thomas, II. II. q. 88, a. 8, ad 3.

15. Probabile est, confessarios regulares dispensare posse in *votis reservatis* in casu urgentis necessitatis (e. g. in voto cast. perf. immediate ante matrim. detecto), item quando periculum est in mora (in

voto cast. perfectae post contractum matrimonium detecto: ad petendum debitum); ergo certo dispensare possunt, quia ecclesia supplet potestatem. S. Alphons., l. 3. n. 258.

C.

De IV° praecepto.

16 Parentes divites, qui ad infamiam vitandam *infantem suum exponunt* in hospitali ex piorum largitione (non cura communitatis civilis) erecto, probabiliter non tenentur expensas sustentationis compensare. S. Alphons., l. 3, n. 656.

17. Probabile est, *famulos*, qui non specialiter ad res domini custodiendas conducti sunt, nec specialiter ad custodiam alicuius rei se obligarunt, non teneri ex iustitia ad damna domini impedienda, sive ab extraneis, sive a domesticis inferantur ideoque non tenentur ad reparanda haec damna, si ea non impedierunt. Lugo, De iure et iust. disp. 19, n. 105 ss.

18. Probabile est, leges omnes circa tributa praestanda, tum indirecta, tum directa, non obligare in conscientia ad ea praestanda. Berardi, Praxis confess.[3] II. n. 413. Bucceroni, Casus consc.[5] n. 19. 1.

19. Probabile est, iniurias *consanguineis* in 1° gradu sive in linea recta sive collaterali illatas in bonis etiam personalibus (vita, sanitate, integritate membr., fama, honore), non specie differre ab iniuriis illatis consanguineis in aliis gradibus ideoque in confessione sufficit dicere: e. g. occidi aliquem mihi arcte coniunctum. Ballerini-Palmieri, II. n. 850ss. Noldin, II. n. 337; coll ato n. 278 et 287.

D.

De V° praecepto.

20. Si dubium est, utrum id, quod mulier gerit, *foetus extra-uterinus* sit, an solus tumor, probabiliter id licet exstirpare, si secus mater in periculum vitae induceretur. Génicot, Casus consc.[3] I. pag. 161.
21. Probabile est, *bellum* etiam offensivum esse licitum, si princeps ius probabilius ad hoc habet. Suarez, S. Alphonsus, l. 4. n. 404.

E.

De VI° praecepto.

22. Probabile est, *prostitutionem* saltem clandestinam in magnis urbibus, remotó scandalo et exceptis lupanaribus, a societate civili tolerari posse. S. Aug. et S. Thomas.
23. Probabile est, *copulam sponsi* vel sponsae cum persona extranea non superaddere peccato fornicationis grave peccatum contra iustitiam, ideoque haec circumstantia in confessione non est accusanda. S. Alphons., l. 6. n. 847.
24. Probabile est, *incestum* cum persona consanguinea non esse specie diversum ab incestu cum affini; et incestum cum persona consanguinea vel affini in gradu propinquo (S. Alphons. l. 4. n. 448), imo etiam in 1° gradu consanguinitatis lineae etiam rectae non esse specie diversum ab incestu cum persona consanguinea vel affini in gradu remotiore, ideoque sufficit dicere in confessione: peccavi cum persona mihi arcte coniuncta. Suarez, de poenit. d. 22. s. 3, n. 12. Ballerini-Palmieri, II. 1016 ss. Noldin, de sexto [4] n. 22.
Probabile est, non esse grave *sacrile-*

gium, si quis in ecclesia vel oratorio publico per actum etiam externum, graviter quidem, sed absque effusione seminis, contra castitatem peccat ideoque circumstantia loci s. accusari non debet. S. Alphons, I. 3. n. 459—462. Noldin, II. n. 178.

26. Pollutionem feminae (secretionem humoris) non esse peccatum specie diversum a simplici delectatione eius venerea, probabile est, ideoque in confessione luxuriae solitariae directe voluntariae semper sufficit dicere: sensum turpem in me excitavi. Antonelli, Medic. past.[3] I. n. 247—249, 266 ss. Noldin, de sexto, n. 30. Frassinetti, Ballerini, Génicot.

27. Probabile est, *delectationes morosas*, etiam de venereis, non esse specie diversas pro circumstantiis specie diversis obiecti, in quo quis delectatus est, ideoque in confessione sufficit dicere: in femina (vel viro) turpiter delectatus sum. Noldin, de sexto, n. 62.

28. Si post contractum matrimonium *coniuges impotentes* fiunt ad generandum, probabiliter licite uti possunt matrimonio, si potentes sunt ad coeundum, saltem modo imperfecto et cum spe probabili, ut saltem pars seminis intra vas uxoris recipiatur. Antonelli, Med. past. II[3] n. 810 ss. coll. 603 ss.

29. Uxor probabiliter non peccat graviter, si *humorem effundit*, quando vir post copulam, in qua ipse non seminavit, se retraxit. Capellmann, Med. past.[9] p. 143 sq. Berardi, Praxis conf.[3] I, n. 993.

30. Probabilius matrimonium non fit consummatum per artificialem *fecundationem* uxoris illicitam; cfr. pag. 125, 3°. Gasparri, Tract. can. de matr.[4] II. n. 1302.

31. Uti matrimonio *ob solam voluptatem* (generatim ponere actionem ex obiecto in-

differentem, praesertim uti delectabilibus huius vitae) in hoc sensu: quod actus non apprehenditur ut illicitus et in modo utendi praescripta sanae rationis servantur, probabilissime nullum est peccatum. S. Thomas, Suarez, Mastrius, Ballerini-Palmieri, Génicot, Pesch, Noldin. Cfr. pag. 23, n. 18; 24, n. 22.

32. Usus matrimonii probabiliter licitus est, si una pars coniugum *morbo syphilitico* in mitiore gradu laborat. S. Alphons., l. 6. n. 909.

33. Coniugi perfecte *ebrio* (vel amenti), item viro onanistae altera pars probabiliter non tenetur reddere debitum coniugale, etsi ille sit in periculo incontinentiae. S. Alphons., l. 6. n. 944, 947, 948. Praxis conf. cap. 17, n. 15. dub. 3. Homo apost. tr. 18. n. 47. Ballerini-Palmieri, VI. n. 407 ss.

34. Actus coniugum mutui *enormiter obscoeni*, exerciti sine proximo periculo pollutionis viri, probabiliter solum levia peccata sunt. Sanchez, Filliuci, Ballerini, Berardi, etc.

35. Actus turpes coniugum *solitarii* ad capiendam delectationem veneream, sine proximo periculo pollutionis (viri) exerciti, probabiliter non sunt peccata gravia. Sanchez, de sacr. matr. l. 9. disp. 44. n. 16., Noldin, de sexto, n. 95.

36. Si matrimonium in forma ecclesiae et in bona fide initum certo *invalidum* est et una pars nullitatem eius scit, nec tamen sine gravissimo incommodo compartem de ea monere potest nec abstinere a reddendo debito coniugali, matrimonium probabiliter ex nunc fit validum, quia ecclesia supplet ideoque pars conscia invaliditatis matrimonii reddere potest debitum coniugale, dummodo matrimonium invalidum sit propter impedimentum iuris ecclesiastici tantum, idque dispensabile. Ballerini-Palmieri, VI. n. 532 s.

Lehmkuhl, Theol. mor. II. n. 1054. Noldin, de sexto n. 97; Summa theol. mor. III.[11] n. 656. Cfr. supra pag. 390, n. 4 et infra pag. 419, n. 94.

37. Coniux *adulter* ius exigendi debitum coniugale probabiliter tunc demum amittit, quando compars adulterium certo cognovit et redditionem debiti coniugalis recusat. Sanchez, de sacr. matr. l. 1. disp. 68, n. 2 ss. Lehmkuhl, Theol. mor. II. n. 1079.

38. Si uxor et maritus mutuo consensu *abstinentiam* ab usu matrimonii voverunt, probabiliter sibi invicem votum indirecte irritare possunt, nisi expresse iuri irritandi renuntiaverint. Noldin, de sexto, n. 101.

F.

De VII° praecepto.

39. Probabile est, *testamenta, legata,* etc. et *donationes* inter vivos ad causas profanas sine formalitatibus a lege civili praescriptis condita, ante sententiam iudicis in foro conscientiae valida esse; ideoque ante eam haeres ab intestato non tenetur solvere legata, neque legatarius legatum sibi traditum reddere. Marres, de iust.[2] I. n. 367 s. Delama, Tract. de iust. et iure,[3] n. 95. Noldin, II. 561, et multi alii.

40. Probabile est, clericos in *bona beneficialia* etiam superflua verum dominium perfectum habere etsi onere gravatum, ea in usus pios expendendi; item probabile est, hanc obligationem non esse obligationem iustitiae, sed religionis tantum; ergo ex iustitia neque clericus ea restituere debet, si ea male expendit, neque donatarius vel legatarius vel haeres, si ea accepit. S. Thomas, Summa, II. II. q. 185, a. 7. Quodl. 6. a. 12, ad 3. S. Alphons. l. 3., n. 492, coll. q. ref. q. X. Lehmkuhl, Theol. mor. I. n. 1072.

41. Lex civilis, quae emtionem-venditionem *animalis capti* in loco aperto, in quo alius ius exclusivum venandi vel piscandi habet, irritam esse statuit, ante sententiam iudicis probabiliter non obligat in conscientia ad animal restituendum.

42. *Praescriptiones* civiles *liberativae* etiam activae: a) brevis temporis (scl. elapso triennio) probabiliter in conscientia valent, modo adsit bona fides; (quae autem in 1° deb(tore vix unquam locum habet) ideoque talia debita elapso hoc tempore solvi non debent, item b) brevissimi temporis quoad α) foenera ampla et β) reparanda damna cum sola culpa iuridica illata: in quibus 2 casibus (α, β) etiam bona fides negativa sufficit. Lehmkuhl, Cas. consc.[2] pag. 314—315.

43. Probabile est, *damnificatorem*, qui damnum grave intulit cum culpa levi, etsi per actum perfecte humanum, ad nihil teneri. Lugo, de iure et iust. disp. 8, n. 56—59. S. Alphons., l. 3. n. 552. Lessius, de iust. et iure l. 2. c. 7. dub. 7. n. 28. Gury, Comp. I. n. 665.

44. Si lex civilis statuit illum, qui bona fide emerat *rem alienam* (sed non amissam vel furtivam), eam domino reddere non debere, nisi hic eius pretium solvat, probabiliter huic legi in conscientia stari potest, ideoque hic possessor bonae fidei non tenetur eam reddere, si dominus pretium non solvit. Noldin, II. n. 438.

45. Si quis rem alienam in bona fide ab alio gratuito accepit et alteri vendidit et res apud hunc periit, pretium rei probabiliter retinere potest. Bucceroni, Instit. theol. mor. I. n. 1341. Genicot, Theol. mor. instit. I. n. 525. Gury-Ferreres, Casus consc.[2] I. n. 609.

46. Legi civili, quae omnes *fructus* spontaneos perceptos ex re aliena possessori bonae fidei tribuit, probabiliter in

conscientia stari potest. Noldin, II. n. 441. Gury-Ferreres, Casus consc.[2] I. n. 60c.

47. Si res aliena apud possessorem malae fidei casu infortunii vel ex vitio interno periit et saltem eodem tempore etiam apud dominum periisset, etsi ex alia causa (sed non libera), possessor malae fidei probabiliter non tenetur pretium rei restituere. Lacroix l. 3. pr. 2, n. 218. D'Annibale, Summula theol. mor.[5] II. n. 420, S. Alphons. l. 3, n. 620.

48. Qui cum dubia fide rem alienam a possessore bonae fidei accepit, probabiliter ad nihil tenetur, si dubium adhibita morali diligentia solvi non potest. Lugo, de iure et iustit. disp. 17, n .83.

49. Probabile est, etiam in *concursu speciali* digniorem non habere ius ex iustitia commutativa ad beneficium, resp. officium ecclesiast. ideoque Superior minus digno illud conferens non tenetur ad restitutionem erga digniorem. Noldin, II. n. 455.

50. Externe probabile est, non teneri ad restitutionem, qui cum plena advertentia quidem damnum alteri intulit, sed in huius persona *invincibiliter* (physice) antecedenter *erravit*. Lugo, de iure et iustit. disp. 17, n. 77 ss. Alphons., l. 4. n. 629. D'Annibale, II. n. 232. Génicot, Theol. mor. instit. I. n. 522.

51. Qui malum *consilium impulsivum et vestitum*, quod alteri dedit ad iniustitiam committendam, aeque efficacibus motivis retractavit, probabiliter ad nihil amplius tenetur. Ballerini-Palmieri III. n. 362.

52. Probabile est, *non ad totum damnum* reparandum, sed solum ad partem damni restituendam illum teneri, cuius actio physica cooperans per se sola iam suffecisset quidem ad totum damnum inferendum, quae tamen non fuit necessaria, sed sine qua nihilominus totum damnum potuisset inferri, modo damni-

ficatio facta non sit ex mutua conspiratione. Noldin, II. n. 499.

53. Probabile est, illum, qui *pauperibus* restituere potest vel debet, sibi ipsi restituere posse, si ipse pauper est. Lessius, de iustit. et iure, l. 2, c. 14, n. 41. Lugo, de iure et iustit. disp. 6, n. 148.

54. Debitor, qui pecuniam restituendam *confessario* dedit, ut hic domino eam tradat, probabiliter ad nihil amplius tenetur, si apud confessarium casu vel culpa tertii periit. Lessius, Sporer, Tamburini, Frassinetti, Lehmkuhl, Noldin, II. n. 511.

55. Probabile est, *contractum* bilateralem, quem unus alteri praesens vel per literas *obtulit*, tunc demum accipere valorem ideoque obligare, quando offerenti acceptatio alterius nota fit, nisi contrahentes vel lex civilis aliud expresse statuerint. Lugo, de iure et iust. disp. 22, n. 26 s. Marres, de iust.[2] I. 3, n. 53 s. Vermeersch, quaest. de iust.[2] n. 316 ss.

56. *Donatio et promissio gratuita* probabiliter invalidae sunt, si factae sunt ex errore antecedenti, etsi accidentali tantum aut ex metu antecedenti iniuste incusso ab altero contrahente (vel a tertio cum praevio consensu alterius contrahentis) in ordine ad contractum extorquendum. Dicastillo, Lugo, de iure et iust. disp. 22, n. 133 ss. Reutter, Theol. mor. pars III.

57. Probabile est, *haeredem* non teneri, ne post iudicis sententiam quidem, debita et legata defuncti solvere ultra vires haereditatis, etsi eam pure et simpliciter i. e. sine inventario acceptaverit. Cfr. Bucceroni, Cas. consc.[5] n. 17. 1. S. Alphons., Homo apost. tr. 2. n. 26. Noldin, II. n. 555.

58. Probabile est, non esse *negotiationem* stricte dictam (per alium exercitam emere

actiones societatis etiam stricte negotiatoriae seu commercialis, sive iam constitutae, sive constituendae, si non emuntur ad id, ut iterum maiore pretio vendantur, sed solum ad acquirendum lucrum annuum. Icard, Prael. iuris can. n. 356. Sanguinetti, Iur. eccl. inst. n. 220. Aichner, Comp. iur. eccl. § 73, nota. Aertnys, Palmieri, Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 41. Gury-Ferreres, Cas. consc.[2] II. n. 61. Zitelli, Appar. iur. eccl. l. 1. tit. 2. c. 6. a. 1. d. 2. Laurentius, Instit. iur. eccl.[3] n. 116. Heiner, Kath. K. R.[5] I. pag. 217.

59. Probabile est, pro re, ex qua *emtor* specialem utilitatem vel voluptatem habet, quin ea indigeat, exigi posse pretium ultra summum pretium vulgare. Gousset, Schwane, Die theol. Lehre über d. Verträge[3], Marres, Waffelaert, Tract. theol. de virt. cardin. tr. II., Génicot.

60. Probabile est, in *licitatione:* 1° quemlibet ficte licitari posse, si hoc fit cum vero periculo, ne ultimus sit et sic rem emere debeat. Göpfert: Linzer Quart.-sch. 1891, pag. 113. Aertnys, Niglutsch; 2° dominum rei in licitatione iudiciali saltem coacta fictos licitatores subornare posse: Göpfert, l. c., Niglutsch, l. c. et 1893, pag. 654. Delama, tract. de iust. et iure, n. 248; 3° quemlibet emtorem cum aliis pacisci posse, ut a licitatione vel pretio augendo abstineant. Lehmkuhl, Theol. mor. I. n. 1337, Ballerini-Palmieri, III. n. 771.

61. Probabile est, *ludum* esse iniustum, in quo una vice magna summa pecuniae exponitur ideoque victus non tenetur solvere, saltem non totum. S. Francisc. Sal., Gousset, Gury, Comp. theol. mor. I n. 949; cfr. Ballerini-Palmieri, III. n. 906.

G.

De VIII° praecepto.

62. Unico viro prudenti, qui certo rem non ulterius divulgaturus est, verum delictum proximi, eum *graviter infamans* narrare, probabiliter non est grave peccatum, dummodo hic vir non ille sit, quem delinquens prae ceteris crimen velit celare. S. Thomas, Navarro, Bonacina, Tamburini.

63. *Detractiones* in materiis specie diversis probabilius non differunt specie ideoque materiae earum in confessione declarari non debent. Noldin, II. n. 648.

64. Probabile est, non esse peccatum contra iustitiam, ignorantibus *revelare crimen* absolute quidem, sed solo facto publicum, etiam in alio loco, in quem eius notitia nondum pervenit nec brevi perventura est, et quamvis in loco, in quo factum est, oblivione deletum et emendatum sit, dummodo notorietas facti fundetur in eo, quod factum sit publice patratum, non tantum in fama publica, et alii ex modo, quo res narratur, non occasionem sumant, iudicandi, eum, qui deliquerat, etiamnum improbum esse. Lessius, de iust. et iure l. 2. c. 11, n. 82.

65. De alio grave crimen *temerarie* solum suspicari vel opinari vel de eo dubitare, probabiliter non est grave peccatum. S. Thomas, Summa II. II. q. 60, a. 3.

H.

De Praeceptis ecclesiae.

66. Mulier praegnans, quae magna carnis appetentia laborat, probabiliter die prohibito aliquid *carnis* comedere potest hinc inde, etsi non sit debilis. Lehmkuhl, Theol. mor., I. n. 1457.

67. Die *ieiunii* unicam plenam refectionem ultra horam sine causa anticipare ante consuetam horam prandii, probabiliter non est grave peccatum. Ballerini-Palmieri, II. n. 1118, Laymann, Lessius, Sporer, Holzmann, Elbel.
68. Annus pro praecepta *confessione annua* probabiliter computari potest a ianuario ad ianuarium. Lugo, de poenit. disp. 15. n. 157.
69. Qui iam semel in anno *confessus* est, etsi sola venialia, probabilius per se non tenetur eodem anno iterum confiteri, si postea peccatum mortale commisit. Ballerini-Palmieri, V. n. 696. Lehmkuhl, Theol. mor., I. n. 1450.
70. Qui propter studia sua biblica quaslibet *versiones* S. Scripturae adhibere potuit, hoc privilegio probabiliter etiam gaudet absolutis hisce studiis. Ballerini-Palmieri, II. n. 1175.

I.

De Statibus particularibus.

71. Probabiliter *iudex* (iuris) non peccat, si illum condemnat, qui ex actis probatus est reus, quem autem iudex privata scientia sua certo novit innocentem, nisi agatur de poena mortis vel carceris. Lugo, de iure et iust. disp. 37, sect. 4. n. 41 ss., Laymann, Lessius, S. Alphons., l. 4. n. 208.
72. *Iudex iuratus* probabiliter insontem declarare potest et debet illum accusatum, quem privata scientia sua reum esse certo scit, qui tamen ex actis iudicialibus non est probatus reus. Lehmkuhl, Theol. mor., I. n. 965. Ballerini-Palmieri, IV. n. 593.
73. *Reus* probabiliter a fugere potest, etiam postquam a iudice iuste condemnatus et incarceratus est, licet poena non sit atrox.

Lugo, de iure. iust. et disp. 40. n. 41 ss., Ballerini-Palmieri, IV. n. 632., D'Annibale, Summula II. n. 601.

74. Probabile est, *clericos maiores latinos*. qui non sunt religiosi, ad castitatem perfectam servandam non obligari vi alicuius voti castitatis, sed tantum vi praecepti ecclesiae, quae eis sub gravi eam praecipit ex motivo virtutis religionis, ita ut eius violatio sacrilegium sit utpote indigna tractatio personae sacrae i. e. ad castitatem servandam ab ecclesia deputatae. S. Alphons., l. 6. n. 808. Mastrius, Sanchez, Aversa, Salmanticenses, Sägmüller, Lehrbuch d. kath. Kirchenr.[2] p. 238 et 601, nota 1. Heiner, l. c. I. pag. 223.

75. Probabile est, sacerdotem, qui *breviarium* romanum recitare tenetur, non teneri aliquid recitare ex aliquo breviario proprio (e. g. Benedictino), si romanum non habet; nec psalmos Matutini recitare debere illum, qui responsoria et lectiones non habet, nec ullos psalmos, si non habet antiphonas et capitula. Sabetti, Comp. theol. mor.[19] n. 584. Suarez, Sanchez, Palaus, Sanctius, Salmanticenses: apud S. Alphons., l. 4. n. 157—158.

76. Omittere *litanias maiores* die festo S. Marci et triduo rogationum, probabiliter non est grave peccatum. Ballerini-Palmieri, IV. n. 382. S. Alphons., l. 4. n. 161.

77. Probabile est. nullam esse obligationem ante celebrationem missae recitare *matutinum cum laudibus*. Ballerini, Noldin, II. n. 773.

78. Probabile est, celebrantem in oratorio semipublico monialium licite sequi posse *directorium* earum, etsi solum officium parvum B. M. V. in choro recitent. Gatterer, Annus liturgicus[3], pag. 178.

III.

DE POENIS ECCLESIASTICIS.

1. *Bibliothecae publicae* probabiliter non afficiuntur excommunicatione statuta in eos, qui retinent libros haereticorum, schismaticorum vel apostatarum, haeresim vel schisma vel apostasiam propugnantes aut libros a Papa nominatim sub excommunicatione prohibitos. Noldin, De poen. eccl.[10] n. 53.
2. Probabiliter non incurrit excommunicationem sacerdos, si absolvit *complicem*, qui praeter alia peccata etiam peccatum complicitatis nondum alias accusatum et directe remissum confessus est, eum monens de obligatione, peccatum complicitatis postea alteri confessario confitendi. Noldin, De poen. eccl., n. 63., Marc, Instit. mor. Alphonsianae[13], n. 1782.
3. Societates *socialisticae*, ut societates, probabiliter non sunt sub excommunicatione prohibitae. Vermeersch, Lehmkuhl, Köck, Die kirchl. Zensuren lat. sent.
4. Illicite (scl. dolose) ad ordinem promotus probabiliter non fit irregularis (sed utique suspensus). Suarez, de censuris, disp. 42. sect. 3. n. 5. Cfr. pag. 201 a.

IV.

DE SACRAMENTIS.

A.

In genere:

1. Sacramentum confirmationis et ordinis probabilissime, matrimonium et extrema unctio probabiliter *reviviscunt*, si valide quidem, sed propter obicem informiter suscepta sunt, et obex postea removetur.

2. Sacramentum collatum sub *condicione de* praesenti, sed Deo soli nota, probabiliter validum est (quamvis nunquam licitum), si condicio impleta est. Viva, Cursus theol. p. 7. disp. 3. 9. 2. art. 3. n. 15. Lacroix, l. 6. p. 1. n. 81.
3. Probabiliter non peccat graviter, qui *in statu peccati mortalis* sacramentum solum administrat, quin illud conficiat, vel si non est minister ab ecclesia consecratus, vel si non sollemniter sacramentum conficit, vel si in casu repentinae necessitatis sacramentum conficit. Noldin, III[11]. n. 32.
4. Sacramentum *indigno* administrare probabiliter licet etiam ad praecavendum damnum gravissimum privatum, etiam administrantis tantum. Lugo, Sporer-Bierbaum, Gobat, Ballerini-Palmieri, D'Annibale, Génicot, Noldin.
5. *Attritio* hominis non baptizati, qui nihil unquam audivit de religione christiana et de baptismo, probabiliter iam continet implicite voluntatem absolutam suscipiendi baptismum. Lacroix, l. 6. p. 1. n. 168.

B.

De Baptismo.

6. Liquores e plantis, caffeum, cerevisia valde tenuis, thea, *materia* probabiliter valida baptismi sunt.
7. Si in baptismo aqua *crines* tantum tangit, baptismus probabilissime valet. Noldin, III. n. 60.
8. Etiam baptismus in alia parte corporis *praeter caput* collatus, probabiliter valet.
9. Baptismus collatus sub verbis: ego te baptizo *in nomine Patris et Filii, Spiritus S.*, probabiliter valet.
10. *Diaconus* existente gravi causa, probabiliter licite baptizat sine licentia sacerdotis. Suarez, de sacram. in gen. disp. 23, sect. 2, n. 10.

11. *Parentes*, qui baptismum infantis, qui non est in periculo mortis, solum ad mensem sine iusta causa differunt, probabiliter non graviter peccant, nisi obstet lex episcopi. Laymann, Theol. mor. l. 5. tr. 2. c. 6. n. 9.

C.

De Confirmatione.

12. Confirmatio collata cum *oleo infirmorum vel catechumenorum*, probabiliter valet. S. Alphons. l. 6. n. 162.
13. Probabiliter non peccat graviter, qui confirmationem, data occasione, sine causa excusante, suscipere *negligit*. S. Thomas, Summa III. q. 72, a. 1, ad 3 Dölger, D. Sakr. d. Firmung, p. 179ss. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 164.
14. Confirmatio, ordo et matrimonium probabilius remittunt immediate i. e. ex opere operato peccata venialia (supposita virtuali eorum displicentia). Lugo, de poenit. disp. 9, n 53.

D.

De Eucharistia.

15. Qui *sub utraque specie* communicat, uberiorem gratiam (accidentalem) accipit, quam ille, qui sub una tantum specie communicat. Lugo, de euch., disp. 12. sect. 3. n 68. Vasquez, Stentrup.
16. Adhuc probabile est, *essentiam sacrificii missae* iam haberi in consecratione unius tantum speciei, ideoque, si sine gravi culpa sacerdotis una tantum species consecrata fuit, sacerdos non tenetur pro stipendio accepto novam missam legere. S. Alphons., l. 6. n. 306.
17. Probabile est, eucharistiam immediate *peccata venialia* remittere, supposita vir-

tuali displicentia eorum. Lugo, de poenit. disp. 9, n. 45ss.

18. *Secale* (Roggen) probabiliter materia consecrationis valida est. Gobat, Theol. experiment. de sacr. tr. 3. n. 29.

19. Absente sacerdote et diacono, probabiliter etiam *laicus* in periculo mortis eucharistiam sibi et alteri licite administrare potest. S. Alphons. l. 6. n. 237.

20. Probabile est, sacerdotem licite eucharistiam distribuere posse ultimis digitis, si indicem et pollicem manus dexterae impeditos habet: si fideles secus carerent communione. Lacroix, l. 6. p. 1. n. 490. Ballerini-Palmieri, IV. n. 896.

21. Probabile est, non teneri ad *viaticum* sumendum, qui ante hebdomadam ex devotione communicavit. Lugo, de sacr. euchar. disp. 16. n. 39.

22. A praecepto tridentino praemittendi *confessionem* communioni post lapsum in mortale, probabiliter excusat verecundia vel repugnantia extraordinarie magna, confitendi certo cuidam sacerdoti, cuius tantum copia habetur. Berardi, Prax. conf.[3] III. n. 338. Génicot, Theol. mor. instit., II. n. 193; Cas. consc. II. p. 214. Noldin, III. n. 141. Lehmkuhl, Casus consc.[3] II. n. 157.

23. Eucharistia peccatorem attritum probabiliter *iustificat*, si eam accipit in bona fide, i. e. nesciens, se esse in statu peccati mortalis. S. Thomas, Summa 3. P. q. 72. art. 7. ad. 2. S. Alphons., l. 6. n. 269 et 302. Suarez, Salmant.

24. *Neosacerdos*, qui inadvertenter ieiunium fregit, nihilominus probabiliter primitias, quae sine gravissimo incommodo differri nequeunt, celebrare potest, si laesio ieiunii occulta mansit. Gobat, theol. experiment. de sacr. tr. 3. n. 411. Lacroix, l. 6. p. 1. n. 583. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 202. Noldin, III. n. 153.

25. Sacerdos non ieiunus probabiliter licite celebrare et communicare potest (e. g. P. M.) ad conficiendum *viaticum* pro moribundo (scandalo apta monitione praecauto). S. Alph., l. 6. n. 286.

26. Illi, qui propter morbum *stomachi* ieiunium servare non possunt nec tamen proprie infirmi sunt, tempore paschali probabiliter licite communicare possunt non ieiuni, si sine scandalo fieri potest. Berardi, Examen confess. I. n. 764. D'Annibale, Summula, III. n. 411. Gasparri, de euch. n. 1129. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 202. Lehmkuhl, Cas. consc. II. n. 176. Gennari, Consultazioni moral.-can.-liturg.[2] I. cons. 50, n. 6. Noldin, III. n. 157.

27. *Fructus missae specialis* probabiliter valide aliis donari potest. Coninck, Gobat, Sporer.

28. Probabile est, occulte missam celebrari licite posse (etiam accepto stipendio) *pro defuncto* acatholico (sed non pro infideli), qui quidem in externa et notoria professione religionis acatholicae, sed cum indiciis vere probabilibus bonae fidei et status gratiae decessit. Aichner, Comp. iur. eccl.[8] § 51. Lehmkuhl, Theol. mor. II. n. 243. Cas. consc. II. n. 196. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 221. Noldin, III. n. 176.

29. Valde probabile est, *applicationem* missae ante ultimum verbum formae essentialis consecrationis calicis (‚mei') factam, validam esse, ideoque sacerdos in hoc casu non tenetur novam missam celebrare. Cfr. pag. 246, n. 2.

30. Si sacerdos missam pro aliquo applicavit, qui ab eo *mortuus* credebatur, tamen abhuc vivebat, probabiliter satisfecit obligationi suae ideoque non tenetur novam missam celebrare. Noldin, III. n. 179.

31. Partem *stipendii* pro missa alteri tradita sibi retinere, probabiliter non est

contra iustitiam, sed contra religionem tantum, ideoque pars retenta restitui non debet ex iustitia. Ballerini-Palmieri, IV. n. 1017. D'Annibale, Summula. III. n. 190 nota 17. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 231. Noldin, III. n. 191.

32. Si *summa fundationis* pro missis legendis, ex parte periit sine gravi culpa eius, qui ea legere debet, probabiliter hic numerum missarum propria auctoritate reducere potest, etsi fundator solum numerum missarum, non autem certum stipendium pro singulis missis determinaverit. Gennari, Consult. p. 2. cons. 2. n. 8.

33. Probabile est, ex omni rationabili causa licite celebrari posse missam, in qua mulier respondet. Noldin, III. n. 211.

34. Regulares probabiliter gaudent privilegio, missam celebrandi 2 horis (cum 20 minutis) *ante auroram* et una h^a^ (cum 20 min.) *post meridiem.* Gasparri, de euch. I. n. 112.

35. *Candelas* ex cera adulterata conflatas scienter adhibere pro missa, probabiliter non est grave peccatum. Sabetti, Comp. theol. mor. n. 719.

36. Elapsa una hora post abruptionem sacrificii missae, probabiliter non amplius existit obligatio *complendi sacrificium.* S. Alphons., l. 6. n. 355. Lacroix, l. 6. p. 2, n. 552.

E.

De Poenitentia.

37. Probabile est, peccatorem non committere speciale peccatum grave *impoenitentiae,* si poenitentiam usque ad mortem differt. S. Thomas, Summa, II. II. q. 14. a. 2.

38. Probabile est, peccata mortalia post baptismum commissa solum *tempore mortis* vi praecepti divini esse confitenda. S. Thomas, 4. dist. 17. qu. 3. art. 4.

39. *Actus poenitentis* probabilissime materia sacramenti poenitentiae sunt, i. e. simul cum absolutione constituunt signum significans et efficiens gratiam remissivam peccati. Omnes *thomistae* et theologi recentiores fere omnes. Secundum complures *scotistas* autem et sec. D'Annibale, Summula, III. n. 181. 2., Ballerini-Palmieri, V. n. 3 ss., Berardi, Prax. confess. IV. n. 2. actus poenitentis (sec. alios externi, sec. alios mere interni) sunt solum condicio sine qua non ad valorem absolutionis; etiam haec sententia adhuc probabilis est.

40. Absolutio data per verba: ‚*absolvo te*' probabiliter valida est, quamvis nunquam licita. Lugo, Sporer, Gobat, etc.

41. Oratio: *Passio* etc. post absolutionem, probabiliter non obligat sub peccato. Iidem et alii.

42. Absolutio data poenitenti praesenti, sed solum *in absentia sacerdotis* confesso (e. g. per epistolam), probabilius valida est. Suarez.

43. Probabile est, *attritionem* non ex solo timore poenae, sed ex nobiliore motivo (e. g. gratitudinis, oboedientiae, amoris concupiscentiae, etc.) elicitam peccatorem iustificare extra sacramentum. Ezech. 33, 14—19; 18, 21—23. S. August., et non pauci ex theologis antiquioribus.

44. Absolutio data peccatori, qui propositum quidem quoad mortalia universale explicite elicuit, sed de uno peccato commisso ex motivo particulari dolet, quod non se extendit ad aliud peccatum mortale commissum et nondum remissum, cuius omnino immemor est, probabiliter valida est, quamvis certo infructuosa, seu sacramentum in hoc casu probabiliter *informe* est. Suarez, de poen. disp. 20. sect. 5. n. 7. Lugo, de poen. disp. 14. sect. 6. n. 88. Noldin, III. n. 260. — Idem valet, si attritio non fuit ap-

pretiative super omnia. Billot, de sacram. II. thes. 16. pag. 156 sq. Hinc nunquam ponas condicionem: ‚si dispositus es', sed dic: ‚si capax es': quia secus absolutio reviviscere non posset.

45. Qui mortale ut *dubie commissum* accusavit, quod postea comperit, se id certo commisisse, probabiliter non tenetur denuo idem peccatum confiteri (etsi reservatum fuerit). S. Alph., l. 6. n. 600. Ballerini-Palmieri, V. n. 226. Lehmkuhl, Theol. mor. II. n. 124. Gury, Comp. theol. mor. II. n. 480. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 291. Noldin, III. n. 278.

46. Poenitens, qui peccatum ab ultima confessione commissum et nondum remissum accusavit tamquam olim commissum et iam remissum, probabiliter satisfecit obligationi integre confitendi, etsi de industria sic fecerit, sive indirecte: hoc fingendo, sive directe: mentiendo ad interrogationem confessarii. Lugo, de poen. disp. 16. n. 46 ss. Gury, Compend. theol. mor. II. n. 488 nota. D'Annibale, Summula, III. n. 309, nota 60. Bucceroni, Inst. theol. mor. II. n. 715. Noldin, III. n. 281. Génicot, Theol. mor. inst. II. n. 288.

47. Qui peccatum mortale accusare non potest sine manifestatione *complicis* sui, probabiliter hoc peccatum licite omittere potest. de Lugo, de poenit. disp, 16. n. 528. Elbel, Ballerini-Palmieri, V. n. 257. Cfr. Noldin, III. n. 285.

48. Probabile est, *actus poenitentis mere internos* (ad extra non manifestatos) sufficere ad validam et licitam absolutionem moribundorum. Ballerini-Palmieri, V. n. 240s. Cfr. pag. 411, n. 39.

49. Valde probabile est, in homine ex communi aestimatione iam *defuncto* seu post ultimam expirationem, saltem intra semihoram animam adhuc esse in corpore, si homo ex diuturna infirmitate obiit, intra 2 autem vel etiam plures horas, si ex

repentino morbo interno vel ex repentino accidenti externo obiit, ideoque licite tali defuncto sacramenta ultima (absolutio et extrema unctio cum absolutione generali) sub condicione (si vivis) administrari possunt. Villada, Cas. consc. pr. 3. p. 235ss. Antonelli, Med. past.[3] II. n. 922ss. Gury-Ferreres, Cas. consc.[2] II append. p. 614—623. Ferreres-Geniesse, Der wirkliche Tod und der Scheintod, Koblenz 1908. Noldin, III. n. 294.

50. Probabile est, *haereticis moribundis*, si aliqua probabilitate materiales et attriti supponi possunt, valide et licite clam absolutionem (sub condicione) conferri posse. Gobat, Lacroix, Reuter, Elbel, Noldin; Bucceroni, Cas. consc[2]. n. 27, 3; 127, 6; Gury-Ferreres, Cas. consc. n. 488—490; Gennari.

51. Etiam *surdi et muti* a nativitate, qui instrui non potuerunt, in morte probabiliter licite sub condicione absolvi et extreme inungi possunt. Noldin, III. n. 133.

52. Poenitentiam pro *peccato reservato* impositam, probabiliter etiam confessarius simplex commutare potest, ideoque ecclesia supplet potestatem. Cfr. Noldin, III. n. 309.

53. Probabile est, poenitentiam a confessario, qui eam imposuit, extra confessionem etiam post longum tempus *commutari* posse. Lugo, de poenit. disp. 25, n. 112. Ballerini-Palmieri, V. n. 318.

54. Probabile est, illum, qui non est in statu gratiae, valide posse *indulgentias* pro defunctis lucrari. Suarez, de poenit. disp. 53, sect. 4. n. 6. Bellarminus, de indulg. l. 1. c. 14. Ballerini-Palmieri, V. n. 791. Pesch, prael. dog. VII[3], 248.

55. Fidelis, qui tempore *iubilaei* iam semel a casu reservato absolutus est et, antequam opera praescripta impleverit, iterum casum reservatum incurrebat, probabiliter vi iubilaei denuo ab eo absolvi potest,

ideoque ecclesia supplet potestatem. Lehmkuhl, Theol. mor., II. n. 695.

56. *Reservatio* peccatorum ex intentione reservantium probabiliter est principaliter poena medicinalis tantum, ideoque probabiliter non incurritur, si ignoratur, modo ignorantia non fuerit crassa, ideoque ecclesia supplet Ballerini-Palmieri, V. append. de cas. reserv., n. 206ss. Noldin, III. n. 371.

57. *Casus episcopales* reservati cum censura probabiliter reservati sunt propter censuram ideoque non incurruntur ab illis, qui censuram ignorabant. D'Annibale, Summula, I. n. 340. Ballerini-Palmieri, V. n. 476. Génicot, Theol. mor. instit., II. n. 344. Noldin, III. n. 374, 376.

58. Probabile est, *reservationem* peccati cessare per confessionem apud confessarium privilegiatum institutam, in qua peccatum reservatum ex oblivione non fuit accusatum. Noldin, III. n. 379.

59. Qui peccata mortalia *reservata* (scl. episcopalia) et non reservata habet, probabiliter non tenetur ante communionem peccata non reservata confiteri, si non habet copiam confessarii privilegiati i. e. habentis potestatem in reservata. S. Alphons., l. 6. n. 265.

60. Probabile est, sacerdotem *complicem* suum in peccato turpi solum tunc invalide absolvere (a peccato complicitatis nondum directe absoluto; item ab aliis peccatis, quibuscum simul peccatum complicitatis nondum directe absolutum accusatur), si ausus fuerit absolvere, i. e. sciens poenitentem esse suum complicem et se ab ecclesia privatum esse iurisdictione in complicem suum, ideoque ecclesia supplet iurisdictionem in casu ignorantiae sacerdotis, modo non fuerit affectata. Cfr. Noldin, III. n. 385.

61. In peccatum *complicitatis* iam directe absolutum sacerdos complex probabiliter habet iurisdictionem, ideoque ecclesia supplet. D'Annibale, Summula, III. n. 324. Scavini, Theol. mor. universa, [14]III. n. 367. Génicot, Theol. mor. instit., II. n. 352. Gury-Ferreres, II. n. 587 et alii.

62. Probabiliter non est denuntiandus confessarius, qui poenitentem extra locum confessionis tunc ad turpia *sollicitavit*, quando hic petiit, ut post aliquot horas, non statim suam confessionem exciperet. Ballerini-Palmieri, V. n. 717. Noldin, III. n. 390.

63. Probabilius est, confessarium licite absolvere posse poenitentem, cuius peccatum grave, quod hic illicite reticet, ex confessione *complicis* eius certo scit. Lugo, de poenit. disp. 22. n. 22. Lehmkuhl, Cas. consc. II. n. 4oss. Elbel-Bierbaum, Theol. mor. III. p. 8. n. 44. Ballerini-Palmieri, V. n. 587. Noldin, III, n. 402.

F.

De extrema unctione.

64. *Chrisma* et *oleum catechumenorum* probabiliter materia valida extremae unctionis sunt. S. Alphons., l. 6. n. 709.

65. Extremam unctionem administrare *sine lumine et sine ministro*, probabiliter nullum peccatum est. Gury-Ballerini, II. n. 498 nota.

66. Probabile est, non peccare graviter, per se, moribundum, qui data occasione sine causa excusante *non suscipit* extremam unctionem. S. Thomas, Suppl. q. 29. a. 3. ad 1. Suarez, de poen. disp. 44. sect. 1. S. Alphons., l. 6. n. 733. Noldin, III. n. 461.

67. Probabile est, extremam unctionem valide

iterari posse in eodem periculo eiusdem morbi. Kern, De sacram. ext. unct. l. V. art. 2. p. 331—353.

G.

De Ordine.

68. *Subdiaconatus* probabilissime non est sacramentum.
69. Diaconatus, presbyteratus et episcopatus probabilissime *novos characteres* imprimunt.
70. Probabile et, diaconatum et presbyteratum conferri sola *impositione manuum* episcopi (tactu physico) cum forma, quae in ea dicitur.
71. Probabile est, ad validam collationem *presbyteratus* non requiri tertiam impositionem manuum episcopi (post communionem) et formam: Accipe spiritum s. etc. Gasparri, de s. ordinatione, II. n. 1069 et n. 1074.
72. Valde probabile est, validam esse ordinationem *presbyteri*, qui immediate tetigit patenam quidem (cui hostia superposita fuit), non autem calicem. Lehmkuhl, Cas. consc. II. n. 692.
73. Probabiliter valide ordinatur in *episcopum*, qui nondum suscepit presbyteratum. Gasparri, l. c. I. n. 23 ss.
74. Qui *nondum confirmatus* primam tonsuram vel ordines suscipit, probabiliter solum leviter peccat.
75. Probabile est, nullum esse peccatum, non recitare *orationes* vel non celebrare *missas* ab episcopo neo-sacerdotibus impositas. S. Alphons., l. 6. n. 829.

H.

De matrimonio.

76. *Polygynia* et *solutio* matrimonii vi voluntatis contrahentium (sive utriusque sive

unius) ex certis quibusdam causis gravibus probabilius ex lege naturae non sunt stricte prohibitae, praesertim, si lege positiva reguntur. Palmieri, de matrim. thes. 16.

777. In casu *privilegii Paulini* secundum matrimonium fidelis initum absque praevia interpellatione infidelis et absque dispensatione ecclesiae ab eadem facienda, probabiliter invalidum est, etsi infidelis revera non consenserit in pacificam cohabitationem. Gasparri, tract. can. de matr.,[4] II. n. 1090.

778. Per *professionem sollemnem* probabiliter solvitur matrimonium etiam in infidelitate contractum et consummatum. Sanchez, de s. sacram. matr. l. 7. disp. 76, n. 9.

779. Concessio novarum nuptiarum, quam Papa dat post contractum et etiam consummatum matrimonium in infidelitate, si una pars se convertit ad religionem catholicam et interpellatio alterius partis impossibilis est, probabilius dicenda est *solutio* matrimonii vi potestatis Papae, solvendi matrimonia in infidelitate contracta, si saltem una pars ad fidem convertitur, non autem dispensatio in interpellatione facienda in usu privilegii Paulini; neque concessio novarum nuptiarum, si vel utraque pars se convertit ad fidem vel una pars tantum, altera vero pacifice cohabitare vult cum parte conversa, dici potest authentica declaratio privilegii Paulini, sed est simplex solutio per Papam. Multi theologi etiam e Societate Jesu.

780. *Sponsalia* inita ex metu antecedenti, gravi, iniuste incusso, ad ea extorquenda, probabiliter invalida sunt. S. Alphons., l. 6. n. 844.

781. Ille, qui a nativitate simul surdus et mutus et caecus est, probabiliter non est absolute inhabilis ad matrimonium contrahendum, saltem si instructus est. Cfr. Pirhing, Schmalzgruber, Wernz, Noldin.

82. *Sponsalia* clandestina probabiliter in foro conscientiae ad nihil obligant i. e. ne ex fidelitate quidem vel aequitate. Gennari, breve commentario, p. 19—20; Sabetti-Barret, Supplem. n. 17; Vermeersch, Ferreres, Arndt. Cfr. pag. 348, n. 9.

83. *Sponsalia* inita sub expressa vel tacita condicione: si Papa dispensaverit (ob impedimentum dirimens vel impediens) probabiliter non fiunt valida post dispensationem obtentam, nisi scienter postea renoventur sponsalia; ideoque ad nihil obligant. Feje, de imped. et dispens. matr.[3], n. 394. de Becker, de spons. et matr.[2]. Aichner, Comp. iur. can. § 159. Heiner, Kathol. Eherecht,[5] pag. 44. Lehmkuhl, Theol. mor. II. n. 840.

84. Si in sponsalibus *poena* statuta est ei, qui ab eis recedit, probabiliter etiam ille non tenetur poenam solvere, qui absque iusta causa ab eis recedit. Ballerini-Palmieri, VI. n. 166 ss.

85. *Sponsalia* inita cum persona non-catholica fere semper iam ideo iuste dissolvi possunt (nisi iuvenis catholicus puellam acatholicam sub ficta promissione matrimonii defloraverit et alio modo iniuriam reparare non possit, nisi ducendo eam): quia matrimonium mixtum probabiliter fere semper aliquod peccatum leve est. Noldin, III. n. 540.

86. *Sponsalia* per subsequens matrimonium cum alia persona contractum, probabiliter pro semper dissolvuntur. Gury-Ballerini, II. n. 733.

87. *Sponsalia* probabiliter pro semper dissolvuntur per ipsam sinceram voluntatem eligendi statum clericalem vel religiosum (i. e. ingrediendi religionem, quae vota perpetua habet). Cfr. Ballerini-Palmieri, VI. n. 174 ss., Gasparri I. n. 92 ss.

88. *Fornicatio* sponsi cum alia persona, ante sponsalia commissa et a sponsa

post facta sponsalia detecta, sponsae probabiliter iustam causam dat, resiliendi a sponsalibus. Noldin, III. n. 550.

89. Si post inita sponsalia sponsus *fornicationem* cum alia persona commisit, sponsa, etsi item fornicata, probabiliter iuste a sponsalibus recedere potest. Lehmkuhl, Cas. cons. II. n. 849, Gury, Matharan, Génicot, Wernz, Noldin, III. n. 550.

90. Impedimentum *metus* probabiliter est impedimentum iuris naturae. S. Thomas, Pontius, Tamburini, Reiffenstuel, Rosset, Ballerini, Aichner.

91. Uxor probabiliter non tenetur ad removendam *impotentiam* subire operationem, licet non periculosam et quamvis maritus eam exigat, si solum per manum chirurgi fieri posset et prae verecundia valde abhorret ab ea. S. Alphons., l. 6. n. 1009.

92. *Consanguinitas* in linea recta ultra 2um gradum solum probabiliter dirimit matrimonium ex iure naturae.

93. Matrimonium *inter fratrem et sororem* ex iure naturae probabiliter non est invalidum, etsi certo graviter illicitum sit.

94. Impedimentum dirimens mere ecclesiasticum dispensabile, quocum coniuges in bona fide matrimonium in facie ecclesiae inierunt, quodque nunc solum uni eorum cognitum est, probabiliter absque dispensatione *cessat*, si hic nec compartem suam de nullitate matrimonii sine gravissimo incommodo monere nec ullo modo licito declinare potest redditionem debiti coniugalis nec tam cito sanatio in radice procurari potest; ideoque impediment. dubium, impedim. nullum. Lehmkuhl, Theol. moral., II. n. 1054. Ballerini-Palmieri, VI. n. 307. Noldin, III. n. 656. Wernz, Göpfert, Conc. plen. Amer. lat. 1899, n. 600. Gennari, Consult. mor. can.[2], p. 716.

95. Probabile est, impedimentum mixtae religionis, quatenus ecclesiasticum est, per epikeiam cessare in periculo mortis et si copulatio urget. Wouters, Comm. in decr. Ne temere,[5] pag. 66. Ferreres, Los Esponsales y el matr.[5] pag. 621 et 793. Boudinhon, Le mariage et les Fiançailles n. 93.
96. Probabile est, esse peccatum leve tantum, duas *proclamationes* matrimonii sine dispensatione episcopi omittere, si vel certo constat de absentia omnis impedimenti vel per aliquot dies expectatur, antequam copulatio fiat. D'Annibale, Summula, III, n. 433; Gasparri, I. n. 152.
97. Sententia iudicis civilis, quae *divortium perfectum* concedit, probabiliter non est actio intrinsecus mala, seu iudicium, matrimonium vere solvi et matrimonium novum vere posse valide et licite iniri, sed mera declaratio iudicis, matrimonio iuxta legem civilem non amplius a societate civili tribui effectus, quos matrimoniis coram ipsa validis tribuit. Ballerini-Palmieri, Lehmkuhl, Sabetti, de Becker, Génicot, Noldin.
98. *Assistentia*, quam magistratus civilis praestat nupturientibus, in facie ecclesiae non contracturis vel etiam alio matrimonio adhuc ligatis, probabiliter non est actio intrinsecus mala seu approbatio, matrimonium sic initum esse matrimonium vere validum et licitum.
99. Probabiliter licitum est (per se) ad avertendum damnum grave proprium vel tertii: *revelare* impedimentum matrimoniale, quod scitur sub secreto commisso (etiam consilii vel officii), dummodo revelatio non cedat in grave damnum committentis secretum, qui non est unus ex sponsis, et alio modo non possit matrimonium impediri.

IV.

EXAMEN SPONSORUM

A.

Interrogationes ad sponsos simul praesentes.

1.

Ad sponsum:

1° Quod est tuum nomen et cognomen?

2° Cuiusnam religionis es?

Si acatholicus est: Cuiusnam denominationis christianae es?

Si catholicus ritus orientalis est: habesne testimonium ecclesiasticum, te pertinere ad ritum orientalem?

3° Habes testimonium parochi tui de competente scientia catechismi catholici?

4° Ubinam et quo anno natus es?

Dicat parochiam vel saltem dioecesim vel saltem regnum — annum, mensem, diem nativitatis.

5° Ubinam baptizatus es?

Dicat parochiam vel saltem dioecesim vel regnum.

Habes literas parochi vel episcopi de baptismo tuo?

Si non habet, procurandae sunt; — in periculo mortis: iuramentum suppletorium.

6° Cuiusnam regni et districtus politici civis es?

Si extraneus est: Habes documentum ea de re?

7° Nomen et cognomen patris tui? matris?

Ubi habitant?

Status eorum?

Habes forte etiam parentes adoptivos? Numquid in pueritia te adoptabant et in omnibus eodem modo te habent ut filium naturalem? Nomen et cognomen patris et matris ex adoptione? status et domicilium eorum?

Si mortui sunt: Ubi habitabant?

8° Ubinam habes domicilium tuum seu habitas? a quonam tempore?

Ubi habitabas antea? quamdiu?

Habesne forte etiam alibi domicilium?

Scl. fere aequaliter utrobique habitando.

Habes alicubi quasi-domicilium?

V. pag. 28, n. 6.

Habesne 2 quasi-domicilia?

Habes nullibi domicilium? neque quasi-domicilium?

9° Ubinam erit copulatio?

Habitavit ibi sponsa tua (scl. usque ad diem copulationis) iam per unum mensem completum?

Scl. si sponsa ibi non habet domicilium neque quasi-dom.

Cur non aditis parochum sponsae pro copulatione?

Numquid saltem tu ibi commoratus es per istud tempus?

Scl. si ibi non habet domicilium neque quasi-dom.

Si negative respondet: Habetis licentiam a parocho sponsae? vel saltem sponsi? — (afferenda est in scripto). Si negative respondet: Qualem necessitatem habetis non adeundi parochum vestrum pro copulatione facienda? — Subscribite declarationem vestram! Debetis autem literas de proclamationibus tribus factis in loco vestri domicilii et quasi-domicilii afferre pro copulatione! Respect.: Quaenam est necessitas omittendi proclamationes debitas? Si tempus non suppetit recurrendi ad episcopum — iuramentum suppletorium de absentia omnis impedimenti ecclesiastici, nisi contraria adsint indicia (ita etiam in periculo mortis).

10° Esne solutus? Viduus?
Nomen et cognomen uxoris mortuae?
Ubinam et quando mortua est?

Habes documentum ecclesiasticum de morte eius? vel 2 testes oculares immediatos? saltem mediatos omni fide dignos? potesne

	iurare? Habes forte literas magistratus civilis de eius morte?
Ubinam matrimonium inistis? quando? in facie ecclesiae? Numquid forte civiliter separatus es ab uxore tua? vivit adhuc?	Respect.: Ostende documentum curiae de solutione matrimonii tui, respect. de declaratione nullitatis. — In casu omnimodae necessitatis: Subscribite declarationem vestram de statu libero et iurate!
11° Cuiusnam status et condicionis es? Quodnam negotium geris?	An iam liber ab onere militiae? An miles? Si ita: An sponsa minorennis sit et filia militis activi?
12° Consentiunt parentes tui in matrimonium cum hac sponsa tua?	Cur non?
13° Habes consensum patris tui?	Scl. si minorennis est.
Tutoris?	Scl. si pater mortuus est vel si filius illegitimus est. Si parentes non consentiunt, adeundus est Ordinarius loci. Si ex lege civili ad ineundum matrimonium minorennium consensus patris (resp. tutoris et supertutoris) in scripto requiritur, hoc scriptum procurandum est.

14° Lex civilis non obstat matrimonio tuo?	Licentia, si quae requiritur, magistratus civilis, item dispensationes eius necessariae, procurandae sunt.
15° Esne sponsae tuae consanguineus? sive legitime (ex matrimonio) sive illegitime (extramatrimoniali consanguinitate)? In quonam gradu? multipliciter? quomodo?	Assignandi sunt progenitores sponsi et sponsae usque ad abavos et abavias.
16° Esne ex lege civili legaliter cognatus sponsae tuae?	
17° Esne affinis sponsae? an forte multipliciter? quomodo?	Scl. si sponsus viduus est: Numquid uxor tua mortua (vel una ex uxoribus tuis mortuis) consanguinea erat sponsae tuae? In quonam gradu? Si sponsa vidua est: Num eius maritus mortuus (vel unus ex viris eius mortuis) consanguineus erat tibi (sive legitime, sive illegitime)? In quonam gradu?

2.

Ad sponsam:

Interrogationes, mutatis mutandis, ut supra: 1°—16° inclusive.	
In interrogatione sub 10° additur: Num iam elapsum est tempus post mortem mariti tui,	Si vidua est.

ex lege civili ad novum matrimonium viduae requisitum?

17° Esne affinis sponso tuo? forte multipliciter? quomodo?

Scl. si sponsus viduu
est: Num uxor mortu
sponsi tui (vel una e
uxoribus eius mortuis
consanguinea erat tibi
In quonam gradu?
Si sponsa vidua est
Num maritus tuus mor
tuus (vel unus ex viri
tuis mortuis) consan
guineus erat sponsi tui
In quonam gradu?

B.

Ad sponsum et sponsam seorsim*):

1° Num voluntate omnino libera matrimonium inire cogitas cum hac persona?

2° Esne potens officiis et oneribus matrimonii ferendis?

3° Numquid cum persona sponsae (sponso) consanguinea in matrimonio invalido vel in concubinatu vixisti? Qua ratione consanguinea?

4° Num antea matrimonium promiseras determinatae personae?

Num libera voluntat

*) Impedimentum occultum non notatur in protocollo; d
petenda dispensat. v. pag. 363, n. 38.

fecisti hanc promissionem? Acceptavit iam altera pars cum repromissione? Num per scripturam nunc requisitam ad valorem sponsalium? Num fecisti eam sub condicione aliqua suspensiva, quae impleta non est? Cur eam non ducis in matrimonium?

5° Numquid antea deflorasti aliquam puellam sub vera vel ficta promissione matrimonii? — Ad sponsum*).

An proles suscepta sit?

Numquid peccasti cum alio viro et te gravidam certo credis ex eo? — Ad sponsam.

6° Fecisti aliquando votum: non nubendi? castitatis perfectae? perpetuae? ingrediendi religionem? ordinem? sacerdotii suscipiendi?

7° Esne forte ligatus (ligata) vinculo matrimonii iam alibi contracti? ordinis sacri? professionis religiosae? sollemnis?

8° Caute et circumspecte inquirendum est in impedimentum criminis**): — Si uterque vel unus eorum in viduitatis statu est.

An viduus (vidua) vi-

*) Si sponsus ex sponsa prolem habet, sponsus interrogetur, an patrem prolis se declaret eiusque declaratio literis consignanda et ab ipso et 2 testibus subsignanda est.

**) In data dispensatione in matrim. rato non consummato, item in concessa licentia transeundi ad novas nuptias post praesumtam mortem coniugis eo ipso continetur dispensatio in impedimento criminis neutro patrante.

vente comparte sua copulam perfectam habuerit cum sponsa praesente (sponso) ac sciente, personam, quacum peccavit, esse coniugatam, et mutuo sibi promiserint matrimonium et acceptaverint ante mortem coniugis?

An forte unus eorum occiderit coniugem (sive per se sive per alium, sive physice sive moraliter) cooperante altero (sive influxu physico sive morali) ad id, ut matrimonium inter se inire possint?

An forte saltem unus eorum occiderit coniugem (sive physica sive moralis causa mortis extiterit, item sive per se ipsum sive per alium hoc fecerit) et ante mortem eius copulam perfectam habuerit cum altero eoque sciente, complicem esse coniugatum?

Inquirendum, an forte adsit multiplex impediment. criminis.

C.

Interrogationes addendae in examine pro matrimonio mixto vel cum disparitate cultus ineundo:

1° An pars acatholica sincere, firmiter et absolute promittat institutionem et educatio-

nem omnium filiorum et filiarum in religione catholica eaque tantum?

V pag. 199, 4°a.

2° An eodem modo promittat parti catholicae liberum exercitium religionis suae catholicae tum in domo tum extra domum?

Cautiones: promissio scripta vel etiam iurata, etc. etc. iuxta praescriptum episcopi.

3° An sciant praecipuas differentias inter religionem ipsorum diversam?

Secus instituendi sunt in hisce differentiis gravissimis (vel saltem in doctrina cath. de matrim. eiusque obligationibus).

4° An firmiter promittant, se tantum coram parocho catholico matrimonium contrahere velle, seu nec ante nec post copulationem catholicam adituros esse ministrum acatholicae religionis, ut talem?

An forte iam adierint eum?

Si ita — pars catholica interroganda, an sciverit, se ideo excommunicationem incurrere?

Si affirmat, incurrebat excommunicationem in utroque foro; si negat, incurrebat eam pro foro externo tantum et absolutione ab ea indiget.

5° Quamnam causam excusantem habeat pars catholica ad hoc matrimonium ineundum cum homine alterius et falsae religionis?	
6° An interne ei persuasum sit, partem acatholicam promissiones suas de facto impleturam esse?	Ad sponsam catholicam tantum et seorsim.
Annon forte desistere vellet ab hoc matrimonio?	Cfr. pag. 418, n. 85.

Nota: Documenta necessaria sive ecclesiastica sive civilia ipse parochus examen excipiens procuret, in quantum fieri potest, ne propter eorum defectum nupturientes concubinatu contenti sint.

V.

LOCA, IN QUIBUS LEX TRIDENT. ‚TAMETSI' DE MATRIMONIO NON CLANDESTINE INEUNDO

I.

valebat: **tum** pro matrimoniis mere catholicis i. e. catholicorum inter se
tum pro matrimoniis mixtis, i. e. catholicorum cum acatholicis baptizatis (haereticis* vel schismaticis)
tum pro matrimoniis acatholicis i. e. acatholicorum baptizatorum inter se initis:

*) Ante decret. ‚Ne temere' haeretici censebantur: 1° nat et baptizati ab haereticis; 2° catholice baptizati, sed iam a pueritia in haeresi educati nec ad ecclesiam catholicam unquam conversi; 3° apostatae a religione catholica, qui ad sectam defecerunt nec se iterum ad ecclesiam catholicam converterunt.

A.

in Europa:

1. in granducatu **Luxemburg**,
2. .. **Belgio** hodierno,
3. .. dioec. **Roermund** in Neerlandia, maxima ex parte.
4. .. tota **Gallia** (Francia) excepto antiquo principatu Montbéliard: vide infra II. A 11,
5. .. tota **Hispania,** excepta Gibraltaria (vide II. A 8) et in eius coloniis antiquis (vide e. g. I. B 1—3, C).
6. .. tota **Lusitania** (i. e. Portugallia) eiusque antiquis coloniis,
7. .. tota **Italia** et insulis adiacentibus, excepta insula Malta, de qua vide IV.,
8. .. tota **Austria proprie dicta,** i. e. cisleithanica, scl. in provinciis ecclesiasticis (cum dioec. suffrag.):
   Wien (Wien, St. Pölten, Linz),
   Salzburg (Salzburg, Trient, Brixen, Gurk [Klagenfurt], Seckau [Graz], Lavant),
   Prag (Prag, Leitmeritz, Königgrätz, Budweis),
   Olmütz (Olmütz, Brünn, et ex dioecesi Breslau regiones: Troppau, Jägerndorf, Katscher, Leobschütz [?]),
   Krakau,
   Lemberg rit. lat. (Lemberg, Przemysl, Tarnow),
   Lemberg rit. gr. (Lemberg, Przemysl, Stanislau),
   Lemberg: rit. armen.,
   Görz (Görz, Laibach, Triest — Capodistria, Parenzo-Pola, Veglia).

B.

in America:

1. in **tota America latina:**
   a) tum meridionali (i. e. Southame-

rica) scilicet in liberis rebuspublicis: Argentinia, Bolivia, Brasilia, Columbia cum Panama, Chile, Ecuador, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela excepta Guiana: vide infra III B 3a;

b) tum centrali (Costa Rica, Guatemala, Honduras San Salvador),

c) tum septentrionali scl. in Mexico;

2. in insulis (Antillis maioribus in India occidentali): Cuba, Haiti (cum St. Domingo) et Porto Rico haec nunc pertinet ad Stat. foeder. Amer. septentr.], quae Americae meridionali adiacent et antiquae coloniae Hispaniae erant;

3. in **Stat. foeder. Americae septentrionalis:** in tota provincia ecclesiast. Santa Fé (scl. in archidioec. Santa Fé in statu New-Mexico, et dioec. suffrag.: Denver in Colorado, excepta eius parte septentrionali; Tucson in Arizona: quae regiones omnes antiquae coloniae Hispaniae erant).

C.

in Asia:

in insulis **Philippinis** (in Oceania), quae ad meridiem Japoniae sitae sunt et nunc ad foederatos Stat. Americ. septentrional. pertinent; erant autem antiquae coloniae Hispaniae.

II.

valebat: pro matrimoniis mere catholicis tantum, seu

non valebat: pro matrimoniis mixtis nec „ „ „ acatholicis:

A.

in **Europa:**

1. in **Hibernia** (Ireland).
2. „ **Frisia** (Ost- et West-Friesl. seu hollandica et germanica),
3. „ **Zeelandia** (in Neerlandia),
4. „ **Hollandia** proprie dicta (i. e. in maiore parte hodierni regni Neerlandici; sed vide I. A 3),
5. „ **Utrecht** cum suburb. ad S. Petri,
6. „ in priore imperio **Germaniae:**
   a) in tota archidioecesi Coloniensi (i. e. in archidioec. Cöln et in dioec. suffrag.:
   Trier, Paderborn, Münster cum antiquo principatu Cleve),
   b) in dioec. Limburg (in Nassau),
   c) „ „ Ermeland } Ost-
   d) „ „ Culm } Preussen,
   e) „ Bavaria hisce in locis: Oppenheim, Nierstein, Dexheim, Oberingelheim, Freiweinheim, Sauerschwabenheim, Wankenheim, Elsheim, Bubenheim, Ortenburg,
   f) in Württemberg,
   g) „ Schlesien: in parte Borussiaca dioeceseos Breslau, scl. in antiquis principatibus: Liegnitz, Brieg, Wohlau, Oels, Pless, Beuthen et Lausitz,
   h) in Gnesen-Posen,
   i) „ urbibus: Strassburg et Mühlhausen aliisque locis in Elsass-Lothringen, et in Berlin;
7. in **Helvetia:** in pagis (Cantonen): Zürich, Basel (imo in tota hac dioecesi), Schaffhausen, Neuenburg, Waadt, Appenzell-Ausser-Rhoden (exceptis paucis locis), Bern, Glarus, Thurgau, Aargau, Genf, Graubünden.

8 in **Gibraltar,**
9. „ tota **Russia Europaea,**
10. „ „ **Polonia russiaca,**
11. „ antiquo principatu **Montbéliard** in archidioecesi Besançon in Gallia,
12. „ priore imperio **Austriae:**

a) in Hungaria cum Siebenbürgen et Kroatien (scl. in provinciis eccl. cum suffrag.: Gran [et Vesprim, Fünfkirchen, Raab, Neutra, Waitzen, Neusohl, Stuhlweisenburg, Steinamanger, Eperies, Munkács], Erlau [et Kaschau, Rosenau, Szathmar, Zips], Kalocza [et Csanad, Grosswardein, Karlsburg in Siebenbürgen], Agram [et Zengg, Diakovar, Kreutz, Fiume] Fogaras [et Grosswardein, Lugos, Szamos Ujvar], Abbazien: St. Martin,

b) in Dalmatia scl. in provincia eccles. Zara (Zara, Sebenico, Lesina, Spalato, Ragusa, Cattaro),

c) in Bukovina,

d) in Bosnia et Herzegovina scl. in provincia eccl. Sarajevo (cum suffrag. Banjaluka, Mostar, Marcana-Trebinje),

13. in **Albania,**
14. „ **Bulgaria,**
15. „ **Serbia,**
16. „ **Rumenia,**
17. „ **Walachia** et **Moldavia,**
18. „ tota **Turcia Europaea** et in urbe **Constantinopolitana** eiusque suburbiis: **Pera** et **Galata.**

Balkan: solum in parochiis catholicis valebat pro catholicis.

B.

in **America:**

1. in **Statibus foederat. Americae septentrionalis:**

a) in tota provincia eccles. New-Orleans (scl. archidioec. New-Orleans in statu Louisiana et in dioec. suffrag: Alexandria in Louisiana; Dallas, Galveston, San Antonio et vicar. Apost. Brownsville in Texas; Little Rock in Arkansas; Mobile in Alabama; Natchez in Mississippi; Oklahoma in Oklahoma),

b) in provinc. eccl. San Francisco (scl. San Francisco, Los Angeles et Sacramento in California, Salt Lake City in Utah, excepta parte, quae est ad orientem fluminis Colorado, in qua ne pro catholicis quidem valebat),

c) in dioec. Indianopolis in Indiana,

d) in archidioec. St. Louis in Missouri in hisce 4 locis tantum: in urbe St. Louis et in 3 parochiis: St. Geneviève, St. Florissant, St. Charles.

e) in dioec. Belleville in Illinois, in hisce 7 parochiis tantum: Kaskaskia, Cahokia, French Village, Prairie du Rocher, East St. Louis, Carondelet, Caseyville,

f) in urbe Baltimore;

2. in **America** septentrionali **Brittanica**: in provincia eccles. Quebec (Quebec, Chicoutimi, Nicolet, Rimousky, Trois Rivières, vicar Ap. Lawrences) et in provincia S. Bonifacii (S. Boniface, Prince Albert, St. Albert, Regina, 3 vicar. Ap.: Athabaska, Makenzie, Keewatin);

3. ,, insula **SS. Trinitatis** ad septentrionem Americae meridionalis sita.

C.

in **Africa**:

1. in **Tripolis,**
2. ,, **Tunis,**

3. in **Algerio,**
4. „ dioec. S. Dionysii in insula **Réunion** (ad orientem Africae sita).
5. „ **Aegypto** pro Coptis unitis.

D.

in Asia:

1. in **Georgia** (russiaca) in Kaukasia,
2. „ **Smyrna** in Anatolia in Asia minore,
3. „ **Terra Sancta:** in parochiis catholicis et pro Maronitis,
4. „ toto Archipelago (scl. in insulis Asiae minori praeiacentibus),
5. „ **Tonkin** (in China) in eius parte orientali,
6. „ **India orientali:**
   a) in Coromandel } ora
   b) „ Malabaria }
   c) „ Calcutta,
   d) „ vicariat. Apost. Bombay,
   e) „ vicariat. Apost. Pondichéry,
   f) „ civitate Batavia in insula Java.

III.

non valebat: pro matrimoniis acatholicis neque pro matrimoniis mixtis neque pro matrimoniis mere catholicis, saltem ut *plurimum*, scl. relate ad haec matrimonia mere catholica in singulis locis videndum est, utrum lex Trid. pro catholicis vel formaliter promulgata vel saltem longo usu (saltem per 10 annos) ab eis ut lex universalis ecclesiae observata sit, necne (in dubio, matrimonium clandestine contractum habendum est ut validum. Sed quoad matrimonia mere catholica in hodierno imperio Germaniae promulgatum censendum est inde a d. 15 April 1906):

A.

in Europa:

1. in **Anglia,**
2. „ **Scotia,**
3. „ **Suecia,**
4. „ **Norvegia,**
5. „ **Dania,**
6. „ priore imperio **Germaniae:**
   a) in Borussia presse dicta (Ost et West-Preussen),
   b) „ Saxonia,
   c) „ Hannover,
   d) „ antiquo principatu Bremen
   e) „ Brandenburg et Pommern, quae provinciae pertinent ad delegaturam parochi S. Hedwigis in Berlin, qui est delegatus episcopi principis in Breslau,
   f) in aliquibus regionibus Bavariae hodiernae, scl. in Nuremberg, Weissenburg, Pappenheim, Ansbach.
7. in illis pagis **Helvetiae,** qui iam anno 1563 acatholicae erant. Vide supra II. A. 7.
8. „ **Graecia,** scl. in archidioceesi Athenarum et in tota delegatione Apost. Graeciae (cum Corfu et Naxos).

B.

in America:

1. in **Statibus foeder. Americae septentrion.** in hisce provinciis eccles. cum suffrag.:
   a) Baltimore (Baltimore, excepta urbe: vide supra II B 1 f.) in Maryland; Charleston in South Carolina; Richmond in Virginia; St. Augustine in Florida; Savannah in Georgia; Wheeling in West-Virginia; Wilmington in Delaware; vicar. Apost. North Carolina et Belmont Abbey).

b) Philadelphia (Philadelphia, Altoona, Erle, Harrisburg, Pittsburg, et Scranton in Pennsylvania),

c) New York (New York, Albany, Brooklyn, Buffalo, Ogdensburg, Rochester, Syracuse in New-York; Newark et Trenton in New-Jersey),

d) Boston (Boston, Fall River, Springfield in Massachusetts; Hartford in Connecticut; Burlington in Vermont; Manchester in New-Hampshire; Portland in Maine; Providence in Rhode Island),

e) Chicago (Chicago, Alton, Peoria, Rockford et Belleville in Illinois), exceptis 7 locis in dioec. Belleville supra dictis: II. B, 1, e.

f) Cincinnati (Cincinnati, Cleveland, Toledo, Columbus in Ohio, Louisville et Covington in Kentuky: Detroit et Grand Rapids in Michigan; Nashville in Tennessee; Fort Wayne in Indiana),

g) Dubuque (Dubuque, Davenport, Sioux City in Iowa; Cheyenne in Wyoming Omaha et Lincoln in Nebraska),

h) Milwaukee (Milwaukee, Green Bay, La Crosse, Superior in Wiskonsin; et Marquette in Michigan),

i) St. Paul (St. Paul, Crookston, Duluth, St. Cloud et Winona in Minnesota; Bismark, Fargo, Lead et Sioux Falls in North Dakota),

k) St. Louis (St. Louis, Kansas City et St. Joseph in Missouri; Concordia, Leavenworth et Wichita in Kansas) exceptis locis supra dictis in archidioec. St. Louis: II. B. 1, d.

l) Oregon (Oregon City, Baker City in Oregon); Boise in Idaho, Great Falls in Montana; Seattle in Washington; praefect. Apost. Alaska).

NB.: In omnibus hisce locis praeter exceptos: „Tametsi" certo nulla ratione valebat.

2. in **America septentrion. Brittannica:**
   a) in provincia Ottawa,
   b) „ provinc. eccles. Halifax, (Halifax, Antigonish, Charlottetown, Catham, St. John),
   c) in dioecesi Sault St. Mary (in prov. eccl. Kingston),
   d) in Canada superiore.

3. in **America meridionali:**
   a) in territorio Guiana, ad septentrionem Americae meridion.,
   b) in insula Curacao ad septentrionem Americae merid. sita,
   c) in insulis (Antillis minoribus): Guadelupe et Martinique Americae merid. adiacentibus (dubie ibi valebat pro catholicis, quod in genere dicendum est de antiquis coloniis Angliae, Daniae et Hollandiae).

C.

in Asia:

1. in **Syria** et insula **Cypro** (dubie ibi valebat pro catholicis),
2. „ archidioec. **Goa** in India orientali eius que dioec. suffraganeis (dubie ibi vale bat pro catholicis),
3. „ tota **Japonia,**
4. „ multis provinciis imperii Sinensis (China), e. g. in vicariat. Apost. **Sutchuensi,**
5. „ **Russia asiatica** tota, excepta Georgia: vide II D 1.
6. „ **Turcia asiatica,** exceptis territoriis supra dictis: II. D 2—4.

D.

in tota Australia.

E.

in Africa:

etiam non valebat, nisi in locis supradictis: II. C 1—5 pro catholicis;
neque in **Abessinia** et insula **Madagascar** valebat. In colonia promontana **Bonae Spe.** solum dubie valebat pro catholicis.

IV.

valebat: pro matrimoniis mere catholicis et pro matrimoniis mixtis;
non valebat: pro matrimoniis acatholicorum baptizatorum inter se initis:
in **insula Malta** Italiae adiacente.

NOTAE

1a Matrimonia clandestina (e. g. solum civiliter vel coram solo ministro acatholico vel alias clam inita) ante dominicam Resurrectionis, 19. April 1908 celebrata in uno ex praedictis locis, pro quibus non valebat lex Trident. ‚Tametsi' solum tunc valida sunt, si a) alteruter nupturientium aut in illo loco tempore initi matrimonii habebat domicilium vel quasi-domicilium, aut vagus erat, aut peregrinus veniens ex loco domicilii vel quasi-domicilii sui, in quo item non valebat lex Trident. vel (probabiliter) si erat quidem ex loco legi Trident. subiecto, attamen non in fraudem legis Trid. in locum illum a lege Trid. immunem se contulit (cfr. pag. 30, n. 12); b) si nullum aliud impedimentum dirimens adfuit vel in eo dispensatum fuit; et c) uterque nupturientium intentionem habuit verum consensum matrimonialem praestandi.

2ª Matrimonia: 1° mixta et mere acatholica in imperio Germaniae ante diem 15. April 1906 invalide inita ob non servatam legem Trident. sanata sunt in radice a Pio X° per constit. Provida (1906) ideoque valida sunt, dummodo: a) nupturientes ab initio verum dederint consensum matrimonialem; b) non aliud impedimentum matrimoniale dirimens adfuerit, in quo dispensatum non sit; et c) usque ad diem 15. Apr. 1906 eorum consensus matrimonialis vere perduraverit; d) neque sententia nullitatis matrimonii ob impedimentum clandestinitatis lata fuerit ante praedictum diem. 2° mixta clandestine contracta a vagis vel habitantibus in Germania: *α*) inde a d. 15. IV. 1906 usque 28. III. 1908 valida sunt, *β*) contracta a d. 28. III. 1908 usque 15. VI. 1909 solum tunc valida sunt, si saltem unus contrahens in Germania natus est, *γ*) contracta post d. 15. VI. 1909 valida solum sunt, si uterque contrahens in Germania natus est. Ita ex declarationibus S. Sedis dierum citat.

3ª Ex praxi S. Sedis nullitas matrimonii mere acatholici absque forma Trident. initi (ante pascha 1908 et extra Germaniam) in loco, in quo matrimonia etiam mere acatholica legi Trid. subiecta erant, nec affirmanda nec neganda, sed dissimulanda est, nisi in casu particulari de ea iudicare necessarium sit: scl. si una pars se convertit ad fidem catholicam et de valore matrimonii dubitat aut novum matrimonium inire vult: in priore casu consensus renovandus, respect. sanatio in radice procuranda est, si nec nunc nec in futuro separatio timenda est; in altero casu recurrendum est ad S. Sedem, antequam novum matrimonium concedatur.

4ª Ante decretum ‚Ne temere' matrimonia legi Trid. ‚Tametsi' subiecta, iniri debebant, ut valida fuerint, coram parocho proprio i. e. domicilii vel quasi-domicilii alterutrius nupturientium, nisi saltem una pars vaga fuerit. Solum pro Statibus foeder. Amer. sept. inde a die 6. V. 1886 et pro dioec. Parisiensi inde a die

20. V. 1906 sufficiebat, si initum fuit coram parocho illius loci, in quo unus nupturientum per unum integrum mensem de facto in continuo commoratus est (usque ad tempus copulationis inclusive).

Haec omnia cedant in honorem Dei ter Optimi Maximi, Deiparae, Divi Thomae Aquinatis et S. Alphonsi de Ligorio.

INDEX RERUM ALPHABETICUS

1) In hoc indice non citantur (ordinarie) ea, quae habentur in appendicibus, quia haec in locis hic citatis allegantur.
2) Citationes haud raro ad sensum tantum, non semper ad verbum fiunt.

A.

Abbas 216, 234, 309.
  nullius 199, 216, 234, 309, 310, 311, 312, 340.
Abbatissa 216.
Abbreviatio vitae **108**, 110.
Abductio s. specierum 196, 313.
Ab homine, censura lata **191**, 207, 288.
Abiectio:
  fidei 61.
  sacrarum specierum 196, **313**.
Ab intestato, haeres 146.
Abominationis odium **65**, 68.
Abortus **107**, 109, 119, 126, 199–200, 314, 316.
Abrogatae (per novum ius):
  leges 39.
  consuetudines 39.
  poenae 208.
Abrogatio:
  legis 32, 37–38.
  consuetudinis 38.
Abruptum sacrificium missae **245**, 253.
Absoluta:
  lex naturae **25**, 39, 356.
  necessitas medii ad salutem **60**, 70, 275, 277.
  administratio sacramenti **213**, 219, 221.
  iteratio sacramenti 219.
  „ ordinationis 315.
  sponsalia **324**, 346.
  obligatio restituendi 161.
  impotentia ad matrim. 330.
Absolute:
  probabilis opinio 43.
  malum 22, 25, 74.
  publicum crimen **172**, 174.
  gravis materia furti **137**, 156.
  extra commercium posita res 132.
  inita sponsalia 324, 346.
  initum matrimonium 322.
Absolutio:
  a peccatis:
    valida 255, 257, 259–263, 264, **279–280**, 287, 288–289, 295.

(Absolutio)
invalida 263, 264, 269, 279, 280, **283–284**, 288, 289, 291, 295, 301.
venialibus 280.
condicionata **218**, **279**, 292, 295, 301, 412, 413.
directa et indirecta 197, 207, **254–255**, 280, 287–288, 289.
moribundorum 197, 207–208, 223, 262, 280, 286, 288, 289, 291, **294–295**, 300–302, 413.
regularium 268, **284–285**.
monialium 267–268, **285–286**.
subreptitia 204.
complicis 196–197, 208, **288–290**, 405, 414–415.
consuetudinarii 271, 292.
recidivi 292–293.
occasionarii 293–294.
peccatoris publici 75, 292–293 295.
peregrinorum 284, **288**.
a censuris 192–193, 198, 204, **206–208**, 268–269, 285, 287–288.
„ reservatis eppi 287–288.
generalis:
in morte 373.
Tertiariis danda 372.

Absolutum:
votum 87, 93.
ius in famam 174.
impedimentum matrimon. 326.
Absolutus:
baptismus 231, 232.
cultus 76.
Abstinentia:
ecclesiastica **177**, 178–179, 180, 248.
a delectatione venerea 111–112.
ab usu matrimonii 94, 126, **127–128**.
„ operibus servilibus 95–96, 180.
Abusus sacramenti 196, 198, 219, 223–224, 295, 313.
Academici gradus 202.
Acatholica:
schola 101–102.
functio religiosa **63**, 199, 232, 314, 366.
Acatholicum matrimonium **321**, **331**, 430–442.
Acatholicus:
quoad leges ecclesiae:
in genere 36.
circa impedimenta matrimon.:
in genere 351.
clandestinatitis 321, **331**, 351–352, 430–442.
„ sacramentalia 225.
moribundus 295.
mortuus 200, 251.
communicatio in sacris

(Acatholicus)
cum eo **63**, 72, 199, 222, 232, 314, 366.
minister 63, 199, 222, 232, 313, 365, 366, 440.
Acceleratio partus 107, 110.
Acceptio munerum 186.
Acceptum scandalum **68**, 74.
Accessio **135**, 153–154.
Accessorium 93, 153, 168.
Accessus reservatio 81.
Accidentalis:
formalitas contractus 129.
effectus matrimonii 351.
finis matrimonii 348.
impotentia 330.
error:
in voto **87**, 91–92.
„ contractu **145**, 165–166, 167.
„ matrimonio ineundo 165, 329, 358.
„ sponsalibus faciendis 344–345.
mutatio materiae vel formae sacramentalis **211**, 220, 238, 246, 247.
interruptio missae **245**, 253.
Accusatio delinquentis, v. denuntiatio.
Acedia **53**, 57.
Ascescens vinum 246.
Acolythatus 304, 305, 307, 308.
Acquisita virtus **8**, 10, 47, 50.
Acquisitiva praescriptio 136.
Acta:
iudicis 185.
Apostolicae Sedis 29.
Actionaria societas 149, 189.
Actiones societatis emere 189.
Activa:
communicatio in sacris **63**, 72.
servitus 131.
praescriptio liberativa 136.
Activum scandalum 68.
Actuale:
peccatum 49.
impedimentum actus humani 14–17.
Actualis:
attentio **77**, 221.
intentio **13**, 20, 213.
gratia **9**, 18, 19, 23, 209, 217, 226, 233, 236–237, 254, 297, 302, 303, 306, 319.
fides, spes, caritas 58, 64, 70–71.
privatio libertatis in agendo **17**, 21, 45, 53, 92, 124, 166, 184, 188, 345.
Actualiter vagus 29.
Actus:
humanus 11–24.
elicitus 11.
imperatus 11.
bonus, malus, indifferens **17**, 21–24, 70.
intrinsece malus **17**, 41, 124, 181, 223, 224, 232, 356, 358, 367.

(Actus)
intrinsece et absolute malus 22, **25**, 39, 74, 181, 356, 358, 367.
naturaliter bonus 23.
supernaturalis 23.
validus et invalidus XXII–XXIII, 34, 39, 46, 83, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 95, 129, 130, 144, 146, 151, 158, 165, 166, 167, 168, 169, 184, 186, 194, 195, 198, 199, 200, 204, 205, 207–208, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, **225**, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 245, 246, 251, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 264, 268, 269, 279, 280, 282, 283–284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 295, 297, 298, 299, 300–301, 304, 306–309, **310**, 311, 315, 316–317, 318, 320, 321, 322–325, 326, 327, **328**, 329, 330, 331, 332, 333, 334–335, 336–337, 338–340, 342, 344, 345–346, 347, 349, 350, 351, 352, 354, 355–357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 373.
meritorius vitae aeternae 10, **18**, **24**, 50.

(Actus)
fidei, spei, caritatis **58–59**, **64–65**, 70–72.
poenitentis 254–265, 271, 275–278, **279**, 280–281, 283–284, 291, 295, 300–301.
legitimi eccles. 183, 194, 195, **231**.
sacramentalis confessionis 198, 204, 259, 288, 361, 363, 373.
Ad cautelam:
absolutio a censura 193.
dispensatio:
quid? 40.
in impedimento matrimoniali 364.
„ irregularitate 317.
Ad instar: manualium, missa **244**, 252.
Adiunctio **135**, 153–154.
Adiuratio 83, **90**, 92.
Adiutorium:
mutuum coniugum **100**, 319.
cooperantis **69–70**, 75, 102, 116, 123, 125, 139–141, 159, 160–161, 162, 175, 199, 200, 204, 223–224, 314, 335, 368, 369.
Administratio:
sacramenti:
absoluta et condicionata **213**, **218**–219, 221, 230, 231, 232, **279**, 292–295, 300, 301, 315, 322, 328, 358.
valida et invalida **210**, **212–213**, 218–222, 223; v. actus

(Administratio)
validus et invalidus inde a pag. 210.
digna et indigna **213**, **222**, 276, 277, 318–319.
licita et illicita 194, 195, 197, 198, 199, **200**, 201, 207–208, **213**, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 228, 231, 232, 234, 239, 240, 247, 249, 253, 279, 281, 282, 289–290, 291–295, 298, 299, 300–302, 304, 309, 311, 312, 314, 315, 316, 327–328, 341, 347, 350, 352, 354, 356–357, 364, 365, 366.
obligatoria 218, 219, **222–223**, 239, 279, 291, 295, 300, **302–304**.
sollemnis et privata **213**, **222**, 228, 231, 232, 239, 314.
in proprio territorio et extra illud 228, 234, 309–310.
baptismi **227–228**, 229–232.
confirmationis **233–235**.
eucharistiae **238–239**, 240, 247, 249–250, 253, 276, 277, 292–293, 295.
poenitentiae 197, 199, 204, 206–208, 218, 219, 222, 223, **254–255**, 261–262, 263, 264–265, 268, *(Administratio* poenitentiae*)* 269, 271, **279–280**, 281–295, 301–302.
extremae unctionis 239, **297–298**, 299 304.
ordinis 200–201, **306–308**, **309–310**, 315.
matrimoni 318–319, 339, 341, 349.
in quonam ritu 225, 232, 239, 247, 253.
sacramentalium 183, 194, 195, 196, 216, 217, **225**, 339.
bonorum filii 152.
„ temporalium ecclesiae 169, 195, 196, 200.
pecuniae societatis clericis prohibita 189.
beneficii 195, 196.
Administrativa amotio parochi 206.
Administrator dioeceseos XXIV n. XIII. 340.
Admixtio:
liquidi novi ad liquidum benedictum vel consecratum 225.
alienae materiae ad materiam consecrandam 246.
Adnotatio:
copulationis in libro baptis. 342, 365, 382.
dispensationis in impedimentis matrimon. 364.
ordinationis et professionis religiosae 382.
Adnotationes ad S. Scripturam 181, 182, 200.

Adoptio 98, **334**.
Adoratio 76, 77, 240, 243.
Adulterium:
peccatum 98, **114**, 118, 122, 127, 313, 335–336, 344, 359.
causa separationis coniugum 344.
impedimentum matrimonii 326, **335–336**, 353, 354, 360, 427.
Adultus:
in re morali 229.
quoad decalogum 35.
peccator 70.
operarius 102.
subiectum sacramenti: 224.
baptismi **228**, **232**.
confirmationis 230, 234.
poenitentiae 180, 276.
eucharistiae **180**, 236, 239, 248.
extremae unctionis 298–299.
ordinum 311.
matrimonii 329, 352, 353, 417.
Advena 29.
Advertentia:
in actu humano 11, 12, **14**, 20, 21, 23.
requisita ad peccatum: **50**, 54, 55, 269.
divinationis et vanae observantiae 78, 84.
blasphemiae 86.
omissionis missae 96.
gravis inoboedientiae 101.
luxuriae indirecte voluntariae 114, 116, 120.
(*Advertentia* in peccate)
iniustitiae formalis 139, 157, 159, 175, 176, 187, 348.
detractionis 172.
laesionis ieiunii 179.
in oratione **77**, 83.
,, confectione sacramenti 208, **221**, **238**, 283, 287.
,, susceptione sacramenti 224.
,, auditione missae **83**, 95.
,, breviarii recitatione **83**, 317.
ad incurrendam censuram 193, 287.
,, incurrendum casum reservatum 269–270, 287.
,, validum contractum **90**, 165, 166, 344, 345.
,, contrahendam obligationem restituendi 139, 158, 159, 161, 175, 186, 187, 348; v. cognitio.
Advocatus **187**, 369.
Aegritudo animi **17**, 124.
Aegroti v. moribundi:
quoad confessionem 262, 276, 279, 280, 281, 286, 288, 289, 291.
,, absolutionem: a casu reservato episcopali 286, 288.
,, a censuris **207–208**.
,, communionem

(Aegroti quoad comm.) 239, 240, 249, 253.
quoad indulgentias 370, 373.
„ curam corporalem 188.
„ copulam coniugalem 127, 396.
Aequalis:
causa damni 161–162.
linea collateral. in consanguinitate 332.
Aequalitas requisita in contractibus **155**, **166**, 169–170, **170–171**.
Aequiprobabilismus 44.
Aequitas 40.
Aequivalens rei alienae et fructuum eius **132**, 156, 157, 158.
Aetas:
pro prima confessione 180.
„ „ communione 178, **180**, 248.
„ confirmatione 235.
„ matrimonio **329**, 352, 353.
„ singulis ordinibus 311.
„ votis reservatis 94.
canonica 311.
superadulta 337.
Affectata ignorantia **15**, 203, 289.
Affectus:
bestialis 124.
odii et vindictae 57, 73, 376.
ad venialia 370.
Affinitas **334**, 352, 353, 360, 361.
Affirmativa lex **25**, 36, 41, 72, 104, 105, 127.
Aggravantes circumstantiae **19–20**, 262.
Aggressiva resistentia contra leges iniustas 99.
Aggressor iniustus **106**, 109.
Agonia 188, 390.
Alba magia 79.
Albania 234.
Aleatorius contractus **142**, 150, 171.
Aliena res:
quaenam? **131**, 141.
eius possessio triplex et restitutio **133–134**, 137, 141, 151, 152, 153, 154, 155, **156–158**, 160, 162, 163.
„ fructus 151, 156, 157.
Alienatio bonorum eccles. 200.
Alienum peccatum 51.
Allegatio:
impedimentorum matrimonialium 336, 337, 363.
causarum pro dispensatione matrim. 336, 362–263.
Alphonsus, S., de Ligorio. S. E. D. 1, 2, 6, **46**.
Altare:
Gregorianum 372.
privilegiatum 372.
Altum dominium 130.
Ambigua forma sacramenti **221**, 227.

Amens 17, 35, 229.
America:
U. S. 95, 99, 102, 134, **137**, **146**, **153**, 178, 189, 206, **235**, 321, 331, 359, 432, 435, 437–438, 441.
latina **179**, 180, 332, 371, 432, 439.
brittanica 435, 439.
Amissa res 134, **135**, **153**, 157–158.
Amissio:
rei v. amissa res.
officii ecclesiastici 33, 34, 85, 194, 195, 202, **286**.
domicilii et quasi-dom. 29, 286.
consecrationis loci sacri 80, 84.
iurisdictionis 194, 195, 202, 222, **286**, 289.
fructuum beneficii 194, 195, 196, 202.
Amor: v. caritas, pietas.
Dei et proximi 64, 72, 411.
illicitus 178.
Amotio administrativa parochi 206.
Amovibilis parochus 206, 214.
Amphibologia **172**, 174.
Anarchistae 198.
Angeli 76, 182.
Anglia 321.
Angusta conscientia 43.
Angustia loci 337.
Animae in purgatorio 370, 391.
Animalium:
venatio 153.
vexatio 110.
(Animalium)
relatio ad hominem 10.
fructus 135, 153.
Annua confessio et communio 180–181, 248, 276, 403.
Annullatio voti vel iuramenti 89.
Annus:
discretionis 178, **180**.
quoad missas nondum persolutas 252.
Annexa:
res temporalis rei spirituali **82**, 84–85.
indulgentia 370, 371.
officio, iurisdictio 27, 266.
Antecedens:
ignorantia vel error:
quid? 15.
in voto **87**, 91.
„ contractu ineundo **144**, 165, 167.
„ cessione iuris 155.
„ sponsalibus 344.
„ matrimonio ineundo 165, **328–329**.
metus:
quid? 16.
in voto 92.
„ contractu ineundo 166, 167.
„ cessione iuris 155.
„ sponsalibus faciendis 345.
„ matrimonio ineundo 166, **329**, 352.
„ emissione professionis religiosae 166,

(Antecedens metus)
in suscipiendo subdiaconatu 335.
concupiscentia 16.
impotentia sexualis **330**, 352.
dubia fides **133**, 157–158.
Antecedenter annexa res temporalis rei spirituali **82**, 85.
Anthropologia criminalis 11.
Anticipatio:
legis 37.
Matutini cum Laudibus 317, 404.
prandii die ieiunii 403.
Apostasia a fide **61**, 72, 197, 222, 314, 286, 341.
Apostata 197, 200, 222, 314, 341.
Apostolicus:
missionarius 374.
Praefectus, v. Praefectus.
Vicarius, v. Vicarius.
Apparens titulus possessionis 136.
Apparitio Chi, festum 95.
Apparitiones novae 181, 182.
Appellatio ad Superiorem 196, 206.
Appetitiva virtus 46.
Appetitus sensitivus **16**, 17, 51, 53, 54–55, 57, 112, 113, 119, 120.
Applicatio:
missae **243**, 251–252.
indulgentiae 370–374.
sacramentalium 225.
Appretiative summus:
actus caritatis 64–65.
(Appretiative summus)
dolor de peccatis 257, **258**, 411–412.
Approbatio:
decretorum SS. Cong. Rom. **28**, 30, 34.
peccati proximi 68, 69, 70, 75, 104, 125.
iniustitiae proximi 140.
falsae religionis 41, **61**, **63**, **71**, **72**, 199, 232, 313, 314, 366.
librorum **178**, 181, 182.
operum moralium S. Alphonsi de Ligorio 46.
Aqua baptismi **226**, 227, 232.
Arctitudo uteri vel vaginae mulieris 106, 110, 118, 125, 126, 330.
Arithmetica aequalitas 47, 48, 155.
Ars:
virtus 47.
superstitiosa 78–79 83–84.
Artificialis:
abortus **107**, 109.
fecundatio uxoris **118**, 125.
emtio-venditio 147.
modus conficiendi sacramentum 220.
Ascensio Chi, festum 95.
Ascetica 3.
Aspectus inhonesti **117**, 120, 273–274, 296.
Assecuratio:
rei venditae 156.
bonorum et vitae **150**, 171.
Assensus fidei:
divinae 58, 59, 70, 71.

(Assensus fidei*)*
catholicae 58.
ecclesiasticae **58**, 71, 5.
dubius 71–72.
probabilis 42.
Assertorium iuramentum **88**, 92.
Assistens:
matrimonio:
vi muneris 331, 339–340.
ex delegatione 340–341.
eius facultas dispensandi in impedimentis matrimon. 361.
duello 198.
missae 194, **241**, 242, 251.
Assistentia:
in missa 95.
„ matrimonio:
valida 339–340, 341, 361, 364, 366.
licita 341.
simplex 339.
sollemnis 339.
passiva 339.
mixto 339, **366**.
testium 331, **339**, 364.
excommunicati 194.
patrini in baptismo et confirmatione **231**, 235.
Associationes sociales et clerus 189.
Assumtio:
vana divini nominis 83, **85**, 90.
B.M.V., festum 95, 179.
Asyli ius 29.
Atheistae 197.
Athea scripta 182.
Attentatum matrimonium 98, 199, 314, **320**, 336, 354, 357, 359, 361, 368.
Attentio interna et externa **77**, 83, 221, 224, 317; vide advertentia.
Attritio:
quid? 257.
eius motivum 64, **257**, 258, 259, 278, 411–412.
in sacramentis mortuorum 224.
„ baptismo et martyrio 49, 228, 255–256.
„ s. communione 408.
„ poenitentia 255, **257–259**, 271, 275, 276, 278, 279, 280, 283–284, 291–295, 301, 411, 412, 413.
„ extrema unctione 255, 297, 299, **300–301**.
extra sacramentum **278**, 300, 411.
Auctoritas S. Alphonsi de Ligorio 46.
Auctoritative consentiens 162.
Aureolae tres 19.
Austria 201, 321, 331, 340, 366.
Ausus temerarius 193, 204, 414.
Authentica:
interpretatio legis **29–30**, 36.
editio librorum liturgicorum 181.
Avaritia 53, 57.

B.

Baculum episcopi 234.
Baltimorense concilium III. 206.
Banca 189.
Baptismus:
quid? 226.
dubius v. dubius.
eius votum 227.
„ effectus 36, 49, 224, **226**, 351, 369.
„ materia **227**, 230, 232.
„ forma 227.
„ minister 227–228.
„ subiectum **228**, 230–231, 359.
sollemnis 228, 229, 230, 231, 232.
privatus 228, 232.
eius caeremoniae et ritus **229–230**, 232.
domi collata **232**.
eius repetitio:
condicionata 218–219, **230**, **231**, 295.
„ reviviscentia 218.
„ patrinus **229**, **230–231**, 326, 333, 353.
„ testis 231.
hominis ritus alieni 228.
in ordine ad matrimon. 336, 349–350, 351, **359**.
susceptus a ministro acatholico 199, 222, 314.
Beatitudo hominis **7**, 10, 19.
Belgia 321.
Bellum 108.
Benedictio:
quid et quotuplex? 215–216, 225.
sollemnis 216, 225.
de iure parochiali 225.
reservata **216**, 306.
capellae et oratorii 80.
utensilium pro missa **216**, 237.
pyxidis 216.
numismatis, quod locum scapularis tenet 272, 373.
cum Sanctissimo 238.
Apostolica 372, 373.
nuptialis 196, 225, 322, 339.
abbatis et abbatissae 216, 309.
imaginum et crucis 216.
fontis baptismalis 225, **230**.
Benedictus Papa XIV. 289, 373. — XV. 4.
Beneficialia bona clerici:
divisio eorum 134–135.
obligatio circa ea 153.
Beneficium ecclesiasticum:
quid? 82.
ius eius 81, 82.
residentiale 310.
eius collatio **82**, 85, 159–160, 194, 195.
simonia circa benef. **81–82**, 85, 198.
eius fructus 134, 153, 194, 195, 196, 202.
„ praescriptio 154.
concursus **138**, 159–160.

(Beneficium)
suspensio ab eo 195-196.
eius privatio 202.
Beneplacitum Superioris ad, potestas data 34.
Bestialitas 116, 124.
Bibliotheca publica 197, 405.
Bigamia 313, 318.
Bigamus 313, 318, 336.
Bilateralis contractus 142, 165, 166, 168.
Binatio 245, 253.
Blasphemia 85, 90.
Bona:
hominis:
naturalia 8, 65, 139, 151–152.
interna et externa 8, 65, 139, 152.
fortunae 8, 65, 67, 75, 106, 132–133, 135, 152, 154, 155.
superflua 67, 74, 134–135, 153.
personalia 65, 101, 110.
in quaenam ius strictum 34, 82, 93, 94, 109, 110, 122, 123, 128, 139, 145, 151–152, 153–154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 185, 186, 187, 188, 202, 205, 214, 216, 223, 225, 228, 239, 252, 274–275, 291, 296, 298, 300, 302–303, 317, 318–319, 324, 327,
(Bona, in quaenam ius*)* 343, 344, 345, 347, 348, 349, 354, 356, 357, 359, 364, 365–366, 368.
supernaturalia 8.
temporalia ecclesiae 29, 136, 151, 154, 169, 195, 196, 199, 200, 202.
S. Sedis 136.
aliarum personarum iuridicarum in ecclesia 136.
clericorum 134–135, 153, 189–190.
filiorum 134, 152.
uxoris 134, 152–153.
beneficialia, v. beneficialia.
fides:
in possessione 128, 133, 152, 154, 156–158, 163, 185, 359, 368.
„ praescriptione 136, 154, 156.
„ emtione rei alienae 156.
„ susceptione sacramenti: 215, 224.
eucharistae 236, 408.
poenitentiae 260, 261, 263, 264, 280, 281, 282.
extremae unctionis 301.
„ matrimonio invalide inito 98, 320, 342, 354, 355, 367, 368, 441.

Bonum:
commune 3, 29, 31, 32, 33, 35. 38. 41, 48, 73, 74, 93, 99, 100, 103. 104, 105, 108, 110, 122, 151, 152, 153, 156, 158, 163, 170, 174, 175, 177, 181 185, 186, 187, 204, 218, 219, 223, 283, **290–291**, 293, 296, 326. 351, 353, 354, 355, 358, 366, 368.
indivisibile 109.
religionis 41. 71, 96, 103, 104 181, 182, 204, 219 223. 246. 282, 291 296 354, 366.
Bonus actus **17, 22-23,**
Breviarium 83, **314–315,** 317.
Bukovina 331.
Bulgari, sacerdotes 234.
Bulla cruciata 180.
Bursa 148, 149, 150, 171, 189.

C

Cadaveris humani:
violatio 313.
crematio 184.
Caeremoniae in sacramentorum confectione 213, **225.**
in baptismo 229-230, 231, **232.**
„ confirmatione 235.
„ communione 239. 247. 253.
„ missa 96, 213–214, 241, 253.
„ extrema unctione 298, 299.
„ copulatione 339.
(Caeremoniae)
in ordinatione 304, 307-309, 315.
Caeremoniale episcoporum 214.
Caesarea sectio **107,** 110.
Caffeum 406.
Calix pro missa 216, **237.**
Calumnia **172,** 174, 175, 198.
Cambium 149.
Candelae in missa 410.
Canon:
privilegium canonis **29,** 193, 197, 198, 199, 201, 313.
missae 253.
Canonica:
causa dispensationis **31,** 337.
aetas 311.
Canonicum:
matrimonium 320.
ius novum 5, 39, 208.
Capitalia peccata **53,** 57.
Carbonarii 198.
Cardinalis, violenta manuum iniectio in eum 198. 313.
Cardinales virtutes 8, **47.**
Caritas:
Dei 8, 18, **64,** 71, 72.
proximi **72–75,** 100, 101, 110, 125, 160, 170, 174, 176, 187, 188, 223, 230, 235, 300, 303, 353, 357.
3 gradus caritatis Dei 65.
perfecta et imperfecta 72.
signa caritatis proximi 66, 67, 73.

(Caritas)
peccata contra caritatem Dei et proximi 53, 57, 65, 68–70, 71, 72, **73, 74–75**, 79, 100, 101, 102, 103, 110, 116, 123, 170, 174, 175, 176, 187, 188, 223; vide peccata.
quandonam obligatio caritatis proximi cesset **72, 73, 74**, 125, 174, 175, 186, 187, 223, 303–304, 357, 369.
Carmelo de monte, festum B. M. V. 371.
Carnifex, irregularis 314.
Caro prohibita 177.
Castitas:
quid? eiusque divisio 111–112.
perfecta eiusque votum et dispensatio in eo **93–94**, **111**, 123, 128, 327, 334–335, 352, 353, 357, 360, 361.
virginalis 111–112.
peccata contra castitatem 57, **113–128**; v. peccata.
Castratio **107**, 109.
Castrensis episcopus 340.
Casuistica 4.
Casus:
moralis 4.
damnificationis iniustae, v. damnificatio.
difficultatis a lege excusantis, v. difficultas, ecclesiastica lex, excusatio, impossibilis, causa excusans, impossibilitas, impotentia.
communicationis religiosae illicitae 63, 199, 222, 232, 314, 366.
cooperationis implicite formalis 70.
restitutionis 164.
solutionis:
sponsalium 39, 324, 344–348, 360, 362, 418, 419.
vinculi matrimonialis 39, **343**, 359, **360**, 362, 367–368, 369.
evictionis rei alienae **138**, 156, 157.
reservati 123–124, 192, 196–200, 203, 204, 207–208, **268–270**, 285, **286–288**, 366, 373.
dubie reservatus 40, 208, 270, 287.
dubius in dispensatione 40, 316, 354–361, 364.
dubius, an quis casum reservatum vel censuram incurrerit 208, 270, 287.
urgentis necessitatis 40, 93, 94, 197, 198, 206, **207–208**, 222, 228, 232, 239, 246, 248, 249, 253, 279, 280, 281, 288, 291–295, 298, 299, 302, 303, 314, 316, 341, **354–356**, **360–362**, 364, **366–367**, 369.

(Casus)
perplexus in matrimonio **355–356**, 361, 367.
Catalogus peccatorum 374–379.
Catechismus Romanus 5.
Cathedraticum 154.
Catholica fides **58**, 71.
Catholicus:
quoad imped. clandestinit. 331.
ritus latini, eius matrimonium 331.
ritus orientalis 34, 331.
maritus quoad divortium civile 369.
iudex et advocatus quoad idem 368–369.
(Causa:
contractus **143**, 168.
voti 91.
gratiae:
in sacramentis 210.
in sacramentalibus 217.
fructuum missae 241–242.
damni: **137**, **138**, 155, 157, 158, 159, 160–162.
negativa 69, **138**, 140, 160.
per accidens **138**, 159.
totius damni 161–162.
principalis 161–162.
physica 69, 137, 139, **140**, 160, 161, 162.
moralis 69, 137, **139–140**, 160, 161, 162.
actus humani 11, 12, 13, **20**, 22, 221.
(Causa)
mortis proximi 106, 314, 316, 335.
pia **146**, 169.
dispensationis **31**, 40, 327, 336, 337, 352, 353, 356–357. 360, 362–363.
canonica dispensationis v. canonica.
irregularitatis 316.
delegationis 33, 34, 286.
civilis et criminalis **185**, 186.
incertitudinis debiti 155.
excusans:
v. impossibilis, impossibilitas, difficultas, impotentia.
a lege **30–31**, 37, **40–41**.
„ professione fidei 71.
„ prohibita communicatione in sacris 72.
„ lege caritatis v. caritas.
„ prohibita cooperatione ad peccatum proximi 75, 125, 222, 223–224, 369.
„ denuntiatione facienda **74**, 186–187, 291, 357-358.
„ voto implendo **90–91**, 128.
„ missa audienda 96.
„ feriatione s. 96.
„ cohabitatione con-

(*Causa* excusans)
iugali 100, 125, 127, 344, 396.
a servando contractu 103, **163**.
„ prohibita electione deputati mali 104.
„ tributis solvendis 105.
„ peccato luxuriae indirecte voluntariae 114, 116, 119-121, 122, 127.
„ resistentia contra copulam onanisticam mariti 124-125.
„ reddendo debito coniugali 119, 124-125, **127**, 344, 396.
„ vitando periculo: peccati / fidei / castitatis } v. periculum.
„ vitanda occasione peccati **272**, 273, 294, 296.
ab implenda promissione vel donatione gratuita **90-91**, 167, 177.
a servando dominio privato 75, **154**.
„ removenda causa damni inculpabiliter posita 159, 185-186, 187.
„ restitutione damnificato ipsi facienda 162.

(*Causa* excusans)
a restitutione ipsa **162-163**, 164, 176.
„ restitutione statim facienda 162.
„ restitutione famae laesae 176.
„ veritate manifestanda **174**, 188, 348, 357-358.
„ servanda fama proximi 172, 174-175.
„ servando secreto 177, 188, 420.
„ prohibita lectione scripti mali 181, **183**.
„ vitanda familiaritate cum altero sexu **273**, 296.
„ testando in iudicio 187-188.
„ poena incurrenda 203.
„ censura incurrenda 193, 203, 204.
„ „ contracta servanda 192, 206, 222.
ab incurrendo casu reservato 269-270, 287.
a servanda irregularitate 222.
ut sacramentum periculo nullitatis exponi possit **218-220**, 230-231, 279, 292-295.

(Causa excusans*)*
ut sacramentum ab indigno vel acatholico ministro peti possit 222, **225**, 314.
„ sacramentum indigno dari possit 223–224.
ab observandis caeremoniis baptismi 232.
„ integritate confessionis 261, 280, **281**, 282.
a confessione ante extremam unctionem 302.
„ „ ante communionem 248.
„ „ more ecclesiastico facienda 281.
„ poenitentia imposita persolvenda 265.
„ ieiunio ante communionem 248–249.
„ vetit abinatione 253.
ab interrogando vel monendo poenitente 282, 290, 291.
a vetita absolutione complicis 197, **288–290**.
„ denuntiando impedimento matrimonii 357–358.
„ ducenda deflorata 349.

(Causa excusans*)*
„ quibusdam defectibus manifestandis sponso (ae) 347–348.
ut matr. mixtum iniri possit 327, 356–367.
„ coniux catholicus licite petat divortium civile 369.
„ matrimonium iniri possit sine sacerdote vel testibus 361, 364.
a proclamatione matrimonii 327.
„ vetita copulatione extranei 341, 366.
ut parochus sponsi copulare possit 341, **366**.
a recitatione breviarii 317.
„ servandis sponsalibus **324**, 344–348, 418, 419.

Cautelae:
in periculo peccandi **55**, 122, 273, 294, 296.
„ „ fidei 102, 183, 356.
„ lectione scripti periculosi 183.
„ visitatione sponsorum 273.
„ matrimonio mixto ineundo 327, 352, 353, **356**, 360, 361, 366.
„ hypnosi adhibenda 189.

Cautiones in matr. mixto 327, 352, 353, 356, 360. 361, 366.
Censura:
librorum 178, 181–183.
poena:
quid? et divisio 190–191.
notoria **191**, 194, 207.
reservata **192**, 196–200, 203, 204, 206, 269–270, 287, 288.
eius effectus **192**, **194**–196, 205, 207–208, 222, 227, 269, 287, 311, 312, 314, 340, 369.
condiciones ad eam incurrendam **193**, 203–204, 270.
ab homine 191, 207–208, 288.
absolutio ab ea 193–194, 199, 204, 205, 206, **207–208**, 269, 287–288.
earum reticentia in absolutione 204.
eius laesio 314.
causa excusans ab ea servanda **206**, 222.
potiores censurae **196–201**, 359, 366.
Censuratus post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam 84, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 200, 205–206, 222, 231, 286, 340.
Centenaria consuetudo 38, 39.
Cerevisia 406.
Certa:
conscientia 20, **42**, **45**.
lex 45.
sententia theologorum 6, **36**.
irregularitas 316.
obligatio 45, 46.
„ restituendi 155, 164.
Certae condiciones casus reservati 270.
Certe probabilis opinio 43.
Certioratio Ordinarii post datam dispensationem in impedimentis matrimon. in periculo mortis 361.
Certitudo physica et moralis **42**, 45.
Certo dispositus poenitens 271.
Certum:
peccatum 254, 2⁸0, 316.
„ complicitatis 270.
„ sollicitationis in confessione 270.
impedimentum matrimonii **325**, 364.
Cessans lucrum, v. lucrum et speciale.
Cessatio:
legis 32, **37**, 38, 40, 45, 46.
ab opere **99**, 103.
reservationis 207–208, 285, 286–287, 288.
a divinis 201.
impedimenti matrimon. 342, 346, 355–356, 364.
causae motivae:
delegationis 286.
voti 91.

(Cessatio causae*)*
dispensationis matrim. 390.
Cessio:
bonorum **141**, 162, 163. 164.
iuris **155**, 91, 128, 148, 170.
Character sacramentalis **209**, 210, 222, 226, 233, 306, 309, 311, 351.
Chile 321.
China 331.
Chirurgica ars 314.
Choreae **273–274**, 295–296.
Chorus 244, 245, 252, 315, 404
Chrisma 230, 233, 297.
Christianus, eius iura et officia 226.
Cingulum III. Ord. S. Franc. 373.
Circumcisio Chi, festum 95.
Circumsessio per diabolum 217.
Circumstantiae:
actus humani **19–20**, 22–23.
peccati 22, 23, 56–57, 156, 262.
speciem mutantes **19**, 56, 83, 90, 93, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 137, 139, 154–155, 159, 160, 174, 179, 262.
speciem non mutantes 56–57, 83, 90, 101, *(Circumstantiae)* 120, 122, 123, 124, 155, 174, 393, 394, 395–396.
notabiliter aggravantes **20**, 262.
accusandae in confessione 262.
in furto et damnificatione 138, 156.
„ peccatis luxuriae, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127.
tacendae vi sigilli sacramentalis 275.
impedimenti matrimonii 336–337.
locutionis 171–172, 173–174.
Civile:
matrimonium 199, 292, 313, 314, **320–321**, 336, 337, 365, 440–442.
quid? 320.
divisio 320-321.
territoria, in quibus viget 321.
mere civile: 199, 292, 313, 314, 321, 336, 337, 365, 359, 440–442.
an validum sit 331, 365, 430–442.
inducens impedimentum:
publ. honestatis 334, 365.
criminis, si cum adulterio coniungitur 336, 365.

(Civile matrim. inducens*)*
infamiam et irregularitatem 313, 314.
excommunicationem 199.
causa differendi absolutionem 292.
eius periculum:
causa dispensationis 337.
ratio assistentiae passivae 366.
divortium **344**, 359, 368–369.
Civilis:
lex 5, 99, 103, 104, 105, 129–130, 139, 141, 143, 146, 147, 148, 151, 153, 154, 163, 168, 169, 185, 186, 187, 197–198, 320–321, 325, 328, 333–334, 341, 344, 350–351, 352, 366, 368–369.
causa **184**, 187.
possessio 134.
iudex 29, **184–187**, 197, 198, 199, 368–369.
Civis, eius obligationes 104–105, 151, 153, 159, 163, 168, 170–171, 186, 187, 188, 341, 350–351, 352.
Clandestina:
sponsalia **323**, 344.
matrimonia 323, **331**, 337, 342, 353, 364–365, 430–442.
Clandestinitas, impedimentum matrimonii 321, 323, **331–332**, 342, 440–442.
Claustrales moniales 199, 267.
Clausula:
legis 33–34, 38.
pro usu facultatis dispensandi 338, 363.
Clausura 199, 267.
Clericales obligationes 335; v. clericus.
Clericalis religio 94, 180, 239, **267**, 268, 284, 298, 312, 313.
Clericus:
quis? 184.
eius privilegia **29**, 199, 201, 202.
„ bona **134–135**, 153, 189, 202.
maior attentans matrimonium 98, **199**, 314, 335, 354, 360, 361.
eius obligationes 123, 153, 189–190, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 231, 243, 251–252, 306, 313, 314, 315, 316–317, 335, 381–382.
an patrinus esse possit 231.
poenae in clericos 85, 194–201, **202**, 206, 314.
Coactiva iurisdictio **27**, 33, 97, 190.
Coalescentia furtulorum 155–156.
Codex novi iuris canonici 5, 39, 208.
Codicillus 146.
Coelibatus 123, 199, **315**, 335, 354, 360, 361, 404.

Coena:
Domini 179, 230, 233, 244, 253, 297.
die ieiunii 179.
Cognatio: v. proquinqui:
carnalis 326, 328, **332–333**, 336–337, 352, 353.
spiritualis 231, 235, **333**, 352, 353.
legalis 328, 332, **333–334**, 352, 353.
Cognitio:
Dei 7.
necessaria:
ad salutem 70.
omnibus christianis 70–71, 228.
ad licite suscipiendum sacram. baptismi 70, 228. confirmat. 234. eucharist. 180, 240, 248. ordinis 311. matrim. 338.
,, actum humanum 20.
,, ,, in causa voluntarium **21–22**, 106, 114, 115–116.
,, peccatum 49, 50.
,, delectationem veneream in causa voluntariam 114, 115–116.
,, valorem voti vel contractus **90**, 165, 166, 344.
,, contrahendam obligationem restitutionis
(Cognitio necessaria*)* **139**, 157, 158, 159, 160, 161, 175, 176, 187.
ad incurrendam poenam eccles. 203.
,, ,, censuram 193, 203, 204.
,, incurrendum casum reservatum 270, 287.
impedimenti matrimonialis 329, 346, 355, 357, 367.
certa 45.
telepathica 84.
Cohabitatio mutua coniugum **100**, 124–128, 319, **320**, 344, 354.
Collateralis linea consanguinitatis **332–333**, 334, 336, 337, 352, 353.
Collatio:
ordinum 304–309, 315.
beneficii **81–82**, 85, 159–160, 194, 195.
officii 85, 194, 195.
vespertina 179.
Collectae pro parocho 183.
Collegium 133, 152.
Collisio legum et officiorum **37**, 38, 128, 223, 239, 249, 357.
Coloratus titulus possessionis 136.
Commemoratio omnium fidel. defunctorum, dies 245, 372.

Commercialis societas **149**, 189.
Commercium:
humanum 132.
carnale habituale 334.
cum daemone 83.
Commissarius dispensationis 338, 363.
Commissio:
biblica 5.
pro codice 30.
Commissoria forma dispensationis **27**, 338.
Commissum secretum **173**, 177, 188, 290, 357-358, 420.
Commixtio 135, 153–154 et v. admixtio.
Commodatum 147.
Commune:
votum 86.
impedimentum matrimonii 326.
privilegium 31.
opus 95.
ius 28, 30, 32, 34, 35, 38, 39, 40 59, 71, 72,, 94, 95, 97, 98, 123, 136, 151, 153, 154, 165, 166, 169, 177, 178, 179, 180–184, 189–190, 192–208, 214, 216, 222, 223, 225, 227, 228, 229–232, 233, 234–235, 237, 238, 239, 243, 244' 245, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 255, 266–270, 274, 276, 281, 284–290, 291, 297, 298, 299, 301, 302, 304–317, 321–344, 345–346, 350–
(Commune ius*)* 351, 352, 353, 354, 355–357, 358, 359, 360–368; v. ecclesiastica lex.
periculum:
peccandi 41, 52, 117, 119, 121, 181, 182.
mortis 229.
bonum societatis, v. bonum commune.
damnum 32, 37, 38, 41, 71, 74, 102, 103, 104, 105, 122, 152, 154, 156, 158, 159, 160, 163, 170, 174, 177, 181, 185, 186, 187, 188, 223, 253, 274, 283, 290, 291, 292, 293, 296, 353, 354, 355, 364, 366, 368.
Communia:
bona:
hominum 132, 152, 154.
coniugum **134**, 152, 319.
actionariorum 149.
signa caritatis **66**, 73, 376.
Communicatio in sacris **63**, 72, 194, 199, 200, 222, 232, 314, 366.
Communio:
bonorum **134**, 152, 149, 319.
eucharistica 178, **180**, **236**, **238**, 239, 240, 244, 247, 248, 249, 253, 276, 277, 292, 293, 295.
sub utraque specie 239, 407.

(Communio euchar.)
prima puerorum 178, **180**, 248, 373.
quotidiana **249**, 371.
infirmorum 249.
pro lucranda indulgentia plenaria 371, 373.
in morte 239, **248**, **249**, 295.
paschalis 178, **180**, **181**, 248.
eius ritus 239, 247, 253.
Communis:
error **266**, 287, 340.
necessitas proximi **66**, 72, 73, 223, 303–304.
forma approbationis decretorum SS.Cong. Rom. **28**, 34.
virtus 47.
Commutatio:
voti **90**, 94, 370, 373.
satisfactionis sacramentalis **265**, 284.
operum praescriptorum:
pro iubilaeo 373.
„ indulgentiis in genere 370.
Commutativa iustitia **47**, **48**, 102, 103, 104, 109, 110, 122, 123, 130, 131, 137, 139, 145, 146, 148, 151, 152, 153, 154, **155**, 159, 160, **168**, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 185, 186, 187, 188, 222, 223, 225, 291, 300, 302–303, 319, 324, 345, 346, 347, 348, 354, 356, 357, 359, 368.
Compensatio:
occulta **137**, 152, 154.
pro abstinentia ab usu matrimonii 126.
restitutionis 161–162.
Competentia, iudicis civilis: **184**, 185.
in causis matrimonii christiani 325, **350-351**, 352, 368-369.
in causis clericorum 29, 198, 199, 201.
Complementum copulae viri 125.
Complenda missa **245**, 249.
Completa:
delectatio venerea **113**, 115, 116, 117, 119, 121–122, 123, 126.
confessio v. integritas.
virginitas **111**, 112.
Completus actus ad incurrendam:
censuram 193.
casum reservatum 270.
Complex:
poenitentis 196–197, **263**, 282–283.
eius denuntiatio 74, 283.
adulterii 114, 335.
coniugicidii 335.
sacerdotis 196–197, 208, **270**, **288–290**, 373.
Complicitatis peccatum 196, **270**, 288–290.
Compositio per Papam 162, 163.
Comprehensiva interpretatio legis **30**, 36.

Computatio:
temporis:
pro observanda lege: 36, 37–38.
abstinentiae **179**, 248.
ieiunii **177**, 179, 248.
confessionis et communionis annuae 178, 180, 403.
pro ineundo matrimonio **329**, 352, 353.
„ pubertate et maiorennitate 99.
inde a quo valet: decret. Ne temere 331, 440.
constit. Provida 331, 441.
pro missis legendis 252.
„ recitatione breviarii **317**, 248.
graduum consanguinitatis 333.
Conceptio 98, 118, 125, 353, 358.
Concilii, **S.** Cong. 162, 196, 314.
Concilium oecumenicum 4, **59**.
Concomitans:
error vel ignorantia: quid? 15.
in actu humano 20.
„ voto 87, 92.
„ contractu 145, 166.
„ sponsalibus 344.
(Concomitans)
metus:
quid? 16.
in actu humano 21.
„ voto 92.
„ contractu 166.
„ sponsalibus 346.
Concomitanter annexa res temporalis rei spirituali **82**, 84.
Concordatum 33, 39.
Concubinatus 334, 337, 353, 359, 365.
impedimentum matrimoniale 334, 353, 365.
causa dispensationis 337.
inducens excommunicationem 359.
Concupiscentia:
passio **16**, **17**, 21, 24, 49, 51, 52–53, 54–57, 297.
carnalis 113–128, 237, 272–273, 349, 353. 354.
amor concupiscentiae 72, 411.
Concursus:
duarum legum 37, 38; v. collisio.
impedimentorum matrimon. 357, 360, 361.
competentium 138, 160.
poenitentium 281.
Condemnatoria sententia excommunicationis, suspens., vel interd. 190, 191, 205.
eius effectus 84, 193, 194, 195, 196, 201, 222, 231, 286, 340.

Condicio:
in contractu **143**, 144, 167–168, 186.
„ sponsalibus 324, 344, 346–347.
„ confectione sacramenti: 213, 218–219, 221; v. condicionata.
absolutionis: dubie validae ponenda 279.
non ponenda 412.
extr. unctionis non ponenda 300.
nunquam ponenda 219, 221, 406.
„ matrimonio ineundo 322, 328, 358.
„ promissione 91.
„ voto 91.
damni 138.
possidentis bonae fidei 128, **152**, 157, 158, 163, 168, 185, 354, 359, 368.
innocentis 159, 163, 176, 187, 403.
Condicionata:
lex naturae 25, 39.
administratio sacramenti: **213**, **218–219**, 221, 279, 295, 300.
poenitentiae **279**, 292, 295, 412.
extremae unctionis 300.
iteratio baptismi 218, 219, 230, 231, 232, 295, 359.
„ ordinationis 315.
(Condicionata)
sponsalia 324, 344, 346–347.
obligatio restituendi 161–162.
Condicionatum:
votum 87.
ius in famam 174.
matrimonium 322, 328, 358.
Condicionatus:
contractus **143**, 144, 167–168.
„ sponsalitius 324, 344, 346–347.
„ matrimonialis 322, 328, 358.
baptismus 218, 219, 230, 231, 232, 295, 359.
Condiciones:
in contractu locationis operae 103.
necessariae:
ad peccatum:
grave 49.
mortale 50.
leve 49.
veniale 50.
„ actum liberum **11**, 12, 20.
„ „ in causa voluntarium **12–13**, 21–22, 106, 107, 114, 115–116.
„ indirectum voluntarium imputabile 13, 22, 106, 113, 115, 120.
„ actum naturaliter bonum 23.
„ „ supernaturalem 23.

(Condiciones)
ad actum meritorium de condigno 24.
„ acquirendum domicilium ecclesiasticum 28.
„ amissionem eius 29.
„ consuetudinem legitimam 32, 38.
„ usum opinionis probabilis 43, 46.
„ haeresim: formalem 62.
materialem culpabilem 62.
„ correptionem fraternam obligatoriam 74.
„ grave peccatum: maledictionis 73.
divinationis et vanae observantiae 83–84.
„ actum cultus publicum 76.
„ attentionem externam in oratione 77.
„ votum validum 90.
„ iuramentum: validum 92.
licitum 92.
„ oratorium publicum et semipublicum 95.
„ validam auditionem missae 95.
„ legitimandum filium illegitimum 98.

(Condiciones)
ad peccatum grave inoboedientiae filii 100–101.
„ operistitia licita 103.
ut filius apud parentes manere debeat 101.
ad occisionem directam et indirectam 106.
„ duellum 108.
„ varias species peccatorum contra castitatem 114–118.
„ possessionem 133.
„ occupationem 135.
„ thesaurum 135.
„ contrahendam obligationem restitutionis **137**, 138, 139, 141, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 164, 175, 185–186, 187.
„ occultam compensationem iustam 137, 154.
„ damnificationem iniustam 137, 159.
„ varias species contractuum 145–150.
„ praescriptionem legitimam 136, 154.
„ negandam absolutionem poenitenti ad restitu-

(Condiciones)
tionem obligato 155.
ad contractum validum 165.
„ cessionem bonorum, quae a solvendis debitis restantibus deobliget 163.
„ restrictionem late mentalem 172, 173–174.
„ peccatum grave detractionis non impeditae 175.
„ ieiunium eccles. 177, 179.
„ parochum et episcopum proprium 35, 178.
„ librum obscoenum 178.
„ satisfaciendum praecepto communionis paschalis 180–181.
„ licitam lectionem libri prohibiti 183.
„ clericum constituendum 184.
„ personam religiosam 184.
ut quis testari debeat in iudicio 187-188.
ad licitam hypnotizationem 188–189.
ut clericus licite actionarius sit 189.
ad censuram notoriam 191-192.

(Condiciones)
ad censuram incurrendam 193, 270.
ut censuratus sit vitandus 193.
„ censura sit reservata 270.
ad praecipuas excommunicationes contrahendas 196–201.
„ sacramentum 209.
„ sacramentale 215.
„ sacramentum validum 210, 212-213.
ut „ reviviscat 210, 300.
ad „ conficiendum:
valide **210**, **212–213**, 219, 220–222.
licite 213, 218–220, 223, 282.
suscipiendum:
valide 215, 224.
licite 215, 224.
„ sacramenta singula:
conficienda:
valide 227–340.
licite 227–341.
suscipienda:
valide 227–340.
licite 227–341.
ut minister sacramenti: graviter peccet, si sacramentum in

(Condiciones)
statu peccati administrat 222.
ut minister licite administret sacram. sub condicione 218-220, 221, 279, 295, 300.
„ licite iteret sacram. 219.
ad parochum constituendum 214.
„ licite dandum baptismum 228.
ad consecrationem:
validam 237-238.
licitam 237.
„ validam susceptionem extremae unctionis 299.
„ absolutionem:
licitam 282, 291.
condicionatam 279, 292, 295.
„ laesionem ieiunii naturalis ante communionem 240.
„ licitam communionem frequentem 249.
„ „ omissionem confessionis ante communionem 248.
„ validam applicationem missae 243.
„ missam fundatam, manualem et ad instar manualium 244.
„ confessionem sacramentalem 259.

(Condiciones)
ad confessionem, dolorem et propositum, ut sufficiant ad validam absolutionem 256-261, 271, 279, 280, 281, 283-284, 295.
„ consuetudinarium constituendum 271, 272.
„ constituendum recidivum: 272.
materialem 272.
formalem 272.
„ occasionem peccati 52, 272-273.
„ familiaritatem licitam 273.
„ incurrendum casum reservatum 269-270.
„ peccatum complicitatis 270.
ut sacerdos licite complicem suum absolvat 197, 289-290.
ad peccatum sollicitationis 270.
ut poenitentia imposita sub gravi obliget 265.
ad licite suscipiendos ordines 311.
„ incardinationem validam 310.
„ contrahendam irregularitatem 316.
„ validam recitationem breviarii 317.

(Condiciones)
ad vocalem oratio-
nem 317.
ut extrema unctio
sanitatem corpo-
ralem efficiat 302.
ad consensum validum
matrimonia-
lem 317–318.
„ matrimonium:
putativum 320.
ratum tantum
320.
consummatum
125, **320**.
ad sponsalia valida
323, 324, 344–
347.
„ „ publica 323.
„ singula impedi-
menta matri-
monialia consti-
tuenda 327–336.
„ liceitatem matri-
monii mixti 327,
352, **356**, **366**.
„ assistendum
matrimonio:
valide 339–340.
licite 341.
„ solutionem ma-
trimonii vi Privi-
legii Paulini 343–
344.
„ sanationem ma-
trimonii in radice
336–337, **342–343**,
361, 363, **367**.
„ licitum divortium
civile 369.
„ adulterium, ut
iusta causa sepa-
rationis coniugum
sit 343.

(Condiciones)
ad lucrandam indul-
gentiam: 369, 370.
plenariam 370–
371.
Condigno, meritorius ac-
tus, de **18**, **24**.
Conditio legis 29, 34,
103.
Condominium 134, 149,
152, 156, 189.
Condonatio:
restitutionis **162**, 163,
164, 165.
missarum 244.
Confessarius: v. obliga-
tio.
in quosnam poeniten-
tes iurisdictionem
habeat 284–286.
simplex 287.
privilegiatus 207, 288,
289.
regularis 94, 128, **284–
285**, 287.
monialium et sororum
267–268, 284, 285–
286.
in religione virorum
laicali 268, 285.
novitiorum 268, 285.
regularium 284–285.
pro periculo mortis
197, 207–208, 222,
286–287, 289, 361,
364.
eius iudicium de dis-
positione poeniten-
tis 291.
circa opiniones proba-
biles 46.

(Confessarius)
eius ius et officium, poenitentem:
interrogandi 262,263, 281, 282, 283, 284.
monendi 271, 272, 273, 282, 283, 288, **290**, 291, 292, 293, 294, **296**, 405.
ei absolutionem denegandi 155, 198, 199, 290, 291, 292, 294, 295, 296.
eius praxis circa casus restitutionis 160, **164-165**.
circa praeceptum sextum 262.
,, casus Papales 192, 193, 198, 203, 204, **207-208**. 269-270, 286-287, 289, 288.
,, casus reservatos episcopales 207, 287-288.
,, indispositos, recidivos, consuetudinarios, occasionarios, moribundos 291-295.
,, irregularitates 316.
,, poenitentem a sacerdote sollicitatum 290-291.
,, impedimenta matrimonialia 361, 363, 364, 367, 441.
,, instructionem:
sponsorum de usu matrimonii 338.
puberum de venereis 117.

(Confessarius)
circa modum absolvendi a censuris 207-208.
ignorans defectum iurisdictionis 208, 287, 289.
quoad communionem frequentem 247-248.
eius obligatio ad sigillum servandum 196, **274-275**, 223, 288, **296**, 363.
quoad absolut.:
general. 372, 373.
peregrini 284, 288.
tempore iubilaei 373.
accipiens summam restituendam 400.

Confessio:
sacramentalis 198, **259**, 274, 280.
eius dotes necessariae 280-281.
generica et specifica **260-261**, 262, 279-280.
integra 260-261.
incompleta **261**, 280, 281, 283.
sacrilega 260, **261**, 263, 281, 283, 288.
invalida 261, 263, 264, 280, 281, **283-284**.
mendax 260, 412.
generalis 262.
hominis regularis 284, 285.
casus reservati 206, 287-288.
venialium 280, 281.
pro lucranda indulgentia:
plenaria 371.

(Confessio pro lucr. ind.)
plenaria iubilaei 373.
praecepta 276–277.
repetenda 261, 262, **283**, 288.
ante communionem 248, 249.
„ extremam unctionem 301–302.
delinquentis in iudicio 172, 191.
Confidentialis simonia **81–82**, 198.
Confirmatio:
sacramentum:
quid? 232.
eius effectus 233.
„ materia 233.
„ forma 233.
„ minister 234, 235.
„ subiectum 234, 235.
„ reviviscentia 218.
„ caeremoniae 234.
„ patrinus 235.
inter Orientales 234–235.
Confluxus poenitentium 281.
Confirmatus episcopus 309, 311.
Confraternitates 372.
Confusa advertentia **14**, 20, 50, 54, 56, 77, 157, 161, 175, 176, 187, 270.
Congregatio:
S. Romana 4, 5, **28**, 30, **34**, 162, 196, 313, 314, 337, 359, 362, 363.
Concilii 162, 196, 314.
de disciplina sacramentor. 313, 362.
Congregatio)
Poenitentiaria 362, 363, 371.
S. Officii 28, 178, 362.
religiosa 93, **267**, 285, 313.
Congrua sustentatio cleri 202, **312**.
Congruo, meritum, de 18, 277.
Coniuges:
eorum officia 100, 319, 375.
„ peccata contra castitatem **118–119**, 124, 125, 127, 128, 335–336.
Consanguinei:
habentis oratorium privatum 96.
inter se peccantes contra VI. praec. 114, 122, 394, 395.
inter se matrimonium ineuntes 332–333, 336, 337, 352, 353.
sibi iniurias inferentes 101.
Consanguinitas 73, 328, **332–333**, 336–337, 352, 353.
Conscientia:
moralis 42.
scrupulosa **43**, **45**, 121, 262.
dubia 21, **42**, **45**, 50, 215, 236.
probabilis 43.
laxa 43.
falsa 117.
perplexa 43, 45.

(Conscientia)
practice certa 20, **42**, **44-45**.
regula actus humani 45.
iniustitiae 139, 159, 175, 187.
indignae susceptionis sacramenti **215**, 224, 236, 260, 261, 263, 264, 280, 281, 283.
Conscientiae:
matrimonium seu secretum 323.
examen **263-264**, 281, 283.
Consecratio:
eucharistiae, ut valida sit 237, 238, 246, 247.
,, ut licita sit 218, **237**, **238**, 245-246.
personae vel rei 79, **216**.
ecclesiae 80.
amissio consecrationis ecclesiae 80, 84.
calicis pro missa 237.
fontis baptismalis 225, 230.
Consecrata aqua baptismi 227, 232.
Consecratum altare 84, 237.
Consecratus:
minister sacramentorum 212, 222.
episcopus 234, 309, 311.
lapis pro missa 237.
Consensualis contractus 142.
Consensus requisitus:
ad actum humanum **11**, 12, 20.
,, peccatum 49, 50, 54.
,, contractum **90**, 165, 166, 167, 168.
,, pretium conventionale iustum 148, 170.
,, validam renuntiationem iuris 154, 170, 274.
,, votum, promissionem et donationem gratuitam 90, **91**, 167.
,, sponsalia **323**, 344-345.
,, matrimonium 165, 166, **317-318**, 322, **328**, **329**, 339, 342-343, 349, 358, 365.
,, contrahendam obligationem restitutionis 139, **158**.
parentum quoad statum a filiis eligendum 101, 347.
legislatoris ad consuetudinem legitimam 32.
ad iniustitiam alterius 103, **140**, 156, **161**, **162**, 165, 166, 175, 345.
interpretativus aegroti 188.
S. Sedis pro alienandis bonis eccles. 200.
ad illicitam alienationem bonorum eccles. 200.

Consequens concupiscentia 16.
Consequenter annexa res temporalis rei spirituali **82**, 84.
Consilium:
donum eius 9.
causa restitutionis **140**, 160, 161.
parentum in eligendo statu filiorum **101**, 347.
confessarii circa:
communionem frequentem 249–250.
restitutionem 160.
secretum consilii **173**, 177, 188, 358, 420.
res consilii 26, 51.
Conspiratio in furto 156.
Constitutiva benedictio 216.
Consuetudinarius **271–272**, 292.
Consuetudo:
moralis 17.
quotidie communicandi 371.
bis in mense confitendi 371.
mala **21**, 262, **271**, 292.
legalis 4, **27**, **32**, 37, 38, 39, 96, **163**, 201, **225**, **253**, 280, 287.
universalis 4, **38**, 39, 253, 280.
Consultatio:
tabulae rotantis 391.
spirituum 79.
Consummatum:
matrimonium 39, 125, **320**, 334, 343, 360, 362.
(Consummatum)
peccatum:
luxuriae **113**, 114, 119, 121.
sodomiae **116**, 123.
bestialitatis 124.
ad incurrendam censuram vel irregularitatem et ut casus reservatus sit 123, 124, 193, 270, 316.
Consumtibilis res, primo usu **133**, 147, 169–170.
Consumti fructus rei **132**, 156, 157.
Consumtionis tributa **99**, 105.
Contemtus religionis vel potestatis 41, 71, 204.
Contentiosa iurisdictio **27**, **33**, 97, 190, 205, 208, 316.
Contractus:
quid? 142.
divisio 142–144.
condicionatus **143**, 167.
eius causa **143**, 167–168.
invalidus 90, 91, 130, **144**, 151, 165–166, 167, 168.
requisita ad eius validitatem 90, 151, **165–166**, 166–168.
unilateralis gratuitus 91, **142**, 145, 167, 169.
cum errore initus 91, **144–145**, 155, **165–166**, 167, 168, 328–329, 344, 358.
„ metu initus 91–92, 155, **166–167**, 345–346, 329, 352.

(Contractus)
rescindibilis 129, **144**, 165, 166, 324, 344, 345.
eius materia 91, **165**, 167, 168.
variae leges circa contractus 5, 26, 35, 85, **129–130**, **151**, 153, 154, 163, 166, 168, 169, 200, 321, 323, 325, 331, 344, 350–351.
„ species contractuum **145–150**, 168–170.
simoniacus 80, 84–85, 199.
sponsalitius v. sponsalia.
matrimonialis v. matrimonium.
Contraria:
intentio **13**, **20**, 222, 349, 358.
lex 38.
consuetudo 32, **37**, **38**, **39**, 201.
Contristatio proximi 176.
Contritio perfecta:
quid? 226, **256**, 257.
eius efficacia 18, 255, **277**.
„ necessitas 255, **277**, 301.
impossibilitas eam eliciendi 276, 301, 303.
ante communionem 248.
Contumelia **172**, 176.
Convalidatio matrim.: v. revalidatio.
Conventionale pretium rei 148, 170.
Conventualis missa 244.
Conversio:
peccatoris 18, 70, 251, 254, 275–276, 277, 291, 292, 295, 297, 300–301, 303, 341.
ad ecclesiam catholicam 39, 228, 230, 232, 331, 336, 343, 359, 360.
materiae in eucharistia 238.
ultimarum voluntatum 169.
Convertita 230–231, 232, 331, 336.
Convictores 94, 180, 239, 285, 298.
Cooperatio:
physica ad:
peccatum alterius **69–70**, 75, 204, 368–369.
iniustitiam alterius 75, 103, 104, 138, 139, **140**, 159, 161, 162.
indignam susceptionem sacramenti 223.
abortum 199, 314, 316.
luxuriam alterius 123.
moralis: 68–69, 74.
ad iniustitiam alterius 103, 104, **139–140**, 160, 161–162.
„ detractionem alterius 175.
„ duellum 198.

(Cooperatio)
ad abortum directum 199, 200, 314.
„ haeresim 102, 199.
„ laesionem immunitatis et libertatis ecclesiasticae 197, 198, 199, 201.
„ coniugicidium 336.
„ indignam sacramenti: administrationem 225, 314. susceptionem 223–224.
„ divortium civile 368–369.
poena eccles., in cooperat. phys. vel moral. ad delictum 204.
Cooperatores parochi 340.
Copula carnalis: 111, **112**, 113, **114**, 118, 124–128, 320, 330.
perfecta **114**, 122, 123, 124, 125, 128, 320, 322, 330, 335, 344, 360, 378.
imperfecta **114**, 118, 122, 125.
coniugalis 111, 118, **124–128**, 320, 328, 343.
incestuosa **115**, 122, 128, 314, 394.
adulteri **114**, 122, 127, 335, 344.
sodomitica **116**, 118, 123, 124, 314.
sacrilega 98, **115**, 123.
bestialis **116**, 124.
onanistica 36, **118**, 124–125.
Copulatio sponsorum **339–341**, 361, 364, 365–366.
Cor Jesu SS., devotio mense Junio 371–372.
Corporale:
pro missa 216, 237.
eius lotio 392.
Corporalia bona 8, **65**, 139, 151–152.
Corporalis delectatio 24, 112, 395–396.
Corporis Chi, festum 95.
Correptio:
fraterna **67**, **73**, 125, **175**.
paterna 100, 102.
publica 202.
Corruptio specierum eucharistiae 236, **247**.
Craniotomia **106**, 109.
Crassa ignorantia **15**, 160, 203.
Creatura irrationalis 10, 110.
Credenda **70**, **71**, 181, 228, 338.
Crematio cadaveris humani 183–184.
Crimen:
occultum et publicum 62, **172**, 174–175, 180, 191, 192, 193, 194, 195, 205–206, 207, 208, 251, 292–293, 313, 314, 316, 334, 341.
impedimentum matrimonii 326, **335–336**, 352, 353, 427, 428.
sollicitationis in confessione, v. sollicitatio.

Criminalis:
anthropologia 11.
causa **184**, 185, 313, 314.
Crinium tactus in baptismo 407.
Correctio:
delinquentis 190–191, 268, **287**.
falsae conscientiae 117.
Croatia 331.
Crucis:
sacrificium **241**, 246.
formatio cum manu 371.
via 372.
Culpa:
reatus culpae mortalis 50, **256**.
„ „ venialis 50, **256**.
in damnificatione:
theologica 103, **139**, 155, 157, 158, 159, 160, 175, 185, 186, 187.
levis 158.
iuridica **139**, 159.
necessaria ad:
incurrendam:
poenam 190, **203**, 204.
censuram 191, 192, **193**, 203.
irregularitatem ex delicto 316.
casum reservatum 269–270.
peccatum complicitatis 270.
„ sollicitationis denuntiandum 270.
Cultus:
sacer 76, 94.
publicus 76.
absolutus et relativus 76.
SS. Cordis Iesu 371–372.
sabbati 25, 35.
vitiosus **78**, 83.
disparitas, impedimentum matrimonii 322, 328, **336**, 348, 352, 353, 354, 356, 360, 361.
Curia Romana 198, 337.
Curiositas 120.
Custodia ad iniustitiam alterius 140.

D.

Daemon:
commercium cum eo 83.
pactum cum eo 78–79.
eius adiuratio 83, **90**, 92.
„ expulsio 215, **217**, 225, 305.
obsessio per eum 217, 225.
repulsio influxus eius 216–**217**, 237, 305.
Damnificatio iniusta:
quid? **137**, 141–142, 154, 159.
eius modi **137**, 139–140, 141, 159.
theologice culpabilis v. culpa.
casus: 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 122, 123, 127, 137, 140,

(Damnificatio, casus*)* 141, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 168, 169, 170, 174, 175, 176, 177, 183, 185, 186, 187, 188, 225, 252, 275, 300, 303, 324, 327, 329, 335, 339, 344, 345, 347, 348, 349, 356, 357, 358, 359.
certa et dubia 155.
quaenam materia sit gravis **137**, 156.
quandonam obligatio restituendi propter eam sit gravis, quandonam levis et quandonam nulla adsit **158**, 159, 162.
quantum sit restituendum 160–**161**.
Damnum:
commune, v. commune emergens 157; v. damnificatio.
speciale in mutuo 147.
„ „ venditione 170.
Dana 321.
Debita varia 141.
Debitum:
ex contractu et ex delicto **141**, 162, 163.
incertum **141**, 155, 163.
coniugale 94, 100, 118–119, 124, **125–128**, 318, 319, 322, 328, 330, 343, 350, 355, 356, 357, 358, 360, 367, 368, 395–397.
Decalogus 25, 35, 70.
Declaratio nullitatis matrimonii 369.
Declarationes authenticae constitutionis ‚Provida' 441.
Declaratoria sententia excommunicationis, vel suspens. vel interdicti 190, 191.
eius effectus 84, 191, 193, 194, **195**, 200, 205–206, 222, 231, 286, 340.
Decreta SS. Congr. Rom. **28**, 29–30, 34.
Dedecus familiae 347.
Defectio a religione catholica **61**, 197, 314, 331, 341.
Defectus:
in actu humano **22**, 48.
mere negativus 51.
irregularitas ex defectu **313**, 314, 316.
consensus in contractu 165, 166.
„ „ sponsalibus 344–346.
„ „ matrimonio 322, **328-329**, 342, 349, 352, 358, 365.
firmae fidei vel seriae voluntatis in vana observantia 83–84.
proclamationum matrimonii **327–328**, 353, 361.
sponsorum revelandi 347–348.

(Defectus)
proximi 172, 174.
poenitentis 275.
dispositionis in poenitente **271**, 275, 279, 280, 281, 282, 283–284, 290–295, 300, 301.
prolium ex matrimonio inter consanguineos 353.
iurisdictionis 192, 194, 195, 197, 198, 202, 204, 208, 222, 225, 268–269, 283, 285, 286, 287, 289.
„ ignoratus a confessario 208, 287, 289, 414.
Defensio:
contra iniustum aggressorem **106**, 108, 109.
contra legem iniustam 99.
Defensivum bellum 108.
Definitio:
ecclesiae 58.
Papae ex cathedra 28, **59**.
Defloratio virginis 112, **123**, 349.
Defuncti 242, 245, 251, 252, 370, 372, 391.
Degradatio clerici 202. 231.
Deistae 197.
Delectabilia, usus eorum licitus **24**, 126, 395–396.
Delectatio:
eam intendere 24, 395–396.
venerea 53, 57, 110–127.
sensibilis **112**, 119, 395-396.
sensualis **113**, 119, 120.
morosa **53**, 56.
Delegata:
iurisdictio: 27, 33, 266.
eius interpretatio 37.
„ cessatio 34, 194, 195, 202, 206, 222, 286, 287, 289.
„ exercitium 33, 285.
ad dispensandum:
in votis et iuramentis 94.
„ irregularitate **316**, 373.
„ imped. matrim. 338, 355, **360–361**, 362–363.
ad absolvendum:
a peccatis **266**, 268, **284–286**, 286–287, 288, 289, 373.
„ censuris 192–193, 194, 198, 204, **207–208**, 285, 286–287, 289, 373.
„ peccatis reservatis 286–288.
complicem proprium 197, **288-289**.

(Delegata iurisdictio)
ad universitatem causarum **27**. **33**, 37.
potestas:
illimitata **27** 34, 37, 266.
ad assistendum matrimonio 323, 331. **340**, 341, 361, 364, 365–366.
ad conficienda sacramenta confirmationis et ordinis 234, 309.
„ conficiendum oleum infirmorum 297.
„ faciendas benedictiones reservatas 216.
documentum delegationis 363.
Delegatio, vide v. delegata.
Demonstratio:
rei in contractu 144.
subiecti sacramenti 213, 221.
materiae consecrandae 213, 221, 238.
Denegata dispensatio vel gratia 337.
Denegatio:
reconciliationis 73.
sacramenti 223.
absolutionis 275, 279, 283, 290, **291**, 292, 294–295.
ultimorum sacramentorum 294–295.
oboedientiae Papae debitae **62**, 197.
(Denegatio)
gratiae:
gratiae divinae 50, 242, 297.
„ ecclesiasticae 193, 194, 195, 337.
Denuntiatio:
laedentis bonum commune **74**, 186–187, 188, 283, 291, 292.
delinquentis **186**, 187–188.
complicis 283.
sacerdotis, qui sollicitavit 198, 200, **290–291**.
impedimenti matrimonialis 357–258.
Depositio, poena 202, 231.
Depositum 146.
Deputatus **100**, 103, 104, 190.
Derelicta res **135**, 153, 158, 163.
Derogatio legis 32, 37, 38.
Desiderium pravum **52**, 56, 127.
Desperatio **64**, 72.
Destituti sensibus 279, **294–295**, 301, 302, 303.
Determinata:
intentio:
in confectione sacramenti **213**, 221.
„ consecranda eucharistia 213, **221**, 237, 238.
„ applicatione missae 243.

(Determinata)
delegatio ad assistendum matrimonio 340.
persona, quacum sponsalia fiunt 323.
Determinatum votum 86.
Determinismus 12.
Detractio **172**, 175.
Devotio:
quid? 76.
erga SS. Cor Iesu mense Junio 371–372.
Diaconatus 304, **305**, 307, 309, 311.
Diaconus:
minister baptismi 228.
,, eucharistiae dispensandae, exponendae, benedicendae 238-239.
Diaria mala 181, 182.
Dies:
in contractu 144.
,, rescripto 40.
Diffamans:
impedimentum matrimonii 336, 357, 362, 363, 364, 426.
poena:
censurae 208.
vindicativa 208.
Difficultas:
in lege observanda **30–31**, 37, 38, 39, **40–41**, 46, 47, 54–55, 57, 60, 71, 72, 73, 74, 75, 91, 93, 94, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108-110, 113, 114, 115, 118, 119, 121,

(Difficultas)
124, 125, 126, 127, 128, 141, 147, 154, 155, 159, 162, 163, 164, 169, 170, 172, 174, 175, 176–177, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 188, 197, 201, 204, 206, 207, 208, 216, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 227, **228**, 230, 231, 232, 235, 239, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 253, 260, 261, 263, 272, 273, 274, 276, 279, 280, **281**, **282**, 289, 290, 291–296, 298, 299, 301, 302, 303, 323, 324, 327, 341, 348, 349, 352, 355, 356, 357, 358, 364, 366, 367, 368–369; et v. causa excusans, impossibilis, impossibilitas.
iuvandi miseros 72–73,
impediendi peccatum proximi 73, 74, 75, 124, 128, **175**.
vitandi scandalum 74.
,, damnificationem proximi 75, 159.
vitandi acatholicos 72.
audiendi missam 96.
cohabitandi cum coniuge 100, 127, 343, 355–356.

(Difficultas)
manendi apud parentes 101.
mittendi liberos in scholam cathol. 102.
praestandi tributa 105.
cavendi delectat. veneream 114, 116, 119, 121.
praestandi debitum coniugale 119, 124, 127, 355–356.
generandi prolem 125–126.
solvendi debita 141, 163.
servandi:
dominium privatum 154.
bonam famam proximi 174–175.
ieiunium eccles. 179.
vitam vel sanitatem 109–110.
restituendi 141, 162, 163, 164, 176, 349.
„ laeso ipsi 158, 162.
impediendi detractionem 175.
solvendi collectas 183.
monendi moribundum 188.
dimittendi poenitentem sine absolutione 197, 198, 207–208, 279, 288, 289, 291–295.

(Difficultas)
negandi sacramentum 197, 218–219, 222, 223, 228, 239, 282, 289.
servandi:
irregularitatem 222.
censuram 206, 222.
monendi fidelem de negato sacramento 224.
docendi infidelem articulos fidei necessarios 228.
deferendi infantem baptizandum ad ecclesiam 230, 232.
obtinendi nova olea pro aqua baptismi 230.
comperiendi validitatem baptismi collati 231.
habendi aptum patrinum 231, 235.
conferendi baptis. cum omnibus caeremoniis 232.
accipiendi communionem a sacerdote vel diacono 239.
servandi ieiunium ante communionem 248, 249.
habendi materiam eucharistiae puram 246.
„ aquam consecratam pro baptismo 227, 232.
dandi communionem in ecclesia proprii ritus 247.

(Difficultas)
persolvendi intentiones acceptatas 252.
ut tota parochia uni missae intersit 253.
continuandi missam incoeptam 253.
faciendi examen completum ante confession. 263, 281.
vitandi occasionem peccati 52, 272, 294.
confitendi 276, 279, 280, 281, 295, 303.
„ ritu consueto 281.
„ ante communionem 248.
interrogandi poenitentem de peccatis ab eo omissis 282.
monialis confitendi confessario ordinario 286.
mittendi proprium complicem ad alium confessar. 197, 289.
sibi procurandi facultatem absolvendi a casu reservato episcopali 288.
recurrendi:
ad Superiorem post absolutionem a casu reservato Papali 207–208.

(Difficultas recurrendi*)*
ad Ordinarium pro dispensatione:
in irregularitate 316.
„ impedim. matrimon. 361, 363.
obtinendi literas testimoniales pro ordinando 312.
relinquendi poenitentem in bona fide sua 290, 291.
dedocendi poenitentem errorem suum 290.
denuntiandi sacerd. sollicitantem 290–291.
adhibendi totum ritum extremae unct. 298, 299, 302.
dicendi totum breviarium 317.
celebrandi matrimonium publice seu in forma ecclesiae 342, 355, 361, 364.
implendi sponsalia contracta 324, 344, 345, 346, 347–348, 418–419.
ineundi matrim. cum parte cath. 327, 352, 356–357.
proclamandi matrim. ineundum 327.
celebrandi matrim. coram parocho proprio 341, 366.
renovandi consensum in forma eccl. 342, 355, 367.

(Difficultas)
sibi procurandi dispensationem in impedim. matrim. 355, 360-361, 420.
servandi impedimentum matr. 355, 364.
monendi:
compartem de invaliditate matrim. contracti 355, 367.
coniuges de invaliditate matrim. 367.
denuntiandi impedimentum matrim. 357–358.
obtinendi certitudinem de morte coniugis modo ordinario 359.
denegandi assistentiam matrimonio mixto illicito 366.
abstinendi a copula per se fornicaria 355, 367.
officialis catholici negandi divortium mere civile, vel assistentiam matrimonio invalide ineundo 368–369, 420.
confitendi et communicandi pro lucranda indulg. plenaria 371.
praestandi opera praescripta pro iubilaeo 373.
Digiti sacerdotis impediti in eucharistica danda 408.
Digna:
administratio sacramenti **213**, 222, 225.
(Digna)
susceptio eius **215**, **223**, 228, 234, 236. 249, 271, 280, 299, 301, 311, 318, 391,
Dignitas:
personae 96.
missae 243, 250–251.
ecclesiastica 85, 194, 195, 202.
Dignus:
competens 138, 159.
deputatus 104.
Dilatio:
restitutionis vel solutionis 155, **162**.
poenitentiae 276, 277.
absolutionis 291, 292, 293.
extremae unctionis **300**.
matrimonii 273, **324**.
Diligentia ordinaria 15, 37, 38, 102, 139, 263.
Dimissio ex ordine 201
Dimissoriales literae 200, 201, 309, **311–312**.
Dimissoriae literae 312.
Dioecesana lex 35.
Directa:
advertentia **14**, 20.
negatio fidei **60**, 71.
occisio **106**, 109.
procuratio abortus **107**, 109, 199–200, 314, 316.
blasphemia 85.
detractio 172.
resistentia contra tentationem **52**, 55.
irritatio voti 89.
tributa **99**, 105.

(Directa)
absolutio a peccato mortali 197, 207, **254**, 260, 279, 280, 287, 288, 289.
laesio sigilli **275**, 296.
Directe:
voluntarium 12, 21.
incussus metus 16.
intenta delectatio venerea **113–114**, 115, 117, 119.
intenta pollutio 115, 119.
certa conscientia 42.
Directorium:
missae 252, 404.
breviarii 317.
Directum:
voluntarium **12**, 21.
scandalum **68**, 74.
Directus abortus **107**, 109, 199–200, 314, 316.
Dirimens impedimentum matrimonii, v. impedimenta, impedimentum.
Discessus:
e loco domicilii vel quasidom. 29.
„ dioecesi 286, 310.
uxoris 343.
Disciplina ecclesiae 32, 182.
Disciplinare decretum 28.
Disciplinares leges 39.
Discretionis annus 178.
Disiunctivum votum 86.
Disparitas cultus, v. cultus.
Dispensatio:
a lege: 31, 37, 38–39, 40, 362,
(Dispensatio)
causa eius **31**, 40, 336, 337, 360, 362.
eius interpretatio 37.
gratia facta et facienda **27**, 33–34, 338.
invalida 40, 337, 360, 362.
illimitate concessa 40.
subreptitia et obreptitia **31**, 40, 316, 362, 336–337.
in irregularitate 313, 314, 316, 373.
„ poenis vindicativis 208.
„ votis 39, 86, 89, **93**, 94, 128, 360, 361.
„ iuramento promissorio 39, 89, 93, 94.
„ sponsalibus 39, 324, 360, 362.
„ abstinentia et ieiunio 40, 180.
„ „ ab operibus servilibus 40, 180.
„ impedimentis matrimonii 93, 94, 98, 183, 323, 324, 326, 331, **336–337**, 338, 342–343, **354**, **355**, 356, **359–364**, 365, 366, 367, 420, 426, 427, 441–442.

(Dispensatio)
petitio eius in impedimentis matrimonialibus **336-337**, 361–363.
modus petendi eam in impedimento occulto 336, 362, 363, 426.
a quanam S. Cong. Rom. petenda in impedim. matrim. **362**, 363.
clausulae in decreto dispensationis **338**, 363.
eius executio 338, 363.
modi, quibus datur 27, 338.
potestas dispensandi:
Papae **39**, 86, 93, 324, 326, 343, 360, 362, 367, 368.
Ordinarii **40**, 94, 316, 360–361.
parochi 180, 361.
confessarii regularis 94, 128, 316.
omnis sacerdotis: quoad matrimonium **261**.
„ irregularitates 316.
eucharistiae 239, 240, 247, 249, 253, 292, 293, 295.
Dispositio:
poenitentis:
quid? **270–271**, 255, 279, 280, 283–284, 290, 291–295, 411–412.
(Dispositio)
eius signa 271.
a confessario inquirenda et procurata 262, 271, 282, 291–294.
eius iudicium de ea 271, 291.
suscipientis alia sacramenta: 210, 215, 223, 224.
baptismum 228.
confirmationem 234.
eucharistiam 180, 236, 239–240, 248, 249, 292, 293, 295.
extremam unctionem 297, 299, 300–302.
ordinis 311.
matrimonium 318–319, 341.
pro lucranda indulgentia:
plenaria 369, 370–371.
partiali 370.
Dispositus poenitens **271**, 291–295.
Dissimulatio:
fidei **61**, 71.
sacramenti **214**, **224**.
veritatis 173–174, 187.
nullitatis matrimonii 367, 441.
Dissolutio:
sponsalium 39, **324**, 344, 345, 346–348, 360.
matrimonii 39, 318, **343–344**, 359, 360, 367–368, 369.
voti, v. dispensatio et irritatio.

Distillatio **116**, 124.
Distractio:
quid et quotuplex? 77.
in oratione **77**, 83.
„ confectione sacramenti 221.
„ susceptione sacramenti 224.
Distributio eucharistiae **238–239**, 247, 249, 253, 292, 293, 295.
Distributiva iustitia **47**, 160.
Ditior factus **132**, 151, 156, 157, 158, 160.
Divina lex: 24–25, 34, 35, 38, 39, 41, 360.
de fide vel moribus 25, 28, 34, 35, 38, 41.
de eliciendis actibus virtutum theologicarum 71.
„ professione fidei 71.
„ oratione 83.
„ simonia vitanda 84.
„ castitate servanda 122.
„ servando dominio privato 152.
„ dicenda veritate 173.
„ servanda bona fama proximi 174.
„ mediis acquirendi statum gratiae 255–256.
„ poenitentia agenda 275–277, 278.
„ contritione perfecta 277.
„ examine conscientiae 281.
(Divina lex*)*
de occasione peccati vitanda 294.
„ confessione 180, 260, 262, **276–277**, 280, 281, 282, 288, 301–302.
„ consecranda utraque specie 246.
„ communione eucharistica 180, 248.
„ non legendis scriptis periculosis 183.
„ sacramentis periculo nullitatis non exponendis 218–219.
„ indissolubilitate matrimonii 165, **367–368**.
„ privilegio Paulino 343–344.
de potestate regendi matrimonia 350–351.
„ impedimentis matrim. 351, 352, 356.
„ subiecto ordinis 310–311.
„ monogamia 358–359.
„ cautelis in matrimonio mixto vel dispari cultu 356.
Divinatio **78**, 83–84.
Divinatoria virga 391.

Divortium civile 182, 344, 359, 368–369.
Divulgatio:
criminis 172, 174–175, 191.
secreti commissi 402.
Doctrinale:
decretum 28.
consilium ad iniustitiam 140, 162.
Doctrinalis interpretatio legis 36.
Documentum:
de facultate dispensandi 363.
documenta mittenda copulanti **366**, 341.
Dogma **58**, 61, 62, 71.
eius impugnatio 181, 183.
Dogmatica 3.
Dolor de peccatis, v. poenitentia.
Dolores 7 B. M. V., festum 371.
Dolosa promotio ad ordines 201, 405.
Dolus:
contra legem 30, 38.
„ reservationem peccati 288.
„ legem Trident. „Tametsi" 440.
in contractu 145, 165–166, 347, 348.
Domestica vita 97, 100, 101, 319.
Domestici famuli: 102, 156, 160.
regularium 94, 180, 239, 285, 298.
Domesticus ordo 101
Dominativa:
potestas 89, **97**.
possessio **133**, 154.
Domicilium **28–29**, 35, 178, 286, 310, 312, 319, 327, 341, 365, 440-442.
Dominium:
quid? 130.
altum 130.
humile seu privatum **130**, 139, 152.
perfectum **130**, 131, 139, 152, 174, 176, 177.
directum 109, **130**, 139, 151.
indirectum 122, **130**, 139, 151.
in quaenam bona 24, 34, 46, 75, 82, 85, 91, 93, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 122, 123, 128, 134, **137**, **139**, 141, 145, 146, 148, 149, 150, 151, **152**, 153, 154, 157, 159, 160, 161. 163, 168, 169, 170, 174, 175, 176, 177, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 205, 214, 223, 225, 228, 239, 243, 251, 252, 274–275, 291, 298, 302–303, 319, 324, 327, 341, 346, 347, 348, 349, 354, 356, 357, 358, 359, 364, 365, 368.
modi acquirendi dominium 135–136.
„ laedendi dominium 136–140.

(Dominium)
reparatio dominii laesi **48, 137, 141**. 151, 152, 153, 155–164 165, 166, 175, 176, 185, 186, 187, 188, 349.
temporale S. Sedis 29, 136.
Dominus:
rei 131.
famuli 102.
operarii diurni 102.
Domus:
regularis 267.
religiosa 93, 247, 252, 253, 266, 268, 285.
Dona Spiritus S. **8–9**, 19, 50, 226, 233, 297, 306, 319.
Donatio: **145–146**, 169, **170**.
inter vivos **145**, 169.
mortis causa **145**, 169.
ad causam piam **146**, 169.
libera emtoris vel venditoris 170.
Dos **134**, 152, 337.
Dotalia bona 134, 152.
Dotes:
poenitentiae 257–258, 411–412.
propositi 258–259, 411–412.
confessionis 280–281.
Dubia:
lex 40, 43, **44-46**,
casus dubiae obligationis: 104, 110, 122, 123, 128, 153, 155, 163, 166–167, 168, 185, 189, 255, 262, 281.
(Dubia lex*)* 287, 289, 345, 348, 352.
conscientia restituendi **155**, 163.
lex patiendi sectionem caesaream 110.
fides in possessione **133**. 157–158, 185.
iurisdictio **266**, 287.
censura **208**, 270.
irregularitas 316.
peccata **255**, 281.
materia sacramenti: poenitentiae 254,255, 281.
eucharistiae 246.
baptismi 406.
confirmationis 233.
ordinum 307, 308.
extremae unctionis 297.
dispositio poenitentis **271**, 292–295.
Dubie:
aliena res **157–158**, 185.
probabilis opinio 43.
dispositus poenitens **271**, 279, 292–295, 300–301, 411–412.
validus baptismus 36, **218**, **219**, 227, 230, 231, 232, 254, 295, 351, 359.
validum matrimonium 128, 354–355, 364, **368**.
nati ex matrimonio valido aut putativo 98.
valida: absolutio **279**, 291–295, 301.

(Dubie valida*)*
forma baptismi 227.
missa 218, 219, 246.
ordinatio 218, 219, 315.
materia:
eucharistiae 218, 246.
extremae unctionis 297.
confirmationis 233.
ordinum 307, 308.
essentialis materia:
diaconatus 307.
presbyteratus 307–308.
episcopatus 308.
essentialis forma:
diaconatus 309.
presbyteratus 309.
reservatus casus 208, 270, 287.
iniusta sententia iudicis **185**.
servile opus 96.
Dubitatio temeraria **172**, 175.
Dubium:
eius divisio 42.
iuris et facti 15, 40, 208, 266, 270, 326, 354, 360.
negativum **42**, 45.
positivum v. positivum.
circa legem eccles. XXIII, 40, 208, 287, 289.
invincibile **15**, 35–36, 46, 290.
impedimentum matrimoniale **325–326**,
(Dubium imped. matr.*)* 352, **354**, 355, 359, 360, 364, 368.
remedium morbi 188.
matrimonium 128, **354**, 355, 359, 360, 364, 368.
privilegium Paulinum 344.
Dubius:
in fide 62–63, 71.
baptismus 36, **218**, **219**, 227, 231, 232, 254, 295, 351, 359.
Duellum **108**, 109, 182, 198, 313.
Dulcedo spiritualis 237.
Dulia 76.
Duplex:
adulterium 115.
impedimentum criminis 336.

E.

Ebrietas **53**, 57, 293, 295.
Ebrius:
quomodo tractandus a confessario 293–294.
moribundus 295.
coniux 396.
Ecclesia:
templum: 94.
eius execratio 80.
„ pollutio 80, 84.
ritus alieni 247.
definiens 59.
societas perfecta **97**, 151.
eius potestas 29, **33**, 36, 39, 93, 97, 151, 169, 190, 215, 244,

(Ecclesia, eius potestas*)* 350–351, 360, 368, 369–370.
eius ius in bona temporalia 29, **151**, 169.
offerens missam **241**, 242, 251.
eius thesaurus **244–245**, 370.
quinam ei subiecti sint **36**, 226-227, 351-352.
Ecclesiastica lex:
varia 4.
Pontificia:
eius promulgatio 29.
„ interpretatio 29-30.
terminus, a quo obligare incipit 34-35.
quaenam sit universalis 28, 30, 34, 38, 39, 58, 59, 71, 72, 81–82, 84, 85, 86, 93, 94, 95, 96, 98, 123, 136, 151, 153, 154, 166, 169, 177, 178–179, 180–184, 189–203, 204–208, 214, 216, 222, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 251, 252–253, 255, 266–268, 269–270, 281, 284–288, 289, 290–291, 293, 297, 298, 299, 301, 305–317, 322, 323–343, 344, 345, 346, 351–352, 355, 357, 359, 360–363, 364, 365, 366; v. commune (ius).
an per consuetudinem abrogari possit 32, 38–39.
„ auferat consuetudinem contrariam praeexistentem 38, 39.
quis in ea dispensare possit **39–40**, 180, 208, 316, 360–361.
quid ab ea excuset **37**, 38, 39, **40–41**, 71, 96, 179, 180, 183, 203, 204, 206, 216, 220, 222, 227, 232, 247, 248, 249, 253, 281, 287, 289, 291, 298, 299, 302, 317, 327, 355, 366, 369; v. difficultas et causa excusans.
sub quonam peccato obliget 84, 214.
quomodo interpretanda 36, 37, 38, 39, 204.
quis ei subiectus **34**, **36**, 226–227, 351.
de professione fidei 71.
„ reiicienda propositione damnata 5, **71**.
„ communicatione vitanda in sacris cum acatholicis 72.
„ vitanda specie simoniae 80, 84, 85.

(Ecclesiastica lex*)*
de missa audienda 95.
„ feriatione sacra 96.
„ nullitate matrimonii vel professionis religiosae, si ex metu facta sunt 166, 329.
„ valore donationis ecclesiae factae 169.
„ abstinentia et ieiunio 177–179.
„ tempore paschali 178.
„ confessione et communione annua 180–181, 248, 276.
de libris omnibus fidelibus prohibitis 181–182.
„ negotiatione clericis maioribus prohibita 189.
„ vitando regimine alicuius societatis in bonis eius temporalibus administrandis 189.
„ non cremando cadavere humano 183–184.
ne clerici de bonis suis fideiiussionem praestent 189.
de excommunicatis 193, **194**, 200, 222, 286.
„ excommunicato vitando **193**, 194, 222, 286.

(Ecclesiastica lex de ex.*)*
post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, v. censuratus.
de suspensis 194–196; v. censuratus.
„ interdictis 196; v. censuratus.
quaenam delicta prohibeat sub:
excommunicatione 196–200.
suspensione 200 201.
eius ignorantia 15, 40, 193, **203**, **204**, 208, 270, 287, 289.
de matrimonio 320–369.

Ecclesiastici iuris:
simonia **80–82**, 84–85.
impedimenta matrimonialia **325–326**, 351–352, 352–353.
partes missae 241, 253.
ordines 305.
actus legitimi 183, 194, 195, 231.

Ecclesiasticum:
ieiunium **177**, 178–179.
forum, v. forum.

Editio:
S. Scripturae 181, **182**, 200.
libri liturgici 181.
„ mali 181.
„ prohibiti 178, 181.

Educatio filiorum 100, 101, 122, 199, 292, 319, 327, 349, 353, 356, 367.

Effectus:
indirecte voluntarius 21–22.
insolitus naturae 84.
peccati mortalis 50.
„ venialis 50.
baptismi 226–227, 269.
confirmationis 233.
communionis 236–237.
missae **241–243**, 250–251.
absolutionis **254**, 255.
extremae unctionis 256, **297**, 302.
ordinis 306.
sponsalium 324.
legitimationis prolis 98.
sanationis in radice 343.
matrimonii 126, **319**, 349, 350.
contritionis perfectae 255, **277**.
attritionis 255, 256, 278, 300.
censurae 193–194, 269, 314; v. censura, censuratus.
excommunicationis **194**, 200, 222, 226, **231**, 251, 269, 286, **311**, 314, 340, 369; v. censuratus.
suspensionis **194–196**, 222, 340; v. censuratus.
suspensivus aut devolutivus appellationis vel recursus 206.
sacramentalium 215, 217, 225.
martyrii 49.

Efficacia:
sacramentorum „ex opere operato" 210.
sacramentalium 216, 225, 215.
missae 242–243, 250–251.
contritionis 255, **277**.
attritionis 255, 278, 300, 411.
martyrii 49.
baptismi 226.
orationis 83.
exorcismi 215, 216–217.
Efficax:
desiderium **52**, 56.
propositum 259.
Effusio:
seminis v. pollutio, humor, copula.
sanguinis 84, 107.
Egressio ex ordine 201.
Electio:
exclusio ab ea 194, 195, 202.
ad beneficium 81, 82.
activa et passiva ad officium eccles. 194, 195, 202.
politica **100**, 104, 190.
Eleemosyna 66–67, 73.
Elementaris schola 101–102.
Elicitus actus:
humanus 11.
virtutis 11.
Elsaß-Lothringen 331.
Emancipatio:
filiorum **99**, 100.
feminarum **97**, 100.
Emendatio:
delinquentis 191, 268, 287.

(Emendatio)
censurati 203, 206.
diffamati 174–175.
infamis infamia facti 314.
poenitentis **272**, 292, 293, 294.
Emtio-venditio:
quid? 147.
industrialis **147**, 189.
negotiatoria **147**, 189.
sub hasta **148**, 170.
monopolium **148**, 170.
simoniaca **80**, 83–85. 198.
Epikeia **30**, 40.
Episcopalis:
casus reservatus 269, 287–288.
benedictio 216, 306.
Episcopatus 304, **306**, 308, 311, 315–316.
Episcopus:
proprius 178.
„ pro ordinibus conferendis 310.
competens ad ordines conferendos 200–201, **310**, 312.
confirmans 234.
confirmatus 309, 311.
quoad benedictiones reservatas **216**, 306.
iniuria realis in eum 198.
non trahendus ad iudicem laicum 198, 199.
Epistolae alienae aperitio 177.
Error:
quotuplex? 15.
eius influxus in actum humanum 20–21.
(Error)
in contractu ineundo **144–145**, 165, 166, 167, 168.
„ matrimonio ineundo 165, **328–329**, 349, 358.
„ sponsalibus 344–345.
„ concessa dispensatione matrim. 336.
„ allegatis causis pro dispensat. matrim. 362–363.
„ absolvendo 208, 287.
„ voto **87**, 90, 91.
„ fide 61–62.
ministri circa formam sacramenti **211–212**, 221.
communis:
circa iurisdictionem confessarii 266, 287.
„ potestatem parochi vel Ordinarii 340.
a S. Sede proscriptus 71, 182.
Erubescere fidem 61, 71.
Essentia:
sacrificii missae 246.
matrimonii **322**, **328**, 329, 344, 349, 358, 367.
Essentialis:
pars sacramenti 210.
materia sacramenti 211.
forma sacramenti 211.
unctio in extrema unctione 298, 299.
forma et materia in ordinatione **307–309**.
defectus in collatione ordinum 315.

(Essentialis)
modus copulandi sponsos 339, 366.
pars missae 241.
interruptio missae **245**, 253.
finis matrimonii 126, 349, 358–359, 367.
obligatio matrimonialis 319, **322**, 328, 349, 350, 367.
Essentiae rerum 39.
Ethica 3.
Eucharistia:
quid? 235.
eius materia 237.
„ forma 238.
„ effectus 236–237.
„ sumtio varia 236.
„ minister 238–239.
„ subiectum 239–240.
„ dispensatio eiusque ritus 181, **239**, 247, 253.
eius confectio **237–238**, 213, 218–219, 221, 245–246, 247, 248, 249.
„ susceptio 180–181, **236**, 239–240, 247, 248–249, 253, 292, 293, 295, 408.
„ reviviscentia 218.
specierum:
corruptio 236.
renovatio 247.
profanatio 249, 196, 313.
sacrificium missae, v. missa.
Evangelica lex 25.
Evictio rei **138**, 156, 157.
Evocatio spirituum 79, 181.
Examen:
conscientiae **263–264**, 281, 283.
sponsorum **338**, 366, 421–430.
Exauditio precum **77**, 83.
Excardinatio 310, 312.
Excessivum foenus 147.
Excessus 48.
in re indifferenti 57, 110.
sexualis 117, 124.
Exclusus ab actibus legitimis eccles. 183, 194, 195, 231.
Excommunicatio:
quid? 194.
eius effectus **194**, 222, 226, 231, 251, 269, 286, 311, 314, 340, 369; v. censuratus.
„ reservatio 192, 203, 208, 269–270, 287, 366.
condiciones ad eam contrahendam **193**, 203–204, 270, 366.
eius absolutio 192, 193, 194, 198, 204, 206, **207–208**, 269, 286, 287, 366, 373.
„ laesio 314.
quid excuset ab ea observanda **206**, 222.
potiora crimina, propter quae incurritur **196–200**, 359, 366.

Excommunicatus:
vitandus **193**, **194**, 199, 222, 251, 286.
toleratus **193**, 194, 222.
Excusatio a lege: v. causa excusans, ecclesiastica lex, censura, caritas, difficultas, affirmativa lex, impossibilitas.
Execratio:
ecclesiae 80, 84.
altaris 84.
coemeterii 84.
Executor:
dispensationis 40, 338, 363.
iniustitiae 162.
sententiae capitalis 314.
Exemtio:
a lege **30**, 37–38, 249.
Papae 29.
regularium **267**, 284, 285.
Exemtum matrimonium:
a lege „Tametsi" 432–440, 440–441.
„Ne temere" **331**, **352**, **365**, **440–441**.
Exercitia spiritualia 202, 247, 265, 311, 372, 374.
Exhaustus numerus casuum absolvendorum 286, 287.
Existentia Dei, fides in eam 70, 390.
Existimatus titulus in praescriptione 136.
Ex opere:
operato 210.
operantis:
ecclesiae 217, 225, 242–243, 251, 306.
(Ex opere operantis*)*
sacerdotis 242–243.
fidelis 242.
Exorbitans: pretium rei 148.
Exorcismus:
sollemnis **217**, 225.
publicus 217, 225.
privatus 217.
simplex 217.
Exorcistatus 304, **305**, 307, 308.
Expensae:
factae in rem alienam **138**, 157.
pro medico 188.
„ advocato 186.
Expiatio delicti 190.
Expiratio:
facultatis delegatae 33–34, 286, 287, 364.
morientis 299, 412–413.
Explicita:
fides 59, 70.
inductio positiva 69.
conventionalis simonia 81.
invocatio daemonis 78.
delegatio ad copulandum 340.
condicio:
in contractu 167.
„ matrimonio 322, 358.
Explicite:
formalis cooperatio **69**, 75.
„ communicatio in sacris **63**, 72.
directa laesio sigilli 275.
„ occisio 106.

(Explicite)
directa procuratio abortus 107.
formalis inquisitio in nomen complicis 263.
delegata iurisdictio 266, 284.
Explicitum:
iuramentum 88.
votum 86.
„ baptismi 227.
propositum **non** peccandi 258, 259, 411.
Exportus mercium 99, 105.
Expositio:
infantium 393.
Sanctissimi 238, 372.
Expropriatio bonorum 130.
Expulsio:
ex ordine 201.
seminis virilis licita 123.
daemonis 215, 217, 225, 305.
Exstirpatio:
uteri cum ovario 107, 110, 330.
foetus extrauterini 109, 394.
Extensio:
doloris de peccatis 257, **258**, 277–278, 411.
propositi 259, 280, 411.
constitutionis, Provida 331.
Extensiva interpretatio legis 30.
Extensive infinitus fructus missae 250–251.
Externa:
moralitas **17**, 84.
(Externa)
gratia Dei actualis **9**, 209.
difficultas in legis observatione **30**, 40, 41.
tentatio 51.
fides 59.
negatio fidei 60.
haeresis **62**, 197.
attentio in oratione **77**, 83.
distractio 77.
impudicitia 113, 117.
Externum:
peccatum:
in peccato complicitatis 270.
„ „ sollicitationis 270.
ut incurratur censura 193.
„ „ casus reservatus 269.
forum, v. forum.
Extra-
ordinaria:
difficultas in lege observanda **31**, 41. 248.
diligentia in examine conscientiae **263**, 281.
signa dispositionis poenitentis 271.
ordinarius minister:
sacramenti 212.
baptismi 228.
confirmationis 234.
eucharistiae dispensandae 239.
ordinum minorum 309.

(Extra-ordinarius)
confessarius monialium **268**, 285–286.
sacramentalis:
iurisdictio 27.
remissio peccati 49, **255–256**, **277**, **278**, 300, 411.
matrimonialis:
castitas 111.
luxuria 57, **118–119**, 122, 124, 125, 127.
iudicialis suspensio 195, 196.
uterinus foetus 109, 394.
ordinarium tempus 240, 248.
Extrema necessitas, v. necessitas.

F.

Facilitas:
bene vel male operandi **10**, 17, 47, **271**.
peccandi **271**.
Facti:
ignorantia 15, 208, **236**, 287, 289.
dubium 40, 42, 266, 270, 325–326, 354, 361, 364.
domicilium 35.
iudex 184–185.
possessio 133.
monopolium 148, 170.
publicitas criminis **172**, 174–175, 314, 316.
notorietas censurae **191**, 193, 203.
Facto:
dubia censura **208**, 270.
„ iurisdictio 266, 287.
dubius casus reservatus 270.
dubium impedimentum matrimonii **325–326**, **354**, 361, 364.
occultum crimen **172**, 316.
Facultas:
illimitata 28, 33, 34, 37.
absolvendi:
a peccatis 265–266, 269, 284–289.
„ censuris 192–193, 194, 198, **207–208**, 285, 286–287, 289.
„ casu reservato episcopali 288.
ab irregularitate 316.
ad assistendum matrimonio 340–341, 361, 364, 366.
annectendi vel dandi indulgentias 371, 372, 373, 374.
transeundi ad alium ritum 232.
dispensandi v. delegata, dispensatio, Ordinarius, confessarius, absolutio, matrimonium, irregularitas.
Facultates:
confessarii: tempore iubilaei 373.
regularis, v. regulares.
habituales 31.

Facultativa sterilitas 118, 125.
Facultativum matrimonium civile 321.
Falsa:
denuntiatio confessarii de crimine sollicitat. 198, 287.
solutio casuum restitutionis 160.
Falsae reliquiae 199.
Falsum iuramentum **89**, 93.
Fama bona 172, 174–175.
Familia 100, 134, 149, 152, **170–171**, 319, 353, 367.
regularium 94, 180, 239, 247, 285, 298.
Familialis merces operarii 102, **149**, **170–171**.
Familiares regularium v. familia regularium.
***Familiaritates* 273**, 295–296.
Famuli:
eorum iura et obligationes 102, 375.
furtula 156.
regularium 94, 180, 239, 247, 284, 298.
habentis oratorium privatum 96.
non impedientes damnum domini 102.
Fatale duellum 108.
Fautores:
haereseos 199–200, 232, 313, 314.
excommunicati vitandi 199.
Favor privilegii Paulini 344.
Favorabile privilegium **31**, 37.
Fecundatio artificialis **118**, 125.
Felicitas temporalis 103, 152.
Femina:
eius emancipatio 97, 100.
religiosa 266–268, 285–286, 199.
***Feniani* 182**, 198.
Ferendae sententiae poena 190, 191, 205–206.
Festa communia 95.
Festum:
patrocinii 178.
Immac. Concept. B. V. M. 95.
Nativit. Chi 95, 179.
Circumcis. Chi 95.
Epiphaniae Chi 95.
Ascensionis Chi 95.
Corporis Chi 95.
Assumtionis B. M. V. 95, 179.
S. Josephi, sponsi B. M. V. 95.
Petri et Pauli 95, 179.
Omnium Sanctor. 95, 179.
fori et chori 245.
eius translatio 245.
Ficta:
negatio fidei **60**, 72.
cessio bonorum **141**, 163.
collatio sacramenti 214, 224.
donatio 164.
absolutio complicis 197.
promissio matrimonii 348–349.

Fictum:
iuramentum **88**, 93.
tempus **240**, 248.
Fideicommissum 146.
Fideiussio 150, 189.
Fidelitas 89, 104, 145, 169, **171**.
Fides:
theologica 8, **56**, **58–60**, 70, 71.
improprie dicta 390.
catholica 58, 72.
peccata contra fidem 56, **60–63**, 71–72, 90, 197, 199, 232, 314; v. peccata.
ecclesiastica **58**, 71.
in possessione rei alienae:
bona **133**, 137, 152, 154, 156–157, 163.
mala **134**, 137, 141, 154, 157, 158, 163.
dubia **133**, 157–158, 163.
„ confectione sacramenti 211–212, 221.
„ susceptione sacramenti 224.
bona in indigna susceptione sacramenti, v. bona.
in praescriptione **136**, 154.
conscientia practice certa 45.
Filii:
variae classes 98–99.
adoptivi 98, 334.
eorum legitimatio **98**, 313, 343, 361.
„ educatio, v. educatio.
(Filii)
eorum bona **134**, 152.
„ furta 101, **156**.
„ obligationes 100–101, 152, 347, 375.
„ sponsalia 347.
„ matrimonium 101, 347, 424.
„ ingressus in religionem 101.
„ domicilium 35.
maiorennes **99**, 101, 152.
acatholicorum:
baptizandi 228.
non ordinandi 314.
Fines territorii eccles. 33, 35, 37, 154, 178, 205, 214, 228, 234, 284, 285, 309, 331, 340, 361.
Finis:
hominis **7**, 10, 103.
actus humani 17, 19, 22–23.
in usu delectabilium 24, 126, 395–396.
rei 25, 70.
sacrificii 240.
„ missae 240, 241, 242–243.
legis 36.
societatis perfectae 33.
„ civilis 103.
„ illegitimae 170.
„ legitimae 97.
„ sub excommunicatione prohibitae 198.
resistentiae contra pravos motus concupiscentiae 55.

(Finis)
sermonis humani 173.
hypnoseos licitae 189.
poenae ecclesiasticae 190, 191.
censurae **190–191**, 203, 204, 287.
impedimentorum matrimonii 326, **353–354**.
sacramentorum **209**, 217, 218.
causae piae 146.
contractus **143**, 167–168.
deleçtationis venereae 118, 119.
matrimonii 57, 124, 125, 322, **349**, 351, 358–359, 367.
vivisectionis licitae 110.
laboris humani 170.
negotiationis 147–148.
operistitiorum 103.
malus: 22–23.
abductionis vel retentionis s. speciei rum 196, 313.
violationis cadaverum vel sepulcrorum 313.
sectae massonicae, etc. 182, 198.
Firmum propositum 259; v. propositum, dispositio.
Firmus:
contractus 144.
assensus:
in fide 58.
„ iudicio temerario **172**, 175.
(Firmus assensus*)*
in dictamine conscientiae **42**, 45.
Fiscus 162.
Fixus fons baptismalis 230.
Fiume 331.
Flaminis baptismus 226.
Fluminis „ 226.
Foenus 147, 170.
Foetus:
humanus 107, 109, 110, 200, 229, 230, 314, 316.
extrauterinus 109, 394.
Fontes theologiae moralis 4–5.
Fontis baptismalis consecratio 225, **230**.
Forense opus 95.
Fori festum 245.
Forma:
approbationis decreti:
communis **28**, 34.
specifica **28**, 30, 34.
sacramentorum:
quid? 211.
essentialis 211.
mere praeceptiva 211.
eius mutatio:
substantialis **211**, 220.
accidentalis **211**, 220.
error ministri circa eam **211–212**, 221.
vocalis 220.
eius unio cum materia **212**, 220.
baptismi 227.
confirmationis 233.

(Forma)
eucharistiae 221. 237–238, **247**.
absolutionis 255, 279.
ordinum 308–309.
extremae unctionis 298, 299.
matrimonii: 318.
Tridentina 441.
Piana 331.
Formale:
peccatum **49**, **50**, 54.
„ complicitatis 270.
„ adulterii 335, 344.
„ iniustitiae 139.
Formalis:
moralitas actus humani **17**, **44**, 50.
fides **59–60**, 70.
haeresis **61**, 72, 197.
communicatio in sacris **63**, 72.
cooperatio ad peccatum alterius **69–70**, 75.
idololatria 78.
tentatio Dei **79**, 84.
virginitas 111–112.
dolor de peccatis 257, 258, 275.
contractus 142, 158, 160.
simulatio 171, 214.
inquisitio in nomen complicis **263**, 282.
integritas confessionis **260–261**, 280, 281, 282.
Formalitas contractus 35, **129**, 146, **151**, 168, 169.
Formaliter:
iniusta possessio 137, 141.
(Formaliter)
occultum vel publicum crimen 191–192, 316.
sacrilega confectio vel susceptio sacramenti **224**, 236, 263.
Formata:
virtus 47.
fides 58.
Formatum sacramentum 210.
Formula:
iuratoria 92.
in confectione sacramentalium 225.
Fornicatio:
quid? 114.
malitia 122.
qualificata 114.
vaga 122.
sponsorum 324, 394, 418–419.
Fortitudo 8, 9, **47**.
Fortunae bona, v. bona.
Forum:
ecclesiasticum **26–27**, 98, 167, 190, 192, 193, 194, 195, 202, 324, 344.
internum **27**, 192, 193, 194, 195, 203–204, 206, 207, 208, 344, 361, 362, 363, 364.
externum **26**, 167, 190, 192, 193, 194, 195, 203–204, 207, 208, 285, 316, 324, 326, 336, 342, 362, 363, 364.
iudiciale 193, 196, 204–205, 208, 316.
sacramentale **27**, 192, 204, 265–266, 316, 361, 363.

(Forum)
privilegium fori **29**, 198, 199, 201, 202.
Fractio:
iuramenti 83, 89, 93.
sigilli sacramentalis 196, 275, 296.
fidei sponsalitiae 321.
Fragilitas interna poenitentis 293.
Frater et soror:
quoad iniurias 101.
„ incestum 115, 394.
„ matrimonium 352, 419.
Fraus:
contra legem **30**, 38.
„ legem Tridentinam „Tametsi" 440.
reservationem Ordinarii 288.
in contractu 145, 148, 165, 166, 170.
„ sponsalibus 344, 348–349.
Fructuosa susceptio sacramenti: 215.
eucharistiae 240, 408.
extremae unctionis 299, 300, 301–302.
Fructus:
rei **131–132**, 151, 152, 153–154, 156–157, 170.
missae **241–243**, 250–251.
boni operis 24.
beneficii v. beneficium, beneficialia bona.
Frustratio:
seminis virilis 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127.
humoris feminei 121, **125**, 395.
sacramenti **223–224**, 291, 295.
effectus sacramenti 223, 295.
Fuga:
mundi christiana 10.
criminosi 187, 403.
Fundamentales veritates morales 5.
Fundamentum omnis religionis 181.
Fundata missa 244.
Fungibilis res 133.
Furtum **137**, 155–156, 157, 158. 160, 162, 313.

G.

Galicia 331.
Gallia 321.
Gaudium pravum **52**, 56, 127.
Genera peccatorum **51**, 55.
Generale interdictum 196.
Generalis:
lex, v. commune (ius), ecclesiastica (lex universalis).
delegatio **27**, 33, 34, 37, 340.
suspensio 195.
confessio 262.
absolutio:
pro Tertiariis 372.
„ moribundis 373.

(Generalis absolutio)
a peccatis 372, 373
„ censuris 204.
dispensatio in irregularitatibus 316.
offerens missam 241.
fructus missae 242. 251.
acedia 53.
Generatio prolis 119, 122, 125, 318, 319, 322, 328, 330, 349, 353, 358.
Generica, confessio 259, **260**, 276, 279–280.
Genitalia 106, 107, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 188, 274, 320, 330.
Germania 99, 201, 321, 331, 340, 441.
Germanorum matrimonia mixta 331, 433, 437. 440, 441.
Gestio negotiorum 147.
Gloria:
Dei **8–7**, 53.
coelestis 7, 19, 242.
Gradus:
caritatis Dei 64.
maioris et minoris, impedimenta matrimon. 326, 362.
consanguinitatis **332–333**, 336–337, 352, 353.
affinitatis 334, 336, 360, 361.
academici 202.
Gratia:
Dei:
sanctificans, v. sanctificans.
sacramentalis: 209, 210.
(Gratia)
baptismi 226.
confirmationis 233.
eucharistiae 236–237.
poenitentiae 254.
extremae unctionis 297.
ordinum 306.
matrimonii 319.
prima et secunda 210, 224.
habitualis **8**, 58, 63, 64, 76.
actualis **9**, 18, 19, 23, 50, 209, 217; v. gratia sacramentalis.
facta et facienda **27–28**, 33–34, 364.
Gratiosa forma dispensationis **27–28**, 338.
Gratuitus contractus 90–91, **142**, 146, 147, 167, 168–169.
Gravamen poenitentis 275, 296.
Grave incommodum, v. causa excusans, excusatio, difficultas, impossibilis, impossibilitas, impotentia.
Gravis:
materia:
legis 36, 49, 50, 55–56, 84.
inoboedientiae filii 101.
legis de tributis 105.
odii inimici 73.
invidiae 57.
maledictionis 73.
distractionis in oratione 77.

(Gravis materia*)*
simoniae iuris ecclesiastici 84.
laesionis:
pietatis 101.
voti et iuramenti promissorii 93.
iustitiae commutativae **137**, 155-156, 160, 162, 175-176.
secreti 176.
abstinentiae 179.
ieiunii 179.
contractus 168.
detractionis et calumniae 174.
inductionis 74, 175.
detractionis non impeditae 175.
contumeliae 176.
iudicii temerarii 175.
lectionis libri ab ecclesia prohibiti 181.
in iteratione formae sacramenti 219.
,, mutatione accidentali materiae vel formae sacramenti 220.
,, omissione:
materiae vel formae mere praeceptivae 220.
caeremoniarum baptismi 232.
partis:
missae 96,253.
breviarii 317.
correptionis fraternae 73.
,, laesione rubricarum 214.
(Gravis materia*)*
irreverentiae erga eucharistiam 246.
dilationis missae manualis 252.
poenitentiae sacramentalis 265.
confessionis 260, 280.
necessitas proximi **66**, **72**, 101, 223, 303.
Gula 53, 57.

H.

Habilis:
ad contractum ineundum **144**, 165.
,, matrimonium ineundum 318, 320.
Habituale:
peccatum mortale 49.
commercium carnale 334.
impedimentum actus humani 14, 17.
Habituales facultates 31.
Habitualis:
gratia 8.
fides 58.
spes 63.
caritas 64.
intentio 13, 20, 224, 228, 234, 239, 243, 295, 299, 301, 311, 370.
excessus vel defectus 48.
usus rationis 231.
confessio monialis apud confessarium particularem vel specialem 285.

Habitus:
infusus **8**, 47, v. sacramentum, effectus.
fidei, spei, caritatis 58, 63, 64.
acquisitus 8, 10.
malus **17**, 21, 271.
clericalis 202.
Haeres 146.
Haeresis:
quid? 61.
formalis **62**, 72, 197.
materialis 62.
externa **62**, 197, 313,
publica 62, 313, 386.
inducens irregularitatem 313, 314.
poena contra eam statuta 197.
cooperantes ad eam 63, 72, 199, 232, 313, 366.
eius propugnatio 182, 183, 197.
Haereticalis blasphemia **85**, 90.
Haereticus:
formalis **62**, 197.
materialis **62**, 295.
irregularis 313, 314.
eius filii impediti ab ordinibus succipiendis 314.
„ matrimonium 183, 321, 327, **331**, 351-352, 353, 354, 366, 431–441.
„ libri theologici 182.
S. Scriptura ab eo edita 182.
subiectus ecclesiae **35**, 351–352.
(Haereticus)
excommunicatus et suspensus 197, 222.
amittens iurisdictionem 222, 286.
moribundus 295.
missa pro eo 251.
subiectum sacramentalium 225.
Hebdomada sancta 179, 244, 253.
Helvetia 321.
Herus operarii 102.
Hispania:
quoad ieiunium et abstinentiam 180.
matrimonium civile 321.
Hollandia 321.
Holographum testamentum 146.
Homicidium 84, **105–106**, **108**, **109**, 313, 314, 316, 335, 353, 354, 360, 427–428.
Honestas publica impedim. matrim. 326, **334**, 352, 353–354, 365.
Honor 8, 65, 101, 106, 109, 163, **176**, 193, 197, 198, 199.
Hospites:
in oratorio privato 96.
regularium 94, 180, 239, 285, 298.
Humile dominium 130.
Humor vaginalis feminae 113, 116, 122, 125, 395.
Hungaria 321, 331.
Hungarorum matrimonia mixta 331.
Hymen virginis 111, 330.

Hyperdulia 76.
Hypersexualitas **116**, 124.
Hypnosis 79, 184, 188–189.
Hypotheca 141, 150.
Hysterici 17.

I.

Iaponia 321.
Idololatria **78**, **83**, 218, 246.
Ieiunium:
naturale ante communionem 177, **240**, 245, 248–249.
ecclesiasticum **177**, **179**, 180, 373.
Ignorans:
rudimenta fidei 231.
defectum iurisdictionis 208, 287, 289.
Ignorantia:
quid et quotuplex? 15–16.
eius influxus in actum humanum 20–21.
invincibilis 15, 20–21; v. invincibilis.
vincibilis **15**, 20–21; v. vincibilis.
peccati 15, 20–21, 203.
in iuramento falso 89, 93.
causa damni **159**, 160.
legis ecclesiasticae 15, **203**, 289.
poenae ecclesiasticae 15, 193, **203–204**, 366.
censurae 193, **203–204**.
reservationis censurae 203, 287.
(Ignorantia)
reservationis peccati 270, 287.
naturae matrimonii 328, 329, 344.
impedimenti matrimonialis 342, 354, 355, 367.
obligationum essentialium matrimonii 328, 344.
status peccati in susceptione sacramenti vivorum **215**, 224, 236, 297, 299, 301, 408.
superstitionis 84.
periculi mortis 188, 303.
defectus iurisdictionis 266, 208, 287, 289.
Ignorantiae peccatum 49.
Ignotus homo 176.
Illegitimi:
filii 98, 313.
eorum legitimatio 98, 313, 343, 361.
natales 313.
Illimitata:
dispensatio 40.
facultas 27, 33, 37.
iurisdictio **27**, 33, 34, 37, **266**, 286.
delegatio **27**, 33, 34, 37, **266**, 286.
Imagines:
sacrae 182.
earum benedictio 216.
Immediata:
cooperatio **69**, 75.
blasphemia 85.
gratia actualis interna 9.

Immediatus minister in executione sententiae capitalis 314.
Immemoriale privilegium 38.
Immemorialis consuetudo 38, 39.
Imminutio concupiscentiae 237.
Immobilia bona:
quaenam? 132.
S. Sedis 136.
aliarum personarum eccles. 136.
Immunitas ecclesiastica 29, 108, 198, 199, 201.
Impediens:
impedimentum matrimonii, v. impedimentum.
maius bonum, res 91.
Impedimenta:
actus humani 14–17, 124.
contra legem 37–38.
matrimonii 325–336:
potestas, ea statuendi 350–351, 32.
eorum divisio 325–326.
„ natura 355.
iuris naturae 352; v. iuris.
„ divini positivi 352, 367; v. iuris.
iuris eccles. 353–354; v. iuris.
rationes eorum 353–354.
inquisitio in ea 338, 341, 364, 421–430.
(Impedimenta matrim.*)*
quinam iis teneantur 351–352.
eorum remotio 342, 343, 346, 365, 430.
„ revelatio 347, 357–358.
„ ignorantia 342, 354, 355, 367.
„ descriptio in petitione dispensationis 336–337.
indispensabilia 326, 348, 360.
impedientia: **325, 326–328**, 337, 338, 341, 346, 347, 350–352, 353, **356**, 357, 360, 361, 420.
sponsalia 39, 324, **327**, 344, 345, 352, 360, 362, 365.
votum 39, 93–94, 199, **327**, 352, 357, 360, 362.
mixta religio **327**, 352, 353, 356–357, 361, 366, 418, 420.
defectus proclamationum **327**, 361.
cognatio legalis **328**, 352, 353.
dirimentia: 321, 325–326, **328–336**, 341, 342, 343, **346**, 350–355, 359, 360–364, 365–368, 419.
error **328–329**, 352, 353, 358.

(Impedimenta matrim.)
metus 166, **329**, 352.
raptus **329**, 353.
aetas **329**, 352, 353, 360.
impotentia **329–330**, 352, 354.
ligamen 320, **331**, 336, 352, 359, 367, 368.
clandestinitas **331**, 337, 342, 352, 353, 361, 364–365, 431–442.
consanguinitas 326, **332–333**, 336–337, 352, 353, 362.
cognatio spiritualis 326, **333**, 352, 353, 362.
affinitas 326, 336, **334**, 352, 353, 360.
cognatio legalis **333–334**, 352, 353.
honestas publica 326, **334**, 336, 352, 353, 362, 365.
votum 39, 98, 199, 320, **334–335**, 353, 354, 357, 360.
ordo 98, 199, 320, **335**, 353, 354, 360.
crimen 326, **335–336**, 353, 354, 360, 427–428.
disparitas cultus 322, **336**, 352, 353, 354, 356, 359, 360, 361.

(Impedimenta matrim.)
gradus:
maioris 320, 362.
minoris 320, 362.
dispensatio in impedimentis matr.: v. dispensatio.
ordinationis 314.
Impedimentum matrimonii:
quid? 325, 350.
divisio 325–326.
impediens 325, 352, 353.
dirimens 325, 352, 353.
dubium 325–326, 352, 354–355, 359, 360, 39, XXIII.
publicum 326, 342, 360, 361, 362, 364.
occultum 326, 342, 360, 361, 362, 363, 364.
indispensabile 324, 326, 348, 360.
Impedire:
conceptionem 118, 125.
damnum proximi 102, 160.
exercitium potestatis ecclesiae 197, 198, 201.
aliquem a bono consequendo 137.
duellum 199.
detractionem 175.
operarios a laborando 102–103.
peccatum proximi 67, 73.
„ mariti 125.
matrimonium 350, 357.
Imperatus actus **11**, 23.

Imperfecta:
idololatria 78.
caritas 72.
societas 97.
adoptio 98, **334**.
castitas 110.
copula **114**, 122, 124, 125.
dissolutio matrimonii 343, **344**, 369.
poenitentia 257; v. attritio.
Imperfecte humanus, actus **12**, 55, 119, 158, 166.
Imperfecti actus luxuriae 114, **117**, 120–121, 126, 127.
Imperfectio **51**, 57.
Imperfectum:
voluntarium 12.
involuntarium 14.
dominium 122, **130**, 139, 151–152.
adulterium 114.
Impetratorius fructus:
missae 242, 243, 251.
boni operis 24.
Impletio:
legis **36**, 37, 39–40, 41, 44–45, 281.
voti 90, 91, 92, 93.
iuramenti 93.
contractus 162, 168.
sponsalium 324, 327, 344–348, 418–419.
operum pro lucranda indulgentia 370–371, 373.
Implicita:
fides 59.
inductio positiva 69.
communicatio formalis in sacris **63**, 72.
(Implicita)
cooperatio formalis ad peccatum 70.
directa occisio 106.
„ procuratio abortus 107.
„ laesio sigilli 275.
invocatio daemonis 78, 83.
legitimatio filii illegitimi 98, 343, 361.
intentio:
ministri sacramentorum **213**, **220–221**, 237, 243, 247.
suscipiendi sacramentum **224**, 228, 234, 236, 239, 295, 299.
lucrandi indulgentiam 370.
inquisitio formalis in nomen complicis 263.
poenitentia 256, 258.
interrogatio copulantis 339.
dispensatio in impedimento criminis 427.
Implicite:
universalis poenitentia 258.
determinata intentio:
ministri sacramenti 213, 221, 237.
applicantis missam 243.
Implicitum:
pactum simoniae conventialis 81.
votum 87.
iuramentum 88.
votum baptismi 227.

(Implicitum)
propositum non peccandi de cetero 258, 259.
Importus mercium **99–100**, 105.
Impositio manus in conferendo diaconatu et presbyteratu 307.
Impossibilis:
condicio in matrimonio 357.
recursus ad Superiorem, v. recursus.
Impossibilitas; v. difficultas, impossibilis, causa excusans.
implendi legem **30–31**, **37**, 38, **40–41**, 162–163, 164, 281, 289, 291, 301, 302, 348, 357.
vitandi:
periculum (vel occasionem) peccati 54–55, 272, 273, 274, 294.
pollutionem **116**, 121, 127.
copulam sodomiticam et onanisticam mariti 124–125.
fecundationem artificialem illicitam 125.
supprimendi motus passionum 55, 121.
relinquendi haeresim 62.
profitendi fidem 71.
implendi votum 90–91, 128, 357.

(Impossibilitas)
„ promissionem 90–91, 177.
observandi feriationem sacram 96.
eligendi deputatum bonum 104.
observandi contractum 103, **162–163**.
servandi foetum in utero 109.
habendi copulam coniugalem modo ordinario 125–126.
praestandi debitum coniugale 125, 127.
removendi causam damni positam 159.
restituendi vel solvendi 155, **162–163**, 164, 176.
fatendi veritatem **174**, 188.
servandi secretum 176–177.
denuntiandi delinquentem **74**, 186, 291.
revelandi impedimentum matrimoniale 357–358.
abstinendi a lectione libri prohibiti 183.
servandi censuram contractam 192, **206**, 222.
administrandi sacramentum certo validum **218**, **219–220**, 279, 295.
negandi sacramentum indigno 223.

(Impossibilitas)
observandi ieiunium ante communionem 248–249.
confitendi integre 261, 280, 281.
contrahendi matrimonium in forma 323, 342, 355, 361, **364**, 367.
revalidandi matrimonium in forma eccl. 342, 355–356, 367.
Impotentia:
implendi legem, v. impossibilitas, difficultas.
ad matrimonium:
quid? 329–330.
quale impedimentum 352, 354.
eius remotio 330, 419.
„ celebrandum 313.
„ solvendum 162–163, 189.
Imprecatio mali 65, 67, 73, 89.
Imprecativa blasphemia **85**, 90.
Imprecatorium iuramentum 89.
Impuberes:
quinam? 97.
septennio maiores 35.
an patrini esse possint 231.
an capaces delectationis venereae completae **113**, 120.
quandonam valide matrimonium inire possint **329**, 352, 353.
(Impuberes)
Impudicitia **113**, 116.
Impugnatio fidei vel bonorum morum 181, 182, 183.
Impulsiva causa:
dispensationis **31**, 40, 363.
contractus **143–144**, 168.
Impulsivum consilium **140**, 162.
Impuritas 113, 116.
Inadvertentia in absolvendo 208, 283, 287, 289, v. ignorantia, ignorans, error.
Incapax:
sacramenti **215**, 223, 291, 295.
officii, beneficii, dignit. eccles. 193–195.
Incardinatio 310, 312.
Incarnationis mysterium 390.
Incautum iuramentum **89**, 93.
Incerta:
bona **141**, 163.
debita **141**, 163.
Incerti eventus, contractus **142**, 170.
Incestus 101, **115**, 122, 314, 337, 353, 394.
Incola 29.
Incommodum a lege excusans, v. causa excusans, difficultas, impossibilis, impossibilitas, impotentia.
Incompleta:
delectatio venerea **113**, 116, 119, 120.

(Incompleta)
confessio **260–261**, 280, 281, 282, 288.
Incongrua poenitentia sacramentalis 264, **265**.
Index librorum prohibitorum **178**, 181–183.
Indi 179, 332.
Indicia mortis coniugis 359.
Indifferens:
res 57, **70**, 110.
„ in voto 91.
actio 19, 22, 23, 41, **70**, 71, 75, 104, 368.
cooperatio **70**, 161.
inductio **69**, 161.
Indifferentistae 197.
Indigna:
administratio sacramenti, v. administratio.
susceptio sacramenti, v. susceptio.
Indignus:
competens 160.
deputatus 104.
sacramento 215, **223**, 224, 291, 294, 295.
minister sacramenti **213**, 222, 224, 225.
Indirecta:
resistentia contra tentationem **52**, 55.
negatio fidei **61**, 71.
irritatio voti 89.
procuratio abortus **107**, 109.
occisio 106.
tributa **99**, 105.
blasphemia 85.
detractio 172.
absolutio **255**, 287.
(Indirecta)
laesio sigilli sacramentalis **275**, 296.
inductio complicis ad omittendum peccatum complicitatis in confessione 197, **290**.
Indirecte:
volita luxuria **114**, 117, 119, 120–121.
„ pollutio **115–116**, 117, 119–121, 126–127.
incussus metus 16.
necessarium medium societatis perfectae 33.
delegata iurisdictio **266**.
Indirectum:
voluntarium **12–13**, 21–22, 106, 107, 114, 115–116.
scandalum **68**, 74.
dominium **130**, 139, 152.
Indispensabilia impedimenta matrimonialia 324. **327**, 348, 354, 356, **359**, 360.
Indispositus **271**, 291, 294, 295.
Indissolubilitas:
contractus **144**, 165–166.
matrimonii 165, 167, **318**, 322, 328, **367–368**.
Individualis:
relatio hominis 10.
merces operarii 149.
Indivisibile bonum 109.
Inductio:
ad peccatum **68-69**, 74.

(*Inductio*)
ad luxuriam **115**, 270.
„ iniustitiam 103-104, 137, **139–140**, 155, 156, 160, 161, 162.
„ detrahendum proximo 175.
complicis ad omittendum peccatum complicitatis in confessione 197, **290**.
ad duellum 198.
„ abortum 199–200.
„ indignam administrationem sacramenti 225, 232.
Indultum: v. privilegium
Quadrages. in Hispania 180.
speciale ad mutandum ritum 232.
„ pro Indis et Nigritis 179, 332.
„ ad opera servilia peragenda diebus prohibitio 96.
„ „ ordinandum virum alieni ritus 309–310.
„ legitimationis 98, 313, 343, 361.
„ quoad breviarium 317.
„ „ assistentiam passivam in matrimonio 339, 366.
speciale quoad benedictiones reales 216.
„ pro oratoriis semipubl. die 2. Nov. 372.
„ „ nocte Nativitatis Chi 247.
„ binandi 245. 253.
„ ad legendam missam privatam in Coena Domini 253.
Indulgentia 369–374.
quid? 369–370.
divisio 370.
an res ex vitro confectae indulg. ditari possit 370.
dispositio plene lucrantis indulg. plenariam 370.
quantum poenae Deus remittat 370.
Quadragenae 370.
requisita:
omnis indulgentiae 370.
indulg. plenariae 370-371.
an confiteri debeas ad lucrandam ind. plen. 371.
quid facere debeat ha-

(Indulgentia)
bens facultatem rebus adnectendi indulg. 371.
‚Toties, quoties' indulgentiae 371–372.
tempus lucrandi indulg. ‚toties, quoties' 371.
locus hanc lucrandi 371, 372.
absolutio generalis: Tertiariorum 372. moribundorum 373.
altaris privilegium 372.
privilegium altaris Gregoriani 372.
tituli ad indulg. plenariam in articulo mortis 372.
numisma tenens locum scapularis 372.
quisnam dare possit absolut. generalem 373.
indulgentia iubilaei 373.
an confessarius opera praescripta commutare possit 370, 373.
facultates confessarii tempore iubilaei 373.
Industrialis:
fructus rei **131**, 132, 151, 152, 154, 156, 157.
accessio 135.
emtio-venditio **147–148**, 189.
societas 149, 189.
Infallibilis doctrina 39, 46, **59**, 71, 360.
Infamia:
periculum eius 74, 163, 176, 177, 187, 188, 197, 208, 288, 289, 316, 336, 337, 355, 357, 363, 364, 367, 426.
iuris 231, 313–314
facti 231, 314.
Infans:
quis? 98, 229.
baptizandus **228**, 230.
confirmandus 234.
an confiteri debeat 180.
„ communicare debeat 248.
qui in lucem edi non potest 106, 107, 109, **110**, 126.
illegitimus legitimandus **98**, 313, 361, 427,
martyr 226.
expositus 230, 393
inventus 230.
Infaustum matrimonium 324, 345, 347, 348, 349, 353.
Infideles:
non subiecti ecclesiae 36.
eorum matrimonia 39, 320, 325, 335, 343–344. **351**, 352, 354, 358, 359, 360, 367–368.
Infidelitas **61**, 72, 332, 341.
Infimum pretium:
rei 148, 170.
laboris 102, 170.
Infirmitatis peccatum 49.

Infirmus:
contractus **144**, 129–130.
homo, v. aegrotus.
Informe:
testamentum **146**, 151, 169.
sacramentum **210**, 300, 411–412.
Informis:
virtus 47.
fides 58.
donatio ad causam piam 169.
Infungibilis res 133.
Infusa:
virtus **8**, 10, 47.
fides 58.
spes 63.
caritas 64.
Infusio aquae in baptismo **227**, 230, 332.
Ingressus:
reservatio 81.
in religionem 85, 93, 101, 327, 348.
„ clausuram monialium 199.
Inhabilitas:
ad contractum 164.
„ matrimonium 318.
„ gratias, dignit. etc. 193, 194, 195, 202.
Inimicitia 65, 67, 73, 292, 376.
Inimicus **66**, 67, 73.
Iniquum iuramentum **89**, 93.
Initerabilia sacramenta **209**, 218, 219.
Iniuria 66, 73, **137**, 154, 155, 182, 190, 193, 197, 198, 199; v. iniustitia.
Iniusta:
lex **99**, 103, 104, 185.
detractio **172**, 174–175.
operistitia 103.
cooperatio negativa 102, **138**, 160.
impeditio proximi a bono consequendo 137.
sententia iudicis 185, 186.
luxuria 122–123.
Iniustitia: 48, **137**, 154, 190.
operarii 102, 103.
deputati 103–104.
adulteri 122.
dolosi defloratoris virginis 349.
stupratoris 122.
raptoris 123.
mariti dilapidantis bona uxoris 152.
venatoris 153.
filiorum 101, 156.
uxoris 156.
Superioris 160.
famuli 160.
confessarii 160.
contrahentis 165, 166, 170.
mutuantis 147.
vendentis 148, 170.
detrahentis 174–175.
revelantis secretum 176–177, 188, 357–358, 420.
aperientis literas alienas 177.
iudicis 185, 186.
advocati 186.
testis 187–188.
medici 188.

(Iniustitia)
consanguineorum contra invicem 101, 235, 300.
parochi 300.
Superioris 235, 300.
sponsorum 324, 327, 344, 345, 346, 347, 348, 356.
eius praescriptio 190.
Iniustum bellum offensivum 108.
Innocentis condicio, v. condicio.
Impraescriptibilis res 154.
Inquisitio:
in nomen complicis **263, 282–283.**
„ circumstantias peccatorum 262.
poenitentis in peccata sua 263, 281.
in dominum rei alienae 157.
„ impedimenta matrimonii 338, 366.
„ veram religionem 62.
an baptismus fuerit validus 230–231.
Inscriptio celebrati matrimonii 341–342, 365.
Insignia honoris 202.
In solidum, restituendi obligatio 161.
Installatio in beneficio 82.
Institutum religiosum **267**, 310, 311, 312.
Instructio:
sexualis iuventutis 117.
sponsorum 338.
Integra:
res, vi delegationis **expedienda 28**, 34, 286.
confessio, v. integritas.
missa 96.
Integralis pars missae 241, 253.
Integritas:
missae 241.
sacramenti 282.
confessionis **260–262**, 264, 280–282, 283, 288, 303.
membrorum 65, 101, 106, 109, 110 123, 139.
carnis 111, 112, 123.
Intellectus:
hominis 21, 41, 45.
donum Spiritus S. 9.
Intentio:
quid? 13.
divisio 13.
interpretativa 13.
necessaria ad actum:
humanum 20.
religiosum 83.
in legis observantia 36.
„ emptione-venditione negotiatoria 148, 189.
simoniaca 80.
vovendi 90.
iurandi 92.
occidendi 106.
luxuriosa 113, 120, 122, 123, 270.
nocendi bonis proximi 159.
„ famae proximi 172.
inhonorandi Deum 85.
peccati proximi 68, 70.

(Intentio)
ministri sacramentorum **213**, 218–219, 220–221, 222, 244, 247, 279, 283, 300, 412.
suscipiendi sacramentum **224**, 228, 234, 236, 239, 259, 264, 279, 295, 299, 311, 318, 328, 349, 358, 365.
patrini 231.
necessaria ad validam:
applicationem missae 243.
consecrationem 213, **221**, 237, 245, 247.
poenitentis ad validam absolutionem 255, **259**, **264**, **279**, 294, 295.
frequenter communicantis 249.
confessarii, cognoscendi complicem poenitentis **263**, 282.
sponsorum adeundi ministrum acatholicum 366.
punientis 190.
reservantis peccatum **268**, 287.
ineundi matrimonium:
de futuro: v. sponsalia.
„ praesenti: 273, 318, 328, 339, 349, 358, 365, 440.
iudicis ferentis sententiam divortii civilis 368.
(Intentio)
petentis sententiam divortii civilis 369.
decipiendi proximum 214, 224.
sollicitantis 270.
ad lucrandas indulgentias 370.
poenitentis tempore iubilaei 373.
Intentiones missarum 252.
Interdictum 196.
Interdictus 231, 286, 340.
Interna: v. etiam ‚mere'.
gratia actualis 9.
moralitas **17**, 84, 181.
difficultas legis **30**, 41, 248.
tentatio **51**, 54.
fides 59.
negatio fidei 60.
attentio in oratione **77**, **83**, 221.
distractio 77.
impudicitia 113.
intentio condicionata contrahentis **143**, **167**, 322, 328, 344, 347, 358.
Interne probabilis opinio 43.
Internum:
forum ecclesiasticum **27**, 192, 193, 195, 203–204, 206, 207, 208, 344, 362, 363, 364.
iuramentum, mere 88.
Internus actus, mere 33, 56.
Interpellatio coniugis infidelis **343**, 362, 417.

Interpretatio:
legis **29–30**, 36, 37, 204.
potestatis collatae 37.
dispensationis 37.
canonum novi codicis iuris canon. 30.
reservationis 203, 287.
poenae 204.
Interpretativa:
intentio **13**, 20.
petitio sacramenti 222, 303.
Interpretative data potestas 34.
Interrogationes:
confessarii **261–262**, 263, 281, **282**, 283.
ad sponsos:
examinandos **338**, 421–430.
copulandos 339.
Interruptio:
missae **245**, 253.
formae sacramentalis **212**, 220.
in praescriptione 154.
Intervallum:
in furtulis 156.
„ administratione sacram. 212.
Inutile 41, 104.
Invalida:
confessio 181, 261, 262, 263, 264, 279, 280, 281, **283–284**, 288.
absolutio:
a peccatis: 263, 264, 279, 280, 283–284, 288, 291, 292, 295, 301.
„ censuris 198, 204, 414.
(Invalida)
communio 181, 236.
indulgentia 369.
sponsalia 344–347, 355.
dispensatio: 40.
in impedimentis matrimon. 337, 338, 360, 362–363.
„ irregularitatibus **316.**
„ votis et sponsalibus 362.
ordinatio 315.
Invalidum:
sacramentum: 210, **213**, 215, 219, 220, 221, 222, 223.
baptismi 227, 322, 336, 359.
eucharistiae 238, 246.
confirmationis 234–235.
poenitentiae, v. invalida absolutio et confessio.
matrimonii 166, 199, 314, 318, 320, 321, 325, 328–336, 337, 342, 349, 350, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364–365, 367, 369, 441.
extremae unctionis 295, 300.
ordinis 315.
sacramentale 225.
Invalidus:
contractus 85, **130**, **144**, 151, 165, 166, 167, 168, 200.
actus excommunicati 194, 222, 231, 286, 340.

(Invalidus actus*)*
suspensi 195, 286, 340.
consensus matrimonialis **318**. 328–329, 165–167, 342, 349, 359, 365; v. invalidum.
Inventio **135**, 153, 158, 163.
Invidia 53, 57.
Invincibilis ignorantia **15, 20–21**, 35–36, **46**, 62, 163–164, 193, 203, 204, 215, 224, 236, 260, 261, 263, 264, 270, 280, 281, 282, 287, 288, 289, 290, 301, 316, 320, 328–329, 342, 344, 355, 358, 367.
Invocatio daemonis 78–79, 83.
Invocativa benedictio 216.
Invocatorium iuramentum, mere 89.
Involuntaria:
occisio 106.
pollutio 115.
tentatio 54.
haeresis 62.
corruptio virginis 112, **123**.
Involuntarium:
quid? 14.
iudicium contra fidem 62.
Joseph S., sponsi B. M. V., festum 95.
Ira **53**, 57, 73, 90.
Irrationalis:
creatura 10.
consuetudo 32, 37, 38, 39.
Irregularitas:
quid? 313.
condiciones ad eam incurrendam 316.
causae ab ea observanda excusantes 222.
dispensatio in ea **316**, 373.
earum multiplicatio 316.
„ reticentia in dispensatione 316.
singulae irregularitates 313–314.
Irreligiositas 77.
Irreverentia:
erga Deum **77–81**, 83–84, 90, 93, 123, 218, 219, 220, 223, 224, 240, 246, 247, 249, 253, 276, 295.
erga parentes 101, 347.
Irritans lex 26, 40, 41, 86, **130**, 151, 153, 166, 168, 186, 192, 194, 195, 200, 208. 225, 315, 325, 350–351, 355; v. reservatio et impedimentum matr. dirimens.
Irritatio; v. irritans:
voti et iuramenti **89**, 94, 128, 166.
contractus: 26, 35, 40, 94, **130**, 151, 166, 168.
simoniaci 85.
venditionis sine venia S. Sedis 200.
actus contra votum sollemne **86**, 199,

(Irritatio act. contra etc.*)* 314, 320, 334–335, 357.
actus excommunicati 194, 222, 231, 286, 340.
,, suspensi 195, 286, 340.
matrimonii 166, 199, 314, 328–336, v. impedimentum matrim. dirimens.
Italia 321.
Iteratio sacramenti: 219.
baptismi 219, 230–232, 295, 359.
confirmationis 235.
extremae unctionis 304.
consecrationis 219.
ordinationis 315.
Iubilaeum 373.
Iudex, v. iuris.
Iudicium:
ad licitam actionem 20, 42, **45**.
contra dogma 61, 62.
temerarium 173, 176.
in caritate Dei super omnia 64.
,, dolore de peccatis commissis 258.
fori, v. forum.
sacramentale 279, 284, 288.
confessarii de dispositione poenitentis 271, 291.
Iuramentum 39, **88–89**, 90–93, 94, 168, 173, 310, 312, 359, 421, 423, 424.
suppletorium:
ante ordinationem 312.
(Iuramentum)
ante copulationem 421, 423, 424.
de morte coniugis 359.
Iuratus iudex 184, 185.
Iuridice notorium delictum **172**, 192, 193, 208, 316.
Iuris:
divini partes missae 241.
ecclesiastici partes missae 241.
canonici:
scientia 3.
novus codex 5, 30, 39, 208.
ignorantia **15**, 186, 193, 203, 208, 287, 289, 328–329; v. ignorantia.
possessio 133.
dubium 40, **42**, 208, 266, 270, 287, 326, 354, 360.
ecclesiastici impedimenta matr. 318, 319, 320, 325, 346, 350–351, **352–353**, 354, 360–361.
civilis impedimenta matr. 321, 325, 341, 350–351, 352.
divini impedimenta matr. 318, 319, 320, 325, 351, **352**, 354, 356, 359, 360.
naturae impedimenta matr. 318, 320, 325, 327, 351 **352**, 354, 356, 357, 359, 360.

(Iuris)
eccles. communis aliae leges, v. ecclesiastica lex et commune (ius).
iudex:
eius officium **185**, **186**, 368–369.
„ potestas 33, 204–205.
„ iniustitia 185–186.
civilis:
eius relatio ad clerum 29, 197, 198, 199, 201.
irregularis 314.
in sacramento poenitentiae 268, 279, 283, 284, 288.
ferens censuram 190–192, 204, 205.
renuntiatio 91, 148, 154, 170, 274.
Iurisdictio:
quid? 26.
divisio 26–27.
Papae 29, **33**, 35, 36, **38–39**, 86, **93**, 151, 162, 163, 169, 215, 244, 350, 351, **360**, 362, 368.
sacramentalis 265–266, 284–289.
qualem potestatem in se comprehendat 33, 97.
voluntaria 27, 33.
contentiosa **27**, **33**, **97**, 190, **204**, 205, 208, 316.
ordinaria **27**, **33**, 37, 39, 40, **266**, 284, **285**, 286, 360.
(Iurisdictio)
delegata **27**, 37, **33–34**, 40, 192, 207–208, 266, 284–289, 362.
eius amissio 194, 195, 286.
duiba 266 287.
ad dispensandum: 37, 39, 40, 94, 180.
in irregularitate 316.
„ impedimentis matrimonii 343, 361, 362–363.
„ indissolubilitate matrimonii 39, 343, 360, 362, 368.
„ poenis vindicativis 208.
„ abstinentia et ieiunio 180.
„ feriatione s. 180.
„ votis 39, 93, 94, 360, 362.
„ sponsalibus 39, 93, 360, 362.
ad absolvendum a censura 192, 198, **207–208**, **286–287**.
eius defectus, v. defectus, ignorantia, ignorans, restrictio.
Ius:
civile 5, 24, **129**, 143, 148, 151, 153, **159**, 163, 168, 169, 170, 184, 185, 186, 320, 321, 325, 341, 344, 350–351, 352, 367, 368–369.
canonicum 3, 5, 30, 32, 38, 39, 136, 151, 154, 169, 208.

(Ius)
canonicum novum 4, 30, 39, 208.
commune, v. ecclesiastica (lex universalis) et commune (ius).
strictum 34, 48, 122, 123, **130**, 137, **139**, 159, 160, 168, 170, 174, 176, 177, 185, 186, 318, 319, 324, 347, 348, 349, 354, 356, 357, 358, 359, 368.
reale **47**, 48, 130, 131, 145, 146, 154, 167, 168–169.
personale **48**, 130, 137, 145, 168–169.
usus **131**, 147, 148, 152, 169.
ususfructus **131**, 148, 152.
servitutis **131**.
ad beneficium 81, 82.
in matrimonio **100**, 153, 318, 319, 322, 328, 354, 356, 357, 359, 368.
parochiale 154, 180, 183, 216, 225, 228, 239, 253, 285, 288, 298, 323, 327, 331, 339, 340, 341, 361, 364, 365.
Iussio **139–140**, 162.
Iustificatio 18, 49, 70, 210, 217, 224, 226, 228, 254, **255–256**, 275–277, 300, 301, 303, 408.
Iustitia:
quid? 47.
(Iustitia)
eius species 47.
commutativa: 47, 48.
in quaenam bona homo habeat ius ex iust. commut., v. ius strictum, bona.
eius laesio **48**, 137.
modi eam laedendi **137**, 139–140, 141.
Iuvenilis castitas 111.

K.

Krakau 331.

L.

Labor:
modus acquirendi dominium **135**, 147, 154, 189.
eius valor 170.
„ merces 102, 103, 149, 152, 154, 170.
servilis 95, 96.
filiifamilias **134**, 152.
corporalis in missa 392.
Laesio:
sanctitatis ecclesiae 80, 83, 84.
„ rei vel personae sacrae 79, 83, 84, 115, 123, 193, 197, 198, 199, 270, 313, 314; v. irreverentia.
dominii 48, **137–140**, 141, 151, 152, 153, 154–162, 170, 174–175, 176; v. iniustitia.
voti 83, 93, 94, 199, 314, 357.

(Laesio)
iuramenti 93.
sigilli sacramentalis 196, 223, **275**, **296**.
ieiunii ante communionem 240, 249, 408–409.
„ ecclesiastici et abstinentiae 179.
Laicalis religio 267, 268, 298.
Laicus:
peccans contra castitatem: infamis 314.
administrans eucharistiam 239, 408.
poenae eccles. pro laicis **201–202**.
Lapis consecratus pro missa celebranda 237.
Lata:
culpa iuridica 139.
interpretatio 30, 37.
Latae sententiae poena 181, 183, 184, **190**, 191, 197–201, 203, 204, 205, 206, 207–208, 287, 288, 359, 366.
Late mentalis restrictio 172, 173–174.
Latini ritus:
clericus 237, 314, 404.
sponsus(a) 331.
Latria 76.
Laxa conscientia 43.
Laxismus 44.
Lectoratus 304, **305**, 307, 308.
Legale:
domicilium 35.
tempus **240**, 248.
pretium **148**, 169, 170.
Legalis:
iustitia **47**, **48**, 103, 104, 105, 153, 186, 187.
consensus Superioris 32.
cognatio 327, 328, **333**–**334**, 352, 353.
consuetudo **32**, 38–39.
haeres 146.
Legatum:
quid? 146.
ad causam piam **146**, 169.
informe 169.
Legatus S. Sedis, iniuria realis in eum 198, 313.
Leges fidei et morum 28, 34.
Legitimatio prolis **98**, 313, 337, 343, 361.
Legitima:
societas 97.
consuetudo **32**, 37, 38–39.
lex civilis matrimonialis **325**, 350–351, 352.
Legitimi:
filii 97, 350.
actus eccles. 183, 194, 195, 231.
Legitimum matrimonium 320.
Lenocinium 314.
Leo Papa XIII. 181.
Leve peccatum:
quid? 49, 50, 51.
eius condiciones 50.
„ effectus 50.
„ reatus 256.
„ remissio 49, 217, 226, 237, 254, 277–278, 280, 407.

(Leve peccatum*)*
eius confessio 254, 257, 259, 280, 281.
propositum vitandi 259, 280.
materia sigilli 275.
eius immunitas pro indulg. plen. 370.
v. peccatum, veniale, media, confessio, reatus, remissio.
Levis:
culpa in damnificatione 158.
Lex:
quid? **24**, 33, 37.
divisio 24–26.
eius observatio et laesio 34–41, 44, 45, **46**, 49, 50.
dubia, v. dubia.
affirmativa, v. affirmativa.
negativa **25**, 36, 39, 41, 181, 356, 358–359, 367.
naturae 5, **25**, 34, 35, 38, 39, 41, 57, 83, 84, 109, 110, 115–116, 118, 119, 121, 123, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 167, 173, 181, 183, 185–189, 218, 219, 220, 222–223, 224, 225, 232, 246, 247, 276, 277, 294, 318, 319, 320, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 367.
positiva, v. ecclesiastica, divina.
ad praecavendum periculum generale 41.
(Lex)
civilis, v. civilis.
irritans, v. irritans.
iniusta, v. iniusta.
poenalis **26**, 39, 85, 129, 153, 159, 186. 190, 208, 268, 287,
mere poenalis **26**, 105, 129.
circa contractus 5, **26**, 35, 85, **129–130**, **146**. 148, **151**, 166, 168, 169, 170, 200, 321, 325, 331, 350, 351, 352–354, 355.
circa praescriptionem 151, 154, 398.
Libellus:
supplex ad petendam dispensationem matrimonialem **336–337**, 363.
Liber:
quid? 178.
eius censura 178.
prorsus malus 181.
obscoenus **178**, 181.
prohibitus omnibus fidelibus 181–183.
„ sub excommunicatione 197.
non periculosus 181.
periculosus 181, 182, 183.
eius approbatio ecclesiastica **178**, 181–183.
haereticus 182, 197.
Libera:
bona filiorum **134**, 152.
societas 97.

(Libera)
occasio peccati **272**, 273, 274, 292, 293–294.
materia confessionis **254**, 280, 281.
renuntiatio iuris 154.
Liberale opus 95, 96.
Liberales 197.
Liberalia scripta 182.
Liberativa praescriptio 136, 398.
Liberi cogitatores 197.
Libertas:
necessaria ad actum humanum **11**, 20.
eius defectus **17**, 45, 54, 112, 113, 123, 184.
in ineundis sponsalibus 345.
„ ineundo matrimonio 166, **345**, **348**, 353.
„ emittenda professione religiosa 166, 335.
suscipiendo ordine maiore 335.
poenitentis in danda licentia utendi notitia confessionis 274.
in assistentia matrimonio praebenda 339, 340.
„ solvendo pretio conventionali 148.
ecclesiae 197–198.
personae sacrae 193, 198, 199, 200, 313.
bonum hominis, in quod ius strictum
(Libertas)
habet eiusque laesio 8, 65, 101, 102, 103, 106, 115, 123, 137, **139**, 145, 148, 155, 166, 167, 168, 170, 344–345, 352, 353; v. bona.
Liberum voluntarium 12.
Libri: v. liber.
liturgici 181, 214.
eorum censura 178.
ab ecclesia prohibiti 178, 181–183, 197.
haereticorum, apostat. schism. 197.
S. Scripturae 181, 182, 200.
obscoeni 178, 181.
romanenses 178.
impugnantes fidem vel bonos mores 181, 182.
„ dogma aliquod 181, 183.
theologicus auctoris acatholici 182.
propugnantes:
haeresim vel schisma 181, 197.
errorem a S. Sede damnatum 182.
docentes spiritismum 182.
narrantes novas revelationes, apparitiones, visiones etc. 181, 182.
inducentes novas devotiones 181, 182.
indulgentiarum 183.

Licentia:
praesumta 40.
ad sacramentum administrandum 212.
„ benedictiones dandas 216, 225.
„ baptizandum 228, 232.
„ confirmandum 234.
„ eucharistiam dispensandam 238–239.
„ celebrandum in oratorio privato 96, 247.
„ binandum 245, 253.
sibi eligendi confessarium 266.
a poenitente confessario data utendi notitia ex confessione hausta 274.
ad extremam unctionem dandam 298.
„ ordines conferendos et suscipiendos 309, 311, 312.
„ discessum e dioecesi in perpetuum 310, 312.
„ dispensandum in irregularitatibus 316.
„ ineundum matrimonium:
conscientiae 323.
sollemne tempore clauso 322.
„ licite assistendum matrimonio: **341**, **366**.
„ „ mixto illicito 366.
„ copulandos:
(Licentia ad copulandos*)*
per parochum sponsi 366.
vagos 341.
ad exorcismum sollemnem 217, 225.
„ licite trahendum clericum ad iudicem laicum 198, 199, 201.
„ vacationes faciendas 383.

Licita:
susceptio sacramenti: 215, 224.
baptismi 228.
confirmationis 234.
eucharistiae 231, **240**, 247, **249–250**, 295.
extremae unctionis 299, 301–302.
ordinum 311.
matrimonii 318–319, 341.
administratio sacramenti: **213**, 218–221, 222, 223, 224, 282, 295.
baptismi 228.
confirmationis 234.
eucharistiae 238–239, 247, 253, 295.
poenitentiae 279, 280, 282, 286, 289–290, 291, 292. 295.
extremae unctionis **298**, 299, 301–302, 304.
ordinis **309-310**, 311, 312.
ultimorum sacramentorum 294–295.
sacramentalium 225.

(Licita)
consecratio **237**, 246, 218.
absolutio complicis 197, 289–290
copulatio nupturientium 341, 366.
Licitatio, v. venditio sub hasta.
Ligamen, impedimentum matrimonii 318, **331**, 352, 353, 359, 368, 369.
Limitate delegata iurisdictio 34, 37, 266, 286.
Limites:
omnis potestatis 33.
fructuum missae 250–251.
Linea consanguinitatis 326, **332–333**, 334, 336, 337, 352, 353, 360, 361, 365.
Lingua:
vernacula, S. Scriptura in 181, 182.
versio scripti prohibiti in aliam ling. 178.
Linteum confirmati 234.
Liquidum 179, 225.
Litaniae maiores 404.
Literae:
dimissoriales 200, 201, 309, 311-312.
dimissoriae 312.
testimoniales 200, 311, 312.
ius in literas proprias 177.
Literalis attentio in oratione 77.
Liturgia 32.
Liturgicae:
leges 32, 38, 39
consuetudines 32, 38.
Liturgici:
actus missae 96, **241**, 253.
libri 181, 214.
Loca, in quibus lex Trid. „Tametsi" vigebat et in quibus non vigebat 431–441.
Locale:
privilegium altaris 372.
sacrilegium 79, 80, 84, 115, 123.
interdictum 196.
indulgentia localis 370.
Locatio 102, **148-149**, 170.
Loci:
theologiae moralis 3.
lex 35.
praxis 163, 168, 179.
pretium 148, 169.
Ordinarius **XXIV**, 35, 39, 40, 71, 94, 102, 169, 178, 182, 183, 190, 201, 208, 231, 247, 252, 253, 284–286, 287–288, 290, 309, 310, 311, 312, 316, 322–323, 327, 331–332, 337, 339–340, 341, 350, 360–361, 363, 364, 366; v. Ordinarius.
parochus 35, 178, 180, **214**, 216, 225, 228, 239, 298, 322–323, 327, 331–332, 338, 339–341, 361, 364, 365–366.
pii rector 200, 216.
tempus **240**, 248.
Locus:
sacer **29**, 79-80, 84, 115.
religiosus **29**, 80, 200, 216, 247, 267.

(Locus)
pius 80, 247.
missae valide audiendae 95–96, 247.
confessionis 270, 286.
baptismi 230, 232.
confirmationis 234.
consecrationis eucharistiae 237.
suscipiendae communionis 181, 247.
copulationis nupturientium 339, 340.
proclamationum matrimonii 327.
clausus 153.
pro lucranda indulgentia ‚toties, quoties' 371, 372.
Locutio:
Papae ex cathedra 59.
blasphema **85**, 90.
menti loquentis conformis et difformis 171–172, 173–174.
Loteria 150, 170.
Lothringen-Elsaß 331.
Lotio corporalis et purificatorii 392.
Lucrum:
laboris 154.
cessans 147, 157, 170.
annuum 149, 189.
Ludus 150, 170.
Lupanaria 394.
Luxuria:
quid? 53, 113–125.
eius malitia essentialis 119.
graviter peccaminosa 57.
directe et indirecte volita 57, **113–114**, 115, 117, 119–120.
(Luxuria)
indirecte volita, graviter et leviter culpabilis 57, **114**, 115, 119–121.
iuxta naturam 113, 114–115.
contra naturam 113, **115–116**, 118.
eius actus perfecti **116–117**, 127.
„ actus imperfecti 114, **117**, 127.
consummata **113**, 115–116, 119, 121, 123.
non consummata **113**, 116, 121, 123.
completa et incompleta **113**, 119, 121.
sacrilega 98, **115**, 123, 198, 270, 314, 391–392, 395, 404.
incestuosa **114**, 122, 128, 314, 394.
sodomitica 116, 118, 123, 124, 314.
bestialis 116, 123–124.
eius actus in matrimonio:
liciti 124–127, 395–396.
peccaminosi:
leviter 125, 127, 395, 396.
graviter 57, **118–119**, 122, 124, 125, 127.
inducens:
infamiam 314.
impedimentum matrimonii 334, 354, 365.
eius praescriptio 190.
„ refrenatio 353.

M.

Machinatio contra ecclesiam 182, 198.
Magia 78–79, 83.
Magistri 103.
Maiorennis filius **99**, 100, 101, 152.
Maiores:
ordines 305–309, 311, 312, 314, 315.
horae 315.
Maioris gradus impedimenta matrimon. 326, 362.
Mala fides:
in possessione rei **134**, 157, 162, 163.
„ mutatione rei alienae 154.
„ communione 236.
„ confessione sacramentali **260**, 261, **263**, 264, 280, 281, **283**.
„ haeresi 62, 197.
„ reticentia:
casuum, ob quos aliquis censuras contraxit 204.
irregularitatum 316.
„ allegatione causae pro dispensatione matrimoniali 363.
Maledictio 62, 73.
Malefactor 106, 314.
Maleficium 79.
Malitia:
interna et externa 17.
materialis et formalis **17**, 45, 49–50.
luxuriae 119.
Malitiae peccatum 49.
Mandans iniustitiam **140**, 161–162.
Mandatum:
contractus 147.
speciale Papae 30, 34.
Manualis missa **244**, 252.
Manuum violentarum iniectio in varios clericos 193, 197, 198, 199, 313.
Maria, B. V.:
eius cultus 76.
„ festa 95.
„ satisfactiones 245, 370.
„ imagines 182.
abstinentia cum ieiunio ante fest. assumpt. 179.
Maritus, eius iura et obligationes 100, **152–153**, **319**.
Maronitae libanenses 235.
Martyrium 49, **226**, 256, 277.
Massonica secta **182**, 199, 341.
Mater procurans abortum 200.
Materia: v. obiectum.
peccati 49, 50, 55.
gravis, v. gravis.
sacramentorum:
210, 211–212, 213, 218–220, 221.
essentialis 211.
mere praeceptiva 211.
eius mutatio **211**, 220.
„ unio cum forma **212**, 220.

(Materia sacramenti*)*
baptismi 227. 230, 232.
confirmationis 233.
eucharistiae 213, 218, 219, 221, **237**, 245–246.
poenitentiae **254–255**, 260–262, 279–282, 283, 285, 288.
extremae unctionis 297–298, 299.
ordinis 306–308, 315.
matrimonii **318**, 322, 328–329, 344, 357.
sigilli sacramentalis 275.
voti 90–91, 92.
iuramenti promissorii 90, 91, 92, 93.
contractus 165, 168.
detractionis 174.
calumniae 174.
iustitiae commutativae, v. ius strictum.
furti vel damnificationis **137**, 155–156.
restituenda 155, 156, 158, 160–161.
luxuriae 119.
peccatorum contra religionem 83–84, 90, 92, 93, 218, 219, 220, 246, 247; v. peccata.
Materiale:
peccatum **49**, 290.
sacrilegium 215, 224, 236, 263.
Materialis:
malitia, v. malitia.
cooperatio **69**, 75, 159, 223, 369.
(Materialis)
communicatio in sacris **63**, 72.
idololatria 78, 218.
haeresis 62.
virginitas 112.
simulatio 171.
„ sacramenti 214, 224.
integritas confessionis **260**, 262, 279–280, 281, 282, 288.
attentio in oratione 77.
Materialistae 197.
Materialiter:
integra confessio **260**, 281.
non integra confessio **260–261**, 280, 281, 282.
exquirere nomen complicis **263**, 282–283.
recidivus **272**, 292–293.
publicum vel occultum crimen 191–192, 316.
Matrimonium:
quid? 317–318.
sacramentum 317, 318, 319, 326, 329, 349–350, 358.
eius obiectum, v. materia matrimonii.
„ finis 118, 124, 125, 126, **349**, 351, 358, 359, 367.
„ effectus, 319, 350; v. effectus.
„ obligationes 100, **319**, **322**, 328, 338, 344, 348.

(Matrimonium)
eius proprietates **318**, 322, 328, 349, 358, 359, 367.
„ divisio 319–323.
sollemne 322.
baptizatorum 39, 318, **320**, 325, 343, **349–350**, 351, 358, 360, 365, 368–369.
non-baptizatorum 39, **320**, 322, 325, 343, **351**, **352**, 358, 359, 360, 362, 367.
inter personam baptizatam et non baptizatam 322, **336**, **343**, **351**, **352**, 353, 354, **359**, **360**.
eius impedimenta, v. impedimenta.
dispensatio in eis, v. dispensatio et impedimenta.
eius proclamatio 322, 323, **327**, 341, 353, 361, 366, 420, 423.
eius copulatio **331**, **339–341**, 361, 364, 365–366.
„ inscriptio 341, 365.
in periculo mortis 360–361, 364.
„ casu impossibilitatis illud ineundi in forma ecclesiae 342, 364–365.
invalidum, v. invalidum.
eius revalidatio 98, 292, 336, 337, **342-343**, 356, 359, 361, 363, 367, 441.
eius solutio 39, **343**, 359, **360**, 367–368, 369.
mixtum 183, **321**, 292, **327**, **331–332**, 337, 339, 352, 353, **356–357**, 361, 362, **865**, **366**, 420, 428–430, 430–441.
dispari cultu 322, **336**, 343, 352, 353, 354, **356**, **359**, **360**, **361**, 362, 428–430,
condicionatum **322**, 328–329, **358**.
clandestinum 292, 323, **331**, 336, 337, 342, 352, 353, 361, 364–365; vide etiam matr. mere civile et clandestina.
coram ministro acatholico 199, **365**, **366**, 430–441.
mere civile 199, 292, 313, 314, **321**, 336, 337, 359, **365**, 368–369, 430–441; v. civile.
putativum 98, **320**, 342, 355, 367.
consummatum, v. consummatum.
catholicum **321**, 331, 351, 430–442.
hominis catholici 331.
orientalium inter se 331.
Ruthenorum 331.

(Matrimonium)
acatholicum **321**, **331**, 351–352, 430–441.
attentatum 199, 313, 314, **320**, 331, 336, 354, 359, 360, 368–369.
Maturus foetus 107, 109, 110.
Matutinum cum Laudibus 315, 317, 404.
Media:
ad finem 22.
„ „ ultimum 7–9.
salutis 49, 60, 83, **255–256**, 277, 300–302.
remissionis peccatorum:
mortalium 49, 226, 254, **255–256**, 277, 300–302, 408.
venialium **217**, 226, 237, 254, **278**, 280, 297, 407.
praecavendi consensum in peccatum, v. cautelae.
societatis perfectae 33, **97**.
ad legem implendam **37**, 46, 109, 281.
emendationis 21, 190, 259, 271, 272, 292, 294.
ad excitandam delectationem veneream 115, 116, 117, **122**, 126, 127.
compensandi abstinentiam a copula coniugali perfecta 126-127.
resistentiae contra leges iniustas 99.
(Media)
abolendi condiciones operariorum indignas 103.
Mediata:
gratia actualis interna 9.
cooperatio **69**, **75**, **140**.
blasphemia 85.
Medicinae:
exercitium per clericum maiorem 314.
sumptio ante communionem 249.
Medicinalis poena 190, **191**, 203, 204, 268, 287.
Medicus 109–110, 188–189, 199–200, 357–358, 420.
Medii necessitas **60**, 247, 275–277.
Medium:
tempus **240**, 248.
virtutis 48.
ad finem 22.
„ legem implendam **37**, 46, 109, 281.
obtinendi statum gratiae, v. media salutis.
abortum procurandi 199–200.
Melancholici 17.
Membra corporis 107, 110; v. integritas.
Memento in missa 243.
Memoriale Rituum 214.
Mendacium:
quid? 171, 173.
iuratum 89, 174.
in iudicio 187.
„ confessione **260**, 280, 283, **412**.

(Mendacium)
in administratione sacramenti 223, 224.
Mensae:
titulus 313.
rotantes, 84, 391.
Menstruatio **116**, 118, 125.
Mensura a ratione praescripta 24, 126, 396.
Mentalis:
simonia 80.
oratio 77.
restrictio **171**, 173–174, 187.
positio condicionis:
in contractu 167.
„ „ matrimonii 322, 357.
Mentio facienda:
denegatae gratiae vel dispensationis 337.
impedimenti impedientis 337.
Merces operarii 102, 103, **149**, **170**.
Mere:
ecclesiastica lex 34, 35, 36, 38, 39.
irritans lex **26**, 40, 41.
poenalis „ **26**, 105, 129.
fortuita occisio 106.
civile matrimonium, v. matrimonium (civile) et civile.
ecclesiastica impedimenta matrimonii 342, **352**, 353, 354, 355, 360, 361–362, 363, 364, 365.
(Mere)
catholicum matrimonium 321, **331**, 430–442.
acatholicum matrimonium, v. matrimonium.
narrativa confessio 259.
interna dispositio poenitentis 279, 301, 411.
industrialis fructus rei **132**, 151, 157.
voluptuariae expensae **138**, 157.
praeceptiva:
materia sacramenti: **211**, 220.
baptismi 227, 232.
confirmationis 233.
eucharistiae 237, 246.
poenitentiae 280.
ordinum 307–308.
extremae unctionis 298, 299.
forma sacramenti: **211**, 220.
confirmationis 233.
eucharistiae 238.
poenitentiae 255.
extremae unctionis 298, 299.
praeceptivae clausulae dispensationis matrimonialis 338.
invocativa benedictio 216.
interni actus 33, 56, 279, 301, 411.
aleatorius ludus 150.

(Mere)
iuridica culpa **139**, 159.
invocatorium iuramentum 89.
internum iuramentum 88.
„ peccatum mutuum contra castitatem 270.
materialis communio eucharistica 236.
spiritualis communio eucharistica 236.
Meritorius:
actus vitae aeternae 24, 50.
fructus:
missae 242, 243.
omnis operis boni 24.
Meritum **18–19**, 254, 277.
Methodus theologiae moralis 4.
Metus:
quid et quotuplex? 16.
eius influxus: **21**, 204.
in voto et iuramento 90, 92.
„ contractu ineundo 90, 145, 155, **166–167**, 169.
„ matrimonio ineundo 166, **329**, 352, 353.
„ sponsalibus ineundis 345–346.
„ sacerdote copulante 339, 340.
„ ordinatione 335.
an excuset a poena ecclesiastica incurrenda 204.
(Metus)
peccati 63.
gehennae 257.
Mexico 245, 321.
Milites 108, 311, 312, 314, 372, 424.
Minister:
sacramentorum:
quis? 212–213.
eius intentio **210**, **213**, 218–219, 220–222.
„ error circa formam **211–212**, 221.
modus ponendi materiam et formam 212, 220, 221.
administrans in statu peccati 213, **222**.
irregularis **222**, 313, 314.
excommunicatus 194, **222**, 286.
suspensus 194–196, **222**.
eius obligatio:
ad administranda sacramenta **222–223**, 239, 249, 279, 291, 295, 300, 302–304.
ea recte administrandi 282.
baptismi 227–228.
confirmationis 234.
eucharistiae 238–239.
poenitentiae 265–268, 282, 283, 284–295.
extremae unctionis 298.
ordinum 200–201, 309, 310, 311.
matrimonii 318.

(Minister)
iustitiae 187, 314.
acatholicus 199, **222**, 232, 314, 365, 366.
in executione capitalis sententiae 314.
Ministerialis:
offerens missam 241.
fructus missae **243**, 251.
Ministrans:
in extrema unctione 415.
mulier in missa 410.
Minorennis filius (filia) 35, **98**, 100–101, 123, 152, 310, 313, 334, 424, 425.
Minores:
ordines 305, 306–307, 308, 309, 310, 311, 315.
horae breviarii 314, 317.
Minoris gradus impedimenta matrimon. 326, 362.
Miracula nova 181, 182.
Miraculum **78**, 79, 84, 295.
Misericordia 66–67, 73.
Missa:
quid? **241**, 246.
eius partes **241**, 253.
eam offerentes **241**, 251.
eius fructus **241–243**, 250–251.
modi, quibus fructus producit 240–243.
eius valor 243, 250–251.
„ applicatio **243**, 251, 252.
(Missa)
manualis **244**, 252.
ad instar manualium **244**, 252.
eius condonatio 244.
reductio missarum 244.
eius interruptio et continuatio **245**. 253.
locus eam celebrandi 247, 252.
tempus „ „ 248, 253.
eius qualitas 244, 253.
stricte privata 244.
pro sponsis 322, 339.
cantata 244.
sollemnis 244.
parochialis 244.
conventualis 244.
binatio 245, 253.
eius auditio 95–96.
„ stipendium 244, 245, 251, 252.
eius prohibitio 194, 195, 196, 201, 222, 247, 313, 314.
Missio:
canonica 306.
titulus missionis 312.
interna et externa 373.
Missionarius 288, 373.
Missionum dioeceses 214.
Mitra 234.
Mixta:
lex 26.
religio, v. matrimonium mixtum.
simonia conventionalis 81.
accessio 135, 154.
Mixti:
fructus rei **132**, 151, 156, 157.
ex Indis et Nigritis 332.

Mixtio:
cum re aliena **135**, 154.
liquidi cum liquido consecrato vel benedicto 225.
cum aqua baptismi 227, 230, 232.
„ oleo confirmationis 233.
„ materia consecranda 237, 246.
Mixtum:
interdictum 196.
matrimonium, v. matrimonium.
Mobilia bona:
quaenam? 132.
pretiosa S. Sedis 136.
aliarum personarum eccles. 136, 200.
Moderamen inculpatae tutelae 106.
Moderatrix virtutum 48.
Modi:
tractandi theologiam moralem 4.
quibus aliquid docent: SS. Patres 5.
„ ecclesia 59.
„ Papa 28, 39, 59, 360.
„ theologi 5.
inductionis **69**, 139–140.
cooperationis **69–70**, 140.
„ formalis 70.
haereseos formalis 62.
„ materialis 62.
(Modi)
communicationis in sacris 63.
„ in sacris formalis 63.
approbationis decretorum SS. Cong. Rom. 28.
interpretandi leges 29–30.
dandi gratiam 27.
sibi faciendi conscientiam practice certam **42**, 44–46.
negandi fidem 60–61.
attentionis in oratione 77.
committendi idololatriam, vanam observantiam, magiam 78–79.
simoniae 80–82.
blasphemiae 85, 90.
faciendi votum 86–87.
irritandi „ 89.
iurandi 88–89.
legitimandi prolem **98**, 313, 343, 361, 427.
resistendi tyranno 99.
emancipationis feminarum **97**, 100.
directae occisionis 106.
abortus directi 107.
conscribendi milites 108.

(*Modi*)
delectationis venereae directe voluntariae 113–114.
fecundationis artificialis 118.
copulae carnalis 114.
sodomiae **116**, 123.
luxuriae 122.
onanismi coniugum 118, 124.
quibus lex contractum afficere potest 129–130.
irritandi contractum 26, **130**, 141.
acquirendi dominium 135.
laedendi dominium **136–137**, 141, 162.
damnificationis iniustae 137.
cessionis bonorum 141.
contractuum 142–144.
donationum 145–146.
testamentum faciendi 146.
emtionis-venditionis 147–148.
negotiationis 147–148.
cambii 149.
committendi usuram 147.
assecurationis 150.
restitutionis 164.
faciendi restrictionem mentalem 172, 173–174.
publicitatis criminis 172.

(*Modi*)
notorietatis censurae 191.
reservandi censuras 192.
incurrendi censuram 192
absolvendi a censura 193–194, 206–208.
suspensionis 194–196.
errandi circa formam sacramenti 211–212.
interruptionis formae sacramenti 212.
administrandi sacramentum 213.
intentionis ministri 213, 221.
simulandi sacramentum 214.
suscipiendi sacramentum 214–215.
communionis eucharisticae 236, 244, 247, 249.
quibus missa fructus producit 242–243.
interrumpendi missam 245, 253.
absolvendi a peccato 254–255, 287–288.
inquirendi in nomen complicis 263, 282–283.
delegationis **27**, **33–34**, 228, 238–239, 266, 268, 284, 286, 298, **338**, 340, 363, 364.

(Modi)
dandi iurisdictionem sacramentalem 266.
reservandi peccata 268–269, 287.
laedendi sigillum sacramentale 275.
faciendi sponsalia 323–324.
defectus substantialis consensus matrimonialis 328–329.
impotentiae coeundi 330.
concedendi dispensationem matrimonialem 338.
assistendi matrimonio 339.
revalidandi matrimonium 342–243.
sollicitationis in confessione 270.
Mola 229.
Molestia poenitentis 275, 296.
Mollities, v. pollutio.
Moniales:
quaenam? 267.
cuinam immediate subsint 285.
earum confessarius **267–268**, 285–286.
„ clausura **267**, 199.
chorales 252, 404.
aegrotae 286.
extra domum 285.
earum privilegia 29, 184, 199, 247, 252, 253, 267.
Monistae 197.
Monitio:
proximi peccantis **67**, **73**, 125.
canonica 195, 202, 205.
poenitentis 271, **283**, **290**, 291, 292, 294.
aegroti 188, 300, 303.
petentis divortium civile 369.
Monopolium 148, 170.
Monstrum humanum 229, 230.
Moralia praecepta 26.
Moralis:
theologia 3.
statistica 11.
impossibilitas **30–31**, 40–41, 162, 281; v. moraliter, impossibilis, impossibilitas, difficultas, causa excusans.
certitudo:
quid? 42.
de liceitate actionis 45.
„ executione cautionum in matrimonio mixto vel dispari cultu 327, 352, 356.
virtus 8.
ordo 9.
conscientia 42.
norma actionum humanarum 45.
cooperatio **68**, 139–140.
vis **16**, 103, 114, 123, 137, 166, 329, 339, 340, 345, 352, 353.

(Moralis)
unio materiae et formae sacramentalis **212**, 220.
necessitas eucharistiae 247–248.
praesentia:
in audienda missa 95.
poenitentis absolvendi 279.
Moralistae 6.
Moralitas:
actus humani **17**, 23, **45**.
interna 17.
externa 17.
materialis 17, 49.
formalis **17**, **45**, 50.
Moraliter:
voluntarium 13.
invincibilis ignorantia **15**, 20, 35–36, 46, 133, 193, 215, 270, 287, 290, 301, 342, 355, 367.
certa conscientia **41**, 45.
impossibilis res **30–31**, 40–41, 92, 162–163, 164; v. difficultas, impossibilitas, impossibilis, causa excusans.
,, restitutio 162–163, 164, 176.
,, remotio:
occasionis peccati 52, **272**, 294.
causae damni 139, 176, 186, 187, 188.
,, confessio 248, **277**, 280, 281, 302, 303, 371.
(Moraliter)
impossibilis denuntiatio confessarii sollicitantis 291.
,, recursus ad Superiorem, v. recursus.
,, forma ecclesiae in contrahendo matrimonio **342**, 355, 361, 364.
,, revalidatio matrimonii in forma eccl. 342, 355, 361, 367.
impossibile matrimonium 101, 347–348, 349.
Morbus:
corporis 17, 126, 127, 188, 229, 248, 249, 281, 288, 297, 299, 302, 304, 313, 330–331, 348, 353.
eius revelatio 176, 177, 188, 348.
syphiliticus 396.
stomachi 249, 409.
animi 17, 124.
Morganaticum matrimonium 323.
Moribundi:
quinam? **229**, 299.
variae classes 294–295.
varia necessitas eorum **66**, 303.
eorum monitio de periculo 188, 303.
quinam providendi cum ultimis 295, 413.
,, excludendi 223, **294–295**.

(Moribundi)
obligatio eis administrandi sacramenta **72–73, 222–223**, 302–304.
infantes 228, 234.
acatholici 295, 413.
peccatores 295.
surdi et muti 413.
post expirationem 299, 412–413.
eorum baptismus **228**, 230, 295.
„ confirmatio 234.
„ confessio 180, 260, 262, 263, **276**, 279, **280, 281**, 286, 303–304.
„ poenitentia **276**, 277, 300–301.
„ absolutio:
a peccatis 218, 279, **286, 288**, 289, **291**, 292, 293, 294, 295, 301–303, 413.
„ censuris **207–208**, 286–287.
generalis 373.
„ copulatio 356, **360–361**, 364.
„ extrema unctio 295, 299–304, 413.
„ communio 239, 240, **248**, *(Moribundi* eorum communio*)* **249**, 253, 295, 408, 409.
eorum euthanasia 188, 390.
Morphinismus 53.
Morphium 188.
Mors:
eius tempus, v. expiratio.
„ periculum, v. periculum.
„ angustiae 297.
delegantis **33–34**, 286, 364.
delegati 34.
coniugis 335, 336, 354, **359**, 428.
Mortale peccatum XXIV., 23, **50**, 255, 276–278; v. gravis, effectus, media salutis, remissio, poena, materia confessionis, absolutio.
Mortuorum:
sacramenta **209**, 224, 226, 254, 297, 301.
cadavera 184, 200, 313.
Morum bonorum impugnatio 181, 182.
Mosaica lex 25.
Motiva causa:
pro dispensatione 31, 40.
„ „ matrimoniali **337**, 362, 363.
voti **87**, 91.
contractus **143**, 168.
delegationis 286.
ineundi matrimonii 329.

Motivum:
actus 11.
virtutis 48.
pro iudicio de poenitentis dispositione **271**, 291–292.
poenitentiae 256.
attritionis 256, 257, 411.
contritionis 256, 257, 277–278.
caritatis theologicae 64, 72.
Motus:
carnalis 117, 118, 119, 120–121, 124.
primo primus, secundo primus, secundus **14**, 51, 54–55.
virgae persicae 391.
Mucida hostia 246, 247.
Mulier:
ministrans in missa 410.
procurans abortum 201.
Multiplex:
impedimentum matrimonii 336, 361–362.
consanguinitas **333**, 334, 336.
affinitas **334**, 336.
impedimentum criminis 336.
censura 204.
irregularitas 316.
Multiplicatio:
peccatorum 56.
poenarum 204.
irregularitatum 316.
Multitudo:
peccatorum 264, 265.
poenitentium 281.
(Multitudo)
poenarum 204.
irregularitatum 316.
Mundus 10, 52.
Munus:
pastorale **214**, 266, 340.
patrini 194, 229, **231**, 232, 235.
patroni eccles. 194.
simoniacum 81, 85.
a iudice acceptum 186.
administratoris pecuniae fidelium 189.
Mutatio:
materiae vel formae sacramentalis **211**, 220, 221.
formae in:
baptismo 227.
consecratione 238.
materiae eucharistiae 246.
materiae vel formae sacramentalium 225.
domicilii confessarii 286.
rei:
Deo vel homini promissae 91.
benedictae 215–216.
rerum notabilis sponsalibus superveniens **324**, 347–348.
ritus 232.
Mutilatio **107**, 109, 110, 314.
Mutua promissio, v. repromissio.
Mutui actus luxuriae:
coniugum 114, 126.
ad constituendum peccatum complicitatis 270.

Mutus 140, 413, 417.
Mutuum 147, 169–170.
Mutuus consensus:
in contractu 165.
„ sponsalibus **323**, 324, 347.
„ matrimonio **317**. 318, 328, 367.
coniugum in emittendo voto abstinentiae ab usu matrimonii 128.
Mysteria incarnationis et Trinitalis 390.
Mystica, scienta 3.

N.

Narcosis 57.
Nativitas Chi:
festum 95.
abstinentia cum ieiunio ante eam 179.
3 missae licitae 245.
missa nocte 247.
Naturale:
ieiunium 177.
secretum 173, 176.
meritum 18.
Naturalia:
bona hominis 8, **65**, 139, 151–152.
media ad salutem 8.
Naturalis:
religio 181.
possessio rei 134.
causa effectus insoliti 84.
emtio-venditio 147.
fructus rei 132.
causa metus **16**, 92, 166.
impotentia ad matrimonium 330.
(Naturalis)
modus conficiendi sacramentum 220.
redundantia consolationis spiritualis 302.
Naturaliter:
bonus actus 23.
irritans lex 130.
invalidus contractus 144.
Necessaria:
inductio **69**, 161, 204.
cooperatio **70**, 161, 204.
bona **67**, 134, 141, 163.
societas 97.
vectigalia 100, 105.
occasio peccati **272**, 294.
acceleratio partus 109.
sacramenta 210, **218**, 219, 222, 223, 279, 303.
materia confessionis **254**, **260**, 262, 279–280, 283, 288, 289.
confessio generalis 262, 283.
condicio in matrimonio 358.
Necessarium:
medium, v. medium.
voluntarium 12.
Necessarius:
commissarius dispensationis 338.
haeres 146.
Necessitas:
fidei 70, 390.
medii salutis 60.
proximi 41, **65–66**, **72–73**, 75, 109, 110, 154, 197, 198, 207–208, **218**, 219, **222**, 223, 228, 230, 232, 279,

(Necessitas proximi*)*
288, 289, 292–293, 295, 300, 302, 303, 356, 360–361, 364, 367.
ecclesiae 93.
cooperandi ad iniustitiam alterius 75.
emtoris 148.
poenitentiae 275–276.
contritionis perfectae 277.
confessionis 276–277, 279–280.
extremae unctionis 300, 302.
eucharistiae 247–248.
celebrandi 248.
binandi 253.
confitendi sacerdoti complici 197, 288.
matrimonium civile necessitatis 321.
excusans a missa audienda 96.
eligendi malum deputatum 104.
permittendi abortum 109.
„ motus carnales 55, 121.
„ copulam mariti peccaminosam 125.
se occulte compensandi 154.
reddens omnia bona communia 154.
urgens, v. casus urgentis necessitatis.
Necromantia 79.
Negatio:
fidei **60–61**, 70, 72.
sacramenti 218, **223**, 279, **291–293**, **294–295**, 366.
Negativa:
causa effectus 13.
inductio 69.
cooperatio **69**, 160.
causa damni proximi 102, **137**, **138**, **160**.
infidelitas 61.
lex 24, v. lex.
„ naturae 41, v. lex.
imperfectio 51.
Negative communia bona 152, 154.
Negativum:
dubium 42, 45.
involuntarium 14.
Negligentia:
in examine conscientiae **263–264**, 281.
„ inquirenda vera religione 61, 62.
„ missa integra audienda 96
„ implendo officio **158**, 155, 160, 185, 186.
„ praecavendo damno proximi 139, 158, 160.
„ deponenda ignorantia **15**, 21.
„ „ mala consuetudine 21, 293.
„ iuramento falso 89, 93.
„ resistentia contra tentationem 14, **54**, 72.
Negotiatio 147–148, 189.

Negotium:
eius gestio 147.
saeculare 189–190.
lucrativum 170.
Neo-Malthusianismus 118.
Neophyti 314.
Nervorum morbi 189.
‚Ne temere' decret. Pii X. 331, 440–441.
Neurasthenici 17.
Neutralis:
communio 236.
confessio 263.
Nigritae in America latina 179, 332.
Nihilistae 182, 198.
Nominatio ad officium eccles. 194, 195.
Non-
canonica causa dispensationis **31**, 337, 362.
fatale duellum 108.
pacifica cohabitatio coniugis infidelis 343.
libera bona filiorum **134**, 152.
obstans 140.
manifestans 140.
impedire:
damnum proximi 102, **160**.
peccatum proximi 69.
detractionem 175.
periculosus liber, non approbatus 181.
necessaria sacramenta **210**, 222, 235, 247, 302, 303.
reservata:
sacramentalia 216.
vota 86, 94, 361.
*(Non-*reservata*)*
censura 192, 200-201, 208, 270, 288.
integra confessio **261**, 280, 281, 282, 283.
necessaria confessio generalis 262.
sacramentalis satisfactio 264.
stricte dicti Regulares **266**, 285.
claustrales moniales 267.
dispositus poenitens **271**, 291, 294, 295.
in esse, occasio 272.
baptizatorum:
matrimonia v. matrimonium.
sepultura 84, 200.
Norma:
moralitatis 17.
proxima actus humani 45.
caritatis proximi 72.
Notabilis:
pars legis 37, 49, 51.
„ missae 96.
„ voti 93.
abbreviatio vitae 108, 110.
caeremonia:
baptismi 232.
in ordinatione 315.
Notabiliter aggravans circumstantia **20**, 262.
Notificatio:
consensus in contractu 165.
potestatis dispensandi 363.
delegationis ad assistendum matrimonio 340.

(Notificatio)
revocationis iurisdictionis 286.
celebrati matrimonii 342.
Notitia:
ex confessione hausta uti 275, 296.
impedimenti matrimonialis 357, 420.
Notoria:
censura **191**, 192, 203, 207, 208.
irregularitas 316.
Notorie criminosi 231.
Notorium delictum, v. publicum.
Notorius:
haereticus vel schismaticus 200, 222, 286.
concubinatus 334.
Nova 84.
Novitii 94, 180, 239, 285, 298.
Novum ius canonicum 4, 30, 39, 208, 379–384.
Nox Nativ. Chi 247.
Nudationes 273–274.
Nudum consilium 140.
Nullitas, v. invalidus, a, um.
Nullius:
res **135**, 152, 153, 158, 163.
territorii, abbas 216, 234, 309, 311, 340.
Numerosa proles 125, 126.
Numerus:
peccatorum **56**, 260, 262, 280, 281.
poenarum 204.
irregularitatum 316.
patrinorum 231, 235.
Numisma s., 372.
Nuntius telegraphicus 363.
Nuptialis benedicto 196, 225, 322, 339.

O.

Obex:
gratiae sacramenti 210.
communionis cum ecclesia 226, 369.
Obiectiva norma actus humani 45.
Obiective:
grave vel leve peccatum 49.
proximum periculum peccati **51**, 119, 120, 121, 274.
sacrilega communio 236.
„ confessio 263.
formaliter integra confessio 260–261.
eius contrarium 261.
Obiectivus error ministri sacrament. **211**, 221.
Obiectum:
actus humani **17**, 19, 21, 22–23.
meriti 18–19.
peccati 19, **17**, 21, 22, 23, 49, 50, 55, 56, 275.
contractus **165**, 168.
voti 91, 93.
singularum specierum contractuum 145–150.
matrimonii **318**, 319, 328–329, 344, 356, 358.
sponsalium **323**, 344.

Obligati:
ad ratiocinia 314.
„ militiam 108, 314.
Obligatio:
ad actum virtutis ponendum 60.
iustitiae **48**, 128, 168, 174, 176–177, 222, 291, 302, 324, 347, 348–349, 357.
adhibendi media ad legem implendam **37**, 46, 109, 281.
abstinendi ab actu sub quocunque incommodo 41, 121, 204, 294.
sibi faciendi conscientiam practice certam 20, 45.
confessarii quoad obligationes dubias poenitentis 46.
restituendi 48, **136–137**, 141, 155, 158–164, 175, 176, 185, 186, 187, 349.
resistendi tentationibus **54**, 55, 72.
eliciendi actus virtutum theologicarum 71.
profitendi fidem 71.
reiiciendi propositiones damnatas 71.
caritatis 72–73, 75, 100, 125, 102, 104, 110, 160, 170, 175, 176, 186, 188, 223, 303–304, 357, 369.
praeferendi cognatos aliis proximis 73.
(Obligatio)
diligendi inimicos 73.
dandi eleemosynam 74.
correptionis fraternae 74.
denuntiandi delinquentem 74, 186–187, 283, 292.
reparandi scandalum publicum 75, 292–293.
vitandi distractionem externam in oratione obligatoria 77.
orandi 83.
implendi votum **93**, 128, 357.
audiendi missam et abstinendi ab operibus servilibus 95–96.
coniugum 100, 319, 322, 328, 349, 356, 367.
parentum 100, 101–102, 199, 314.
filiorum 100–101, 152, 347.
famulorum 102.
dominorum 102.
heri 102.
operarii 102–103.
magistri et discipuli 103.
reipublicae 103.
civis eligendi deputatos, oboediendi principi, solvendi tributa 104–105.

(Obligatio)
servandi vitam propriam 109.
non vexandi animalia 110.
cavendi:
periculum:
peccati 54–55.
castitatis 113–114, 115, 117–**118**, **119–120**, 121, 125, 127, 273.
fidei 72, 102, 181–183.
vitae 109, 127.
consensum in voluptatem copulae onanisticae 124.
pollutionem 115, 118, 119–121, 125, 126, 127.
occasionem peccati 292–293, 294.
debiti coniugalis 100, 119, 127–128, **319**, 322, 328, 350, 357.
servandi leges civiles:
circa iura civium 151.
„ contractus 151.
„ venationem 153.
„ thesaurum inventum 153.
„ matrimonium 325, 350–351, 352.
„ culpam mere iuridicam 159.
servandi dominium privatum 152.
mariti non dilapidandi bona uxoris 152.

(Obligatio)
mariti sustentandi familiam 152–153.
clericorum circa bona beneficialia superflua 153.
haeredis 154.
possessoris:
bonae fidei 156–157, 163.
malae „ 157, 163.
dubiae „ 157–158, 163.
cedentis bona sua 141, 163.
servandi famam proximi 174–175, 208, 288, 363, 426.
„ honorem proximi 176.
„ secretum proximi 176–177, 188, 357–358, 420.
calumniatoris et detractoris 175–176, 198.
abstinentiae ecclesiasticae 178–179.
ieiunii ecclesiastici 179.
communionis annuae 180, 248, 277.
circa libros prohibitos **181–183**, 197.
sustentandi pastorem 183.
iudicis **184–186**, 368–369.
seipsum accusandi apud iudicem 187.
rei 187.
advocati **187**, 369.
testis 187–188.

(Obligatio)
medici 188–189.
clerici maioris circa negotiationem et associationes sociales 189.
excommunicati vitandi et tolerati 194, 222.
educandi prolem in religione catholica 199, **356**.
non trahendi clericum ad tribunal laicale 198–199, 201.
rectorum circa bona ecclesiastica 200.
denuntiandi sacerdotem, qui sollicitavit **290–291**.
servandi censuram 192, 205, 206, 207, 222.
imponendi obligationem poenitenti censurato, se sistendi Superiori 207–208.
sacramentum:
non exponendi periculo nullitatis 218, 219.
condicionate administrandi **218**, 219, 279, 295, 303.
iterandi **219**, 230–231, 235, 304, 315.
in statu gratiae conficiendi **222**, 224.
administrandi **222–223**, 279, 291, 295, 300, 302–304.

(Obligatio sacrament.*)*
negandi 223, 290, 291, 295.
suscipientis sacramentum 215, 224.
baptismi 228.
confirmationis 234.
eucharistiae **240**, 248.
poenitentiae 254, 256–259, 260, 261, 262, 263, 264, 276, **280–281**, 283, 284, 288, 294.
extremae unctionis **299**, **301**.
ordinis 311.
matrimonii 318, **341**.
non petendi a ministro indigno 222, **224–225**.
servandi rubricas 214.
adulti baptizandi 228.
consecrandi fontem baptismalem 230.
baptizandi foetum 110, 230.
non admittendi ad munus patrini 231, 235.
observandi caeremonias baptismi 230, 232.
ieiunii ante communionem 240.
celebrandi 243.
consecrandi:
utramque speciem 245–246.

(Obligatio consecrandi*)*
materiam puram 246.
„ incorruptam 246.
renovandi species 247.
suscipiendi:
eucharistiam 180, **248**, 277.
confirmationem 235.
extremam unctionem 302.
confitendi ante communionem 248.
missam:
non offerendi pro acatholicis 251.
gratis applicandi 251–252.
legendi:
manualem intra certum tempus 252.
qualitatis certae 253.
integram 253.
non interrumpendi 253.
continuandi interruptam 245.
manifestandi veritatem confessario interroganti 262, 280.
confessionem:
repetendi 181, 261, **262**, 264, **283**.
faciendi generalem 262.
complendi validam, sed non integram **261**.
(Obligatio)
faciendi examen conscientiae 263–264, **281**.
vitandi familiaritatem 273.
„ choreas et spectacula 273–**274**, 295–296.
poenitendi 275–276, 277, 278–279.
confitendi mortalia: **276–277**, 301–302.
intra annum 180, 276.
integre 254, 260, 261, **280–281**, 288.
more consueto 276.
eliciendi contritionem perfectam 277.
dandi absolutionem condicionatam 279, 295.
confessarii:
quoad damnum poenitentis 160.
interrogandi poenitentem de peccatis omissis 281, **282**.
non exquirendi nomen complicis **282–283**.
non absolvendi:
a censura Papali 198.
complicem proprium 197, **289**.
indispositum 291.
recidivos 292–293.
occasionarium 293, 294.
3 classes moribundorum 294–295.

(Obligatio confessarii*)*
monendi poenitentem 290.
absolvendi:
dispositum 291.
consuetudinarium 292.
occasionarium 293, 294.
moribundos 295.
servandi sigillum sacramentale 196. 274–275, 296.
implendi poenitentiam sacramentalem 264, 265.
concedendi moniali confessarium particularem 285–286.
quoad extremam unctionem:
eam administrandi 302–304.
„ „ tempestive 300, 303.
„ non administrandi sub condicione: „si dispositus es" 300.
sibi procurandi statum gratiae ante susceptionem eius 301.
eam iterandi 304.
supplendi defectum in ordinatione commissum 315.
recitandi breviarium 313, 317.
coelibatus clericalis 123, **315**, 335.

(Obligatio)
sponsalium **324**, 327, 345, 346, 347, 348, 350, 356, 360.
in matrimonio mixto **327**, 352, 356.
proclamandi matrimonium 327, 420.
excipiendi examen sponsorum 338, 366.
inscribendi matrimonium 342, 365.
filiorum exquirendi consilium parentum **101**, 347.
nupturientium revelandi defectus sibi invicem 347–348.
iuvenis, qui puellam defloravit 348–349.
denuntiandi impedimenta matrimonii 357–358.
matrimonio assistentis 341, 365–366.
ministri sacramenti: 213, 218–224, 276, 277, 282.
baptismi **228**, 230, 231–232.
confirmationis 234.
eucharistiae 237–238, **238–239**, 245–246, 247, 248, 249, 252–253.
poenitentiae 255, 262, 263, 279, **282**, **290**, 291–295, 296.
extremae unctionis 298, **299**, 300, 301–304.

(Obligatio ministri)
ordinum 309, 311, 312, 315.
matrimonii 318, 338, **341**.
Obligationes:
clericales 315, 335; v. clericus.
parentum 100, 101-102, 117, 199, 235, 292, 300, 314, 347, 375.
filiorum 100–101, 347.
sponsorum, v. sponsi.
herorum 102.
famulorum 102.
operariorum 102–103.
civium 104–105.
deputatorum 103–104.
societatis civilis 103; v. societ s (civilis).
magistrorum et discipulorum 103.
parochorum, v. parochus.
coniugum **100**, 114, 122, 124-128, 152–153, **319**, 322, 328, 349, 356, 367.
Superiorum 159–160, 235, 300.
confessariorum 160, 164, 197, 255, 262, 265, 268, 269–270, 271, 274–275, 276, 277, 279, 281, 282, 284, 284, 285, 287–292; v. obligatio confessarii et ministri sacramenti poenitentiae; confessarius.
Oblivio:
criminis prius noti 174.
peccati accusandi 281, 288.
Oboedientia:
virtus 96.
ecclesiastica 71.
filiorum 100–101.
civium 89, 104.
eius votum 89, 97, 266–267.
Obreptitia dispensatio 31, 362.
Obscoenae:
partes corporis 188, 274.
choreae 274.
Obscoeni:
actus 113, 116, 117, 118, 120, 123–124, 188, 262, 270, 274, 314, 396.
sermones 117, 270.
Obscoenus liber **178**, 181
Observantia:
virtus 96.
vana 78, 83.
Obsessio 217, 225.
Occasio:
peccati 52, 74, 262, **272–273**, 274, 292–294, 296.
damni 138.
Occasionarius, peccator **272–273**, 292–294.
Occisio **105–106**, 109.
Occulta:
haeresis 62.
censura 192, 206, 207, 208.
delicta proximi 172, 174.
irregularitas 316.

(Occulta)
compensatio **137**, 152, 154.
delatio eucharistiae 339.
Occultum:
crimen **172**, 174, **175**, 192, 208, 316.
homicidium 314, 316, 360.
impedimentum matrimonii **326**, 360, 361, 362, 363, 364, 426.
matrimonium 322.
Occultus, excommunicatus 192.
Occupatio 75, **135**, 152, 153, 158, 163.
Odiosum privilegium 31.
Odium:
Dei **65**, 72.
proximi 57, **67**, 73.
Offensa 66.
Offensivum bellum 108.
Offerentes missam 241, 242, 251.
Officiosum secretum **173**, 177, 188, 357–358, 420.
Officiosus nuntius telegraphicus 363.
Officium divinum 194, 195, 196, **201**, 244, 245, 252, **314**, 315, 317.
„ S., Cong. R. 28, 178, 362.
„ ecclesiasticum 27, 33, 34, 85, 194, 195, 198, 202, 206, 266, 286, 340.
Oleum:
unctio cum eo 216.
catechumenorum 230, 232, 233, 297.
infirmorum 233, 297, 299.
confirmationis 233.
eius mixtio cum oleo non consecrato 225.
Omissio:
operis boni 57.
partis breviarii 317.
caeremoniae in baptismo 232.
diligentiae in examine conscientiae **263–264**, 281.
peccati in confessione 197, **260–261**, **281**, 282, 283, 288, 290.
inquisitionis confessarii in peccata poenitentis 282.
monitionis poenitentis 290, 291.
partis missae 96, 253.
rubricae 214.
caeremoniae in ordinatione 315.
unctionum in extrema unctione:
singulorum sensuum 298, 299.
pedum 298.
formae:
in matrimonio ineundo 322–323, 331, 342, 353, **361**, **364**, 365, 430–440, 441.
„ sponsalibus 323, 344.

(Omissio)
interrogationis sacerdotis assistentis matrimonio mixto illicito 339.
monitionis de invaliditate matrimonii 367, 441.
Omnium:
Sanctorum: festum 95, 179.
fidelium defunctorum commemoratio 245, 372.
Onanismus in matrimonio 36, **118**, 124–125.
Onera:
missarum 154, 244.
matrimonii 134, 319.
Onerosa promissio 87, 92, **145**, 167, 169.
Onerosus contractus **142**, 151, 168.
Operae locatio 149, 154.
Operarius:
varius 102–103, 135, 148–149.
eius iura et obligationes 102–103, 154.
,, labor 135.
valor laboris 170.
eius sustentatio congrua 170.
,, merces 149, **170**.
an ius habeat ad lucrum laboris 154.
operistitia 99, 103.
Operatio:
medici 106, 107, 109, 110, 188.
caesarea **107**, 110.
craniotomia **106**, 109.
(Operatio)
Porrensis **107**, 110.
vasectomia **107**, 110.
ad auferendam impotentiam uxoris 330, 419.
Operationes bursae **150**, 170, 189.
Operistitia 99, 103.
Opinio:
probabilis, v. probabilis.
eius usus, v. usus.
condiciones pro eius usu licito 43, 44, 45, 46.
temeraria **173**, 175.
nullitatis matrimonii 329.
Oppressio:
viduarum et pupillorum 54.
mulieris 112, **114**, 123
Optare malum alteri **56**, 65, 67, **73**.
Opus:
bonum 24, 242.
,, non praeceptum 57.
servile **95**, 96.
forense 95.
operis locatio 149.
poenale 264.
ad lucrandam indulgentiam 370, 371, 372, 373.
Oratio:
quid? et quotuplex? 76–77.
eius necessitas 83.
,, efficacia 18, 83.
publica **77**, 194.
breviarii 314–315, 317.

(Oratio)
attentio et intentio in ea 77, **82–83**, 317.
in missa 242, 243.
ante et post missam 214.
40 horarum 373.
ecclesiae 215, 218, 225, 242, 251, 306, 314, 370, 372.
super infirmum 299.
Orationes neo-sacerdotibus iniunctae 316.
Oratorium:
quid? et divisio 94-95.
publicum 80, 84, **94–95**, 115, 371.
semipublicum **95**, 247, 252. 372.
missa in eo 95, 247, 252, 400.
lucratio indulgentiae in eo 371, 372.
distributio eucharistiae in eo 247.
benedictio utensilium pro eo 216.
communitatis religiosae 247, 352.
Ordinaria:
iurisdictio **27**, **33**, **37**, **266**, 284, **285**, 286.
eius definitio 26.
„ interpretatio 37.
„ amissio 194, 195, 222, 286.
„ exercitium 33, 285.
pars missae **241**, 253.
revalidatio matrimonii 342.
confessio 262.
signa dispositionis poenitentis 271.
(Ordinaria)
diligentia in examine conscientiae **263**, 281.
Ordinarius:
loci (dioeces., vicariat. praefect.) XXIV, 178, 339–340.
eius potestas dispensandi: **40**, 94.
in impedimentis matrimon. 183, **360–362**.
„ irregularitatibus 316.
„ votis et iuramentis **94**, 361.
„ „ prohibendi matrimonium 350.
„ „ clericos suos 189, 190, 231.
ferendi censuras 191, 205.
absolvendi a censuris Papalibus 208.
assistendi matrimoniis 331, 339-341.

(Ordinarius loci)
eius casus reservati 123, 124, **269–270**, **287–288**, 373.
casus Papales ei reservati 199–200, 201, 208, 366, 373.
quoad oratoria privata 247.
„ consuetudines 39.
„ scholas acatholicas 102.
„ ultimas voluntates mutandas 169.
„ impedimenta matrimon. statuenda 32, **350**.
„ religiosos egressos 201, 310.
„ ordines conferendos 200–201, 309–310, 311–312.
„ proclamationes matrimonii 327.
„ approbationem S. Scripturae **182**, 200.
constituendos confessarios: monialium 267–268, 285–286.
religiosorum laicalium 268.
„ excardinationem et incardinationem 310, 312.
„ indulgentias 371.
„ stipendia missarum 252.

(Ordinarius loci)
quoad congregationes religiosas 267.
„ clausuram monialium 267.
„ matrimonium conscientiae 323.
„ „ sollemne 322.
„ sponsalia 323.
„ dispensationem a vicario generali datam 337.
„ matrimonium vagorum, apostatarum, etc. 341.
„ collationem iurisdictionis:
in saeculares 284, 285.
„ viros religiosos 284, 285.
„ moniales 285–286.
„ binationem 253.
proprius 35, 178, 182, 190, 200, 291, 309–310, 311, 312, 341.
extra dioecesim suam 33, 205, 234, 285, 309–310, 331, 340.
minister sacramenti: 212.
baptismi 228.
confirmationis 234.
eucharistiae distribuendae 238, 239.
ordinum 309.

(Ordinarius)
confessarius monialium 268, 285-286.
Ordinatio:
ordo, v. ordo.
eius titulus 201 202, 311, 312–313.
Ordinis potestas 194-195, 222, **265**, 304, 306, 308–309.
Ordo:
moralis 9.
caritatis 72, 73.
regularis 93, 94, 239, 266–267, 284, 285, 298, 311 312, 314, 327, 343, 354, 357.
III. S. Francisci 372.
domesticus 101, 319.
sacramentum 304, 306.
sacramentale 306.
maior: **305**, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 315, 335.
inducens statum vitae 99.
maiorista:
eius filius 98.
peccans contra castitatem 123, 404.
arcetur a negotiatione 189.
„ „ munere saeculari 189.
„ „ munere patrini 231.
excommunicatus 199.
suspensus 201.
(Ordo, maiorista)
eius sustentatio temporalis 201, 202, 312.
infamis 314.
irregularis 314.
obligatus ad breviarium 314.
minor **305**, 306, 307, 308–312, 315.
impedimentum matrimoniale 315, 320, **335**, 353, 360, 361.
restituendi inter damnificatores 161.
satisfaciendi creditoribus in cessione bonorum 141.
Orientales, catholici 34.
Orientalis:
nupturiens 331.
sacerdos 234, 237.
ritus 234, 239, 247.
Originale peccatum 49.
Oscula 117, 120.
Ostiariatus 304, **305**, 307, 308.
Otiositas 57, 119, 120.
Ovaria mulieris 107, 110, 330–331.

P.

Pactum:
iuratum **88–89**, 91, 92, 93, 94.
cum voto **87**, 88.
simoniacum 81.
de non educanda prole in religione catholica 199.

Paedagogica scientia 12.
Palpo 140.
Panis ad eucharistiam conficiendam **237**, 239, 246, 247.
Pantheistae 197.
Papa:
eius subditi 36, 227, 351.
docens 5, 28, 39, **59**, 360.
eius potestas: 33.
dispensandi **39**, 93, 360, 368.
solvendi matrimonium 39, 343, 360, 362, 368.
convertendi ultimas voluntates 169.
circa missas 244, 253.
statuendi impedimenta matrimon. 350 351–352.
eius dominium temporale 29.
ei reservata:
vota: 86, 93–94.
impedimenta matrimonii 361.
peccata 268-269, 287.
censurae 192, **196–199, 207–208**, 287.
benedictiones 216, 306.
eius benedictio 373.
„ delegatio ad sacramenta confirmationis et ordinum conferenda 233, 234, **309**.
iniuria realis in eum **193**, 197, 313.
condonatio restitutionis per eum 162, 163.
Papalis:
casus 268, 287.
censura 191–192, 196–201, 207–208, 373.
clausura 199, 267.
Paramenta sacerdotalia, eorum benedictio 216.
Parentes **100**, 101, 102, 199, 231, 232, 235, 292, 300 310, 314, 319, 375.
Paris (urbs) 441–442.
Parochia 35, 154, 178, **214**.
Parochialis:
missa 244, 327.
sedes 202.
Parochus:
quis? 214.
proprius 35, **178**, 225, 228, 327, 341, 365–366, 441.
loci **225**, 239, 298, 322, 323 331, 339–340, 341, 361, 364.
benedictiones ei reservatae 225.
eius sustentatio 183
„ obligationes 379–388.
„ obligatio:
administrandi sarcamenta **222–223**, 295, 300, 302–303.
applicandi missam pro populo 251-252.
„ ius quoad administrationem viatici et extremae unctionis 239, 298.

(Parochus)
eius ius quoad delationem eucharist. publicam 239.
„ „ excipiendi sponsalia 323.
„ „ ad copulationem 331, 339, 340, 341, 364, 365–366.
„ postestas absolvendi a casibus reservatis episcopalibus 288.
„ „ dispensandi in: impedimentis matrimon. 361. abstinentia, ieiunio, feriationes. 180.
Pars missae notabilis 96.
Parsimonialia bona beneficialia 134–135.
Partes:
missae **241**, 253.
sacramenti 210–211.
hominis 10.
corporis humani 120, 273–274.
Partiale interdictum 196.
Partialis:
indulgentia 370.
suspensio 195.
Participans in iniustitia 140.
Particulare:
interdictum 196.
ius scriptum 38.
Particularis:
confessarius monialium et religiosorum laicalium **268**, 285–286.
consuetudo 32, 38.
lex 38.
Parvitas materiae **50, 55**, 72, 83, 84, 90, 109, 119, 168, 179, 214, 220, 296, 315.
Paschale tempus 178, 322.
Paschalis communio **180**-181, 248, 249.
Passio 16, 17, 21, 49, 55.
Passiva:
communicatio in sacris 62, 72.
servitus 131.
praescriptio liberativa 136.
resistentia contra leges iniustas 99.
„ contra copulam onanisticam 124.
„ contra fecundationem artificialem 125.
assistentia in matrimonio 339.
Passive se habere erga tentationes 55.
Passivum scandalum 68.
Pastor, v. parochus.
Pastoralis theologia 3.
Pater extraneus 98.
Patres, SS. 5.

Patria 96.
Patrimonialia bona clerici 134.
Patrimonii titulus 312.
Patrinus:
baptismi **229, 231.**
confirmationis **235.**
duelli 198, 313.
Patrocinium ecclesiae 178.
Patronatus, ius 82.
Patronus:
loci 178, 251.
munus patroni ecclesiae 194.
Paulinum privilegium 343–344, 368.
Pauperes **73,** 102, 103, 105, 153, 158, 162, 163, 164, 336, 362.
Paupertatis titulus ordinationis 313.
Peccata 374–379.
contra fidem 56, **60–63, 70–72,** 78, 79, 85, 90, 102, 104, 181, 182–183, 197, 199, 232, 274, 292, 313, 314, 352, 353, 354, 356, 366, 374.
,, spem **64, 72,** 55, 374.
,, caritatem:
Dei 55, **65,** 72, 374.
proximi **67–70, 72–75,** 79, 101, 102, 103, 116, 125, 160, 170, 173, 174, 176, 187, 188, 223, 225, 292, 293, 376.
suipsius 235, 302.

(Peccata)
contra religionem **77–85,** 89, 90, 93, 96, 98, 106, 115, 123, 153, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 213, 215, 218–220, 222, 223–224, 232, 236, 246, 247, 253, 261, 263, 264, 270, 274, 275, 276, 280, 281, 283–284, 295, 296, 313, 314, 320, 327, 335, 341, 354, 357, 366, 374–375.
,, pietatem **101,** 106, 114, 122–123, 235, 300, 335–336, 353, 354.
,, oboedientiam 59, 71, 99, **100,** 101, 102, 103, 104, 197, 375.
,, castitatem 57, 79, 98, **113–128,** 188, 190, 199, 200, 262, 270, 273–274, 292–294, 314, 324, 334, 335, 336, 337, 348, 349, 353, 354, 357, 358, 359, 360, 365, 367, 376–379.
,, iustitiam commutativam: 376, et v. commutativa, iniusta, iniustitia, iustitia, ius strictum, restitutio.
,, iustitiam legalem 103, 104, 105, 153, 159, 186, 187.
,, iustitiam distributivam 160.

(Peccata)
contra veracitatem 71, 89, 92, 93, 141, 144, 145, 160, 163, 165, **171–174**, 214, 223, 224, 260, 280, 283, 344, 348–349, 362, 363, 376.
„ fidelitatem 99, 104, 176, 169.
„ temperantiam 53, 57, 376.
„ Spiritum S. 54.
in coelum clamantia 54.
capitalia **53**, 57.
reservata 122, 123, 124, 191–200, 268–270, 285, 286–290, 207–208, 365, 373.
inducentia:
infamiam iuris vel facti 313, 314.
irregularitatem 313–314.
accusanda in confessione 254, 260, **261–262**, 279–280, 283, 288.
non accusanda in confessione 254, 260–261, 281.
quae non admittunt parvitatem materiae 55, 72, 84, 90, 109, 119, 224, 296.
sub excommunicatione prohibita **196–200**, 359, 366.
ecclesiam polluentia 80, 84.
eorum praescriptio 190.
catalogus eorum 374–379.

Peccator:
moribundus 66, 207–208, 223, 286, 287, 288, **294–295**, 300–302, 303, 356, 361
baptizatus 277.
non-baptizatus 70, 227, **277**, 295.
impoenitens 155, 180, 271, 283–284, 290, 294, 295, 341.
infamis 313–314.
non donandus· sepultura eccles. 180, 200.
exclusus a munere pairini 231.
excommunicatus 194, 196–200, 359, 366.

Peccatum:
quid? 48.
grave 49.
leve 49.
mortale **50**, 256.
veniale **50**, 256, 278.
eius reatus 256.
materiale 49, 224, 236, 263, 290.
formale 49, 224, 236, 263, 290.
actuale 49.
habituale 49.
ignorantiae 49.
infirmitatis 49.
malitiae 49.
originale 49.
personale **49**, 299.
mendacii in confessione **260**, 283.
complicitatis 196–197, **270**, 288–290.
sollicitationis in confessione 198, 200, **270**, 290–291.

(Peccatum)
constituens habitum 271.
eius obiectum **17**, 50, 275.
„ circumstantiae **19–20**, 22–23, 56, 156, 262, 275.
„ complex 74, **263**, 270, 275, 282–283, 288–290.
„ genus **51**, 55, 260.
„ species 45, **56**, 83, 90, 101, 114, 115–119, 121–124, 154–155, 173–174, 260, 262, 280.
„ numerus **56**, 123, 260, 280.
„ confessio, v. confessio.
„ remissio, v. remissio et media.
„ occasio, v. occasio.
„ periculum, v. periculum.
„ poena 50, 54, 256, 257; v. poena.
Pecunia 147, 148, 149, 150, **170**, 189, 200.
Pendentes fructus rei **132**, 156.
Pensionis:
privatio 202.
titulus 312.
Per accidens:
causa damni **138**, 159.
obligatio eliciendi actum virtutis 60.
frustratio seminis 125.
causatus abortus 126.
Percepti fructus rei **132**, 156, 157.
Percussio clerici 29, **193**, 197, 198, 199.
Peregrinatio 202, 265.
Peregrini **29**, 35, 37, 94, 180, 199, 208, 228, 234, 239, 284, 288, 298, 440.
quinam? 29.
quibusnam legibus subiecti 35.
„ legibus non subiecti 35, 37.
dispensandi in ieiunio, abstinent., missa aud., feriat. s. 180.
„ in impedim. matrim. 361.
„ in votis 94.
baptizandi 228.
confirmandi 234.
viatico muniendi 239.
absolvendi a peccatis 284, 285.
„ „ casibus episcopi 288.
„ „ censuris 199, 208.
extreme inungendi 298.
copulandi 341.
apud regulares degentes 94, 180, 239, 298.
quoad matrimonium ante decret. Ne temere' 440.
Perfecta:
virtus 47.
caritas **64**, **72**, 255, 256, 257, 277, 301.

(Perfecta)
poenitentia 18, 248, **255**, **256**, **257**, 277, 301.
castitas 93, **111**, 123, 327, 335, 357.
copula **114**, 122, 123, 124, 125, 128, **320**, 330, 343, 348, 349, 378.
sodomia **116**, 123, 314.
idololatria 78.
dissolutio matrimonii 343, 367–368, 369.
adoptio 98, **334**.
ebrietas 53, 56, 376.
Perfecti actus luxuriae **117**, 127.
Perfectio christiana 3.
Perfectum:
voluntarium **12**, 90, 91, 158, 167.
involuntarium **14**, 54.
adulterium **114**, 335.
dominium **130**, 139, 152.
Periculosus liber 178, 181, 182–183.
Periculum:
peccati 40, 44, **50**, 51, 54–55, 294.
salutis aeternae 66, 91, 101, 163, 354 et v. necessitas et damnum.
fidei 72, **102**, 181–183, 274, 296, 354, 356.
castitatis **117–121**, 125, 126, 127, 128, 273–274, 296, 353, 354, 357.
consensus **54**, 55, 114, 117–121, 126–127.
incontinentiae coniugis 126, 127.

(Periculum)
vitae 66, 72–73, **107**, 109–110, 126, 127, 163, 188, **223**, 303.
mortis 66, 126, 127, 197, 207–208, 222, 223, 228, **229**, 232, 234, 249, **253**, 262, 276, 277, 280, 281, 286, 288, 289, 291, 294–295, 299, 300, 302, 303, 304, 356, 360, 361, 364; v. moribundi, aegroti.
violationis sigilli 208, 223, 275, 288, 296, 361, 363.
damni communis, v. bonum (commune), damnum.
amittendi bona sua 66, 73, 106, 109, 141, 163, 171, 189.
administrationis pecuniarum pro clericis 189.
infamiae, v. infamia.
irreverentiae in collatione sacramenti 218–221, 279, 295.
„ erga eucharistiam 240, **246**, 247, 249, 253, 295.
in mora 40, 94, 355, 360–361, 364, 367.
nullitatis sacramenti **218–220**, 246, 279, 292, 294–295, 354.
frustrationis effectus sacramenti **223**, 295.

(Periculum)
matrimonii mixti vel mere civilis 337, 366.
concubinatus 337.
non audiendi totam missam 96.
sortis speciale 147.
in contractibus **150**, 171.
Periodica scripta prohibita 181.
Periurium **93**, 89, 93, 174.
Perpetua:
impotentia ad matrimonium 330.
separatio coniugum **344**, 369.
vota religiosa 199, 201, 267, 309, 310, 311, 312, 313.
dimissio e dioecesi 310, 312.
Perplexa conscientia **43**, 45.
Perplexus casus matrimonialis 355.
Perseverantia:
in gratia 18, 236, 248.
finalis 18.
eius promissio 267.
Persona:
sacra **29**, **79**, 115, 123, 182, 184, 193, 197, 198, 199, 200, 222, 266–267, 304, 305–309, 313, 314, 335, 354, 357, 360.
pia 118.
moralis seu iuridica 133.
habilis ad contrahendum 165.
„ ad matrimonium 318. 320.
(Persona)
religiosa 29, 79, **184**, 200, **266–267**.
contrahens matrimonium et in ea errans 329.
Personale:
bonum **65**, 101, 110, 123, 139, 151, 354.
privilegium 31.
„ altaris 372.
peccatum **49**, 254, 299.
votum **86**, 93.
ius **47**, 48, 137, 145, 154, 168, 169.
„ ad beneficium 82.
periculum mortis 228.
sacrilegium **79**, 115, 123, 193, 198, 199, 200, 313, 314, 354, 357, 404.
tributum **99**, 105.
impedimentum matrimonii 326.
interdictum 196.
Personalis:
servitus 131.
indulgentia 370.
titulus indulgentiae plenariae in articulo mortis 372.
iurisdictio 340.
obligatio 105, 154.
Perversio:
sexualis **116**, 124.
in fide 72, 101, 181–183, 199, 353, 354, 356.
Petitio:
veniae 101.
dispensationis 31, 40.
„ matrimonialis 31, 40, **336**–

(*Petitio* dispens. matr.) **337**, 354, 356, 362–363, 367.
divortii civilis 369.
Petri et Pauli, SS. festum 95.
Pharisaicum scandalum **68**, 74.
Philippinae insulae 179, 180, 332.
Physica:
dispositio hominis 31, 65, 118.
impossibilitas **30**, 40, 91, 162, 164, 281, 291: v. impossibilitas.
cooperatio, v. cooperatio.
causa damni 137, **140**, 160, 161, 162.
unio materiae et formae sacramentalis **212**, 221.
idoneitas ad accipiendam iurisdictionem 306.
praesentia materiae consecrandae 237.
vis **17**, 99, 102–103, 115, 123, 137, 187, 329.
Physice:
voluntarium **13**, 21–22, 55.
invincibilis ignorantia **15**, 133, 290.
impossibilis res, v. physica.
cooperans, v. cooperatio.
Physicus:
tactus:
in baptismo 227.
(*Physicus* tactus)
in confirmatione 233.
„ ordinatione 307–308.
patrini 231.
defectus poenitentis 275.
„ prolis 353.
Pia causa, donatio ad eam **146**, 153, 158, 163, 164, 169.
Pietas:
erga Deum 9.
„ propinquos **73**, **96**, 100, 101, 122, 153, 235, 300, 394.
Pignus 149.
Pinguedo 177.
Pius:
locus 80, 116, 200.
Papa X. 1, 4, 441.
Plantatio 135.
Plena:
advertentia **14**, 20, 50, 55, 90, 158, 165, 166, 193, 269, 345, 352.
aegritudo animi 124.
Plenaria indulgentia **370**, 371–372, 373.
Poena:
peccati: 50.
eius reatus 50, **256**.
„ remissio 24, 49, 226, 242, 243, 254, 264, 278, 279, 297, 369, 370.
ecclesiastica **190**–208, 180, 183, 184, 359, 366, 370; v. censura.
carceris et mortis 314, 403–404.

Poenae eccles. vigentes 208.
Poenalia remedia 203.
Poenalis:
lex **26**, 153, 159.
irritatio actus **26**, 153, 186.
reservatio peccati 268.
Poenitentes absolvendi 284–285.
Pocnitentia:
sacramentum 253–296.
virtus 256.
actus: 256.
eius necessitas 224, 228, **275–277**, 278, 279, 280, 283–284, 295, 300–301.
„ dotes 257–258,
„ motivum 256, 257, 258, 259.
perfecta 18, 248, **255**, **256**, 257, 277, 278, 301.
imperfecta 49, 224, 228, **255**, **256**, **257**, 275–276, 278, 297, 299, 300–301, 411, 412.
sacramentalis **264–265**, 284, 288.
imponenda in casu absolutionis a censura, Papae specialissime reservata aut lata ab homine 208.
Poenitentiaria, S. Cong. Rom. 207, 362, 363, 371.
Poenitentiae:
pro poenitentibus 264–265.
fori externi 202.
Polilica:
vita 100.
electio 100, 104, 190.
Pollutio:
actus luxuriae **115**, 118–122, 123, 125, 126, 127.
ecclesiae et coemeterii 80, 84.
Polyandria 313, **318**, 358.
Polygynia 313, **318**, 358, 359.
Porrensis operatio **107**, 110.
Portiunculae indulgentia 371.
Portugallia 321.
Positiva:
lex v. lex.
resistentia contra:
ministros iustitiae 187.
tentationes 54.
imperfectio 51.
infidelitas **61**, 72.
causa damni 138.
inductio 69.
cooperatio 69, 161.
Positive:
communia bona 152.
dubia iurisdictio 266, 287.
Positivum:
voluntarium 13.
involuntarium 14.
dubium 20, **42**, **45**, **46**, 62, 90, 128, 133, 152, 155, 157, **164**, 168, 185, 188, 208, 215, 218, 219, 230, 236, 255, 262, 266, 270, 279, 281, 287, 289, 292, 293, 295, 301,

(Positivum dubium*)* 304, 325–326, 352, 354, 359, 364, 368.
Possessio, v. fides.
rei 128, **133**, 135, 136, 137, 141, 152, 156–158, 163, 185, 354, 359, 368.
beneficii 82.
per diabolum 217, 225.
Potentiae hominis 8, 11, 16, 17, 21, 41–42, 44, 45, 65, 110, 152.
Potestas:
ordinis 222, **265**, **304–309**; v. ordinis potestas.
iurisdictionis **26**, 33, 35, 36, 89, 97, 190, 194–199, 202, **265–266**, 267, 268, 269, 283, 284–290, 304, 306, 340, 350–351, 369.
praesumpta 34.
ad absolvendum:
a peccatis **27**, 265–266, 284–289.
„ censuris 192, **198**, 199, 207–208, 286–287.
„ reservatis eppi 288.
ad dispensandum, v. iurisdictio, dispensatio, Ordinarius, parochus, confessarius.
„ copulandum 331, 339–341, 361, 364, 366.
in matrimonium 350–351, 369.
(Potestas)
Papae, v. Papa.
episcopi, v. episcopus.
Ordinarii v. Ordinarius.
parochi, v. parochus.
socialis 97.
dominativa 89, 97.
paterna 89, 97, 319.
maritalis 100, 319.
Praecepti necessitas **60**, 247, 276–278.
Praeceptiva (mere), materia et forma sacr.: v. mere.
Praedominans intentio **13**, 20, 222, 358.
Praefectura Apostol. 28, 214.
Praefectus Apostol. 216, 234, 309, 311, 312, 340.
Praegnans mulier 98, 403.
Praemium:
vitae aeternae 19.
expositum 138, 150, 159, 171.
ad, operatio bursae **150**, 171.
Praescriptio:
bonorum **106**, **135–136**, **154**, 156.
eccles. 151.
S. Sedis 136.
aliarum personarum eccles. 136.
iuris peccata puniendi 190.
Praesentia:
audientis missam 95.
absolvendi 279.
materiae consecrandae 237.

(Praesentia)
testium:
in copulatione 323, 331, **339**, 342, 361, 364.
„ baptismo privato 231.
patrini in baptismo et confirmatione 231, 235.
in examine sponsorum 338.
Praesentatio:
ad beneficium 81, 82.
„ activa ad officium eccles. 194, 195.
Praesumta:
licentia 40.
potestas **34**, 228, 234, 238, 298.
dispensatio 40.
condonatio restitutionis **162**, 164.
mors coniugis 359, 427.
Praesumptus consensus matrimonialis perdurans 343.
Praesumtio:
legis **26**, **41**, 152, 185.
peccatum 64.
Praeterdotalia bona 134, 152.
Praeventiva censura librorum 178.
Praxis:
loci 168, 179.
fidelium **6**, 30, 32, 163, 179, 280.
Papae 39, 360.
Presbyteratus 304, 305, **306**, 307–308, 309, 311, 360, 361.
Pretiosa bona ecclesiastica 136, 200.
Pretium:
rei **148**, 169–170.
„ alienae 156.
„ sacrae 80, 84.
laboris 149, 170–171.
mutui pecuniarii 170.
boni eccles. non alienandi sine venia S. Sedis 200.
Primaria lex naturae 25, 358, 367.
Primarii effectus extremae unctionis 297.
Primitiae missarum in periculo 408.
Primo primi actus **14**, 51, 54, 55.
Princeps 47, 48, 99, **104**.
Principale oratorium semipublicum 252.
Principalis:
causa damni 161–162.
„ contractus 144, 168.
offerens missam 241.
executor delicti 204.
Principia:
theologiae moralis 5.
moralitatis 19.
suprema moralia 25, 35, 42.
reflexa 44–45.
Privata.
communicatio in sacris **63**, 72.
admonitio proximi v. correptio fraterna.
cessio bonorum 141.
scientia iudicis 185.
confectio sacramenti 213.
missa **244**, 253.
confirmatio 234.

(Privata)
sponsalia 324.
revalidatio matrimonii 342.
Privati iuris impedimentum matrimoniale 326.
Privatio:
usus rationis 53, 57, 166, 184, 188, 294–295, 345.
sepulturae ecclesiasticae 84, 180, 184, 194, 196, 200.
bonorum externorum spiritualium 191, 194–196.
iurisdictionis 194, 195, 202, 222, **286**, 289.
sacramentalium 183, 194, 202.
beneficii vel officii 84, 194, 202, 286.
habitus clericalis 202.
iuris ferendi titulos honoris, insignia, vestem, etc. 202.
sustentationis necessariae 202.
tituli ordinationis 202
privilegiorum clericalium 202.
Privatum:
privilegium 31–32.
votum 86.
oratorium **95**, 96, 247, 252.
secretum 173.
duellum 108.
ius civile 129.
monopolium 148, 170.
dominiufn 152.
Privatus:
cultus religiosus 76.
exorcismus 217.
baptismus 228, 230, 231, 232.
Privilegia missionariorum 374.
Privilegium:
quid et quotuplex? 31–32.
eius stabilitas 38–39.
fori **29**, 198, 199, 201.
canonis **29**, 193, 197, 199, 313.
oratorii privati 96, 247.
binandi vel trinandi 245, 253.
altaris 372.
„ Gregoriani 372.
Paulinum **343 - 344**, 362, 368.
speciale 38.
privatum 31–32, 38–39.
clausurae Papalis 267.
voti simplicis castitatis 335.
breviarii proprii vel veteris 317.
pro articulo mortis 373.
devotionis erga SS. Cor Jesu 371–372.
communionis quotidianae et confessionis bis in mense fieri solitae 371.
pro nupturiente moribundo 361, 364.
confessarii tempore iubilaei 373.
Nigritarum et Indorum 179, 332.

(Privilegium)
Hispanorum 180.
omnis confessarii quoad absolutionem a peccatis, reservatis eppalibus, censuris, irregularit. 207–208, 285, 286–287, 288, 316.
Probabiliorismus 44.
Probabilis:
opinio XXII–XXIII, 6, **43–44**, 46, 164.
conscientia 43.
188 sententiae probabiles theologiae moralis 389–420.
iurisdictio **266**, 287, 289.
Probabilismus 44, 46.
Probatio:
mortis coniugis 359.
adulterii coniugis 313.
patris extranei 98.
condicionis positae in contractu 167.
ultimae voluntatis 169.
matrimonii 341–342, 353.
Probrosa blasphemia 85.
Proclamatio matrimonii 320, 322–323, **327**, 341, 353, 361, 366.
Procuratio abortus **107**, 109, 199–200, 314, 316.
Profanatio dierum s. 83.
Professio:
fidei 59, 71.
falsae religionis 41, **61**, 63, 71, 72, 182, 197, 199, 204, 222, 231, 232, 274, 286, 313, 314, 366.
(Professio)
religiosa 39, 79, 89, **93–94**, 97, **99**, 123, 166, 184, 199, 201, 231, 266–267, 268, 284–285, 298, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 320, 327, 334–335, 353, 354, 357, 360, 362.
simplex 39, 79, 86, 89, 93, 97, 123, 166, 184, 199, 267, 310, 311, 312, 313, 314, 327, 335, 357.
sollemnis 39, 79, 86, 89, 93, 97, 99, 123, 166, 184, 199, 267, 311, 312, 313, 314, 334, 343, 353, 354, 357, 360, 362.
Promissio:
quid? 88, **145**, 168.
gratuita 87, 90, 91, **145**, 167, 169.
onerosa 87, **145**, 169.
iurata **88**, 91–92.
Deo et homini facta **87**, 91, 93.
ordinandi 310, 312.
matrimonii **323–324**, 327, 344–349, 350, 352, 356, 360, 365–366.
matrimonii cum adulterio 326, **336**, 428.
perseverantiae 267.
se emendandi 259, 272, 291–294.
fidelitatis 89.
servandi secretum **173**, 176, 177.

(Promissio)
missae legendae 243.
ad matrimonium mixtum licite ineundum **327**, 352, 353, **356**, 360, 361, **366**.
Promissorium iuramentum **88**, 90–93.
Promissum secretum **173**, 176–177.
Promulgatio:
legis 29, 34.
„ Pontificiae 29.
Propaganda fide, de, S. Congregatio 312.
Propinqui 73, 96, 100, **101**, 114, 122, 326, 332–334, 336, 337, 352–353, 360, 361.
Propitiatorius fructus:
missae 242, 243.
boni operis 24.
Proportionate grave incommodum 41.
Propositio ab ecclesia damnata 5, 6, 59, **71**.
Propositum:
quid? 88, 168.
iuratum 88.
non peccandi **258-259**, 271–272, 279, **280**, 284, 290–294, 411–412.
Propria:
iurisdictio 27.
res 131.
Proprie:
dicta luxuria **113**.
„ imperfectio 51.
dictum meritum 18.
„ sacrificium 240.
„ iuramentum 88.
Proprietas 48, 131, **132**, 145, 152.
Proprium:
peccatum 51.
periculum mortis 229.
Proprius:
sensus legis 30.
parochus **35**, **178**, 228, 284, 285, 327, 341, 365–366, 441.
episcopus (Ordinarius) **178**, 182, 190, 200, 201, 234, 309–310, 311, 312, 341.
complex sacerdotis 197, 208, **270**, 289, 373.
Prostitutio 394.
‚Provida' const. Pii X. 331, 441.
eius authenticae declarationes et restrictiones 441.
Proxeneta 148.
Proxima occasio 52, **273**, 274, 292, 293-294, 296.
Proximum periculum:
peccati **51**, 54–55.
consensus 55, **118**, 119, 120, 121.
castitatis **118**, 119, 120, 121, 125, 127, 128, 354, 357.
fidei 102, 183, 356.
vitae **108**, 109.
mortis 127, **229**, 300.
laesionis sigilli 296.
laedendi votum 357.
Prudentia 8, **47**, 48.
Przemysl 331.
Psychica dispositio hominis 31, 118.

Psychopathologia 12.
Puber **98–99**, 113, 116, 190, 311, 312, 341.
Pubertas 98–99, 116.
Publica:
haeresis 62, 286, 313.
communicatio in sacris **63**, 72.
oratio 77.
correptio 203.
confectio sacramenti 213.
delatio eucharistiae 239.
poenitentia sacramentalis 265.
choreae publicae 273.
confessio 75, 293, 206.
oblatio missae 251.
communio 293.
sponsalia **323**.
revalidatio matrimonii 342.
honestas 326, **334**.
Publice: criminosus 231.
notus:
excommunicatus 192, 193, 194.
haereticus vel schismaticus 222, 286.
Publici iuris impedimenta matrimonialia 326.
Publicum:
scandalum **75**, 104, 290, 292, 293, 295, 337, 361.
votum 86, 93, 266.
oratorium 80, **94**, 95, 252, 253.
duellum 108.
monopolium 149, **170**.
(Publicum)
crimen 84, **172**, 175, 191, 192, 193, 194, 196, 201, 204, 206, 208, 231, 313, 314, 316, 334, 337, 360.
matrimonium 322.
impedimentum matrimonii **326**, 338, 342, 360, 361, 362, 364, 426.
Publicus:
cultus 76.
exorcismus 217.
peccator 75, 180, 184, 223, 292, 293, 295; v. publice.
concubinatus 334, 337.
Pudicitia **112**, 117.
Pupilli 53, **99**.
Purgatorium 50, 256, 297, 370, 391.
Purificatorii lotio 392.
Puritas **112**, 117.
Pusillorum scandalum **68**, 74.
Putativum matrimonium 98, **320**, 367.
Pyxidis benedictio 216.

Q.

Quadragena 370.
Quadragesima 179, 370.
Quadragesimale indultum bullae cruciatae 180.
Qualificata:
luxuria 116.
fornicatio **114**, 122.
pollutio 116.
Qualificatum homicidium 106.

Qualificatus contractus 143–144.
Qualitas:
rei in contractu **144–145**, 164.
personae in matrimonio ineundo **329**, 353, 358.
missae manualis 253.
Quantitas:
requisita ad peccatum grave:
in laesione voti 93.
„ subtractione tributorum 105.
„ iniustitiis 137.
„ variis furtulis 156.
„ laesione abstinentiae 179.
„ „ ieiunii 179.
„ lectione libri prohibiti 180.
„ illicita repetitione formae sacramentalis 219.
„ omissione:
partis breviarii 317.
materiae vel formae sacram. mere praeceptivae 220, 232.
partis missae praeceptae 96.
partis missae in celebratione 253.
restituenda 160.
admiscenda liquido benedicto vel consecrato, ut etiam benedicta vel consecr. fiat 225
materiae alienae, ut materia consecrari non possit 246.
fructus missae ministerialis 251.
intentionum licite suscipiendarum 252.
poenitentiae imponendae a confessario 264-265.
poenae, quae vi indulgentiae remittitur 370.
Quasi-
contractus **142**, 159, 222, 291, 302.
parochus 180, **214**, 222, 302, 323, 331, 340, 341, 364.
Ordinarius 331, 340–341.
domicilium **28**, 29, 35, 178, 341, 365, 440, 441.
extrema necessitas proximi **65**, **66**, 73, 154, 223, 303, 304.

R.

Radices restitutionis 136–137.
Rapina 137.
Raptus:
peccatum luxuriae **115**, 123.
impedimentum matrimonii **329**, 353.

Ratum et non consummatum matrimonium 39, **320**, 343, 360, 362, 427.
Reale:
privilegium 31.
ius **47**, 48, 130, 131, 137, 145, 146, 154, 169.
„ ad beneficium 81, 82.
onus 154.
sacrilegium 79, 115.
tributum 99.
votum 86, 93.
Realis:
simonia **81**, 198.
blasphemia 85.
obligatio 154.
iniuria 112, 115, 123, 137, 193, 197, 198, 199.
donatio 146.
contractus 142.
benedictio 216, 306.
servitus 131.
indulgentia 370.
Reatus:
culpae 40, 50, **256**.
poenae 50, 256.
Rebaptizatio 230, 231, 232, 295, 359.
Rebellio 99, 104.
Receptans 140.
Recidivus **272**, 292–293.
Reciproca impedimenta matrimonii 352.
Reconciliatio:
cum inimico 66, 73, 292.
ecclesiae pollutae 80.
Reconfirmatio 235.
Rector ecclesiae 216, 225, 238, 239.
Recursus ad Superiorem:
a poena inflicta 196, 206.
post absolutionem a censura 207–208.
impossibilis pro obtinenda facultate:
absolvendi a casu episcopali 288.
dispensandi: 40.
in irregularitate 316.
„ impedimentis matrim. 361.
Reductio:
missarum 244, 410.
ultimae voluntatis ad causam piam factae 169.
Reflexa:
advertentia **14**, 20.
principia moralia 44–45.
Regionale tempus 248.
Regressus reservatio 82.
Regulares:
quinam? 266–267, 314.
„ ad eos pertineant 94.
quisnam eis sacramenta administret 201, 239, 284, 285, 298, 312.
eorum professio solemnis, v. professio.
„ potestas dispensandi in votis, iuramentis, irregularitate 94, 128, 316.

(Regulares)
eorum potestas absolvendi:
a censuris 208.
„ peccatis 285-286.
„ absolutio **284**, **285**.
„ exclusio a munere patrini 231.
„ expulsio, dimissio, egressio 201, 310.
„ suspensio 201.
„ excommunicatio 199.
„ infamia 314.
„ filii 98.
„ privilegium canonis et fori 29, 199.
„ sacra ordinatio 309, 310, 312.
„ titulus ordinationis 312-313.
„ clausura 199.
„ votum sollemne castitatis 39, 79, 86, 93, 98, 123, 199, 320, 334-335, 343, 353, 354, 357, 360, 362.
Regularis domus 267.
Reincidentia in censuram 193, 207, 208.
Relatio:
hominis 9-10, 17-18, 23, 25, 73.
sollicitationis ad confessionem 270, 415.
Relativus cultus 76.
Religio:
virtus 75.
peccata contra religionem, v. peccata et media.
societas 266.
Religiosi 29, 79, 184, 199, 201, 231, 309, 310, 311, 312, 313; v. regulares.
Reliquiae:
peccatorum 297, 299.
sacrae 199.
Remedium:
concupiscentiae 126, 349.
poenale 190, 202.
medici 188.
Remissio:
peccati 49, 155, 209, 217, 224, 226, 237, 254, **255**, 275-279, 286, 287-288, 297, 300-302, 407, 408.
directa et indirecta per absolutionem **254-255**, 279, 287-288.
poenarum peccati, v. poena.
offensae 66.
Remota cooperatio **69**, 75.
Remotio:
causae damni **159**, 165, 166, 186, 187, 188, 399.
scandali 75, 104, 207, 292, 293, 295, 337, 361.
impedimenti matrimon. 342, 346.
metus 335.

Remotum periculum: peccati, fidei, vitae, mortis, castitatis, } v. peri-culum.
Renovatio:
specierum 247.
votorum relig. 267, 310.
consensus:
sponsalitii 346.
matrimonialis, v. revalidatio.
Renuntiatio:
iurisdictionis 286.
iuris 91, 93, 94, 148, 154, 170, 274.
Reparatio:
scandali 75, 292, 293.
iniuriae 101, 165, 166, 176, 198, 201, 345.
damni 104, 103, 155, 156–160, 160–161, 164, 175, 176, 186, 187, 292, 324, 349.
Repetitio:
formae sacramentalis **219**, 299.
baptismi **219**, 230, 231-232, 295, 359.
ordinationis 315.
confessionis 181, **261**, 262, 264, 283, 284, 287, 288.
communionis annuae 181.
copulationis 342.
adulterii 336.
Repositio Sanctissimi 238.
Reprobatae consuetudines 32, 39.
Repromissio:
in promissione 145, 169.
„ sponsalibus 323.
„ impedimento criminis 336.
Requiem, missa de, 244.
Res:
propria 131.
aliena **131**, 133, 134, 137, 138, 141, 151, 152, 154, 156–158, 163.
benedicta 216. **217**, 225, 370, 372.
consecrata 216, 225, 227, 230, 232.
sacra 29, **79**, 84–85, 115, 123, **216**, 372.
ecclesiae donata 169.
mutuata 147, 169–170.
indulgentiis ditata 370, 372.
spiritualis 82, 84–85.
nullius **135**, 153, 158, 163.
amissa **135**, 159.
dubia 152, 158, 185.
incerta **141**, 163.
meri consilii 26.
indifferens 57, **70**, 91, 105, 368.
melior 26, 85, 91.
primo usu consumtibilis **132**, 147.
extra commercium posita 132.
incorporea 133.
pretiosa 136, 200.

Rescindibilis:
contractus 91–92, 129–130, **144**, **165–166**.
„ sponsalium **324**, 344–345, 346, 347, 348.
Rescisso contractus, v. rescindibilis.
Reservata:
censura **192**, 196–201, 203, 207–208, 268, 269, 270, 287, 288, 366.
benedictio **216**, 225, 306.
bona uxoris 134.
vota 93–94, 373.
Reservatio:
bonorum uxoris 134, 152.
casuum:
quid et quotuplex? 192, **268–269**.
eius natura 268, 287
„ modus 192, 269, 287.
condiciones ad eam incurrendam 193, 203–204, **269-270**.
eius cessatio XXIII, 40, 198, 207, 208, 286–287, 288.
„ ignorantia **203**, 204, 208, 287.
absolutio a casu reservato:
episcopali 207, **287-288**, 373.
Papali 192–194, 198, 206, 207–208, 286–287, 373.
(Reservatio)
ordinis 285.
poenitentia imposita pro casu reservato 207–208, 288.
accessus, ingressus, regressus, in beneficiis 81–82.
Reservatum:
votum **86**, 93–94, 373.
peccatum, v. reservatio casuum.
Reservatus casus: v. casus et reservatio.
Resistentia:
contra vim illatam **17**, 112, 123.
„ tentationem **52**, 54, 55, 72.
„ legem iniustam 99.
„ usurpatorem 104.
„ iniustum aggressorem 106, 108, 109.
„ ministros iustitiae 187.
„ copulam mariti sodomiticam et onanisticam 125.
„ stupratorem 106, 112, 123.
Restitutio:
quid? 48, **137**.
eius ratio 48.
„ causae **137**, **139–141**, 151–163, 170, 175, 176, 185, 186, 187, 188, 324, 349; v. damnificatio, laesio, iniustitia.

(Restitutio)
eius modus 162, 163, **164**.
„ obligatio 155, 156-164.
„ „ absoluta 161.
„ „ condicionata 161.
in solidum 161.
partis 160, 161–162, 164.
pauperibus facta 158, 162, 163, 164.
causae ab ea excusantes **155**, 162–163, 164.
eius dilatio 162.
confessarius circa casus restitutionis 160, 164.
famae 175–176.
honoris 176.
rei simoniace acceptae 85.
bonorum eccles. illegitime alienatorum 200.
stipendii missae 252.
Restrictio:
iurisdictionis 93–94, 192, 195, 198, 202, 204, 208, 268–269, **287**, 289, 316, 361–362, 373.
mentalis **172**, 173–174, 187.
Retentio:
libri prohibiti 178, 181.
mulieris matrimonii ineundi causa 329.
s. specierum 196, 313.
Reticentia:
peccati in confessione 261, 281, 283–284.
casuum, ob quos aliquis censuram incurrebat 204.
irregularitatum 316.
impedimenti matrimon. 336.
denegationis gratiae vel dispensationis petitae 337.
Retractatio:
iniustae detractionis et calumniae 175.
falsae denuntiationis confessarii de crim. sollicit. 198.
Revalidatio matrimonii:
quid? 342–343.
ordinaria **342**, 359, 361, 363, 441.
sanatio in radice 98, **342–343**, 356, 363, 364, **367**, 441.
petenda:
in quibusnam casibus? 342, 356, 364, 367, 441.
a quonam? 342, 363.
quo modo? 336.
an notanda sit? 364.
Revelatio:
defectuum sponsorum 347–348.
secreti 173, 176–177, 188, 357–358, 420.
sigilli, eius periculum 208, 275, 296, 288, 363.
impedimenti matrim. 357-358.
morbi 188, 348, 420.

Revelationes:
novae 181, 182.
Reverentia:
erga Deum 9, 83, 84, 90, 93, 123, 218–220, 223, 224, 246, 247; v. irreverentia.
,, res spirituales 80, 84.
,, Superiorem 96.
,, parentes **100**, 101, 347.
,, cognatos 122, 353.
Reverentialis metus 16.
Reviviscentia:
meritorum 254.
sacramenti **210**, 218, 300–301.
Revocatio:
iurisdictionis 286.
consensus matrim. 343.
condicionis in sponsalibus 347.
condicionis in matrimonio contrahendo 358.
calumniae 175–176, 198.
Rituales libri 181, 213, 214, 304, 307.
Ritus:
sacramentorum 225.
baptismi 232.
confirmationis 234.
missae 95, 237, 253.
communionis 239, 247, 253.
poenitentiae 281.
extremae unctionis 298.
ordinationis 309.
(Ritus)
copulationis 339.
mutatio 232.
Robur animae ex extrema unctione 297, 302, 303.
Romanenses libri 178.
Rosarii festum 371.
Rotatio tabulae 391.
Rubricae 213–214.
Rudimenta fidei 70, 180, 228, 231.
Rumenia 321.
Russia 321
Rutheni:
in U. S. A. 331.
,, Galicia 331.

S.

Sabbatum S. 179, 201, **230**, 247, 253.
Sacra:
res, v. res.
persona, v. persona.
locus sacer 29, **79–80**, 84, 115, 123, 395.
Sacramentale sigillum, v. sigillum.
Sacramentalia:
quid? 215.
divisio 215–217.
effectus 217.
modus, quo eos producunt **215**, 225.
exorcismi 217, 225.
eorum administratio 183, 194, 195, 222, 225.
,, susceptio 194, 222, 225.
,, privatio 183, 184, 196, 202.

Sacramentalis:
gratia:
quid sit? 209.
baptismi, confirmationis, eucharistiae, poenitentiae, extremae unctionis, ordinis, matrimonii, } v. gratia
confessio 198, 259, 361, 363, 373.
Sacramentum:
quid sit? 209.
eius finis 209, 217, 218.
initerabile **209**, 219, 304.
informe **210**, 300, 412.
vivorum **209**, 224, 276–277, 301.
mortuorum 209, 224.
effectus eius 209, 217; v. gratia (sacramentalis).
modus, quo eos producit 210.
reviviscentia eius **210**, 300, 301.
necessarium **210**, 218, 219, 222, 223, 255–256, 276, 277, 300, 303.
non necessarium 210, 222, 235, 247, 302.
materia et forma **210–212**, 218–220.
elementa essentialia **210**, 212–213.
eius minister 194, 195, 210, **212–213**, 220–224, 282.
(Sacramentum)
eius subiectum 194, 196, **214–215**, 224, 269.
,, efficacia 210.
,, administratio 201, 212–213, 218–224, 225.
,, varia susceptio 214–215.
,, scientia: 7?
requisita pro:
baptismo 228.
confirmatione 234.
communione 180, 248.
poenitentia 70.
matrimonio 338.
ordinibus 311.
,, simulatio 198, **214**, 224.
,, dissimulatio 214, 224.
,, ritus 225; v. ritus.
Sacrificium: v. missa
quid sit? 240.
quotuplex? 240–241.
missae: 241–246, 249–253.
eius partes 96, **241**, 253.
,, essentia 246, 408.
,, relatio ad sacrificium crucis 246.
,, fructus **241–243**, 244, 250–251.
,, valor 243, **250–251**.
,, offerentes 241, 242–243.
,, applicatio **243**, 251–252.
fundata 244.

(Sacrificium, missa*)*
manualis **244**, 252.
ad instar manualium, v. manualis.
aliae species missarum, v. missa.
eius interruptio **245**, 253.
,, completio 245, 249.
stipendia missarum 243, 245, 251, **252**, 253.
tempus pro celebratione 248, 252, 253.
pro quibus non offerenda 194, 251.
eius qualitas 253.
locus, in quo legenda 95, 247, 252.
Sacrilega:
susceptio sacramenti **215**, 224.
confessio **261**, 263, 281, 283–284.
communio 236.
luxuria 98, **115**, 123, 199, 314, 395, 404.
Sacrilegium **79**, 80–82, 83–85, 115, 123, 193, 197, 198, 199, 313, 314; v. sacrilega.
Saecularium:
confessiones 284, 285.
episcopus poprius ordinationis 310.
Salarium clerici 196, 202.
Saltatio **273–274**, 295–296.
Sanatio:
impotentiae 330, 419.
matrimonii in radice; v. revalidatio.
Sancti:
eorum cultus 76.
,, satisfactiones 245, 370.
,, imagines 182.
omnium SS. festum 95, 179.
Sanctificans gratia **8**, 10, 18, 24, 50, 58, 209, 210, 218, 224, 226, 233, 234, 236, 240, 242, 243, 247, 254, 255, 275, 276, 277, 278, 279, 297, 299, 301, 306, 311, 318, 319, 341, 370.
Sanctificatio hominis 209, 218, 317.
Sanctitas ecclesiae 80, 84.
Sanitas corporalis, effectus extremae unctionis 297, **302**, 303.
Sapientia:
virtus 46.
donum Spiritus S. 9.
Satiativa delectatio venerea **113**, 116, 119, 121.
Satisfactio:
quid? 264.
sacramentalis **264–265**, 254, 255, 279, 284, 288.
imponenda in casu absolutionis a censura Papali sine onere 208.
Christi et Sanctorum 244–245, 370.
Satisfactorius fructus:
missae 242, 243, 251.
boni operis 24.

Scandalizans 74.
Scandalum:
quid et quotuplex? 68–69.
eius malitia 74.
„ reparatio, v. reparatio.
directum 68, 74.
indirectum 68, 74.
pharisaicum, v. pharicaicum.
pusillorum, v. pusillorum.
vitandum:
in administratione sacramentorum 223, 292, 293, 295.
„ dispensatione in impedimentis matrimon. 361.
„ usu licito notitiae ex confessione haustae 296.
„ electione deputati 104.
casus 41, 70, 71, 72, 84, 102, 103, 104, 105, 181, 182, 183, 184, 197–200, 204, 207, 208, 223, 243, 246, 288, 289, 290, 292, 293, 295, 296, 323, 337, 347, 361, 366, 368–369.
Scapularia 372.
Schisma:
eius propugnatio 181, 197.
Schismaticus 36, 62, 197, 222, 234, 286, 313, 321, 331, 351.
Scholastica methodus 4.
Scholasticus Societatis Jesu 327, 335, 357.
Scientia:
theologiae moralis 3.
iuris canonici 3.
paedagogica 12.
donum Spiritus S. 6.
socialis 3.
nullitatis matrimonii 329.
Scriptura S.:
fons Theol. mor. 4.
eius editio 181, 200.
„ „ prohibita 182, 200.
„ versiones 181–182, 183.
adnotationes ad eam 182, 200.
commentarius in eam 182, 200.
Scrupulosi 121, 262.
Scrupulus: 43, 45.
Secale 408.
Secreta:
confessio 281.
societas 182, 198, 341.
revalidatio matrimonii 342, 356, 364, 367.
communio 292, 293.
Secretum:
eius species 173.
„ obligatio 176–177, 188, 358.
„ licita revelatio 176, 177, 188, 357-358, 420.
sacramentale 196, 223, 274–275, 288, 296, 361, 363.
matrimonium 323.

Secta:
haeretica 231, 313.
massonica 182, 198.
Sectio caesarea **107**, 110.
Secundaria lex naturae **25**, 358, 367.
Secundarii:
effectus extremae unctionis 297.
offerentes missam 241, 242, 251.
fines matrimonii 126, 349, 359, 367.
Secundo primi actus 14.
Secundum quid voluntarium 12.
Sedis: S.
dominium temporale 29.
bona 136.
gratia 33–34, 193, 194, 195, 337.
privilegium ab ea datum 38–39.
Seductio, v. inductio.
Semen virile 107, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 110, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 320, 330.
Semiplena advertentia **16**, 50, 55, 119, 158, 166, 345.
Semipublicum oratorium 94, 95, 252, 372.
Senectus 299.
Sensibilis:
delectatio **112**, 113, 119, 395–396.
manifestatio actuum poenitentis 279, 280, 300–301.
Sensualis delectatio **113**, 119, 120.
Sententia:
theologorum 5.
condemnatoria et declaratoria excommunicationis vel suspens. vel interd. 190, 191, 205; v. condemnatoria et declaratoria.
Sententiae damnatae. v. propositio.
Separatio coniugum 35, 344, 367, 369.
Sepulcrorum violatio 313.
Sepultura:
fidelium 80.
privatio, v. privatio.
ius parochi 225.
Sequestrum 147.
Seria negatio fidei 61.
Sermo turpis 117, 120, 270.
Servi 329, 353.
Servile opus 95, 96.
Servitium dioeceseos, titulus ordinationis 202, **312**.
Servitus:
species dominii 131.
impedimentum matrimonii **329**, 353.
Sexualis:
potentia 65, 107, 110.
instructio 117.
perversio **117**, 124.
Sexualitas abnormis 117, 124.
Sexus eiusdem patrinus 235.

Sigillum sacramentale; v. secretum.
Signa:
caritatis 66.
dispositionis 271, 291–292.
Silentium:
promissum **173**, 176.
onerosum **173**, 176–177, 188, 274–275, 296, 357–358, 420.
de inito matrimonio 323.
„ accepta absolutione 293.
sacramentale confessarii, v. secretum.
Simonia **80–82**, 83, 84–85, 190, 198.
Simplex, v. simplicia.
votum **86**, 93, v. professio.
iuramentum 89.
usus rei 130.
consuetudinarius 272.
confessarius 192, 207–208, 286, 287–288, 316, 361.
missionarius 373.
exorcismus 217.
adulterium 114.
delectatio venerea 115.
fornicatio 114.
Simplicia vota religiosa **93**, 123, 199, 267, 310, 312, 314, 327, 335, 357.
Simpliciter:
voluntarium 12, 91, 167.
vincibilis ignorantia 15.
reservata censura 192, 198–199, 208.
Simulatio:
quid sit? 171.
quotuplex? 171.
sacramenti **214**, 221.
celebrationis missae 198.
auditionis confessionis sacramentalis 198.
falsae fidei 61, 71.
Singulare votum 86.
Slovonia 331.
Socialis:
scientia 3.
relatio hominis 10.
Socialistae 405.
Socialistica diaria 18e.
Societas:
legitima et illegitima **97**, 170.
perfecta et imperfecta 33, **97**.
religio 266.
negotiatoria 149, 189.
contractus societatis 140.
civilis:
relate:
ad finem suum 103.
„ Papam. 29, 33.
„ res iustitiae 5, 151.
„ contractus **129–130**, 141, 151, 168.
„ donationes pias 169.
„ cessionem bonorum 141, 163.
„ monopolia 148, 170.
„ pauperes 167.

(Societas civilis relate*)*
ad munia et bona civibus conferenda 47, 159–160.
„ matrimonia 321, 325, 328, 333–334, 344, **350–351**, 352, 368–369.
„ impedimentum cognationis legalis 328, 333–334.
„ divortia 344, 368–369.
„ duella 198.
„ bona civium 130.
„ vasectomiam 110.
„ tributa 99–100, 105.
„ clerum 29, 197–198, 199, 201.
„ adoptionem filiorum 333–334.
secreta 182, 199, 341.
Sodales religiosi (ae) 266–268, 298.
Sodomia **116**, 123, 314.
Solide probabilis opinio **43**, 44, 46.
Sollemne:
votum 86; v. professio, castitas, votum.
iuramentum 89.
matrimonium 322.
duellum 108.
testamentum **146**, 151.
Sollemnia sponsalia 323.
Sollemnis:
contractus **142**, 145, 146, 151, 169.
(Sollemnis)
exorcismus 217, 225.
missa 244.
baptismus 228, 231–232.
confectio sacramenti 213, 222.
professio, v. professio.
copulatio 339.
sepultura 196.
Sollemnitas:
contractus **129**, 146, **151**, 168, 169.
sponsalium 323.
nuptiarum **322**, 339.
Sollicitatio in confessione 198, 200, **270**, 287, 290–291.
Solitarii actus venerei coniugum 127, 396.
Solutio:
voti **39**, 86, 89, 93–94, 128, 360, 361, 362.
contractus 39, 93, 130, **143**, **144**, 165, 166, 167.
debiti 141, 151, 155, 162.
sponsalium 39, **324**, 327, 344–348, 360, 362, 418–419.
matrimonii 39, 167, 318, 322, **343–344**, 359, 360, 362, 367–368, 369.
falsa casuum restitutionis 160.
ex thesauro ecclesiae 344, 370.
Sorores 267, 285–286, 298.
Sortilegia 182.

Speciale:
mandatum Papae 30, 34.
privilegium, v. privilegium.
damnum in:
mutuo 147.
venditione 170.
lucrum cessans in:
mutuo 147.
venditione 170.
Speciali modo reservata censura 192, 197–198, 207–208.
Specialia signa caritatis 66.
Specialis:
acedia 53, 57.
facultas:
ad subdelegandum 33, 340.
„ dispensandum in voto 86.
„ dispensandum in impedimentis matrimon. 361, 364.
„ absolvendum 192, 198, **207–208**, 286–288, 289.
baptizandi 228.
licentia ad licitam negotiationem clericis prohibitam 189.
„ assistendi matrim. mixto illicito 339, 366.
„ ad assistentiam passivam 339.
dispensatio in sanatione in radice 343.
(Specialis)
iurisdictio ad audiendas confessiones monialium **268**, 285–286.
suspensio 195.
voluptas ementis 170.
titulus in contractu mutui 147.
confessarius monialium 268, 285.
Specialissime reservata censura 192, 196–197, 204, 207–208, 286–287.
Species:
virtutum 48.
eucharisticae 196, 235, 236, 245–246, 247, 313.
missarum 244.
poenarum 190.
peccatorum:
moralis v. peccatum.
theologica v. peccatum.
infima 260, 262, 263, 279–280, 281, 283.
subalterna 260, 280.
contra religionem 83.
„ praeceptum IV. decalogi 96, 100–104, 159–160.
„ castitatem 114–124, 394, 395.
„ iustitiam 154–155.
„ praeceptum VIII. 174.

(Species)
bonorum hominis 8, **65**, 101, 132–133, 134, 139, 154, 155, 174, 176, 177, 185.
contractuum 142–150.
Specifica peccatorum confessio, v. integritas et species (infima, subalterna).
Spectacula **274**, 295–296.
Speculatio in bursa 150, 171, 189.
Speculative probabilis opinio 43.
Speculativum dubium 42.
Spermatozoidae 107, 331.
Spes:
theologica 8, **63**, 71, 72.
matrimonii 273.
peccati evitandi 52, 122, 273.
Spiritismus 79, 182.
Spirituale:
peccatum **51**.
damnum:
poenitentis 121, **160**, 197, 208, 218, 219, 273, 279, 281, 282, 283, 286, 288, 289, 290, 291, 292–296, 300, 303.
omnium fidelium 218, 219, 223, 291, 296.
aegroti 188, 300, 302, 303.
restituentis 163.
Spiritualis:
potestas 304–306, 308–309.
(Spiritualis)
necessitas proximi **66**, 72, 73, 101, 110, 197, 208, **222–223**, 228, 230, 247–248, 276–277, 279, 282, 286, 288, 289, 291–295, 297, 300–**303**, 316, 361, 364, 355–356, 367.
attentio in oratione 77.
misericordia 67.
consolatio 302.
dulcedo 237.
poena 190–203.
acedia 53, 57
cognatio 231, 235, 326, 333, 352, 353.
cura 100, 101, 102, 103, 160, 188, 222, 229, 231, 235, 268, 273, 286, 290, 291–294, 300, 303, 319.
Spiritus S.:
eius dona 8–9, 226, 233, 236, 297, 306, 319.
peccata contra Sp. S. 54.
Spirituum evocatio 79, 83, 182.
Sponsalia:
quid sint? 323.
publica **323**, 324, 327, 331.
occulta 323, 344.
privata 323.
sollemnia 323.
mixta 323, 331, 418.
stante impedimento inita 346, 418.
invalida 344–345, 346, 347, 356.

(Sponsalia)
eorum effectus **324**, **327**, 347, 356.
„ obligatio **324**, 327, 347, 350, 356.
„ forma 323.
„ exceptio 366.
„ impletio 324, 327, 348, 418.
„ solutio 39, **324**, **327**, 344–348, 350, 360, 362, 418–419.
„ laesio 324, 346, **348**, 356.
inita insciis vel invitis parentibus 347.
iudicium de eorum valore et liceitate 350.
impedimentum impediens matrimoniale 324, **327**, 352, 356.
Sponsalitia fides: eius laesio 324, 394, 418–419.
Sponsi:
eorum parentes 101, 347.
„ familiaritas 273.
„ obligatio 324, 346, 347–348.
„ defectus sibi invicem revelandi 347–348.
„ examen 339.
„ confessio 288, 341.
„ fornicatio cum extraneis 394, 418–419.
(Sponsi)
quandonam liberi fiant 324, 344–348, 418–419.
eorum proclamatio 327.
„ copulatio 331, 339–341, 365–366.
Spontanei fructus 132, 156.
Spurii filii:
quinam? 98, 313.
an legitimari possint **98**, 313, 343, 361.
Stanislau 331.
Statistica moralis 11.
Status:
vitae 8, 99.
nobilior 324, 348.
clericalis 29, 79, 99, 101, 199, 201, 202, 313, 315, 324, 335, 348.
religiosus 79, 99, **266**, 324, 348, v. professio, regulares.
virginalis **111**, 324, 348.
matrimonialis 99, 100, **319**, 348.
electio eius 101, 324, 348.
poenitentis 262.
gratiae, v. sanctificans gratia et media (salutis).
fortunae petentium dispensationem matrimonialem 336.
liber sponsorum 341, 359, 423–424.
animarum, liber de eo 382.

Sterilitas 107, 118, 125, 126, **330**, 358.
vi vasectomiae 107, 110.
facultativa 118, 125.
Stipendia missarum:
retinere partem 409–410.
contractus de eis 392.
tradenda Ordinario 252.
Stipes communis 332–333.
Stomachus:
eum eluere 240.
eius morbus 249, 409.
Stricte:
dicta necessitas medii **60**, 71, 275–277.
„ sodomia **116**, 123.
„ missa privata 244.
dicti regulares 267, 268.
sacer locus 80.
Strictus:
sensus legis **30**, 37.
dubium strictum 42.
ius strictum, v. ius.
Studia theologica ordinandorum 311.
Studium Theol. mor. **2**.
Stuprum 112, **114**, 123, 314.
Suadere:
alteri malum 74.
„ iniustitiam **140**, 160, 162.
Sub:
causa initus contractus 143, 168.
(Sub)
condicione turpi initus contractus 143, 167–681, 186, 322, 358.
demonstratione contractus 143, 167.
fine contractus 143, 168.
Subdiaconatus 99, 123, 304, 305, 307, 308, 311, 315.
Subhastatio 148, 170.
Subiectiva:
pars virtutis 47.
dispositio subditi 31, 41.
irritatio venerea 117, 120, **121**.
Subiective:
grave peccatum **50**, 193, 269, 270, 294.
leve peccatum **50**.
proximum periculum peccandi **51**, 118, 121, 273, 274.
nullum peccatum contra castitatem 121.
sacrilega communio 236.
„ confessio 263, 264, 281, **283–284**.
formaliter integra confessio 261, 280, 281.
eius contrarium 261, 264, 280, 281, 283–284.
Subiectivus error ministri sacramenti **211–212**, 221.
Subiectum sacramentorum: 213, 214–215, 219, 223, 224.

(Subiectum)
baptismi **228**, 230, 232.
confirmationis 234, 235.
eucharistiae 236, **239–240**, 247–250, 295.
poenitentiae, v. confessio, actus poenitentis et susceptio.
extremae unctionis **298–299**, 299–304.
ordinis 310–311.
matrimonii 318.
Subsidiarius contractus 149–150.
Subreptitia dispensatio **31**, 39, 204, 316, 336–337, 362.
Substantia, v. essentia.
Substantialis:
mutatio materiae vel formae sacramentalis **211**, 220.
„ formae baptismi 227.
„ materiae eucharistiae 246.
„ formae consecrationis 238.
formalitas contractus **129**, 142, 151, 168, 169.
„ sponsalium 323.
„ matrimonii 331, 339–340, 440–442.
impotentia generandi 330.
error:
in voto **87**, 91.
„ contractu **145**, 165, 167, 168.
„ sponsalibus faciendis 344.
(Substantialis error*)*
in matrimonio ineundo **328–329**, 358.
Successor delegati 34.
Suffragia ecclesiae **194**, 370.
Suggestio in hypnosi **184**, **188**–189.
Suicidium 182, 314.
Summum pretium:
rei 148, 170.
laboris 103.
Super omnia:
caritas Dei 64.
dolor de peccatis 258.
Superbia **52**, 57.
Superflua:
bona **67**, 73.
„ beneficialia **135**, 153.
Superiores regulares:
quoad dispensationes 94, 180.
„ administrationem viatici et extremae unctionis 239, 298.
„ iurisdictionem in suos 284–285.
„ literas dimissoriales 312.
Supernaturale:
bonum 7–9, 82, 242.
medium 7.
meritum 18.
Supernaturalis:
ordo 9.
actus 23.
„ poenitentiae 258.
Superstitio **77–79**, 83–84, 182.

Superveniens:
dubia fides **133**, 157–158, 152, 185.
impedimentum matrimonii **325**.
impotentia 330.
Supplctorium iuramentum 312, 359, 423–424.
Suppressio:
motus passionis 55.
sedis parochialis 202.
Suprema:
norma moralitatis 17.
principia moralia **25**, 35, 41–42.
iurisdictio 33, **39**, 169, 360.
Surdi et muti a nativitate:
absolvendi et extreme ungendi 413.
matrimonio iungendi 417.
Susceptio sacramenti:
valida et invalida 214–215, **224**.
digna et indigna 215, **224**.
fructuosa et infructuosa 210, **215**, 224.
baptismi 228, 230, 232.
confirmationis 234, 235, 341.
eucharistiae **236**, **239**, 240, 247–250, 292, 293, 295, 408–409.
poenitentiae 254–265, 271–272, 276, **277–284**, 288, 290, 291–295, 301, 302.
extremae unctionis 298–304.
(Susceptio)
ordinum 307–309, 310–311, 315.
matrimonii **318**, 339–341, 349–350, 358, 361, 364, 365–366.
sacramentalium 183, 194, 202, 225.
Suspensio:
poena **194–196**. 201, **202**, 222, 286, 341.
ex informata conscientia 196, 206.
eius effectus 195, 196, 222, 286, 341.
obligationis voti 89.
iudicii de moralitate actus 42.
assensus fidei 62, 72.
iudicii de proximo 173, 176.
pensionis 202.
iuris ferendi titulos, insignia, vestem etc. 202.
Suspensiones quaedam: 200, 201.
Suspensiva condicio:
in contractu 143, 167.
„ sponsalibus 324, 346.
„ matrimonio 358.
Suspensivus effectus appellationis vel recursus 206.
Suspensus 195, 196, 201, 222, 286, 313, 314, 317, 340.
Suspicio:
temeraria 173, **176**.
peccati 50.
personae confessae ex dictis confessarii 275, 296.

Sustentatio:
clerici **134**, 153, 201, 202, 312–313.
parochi 183.
hominis necessaria **67**, 134, 137, 141, 149, 152, 154, 163, 170.
operarii 170.
uxoris **152–153**, 319.
familiae 149, 152–153, **170**.
filii 152.
Susurratio 172.
Symbolum 70.
Synteresis 41–42.
Syphilis 396.
Systema morale 44.

T.

Tabernaculi benedictio 216.
Tabulae rotantes 391.
Tacita:
licentia ad sacramentum administrandum 228, 238, 298.
Tacitum:
voluntarium **12**, 20.
votum 86.
iuramentum 88.
Taciturnitas 20.
Tactus:
inhonestus 115, **117**, 120, 123, 274.
honestus 112, 120, 273.
instrumentorum in ordinatione 306–307, 416.
episcopi in confirmatione et ordinatione 233, 307, 308.
patrini 230, **231**, 234.
in baptismo 227, 406.
Tametsi, decret. Trid. 431–442.
Telegraphicus nuntius 363.
Telepathica cognitio 84.
Temeraria:
opinio **173**, 176.
dubitatio **173**, 176.
suspicio **173**, 176.
iudicium temerarium **173**, 176.
Temerarius ausus 193, 203, 204, 414.
Temperantia 8, 47; v. peccata.
Tempora varia, quoad vim constitutionis ‚Provida' 441.
Temporale:
dominium S. Sedis 29.
Temporalis poena:
ecclesiastica 190, 202, 208.
Deo debita **49**, 226, 242, 243, 254, **278–279**, 297, 369–370.
Temporanea:
impotentia sexualis 330.
separatio coniugum 344.
vota 267, 314.
Tempus:
clausum 322.
paschale 178, 180, 248.
verum et medium 177, **240**, 248.
regionale 248.
pro praescriptione **136**, 154, 190, 398.
„ applicandis missis manualibus 252.

(Tempus)
pro celebratione missae 253, 410.
„ abstinentia et ieiunio 177, 179, 248.
„ breviarii recitatione 248, **317**.
„ confessione 276–277, 403.
„ confessione intra annum 180, 276, 403.
„ communione 178, **180**, 248.
„ viatico sumendo 248, 408.
„ legis adimpletione 36, 37, 317.
„ visitatione ecclesiae ad lucrandam indulgentiam plenariam certo diei festo annexam 371.
„ administranda extrema unctione 299-300, 302, 303, 304.
„ eliciendis actibus virtutum theologicarum 71.
ad poenitendum 276–277.
„ contritionem perfectam eliciendam 277.
quo committitur peccatum in causa tantum voluntarium 22.
„ causa ad dispensationem adducta adesse debet 40, 362.

(Tempus)
pubertatis 98–99.
maiorennitatis 99.
ordinarium actualis potentiae ad copulam **329**, 353.
quo valorem accipit contractus:
oblatus 165.
condicionatus **167**, 346–347, 358.
realis 142, 143.
quo transit proprietas:
rei donatae 145–146.
rei oppignoratae 149.
intra quod sacrificium abruptum complendum est 245.
utile abstinentiae ab usu matrimonii pro coniugibus prole numerosa gravatis **118**, 125.
pro danda instructione sponsorum de licitis et illicitis in usu matrimonii 338.
in quo homo indulgentiam pro articulo mortis lucratur 372, 373.
pro proclamationibus matrimonii faciendis 327.
„ facienda denuntiatione sacerdotis, qui sollicitavit 200, **290**.
„ confessione peccati licite omissi 261.

(Tempus)
pro recursu absoluti a censura Papae reservata 207.
ad quod eligi potest confessarius ordinarius monialium 285.
pro renovatione specierum eucharistiae 247.
inde a quo hostiae consecrandae confectae esse debent 247.
a quo leges Pontificiae obligare incipiunt 34-35.
ad consuetudinem praescriptam 32, 38.
Tentatio:
Dei 79, 83, 84.
hominis **51**, 54, 55, 297.
suicidii 314.
Tertiarii 372.
Territorialis lex civilis:
circa contractus, praescriptiones, solutiones 151.
circa adoptionem 328, 333–334.
Territorium:
Superioris **33**, **35**, 37, 178, **205**, 214, 225, 228, 234, 284, 285, 286, 309, 323, 331, 340, 361.
nullius, habens abbas 216, 234, 309, 311, 340.
Testamentum **146**, 151, 169.
Testimoniales literae 200, 311, **312**.
Testis:
eius obligationes **187–188**, 174.
donationis 169.
in duello 198.
de morte coniugis 359.
in collatione baptismi privata 231.
in matrimonio 322-323, **331**, **340**, 361, 364, 365.
Thea 406.
Theologi 5, **6**, 36.
Theologia moralis:
quid? 3.
S. Alphonsi 46.
Theologica:
virtus **8**, 46, 55, 58, 63, 64, 70, 71.
fides bona 154.
culpa in damnificatione 103–104, 137, **139**, 151, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 175, 186, 187, 188.
scripta 182.
Theologice culpabilis damnificator, v. theologica culpa.
Theoretice probabilis opinio 43.
Thesaurus:
inventus **135**, 153.
ecclesiae **244**, 370.
Thomas Aqu. S. 4.
Timor Dei 9, 64, 257.
Titulus:
possessionis 133, **136**.
specialis:
in mutuo 147.
„ venditione 170.

(Titulus)
ordinationis **312–313**. 201.
ex quo sacerdos obligatus esse potest:
ad celebrandum 243.
„ breviarium 314–315.
„ indulgentiam lucrandam in articulo mortis 372–373.
honoris 202.
missionarii Apostolici 374.
Toleratus excommunicatus **193**, 222.
Tonsura prima 184, 309, 310, 311, 312, 313.
Toties quoties indulgentia plenaria 371–372.
Traditio:
ecclesiae 5, 49.
rei in contractibus 142, 146.
beneficii 82.
libri prohibiti 178.
onerum missarum 252.
Translatio:
festorum 245.
poena 202.
Tributum **99–100**, 105.
Tridentina lex: ‚Tametsi' 431–442.
Trinatio 245.
Trinitatis mysterium 390.
Trinus contractus 149.
Tulancingo, dioecesis 245.
Turpis condicio in contractu 143, 167, 322, 358.
Tuta opinio 44, 46.
Tutior pars 46.
Tutiorismus 44.
Tutor 35, 228, 231.
Tyrannus **99**, 104–105.

U.

Ultima voluntas 145, 146, 169, 184.
Unctio extrema:
quid sit? 297.
eius effectus 297.
„ materia 297.
„ forma 298, 299.
„ minister **298**.
„ subiectum 298–299.
condiciones, ut valide suscipiatur 298–299.
„ ut sanitatem corporalem efficiat 302.
eius reviviscentia 300.
quid non requiratur ad eius valorem 300.
„ requiratur ad eius effectum 297, 299, 301, 302.
obligatio singulos sensus inungendi 299.
unctio pedum 298.
tempus eam administrandi 299–300, 302, 303.
an adsit obligatio eam suscipiendi 302.
obligatio eam administrandi vel procurandi 302–304.
sine lumine et ministro 415.

Unilateralis contractus 90, 91, **142**, 145–146, 167.
Unio materiae et formae sacramentorum **212**, 220, 221, 301.
Unitas matrimonii 318, 322, 328.
Universale:
propositum 259.
motivum doloris 257, 258, 259.
Universalis:
dolor de peccatis 258, 259.
lex ecclesiastica, v. commune (ius), ecclesiastica lex.
consuetudo, v. consuetudo.
Universitas:
rerum 133.
delegatio ad universitatem causarum **27**, 33, 37.
Urgentis necessitatis casus **40**, **94**, 197, 198, 207–208, 288, 295, 299, 302–303, 316, 355–356, **360–362**, 364, 367; v. casus.
Usualis interpretatio legis **30**, 36, 163.
Usura 147.
Usus:
rationis: 35, 53, 98, 180, 229, 231, 234, 240, 248, 299, 301, 302, 303, 339.
eius defectus 53, 57, 91, 98, 166, 188, 229, 294–295, 299, 300–301, 302, 303, 345, 352.
(Usus)
sententiae probabilis XXII–XXIII, 43, 44, 45, 46, 155, 164, 268, 218, 279, 287, 289, 295, 345, 346, 354–356, 364.
delectabilium 24, 395–396.
matrimonii 57, 94, 98, 118–119, **124–128**, 318, 319, 320, 322, 328, 329, 330, 343, 348, 353, 354, 356, 357, 397, 395–396, 397, 419.
delectationis venereae 57, **110–111**, **112**, 126–127.
potestatis 28, 34, 286.
simplex rei 136.
malus s. specierum 196, 313.
ius **130**, 147, 148, 152, 169.
sordidus ecclesiae 84.
Ususfructus **131**, 149, 152.
Utile dominium **123**, **130**, 139, 147, 148-149, 151-152.
Utilis:
inductio **69**, 161.
cooperatio **70**, 161.
Uxor:
eius bona **134**, 152–153.
„ iura 319, 152.
„ labores 134.
„ domicilium 35.
„ votum non petendi debitum 127.
„ furtula 156.

(Uxor)
eius transitus ad ritum viri 232.
a viro separata 35.
quae ei licent in copula coniugali 124–**125**, **126**, 127, 128.

V.

Vacans:
res **135**, 153, 158, 163.
beneficium 81.
sedes episcopalis 201, 297.
Vagina mulieris 111, 114, 122, 118, 126, 125, 330.
Vagus:
quisnam? 29.
eius parochus proprius 35, 178.
relate ad matrimonium 327, 331, **341**, 440, 441.
quibusnam legibus subsit 35.
Valetudinarii apud regulares 94, 180, 239, 284, 298.
Valor:
missae 243, **250–251**.
laboris 170–171.
sacramenti **210**, 212–213, 214–215, 218, 220–222, 223, 224.
sacramentalium 225.
boni eccles. non alienandi sine venia S. Sedis 200.
Vana:
assumtio divini nominis **83**, 85, 90.
observantia **78**, 83.
Vasectomia **107**, 110.
Vectigalia 99–100, 105.
Venatio 153.
Venditio:
quid? 147.
sub hasta **148**, 170.
iniusta 170.
monopolium **148**, 170.
negotiatoria 147–148.
clericis prohibita 189.
simoniaca **80–81**, 83, 84, 85.
libri:
ab ecclesia prohibiti 178.
prorsus mali 181.
Veneficium 79.
Venerea delectatio 53, 57, **110–127**.
Venereus morbus 348, 396.
Veniae petitio 101.
Veniale peccatum: v. etiam leve.
quid? 50.
eius effectus 50.
„ reatus 256.
„ poena 50, 256, 279, 297, 369.
„ satisfactio sacramentalis 264, 265.
materia sigilli 275, 296.
poenitentia de eo 257–258, 270–271, **277–278**, 280, 284.
propositium id vitandi 259, 280.
eius confessio, 254–255, 280, 281, 284.
„ remissio 217, 226, 237, 254, 278, 280–281, 297, 407.

Veracitas **171**, 174; v. peccata.
Verbalis:
blasphemia 85.
donatio 146.
Vernacula lingua, S. Scriptura, in, 182.
Versio:
S. Scripturae 181, 182.
libri ab ecclesia prohibiti in aliam linguam 178.
Verum iuramentum 88.
Via crucis 372.
Viaticum: 239, 295.
eius confectio 249, **253**.
obligatio ad viaticum sumendum **248**.
eius ritus 239.
quo tempore? 248, 408.
minister eius 239.
absque ieiunio 249.
quoties sumi possit 249.
Vicaria iurisdictio 27.
Vicariatus Apostolicus 28, 214.
Vicarius:
generalis 331, 337, 340.
Apostolicus 28, 216, 234, 309, 311, 312, 340.
Vigilantia poenalis 203.
Vigiliae 179.
Vincibilis ignorantia **15**, 21, 62, 193, 270, 287, 290.
Vinculum matrimoniale 199, 313, 314, **319**, 343, 344, 349, 350, 367–368.
Vindicta:
quid? 56, 73.
popularis 107.
Vindicativa poena **190–191**, 195, 196, 201–202, 203, 208, 268, 287.
Vinum pro eucharistia **237**, 246.
Violatio:
censurae 206, 314.
cadaverum vel sepulcrorum 313.
sigilli 196, 223, 275, 288, 296, 361, 363, v. secretum (sacramentale).
clausurae regularium 199.
Violenta manuum iniectio in varios clericos 193, 198, 199, 200, 313.
Violentus actus **17**, 113.
Vires magneticae et electricae naturales 391.
Virga divinatoria 391.
Virginitas:
definitio et divisio 111–112.
ius in eam 139, 123.
eius votum 94, **111**, 324, 327, 348, 352, 357, 360, 361.
„ laesio varia 112.
praemium 19.
Virtualis:
attentio **77**, 83.
intentio **13**, 83, 213, 221.
consensus in peccatum 45. 50.
fides 60.
dolor **256**, 258, 275, 301.
contritio perfecta 256.
tentatio Dei **79**, 84.

Virtus:
quid? **47**, 48.
infusa et acquisita 8, 10, 47, 50, 236.
theologica **8**, 47, 56, 58, 63, 64, 71, 72, 226, 233, 236, 297, 306, 319.
cardinalis 8, 47.
moralis **8**. 47, 226, 233, 236, 297, 306, 319.
intellectualis 47.
acquisita 8.
appetitiva 47.
perfecta et imperfecta 47.
formata et informis 47.
eius species 48.
„ laesio 48, 50, 54, 56.
religionis **75**, 83.
misericordiae 66.
pietatis 96.
observantiae 96.
oboedientiae 97.
prudentiae 47, 48.
iustitiae 48.
fortitudinis 47.
temperantiae 47.
castitatis 110.
pudicitiae 112.
puritatis 112.
veracitatis 171, 174.
fidelitatis **171**, 89, 145, 169.
peccata contra virtutes, v. peccata.
Vis:
quid? 17.
in matrimonio ineundo 329.
„ sacerdote assistente matrimonio 339, 340.
„ stupro 112, 115, 123.
Visio beatifica **7**, 10, 18, 19, 242.
Visiones novae 181, 182.
Visitationes adamantium **273**, 293–294, 295–296.
Vita aeterna 3, 10, 24, 33, 50, 103.
Vitandus:
censuratus 193.
excommunicatus **193**, 194, 199, 222, 286.
Vitium 48, 53.
Vivisectio **107**, 110.
Vivorum sacramenta, v. sacramentum.
Vivus homo 299, 412, 413.
Vocalis:
oratio 317.
forma sacramenti 220.
Voluntaria:
ignorantia 21.
consuetudo mala 21.
iurisdictio **27**, 33.
occasio peccati **272**, 273, 274, 294, 296.
occisio **106**, 314, 316.
luxuria 113–114, 115, 117, 119–121.
pollutio **115**, **116**, 119–121.
iniustitia 139.
susceptio sacramenti 224.
confectio „ 221.
copulatio 339, 340.
Voluntarium:
quid? 12.
quotuplex? 12, 13.
directum **12**, 106, 113–114, 115, 117, 119–120.

(Voluntarium)
indirectum **12**, 106, 114, 115–116, 119–121, 139.
perfectum **12**, 90, 94, 158, 165, 166, 167, 193, 269, 317, 329, 335, 345, 352, 353.
imperfectum **12**, 55, 84, 90, 119, 158, 166, 345, 352, 353.
simpliciter **12**, 91, 167.
iudicium haereticum 62.
homicidium 106, 314, 316.
Voluntarius:
motus carnalis 117.
commissarius dispensationis 338.
minister in executione sententiae capitalis 314.
haeres 146.
Voluntas ultima, v. ultima.
Voluptas in delectabilibus huius vitae 24, 395–396.
Vota religiosa: 79, 86, 89, 93–94, 98, 99, 123, 166, 185, 199, 201, **266–267**, 309, 310, 311, 312, 314, 320, 327, 334–335, 343, 352, 353, 354, 357, 360.
publica **86**, 93, 266.
simplicia **86**, 93, 123, 199, 267, 309, 310, 311, 312, 313, 327, 335, 357.
(Vota)
sollemnia **86**, 93, 98, 123, 199, 267, 312, 313, 314, 320, 335, 343, 352, 353, 354, 357, 360.
oboedientiae 89, 97.
castitatis:
eius laesio 79, 83, 98, 115, 123, 199, 314, 320, 354, 357, 360.
et matrimonium 98, 199, 314, 320, **327**, **335**, 352, 353, 354, 357, 360.
paupertatis 266, 267, 313.
perpetua 199, 201, 267, 310, 312, 313.
temporanea 267, 314.
reservata 93–94.
non reservata 93, 94, 361.
eorum solutio 39, 93, 94, 360, 361, 362.
Votum:
promissio:
quid? et quotuplex? 86–87.
cum pacto **87**, **88**, 90–93.
publicum v. publicum.
privatum v. privatum.
perpetuum v. perpetuum.
sollemne et simplex 86; v. professio, simplicia et vota.
eius interpretatio 90.
„ irritatio **89**, 128.

(Votum)
potestas dispensandi **39, 86,** 89, 93, 94, 128, 360, 361, 362.
potestas commutandi **90,** 94, 373.
eius impletio 90-91, 92, 93, 357.
„ laesio 79, 83, 86, 92, **93,** 98, 115, 123, 199, 314, 320, 354, 357, 360, 361.
castitatis perfectae **93-94,** 98, 111, 123, 199, 314, 320, 327, **334-335,** 353, 354, 357, 360, 361, 373; v. sollemne et impedimentum matrimonii.
(Votum)
ordinis 94, 327, 357, 373.
reservatum 86, 93-94, 360.
non reservatum 94, 361.
impedimentum matrimoniale:
impediens **327,** 352, 357.
dirimens **334-335,** 353, 354, 357, 360.
abstinentiae in matrimonio 128.
non petendi debitum coniugale 128, 94.
sacramenti baptismi 227.
medii necessarii 60.
Vulneratio 107.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BX1758.T45 C001
EPITOME THEOLOGIAE MORALIS UNIVERSAE PER
3 0311 00044 3247

WITHDRAWN

1758
.T45
46457
AUTHOR Telch, Charles
TITLE EPITOME THEOLOGIAE MORALI UNIVERSAE ...
DATE
BORROWER'S NAME
0808
STUDENTS' LIBRARY
46457

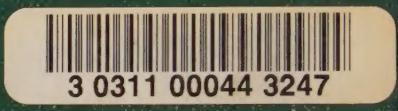
3 0311 00044 3247